

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata

17. évfolyam

2022

2. szám (1. különszám)

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata
17. évfolyam (2022) 2. szám (1. különszám)

Tanulmány

JOSÉ JOÃO ABRANTES: <i>Privacy at work</i>	11
ANGYAL ZOLTÁN: <i>A meghallgatáshoz való jog értelmezése az Európai Bíróságon egy lelki zaklatás miatt indított eljárásban</i>	21
BANKÓ ZOLTÁN: <i>A távmunka szabályozási kérdései Magyarországon pandémia előtt, alatt és után</i>	33
BARTA JUDIT: <i>A vadgazdálkodás, vadászat kontra állatvédelem, valamint ennek kapcsán a tulajdonnal való szabad rendelkezés, és más jogok sérelme az EJEB joggyakorlatának tükrében</i>	39
BARZÓ TÍMEA: <i>Reformlépések az egészségügyben: hálapénz tilalom, kirendelés és összeférhetetlenség kontra illetményemelés</i>	53
BÁNYAI KRISZTINA: <i>Az ügyész szerepe az állatvédelemben</i>	67
BERKE GYULA: <i>Egy alkotmánybírói határozat margójára</i>	75
BOBVOS PÁL: <i>A termelői csoport individuális jegyeinek jogszabályi alapja</i>	88
CSÁK CSILLA – HORNYÁK ZSÓFIA – SZILVA-OROSZ FLÓRA: <i>A multifunkcionális mezőgazdaság alkotmányos alapjai</i>	98
ERDŐS ÉVA – TÓTH BARBARA: <i>Alternatív vitarendezési lehetőségek</i>	111
FERENCZ JÁCINT: <i>A munkajogi szabályok hatásvizsgálatának kérdéseiről</i>	123
FODOR LÁSZLÓ: <i>A Ptk. a környezetjogász szemével – gondolatok Pump Judit könyve kapcsán</i> ...	133
GYULAVÁRI TAMÁS: <i>A „worker” fogalma az Európai Bíróság esetjogában</i>	141
HAJDÚ JÓZSEF: <i>A posztgraduális gyakornokok tisztességes díjazásához való joga – a 150/2019 ECSR panaszjelzési határozat tükrében</i>	150

HALÁSZ CSENGE:	
<i>Szemelvények a magánélethez való jog munkajogi tárgyú bírói gyakorlatából...</i>	159
HORVÁTH GERGELY:	
<i>Kifutás a környezeti fenntarthatóságból, avagy az élelmiszerválság és az ökológiai „apokalipszis” forrásai.....</i>	166
JAKAB NÓRA:	
<i>Új játéktér, új játékszabályok.....</i>	175
JUHÁSZ ÁGNES:	
<i>A szerződéses akarat és annak egyes értelmezési kérdései, különös tekintettel a szerződés részleges érvénytelenségére</i>	189
KÁRTYÁS GÁBOR:	
<i>Munkavédelmi felelősség az uniós és a magyar jogban</i>	198
KISS GYÖRGY:	
<i>Vázlat a munkát végző személyek védelméről.....</i>	207
KÓKAI-KUNNÉ SZABÓ ÁGNES:	
<i>A földrajzi árujelzők uniós oltalmának tervezett új szabályozása</i>	218
KUN ATTILA:	
<i>Az egész életen át tartó tanulás egyes munkajogi aspektusai</i>	228
KURUCZ MIHÁLY:	
<i>A bírói gyakorlat szerepe az ingatlan-nyilvántartási jóhiszemű szerző jogvédelme gyengítésében az anyagi jog szerinti jogosultak jogvédelme erősítésében</i>	238
LENTNER CSABA:	
<i>Voltak győztes csatáink. S lesznek még? – Gondolatok a rendszerváltás állampénzügyeiről, különös tekintettel a 2010-2022 közötti időszakra</i>	249
LESZKOVEN LÁSZLÓ:	
<i>Születésnapodra – Prugberger Tamás köszöntése.....</i>	260
MÁDI SAROLTA:	
<i>A munkavédelem nemzeti politikája hazánkban</i>	265
MÉLYPATAKI GÁBOR – MÁTÉ DÁVID ADRIÁN – RICZU ZSÓFIA:	
<i>A munka fogalmának alapvető kérdései a digitalizálódás tükrében</i>	272
NÁDAS GYÖRGY:	
<i>A méltányos mérlegelés elvének aktuális kérdései</i>	281
NAGY ZOLTÁN:	
<i>Az állam közpénzügyi szabályozó szerepe a gazdaságban</i>	290
OLAJOS ISTVÁN:	
<i>A természeti erőforrások védelméről szóló sarkalatos törvények elfogadásának sorrendje és hatása a már kialakult földforgalmi joggyakorlatra</i>	300
PAULOVICS ANITA:	
<i>Segítő kutyák az ember szolgálatában.....</i>	315
PUSZTAHELYI RÉKA:	
<i>Nem vagyoni sérelem és immateriális hátrányok kompenzálása a veszélyes üzemi felelősség alapján</i>	325
RAB HENRIETT:	
<i>A négynapos munkahét munkajogi anomáliái és HR aspektusai</i>	336

RÉTI MÁRIA:	
<i>Történeti távlatok és aktualitások: fókuszban az agrárszövetkezet. Nemzetközi kitekintés, eredmények, európai és magyar szabályozási alapok</i>	345
ROMÁN RÓBERT:	
<i>Elméletek a bírói jogalkotás és/vagy jogalkalmazás kérdéseiről</i>	357
SÁPI EDIT:	
<i>A munkaviszonyban alkotó szerző személyhez fűződő jogainak sajátosságai</i>	366
SÁRY PÁL:	
<i>Méhek, méz és mézes bor a római jogi forrásokban</i>	375
MONIKA SCHLACHTER:	
<i>The initiative of the European Commission for improving working conditions in platform work</i>	384
SZEKERES BERNDADETT:	
<i>Távolodás a stabil munkajogtól – gondolatok a munkavégzés helyéhez köthető bizonytalan szabályozás kérdéseiről</i>	393
SZILÁGYI JÁNOS EDE:	
<i>A magyar földjogi szabályozás egyes sarkalatos kérdései</i>	402
SZMODIS JENŐ:	
<i>A régi magyar közjogi gondolkodásról</i>	412
TÉGLÁSI ANDRÁS – BOROS LUCA:	
<i>Néhány gondolat az alkotmányos identitásról</i>	421
TORMA ANDRÁS:	
<i>Az információ, az informatika és a közigazgatási informatika fogalmáról</i>	429
TÓTH GERGŐ JÓZSEF:	
<i>A modern magyar polgári jog felelősségi rendszerének első lépései</i>	442
TÓTH HILDA:	
<i>Az algoritmikus menedzsment a platform alapú munkavégzésben</i>	449
TÖRŐ EMESE – KÁROLYI GÉZA:	
<i>A távmunkavégzés új szabályai, különös tekintettel a digitális nomádok megjelenésére</i>	459
VALLASEK MAGDOLNA:	
<i>Quo vadis, román nyugdíjrendszer</i>	469
VARGA ZOLTÁN:	
<i>Az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettség szabályairól</i>	477
MANFRED WEISS:	
<i>Global Supply Chains as an Example for the Difficulties of Transnational Regulation</i>	488
ZACCARIA MÁRTON LEÓ:	
<i>Ki nevel a végén? Fragmentumok a munka és családi élet egyensúlyát elősegítő új uniós jogi szabályozásból</i>	495

Szakmai, tudományos és oktatási tevékenység méltatása

Prugberger Tamás 1937. március 29.-én született Szombathelyen. Egyetemi tanulmányait 1955 és 1958 között végezte a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karán, ahol 1959 júniusában „summa cum laude” minősítéssel szerzett doktori címet. Disszertációját „A bűnözés elleni küzdelem generál- és speciálpreventív eszközei” címmel készítette, mellyel egyetemi pályadíjat is nyert. 1960 óta rendszeresen publikál, kezdetben (1960 és 1964 között) főként büntetőjogi, családjogi és munkajogi témájú tanulmányokat készített, melyek többek között például a Vasi Szemle, a Magyar Jog, a Jogi Tájékoztató, illetve az annak helyébe lépő Jog és Társadalom című folyóiratokban jelentek meg. A későbbiekben (1964 és 1970 között) a Jogtudományi Közlöny és a Döntőbíráskodás című folyóiratokban, továbbá a Kelet Vas megyei mezőgazdasági termelőségvetkezetek Sárvári Területi Szövetsége (TESZÖV) és a TIT Jogi Szakosztálya által kiadott tanulmánykötetben, valamint önálló kiadványokban is publikált.

Az ügyvédi-jogtanácsosi vizsga letételével párhuzamosan szövetkezeti jogtanácsosi munkakörbe került, ami egyfajta fordulópontot jelentett életében, hiszen érdeklődése innentől kezdve egyre inkább a mezőgazdasági és a szövetkezeti jog, valamint az ezek kapcsán felmerülő polgári jogi kérdések felé terelődött. 1969 és 1973 között levelező aspiráns a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Jogi Tanszékén. Ezen időszakban főként értekezése témaköréből (a szövetkezetek és a tagok szerződéses kapcsolatai) publikált, melyből három pályamunkája is jutalomban részesült. A Magyar Jogász Szövetségnek a Közalkalmazottak Szakszervezetével közösen meghirdetett országos pályázatán két alkalommal is helyezést ért el. 1970-ben a tagok háztáji gazdaságával kapcsolatban kötött szövetkezeti megállapodások tárgykörében írt dolgozatával II. díjat, míg 1971-ben „A szövetkezeti tagok munkamegállapodásai” című dolgozatával I. díjat szerzett. 1972-ben az MTA Pécsi Akadémiai Bizottságának I. díját nyerte el „A szövetkezet és a tagjai között létesülő belső szerződések” című pályamunkájával.

1972-ben került félállásban a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karára egyetemi adjunktusként, mellyel párhuzamosan főállású vezető jogtanácsosi pozíciót töltött be az Állami biztosító Baranya megyei Igazgatóságán egészen 1974-ig, amikor is főállású egyetemi adjunktus lett. Két évig az Állam- és Jogelméleti Tanszéken, majd ezt követően 1976-ig a Mezőgazdasági Jogi Tanszéken oktatott. 1974-ben védte meg kandidátusi értekezését, melynek címe „Tagsági megállapodások a szövetkezetekben”, és amely 1979-ben könyv formájában is megjelent.

1976 és 1989 között dolgozott az Szövetkezeti Kutató Intézetben tudományos tanácsadói munkakörben. Ez időszakban írta meg akadémiai doktori értekezését „Belső vagyoni és vállalkozási jellegű jogviszonyok az önkormányzati jellegű vállalatoknál” címmel, amelyet 1990-ben védett meg sikeresen.

1993 nyári szemeszterében a Trieri Egyetem Európai Munkajogi és Munkaügyi Intézetében volt vendégprofesszor. Ebben az időszakban következett be egy újabb fordulópontra szakmai érdeklődésében, ettől kezdve ugyanis figyelme egyre inkább a magyar és az európai munka-, valamint agrárjog, a gazdaságirányítás-közigazgatás joga, valamint a környezetvédelem és a gazdasági társaságok joga irányába terelődött, melyek ettől kezdve fő kutatási területét képezik. E témakörökben azóta számos publikációja született. Ezek közül monografikus műve az 1992-ben megjelent „Összehasonlító munkajog”, amelynek 1994-ben egy lényegesen továbbfejlesztett változata is megjelent „Magyar és európai munkajog” címmel. Továbbá e témakörben született monográfiái köréből szintén fontos kiemelni az 1995-ös megjelenésű „Magyar és európai munka- és közszolgálati jog” című munkáját, illetőleg a 2000-ben készült „Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog” című könyvet, amelynek átdolgozott kiadása 2014-ben jelent meg. 2013-ban „Magyar munka- és közszolgálati reform nyugat-európai kitekintéssel” címmel jelent meg önálló szakkönyve.

1995-től a Rudolf von Jhering MTA-ME kutatóközpont vezetője a Miskolci Egyetemen. Rendszeresen nyert el OTKA, TEMPUS, és FKFP valamint a német és a magyar közös akadémiai kutatásokat a DFG-MTA kutatói közreműködés keretében. Tudományos aktivitását jelzi, hogy közel 500 tudományos közlemény szerzője illetőleg társszerzője. Tudományos eredményeit számos konferencia/nemzetközi konferencia előadás keretében tárja a tudományos közvélemény elé.

1989-ben kapott meghívást a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karára. Kezdetben egyetemi docensként, 1990 őszétől pedig egyetemi tanárként vesz részt a Kar oktatási, kutatási tevékenységében és több évtizeden keresztül, 2002-ig a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete keretei között működő Agrár- és Munkajogi Tanszék vezetője. Ezzel párhuzamosan, 1995 és 2002 között a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdasági Jogi Tanszékét is vezette. 2007-től a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi professor emeritusa.

A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola tisztségese. Meghirdetett témája „A munka- és szervezeten belüli vállalkozási viszonyok magyarországi jogi rendezésének problémái az ipari és mezőgazdasági termelés, valamint a kereskedelem területén az európai jogfejlődés tükrében”. 2016-ig a Miskolci Egyetem Doktori Tanácsának aktív tagja volt. A Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola témakiírója „A munkaviszony főbb tartalmi elemeinek (munka-, és pihenőidő, munkaviszony módosítás/módosulás) hazai és tagállami szabályozása az EU-jog fényében” valamint „Az érdekegyeztetés és a munkavállalói részvétel (participáció) az üzemi vezetésben” címmel. Tudományos elismertségét, segítőkészségét, hallgatóbarát jellemét fémjelzi, hogy több mint 50 doktorandusz témavezetője volt, akik közül számos doktorandusza szerzett tudományos fokozatot. Oktatói munkájának

elismeréseként 2005-ben Mester tanári kitüntetést kapott.

Számos hazai, illetve nemzetközi tudományos és szakmai szervezeti tagsággal rendelkezik. Az MTA Miskolci Területi Bizottság (MAB) Állam- és Jogtudományi Szakbizottságának elnöke volt 1997-2020 között. Többek között tagja a CEDR Magyar Agrárjogi Egyesületnek, a Societas Scientiarum Savariensis társaságnak, Magyar Munkajogi Társaságnak, a Környezeti Management és Jog Egyesületnek (EMLA), valamint tiszteletbeli tagja a Vajdasági Magyar Tudományos és Művészeti Akadémiának.

Pályafutása során több egyetemi, országos és nemzetközi elismerésben részesült. 1992-ben a Művelődési és Közoktatási Miniszter részéről megkapta a „Magyar Felsőoktatásért” emléklapoktetet. 2009-ben a Comité Européen de Droit Rural (C.E.D.R) nemzetközi agrárjogi szervezettől bronz fokozatú kitüntetésben részesült, az agrárjog területén végzett nemzetközi tudományos és tudományos szervezői tevékenységéért.

2016. március 15-én Magyarország köztársasági elnöke a jogtudományok, főként a munkajog és a szövetkezeti jog területén kiemelkedő, nemzetközi szinten is nagyra becsült tudományos életműve, valamint műhelyteremtő egyetemi oktatói munkája elismeréseként a Magyar Érdemrend középkeresztje (polgári tagozata) kitüntetést adományozta számára. Még ugyanebben az évben Miskolc Város napja alkalmából május 11-én vehette át a Hermann Ottó Tudományos díjat, melyet tudományos és oktatói munkája elismeréseként kapott. 2019-ben dr. Varga Judit igazságügyi miniszter Moór Gyula díjat adományozott részére a munkajog, a szövetkezeti jog és az agrárjog területén nemzetközileg elismert tudományos munkásságáért.

Jogászprofesszorok Miskolcon című, 2021-ben megjelent kötetben magáról így nyilatkozik: *„Tudományos munkásságom az állam- és jogtudományok három területére terjed ki. Úgymint 1.) A gazdasági szervezeteknek az állam és az áruforgalommal, valamint a saját belső viszonyaikkal kapcsolatos gazdaságirányítási és kereskedelmi, valamint polgári jogi kérdéseire, 2.) A munka- és a szociális jog, valamint a foglalkoztatáspolitikai és a munkaügyi igazgatás területére, 3.) A jog- és államelmélet, valamint a közigazgatás- és politikaelmélet gyakorlati szociológiai kérdéseire.”* Munkássága és tudományos, szakmai tevékenysége nagyon széleskörű, jogtudományfejlesztő tevékenysége példaértékű.

Privacy at work* José João Abrantes**

Today, there is a widespread recognition of the horizontal effect of fundamental rights. The labour contract represented everywhere, in democratic systems, the natural framework for the development of such an effectiveness of constitutional precepts and values, with the need of answering to the question of *whether* - and *to what extent* – the interests that are in the basis of the employer's power require and justify *in casu* the limitation of the employee's freedom. The Portuguese Labour Code, in articles 14 and following, expressly recognizes certain fundamental rights of the human being in the workplace, including the *privacy*. The employee has, in fact, the right to expect a certain degree of respect for his privacy in the workplace, which is where he develops an important part of his relations with others. This right shall, however, be balanced with other rights and legitimate interests of the employer, in particular the rights to effectively manage his enterprise and specially to protect himself from liability or damage caused by employee's actions. The case law – namely that of the Supreme Court of Justice - has influenced the evolution of the Labour Law, contributing to the interpretation of the law and the resolution of some controversial employment issues, e.g. in matters related to fundamental rights. In the final part of this article we will seek to provide a brief overview of some innovative case law issued by the Social Chamber of the Portuguese Supreme Court, particularly after entering into force the Portuguese Labour Code in 2003.

Key words: fundamental rights; labour contract; privacy; case law

Magánélet a munkában

Ma már széles körben elismerik az alapvető jogok horizontális hatását. A munkaszerződés a demokratikus rendszerekben mindenütt az alkotmányos normák és értékek hatékonyságának kialakításához szükséges természetes keretet jelentette, azzal az igénnyel, hogy választ kellett adni arra a kérdésre, hogy a munkáltató hatalmának alapját képező érdekek szükségessé teszik-e – és ha igen, milyen mértékben – a munkavállaló

* This text is my contribution to the *liber amicorum* in honour of Professor Dr. Tamás Prugberger, an outstanding Teacher and Researcher and an excellent Person, with whom - above all throughout our many stays in "our" IAAEG, in Trier, Germany - I have created a deep Friendship. For me he is not only a Colleague but also – and above all – a great Friend. That is why it is so easy to understand how so pleased and honoured I am (and for that reason also very grateful for the kind invitation of the Department of Agricultural and Labour Law of the Faculty of Law of the University of Miskolc) for having the opportunity to participate in a Liber Amicorum for Professor Dr. Prugberger, a totally deserved tribute to this excellent Person and Professor. The text has its main source in our *Direitos fundamentais da pessoa humana no trabalho – em especial, a reserva da intimidade da vida privada (algumas questões)*, Coimbra, 2014, e "Direitos fundamentais como limites dos poderes empresariais", Estudos do IDT - Instituto de Direito do Trabalho, Vol. VIII, 2020. For further developments see the legislation, doctrine and case-law there referred.

** Judge of the Portuguese Constitutional Court, Full Professor of the NOVA University Lisbon Faculty of Law Member of the ELLN – European Labour Law Network

szabadságának korlátozását. A portugál Munka Törvénykönyve a 14. és az azt követő cikkeiben kifejezetten elismeri az ember bizonyos alapvető jogait a munkahelyén, beleértve a magánéletéhez való jogot is. A munkavállalónak joga van ahhoz, hogy elvárja a magánéletének bizonyos fokú tisztelgetését a munkahelyén, ahol kapcsolatainak egy fontos részét alakítja ki. Ezt a jogot azonban egyensúlyba kell hozni a munkáltató egyéb jogaival és jogos érdekeivel, különösen a vállalkozás hatékony irányításához való jogával, és különösen azzal, hogy a munkáltató megvédje magát a munkavállaló tevékenysége következtében felmerülő felelősségtől vagy károktól. Az ítélkezési gyakorlat - nevezetesen a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlata - befolyásolta a munkajog fejlődését, hozzájárulva a törvény értelmezéséhez és egyes vitás munkajogi kérdések megoldásához, például az alapvető jogokkal kapcsolatos kérdésekben is. E cikk utolsó részében arra törekszünk, hogy rövid áttekintést adjunk néhány innovatív esetről, amelyeket a portugál Legfelsőbb Bíróság Szociális Tanácsa hozott, különösen a portugál Munka Törvénykönyve 2003. évi hatálybalépését követően.

Kulcsszavak: alapvető jogok, munkaszerződés, magánélet, esetjog

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2007>

1. Constitutionalization of labour law

Our theme – right to privacy and labour contract – is part of a wider one: the fundamental rights of the human being at work, that brings us to the evolution operated in the last two centuries, in the sense of what can be called a “*constitutional reconstruction*” of labour contract, with those rights and this contract, departing from separate worlds, with the liberalism, and passing to be no longer strangers to each other, with the social constitutionalism and the social State.

The liberalism was based on a radical separation between the State and the civil society, between public law and private law. In fact, the Constitution was seen reduced to the guarantee of the individual freedom against the State, seen as the only power able of threatening that individual freedom. According to the French Declaration of Rights from 1789 (article 16), the Constitution appears as an instrument for the protection of *natural individual rights*, prior and superior to the political society and the State. Existing in all men, in all times and places (article 1), these rights are limited only for the equal rights of all men (article 4). They are, therefore, *rights of defense (Abwehrrechte)* against the State, the only force able to threaten individual freedom.

Private law appears as the kingdom of relations between equals, largely dominated by the principles of *autonomy of will* and *contractual freedom*. The intervention of the legislator was proscribed, given that only the parties, free and acting on equality, could fairly self-regulate their interests.

It is only with the 20th century that this view is beginning to be corrected, giving the increasing content of the constitutional texts, which pass to rule, not only the political system, but also the so-called civil society. The *constitutionalization of labour law* is precisely one of the first manifestations of constitutional intervention in private area which occurred firstly with the Constitutions of Querétaro, 1917, and Weimar, 1919.

The Social State appears, with the replacement of the *liberal constitutionalism*, concerned only with the guarantee of personal autonomy of the individual against the power of the State, for the *social constitutionalism*, characterized by state intervention with the purpose of solidarity and social justice. The new State is no longer the neutral state of the liberal tradition, but a state that recognizes itself "*the right and the duty to intervene in economic relations between citizens*" and for which this duty arises, even if such intervention sacrifices individual freedom and its projections in contractual freedom and private property.

2. Effectiveness of fundamental rights in private relations - particularly in the framework of labour contract

2.1. In Portugal, the *horizontal effectiveness of fundamental rights* came with the Constitution of 1976 (PC), where the acceptance of this horizontal effect was expressly previewed by article 18/1 as a "*direct*" effect. Today, there is a widespread recognition of this effectiveness, through the rules of *conflict of rights*, in particular the *principle of proportionality*, either that effectiveness is seen as directly imposed by the constitutional provisions either by the general clauses of private law (e.g., *good faith*).

The labour contract, because of the full involvement of the employee, increasing the possibility of threats to his fundamental rights, represented everywhere, in democratic systems, the natural framework for the development of such an effectiveness of constitutional precepts and values, with the need of answering to the question of *whether* - and *to what extent* - the interests that are in the basis of the employer's power require and justify *in casu* the limitation of the employee's freedom.

The issue is the balance between employee's rights and the correct performance of his contractual commitments. The restrictions on these rights must "*be limited to the necessary to safeguard other constitutionally protected rights or interests*" (e.g., honor, intimacy, health, physical and moral integrity, freedom of enterprise, private property, etc.) and furthermore they must not affect "*the extent and scope of the essential content*" of the rights in question (cf. paragraphs 2 and 3 of article 18 of the PC).

2.2. The Portuguese Labour Code (PLC), in articles 14 and following, expressly recognizes certain fundamental rights of the human being in the workplace, including the privacy. The employee has, in fact, the right to expect a certain degree of respect for his privacy in the workplace, which is where he develops an important part of his relations with others. This right shall, however, be balanced with other rights and legitimate interests of the employer, in particular the rights to effectively manage his enterprise and especially to protect himself from liability or damage caused by employee's actions.

3. Right to privacy

3.1. The article 16 of the PLC states the *right to privacy*, with both the prohibition of the access to as well as the disclosure of information about the private life, namely regarding family life, emotional and sexual life, state of health and political and religious beliefs; the paragraph 2 of the article is not exhaustive, covering not the prohibition of all the irrelevant facts for the purpose of assessing the professional attitude, even the personal tastes and lifestyle of the employee, family situation, etc.

Also here, either by imposition of paragraph 2 of article 18 of the PC either of article 335 of the Civil Code, the intimacy of private life must be the *rule*, not the *exception*, only being justified its limitation when higher interests (e.g., "*other constitutionally protected rights or interests*") so require.

According to the *principle of the separation between private life and labour relation*, the employee may, as a rule, dispose of his extraprofessional life, being forbidden for the employer to investigate or take into account facts of his private sphere, unless they have a *direct* connection with his duties. The private sphere of the employee (even, for example, a criminal conviction) can not constitute just cause for dismissal, unless in concrete has "*negative impact on service*", for example disrupting the correct development of contract for reasons *directly* linked to the functions exercised or to the nature of the enterprise itself (e.g., in the case of a *tendency enterprise*).

Facts of the private sphere can hardly constitute a disciplinary offense, because for that it would be necessary to constitute a breach of contractual duties. The private life can therefore have a merely indirect relief for the labour contract insofar as it reflects negatively in working relationship and in any case it is not that private life but only its reflect which may be subject to sanctions imposed by the employer. Analyzing some court decisions on just cause for dismissal we will see precisely this.¹

3.2. The following articles of the PLC also have to do with privacy, defining e.g. the terms on which the employer may "*require job applicants or employees to provide information concerning their private lifes*", "*state of health or state of pregnancy*" (article 17), to process biometric data of the employee (article 18), require him the performance or presentation of tests or medical exams (article 19), use "*remote surveillance methods at the workplace*" (articles 20 and 21) or "*establish rules for the use of the undertaking's electronic resources, namely e-mail*" (article 22).

The rule is always that the right to privacy can only be limited if relevant interests justify that limitation and this cannot put into question the constitutional principles of *necessity*, *proportionality* and *prohibition of excess*. The employer must only access data about the private lives that are *strictly necessary and relevant* for assessing the capability to perform the contract.

¹ See, *infra*, 6. Case-law.

4. Information about the private life

4.1. According to the paragraph 1 of article 17, the employer may request information about the private life "*strictly necessary and relevant*" to assess the capability to perform the contract; subparagraph b) states that information referring to health state or pregnancy can only be requested when "*particular requirements inherent to the nature of work*" so justify.

4.2. One interesting problem is the one about what are the consequences in the case that the employee does not answer or even respond lying. Has he a *right to lie*? Supposing the situation where a job candidate, with no duty to inform the employer and without anything being answered, tells in the interview for admission that she has no plans to have children, may the employer later invoke error in her hiring? I think not – although for us it is more appropriate to speak, not of a *right to lie*, but of a "*right to maintain the intimacy reserved*" or of a "*right to not reveal the state of health*", part of the fundamental right to private life.

4.3. Another important question is to what extent can or not the employer take into account certain evidences, namely for disciplinary purposes. Take, for example, the case of *facebook*: is it possible or not that this social network (or any other) be used by employer as evidence of a disciplinary offense? Access to social networks and in general the attention of the employers to what is shared by employees or job seekers is more and more a reality also in Portugal, being known cases of dismissal and rejection of job applications because of the contents of these networks. Recently a court stated in favor of a firm that fired an employee, for having expressed in *facebook* offensive comments about the employer: the argument that these comments were private has not convinced the court, because "the fact that all comments and posts published in the social network can be easily republished makes that the information is visible to others and thus must be considered semi-public".

4.4. Another topic that we can consider is the problem of *tendency organizations*, that is, ideologically oriented organizations, from the religious, political, trade union or another point of view, for which some doctrine considers that, because of its peculiar nature, some fundamental rights – e.g., the right to privacy and the ideological and expression freedoms – must be limited. In fact the compliance with labour provisions is there identified with the achievement of the ideals where the organization is based and so the position of the employee and the ideological content of its activity can impose some increased limitations in those rights. For example: in a catholic university, is the extra-professional conduct of the teachers irrelevant and if not how far can it be limited (is he just obliged to the respect of the catholic faith or must he actively participate in the acts of worship?)? *Quid juris*, whether in a religious school a teacher of the discipline of Christian Education abandons the religion? Or as it happened in Germany the direction of a school for children belonging to an evangelical community dismisses a teacher for having baptized his children in the Catholic Church? Or a newspaper which explicitly

assumes an editorial line in accordance with a political party dismisses a journalist who left the militancy of this party?

4.5. About the article 19, it may be referred that though the realization of genetic tests seems legitimate there, it appears hardly compatible with article 12 of the European Convention on human rights and biomedicine, which states that "*tests which are predictive of genetic diseases or which serve either to identify the subject as a carrier of a gene responsible for a disease or to detect a genetic predisposition or susceptibility to a disease may be performed only for health purposes or for scientific research linked to health purposes, and subject to appropriate genetic counseling*".

The courts stated also, for example, that social interests worthy of protection, e.g., road safety or the prevention of occupational accidents can justify the submission to alcohol or drugs detection tests. The right to privacy is not absolute: it may be limited, for example, if it is concerned the protection of public health or safety of himself or others. Incidentally, some activities (cases of train or bus drivers, ship or airplane pilots, air traffic controllers, nuclear power plant employees, etc.) justify more restrictive measures in the selection of employees and therefore these exams can be justified.

5. Powers of monitoring and control by information and communication technologies

A very important subject is also the power of control of the employer given the new technologies of information and communication, e.g. the many issues raised by means of remote surveillance in the workplace, control of electronic communications (e.g., Internet and e-mail), etc.

We will limit ourselves here to a brief reference. Regarding the use of new technologies, the PLC could - and should - have set guidelines about ways and means, the scope and extent of the power of electronic control of the employer, e.g., about the control of the use of telephone, e-mail or Internet for private purposes. On the contrary, there are no legal standards.

In our point of view video surveillance must result in a general surveillance to detect incidental situations or events and cannot be directly addressed to the action of the employees turning them indefinitely as suspects of illegal conducts, with clear violation of their personality rights. The protection of property is not an argument without more; aspects as the goods value, the fact that they are or not easily accessible, etc. must also be taken into account. On the other hand, the hidden video surveillance violates article 20, paragraphs 1 and 3 of the PLC and the duty of loyalty and good faith in employment relationship.

About the admissibility of video surveillance as an evidence we must say that in our point of view it is legitimate to use in the exercise of disciplinary power data accidentally known through the controls designed according to the legal requirements, e.g. for reasons of security or management business. This surveillance can prove disciplinary violations if it is justified by a legitimate aim and

respects the other criteria of proportionality, such as the *ultima ratio* (for example, if the accidental knowledge is the sole evidence and the conduct in question respected compromising of constitutional significance goods).

Also for the e-mail, once again the principle is that the employee's activities in the workplace do not entail the loss of his right to privacy and so the employer must choose forms of control that have less impact on fundamental rights of the employee. Generic control methods must be privileged, avoiding individualized consultation of personal data. The employer must not make a systematic monitoring of e-mails and such control must be targeted to areas and activities which present a greater "risk" for the enterprise. The monitoring must be randomly performed and primarily aim to ensure the safety of the system and its performance. To ensure it the employer may - always with the knowledge of the employees - adopt procedures necessary for the "filtering" of certain files that, by the position of the employee in the enterprise, may indicate that they do not concern to service (e.g., image files, exe or mp3).

The access to the e-mail must be used as the *ultima ratio* and only in the presence of the concerned employee, being in principle limited to the view of the addresses, subject, date and time of the recipients.²

6. Case-law

We have already said that the private life can have a merely indirect relief for the labour contract and also that in any case it is not the private life but only its reflect which may be subject to sanctions imposed by the employer. Let us now see some court decisions that show precisely this.³

We will refer above all to some judgements on the relevance of the private life of the employee for the termination of the labour contract, namely by just cause for dismissal. Furthermore, we will choose decisions of the Portuguese Supreme Court, that has a special role in the interpretation and application of the Labour Law in topics related to fundamental rights and has contributed to interpreting the labour law provisions concerning the right to privacy and its projections, particularly articles 16 and ff. of PLC, defining some guidelines to find a balance between the different rights and legitimate interests at stake. The first decisions of the Supreme Court on this matter have stimulated the reflection of scholars and the development of the case law on fundamental rights of employees over the last fifteen years, including in the lower courts.⁴

² Even the fact that the employer prohibits the use of the e-mail for private purposes does not give him the right to automatically open any e-mail addressed to the employee.

³ All these decisions can be seen in www.dgsi.pt

⁴ E.g., about the termination by disciplinary reasons, there are decisions in the lower courts about the violation of labour duties out of work hours by an airline pilot (and there are similar cases with professional football players) or about the dismissal of a stewardess of an airline company because it was detected that she consumed cannabis); or decisions about someone drunk during the work (RP 10/07/2013), sexual relations in the workplace (RP 9/03/1981), conviction of drug trafficking (RL 31/07/1985), etc.

One of the most debated issues concerning employees' privacy is related to the monitoring of electronic communications by the employer.

In a judgment of 5 July 2007 (Case no. 07S043), the Supreme Court contributed to the interpretation of this provision, clarifying that the employer cannot access the content of personal messages and non-professional information that the employee receives, consults or sends by e-mail, even for purposes of investigating and proving a potential disciplinary offence.

Considering the prohibition of accessing personal messages, the distinction between personal and professional e-mails becomes crucial. In the referred decision, the Supreme Court interpreted broadly the concept of personal messages, considering that it does not include only communications related to employees' family, affective and sexual life, health, political and religious beliefs. According to the Supreme Court, the mere fact that the intervening parties refer to aspects of the company as well as the circumstance of the electronic equipment belongs to the company do not mean that the communication has a professional nature, and the employer has legitimacy to access its content. In this case, the Supreme Court qualified as private a message i) sent via e-mail by an employee to a friend and work colleague (sent to the electronic address of the After-Sales Division of the company to which such colleague had access for purposes of developing her functions and whose password she had revealed to other colleagues that replaced her during her absences), ii) during the working hours, iii) from her workstation, iv) using a computer belonging to the employer, v) in which the said employee made inappropriate remarks concerning, among others, the company's Vice-President. The Supreme Court justified that, in this case, the lack of a prior and formal reference to the personal nature of the message does not eliminate the protection provided by the Labour Law. Furthermore, the Supreme Court also stated that if the employer has access, for any reason, to the content of personal messages of the employee, it should stop reading them when realizes its personal / non-professional nature and cannot use the same for any purpose nor disclose its content.

Another projection of the right to privacy that has been developed in the case law of the Supreme Court is related to the usage of remote surveillance means.

Based on the article 20 of PLC 2009, Portuguese case law and scholars consider that, as a rule, the employer is prevented from using remote technological surveillance means at the workplace. For such remote surveillance to be considered lawful, it must be justified by (i) reasons of protection and security of people and goods or (ii) special requirements inherent to the nature of the activity. In a judgment of 8 February 2006 (Case no. 05S3139), the Supreme Court held that the video surveillance systems impose restrictions to the employees' privacy and, therefore, should only be admitted under certain conditions: (i) these systems should pursue only the purpose of protection and security of people and property, being understood that this possibility is limited to places open to the public or areas accessible to people outside the company, where there is a reasonable risk of crimes being committed against people and property; (ii) the use of such systems

should consist of a generic surveillance aimed at detecting incidental facts, situations and events and not a surveillance directly pointed to workstations or to the field of action of employees; (iii) such systems are only admitted under the condition that they are not used to monitor the activity of employees (their admissibility is linked to the purpose of protection of people and property and cannot be used for other purposes). In the situation at stake, the Supreme Court ruled that the capture of images by video cameras installed at the workplace in such a way that the activity carried out by employees is subject to continuous and permanent surveillance is unlawful, as it violates their right to privacy.

In another judgment of 27 May 2010 (Case no. 467/06.3TTTCBR.C1.S1), the Supreme Court ruled that the usage of remote surveillance means is always unlawful (even if the employee is informed of its installation), provided that its purpose is controlling the professional performance of the employee.

Another controversial question is whether a GPS device may be qualified as a remote means of surveillance for the purposes of Labour Law. The Supreme Court analysed this question, for the first time, in a judgment of 22 May 2007 (Case no. 07S054) and considered that a GPS device can only control the geographic position of the vehicle and does not allow to access the manner, circumstances and results of a concrete provision of work, not being therefore considered as a remote means of surveillance. This understanding was reaffirmed in a ruling of 13 November 2013 (Case no. 73/12.3TTVNF.P1.S1), in which the Supreme Court interpreted the concept of remote surveillance means contained in article 20 of PLC 2009 as referring to “the equipment that consists of a form of remote capture of image, sound or image and sound that allows to identify people and detect what they are doing, as it is the case of video cameras, audio-visual equipment, disguised microphones or mechanisms of listening and recording telephone calls”. In this ruling, the Supreme Court considered that the GPS device installed by the employer in a company car used by the employee for the performance of his functions cannot be qualified as a remote surveillance means if it only allows knowing the location of the vehicle in real time (referencing it in a certain geographical space) and not what the driver is doing. Furthermore, in this ruling, the Supreme Court affirmed that, as the GPS device does not allow the recording of images or sound, its usage does not violate the employee’s personality rights, namely the right to privacy. Notwithstanding the referred jurisprudence, this issue has continued to be disputable, existing some judgments of appeal courts that ruled in the opposite direction. This divergence has led to an interesting debate in the doctrine on the concept of remote surveillance means for the purposes of article 20 of PLC 2009, to which has also contributed the Portuguese data protection authority (Comissão Nacional de Proteção de Dados). Indeed, this authority issued a decision (Deliberation no. 7680/2014, of 28 October 2014) in which sustains the application of the said article 20 of PLC 2009 to the case of GPS devices.

Concerning the fundamental rights of the employees, one should also mention a well-known decision of the Supreme Court related to the termination of an employment contract with an HIV-positive cook. In a ruling of 24 September 2008

(Case no. 07S3793), the Supreme Court held that a cook with HIV was not able to continue to perform his professional activity, since he could be a source of danger to third parties (clients and colleagues). Therefore, the Supreme Court considered that there was a supervening and absolute impossibility for him to provide his duties as cook, which justified the termination of the respective employment contract by expiry. This decision is controversial and has given rise to different doctrinal positions, contributing to the discussion on the right to privacy of the employees regarding their health situation and the restricted conditions under which the employer may have access to such kind of (personal) information.

The referred case law demonstrates that the Portuguese Supreme Court has contributed to interpreting several provisions of PLC 2003 and PLC 2009, particularly those containing indeterminate concepts that require the jurisprudential concretization and densification, as it is the case of the provisions on employees' personality rights. In any case, it is undeniable that the decisions of the Supreme Court have usually encouraged the discussion and reflection from the legal scholars and the change of position of the lower courts, contributing to the development of the Portuguese Labour Law.

A meghallgatáshoz való jog értelmezése az Európai Bíróságon egy lelki zaklatás miatt indított eljárásban

Angyal Zoltán*

Az Európai Unió Bíróságának az elmúlt másfél évtizedben több mint 30 ügyben volt lehetősége értelmeznie a lelki zaklatás fogalmát és a gyakorlatban vele szoros kapcsolatban álló meghallgatáshoz való jogot. Az ítélkezési gyakorlat azonban nem tekinthető teljesen egységesnek a különböző igazságszolgáltatási fórumok tekintetében. Jelen tanulmány egy olyan jogesetet mutat be, amelyben a Törvényszék és a Bíróság különbözően értelmezte a vonatkozó uniós jogot. A Bíróság ítélete megerősítette azt, hogy a lelki zaklatással kapcsolatos ügyekben nem lehet megszorítóan értelmezni az állítólagos sértett meghallgatáshoz való jogát.

Kulcsszavak: lelki zaklatás, személyzeti szabályzat, meghallgatáshoz való jog, Európai Bíróság

Interpretation of the right to be heard in the European Court of Justice in proceedings for psychological harassment

In the last two decades, the Court of Justice of the European Union has had the opportunity to interpret the concept of psychological harassment and the closely related right to be heard in practice in more than 30 cases. However, the case-law cannot be considered to be entirely uniform. This study presents a case in which the General Court and the Court of Justice have interpreted the relevant EU law in completely different ways. The Court's judgment confirmed that the right of the victim to be heard in cases of psychological harassment cannot be interpreted restrictively.

Keywords: psychological harassment, Staff Regulation, right to be heard, European Court of Justice

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2042>

Bevezetés

Az Európai Unió Közszolgálati Törvényszékét a közszolgálattal kapcsolatos jogviták elbírálására hozták létre. A különös hatáskörű Törvényszék egy 2008-

* Habilitált egyetemi docens, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Európai jogi és Nemzetközi Magánjogi Intézeti Tanszék.

ban hozott ítéletében foglalkozott első alkalommal a lelki zaklatás fogalmának értelmezésével.¹ Az uniós igazságszolgáltatási rendszer reformjának részeként, közel 11 évnyi működés után a Közzolgálati Törvényszék 2016-ban megszűnt, illetve beolvadt a Törvényszékbe.² Az elmúlt másfél évtizedben az Európai Unió Bíróságának különböző fórumai mintegy harminc ügyben értelmezték a lelki zaklatásra vonatkozó uniós normákat és a meghallgatáshoz való jogot. Mindazonáltal eddig csak egyetlen esetben került sor arra, hogy a Törvényszék által első fokon ilyen tárgyban meghozott ítéletet a Bíróság hatályon kívül helyezzen és érdemben maga döntse el a jogvitát. Jelen tanulmány ezt az ügyet mutatja be és elemzi, az eljárás jogi hátterétől kezdve, a jogvita előzményein át, a Törvényszék előtti eljáráson és a megtámadott ítéleten keresztül, egészen a Bíróság előtti fellebbezési eljárásig. A jogeset arra világít rá, hogy bizonyos pontokon az ítélkezési gyakorlat nem tekinthető teljesen egységesnek a különböző igazságszolgáltatási fórumok tekintetében.

1. Az eljárás jogi háttere

Az Európai Unió tisztviselői személyzeti szabályzatának a jogvita idején hatályos változata (a továbbiakban: személyzeti szabályzat) 12a. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) A tisztviselő tartózkodik a lelki vagy szexuális zaklatás minden formájától.

(3) »lelki zaklatás«: bármely olyan helytelen magatartás, amely egy időszak során ismétlődően vagy rendszeresen előfordul, és olyan magatartást, szóbeli vagy írott nyelvhasználatot, gesztusokat vagy más cselekvéseket tartalmaz, amelyek szándékosak, és alkalmasak arra, hogy bármely másik személy személyiségét, méltóságát, testi vagy lelki épségét aláássák.”

A személyzeti szabályzat előírja azt is, hogy az Unió segítséget nyújt minden tisztviselőnek, különösen olyan személy elleni eljárásban, aki a tisztviselő vagy családtagjai sérelmére, a tisztviselő beosztása vagy feladatainak ellátása miatt fenyegetést, becsületsértést, rágalmazást, illetve bármely, személy vagy vagyon elleni támadást követett el. Az Unió továbbá egyetemlegesen megtéríti a tisztviselőnek az ilyen esetben elszenvedett kárt, amennyiben azt nem a tisztviselő szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartása okozta, és az elkövetőtől nem tudott kártérítést kapni.³

Ami az eljárási szabályokat illeti, bármely uniós tisztviselő kérelmezheti, hogy a hatóság⁴ négy hónapon belül indokolással ellátott határozatot hozzon személyével kapcsolatban. Amennyiben ezen időszak végén a kérelemre nem érkezik válasz, ezt úgy kell tekinteni, mint a kérelemre adott visszautasító választ, amely ellen panasszal lehet élni. A panaszos három hónapon belül panaszt nyújthat be a hatósághoz az

¹ Az F-52/05. sz. Q kontra Európai Bizottság ügyben 2008. december 9-én hozott ítélet (ECLI:EU:F:2008:161)

² Lásd: Angyal Zoltán, *Az Európai Unió Közzolgálati Törvényszékének létrejötte és megszűnése*, Miskolci Jogi Szemle, 12. évfolyam, 2017, 2. különszám, 11-22.o.

³ Lásd személyzeti szabályzat 24. cikkét.

⁴ Értsd az adott Uniós intézmény, szerv vagy hivatal munkaszerződés megkötésére jogosult szerve.

őt hátrányosan érintő intézkedés ellen; ez arra az esetre is vonatkozik, amikor az említett hatóság határozatot hozott, és arra az esetre is, amikor az elmulasztotta a személyzeti szabályzatban előírt intézkedés elfogadását. A panasz benyújtásának időpontjától számított négy hónapon belül közölni kell az érintett személlyel az indokolással ellátott határozatot.⁵

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 41. cikke kimondja, hogy „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit az Unió intézményei, szervei és hivatalai részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. Ez a jog magában foglalja:

- mindenkinek a jogát arra, hogy az őt hátrányosan érintő egyedi intézkedések meghozatala előtt meghallgassák,
- mindenkinek a jogát arra, hogy a személyére vonatkozó iratokba a bizalmas adatkezeléshez, illetőleg a szakmai és üzleti titokhoz fűződő jogos érdekek tiszteletben tartása mellett betekintsen,
- az igazgatási szervek azon kötelezettségét, hogy döntéseiket indokolják.”⁶

2. A jogvita előzményei

2005 és 2015 között a fellebbező, HF, különböző jogállású, azaz kisegítő, szerződéses vagy ideiglenes alkalmazottként dolgozott az Európai Parlament Tájékoztatási Főigazgatóságának audiovizuális egységénél. 2014. szeptember 26-tól HF betegszabadságon volt, és azóta nem folytatta a Parlamentben szakmai tevékenységét. A fellebbező a Parlament főtitkárának (a továbbiakban: főtitkár) címzett 2014. december 11-i levelében a személyzeti szabályzat 90. cikkének (1) bekezdése alapján a személyzeti szabályzat 24. cikke szerinti segítségnyújtás iránti kérelmet nyújtott be.

A fellebbező pontosabban azt kérte, hogy sürgős intézkedéseket hozzanak annak érdekében, hogy közvetlenül védjék őt a feltételezett zaklatójával szemben, és a Parlament munkaszerződés megkötésére jogosult hatósága indítson igazgatási vizsgálatot a tények valódiságának megállapítása iránt. E kérelem alátámasztása érdekében a fellebbező arra hivatkozott, hogy az audiovizuális egység vezetője (a továbbiakban: egységvezető) részéről a személyzeti szabályzat értelmében vett lelki zaklatás érte. Ez a zaklatás – többek között a szolgálati értekezleteken – magatartásban, szóban és írásban nyilvánult meg. HF azt is kérte, hogy sürgős intézkedéseket hozzanak annak érdekében, hogy közvetlenül védjék őt a feltételezett zaklatójával szemben, és a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság indítson igazgatási vizsgálatot a tények valódiságának megállapítására.

A személyzeti főigazgató – aki egyébként a tanácsadó bizottság elnöke is volt – 2015. december 8-i levelében tájékoztatta a fellebbezőt azon szándékáról, hogy a segítségnyújtás iránti kérelmet megalapozatlannak nyilvánítja, többek között az audiovizuális egység egységvezetőjének, valamint ezen egység tizennégy tisztviselőjének és alkalmazottjának a tanácsadó bizottság általi meghallgatása alapján. A fellebbező a 2015. december 17-i levelében a tanácsadó bizottság

⁵ Lásd személyzeti szabályzat 90. cikkét.

⁶ Lásd az Alapjogi Charta 41. cikk (1) – (2) bekezdéseit.

– szerinte – „vizsgálati” jelentésének közlését kérte. A személyzeti főigazgató később felhívta a fellebbezőt a segítségnyújtás iránti kérelem elutasítására vonatkozó szándékával kapcsolatos észrevételek megtételére.

Végül a személyzeti főigazgató munkaszerződés megkötésére jogosult hatóságként eljárva a 2016. június 3-i határozatában elutasította a segítségnyújtás iránti kérelmet (a továbbiakban: vitatott határozat). Ezt követően a fellebbező panaszt nyújtott be a vitatott határozattal szemben. Panasza alátámasztására egyebek mellett a védelemhez való jogának, az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Charta) 41. cikkének, továbbá a meghallgatáshoz való jogának megsértésére hivatkozott. A panaszt a főtitkár 2017. január 4-i határozatával a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóságként eljárva elutasította. A főtitkár többek között megállapította, hogy az ítélezési gyakorlat értelmében nem áll fenn kötelezettsége arra, hogy a tanácsadó bizottság véleményét és a tanúk meghallgatásáról szóló jelentéseket a fellebbező részére átadja, mivel tanácsadó bizottságnak a legteljesebb titoktartás mellett kell működnie, és az általa készített anyagok titkosak.

A lelki zaklatás fennállását illetően pedig a főtitkár úgy ítélte meg, a HF által előadott tények alkalmasak az e rendelkezés értelmében vett szándékos és ismétlődő cselekmények megvalósítására. Ugyanakkor az alábbiakat állapította meg: *„[n]em szabad elfelejteni, hogy az állítólagos zaklató a [felperes] hivatali felettese. Márpedig egy egységvezető feladatainak jellegéből adódik, hogy emlékezteti a munkatársait arra, hogy kötelesek végrehajtani a vezető utasításait, hozzájárulni a munkatársak megfelelő együttműködéséhez, megfelelő módon megosztani a munkavégzéshez szükséges információkat, és a megbeszélésekről történő távollétük esetén magyarázattal szolgálni. Így összességében vizsgálva a [felperes] által hivatkozott tényeket, úgy tűnik, nem valósítanak meg az egységvezető által a beosztottjával szemben tanúsított helytelen magatartást. A tények inkább arra engednek következtetni, hogy ez az egységvezető úgy vélte, hogy vezetői hatáskörét vonták kétségbe, ami feszültségekhez vezetett, így a szervezeti egység működésének javítása érdekében be kellett avatkoznia. A [felperes] kollégák előtti állítólagos, a felperes részéről nem kivédhető lejárata, éppen azokon a megbeszéléseken történt, amelyeknek a célja a szervezeti egység működési hiányosságainak megvitatása volt. Az állítólagos zaklatónak tulajdonított, minden bizonnyal sajnálatos szavakat ennél fogva e feszültségek és működési zavar összefüggésébe kell helyezni [...]”* A főtitkár szerint emiatt a fellebbező által hivatkozott tények összességükben nem tűntek úgy, mint amelyek az egységvezető által egy beosztottal szemben tanúsított visszaélészerű magatartásnak minősülnek.

3. A Törvényszék előtti eljárás és a megtámadott ítélet

A fellebbező ezután keresetet indított egyrészt a Parlament munkaszerződés megkötésére jogosult hatóságának a fellebbező által segítségnyújtás iránti kérelmét elutasító vitatott határozata megsemmisítése iránt, másrészt a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság által e kérelem kezelése során elkövetett

jogsértésekből eredő, azon kár megtérítése iránt, amelyet a fellebbező véleménye szerint elszenvedett.

A fellebbező három jogalapra hivatkozott, amelyek közül az első a védelemhez való jog megsértésén, a Charta 41. cikkének megsértésén, a meghallgatáshoz való jog megsértésén és a kontradiktórius eljárás elvének megsértésén; a második eljárási hibákon, pontosabban azon, hogy a tanácsadó bizottság által folytatott eljárás szabálytalan és részrehajló volt; valamint a harmadik nyilvánvaló mérlegelési hibán, a segítségnyújtási kötelezettség és a gondoskodási kötelezettség, valamint a személyzeti szabályzat 12a. és 24. cikkének megsértésén alapul. A fellebbező a kártérítési kérelmei alátámasztásaként arra hivatkozott, hogy nem vagyoni kárt szenvedett abból fakadóan, hogy a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság jogellenesen járt el a segítségnyújtás iránti kérelme elbírálása során. Ezen okokból kártérítés címén 70.000 euró megítélését kérte. Másfelől a fellebbező a vizsgálati eljárást, azaz a jelen ügyben a tanácsadói bizottság munkáját érintő szabálytalanságokból eredő nem vagyoni kár megtérítéseként 20.000 euró kiegészítő összeg megtérítésére is igényt tartott. A Törvényszék a megtámadott ítélettel⁷ a keresetet mint megalapozatlant teljes egészében elutasította.

3.1. A meghallgatáshoz való jogról. Röviden érdemes áttekíteni, hogy a meghallgatáshoz való jog tekintetében milyen érvek merültek fel és azokat hogyan értékelte a Törvényszék. HF szerint a személyzeti főigazgató azzal indokolta az általa a tanácsadó bizottság jelentésének részére történő közlése iránt benyújtott kérelem teljesítésének megtagadását, hogy a jelen ügyben nem készült jelentés, és az említett bizottság csak egy egyszerű véleményt adott át részére. HF ugyanakkor vitatta azt a tényt, hogy a tanácsadó bizottság a jelen ügyben nem készített jelentést, vagy hogy a zaklatással kapcsolatos belső szabályzatnak megfelelően nem vont le lényeges következtetéseket. Vitatta továbbá a főtitkár által a panaszt elutasító határozatban kifejtett azon álláspontot is, mely szerint panaszosként kisebb mértékben illeti meg a védelemhez való jog. E tekintetben különösen arra hivatkozott, hogy a tanácsadó bizottság következtetései és a tanúk meghallgatásáról szóló jelentés közlésének megtagadását nem indokolta az eljárás alá vont érintettek és a tanúskodó személyek személyazonossága védelmének szükségességével, arra kötelezi a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóságot, hogy a tanácsadó bizottság következtetésein túl a tanúk meghallgatásáról szóló jelentést is közölje vele, ezeket a dokumentumokat a felperes az eljárás során végül megkapta. HF úgy vélte, hogy a tanácsadó bizottság anyagainak a zaklatással kapcsolatos belső szabályzata értelmében vett titkos és bizalmas jellegére való hivatkozás hatástalan. Ráadásul a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság szándékában állhatott volna a tanácsadó bizottság jelentése vagy következtetései, valamint a tanúk meghallgatásáról szóló jelentések nem bizalmas jellegű változatának elkészítése, amint egyébként ezt a Törvényszék pervezető intézkedésére válaszul megtette. A felperes szerint mivel nem rendelkezett ezekkel az iratokkal a 2016. április 1-jei

⁷ A T-218/17. sz. HF kontra Európai Parlament ügyben 2018. június 29-én hozott ítélet (ECLI:EU:T:2018:393)

észrevételei megfogalmazásának időpontjában, nem volt tudomása a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság által a megtámadott határozat elfogadása során figyelembe vett indokokról és valamennyi végkövetkeztetésről sem. Ennélfogva a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság a jelen ügyben az Alapjogi Charta 41. cikkében szabályozott meghallgatáshoz való jogát is megsértette.

A Parlament ezzel szemben úgy vélte, hogy ítélezési gyakorlat egyáltalán nem kötelezi a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóságot a tanácsadó bizottság anyagaihoz való hozzáférés biztosítására, ezért kérte az első jogalap megalapozatlanként történő elutasítását. A Parlament ennek alátámasztása érdekében a Közzszolgálati Törvényszék egy korábbi ítéletére is hivatkozott, amely szerint „lelki zaklatás miatti panasz esetén a felvett tanúvallomások bizalmas jellegét még a peres eljárásban is biztosítani kell – kivéve, ha különleges körülmények állnak fenn –, mivel ha a peres szakaszban e bizalmas jelleget esetleg feloldják, az akadályát képezheti az olyan semleges és objektív vizsgálat lefolytatásának, amelynek során a személyzeti állomány tanúvallomás tételére felhívott tagjai vonakodás nélkül együttműködnek”.⁸

A Törvényszék ezt a jogalapot – hasonlóan a többi felperesi jogalaphoz – elutasította. Az indokolás kiindulópontja az volt, hogy főszabály szerint a lelki vagy szexuális munkahelyi zaklatás bármely formájára vonatkozó tilalom hatékony végrehajtása érdekében az adminisztráció, amikor egy állítólagos zaklatásról szóló ügyben elfogadja tanúk által a vitatott tényekre vonatkozóan előadott beszámolót, legalább a személyzeti szabályzat 24. cikkének megfelelő segítségnyújtás iránti kérelem intézésének keretében előírhatja a tanúk javára tanúvallomásuknak bizalmas kezelését, mind az állítólagos zaklatóval, mind a feltételezett sértettel szemben. Ennek egyik indoka az, hogy egy segítségnyújtás iránti kérelem intézése folyamán az adminisztráció egyik célja a szolgálat nyugalmának visszaállítása, ezt a célkitűzést a tanúvallomásoknak az állítólagos zaklató vagy a feltételezett sértett általi megismerése veszélyeztetheti azáltal, hogy a szolgálaton belül a személyek között esetleges ellenségeskedésekhez vezethet, és visszatartatja a jövőbeni tanúskodástól azokat, akik releváns tanúvallomást tehetnének. Másrészt, hogy a Törvényszék úgy vélte, hogy egy intézmény, amikor önkéntes, ám az informátor névtelenségének megőrzése érdekében bizalmas kezelés iránti kérelemmel nyújtott információkhoz jut, az ilyen információk elfogadása esetén köteles e feltételt tiszteletben tartani.⁹ A Törvényszék szerint így a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság a jelen ügyben nem sértette meg az Alapjogi Charta 41. cikkében foglalt meghallgatáshoz való jogot, amikor a pert megelőző eljárásban megtagadta a felperestől a tanúk meghallgatásáról szóló jelentések átadását.

3.3. A lelki zaklatás fogalmáról. A lelki zaklatásnak a személyzeti szabályzatban hivatkozott „helytelen magatartás” fogalmát illetően az ítélezési gyakorlat egységes abban, hogy az egyrészt olyan magatartás, szóbeli vagy írott nyelvhasználat,

⁸ Lásd a 2013. július 11-i Tzirani kontra Bizottság ítélet (F-46/11, EU:F:2013:115) 41. pontját

⁹ Lásd ebben az értelemben és analógia útján: 1985. november 7-i Adams kontra Bizottság ítélet, 145/83, EU:C:1985:448, 34.pont

gesztusok vagy más cselekvések útján valósul meg, amelyek „egy időszak során ismétlődően vagy rendszeresen” fordulnak elő – ami azt vonja magával, hogy a lelki zaklatás az időben szükségszerűen folyamatként jelenik meg, és ismétlődő vagy folyamatos cselekvést feltételez –, és amelyek „szándékosak”, nem pedig „véletlenszerűek”. Másodsorú ahhoz, hogy ez a magatartás, szóbeli vagy írott nyelvhasználat, gesztusok vagy más cselekvések e fogalom alá tartozzanak, az szükséges, hogy azok megsértsék valamely személy személyiségét, méltóságát, testi vagy lelki épségét.¹⁰ A lelki zaklatás fennállásának megállapításához a szóban forgó magatartásnak objektíve szándékos jellegűnek kell lennie.¹¹

HF kifejtette, hogy hogy noha teljesítménye mindig kiemelkedő volt, három egymást követő vezető, köztük utolsóként az audiovizuális egység vezetője meglegedésére szolgált, ez utóbbi magatartása 2011 végén változott meg irányában, ami 2012-ben tovább fokozódott. Ez a magatartás a 2012 decembere és 2014 szeptembere közötti időszakban állandósult. Egészen pontosan ez az egységvezető olyan helytelen viselkedést tanúsított, amely a felperes rendszeres lejárására irányult, és amely elsősorban a felperesnek harmadik személyek előtti, a jelenlétében vagy a háta mögött, néha írásban előadott rendszeres kritizálásában nyilvánult meg. A legfőbb kifogások, ami elhangzottak vele szemben, közvetlenül a személyére, nevezetesen a természetével kapcsolatos állítólagos problémákra és állítólagos önteltségére irányultak. Így az egységvezetője rendszeresen emlékeztette arra, hogy ő a hivatali felettese, és hogy engedelmeskednie kell neki, ugyanígy többször kérte, hogy indokolja meg a cselekedeteit, anélkül, hogy a felperes által szolgáltatott indoklásból bármilyen következtetést vont volna le. Emellett az egységvezető állítólag nyomást gyakorolt a felperesre, azzal fenyegetve őt, hogy felbontja a munkaviszonyát, vagy legalábbis nem kéri a szerződéses alkalmazotti szerződésének meghosszabbítását. Többek között ezeket a szavakat intézte hozzá: „kinek hiszi magát asszonyom, hercegnőnek?” és felrótta neki, hogy „gondok vannak a jellemével”. Márpedig, a felperes szerint épp ellenkezőleg, az egységvezetőjének voltak indokolatlan reakciói.¹²

A Törvényszék úgy vélte, hogy noha nem kizárt, hogy az audiovizuális egység vezetője helytelen hangnemet használt a felperessel folytatott viták során, a véletlen jellegű szóbeli nyelvhasználatok és gesztusok, még ha helytelennek tűnnek is, nem tartoznak a személyzeti szabályzat által meghatározott lelki zaklatás fogalma alá. Az ítélet szerint sem a szervezeti egységek szervezéséhez kapcsolódó igazgatási határozatok, sem az adminisztrációval szembeni, belső szervezettel kapcsolatos

¹⁰ 2017. december 13-i HQ kontra OCVW ítélet, T-592/16, nem tették közzé, EU:T:2017:897, 101. pont; lásd még: 2014. szeptember 17-i CQ kontra Parlament ítélet, F-12/13, EU:F:2014:214, 76. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat

¹¹ 2005. május 4-i Schmit kontra Bizottság ítélet, T-144/03, EU:T:2005:158, 65. pont; 2007. október 25-i Ilo Giudice kontra Bizottság ítélet, T-154/05, EU:T:2007:322, 83. pont

¹² Az egyik állítólagos incidens szerint az audiovizuális egység vezetője a 2012. december 4-i ülésen egy asszisztens jelenlétében a felperes tudomására hozta, hogy ő az, aki parancsol, akár tetszik ez a felperesnek, akár nem. Ezzel kapcsolatban, a felperes állításai szerint fenyegető hangon a következőket jelentette ki: „a csapat Önnel és Ön nélkül is működik, naponta kapok több száz [önéletrajzot] olyan emberektől, akik kitűnően el tudják végezni azt, amit Ön csinál. Ha nem változtat a hozzáállásán, döntést fogok hozni”.

nézetkülönbség nem alkalmas önmagában arra, hogy bizonyítsa a lelki zaklatás fennállását.¹³ A Törvényszék álláspontja szerint noha az egységvezető által alkalmazott hangnem egyes elektronikus leveleiben néha kissé túl közvetlen és nyelvilag vagy stílusában nem igazán kidolgozott, de nem eltűzött, és ugyanakkor mindezt az átszervezése következtében működési nehézségekkel küzdő szolgálat összefüggésébe kell elhelyezni. A felperes által benyújtott, az egységvezetője által részére küldött elektronikus levelek lényege az e vezető részéről közölt bírálatokra vonatkozik, ami elvileg hivatali felettesi hatáskörébe tartozik. A Törvényszék ítélete hangsúlyozta, hogy a hivatali felettesnek a beosztott munkájának vagy feladatának teljesítésére vonatkozó bírálatát önmagában nem lehet helytelen magatartásnak tekinteni, hiszen ha ez volna a helyzet, az gyakorlatilag ellehetetlenítené a szervezeti egység irányítását.¹⁴ Ugyanígy, egy alkalmazott felé megfogalmazott negatív észrevételek, amennyiben visszafogott szóhasználat mellett fogalmazzák meg őket, és nem visszaélészerű és a felperesnek felróható objektív tényektől teljesen elrugaskodott vádakon alapulnak, nem sértik szükségszerűen ezen alkalmazott személyiségét, méltóságát, testi vagy lelki épségét.¹⁵ Fentiekre tekintettel a Törvényszék nem látta megalapozottnak a lelki zaklatásra való felperesi hivatkozást sem.

4. A meghallgatáshoz való jog értelmezése a fellebbezési eljárásban

Fellebbezésében HF azt kérte, hogy a Bíróság helyezze hatályon kívül a megtámadott ítéletet, adjon helyt a fellebbező első fokon előterjesztett kérelmeinek, semmisítse meg a megtámadott határozatot, és kötelezze a Parlamentet a 90.000 euróra becsült nem vagyoni kára megtérítésére. A Parlament ezzel szemben a fellebbezés megalapozatlannak nyilvánítására vonatkozóan terjesztette elő kérelmet. Fellebbezésének alátámasztására a fellebbező három jogalapra is hivatkozott, amelyek közül az első és általunk vizsgált jogalap a Charta 41. cikke (2) bekezdésének a) pontjában rögzített meghallgatáshoz való jog megsértésén alapult.

A fellebbező szerint mivel az általa a megtámadott ítéletben megállapított jogsértések alapján a Törvényszék úgy ítélte meg, hogy a tanúk meghallgatásáról szóló jelentéseket nem kellett vele közölni mielőtt megteszi észrevételeit, a Törvényszék ezekkel megsértette a Charta 41. cikke (2) bekezdésének a) pontját, valamint a meghallgatáshoz való jogát.

Válaszul a Parlament előadta, hogy az első jogalapot mint megalapozatlant el kell utasítani mivel a Charta hivatkozott cikke értelmében a titkosság a meghallgatáshoz való jog jogos korlátja. A Parlament úgy vélte, hogy a tanúk szólásszabadságának biztosítása érdekében az igazgatási vizsgálatok során a tanúvallomások bizalmas

¹³ Lásd a 2014. szeptember 17-i CQ kontra Parlament ítélet, F-12/13, EU:F:2014:214, 98. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

¹⁴ 2013. július 11-i Tzirani kontra Bizottság ítélet, F-46/11, EU:F:2013:115, 97. pont; 2014. szeptember 17-i CQ kontra Parlament ítélet, F-12/13, EU:F:2014:214, 87. pont; lásd még ebben az értelemben: 2010. február 24-i Menghi kontra ENISA ítélet, F-2/09, EU:F:2010:12, 110. pont

¹⁵ 2014. szeptember 17-i CQ kontra Parlament ítélet, F-12/13, EU:F:2014:214, 87. pont, lásd még ebben az értelemben: 2010. február 24-i Menghi kontra ENISA ítélet, F-2/09, EU:F:2010:12, 110. pont

jellegét nemcsak az állítólagos zaklatóval, hanem a panaszossal szemben is elengedhetetlen biztosítani. Egyrészt ugyanis e bizalmas jelleg esetleges feloldása – különösen a peres eljárás során – akadályát képezheti az olyan semleges és objektív vizsgálat lefolytatásának, amelynek során a tanúvallomás tételére felhívott személyek vonakodás nélkül együttműködnek. Másrészt a bizalmas jelleg garanciákat nyújt e tanúknak, mivel azok így biztosítékkal rendelkeznek arra, hogy sem megtorlással, sem az érintett személyek részéről történő nyomásgyakorlással nem kell szembenézniük. A Parlament álláspontja szerint a tanácsadó bizottság elnöke fentiekre tekintettel biztosítja a tanúk számára, hogy vallomásuk továbbra is bizalmas marad.

A Bíróság a fellebbezési kérelem vizsgálata során elsőként megállapította, hogy a fellebbezőt a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság valóban meghallgatta a 2015. december 8-i levél alapján, amely kifejti azokat az indokokat, amelyek alapján a személyzeti főigazgató elutasította a segítségnyújtás iránti kérelmét. A fellebbező mindazonáltal nem rendelkezett sem a tanácsadó bizottság véleményével, sem pedig az e bizottság által lefolytatott meghallgatásokról szóló jelentésekkel annak érdekében, hogy megfogalmazhassa az észrevételeit a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság által e levélben a segítségnyújtás iránti kérelem elutasítása érdekében felhozott indokokra vonatkozóan.

A Bíróság rögzítette azt is, hogy a vitatott határozat, mivel elutasítja a segítségnyújtás iránti kérelmet, és ebből következően a lelki zaklatás hiányát állapítja meg, a fellebbezővel szemben hozott egyedi intézkedésnek minősül, amely őt a Charta 41. cikkének (2) bekezdése értelmében hátrányosan érinti. A Bíróság szükségesnek tartotta pontosítani azt, hogy olyan eljárás során, mint amilyenről szó van, az állítólagos zaklatás áldozata – a megfelelő ügyintézés elve alapján – hivatkozhat a meghallgatáshoz fűződő jogra. A Charta ugyanis úgy rendelkezik, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit az Unió intézményei és szervei részrehajlás nélkül, tisztességes módon és észszerű határidőn belül intézzék. Továbbá a megfelelő ügyintézéshez való jog magában foglalja többek között mindenkinek a jogát arra, hogy az őt hátrányosan érintő egyedi intézkedések meghozatala előtt meghallgassák, mindenkinek a jogát arra, hogy a személyére vonatkozó iratokba a bizalmas adatkezeléshez, illetőleg a szakmai és üzleti titokhoz fűződő jogos érdekek tiszteletben tartása mellett betekintszen, valamint az igazgatási szervek azon kötelezettségét, hogy döntéseiket indokolják.¹⁶

Az ítélkezési gyakorlat értelmében a meghallgatáshoz való jog mindenki számára biztosítja azt a lehetőséget, hogy hasznos és hatékony módon ismertethesse az álláspontját minden közigazgatási eljárásban és minden olyan határozat elfogadása előtt, amely az érdekeit hátrányosan érintheti.¹⁷

A Bíróság ezért érdemben vizsgálania kellett azt, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta-e a jogot, amikor azt állapította meg, hogy a meghallgatáshoz való jog nem foglalja magában azt a kötelezettséget, hogy a vitatott határozat meghozatala előtt átadják a fellebbezőnek a tanúk meghallgatásáról szóló jelentéseket.¹⁸ A

¹⁶ Lásd a Charta „megfelelő ügyintézéshez való jog” című 41. cikkének (1) és (2) bekezdését.

¹⁷ Lásd ehhez a 2019. április 4-i OZ kontra EBB ítélet, C-558/17 P, EU:C:2019:289, 53. pont

¹⁸ Lásd a megítámadott ítélet 82-87. pontját.

Törvényszék az ítéletében kimondta, hogy az adminisztráció a lelki vagy szexuális munkahelyi zaklatás bármely formájára vonatkozó tilalom hatékony végrehajtásának biztosítása érdekében az állítólagos zaklatási ügyben a tanúk által a vitatott tényekre vonatkozóan előadott beszámoló elfogadásakor főszabály szerint előírhatja annak a tanúk javára történő biztosítását, hogy a tanúvallomásaikat mind az állítólagos zaklatóval, mind a feltételezett sértettel szemben bizalmasan kezeljék.

A Bíróság ugyanakkor korábbi ügyekben már megállapította, hogy az európai tisztviselőket érintő zaklatással kapcsolatos jogvitában azon személynek, aki zaklatás miatt panaszt nyújtott be a személyzeti igazgatósághoz, jogában állt az, hogy annak érdekében, hogy észrevételeit az érintett intézmény döntéshozatalát megelőzően hasznosan ezen intézmény elé terjessze, legalább a zaklatással vádolt személy és a különböző meghallgatott tanúk nyilatkozatainak összefoglalását közöljék vele, és ezen összefoglalást adott esetben a bizalmas adatkezeléshez fűződő jogos érdekek tiszteletben tartásával kellett közölni.¹⁹

Ebben az ügyben nem volt vitatott az, hogy a segítségnyújtás iránti kérelem elbírálásához a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóságnak nem csak a tanácsadó bizottság véleménye, hanem a tanúk meghallgatásáról szóló jelentések is rendelkezésére álltak, amelyek átfogó és részletes képet nyújtottak e tények valóságáról, valamint arról, hogyan érzékelték ezeket a tényeket a szóban forgó egység személyi állományának tagjai.

A főtanácsnok is rámutatott arra, hogy a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság a vitatott határozat elfogadásakor figyelembe vette a meghallgatásról szóló jelentéseket, fontos volt, hogy a fellebbező ezekkel kapcsolatban kifejthesse álláspontját. A fellebbezőnek így különösen jogában állt az, hogy az észrevételei hasznos előterjesztése érdekében legalább a tanácsadó bizottság véleményének és a tanúk meghallgatásáról szóló jelentéseknek az összefoglalását közöljék vele, amennyiben a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság a vitatott határozatot ezekre az iratokra alapította.²⁰

A tanúvallomások bizalmas kezelésének tanúk javára történő biztosítását az adminisztráció előírhatja. Ugyanakkor amíg a Törvényszék szerint a tanúvallomások titkosítása nem sérti a zaklatást bejelentő személy meghallgatáshoz való jogát, addig a Bíróság úgy vélte, hogy a két dolog nem szükségszerűen összeegyeztethetetlen. A Bíróság hangsúlyozta azt, hogy a tanúvallomások bizalmas jellegének és az általa védett cél teljesítésének biztosítása érdekében ugyanis bizonyos technikákat lehet alkalmazni, mint például a tanúvallomások anonimizálását, vagy akár azok tartalmának összefoglaló formájában való hozzáférhetővé tételét, sőt, a tanúvallomások tartalma egyes részeinek elrejtését.²¹ A Bíróság kiemelte azt is, hogy említettekhez hasonló technikákat éppen a Törvényszék előtti eljárás során alkalmazták, amely arra kötelezte a Parlamentet, hogy nyújtsa be a szóban forgó beszámoló anonimizált változatát, amelyet részben elrejtettek.

A Bíróság megállapította, hogy a Törvényszék – anélkül hogy megvizsgálta volna, hogy a bizalmas adatkezeléshez fűződő jogos érdekek tiszteletben tartása

¹⁹ Lásd ehhez a 2019. április 4-i OZ kontra EBB ítélet, C-558/17 P, EU:C:2019:289, 57. pont

²⁰ Lásd a főtanácsnoki indítvány 62. pontját.

²¹ Lásd ehhez a 2019. április 4-i OZ kontra EBB ítélet, C-558/17 P, EU:C:2019:289, 59. pont

összeegyeztethető-e ezzel a joggal – úgy ítélte meg, hogy a munkaszerződés megkötésére jogosult hatóság nem sértette meg a fellebbező meghallgatáshoz való jogát azzal, hogy a vitatott határozat meghozatala előtt megtagadta a tanúk meghallgatásáról szóló jelentések részére történő megküldését.

A Bíróság fentiek alapján arra következtetésre jutott, hogy a Törvényszék tévesen alkalmazta a jogot, amikor nem állapította meg, hogy a Charta 41. cikkéből eredő követelményekkel ellentétes, hogy a fellebbezővel nem közölték legalább a zaklatással vádolt személy és a különböző tanúk nyilatkozatainak összefoglalását, és hogy a fellebbezőt ezekre vonatkozóan nem lehetett meghallgatni, ezért ő nem került abba a helyzetbe, hogy a nyilatkozatok tartalmára hasznos észrevételeket tehessen, mielőtt a személyzeti főigazgató a fellebbezőt hátrányosan érintő vitatott határozatot meghozta. A Bíróság ezzel fellebbezés első jogalapját elfogadta és a megtámadott ítéletet hatályon kívül helyezte anélkül, hogy megvizsgálta volna a fellebbező által az e jogalap keretében kifejtett többi érvet vagy akár a fellebbezés többi jogalapját.

Az Európai Unió Bírósága alapokmánya 61. cikke első bekezdésének második mondata értelmében a Bíróság a Törvényszék határozatának hatályon kívül helyezése esetén az ügyet érdemben maga is eldöntheti, amennyiben a per állása megengedi. Az állandó ítélkezési gyakorlatból következően a védelemhez való jog – különösen a meghallgatáshoz való jog – megsértése csak abban az esetben vonja maga után a szóban forgó közigazgatási eljárás végén meghozott határozat megsemmisítését, ha e szabálytalanság hiányában ez az eljárás eltérő eredményre vezetett volna.²²

Jelen ügyben a Bíróság megállapította, hogy a Charta 41. cikkéből eredő követelményekkel ellentétes, hogy a fellebbezővel nem közölték legalább a zaklatással vádolt személy és a különböző tanúk nyilatkozatainak összefoglalását, és hogy a fellebbezőt ezekre vonatkozóan nem lehetett meghallgatni, ezért ő nem került abba a helyzetbe, hogy a nyilatkozatok tartalmára vonatkozóan hasznos észrevételeket tehessen, mielőtt a személyzeti főigazgató a fellebbezőt hátrányosan érintő vitatott határozatot meghozta. Amint arra a főtanácsnok is rámutatott, a közlés e hiánya olyan szabálytalanságnak minősül, amely elkerülhetetlenül érintette mind a tanácsadó bizottság véleményét, mind pedig a vitatott határozatot. Ha ugyanis a fellebbező lehetőséget kapott volna arra, hogy hasznosan meghallgassák, a fellebbező meggyőzhette volna a személyzeti főigazgatót arról, hogy a tényeket és a háttér különböző elemeit lehetséges e határozat szempontjából meghatározó módon másként is értékelni, továbbá eltérő súlyozást kell alkalmazni rájuk.²³ A Bíróság erre tekintettel úgy vélte, hogy ebből következően nem zárható ki, hogy a személyzeti főigazgatónak a fellebbező segítségnyújtás iránti kérelmére vonatkozó határozata pozitív lett volna. Ennélfogva a vitatott határozatot a Bíróság megsemmisítette. A fellebbező által az őt ért kár megtérítése iránti kérelmet illetően az ítélet kimondta, hogy a vitatott határozat megsemmisítése megfelelő jóvátételnek minősül bármely nem vagyoni kár tekintetében, amely a fellebbezőt a

²² Lásd ehhez a 2013. szeptember 10-i G. és R. ítélet, C-383/13 PPU, EU:C:2013:533, 38. pont

²³ Lásd a főtanácsnoki indítvány 121–123. pontját

jelen esetben érthette. A fellebbező által az őt ért kár megtérítése iránt előterjesztett kérelmet egyebekben a Bíróság elutasította.

Következtetések

A Bíróság ítélete megerősítette azt, hogy a lelki zaklatással kapcsolatos ügyekben nem lehet megszorítóan értelmezni az állítólagos sértett meghallgatáshoz való jogát. A fellebbezési eljárásban hozott határozat azért is tekinthető különlegesnek, mert a Bíróság igazságügyi statisztikái alapján rendkívül alacsony az ilyen tartalmú döntések aránya. 2021-ben a Bíróság 157 ügyben utasította el a fellebbezési kérelmet, és mindössze 11 esetben került sor a Törvényszék határozatának teljes vagy részleges hatályon kívül helyezésére az ügy visszautalása nélkül.²⁴ A Közzolgálati Törvényszék működésének időszakában a Bíróságnak csak egy rendkívül ritkán alkalmazott felülvizsgálati eljárásban kellett foglalkoznia közzolgálati jogvitákkal.²⁵ 2016 óta azonban újra a Bíróság gyakorolja ilyen ügyekben is a fellebbezési hatáskört.

Irodalomjegyzék

- Hannes Kraemer, The European Union Civil Service Tribunal: A New Community Court Examined After Four Years of Operation, *Common Market Law Review* Volume 46, Issue 6 (2009) pp. 1873 – 1913, <https://doi.org/10.54648/cola2009076>
- Rebecca Zahn, Book Review: *Health and Safety at Work. European and Comparative Perspective*, edited by Edoardo Ales. (Alphen aan de Rijn: Kluwer law International, 2013), *Common Market Law Review* Volume 51, Issue 6 (2014) pp. 1875 – 1877, <https://doi.org/10.54648/cola2014152>
- Pranvera Beqiraj, The Right to Be Heard in the European Union – Case Law of the Court of Justice of the European Union, *European Journal of Multidisciplinary Studie*, Jan-Apr 2016 Vol.1 Nr. 1, pp. 264 – 270
- Angyal Zoltán, *Felülvizsgálati eljárás az Európai Bíróságon*, In: Ünnepi tanulmányok Prof. Dr. Bragyova András oktatói munkásságának tiszteletére (szerk.: Paulovics Anita), 2015, Miskolc, 13-24.o.
- Angyal Zoltán, *Az Európai Unió Közzolgálati Törvényszékének létrejötte és megszűnése*, Miskolci Jogi Szemle, 12. évfolyam, 2017, 2. különszám, 11-22.o.

²⁴ Lásd bővebben a Bíróság 2021-es éves jelentésének 246. oldalát.

²⁵ Lásd ehhez: Angyal Zoltán, *Felülvizsgálati eljárás az Európai Bíróságon*, In: Ünnepi tanulmányok Prof. Dr. Bragyova András oktatói munkásságának tiszteletére (szerk.: Paulovics Anita), 2015, Miskolc, 13-24.o.

A távmunka szabályozási kérdései

Magyarországon pandémia előtt, alatt és után*

Bankó Zoltán**

A tanulmány a távmunka magyarországi szabályozásának néhány aktuális kérdését tekinti át. A járványhelyzet alatt a távmunka iránti megnövekedett érdeklődés számos irányból mutatkozott: a gyakorlati kérdések mellett számos elméleti, jogalkotási és foglalkoztatáspolitikai, munkavédelmi probléma is felmerült. A pandémia időtartamára alkotott átmeneti foglalkoztatási szabályok hatályon kívül helyezését követően pedig hangsúlyosan merül fel a kérdés, hogy a megnövekedett távmunkában foglalkoztatott munkavállalói körre vonatkozóan hogyan alakítsa a jogalkotó a távmunkavégzés szabályait.

Kulcsszavak: távmunka, bedolgozói munkajogviszony, otthoni munkavégzés, munkavédelem

Regulatory questions of telework in Hungary before, during and after pandemic

The study reviews the current issues of telework regulation in Hungary. During the pandemic, the increased interest in telework was manifested from several directions: in addition to practical questions, many theoretical, legislative and employment policy and occupational health and safety problems also arose. After the repeal of the temporary rules created for the duration of the pandemic, the question of how the legislator should shape the rules of telework with regard to the increased number of employees employed in telework is strongly raised.

Keywords: telework, employment policy and occupational health and safety, working from home

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1988>

1. Bevezető gondolatok

Prugberger Professor Úr rendkívül termékeny tudományos életútja számos olyan tanulmányt tartalmaz, amelyek az elsők között mutattak be egy-egy problémát a magyar munkajogi irodalomban. Tollából a távmunka vonatkozásában már 1998-

* A tanulmány az ELKH-PTE-NKE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport keretében készült. A kutatást az NKFI 135732 sz. „Innovatív foglalkoztatási formák komplex kutatása – a munkajogi jogalkotás, jogalkalmazás és a vállalati hatékonyság összefüggései” c. pályázat támogatta.

** Főmunkatárs, ELKH-PTE-NKE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport; egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Társadalombiztosítási Jogi Tanszék.

ban olvashattunk tanulmányt,¹ amikor a téma még csak nagyon kevesek érdeklődését keltette fel hazánkban. Jelen ünnepi tanulmány azokat a kérdéseket gyűjti csokorba, amelyek 2022-ben jellemzik a távmunka hazai szabályait, Professor Ur születésnapján ezzel a rövid tisztelegő tanulmánnyal kívánok jó egészséget és erőt a további alkotó évekhez, azzal, hogy a távmunka kérdésében biztosan fogunk még a 90. és a 100. születésnapján is (a maiaktól eltérő) aktuális kérdésekről értekezni.

2. A távmunka elterjedtségéről, foglalkoztatáspolitikai szerepéről pandémia előtt, alatt és után

A távmunka nem túl távoli múltra visszatekintő hazai története a korai időszakban foglalkoztatáspolitikai célok tűzésével és e célok támogatásával volt jellemezhető. A jogpolitika a távmunka terjesztését kitűzve sokszor a magyar realitásoknál, fogadókészségnél nagyobb hévvel támogatva igyekezett a távmunkavégzést ösztönözni. A technológia fejlődésével sok ágazatban aztán növekedett a távmunkavégzők száma, egyre több munkavállalót és munkáltatót érintve. Ehhez az emelkedő tendenciához társult aztán a pandémia alatt az a tapasztalat, hogy minden eddiginél több embernek volt lehetősége/kényszerült munkáját otthonról végezni. Ez a helyzet gyökeresen változtatta meg a távmunkáról való gondolkodást olyan helyeken is, ahol korábban különböző okok miatt nem került sor az alkalmazására. Igazából a nagy kérdés az, hogy a pandémia alatti tapasztalatok folytán mennyivel növekszik a távmunkában foglalkoztatottak száma, annyi biztosan már most is látható, hogy ahol a tapasztalatok pozitívak voltak, ott nagyon sokan fogják alkalmazni a távmunkát a pandémiát követően is.

3. A távmunka magyar szabályozásának sajátosságai, a pandémia alatti szabályozás

Magyarországon 2004 óta a Munka törvénykönyve tartalmaz speciális szabályokat a távmunkát végző munkavállalókra, az azóta eltelt időben a szabályozás részletessége, tartalma több alkalommal módosult. 2004-ben egészen részletes törvényi szabályozásban részesítette a jogalkotás a jogviszonyt (túlnyomó részt az Európai Távmunka keret-megállapodás alapul vételével). A 2012-ben hatályba lépett Munka törvénykönyve meghagyta a speciális szabályozás elvét, de kevésbé részletező, a felek megállapodásainak nagyobb teret hagyó szabályokkal váltotta fel a korábbiakat.

A veszélyhelyzeti jogalkotás érintette a távmunka, az otthoni munkavégzés szabályozását is. A 487/2020. (XI. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról címmel tartalmazott (átmeneti) szabályokat, amelyek abból a szempontból érdekesek, hogy a jogalkotó az átmeneti szabályokkal a jelenlegi törvényi szabályozásban visszaköszönő megoldásokat

¹ Prugberger Tamás: A házi bedolgozás és a távmunka. *Munkaügyi szemle* 1998/12, 46-48. o.

vezetett be. Az átmeneti szabályokban találkozhattunk először a „számítástechnikai eszközzel végzett távmunka” és a „nem számítástechnikai eszközzel végzett távmunka” fogalmakkal.

4. A Munka törvénykönyvének hatályos szabályai, a pandémia utáni időszakra vonatkozó jogalkotás

A Munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) 2022. június 1-eji módosítása szerint távmunkavégzés esetén a munkavállaló a munkát a munkaidő egy részében vagy egészében a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen végzi [Mt. 196. § (1) bek.] A munkaszerződésben meg kell állapodni a munkavállaló távmunkavégzés keretében történő foglalkoztatásában [Mt. 196. § (2) bek.]. A szabályozás korábbihoz képest szembevetendő sajátossága, hogy az új normaszöveg szakít azzal a nemzetközileg is használt távmunka-definícióval, mely szerint e munkavégzés fogalmilag számítástechnikai eszközzel végzett tevékenység.²

Az Mt. meghatározza a távmunkára létrejött munkajogviszony sajátosságait, oly módon, hogy azt rögzíti, hogy eltérő megállapodás hiányában a távmunkavégzés során a munkáltató utasítási joga a munkavállaló által ellátandó feladatok meghatározására terjed ki, a munkáltató az ellenőrzési jogát távolról számítástechnikai eszköz alkalmazásával gyakorolja, a munkavállaló a munkáltató telephelyén a tárgyévben legfeljebb a munkanapok egyharmada esetén végez munkát, és a munkáltató biztosítja, hogy a munkavállaló a területére beléphessen és más munkavállalóval kapcsolatot tartson [Mt. 196. § (2) bek.]. Rögzíti még a törvény, hogy ha a munkáltató az ellenőrzés jogát a távmunkavégzés helyén gyakorolja, akkor az ellenőrzés nem jelenthet a munkavállaló, valamint a távmunkavégzés helyeként szolgáló ingatlant használó más személy számára aránytalan terhet [Mt. 196. § (3) bek.]. Garanciális szabályként még annyit tartalmaz a kódex, hogy a munkáltató a távmunkát végző munkavállalónak minden olyan tájékoztatást köteles megadni, amelyet más munkavállalónak biztosít [Mt. 196. § (4) bek.]. Ferencz Jácint az új szabályozással kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy hiányzik az új szövegből a kötetlen munkarendre vonatkozó kitétel is, mellyel tulajdonképpen a jogalkotó azt a gyakorlatot igyekszik kodifikálni, hogy a koronavírus-járvány alatt otthoni munkavégzésre „kényszerült” dolgozók munkaideje általában igazodott korábbi munkarendjükhez. Azonban a korábban távmunkára létrejött szerződéseknek a kötetlen munkarend „természetes tartalmát” képezte, a normaszöveg hatálybalépése után azonban ez nem lesz így, e munkaszerződéseket módosítani kell, ugyanis egy korábban megszokott ritmus szükségszerűen munkabér-elszámolási anomáliákhoz fog vezetni.³

² Ferencz Jácint: Atipikus távmunka-viszonyok. In: Ábrahám Márta – Berke Gyula – Tálné Molnár Erika (szerk.): *Exemplis discimus. Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*. Budapest, Kúria-Pázmány Press, 2022. 70. o.

³ Ferencz i.m. 70. o

5. A távmunka munkavédelmi szabályrendszere

A hazai távmunka keretében történő foglalkoztatási hajlandóságot (az ilyen tartalmú munkaszerződések megkötését) a távmunkára alkalmazandó munkavédelmi szabályrendszer nagymértékben meghatározta/meghatározza. A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Mvt.) 86/A. §-a a távmunkavégzésre speciális szabályokat rendel alkalmazni. A törvény speciális szabályai szerint a távmunkavégzés - a munkáltatóval kötött megállapodás alapján - a munkavállaló által biztosított munkaeszközzel is történhet. Az ilyen munkaeszköz esetén a munkáltató a kockázatértékelés elvégzése során győződik meg a munkaeszköz egészséget nem veszélyeztető és biztonságos állapotáról. A munkaeszköz egészséget nem veszélyeztető és biztonságos állapotának fenntartásáról ebben az esetben a munkavállaló gondoskodik [Mvt. 86/A. § (1) bek.]

A törvény megkülönböztet számítástechnikai eszközzel végzett távmunkát és nem számítástechnikai eszközzel végzett távmunkát: az információtechnológiai vagy számítástechnikai eszközzel, rendszerrel (a továbbiakban együtt: számítástechnikai eszköz) végzett távmunka esetén a munkáltató írásban tájékoztatja a munkavállalót a munkavégzéshez szükséges, egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkakörülmények szabályairól, a munkavállaló a munkavégzés helyét az a) pont szerinti munkakörülmények teljesülésére figyelemmel választja meg, a munkáltató a munkavédelmi szabályok megtartását - eltérő megállapodás hiányában - számítástechnikai eszköz alkalmazásával távolról ellenőrizheti [Mvt. 86/B. §] A nem számítástechnikai eszközzel végzett távmunka esetén a felek írásban megállapodnak a munkavégzés helyéről (a továbbiakban: távmunkavégzési hely) [Mvt. 86/C. § (1) bek.].

A nem számítástechnikai eszközzel történő távmunkavégzés csak a munkáltató által munkavédelmi szempontból előzetesen megfelelőnek minősített távmunkavégzési helyen folytatható [Mvt. 86/C. § (2) bek.]. A távmunkavégzési helyen a munkavállaló a munkáltató hozzájárulása nélkül nem változtathatja meg a munkakörülményeket [Mvt. 86/C. § (3) bek.].

A munkáltató vagy megbízottja rendszeresen köteles meggyőződni arról, hogy a távmunkavégzési helyen a munkakörülmények megfelelnek-e a követelményeknek, a munkavállalók ismerik, illetve megtartják-e a rájuk vonatkozó rendelkezéseket [Mvt. 86/C. § (4) bek.]. A törvényben meghatározott ellenőrzésen túl a munkáltató vagy megbízottja kockázatértékelés elvégzése, balesetvizsgálat lefolytatása, valamint a munkakörülmények ellenőrzése céljából léphet be és tartózkodhat a távmunkavégzési helyként szolgáló ingatlan területén [Mvt. 86/C. § (5) bek.]. A távmunkavégzési helyként szolgáló ingatlan területére a munkavédelmi képviselő a munkavállaló beleegyezésével léphet be és tartózkodhat [Mvt. 86/C. § (6) bek.].

A hatósági ellenőrzés a távmunkavégzés helyeként szolgáló ingatlan használó más személy számára aránytalan terhet nem jelenthet. A munkavédelmi hatóság a munkáltatót és a munkavállalót az ellenőrzés megkezdése előtt legalább három munkanappal tájékoztatja. A munkáltató az ilyen céllal a távmunkavégzés helyeként szolgáló ingatlan területére történő belépéshez szükséges hozzájárulást a munkavállalótól legkésőbb az ellenőrzés megkezdéséig beszerzi [Mvt. 86/C. § (7)

bek.]

A távmunka munkavédelmi kérdéseivel kapcsolatosan még a veszélyhelyzet megelőzően a Nemzetgazdasági Minisztérium Munkafelügyeleti Főosztály és a Munkaerőpiaci Szabályozási Főosztály készített tájékoztatást a távmunka munkavédelmi és munkajogi szempontú megítéléséről címmel (a továbbiakban. Tájékoztató), amely tartalmának ismerete sok szempontból érdekes a gyakorlat számára. A Tájékoztató szerint a bedolgozói munka és a távmunka megkülönböztetésekor elsősorban azt szükséges vizsgálni, hogy a munkavégzés milyen munkára irányul. Bedolgozói munka keretében végezhető tevékenységek: pl. termék összeszerelés, mennyiségileg mérhető adatrögzítés, alkatrészek válogatása, csomagolás, kézműves termékek készítése stb. A távmunka ettől eltérően tipikusan szellemi tevékenység ellátására irányul. Továbbá vizsgálni szükséges, hogy a munka díjazása kizárólag teljesítménybérrel történik-e, mert ez esetben a távmunka kizárt, annak díjazása nem történhet teljesítménybérrel. A Tájékoztató rögzíti, hogy távmunkavégzéssel történő foglalkoztatásról meg kell állapodni a munkaszerződésben, a távmunkavégzés rendszeres jellegű, így nem tekinthető annak például az, ha a munkáltató a munkavállaló részére – meghatározott feltételek esetén – megállapodásuk alapján engedélyezi, hogy a munkáját az otthonában végezze, és ennek során valamilyen információtechnológiai eszköz útján tartsa a kapcsolatot a munkáltatóval vagy más munkatársakkal (pl. gyermekbetegsége miatt a munkavállaló egy-két napig otthonról dolgozik). A változó helyen végzett munka sem minősül távmunkának. A Tájékoztató rögzíti, hogy amennyiben a munkáltató és a munkavállaló abban állapodnak meg, hogy a munkavállaló saját otthonában, vagy az általa választott egyéb konkrét helyen végzi rendszeresen a munkáját infokommunikációs vagy számítástechnikai eszközzel, akkor az a hely, ahol ezt a tevékenységet folytatja munkahelynek tekintendő, függetlenül attól, hogy az nem a munkáltatószékhelye, telephelye, illetve nem áll a munkáltató közvetlen vagy közvetett ellenőrzése alatt. A Tájékoztató álláspontja szerint, ha a távmunkavégzés a munkavállaló otthonában történik, nem az egész lakás minősül munkahelynek, csak az a kb. 2-4 m²-es terület, ahol a munkaasztal, munkaszék, számítógép, irattároló szekrény stb. van elhelyezve. Előzőek értelmében, amennyiben a munkavállaló olyan helyen tartózkodik, ahol nem a munkáját végzi, vagy nem a munkájával összefüggésben van jelen (pl. konyha, mosdó, kert), akkor ott (szervezett) munkavégzésről, így távmunkavégzésről sem beszélhetünk.

6. A távmunkára létrejött munkajogviszony és a bedolgozói munkajogviszony kapcsolatáról

A Munka törvénykönyve 2022. júniusi módosítását elemző első irodalmi értékelések egyöntetűen arra hívják fel a figyelmet, hogy a jogalkalmazás számára figyelemre méltó, hogy a munkavédelemlről szóló 1993. évi XCIII. tv. 86/A-C. §-ai is módosulnak a Munka törvénykönyve módosításával egyidejűleg, tovább halványítva a határt a

távmunka és a bedolgozói jogviszonyok között.⁴ A bedolgozói jogviszony szabályozása több tekintetben is lényeges változásokon ment keresztül 2012-ben az Mt. hatálybalépésével. Eddig az időpontig ugyanis a bedolgozói jogviszonyt rendeleti szinten szabályozták, és ezt a jogviszonyt a rendelet (*sui generis*) jogviszonyként rögzítették. Önmagában az a tény, hogy a jogalkotó ezt az intézményt a munka törvénykönyvében helyezte el, meghatározta a bedolgozói jogviszony jogi természetét, amennyiben az a munkajogviszony egy sajátos esete. Az Mt. 198. § (2) bekezdése ennek megfelelően munkaszerződésről rendelkezik, amelyben meg kell határozni a munkavállaló által végzett tevékenységet, a munkavégzés helyét, a költségtérítés módját és mértékét.⁵ A munkaszerződés tartalmára utal az Mt. 198.§ (1) bekezdése is, amennyiben azt rögzíti, hogy a felek a munkabért kizárólag teljesítmény formájában határozhatják meg. A bedolgozói munkajogviszony tartalma eltér a tradicionális munkajogviszony (és a távmunkára létrejött munkajogviszony) tartalmától. Az egyik lényeges – ugyanakkor önmagában nem meghatározó – eltérést az Mt. 199. § (2) bekezdése tartalmazza. Ennek értelmében a munkavállaló – eltérő megállapodás hiányában – feladatait saját eszközeivel végzi. ⁶A bedolgozói munkajogviszony tartalma szempontjából szintén lényeges rendelkezést tartalmaz az Mt. 199. § (1) bekezdése. Ennek értelmében a munkáltató utasítási joga – eltérő megállapodás hiányában – a munkavállaló által alkalmazandó technika és a munkavégzés módjának meghatározására terjed ki. Az Mt. 200. § (1) bekezdése alapján a munkavállaló részére meg kell téríteni az általa viselt, a munkavégzés során ténylegesen felmerült költségét, vagy ha a tényleges költség nem állapítható meg, átalányt kell a munkavállaló részére fizetni. A bedolgozóval a munka kiadásával egyidejűleg írásban közölni kell a munka elvégzéséért járó díjazást. Azt, hogy a bedolgozónak kifizetett összeg magában foglalja a bedolgozó rezsiköltségét is, vita esetén a munkáltató tartozik bizonyítani (BH1988. 465.). Az Mt. 200. § (2) bekezdése értelmében, nem jár díjazás és költségtérítés, ha a teljesítés az előírt követelménynek a munkavállalónak felróható okból nem felel meg. Csökkentett díjazás és költségtérítés jár, ha a munkáltató a munka eredményét részben vagy egészben felhasználhatja.⁷

⁴ Ferencz i.m. 71. o

⁵ Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: *Nagykommentár a Munka törvénykönyvéhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 622. o.

⁶ Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: i.m. 623. o.

⁷ Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: i.m. 623. o.

A vadgazdálkodás, vadászat kontra állatvédelem, valamint ennek kapcsán a tulajdonnal való szabad rendelkezés, és más jogok sérelme az EJEB joggyakorlatának tükrében

Barta Judit*

Prugberger Tamás professzor úr több évtizedet felölélő munkássága által érintett területek egyike a vadgazdálkodás, valamint vadászat joga.¹ Megragadva ezen szálát, szeretnénk bemutatni a vadgazdálkodás és a vadászat jogintézményét érintő újabb, nemzetközi tendenciákat. A tanulmány ismerteti, hogyan jelent meg főként az állatvédelem, mint vadászatot ellenző szempont a vadászati joggal rendelkező földtulajdonosok körében, hogyan jutottak el meggyőződésük érvényesítése érdekében az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) elé, milyen összefüggést mutat mindez a vadgazdálkodással és a vadászati jog gyakorlásával, illetve milyen további jogi kihatásai vannak az EJEB döntéseknek.

Kulcsszavak: Vadgazdálkodás, vadászat, állatvédelem, tulajdonjog korlátozása, megkülönböztetés tilalma, EJEB joggyakorlata

Hunting versus animal welfare, in the light of the protection of property and other rights

The paper describes how animal protection has emerged as an objection to hunting among landowners with hunting rights, how they have taken their convictions to the European Court of Human Rights (ECHR), how this relates to game management and the exercise of hunting rights, and what further legal implications the ECHR decisions have. Landowners have claimed primarily a violation of their property rights, but also other fundamental rights. The study will therefore focus mainly on the fundamental right to property protection, and will only address other fundamental rights to the extent necessary.

Keywords: Game management, hunting, animal welfare, restriction of property rights, non-discrimination, ECHR case-law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1990>

* Intézeti tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Kereskedelmi Jogi Intézeti Tanszék; egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Civilisztikai Tanszék.

¹ Prugberger Tamás: A vadgazdálkodás és a vadászati jog korszerűsítésének néhány problémája Magyarországon. *Magyar közigazgatás.* (1990), 8., 749-755. o.
Prugberger Tamás: Hozzászólás a vadgazdálkodás és a vadászati jog korszerűsítésének kodifikációs tervezetéhez. *Magyar jog.* (1990), 9., 738-744. o.

1. Chassagnou és társai kontra Franciaország ügy²

Ez volt az első olyan ügy, valamint hivatkozási alap, amely megjárta az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB), és a vadászatot, a vadgazdálkodást érintette, elsősorban tulajdonvédelmi szempontból és állatvédelmi meggyőződésből.

A kilencvenes évek közepén több kérelem keretében tíz francia állampolgár kezdeményezett eljárást a Francia Köztársasággal szemben az Emberi Jogok Európai Bíróságnál (EJEB). Az első keresetet Marie-Jeanne Chassagnou asszony, René Petit úr és Simone Lasgrezas asszony 1994. április 20-án nyújtották be. Ezt követően további francia állampolgárok is kereseteket nyújtottak be ugyanazon jogalapon, ezért az EJEB az ügyeket egyesítette.

A keresetek előzményét a Franciaországban hatályba lépett 1964. július 10-i 64-696. számú törvény képezte. A „Loi Verteille” néven ismert törvény elfogadását megelőzően kaotikus állapotok uralkodtak Franciaországban a vadászati jog gyakorlása terén. Nem volt tervszerű vadgazdálkodás, a földtulajdonosok szabadon, kontroll nélkül vadászhattak és léphettek be szokás alapján mások földjére (a jogi szabályzás szerint, senki nem vadászhat más földjén annak beleegyezése nélkül). A „Loi Verteille” szigorú szabályai igyekeztek ezen változtatni.

A törvény előírta önkormányzattal rendelkező települési vadászati egyesületek (Associations communales de chasse agréées - ACCAs), valamint településközi vadászegyesületek (Associations intercommunales de chasse agréées - AICA). létrehozását. Ennek célja a vadászterületeken a vadászok közötti kapcsolat megteremtése, a vadállománnyal való tervszerű gazdálkodás, a kártevők szervezett pusztításának megszervezése, a vadkárok elhárítása, az orvvadászat megelőzése, tagjaik oktatása arra, hogy hogyan vadásszanak a földtulajdon zavarása, a természetkultúrák károsítása, stb. nélkül. A törvény előírta, hogy a földbirtokok tulajdonosai, akiknek területe kisebb, mint egy bizonyos - megyénként változó - küszöbérték, a településükön létrehozott ACCA tagjaivá váljanak, és e közösség keretein belül gyakorolják a vadászati jogot.

Az ACCA létrehozása bizonyos megyékben kötelező volt, a többi megyében a földtulajdonosok többségi határozattal dönthettek létrehozásukról. A vadászati jog a föld tulajdonosait illeti, az ACCA létrehozásával a vadászati joggal való rendelkezést át kell ruházni, közös vadászterületek jönnek létre, az egyesület vadászó tagjai ezen a közösen kialakított területen vadászhatnak, azaz más földjére is beléphetnek ebből a célból. Meghatározott nagyságrendű földtulajdonosok kifogást emelhetnek az ellen, hogy csatlakozzanak az ACCA-hoz, vagy kérhetik azokból való törlésüket.

A törvény a kérelmezők esetében kötelezővé tette az ACCA tagságot és földjük nagyságára tekintettel, nem tudtak ez ellen tiltakozni. A kérelmezők közül többen vadászatellenes mozgalom, majd később egy közismert vadvédelmi egyesület tagjai voltak, hirdetményeket helyeztek el a természet védelmében közösségi vadászterületük határán „Vadászat tilos” és „Menedék” felirattal. Az érintett ACCA-k bíróságtól kérték a táblák eltávolíttatását, amely kérelemnek a bíróság helyt adott. R. Petit, Chassagnou asszony és Lasgrezas asszony kérte, hogy szüntessék meg a

² Case of Chassagnou and others v. France (Applications nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95), 1999. április 29. file:///C:/Users/user/Documents/CASE_OF_CHASSAGNOU_AND_OTHERS_v._FRANCE.pdf

Tourtoirac és Chourgnac-d'Ans ACCA-ban tagságukat és földjeiken mások ne vadászhatnak. A kérelmezők kereseteit valamennyi bírósági fórumon elutasították. Ezt követően fordultak az EJEB-hez. Hasonló történt a többi francia állampolgárral is.

A felperesek elsősorban azt sérelmezték, hogy földjeik kötelező csatolása az ACCA közösségi vadászterületéhez, a vadászati jogok gyakorlásának átadása egy olyan szervezet részére, melynek céljaival etikailag nem értenek egyet, azaz a Loi Verdeille érintett előírásai sértik az *Egyezmény*³ 1. Kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikke szerinti tulajdonhoz való jogukat⁴.

Hivatkoztak még az *Egyezmény* 11. cikkében meghatározott egyesülési⁵, a 9. cikkben biztosított gondolat- és lelkiismereti szabadság⁶, továbbá a 14. cikk megkülönböztetés tilalma⁷ megsértésére is. A felperesek kifogásolták, hogy el kell tűrniük a vadászok jelenlétét a földjükön, miközben etikai, állatvédelmi okokból ellenzik a vadászatot, másrészt nem használhatják a tulajdonukban lévő földet olyan természetvédelmi területek létrehozására, ahol a vadászat tilos. A francia kormány széleskörű védekezésében hivatkozott – többek között – arra, hogy a beavatkozás közérdekből történik, a vadállomány és szervezett vadgazdálkodás védelme érdekében, ami a felperesek tulajdonhoz való jogát csekély mértékben érinti. A Loi Verdeille nem szüntette meg a vadászati jogot, amely a tulajdonhoz való jog egyik attribútuma, hanem csak e jog kizárólagos gyakorlását korlátozta. A felperesek csupán a vadászat megakadályozásához való jogukat veszítették el. A saját földjükön való vadászat eltűrése sem jelentős beavatkozás, mert a vadászatot csak az év hat

³ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4.

https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf

⁴ 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv, 1 cikk (A tulajdon védelme)

1. Minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteletben tartásához. Senkit sem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből és a törvényben meghatározott feltételek, valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.

2. Az előző bekezdésben foglaltak nem korlátozzák az államok jogát olyan törvények alkalmazásában, melyeket szükségesnek ítélnak ahhoz, hogy a javaknak a köz érdekében történő használatát szabályozhassák, illetőleg az adók, más közterhek vagy bírságok megfizetését biztosítsák.

⁵ 11. cikk

1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. Ez a Cikk nem tiltja, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.

⁶ 9. cikk

1. Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy *meggyőződés* megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

⁷ 14. cikk

A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.

hónapjában lehet gyakorolni, és a lakóházak 150 méteres körzetében lévő földterületek (összesen 7 hektárnyi terület) nem vadászható.

Az EJEK szerint, bár a felpereseket nem fosztották meg az ingatlanuk használatához, bérbeadásához vagy eladásához való joguktól, a földjük feletti vadászati jog ACCA-ra történő átruházásának kényszerítése megakadályozza őket abban, hogy éljenek a vadászati joggal, amely közvetlenül kapcsolódik a tulajdonjoghoz.

Bár etikai okokból ellenzik a vadászatot, mégis kénytelenek eltérni, hogy a földjükön fegyveres emberek és vadászkutyák tartózkodjanak minden évben. A használati jog szabad gyakorlásának ez a korlátozása kétségtelenül beavatkozásnak minősül a felperesek vadászati jogának és tulajdonjogának gyakorlásába.

Az EJEK megállapította azt is, hogy e korlátozás célja (ACCA-hoz való kötelező csatlakozás) egyértelműen a közérdek védelme, a Loi Verdeille értelmében, azaz a jogtalan vadászati tevékenységek megakadályozása és az ésszerű vadgazdálkodás elősegítése. Az EJEK meggyőződése szerint azonban a francia kormány által is hivatkozott törvényes érdekek nem olyan súlyúak, hogy a kérelmezők meggyőződésével szembeni földhasználati jogainak korlátozását megfelelően indokolják. A felpereseknek a törvény nem nyújt ilyen esetre méltányos kártalanítást, és alternatívát. A Loi Verdeille a saját földbirtokra vonatkozó kizárólagos vadászati jog elvonása ellentételezéseként minden érintett földtulajdonosnak lehetővé tette ugyan, hogy az adott település összes, az ACCA felügyelete alatt álló földjén vadásszon, de ez csak azokat kárpótolta, akik maguk is vadásztak, vagy legalább is nem tiltakoztak kifejezetten ellene. Azok számára azonban semmilyen kárpótlást nem jelentett, akik nem vadásztak, a vadászból semmilyen nyereségre nem tettek szert, hanem kifejezetten elleneztek a vadászatot. Ráadásul, a dúvadak elpusztítása a tulajdonost terheli, és csak ritka esetben lehet ilyen kérelem az ACCA-hoz fordulni. Az EJEK megállapította, hogy a francia jogban a vadászati jog – amely a tulajdonhoz való jog egyik részjogosítványa – kötelező átadása kivételt képez a L. 222-1 du Code ruralban megfogalmazott általános elv alól, amely szerint senki sem vadászhat más földjén a tulajdonos beleegyezése nélkül. Az EJEK érzékelte azt is, hogy a Loi Verdeille 1964. évi elfogadását követően az ACCA kötelező létrehozását előíró törvényszöveg a 93 franciaországi megyéből csak 29-ben érvényesült (a törvény hatálya nem terjedt ki Alsó-Rajna, Felső-Rajna és Moselle megyékre). Az ACCA helyi szervezetét önkéntesen csak 851 településen hozták létre. Ráadásul a törvény csak a kisbirtokokra vonatkozott, nem lehetett alkalmazni a nagyobb magánbirtokok és az állami földek tekintetében. Összegezve: az EJEK nem kérdőjelezte meg az 1964. évi Loi Verdeille törvény céljainak törvényességét, azonban úgy vélte, hogy az abban előírt kötelező vadászati jog átadása a panaszosokra nézve olyan helyzetet hozott létre, amelyben felborult az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv és Egyezmény által is hangsúlyozott egyensúly a tulajdonhoz való jog tiszteletben tartása és a közérdek védelme között. Az EJEK véleménye szerint, az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke 2. szakaszában foglaltak alapján sem igazolható, azaz *aránytalan beavatkozás megvalósításának minősül az, hogy a kisbirtokosokat arra kötelezték, hogy a tulajdonukban álló földjeikre vonatkozó vadászati jogot átadják, és ezáltal idegen vadászok tevékenységét tűrjék*

el, földjüket *meggyőződésükkel teljesen ellentétes módon idegenek használják.*

Az EJEB megállapította azt is, hogy indokolatlan diszkrimináció történt (14. cikk sérelme), mivel a törvény szerint a nagybirtokosoknak – a kisbirtokosokkal szemben – nem kellett az ACCA-ra átruházni vadászati jogukat, egy bizonyos birtoknagyság elérése esetén pedig a kisbirtokosoknak joguk volt tiltakozni a vadászati jog átruházása ellen. A nagy földterületek tulajdonosai szabadon használhatták a földjüket. Az EJEB úgy találta, hogy mindez a vagyoni helyzet alapján történő megkülönböztetésnek minősül.⁸

A 11 cikk sérelmét illetően, az EJEB megállapította, hogy a Kormány által hivatkozott vadászati jog és annak szabad gyakorlása az Egyezmény által nem deklarált alapjog, védelmének szükségessége nem indokolja egy alapjog korlátozását.

A felperesek etikai okokból ellenzik a vadászatot, „meggyőződésük” eléri azt a szintet, amely fontos, és tiszteletre méltó egy demokratikus társadalomban. Felperesek nem élvezik az egyesülési jog szabadságát, nincs ésszerű esélyük arra, hogy lemondjanak a tagságukról. Az a tény, hogy ingatlanjaik az ACCA vadászterületébe tartoznak, és hogy nem rendelkeznek elég nagy területtel ahhoz, hogy kifogást emelhessenek a csatlakozás ellen, elegendő ahhoz, hogy tagságuk kötelező legyen. Mindeközben az állam, vagy önkormányzat tulajdonát, a Francia Nemzeti Park tulajdonát képező földterületek, valamint a francia Vasúttársaság tulajdonát képező földterületek kimaradtak e kötelezettségből. Az ACCA-k létrehozása sem kötelező mindenütt. Mindez nem támasztja alá, hogy szükséges felperesek egyesüléshez való szabadságjogának korlátozása mások vadászati jogának biztosítása céljából.

Valamely személyt törvényben kényszeríteni arra, hogy csatlakozzon egy társuláshoz, oly módon, hogy az alapvetően ellentétes a saját meggyőződésével, és kötelezni őt arra, hogy az e társulásban való tagsága miatt átruházza a tulajdonában lévő földterületek feletti jogait, hogy a szóban forgó egyesület elérhessen olyan célokat, amelyeket ő nem helyesel, túlmegy azon, ami szükséges az ellentétes érdekek közötti méltányos egyensúly megteremtéséhez, nem tekinthető arányosnak az elérni kívánt céllal. Összefoglalva, az Egyezmény 11. cikkét megsértették a 14. cikkel összefüggésben.

Az EJEB úgy vélte, hogy az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkével kapcsolatban levont következtetései tekintettel és az Egyezmény 11. cikkével, 14. cikkével kapcsolatos megállapításai alapján együttesen, nem szükséges az ügy külön vizsgálatát elvégezni a 9. cikk szempontjából.

Az érintett vadászati törvényt 2000-ben módosították, azon földtulajdonosok - földjük méretétől függetlenül - kifogást emelhetnek földjüknek az ACCA vadászterületébe foglalása ellen, illetve kérhetik eltávolítását abból, akik személyes meggyőződésből ellenzik a vadászatot.

⁸ Az ügyet a hátrányos megkülönböztetés tilalma szempontjából ismerteti: Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról. Az Európai Unió Kiadóhivatala, Luxemburg (2011) https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA_CASE_LAW_HANDBOOK_HU.pdf

2. Schneider kontra Luxembourg ügy

Az ún. Schneider ügyben⁹ a kérelmező Luxembourgban él és a vadászat etikus ellenzője. A tulajdonában lévő földterület egy vadászterülethez tartozik.

A vadászat bérbeadásáról és a vad által okozott károk megtérítéséről szóló, 1925. július 20-i törvény szerint a vadászterülethez tartozó földterületek tulajdonosai egy vadászati közösséget, szindikátust alkotnak, közösen döntenek a vadászati jog hasznosításáról. Ha a vadászati jogot bérbeadják, a befolyt bérleti díj a vadászati jog átengedésének az ellenértéke és a vadkárokat is ebből fedezhetik. A tulajdonosok mindegyike egy szavazattal rendelkezik, függetlenül a földterület nagyságától.

Az érintett 16. számú vadászterületet a Troisvierges (Luxemburg) vadászszindikátus igazgatja. Kérelmező 2002. márciusában levelet írt a vadászszindikátus elnökének, kifogásolta, hogy földjét annak vadászterületéhez csatolták, kifogásolta, hogy a törvény erejénél fogva tagjává vált a vadászszindikátusnak. Kifogását azonban visszautasították. Bírósághoz fordult, amely bíróság a kifogását szintén elutasította azzal, hogy Luxembourgban a vadászszindikátusi tagság minden tulajdonosra kiterjed, beleértve az államot, az önkormányzatokat és közintézményeket, mivel a rendszer az egész országban egységes, a kérelmező Troisvierges vadászszindikátusban „kényszerített” tagsága nem sérti a jogállamiságot, a kötelező egyesülési jogot a közérdekkel arányosnak kellett tekinteni. A kérelmező fellebbezését követően, a másodfokú közigazgatási bíróság jóváhagyta az első fok döntését (2003).

A kérelmező ezután fordult az EJEB-hez, a tulajdon tiszteletben tartásához való jog megsértésére (1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikk), és az egyesülési szabadság megsértésére (11. cikk) hivatkozott, mivel az 1925-ös törvény értelmében köteles volt csatlakozni a vadászszindikátushoz annak ellenére, hogy nem értett egyet annak céljaival, etikai szempontból ellenezte a vadászatot. Ráadásul a vadászszindikátus úgy döntött, hogy a vadászati jogot, az ő földjét is magában foglaló területen bérbe adja. Mindez megakadályozta őt abban, hogy a vadászati jogot, illetve tulajdonjogát saját belátása szerint gyakorolja.

Az EJEB döntése során hangsúlyozta, hogy figyelemmel van a Chassagnou és társai kontra Franciaország ügyben tett megállapításaira, azokat továbbra is irányadónak tekinti. Az EJEB megállapította, kétségtelen az, hogy a földhasználati jog feletti szabad rendelkezés korlátozása beavatkozásnak minősül a felperes által élvezett jogok gyakorlásába, a földtulajdonosi státuszba. Az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke tehát alkalmazandó.

A tulajdon állami korlátozása során a beavatkozási intézkedésnek egyensúlyt kell teremtenie a közérdek és az érintettek védelme között. Ésszerű arányossági viszonyoknak kell fennállnia az alkalmazott eszközök és a kitűzött cél között. A kérelmező nem vitatta az 1925-ös törvény által meghatározott célok jogszerűségét, mint az anarchikus vadászat elkerülése és a racionális vadgazdálkodás.

Az EJEB az arányosság kérdéskörét vizsgálta ezért alaposabban, amelynek eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy az 1925. évi törvény által

⁹ En l'affaire Schneider c. Luxembourg (Requête no 2113/04) 10/10/2007

https://mj.gouvernement.lu/content/dam/gouv_mj/arrêts-cedh-luxembourg/Schneider-10-07-2007.pdf

deklarált célok, és az annak megvalósítása érdekében előírt korlátozás a kérelmezőt olyan helyzetbe hozta, amely felborította a méltányos egyensúlyt, a tulajdonhoz való jog védelme és a közérdek követelményei között. Közérdekből kötelezni egy földtulajdonost, hogy a vadászati jogát átengedje, harmadik felek számára lehetővé tegye saját földjének használatát olyan módon, hogy az teljesen ellentétes meggyőződésével, aránytalan teher, amely nem indokolt.

Az EJEB megállapította a 11. cikk megsértését is. Nem fogadta el a luxemburgi kormány érvelését, amely szerint a vadászszindikátus nem egyesület, ezért nincs szó az egyesülési jog megsértéséről. Jelen ügyben a kérelmezőnek nem volt ésszerű lehetősége, hogy kitérjen a csatlakozás alól: az 1925. évi törvény értelmében automatikusan, és kötelezően tagja lett annak a vadászszindikátusnak, amelynek vadászterületén a földje volt. Rá volt kényszerítve, hogy e társulás keretében olyan célokat valósítson meg, amelyeket ő nem helyesel. Ez túlmegy azon, ami az ellentétes érdekek közötti méltányos egyensúly biztosításához szükséges, és nem tekinthető arányosnak az elérni kívánt céllal.

Az EJEB ítéletét követően a luxemburgi kormány 2008. június 4-én módosító vadászati törvényjavaslatot nyújtott be, többek között azzal a céllal, hogy kiküszöbölje a további hasonló jogsértéseket. Az elfogadott új szabályok figyelembe veszik az EJEB Schneider-ügyben hozott ítéletét, az alábbiak szerint:

- Az 1. és 2. cikkben a vadászat céljait közérdekként határozza meg, és előírja, hogy a vadászat gyakorlása megfeleljen ennek a közérdeknek, valamint a fenntartható fejlődés követelményeinek;
- A kötelező társulati tagság kérdését érintve, a törvény 24. cikke értelmében „azok a tulajdonosok, akik személyes etikai okokból ellenzik a földjükön történő vadászat gyakorlását, nem lehetnek tagjai a vadászszindikátusnak”. Ehhez elegendő, ha „az érdekelt felek a szindikátusok közgyűlése előtt legalább nyolc nappal – kizárás terhe mellett – írásban és indoklással ellátott kilépési nyilatkozatot nyújtanak be”, a törvényben meghatározott bizonyos formai feltételeknek megfelelően;
- Ami a földterület vadászterületbe való kötelező bevonását illeti, meg lehet jegyezni, hogy a törvény értelmében a vadászat etikai ellenzőinek földterülete formálisan a vadászterület része, de „a vadászat gyakorlása ezután ezen a földterületen a haszonbérlet időtartamára felfüggesztésre kerül” (kivéve a sebesült vad keresését és a közérdekű adminisztratív vadászatokat). A visszavonási nyilatkozatot minden alkalommal meg kell újítani, amikor a haszonbérleti szerződés lejár.

Mindez lehetővé teszi a tulajdonosok azon jogának biztosítását, hogy ellenezzék a földterületükön történő vadászatot, azzal a jobbiztonsággal, amelyet a harmadik felek (a vadászszindikátus tagjai, az érintett vadászterület haszonbérelői) számára kell garantálni, akiket a hatályos haszonbérleti szerződés köt.¹⁰

¹⁰ Schneider against Luxembourg Execution of the judgment of the European Court of Human Rights [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{\"itemid\":\[\"001-118278\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{\)

3. Günter Herrmann kontra Németország ügy

A Günter Herrmann kontra Németország elleni ügy¹¹ kérelmezője Rajna-Pfalz területén két, 75 hektárt nem meghaladó földterület tulajdonosa, amely egy nagyobb, közösségi tulajdonban lévő vadászterület része, így a szövetségi vadászati törvény (Bundesjagdgesetz) alapján kötelezően tagja a Langsur-i Vadásztársaságnak, és el kell tennie a vadászatot a birtokán. 2003-ban kérelemmel élt a vadászati hatósághoz, azzal, hogy szeretné, ha földjein a vadászatot felfüggesztenék, mert a vadászat ellenkezik etikai elveivel. A hatóság elutasítását követően közigazgatási bírósághoz fordult, amely arra hivatkozva, hogy az adott szövetségi állam vadászati törvénye szerint, köteles hasznosítani vadászati jogát, amely nem csak jogosultságokat, de a vadállománnyal kapcsolatosan kötelezettségeket is jelent, elutasította kérelmét. Ezt követően a Szövetségi Alkotmánybírósághoz fordult, amely kimondta, hogy a vadászati jog közösségi gyakorlása nem sérti sem a kérelmező tulajdonhoz való jogát, sem a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogát, és nem ütközik a diszkrimináció tilalmába sem. Mindez a tulajdonosi jogokat csak csekély mértékben korlátozza, *míg a vadállomány megfelelő igazgatásához fűződő társadalmi érdek jelentős*. A lelkiismereti szabadság korlátozását sem találta súlyosnak, mert a kérelmezőnek nem kellett személyesen részt vennie a vadászaton. Az egyenlő bánásmódhoz való joga sem sérült, hiszen a törvény minden földtulajdonosra kötelező, azzal, hogy a 75 hektárnál nagyobb földek tulajdonosainak nem kell csatlakozni a vadászati közösséghez, de ugyanúgy kötelesek földjükön maguk vadászni, vagy a vadászati jogot hasznosítani.

A kérelmező az EJEB-hez fordult, és elsősorban az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke által garantált, *tulajdon zavartalan gyakorlásához való jog* megsértésének megállapítását kérte.

A felek között nem volt vitatott, hogy a kérelmező földjén folyó vadászat eltűrésének kötelezettsége beavatkozást jelentett a kérelmező tulajdona békés élvezetéhez való jogába. Az EJEB szerint, a német vadászati jogszabályok az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke alkalmazása körében a javaknak a köz érdekében történő használatát szabályozó eszköznek mondhatók.

A kérelem megítélése során az EJEB utalt a fentebb leírt két másik esetre, amelyben már megvizsgálta, hogy vajon a saját földön a vadászat tűrésének kötelezettsége a tulajdonos meggyőződésébe ütközően összeegyeztethető-e az Egyezményel.

Azt kellett tehát megvizsgálni, amint azzal a Német Kormányzat is érvelt, hogy a német vadászati jogszabályok, és alkalmazásuk lényeges módon különbözik-e a döntésekben szereplő franciaországi és luxemburgi ténybeli és jogi helyzetétől. Az EJEB megállapította, hogy a német szövetségi vadászati törvény is elsősorban a vadállománnyal való szervezett gazdálkodást, a változatos és egészséges vadállomány fenntartását célozza. Ebben a tekintetben a német szabályozás nem különbözik jelentősen a vonatkozó francia és luxemburgi jogszabályoktól, amelyek hasonló célokat követnek.

¹¹ Case of Herrmann v. Germany Application no. 9300/07) Strasbourg, 26 June 2012.
[https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{"itemid":\["001-111690"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{)

Az EJEB álláspontja szerint, a három ország vonatkozó jogszabályai hatályának eltérései nem tekinthetők döntőnek, a németországi helyzet nem különbözik lényegesen a Chassagnou- és a Schneider-ügyekben vizsgáltaktól. Ezért nem látott okot arra, hogy eltérjen a fenti ügyekben tett megállapításaitól, nevezetesen, hogy a saját tulajdonban lévő földön folyó vadászat túrésének kötelezettsége, a vadászati jog gyakorlásának átengedése, aránytalanul nagy terhet ró azokra a földtulajdonosokra, akik erkölcsi megfontolásból ellenzik a vadászatot.¹²

A Német Szövetségi Köztársaság válaszként az EJEB 2012. június 26-án hozott ítéletére, 2013-ban módosította a szövetségi vadászati törvényt.¹³

A szövetségi vadászati törvény ennek alapján kiegészült egy új szakasszal¹⁴, mely szerint, a közösségi vadászterülethez tartozó, természetes személy tulajdonában lévő területeket az ingatlantulajdonos kérelmére vadászat alól kivett körzetnek kell nyilvánítani, ha az ingatlantulajdonos hitelt érdemlően bizonyítja, hogy etikai okokból megtagadja a vadászatot. A vadászat felfüggesztése iránti kérelmet el kell utasítani, ha tények igazolják azt, hogy a kérelemmel érintett területen a vadászat felfüggesztése a teljes vadászterület vonatkozásában veszélyezteti a vadállomány fenntartását és megőrzését, a vadkárak elleni védekezést, a természetvédelmi és tájgazdálkodást, az állatbetegségek elleni védekezést, illetve a közbiztonságot és közrendet fenyegető egyéb veszélyek elhárítását.

Nem állnak fenn etikai okok, ha a kérelmező saját maga vadászik, vagy engedi, hogy harmadik személy a tulajdonát képező ingatlanon vadásszon, illetve, ha a hatósági határozat meghozatalakor vadászati engedélyt szerzett vagy kért.

A kérelmet az illetékes vadászati hatósághoz kell benyújtani, elbírálását megelőzően meg kell hallgatni a földtulajdonosi közösséget, a vadászati jog gyakorlóját, a szomszédos ingatlantulajdonosokat, és más érintetteket. A vadászat korlátozható az érintett földterület egy részére térben és időben is.

Az illetékes hatóság a vadászat alól mentesített területeken korlátozott vadászatot rendelhet el, amennyiben az a túlzott vadkár, az állatbetegségek veszélyének elkerülése érdekében természetvédelmi vagy állatvédelmi, járványhygiéniai okokból, a közforgalom biztonságának biztosítása érdekében, utakra vagy a közbiztonságot és közrendet fenyegető egyéb veszélyek elhárítása okán szükséges. A mentesített földterület tulajdonosa vadkár megtérítésére nem jogosult.¹⁵

4. Földtulajdonosi tiltakozás a vadászat ellen Ausztriában

Ausztriában több precedens is volt arra, hogy egyes földtulajdonosok nem szerették volna, ha földjükön vadásznak, ezért kérték, hogy a vadászati hatóság ne minősítse

¹² Az ügyet ismerteti magyarul Bieber Ivóna: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legutóbbi döntéseiből c. tanulmányban. *Fundamentum*, (2012) 3., 121-122. o. Egyebekben az ügyet a német szövetségi vadászati joggal foglalkozó kommentárok és a Német Vadászati Szövetség is hivatkozzák.

¹³ Lásd még Dr. Heinz Rose: Jagdrecht in Niedersachsen. Kommentár. Kohlhammer Deutscher Gemeinde Verlag, 34 (2019), 1-6. o.

¹⁴ § 6a Befriedung von Grundflächen aus ethischen Gründen

¹⁵ Lásd ehhez bővebben Marcus Schuck: Bundesjagdgesetz Kommentar, 3 (2019), Verlag Franz Vahlen München, 137-142. o.

azt vadászterületnek, illetve ne tegye ott lehetővé a vadászatot. Alsó-Ausztriában négy mezőgazdasági és erdőgazdálkodó földtulajdonos kérte földjeik „vadászati szempontból védett körzetté” nyilvánítását.

A kérelmezők az EJEB idézett döntéseire hivatkoztak. Állatbarátként a kérelmezők nem akarták, hogy vadállatokat lőjenek ki az ingatlanjaikon. Etikai alapokon ellenezték a vadászatot.

Az illetékes kerületi hatóságok és Alsó-Ausztria Tartományi Közigazgatási Bírósága is elutasította a kérelmeket, mivel Alsó-Ausztria 1974. évi vadászati törvénye a panaszosok által felhozott okok miatt nem enged mentességet a vadászat alól. A panaszosok az Alkotmánybírósághoz fordultak.

Az Alkotmánybíróság E 2446/2015 határozatában többek között megállapította, hogy a közös vadászterületen a vadászati engedély a tulajdonosi közösségé, amelyhez a szóban forgó ingatlan minden tulajdonosa tartozik. A közös vadászterületen lévő földtulajdonos tehát alapvetően kénytelen eltérni, hogy a földjén harmadik személyek vadászatot folytassanak. *Ha az alsó-ausztriai állam törvényhozása a biodiverzitás, a fajgazdagság és a vadkár elkerülésének céljait közérdekű, területi szintű vadgazdálkodással igyekszik megvalósítani, az Alkotmánybíróság ezzel nem tud szembeszállni. A vadgazdálkodáshoz meghatározott nagyságú, egybefüggő területekre van szükség. Az egyes részterületek kivétele veszélyeztetné a vadgazdálkodási rendszer gyakorlati eredményességét, amely hivatott megvédeni a vadakat és hivatott megakadályozni a vadkárokat.*

Az átfogó közérdek és a tulajdonkorlátozások súlyosságának mérlegelésekor nem mutatkozik aránytalannak, ha a jogalkotó a területi vadászat elve alól csak a vadászati kíméleti területeken és a kivett területeken (vadászterületnek nem minősülő belterület, kertek, tanya, temető, ipari terület, út, reptér, közcélú létesítmények, stb.) enged kivételt, amelyek törvényben meghatározottak. A panasz elutasításra került.¹⁶

Egy karintiai földtulajdonos kérelmét azzal indokolta, hogy a vadászatot elvből utasítja el, ami vegán életmódjában is megmutatkozik. Támogatja a vadon élő állatok természetes szabályozását a medvék, hiúzok és farkasok visszatelepítésével, de nem vadászattal. A vadászati hatóság elutasította a kérelmet, mert a karintiai vadászati törvény etikai okokból nem ad lehetőséget az ingatlanok vadászati mentesítésére. A Karintiai Tartományi Közigazgatási Bíróság is elutasította a határozat elleni fellebbezést. A földtulajdonos panaszt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz.

Az Alkotmánybíróság 2016. október 15-én kelt G7/2016. számú határozatában megállapította, hogy az ingatlan tulajdonosának jogszabályban előírt vadászati túrészi kötelezettsége az ingatlan használatát érintő szabály. Ez alapvetően független attól, hogy az intézkedés összeegyeztethető-e a földtulajdonos etikai meggyőződésével. Vizsgált más államokban lefolytatott ügyeket is. A Chassagnou és társai kontra Franciaország, a Schneider kontra Luxemburg és a Herrmann kontra Németország

¹⁶ Az ügyet ismerteti Dr. Werner Schiffner: Jagdfreistellung (Verbot der Jagdausübung durch Grundeigentümer) c. cikkében. *Oö Jäger*, (2018). 3. <https://www.oelvjv.at/home/rund-um-die-jagd/jagd-und-waffenrecht/jagdfreistellung-verbot-der-jagdausuebung-durch-grundeigentuemer/>

ügyekben az EJEB az arányossági teszt keretében figyelembe vette a földtulajdonos etikai meggyőződését, és megállapította, hogy a földtulajdonos azon kötelezettsége, hogy eltúrje az általa etikailag helytelennek ítélt tevékenységet, a tulajdonjog védelme és a közérdek között elérendő méltányos egyensúly megbomlását jelenti, és az érintett földtulajdonosra aránytalanul nagy terhet ró.

A karintiai helyzet azonban lényeges pontokban eltér attól a ténybeli és jogi helyzettől, amelyen az EJEB döntései alapultak, mivel *Ausztriában – és különösen Karintiában – sajátos érdek fűződik az átfogó vadászati gazdálkodáshoz.*

Európai összehasonlításban, Ausztriában a legmagasabb a csülkösvadak sűrűsége és diverzitása. A szarvas-állományok jelentős károkat okoznak az erdei növényzetben, különösen a fiatal fákban. Ausztria erdőterületeinek mintegy fele nem tud megújulni, ami a szarvas-károknak köszönhető. Annak érdekében, hogy a vad távol maradjon a károk által különösen érintett területektől, állandó vadászati nyomásra, közös vadgazdálkodásra van szükség, kiemelt közérdek fűződik az erdő védelméhez a vadkárokkal szemben. Az erdő vad általi veszélyeztetése csak a vadállomány csökkentésével, azaz vadászattal valósítható meg. A panaszt ezért elutasította.¹⁷

5. Camille Chabauty kontra Franciaország ügy

A kérelmező Louin községében (Deux-Sèvres) két, megközelítőleg tíz hektár területű földet örökölt. A földterület a louini ACCA vadászterületéhez tartozik. A kérelmező *vadászengedéllyel rendelkezik*. A kérelmező 2002. augusztus 12-én kelt levelében arról tájékoztatta a Deux-Sèvres-i prefektust, hogy személyes meggyőződésből ellenzi, hogy a louin-i ACCA vadásszon a földjén.

A kérelmező 2003. december 17-én ismételtén a prefektushoz fordult, azzal, hogy földjének a vadászterületből való kivonása iránti kérelme *nem* személyes meggyőződésén, hanem azon a tényen alapult, hogy az EJEB szerint, nincs tárgyyszerű és okszerű indoka, hogy kötelezzék a földtulajdonosokat akarattuk ellenére, kötelező átadás eszközével egy ACCA-hoz való csatlakozásra. A Prefektus a kérelmet elutasította. A kérelmező később a Poitiers-i Közigazgatási Bírósághoz fordult, amely követelésének 2005. március 23-án helyt adott, elismerve, hogy a nagy és kis földterületek tulajdonosainak eltérő kezelése ellentétes az Egyezmény 14. cikkével.

A louini ACCA szervezet a Bordeaux-i Közigazgatási Fellebbviteli Bírósághoz, majd az Államtanácsához fordult. Az utóbbi 2008. június 16-án a Poitiers-i Közigazgatási Bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, és az ügy érdemében döntve úgy találta, hogy a kis és nagy földtulajdonosok eltérő jogszabályi kezelését a kis földterülettel rendelkező vadászok érdekében vezették be, akik így össze tudnak fogni annak érdekében, hogy nagyobb vadászterülethez jussanak. A kis földterületek tulajdonosai szabadon dönthetnek arról, hogy földjüket olyan célra használják, *amely meggyőződésükkel nem ellentétes*, így a kérdéses rendszer nem sérti az Egyezmény

¹⁷ Az ügyet ismerteti Dr. Werner Schiffner id. mű.

<https://www.oeljv.at/home/rund-um-die-jagd/jagd-und-waffenrecht/jagdfreistellung-verbot-der-jagdausuebung-durch-grundeigentuemer/>

14. cikkét.

A kérelmező az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke, és a 14. cikk megsértésére hivatkozással azt sérelmezte, hogy nem tudta földjét leválasztani az egyesület vadászterületéről, mivel a vadászatot etikai alapon nem sérelmezte, és földjének területe nem haladta meg a törvényben meghatározott küszöböt.

A kérelmező azzal érvelt, hogy a Chassagnou és társainak Franciaország elleni ügyében az EJEB nem csak amiatt adott igazat a kisbirtokosoknak, mert azok erkölcsi alapon elleneztek a vadászatot, hanem megkérdőjelezte magát a vadászati jogok ACCA részére történő kötelező átadásának elvét is.

Az EJEB álláspontja szerint azonban a Chassagnou-ítélet azon a tényen alapult, hogy a vadászatot etikai alapon ellenző földtulajdonosok közül csak a kis méretű földek tulajdonosait kötelezték földjük meggyőződésükkel ellentétes használatának túrésére. Ezért, mivel a kérelmező erkölcsi alapon nem ellenezte a vadászatot, a Chassagnou és társa ügyben hozott ítélet alapján nem lehet következtetni a jelen ügyben az Egyezmény 14. cikkének megsértésére az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke tekintetében.

Annak meghatározása maradt hátra, hogy vajon az a tény, hogy kizárólag csak meghatározott nagyságú földterület tulajdonosa kerülheti el az ACCA vadászterületébe való bevonását a földjén fennálló kizárólagos vadászati joga megtartása érdekében, diszkriminatív-e. Az EJEB szerint az Államtanács 2008. június 16-i ítéletének okfejtése összhangban van az EJEB ítélezési gyakorlatával. Utalt a Kormányzat által előadott magyarázatra, miszerint a kis vadászterületek ACCA-n belüli összevonása elvének megállapításával a jogalkotó a vadállomány növekvő ritkaságának problémáját akarta orvosolni, különösen azokon a vidékeken, ahol szétaprózódott a birtokszerkezet. Érthető, hogy a jogalkotó sürgősen ítélte az összevonási kötelezettséget olyan földtulajdonosokra terhelni, akik amúgy is nagy területtel rendelkeztek, amely lehetővé tette a vadállománnyal való hatékonyabb gazdálkodást.

Az EJEB rámutatott arra is, hogy azok a tulajdonosok, akiknek a földje az ACCA vadászterületéhez tartozik, csak a saját földjükön gyakorolt kizárólagos vadászati jogukat veszítették el, cserébe viszont automatikusan az ACCA tagjává váltak, amely lehetővé tette számukra, hogy a társaság egész vadászterületén vadászhasznaljanak, és részt vegyenek a vadászat szervezésében az egész területen.

Az a tény, hogy csak a kis tulajdonosokat kötelezték arra, hogy összevonják vadászterületeiket, önmagában nem aránytalan a vadállománnyal való hatékonyabb gazdálkodás céljával. Minthogy a kérelmező erkölcsi alapon nem ellenezte a vadászatot, az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke tekintetében nem sértették meg az Egyezmény 14. cikkét.¹⁸

6. Összegzés

Az EJEB kiformalódott joggyakorlata szerint, sérti az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv, 1 cikke szerinti tulajdon védelmének elvét, ha a vadászatot etikai okokból elutasító,

¹⁸ <https://kuria-birosag.hu/en/node/8977>
57.412/08. sz. ügy, 2012. október 4-én hozott ítélet

vadászati joggal rendelkező földtulajdonosokat a vadászati törvények arra köteleznek, hogy vadászati joguk kötelező hasznosítása következtében eltűrjék, hogy földjükön mások vadászatot gyakoroljanak.

Az EJEB döntéseit követően, több állam (Franciaország, Luxemburg, Németország) is módosította vadászati törvényét, amely során biztosította azon földtulajdonosok földjének vadászat alóli mentesülését, akik azt etikai, főként állatvédelmi okokból elleneztek.

Meg kell jegyezni, hogy az 1. sz. Kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkének második fordulata biztosítja az államoknak a tulajdonjog korlátozását nyomós közérdekből. Az érintett ügyekben az államok nem tudták a vadászati jog gyakorlását és a vadgazdálkodást, mint közérdekű célt olyan módon igazolni, hogy az az EJEB-et meggyőzze a beavatkozás indokoltságáról és arányosságáról.

Kivételt képez Ausztria, ahol az Alkotmánybíróság a közösségi szintű vadgazdálkodás és vadászat, mint magasabb közérdekből történő tulajdonkorlátozás mellett olyan további érveket sorakoztatott, hogy a földtulajdonosok végül nem fordultak az EJEB-hez,¹⁹ és törvényt sem módosítottak.

Camille Chabauty kontra Franciaország ügy rámutatott arra, hogy az Egyezmény 14. cikkébe foglalt megkülönböztetésmentesség joga csak akkor sérül, ha kisebb földtulajdonosok etikai, köztük állatvédelmi okokból ellenzik a vadászatot, ugyanakkor kisméretű földjeik miatt kötelesek földjük meggyőződésükkel ellentétes használatának tűrésére, míg a nagyobb földtulajdonosoknak van választási lehetősége.

Megjegyezzük, hogy az ismertetett ügyekben a kormányok részéről fel sem merült az a szempont, hogy az állatvédelem és a vadászat, illetve vadgazdálkodás szoros összefüggést mutat, már csak az annak tartalmát képező vadvédelmi kötelezettség miatt is. Az állatvédők tiltakozásával szemben, a vadászat, a szervezett vadgazdálkodás vadvédelmi és állatvédelmi célokat is megvalósít. A hivatkozás mellőzése feltehetően arra vezethető vissza, hogy világszerte meggyökeresedett tévhit az, hogy az állatvédelem és a vadászat egymással „homlokegyenest ellenkező utakon haladnak.” Pedig nem így van. „A vadászat jelszava kulturáramokszerte egy olyan nemes törekvés érvényesítése, mely a vadat védeni, óvni és kímélni hivatott. Ez egyben a vadászat kimondott célja s rendeltetése is; hiszen a vadász csak úgy s csupán akkor fog vadászni, midőn azt a törvény megengedi, előírja.”²⁰

A tervszerű vadgazdálkodás égisze alatt folytatott vadászat egyik fő követelménye a vadvédelem és rajta keresztül az egyéb, vadon élő állatok védelme is. A vadászat védi a hasznos vadakat, ritkítja a rájuk nézve is veszélyes dúvadakat, ezzel védelmet nyújt a nem vadászható vadon élő állatok számára is, a mesterséges szelekció révén kiselejtezi a szaporodásra nem alkalmas, de életképes egyedeket, ezzel nemesítve, erősítve, minőségében javítva a vadállományt, a téli etetés, a vaditatók, szózó,

¹⁹ A magyar Alkotmánybíróság 67/1997. (XII. 29.) AB határozatában foglalkozott a tulajdonjog korlátozása és a vadászati jog közösségi hasznosítása, a közösségi vadgazdálkodás kötelezettségének összefüggéseivel.

²⁰ Súlyom: Vadászat és állatvédelem. *Állatvédelem*, kiadja az Országos Állatvédő Egyesület, 3 (1906) 6., 4. o.

file:///C:/Users/user/Downloads/adoc.pub_az-allatok-jogai-es-az-embernek-ktelessegei-az-all.pdf
adoc.pub_az-allatok-jogai-es-az-embernek-ktelessegei-az-all.pdf

mesterséges dagonyák, stb. védelmet nyújtanak mind a vadászható, mind az egyéb vadon élő állatok számára. A vadászvizsga tananyagának jelentős része vadvédelmi és természetvédelmi témájú. A vadászati törvények számos állatvédelmi és vadvédelmi előírást tartalmaznak, mint pl. nem megengedett vadászati módok, illetve vadászati eszközök használatának tiltása, vad és élőhelyének védelmi kötelezettsége, stb.

Mindezekén túl, ma a vadászat egyre inkább szükségszerű, a vadak élettere az emberi beavatkozás, terjeszkedés hatására szűkül, a vadállomány ezért is kerül egyre közelebb az ember által alkotott világhoz, és károsítja a kerteket, szőlőket, gyümölcsösöket, mezőgazdasági kultúrát, erdőszítések. Természetes ragadozók hiányában, a vadászat – a tervszerű vadgazdálkodás mellett – tartja fenn azt a kényes egyensúlyt, amelyet korábban a természet biztosított. „A vadászember a természet kezében csak végrehajtó közegként szerepel.”²¹

Irodalomjegyzék

- Bieber Ivóna: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legutóbbi döntéseiből. *Fundamentum*, (2012) 3.
- Heinz (Rose): Jagdrecht in Niedersachsen. Kommentár. Kohlhammer Deutscher Gemeinde Verlag, 34 (2019).
- Schiffer (Werner): Jagdfreistellung (Verbot der Jagdausübung durch Grundeigentümer). *Oö Jäger*, (2018) 3.
- Schuck (Marcus): Bundesjagdgesetz Kommentar, 3 (2019), Verlag Franz Vahlen München.
- Sólyom: Vadászat és állatvédelem. *Állatvédelem*, 3 (1906) 6.,
- Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, (2011)

²¹ Sólyom: id. mű, 5. o.

file:///C:/Users/user/Downloads/adoc.pub_az-allatok-jogai-es-az-embernek-ktelessegei-az-all.pdf
adoc.pub_az-allatok-jogai-es-az-embernek-ktelessegei-az-all.pdf

Reformlépések az egészségügyben: hálapénz tilalom, kirendelés és összeférhetetlenség kontra illetményemelés

Barzó Tímea*

Komoly lépést jelentett az egészségügyben dolgozók, különösen az orvosok egzisztenciális körülményeinek javítása és a hálapénz visszaszorítása érdekében bevezetett egészségügyi reform. Ennek ára azonban az volt, hogy az eddig közalkalmazotti jogviszonyban, illetve munkaviszonyban alkalmazott dolgozók vállalják az új egészségügyi szolgálati jogviszonyba történő átlépést, mely azonban nem várt szigorításokkal (pl. összeférhetetlenségi szabályok), egyoldalú munkáltatói jogosítványokkal (pl. kirendelés), tilalmakkal (pl. hálapénz elfogadása) járt. Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik részletesebben jelen tanulmányában a szerző.

Kulcsszavak: egészségügyi szolgálati jogviszony, összeférhetetlenség, kirendelés, hálapénz, vesztegetés, közreműködői szerződés

Reform measures in the health care sector: Prohibition of gratuities, secondment and conflicts of interest versus salary increases

The healthcare reform, which was introduced to improve the living conditions of healthcare workers, especially doctors, and to reduce gratuities was a serious step. However, the price of this was that the employees, who previously worked within the framework of civil servant relationship or employment relationship had to undertake the transition to the new health service legal relationship, which, comes with unexpected tightenings (e.g. rules on conflict of interests), unilateral employer rights (e.g. secondment), and prohibitions (e.g. acceptance of gratuity). The author deals with these questions in more detail in this study.

Keywords: healthcare service relationship, conflict of interest, secondment, gratuity, bribery, contributory contract

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1991>

* Intézeti tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézet, Polgári Jogi Intézeti Tanszék; egyetemi tanár, Nemzeti Közszerzői Intézet, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Civilisztikai Tanszék, ORCID ID 0000-0001-9725-8494

1. Bevezetés

Az egészségügyben érvényesülő munkaidőszervezési kérdésekről még 2015-ben Prugberger Professor Úrral közösen írt tanulmányunkban arról számoltunk be részletesen, hogy milyen jogforrások milyen munkaidő korlátokat tartalmaznak az egészségügyi dolgozók tekintetében.¹ Azóta a helyzet sokat változott, legutóbb 2021-ben, az egészségügyi szolgálati jogviszony² bevezetésével.

Munkavégzésre irányuló tevékenység az egészségügyi szférában továbbra is több fajta jogviszonyban látható el, melyre nézve a törvény *tételes felsorolást tartalmaz*. Az egészségügyi tevékenység ugyanis csak az alábbi jogviszonyokban látható el:

- szabadfoglalkozás keretében,
- egyéni egészségügyi vállalkozóként,
- társas egészségügyi vállalkozás tagjaként,
- *egészségügyi szolgálati jogviszonyban*, rendvédelmi igazgatási szolgálati jogviszonyban, honvédelmi alkalmazotti jogviszonyban,
- munkaviszonyban,
- közszolgálati jogviszonyban, kormányzati szolgálati jogviszonyban, adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyban,
- szolgálati jogviszonyban,
- egyházi személyként vagy vallási egyesület vallásos szertartást hivatászerűen végző tagjaként,
- önkéntes segítőként és
- egyéni cég tagjaként.³

Az egészségügyi alapellátásban a házi orvos, a házi gyermekorvos és a fogorvos jellemzően egyéni vagy társas vállalkozói formában végzi az orvosi tevékenységet. Az egészségügyi szakellátásban azonban az adott egészségügyi szolgáltató a dolgozóval együtt - a szerződési szabadság jegyében, de a jogszabályi előírások szabta korlátozásokkal - választhatja meg, hogy milyen jogviszonyban működik együtt a minél magasabb színvonalú betegellátás érdekében.⁴ Ez a választási szabadság azonban nem irányulhat az egészségügyi dolgozó jogos érdekeinek védelmét biztosító rendelkezések – mit pl. a kötelező pihenőidő - érvényesülésének korlátozására, illetve csorbítására.⁵

¹ BARZÓ Tímea – PRUGBERGER Tamás: Munkaidő-szervezés az egészségügyben az uniós és a hazai szabályozás tükrében. Új Magyar Közigazgatás 2015/1. 22-28.o.

² Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2021. évi C. törvény. (a továbbiakban: Eszjtv.)

³ Az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény (Eütev. tv.) 7.§ (2) bekezdés

⁴ BARZÓ Tímea: Az egészségügyi tevékenység végzésére irányuló jogviszonyok sokszínűsége és buktatói. Miskolci Jogi Szemle XII. évfolyam, 2017, 2. Különszám, 57.o.

⁵ Eütev. tv. 3.§ (3) bekezdés

2. Az Eszjtv. hatálya alatt érvényesülő korlátozások és összeférhetetlenségi szabályok

2020-ban egy új jogszabály (Eszjtv.) született az *egészségügyi szolgálati jogviszonyról*, melynek hatálya az állami és az önkormányzati fenntartású egészségügyi szolgáltatóra, annak fenntartójára, valamint az állami vagy önkormányzati fenntartású egészségügyi szolgáltatónál egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy jogállására terjed ki. Az új törvény alapján a fenti egészségügyi szolgáltatónál kizárólag egészségügyi szolgálati jogviszonyban lehet egészségügyi, illetve olyan tevékenységet végezni, ami az adott egészségügyi szolgáltató működőképességét, üzemeltetését biztosítja.

Ennek értelmében az egészségügyi szolgálati jogviszonyban az egészségügyi dolgozó⁶, az egészségügyben dolgozó⁷ és a rezidens⁸ foglalkoztatható. Az Eszjtv. lehetőséget ad azonban arra is, hogy állami, illetve az önkormányzati fenntartású egészségügyi szolgáltatónál *közreműködőt*, illetve önkéntes segítőt foglalkoztassanak.⁹ Nem mindegy azonban, hogy milyen közreműködői szerződésről van szó.

Közreműködőnek az a személy vagy szervezet minősül, aki közreműködői szerződés alapján *közvetlenül* vesz részt a közreműködést igénybe vevő egészségügyi szolgáltató szervezeti egységének tevékenységéhez kapcsolódó egészségügyi szolgáltatás nyújtásában. A közreműködőnek saját működési engedéllyel és felelősségbiztosítással kell rendelkeznie az adott egészségügyi tevékenység önálló végzésére a közreműködést igénybe vevő szolgáltató szervezeti egysége által nyújtott szakmában.

További követelmény még az is, hogy a tevékenység végzéséhez szükséges tárgyi és személyi feltételeket a közreműködő biztosítsa: a saját tulajdonában vagy használatában levő tárgyi eszközökkel, személyesen, vagy az általa foglalkoztatott egészségügyi dolgozók útján. A közreműködő az egészségügyi szolgáltatást a közreműködést igénybe vevő szolgáltató szervezeti egysége által ellátott betegek részére és a közreműködést igénybe vevő szolgáltató nevében nyújtja.¹⁰

Személyes közreműködés esetében azonban a felek között létrejött közreműködői szerződés alapján a személyes közreműködő kizárólag személyi feltételek biztosításáról gondoskodik, a feladat ellátásához szükséges tárgyi feltételek megléte a közreműködőt igénybe vevő egészségügyi szolgáltató felelősségi körébe tartozik.¹¹ Ennek azért is van különös jelentősége, mert személyes közreműködőt az Eszjtv.

⁶ Eütev. tv. 4. § a) pont

⁷ Eütev. tv. 4. § b) pont

⁸ Eütev. tv. 4. § c) pont

⁹ Eszjtv. tv. 1. § (5) bek.

¹⁰ Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2000. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 528/2020. (XI.28.) Korm. rendelet (Vhr.) 23. § (2) bekezdés és az egészségügyi szolgáltatás gyakorlásának általános feltételeiről, valamint a működési engedélyezési eljárásról szóló 96/2003. (VII. 15.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdés k) pont

¹¹ Az egészségügyi szolgáltatás gyakorlásának általános feltételeiről, valamint a működési engedélyezési eljárásról szóló 96/2003. (VII. 15.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdés n) pont és 2/2021. OKFŐ utasítás Melléklet 11.2. pont

hatálya alá tartozó egészségügyi szolgáltató kizárólag ellátási érdekből, az Országos Kórházi Főigazgatóság (OKFŐ) engedélyével foglalkoztathat,¹² melyre külön eljárásrend vonatkozik.¹³ Az engedélyezett személyes közreműködő bruttó közreműködői díja sem lehetett azonban magasabb annál a bruttó összegnél, amely a személyes közreműködőt abban az esetben illette volna meg, ha az adott tevékenységet egészségügyi szolgálati jogviszonyban látja el. Ez a korlátozás érvényes volt az ügyeleti vagy készenléti feladatokra szóló személyes közreműködői szerződések esetén is.¹⁴

Az Eszjtv. azonban nemcsak az Eszjtv. hatálya alá tartozó egészségügyi szolgáltató, hanem az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló egészségügyi dolgozó oldaláról is rögzít érzékeny összeférhetlenségi szabályokat. Ilyen például az az előírás, miszerint, ha a személyes közreműködő egyben egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló munkavállaló is valamely egészségügyi intézményben, akkor nem engedélyezhető számára olyan egyéb tevékenység, ami az érintett Eszjtv. hatálya alá tartozó jogviszonya munkaidejét érintené, illetve amelynek keretében az adott dolgozó a munkáltatójával létesítene személyes közreműködői jogviszonyt.¹⁵

Ezzel függ össze az a másik összeférhetlenségi szabály is, ami megtiltja az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személynek azt, hogy az őt foglalkoztató egészségügyi szolgáltató székhelyén vagy telephelyén olyan egészségügyi tevékenységet végezzen, amire az egészségügyi szolgálati jogviszonya nem terjed ki.¹⁶ Ez a tilalom gyakorlatilag megszünteti annak a lehetőségét, hogy ugyanaz az orvos főmunkaidőben egészségügyi szolgálati jogviszonyban, míg utána egyéni vagy társas vállalkozás formájában nyújtson egészségügyi szolgáltatást a betegeknek.¹⁷ Másrészt ez a szabály kellene, hogy biztosítsa azt a jogalkotói elvárást is, hogy a különböző finanszírozási háttérrel nyújtott – egészségbiztosítással fedezett és magánúton igénybe vett – ellátások elválaszthatók legyenek.¹⁸ Ez a korlátozás azonban csak a munkakör szerinti egészségügyi tevékenységre terjed ki. Azt tehát nem zárja ki ez a szabály, hogy egy orvos ugyanabban az épületben, ahol napközben

¹² Vhr. 23. § (3) bekezdés

¹³ Az országos kórházi főigazgató 2/2021. OKFŐ utasítása az egészségügyi szolgálati jogviszonyt érintő további jogviszony és a személyes közreműködő engedélyezésével kapcsolatban eljárásról. (2/2021. OKFŐ utasítás) Vannak természetesen engedély nélkül végezhető tevékenységek is, mint pl. az érintett munkaidejét nem érintő tudományos, oktatói, művészeti, lektori tevékenység, igazságügyi szakértői, szakkonzultánsi feladatok végzése, vagy orvosi kamarai tisztség viselése.

¹⁴ 3/2021. OKFŐ utasítás 4.8. és 4.9. pontok. Ezt az OKFŐ utasítást azonban az 1/2021. (XII.29.) OKFŐ utasítással az OKFŐ visszavonta.

¹⁵ 2/2021. OKFŐ utasítás Melléklet 9.1. pont

¹⁶ Eszjtv. 4. § (2) bekezdés

¹⁷ Évtizedekig általánosan kialakult gyakorlat volt ugyanis, hogy a közalkalmazott orvosok az ügyeleti ellátást ugyanabban az egészségügyi intézményben egyéni vagy társas vállalkozási formában látták el annak ellenére, hogy a Kjt. kizárta annak lehetőségét, hogy ugyanannál az egészségügyi szolgáltatónál a közalkalmazottnak egyidejűleg másik, a munkaköri feladatai ellátására irányuló foglalkoztatási jogviszonya legyen. A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény 42. §

¹⁸ HORVÁT István-KÁRTYÁS Gábor: Láttelelet: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról és a szabályozás kérdőjeleiről. MUNKAJOG 2021/1. <https://munkajogilap.hu/lattelelet-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszonyrol-es-a-szabalyozas-kerdojeleiről/> (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [HORVÁTH-KÁRTYÁS] 6.o.

gyógyítani szokott, esténként vagy hétvégén munkakörébe nem tartozó tevékenységet végezzen.¹⁹

Főszabály szerint az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy további munkavégzésre irányuló jogviszonyt, ideértve más keresőfoglalkoztatást, valamint díjazás ellenében folytatott tevékenységet is kizárólag az OKFŐ engedélyével létesíthet.²⁰ Tehát függetlenül attól, hogy az egészségügyi dolgozó a munkát szabadidejében, másodállásban szándékozik végezni, továbbá attól, hogy a további jogviszony keretében hány órát dolgozna, ezt csak az előzetes engedély birtokában teheti meg.²¹

Vannak azonban kivételek az engedélykérési kötelezettség alól: ide tartozik például az igazságügyi szakértői és szakkonzultánsi, a halottvizsgálati szaktanácsadói tevékenység, a kamarai tisztséggel járó munkavégzés.²² Szintén engedély nélkül végezhető a tudományos, oktatói, valamint a művészeti, lektori, szerkesztői, jogi oltalom alá eső szellemi tevékenység és a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony.²³

Az előzetes engedély kérésének elmulasztása esetén az egészségügyi szolgálati jogviszony azonnali hatályú felmondással megszüntethető, ami arra ösztönzi az érintetteket, hogy minden esetben engedélyeztessék a további jogviszonyukat.²⁴ Az igen szigorú összeférhetlenségi szabályok bevezetésének célja elsősorban az volt, hogy a dolgozó teljes szellemi és fizikai energiáját az adott egészségügyi szolgálati jogviszonyban kamatoztassa, és az ott elérhető fizetés mellett ne is akarjon máshol kereső tevékenységet folytatni. Ezért is rendezte a jogalkotó ezt a kérdést egyszerre az egészségügyi szolgálati jogviszonyba lévő dolgozók illetményének jelentős emelésével.²⁵ Nem számolt azonban a jogalkotó azzal, hogy nincs elég orvos a rendszerben ahhoz, hogy a betegellátás ne kerüljön veszélybe, ha az orvosok a jövőben már csak egy munkahelyen dolgoznak.

Az orvosokat leginkább érzékenyen érintő összeférhetlenségi rendelkezés „a betegek részére nyújtott ellátások nyomon követhetősége érdekében”²⁶ azonban az, miszerint az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy az egészségügyi szolgálati jogviszony keretében - sürgős szükség kivételével - *nem nyújthat egészségügyi szolgáltatást ugyanazon személy számára*, akinek más jogviszonyban már ugyanazon betegség tekintetében egészségügyi szolgáltatást nyújtott.²⁷

¹⁹ S. HORVÁTH István: Az összeférhetlenség szabályai. In: FÜLÖP Tímea – RISKÓNÉ Pálóczi Zsuzsanna – S. HORVÁTH István – TAKÁCS Eszter – TÖLL-SALÁNKI Judit – UDVARDI Endre: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény rövid magyarázata. (Szerk. Domokos Klaudia) Nemzeti Közszerkesztési Egység, Budapest, 2021. file:///C:/Users/barzo/OneDrive/EG%C3%89SZS%C3%89G%C3%9CGYI%20SZOLG%C3%81LATI%20JOGVISZONY/Eugyi_kommentar_2021.pdf (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [S. HORVÁTH] 43.o.

²⁰ Kivételt képez a tilalom alól a tudományos, oktatói, művészeti, lektori, szerkesztői, jogi oltalom alá eső szellemi tevékenység, a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony. Eszjtv. 4. § (1) bekezdés

²¹ S. HORVÁTH 37.o.

²² Vhr. 7. § (5) bekezdés

²³ 2/2021. OKFŐ utasítás Melléklet 3. pont

²⁴ Eszjtv. 4. § (4) bekezdés

²⁵ HORVÁTH-KÁRTYÁS 5.o.

²⁶ Az Eszjtv. 4. §-hoz fűzött törvényi indokolás

²⁷ Eszjtv. 4. § (5) bekezdés

A finanszírozási modellek szétválasztásával ugyanazon orvos a magánrendelésén (járóbeteg-ellátás során) fogadott és ellátott, de a továbbiakban pl. fekvőbeteg-ellátásra szoruló betege további kezelését már nem folytathatja az állami vagy önkormányzati tulajdonú egészségügyi intézményben egészségügyi szolgálati jogviszony keretében. Ezen korlátozás alól is felmentés adható azonban egyes, kormányrendeletben meghatározott esetkörökben, ilyen lehet különösen a komplex megközelítést igénylő területeken, például a szülészeti-nőgyógyászati szakterületen nyújtott ellátások köre.²⁸ A kivételi köröket tartalmazó Kormányrendelet azonban jelen tanulmány megírásáig még nem jelent meg.

Ez a korlátozás komoly visszatartó erőt képviselt az új jogviszonyba lépés tekintetében az olyan szakmában dolgozó orvosok számára, akiknél általános volt a magánrendelésen ellátott, jellemzően diagnosztizált betegek fekvőbeteg-gyógyintézetben történő operálása, a társadalombiztosítás terhére történő további kezelése. Az ilyen szakmák (pl. ortopédia, szülészeti-nőgyógyászat, sebészet) képviselői közül sokan ezért kiléptek az állami alkalmazásból – a fizetésemelés ellenére –, és kizárólag magánintézményekben folytatják a gyógyító munkát. Ezt azonban nagyon megérik az állami (önkormányzati) egészségügyi szolgáltatók, ahol egyre általánosabb az orvoshiány. Az egészségügyi szolgálati jogviszonyba lépő orvosok pedig az összeférhetlenségi szabály miatt egymás „magánbetegeit” kénytelenek ellátni, operálni és kezelni, ami nem jó sem az érintett betegeknek, sem pedig az érintett orvosoknak.

A Magyar Orvosi Kamara véleménye szerint ez a korlátozás mindenképpen pontosításra szorul, minimum az időkorlát tekintetében. A jogalkotói szándék az önbeutalás és a hálapénzes esetek csökkentése volt, azonban ez a szabályozás irreálisan magas magánszolgáltatási díjakhoz vezethet.²⁹

3. A kirendelés

A komoly béremelés másik „árát”, komoly ellenpontját jelentik az egészségügyi szolgálati jogviszonyba lépő dolgozók kirendelésére vonatkozó új szabályok, melyek szintén több dolgozót tartottak vissza az egészségügyi szolgálati jogviszonyba lépéstől. Eddig ugyanis kirendelni egészségügyi dolgozót kizárólag az egészségügyi válsághelyzet³⁰ ideje alatt lehetett, amivel kapcsolatosan elég sok rossz tapasztalatot szereztek az érintettek a gyakorlatban.

²⁸ FERENCZ Jácint – SEBESTYÉN Lili Dóra – SZABÓ Imre Szilárd: Az egészségügyi szolgálati jogviszony. 2021.

<https://mok.hu/public/media/source/Transzparencia/Az%20eg%20%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyi%20szolg%C3%A1lati%20jogviszony.pdf> (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) 26-27.o.

²⁹ A Magyar Orvosi Kamara (MOK) hivatalos véleménye az egészségügyi szolgálati jogviszony törvényről. <https://mok.hu/hirek/mokhitek/a-mok-hivatalos-velemenye-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszony-torvenyrol?fbclid=IwAR3dbF0nR9WfOQ4RDHbmg6GZHmVQf01GqHWbHdTgy2Wwj6ANaXGamvQcD2c4> § (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.)

³⁰ Az egészségügyi válsághelyzeti ellátásról szóló 521/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet 14. § (1)-(9) bekezdések

Mit is nevezünk *kirendelésnek* az Eszjtv. szerint: az adott egészségügyi szolgáltató fenntartójának - azaz állami fenntartású egészségügyi szolgáltatók esetében az országos kórház-főigazgatónak - a döntése alapján egészségügyi közfeladat ellátása érdekében az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy (az orvos, gyógyszerész munkakörben foglalkoztatott egészségügyi dolgozó, az egészségügyi szakdolgozó, valamint az egészségügyben dolgozó) *határozott időre* kirendelhető egy másik - ugyanazon fenntartóhoz tartozó - egészségügyi szolgáltatóhoz. Be kell azonban szerezni az érintett egészségügyi szolgáltató vezetőjének a véleményét.³¹ A kirendelés keretszabályait az Eszjtv.,³² a lényeges korlátozásokat és részleteket pedig a Vhr. tartalmazza.³³ Az Mt.-ben azonban hiába keressük a kirendelés háttér szabályait.

Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy kirendelés esetében nem változik meg az érintett dolgozó munkahelye, hiszen az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy változatlanul a munkaszerződése szerinti, az őt kirendelő egészségügyi szolgáltatóhoz tartozik.³⁴

Az Eszjtv. értelmében a kirendelés nem tarthat éveket, mivel időtartama nem haladhatja meg az egy évet, és kizárólag egy alkalommal, legfeljebb egy évvel hosszabbítható meg.³⁵ Természetesen ez nem azt vetíti előre, hogy az egészségügyi dolgozó akár két egész éven át kötelezhető lenne a kirendelés helyén történő munkavégzésre. Ennek a Vhr. garanciális szabályai vetnek gátat:³⁶ a kirendelés időtartama 12 hónapos időszak alatt összesen a 44 beosztás szerinti munkanapot vagy a 352 órát nem haladhatja meg.

Ezt az időtartamot túllépve tehát az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy – a kirendelés 12 hónapos időszaka alatt – már nem kötelezhető további kirendelésre. A kirendelés lejártát követően az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személyt az egészségügyi szolgálati munkaszerződése szerinti egészségügyi szolgáltató köteles eredeti munkakörében tovább foglalkoztatni.³⁷

Amennyiben a dolgozó a kirendelés alatt valamilyen oknál fogva *keresőképtelennek* minősül, ennek ideje a kirendelés időtartamába beleszámít.³⁸

Az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló egészségügyi dolgozót az Eszjtv. 11. §-a szerinti kirendelés esetén *kirendelési díj* illeti meg, melynek mértéke az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló egészségügyi dolgozó *illetményének 10%-a*.³⁹

³¹ Eszjtv. 11.§ (1) bekezdés

³² Eszjtv. 11. § (1)-(5) bekezdések

³³ Vhr. 8. § (1)-(4) bekezdések

³⁴ FÜLÖP Tímea: A munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás (kirendelés). In: FÜLÖP Tímea – RISKÓNÉ Pálóczi Zsuzsanna – S. HORVÁTH István – TAKÁCS Eszter – TÖLL-SALANKI Judit – UDVARDI Endre: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény rövid magyarázata. (Szerk. Domokos Klaudia) Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2021. file:///C:/Users/barzo/OneDrive/EG%C3%89SZS%C3%89G%C3%9CGYI%20SZOLG%C3%81LATI%20JOGVISZONY/Eugyi_kommentar_2021.pdf (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [FÜLÖP] 116.o.

³⁵ Eszjtv. 11. § (2) bekezdés

³⁶ Vhr. 8. § (1) bekezdés

³⁷ Eszjtv. 11. § (2) bekezdés

³⁸ FÜLÖP 120.o.

³⁹ 1/2021. (XII. 29.) OKFŐ utasítás 4.3. pont 24. alpontja

Gyakran fordul elő a gyakorlatban, hogy más munkahelyre kirendelt egészségügyi dolgozónak ügyeleti szolgálatot is el kell látnia, azonban az egészségügyi szolgálati munkaszerződése szerinti egészségügyi szolgáltatója magasabb progresszivitási szintet képvisel, mint a kirendelés helye szerinti egészségügyi szolgáltató. Ennek azért van egzisztenciális jelentősége, mert a szakvizsgával rendelkező egészségügyi dolgozó részére az ügyeleti alaplíjon felül az ügyeleti feladatok progresszivitási szintjeire és szakmai különbözőségére tekintettel 15%, 30% vagy 45%-kal magasabb kiegészítő ügyeleti díj állapítható meg.⁴⁰ Felmerült a kérdés, hogy a kirendelés helyén ellátott ügyelet esetén jár-e a dolgozónak az emelt szintű ügyeleti díj?

A törvény értelmében a kirendelés időtartamára az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy az egészségügyi szolgálati munkaszerződésben foglalt illetményre jogosult a kirendelés helye szerinti szervtől, a kirendelés időtartama alatt az illetmény csak az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló *személy javára módosítható*. Fontos garanciális szabály továbbá az is, hogy az egészségügyi szolgáltatók közötti kirendelés az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személyre nézve - különösen a korára, egészségi állapotára vagy egyéb körülményeire tekintettel - *aránytalan sérelemmel nem járhat*.⁴¹ Mindezek alapján megállapítható, hogy a kirendelés helyén ügyeleti szolgálatot ellátó orvosnak járó ügyeleti díj mértéke – függetlenül az adott egészségügyi szolgáltató progresszivitási szintjétől - nem lehet kevesebb annál, mint ami a kirendelő egészségügyi szolgáltató munkáltatónál elvégzett ügyeleti szolgálat esetében járna neki.

Az illetményt annak az egészségügyi szolgáltatónak kell folyósítania, ahol az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy a kirendelés szerinti feladatát teljesíti.

Az egészségügyi szolgáltatók közötti kirendelés abban az esetben rendelhető el, ha a feladat ellátása megfelel az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy iskolai végzettségének, szakképzettségének vagy szakképesítésének. Az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személyt legalább tíz munkanappal korábban írásban kell tájékoztatni az egészségügyi szolgáltatók közötti kirendelés elrendeléséről, annak várható időtartamáról, a kirendelésnek megfelelő munkavégzés helyéről, a kirendelés idejére járó illetményéről, továbbá a kirendeléshez kapcsolódó szállási és utazási kérdésekről.

A kirendelt dolgozó a tájékoztatást követő három munkanapon belül köteles jelezni, ha a kirendelés jogszabályba ütközik, vagy a dolgozó számára aránytalan sérelemmel járna.⁴² A jogszabály részletesen tartalmazza a kirendelést korlátozó körülményeket is.⁴³

⁴⁰ 1/2021. (XII. 29.) OKFŐ utasítás 7.1.-7.2. és 8.1. pontok

⁴¹ Eszjtv. 11. § (3) bekezdés

⁴² Eszjtv. 11. § (4)-(5) bekezdések, valamint Vhr. 8. § (4) bekezdés

⁴³ Az egészségügyi szolgálati munkaszerződés kell, hogy tartalmazza, hogy nem rendelhető ki az egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személy pl. a várandóssága megállapításától gyermeke hároméves koráig; ha a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény szerint nagycsaládos; a gyermeke tizenhat éves koráig, ha gyermekét egyedül neveli. Lásd részletesebben Vhr. 8. § (2)-(3) bekezdésekben

A Magyar Orvosi Kamara is megerősítette, hogy a kirendelésre vonatkozó szabályozás okozza a legnagyobb elutasítottságot az orvostársadalomban, mert a vészhelyzetben elrendelhető kirendelésnél is szigorúbb szabályozás indokolatlan és sérelmes az orvostársadalom tagjaira nézve. A MOK szerint a kirendelés szabályai az orvosok választott hivatásával nem összeegyeztethető befolyást gyakorolnak az orvosok életvitelére, családi- és magánéletére, továbbá ellentétesek a jogbiztonság követelményeivel.⁴⁴

4. A paraszolvencia kriminalizálása

Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló törvény egyben komoly bérfejlesztést is elkezdett az egészségügyi ágazatban, mellyel egyidőben határozott rendelkezéseket fogalmazott meg a hálapénz tekintetében. A hálapénz adása és elfogadása az egészségügyi ágazatban az elmúlt évtizedekben elfogadottá vált olyannyira, hogy arról már a személyi jövedelemadóról szóló törvény is rendelkezett a 2003-as módosítása után akképpen, hogy „különösen nem adómentes a magánszemély által hálapénz címén megszerzett vagyoni érték.”⁴⁵

Más megközelítésben a 2012-ben hatályba lépett új Munka Törvénykönyve legalizálta a hálapénzt. A törvényszöveg negatív megközelítése szerint: a munkavállaló a munkáltató előzetes hozzájárulása nélkül harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel nem fogadhat el, vagy nem köthet ki.⁴⁶ Azaz hálapénz a munkaadó előzetes engedélye alapján elfogadható volt.⁴⁷

A hálapénz pontos fogalmának meghatározása azonban komoly feladat el állította a jogalkalmazókat, különösen a büntetőügyekben eljáró bíróságokat, ahol a vesztegetés és a társadalomban hosszabb időre visszavezethetően kialakult és elfogadott hálapénz, paraszolvencia között kellett különbséget tenni. Hálapénz az a juttatás volt, amelyet az egészségügyi szolgáltatás igénybevételét követően a beteg vagy hozzátartozója hálája, köszönete jeléül a szolgáltatásban közreműködő egészségügyi dolgozónak nyújtott.⁴⁸

Amikor azonban az egészségügyi szolgáltatást igénybe vevő személyek a szolgáltatásokkal kapcsolatos elégedettségüket, hálájukat anyagi juttatás (hálapénz) nyújtásával nyilvánították ki, az nem minősült jogtalan előnynek, hiszen a jövedelemadóról szóló törvény hivatkozott pontja értelmében a hálapénz adóköteles jövedelemként volt nevesítve. Ebből következően a hálapénz elfogadása (amennyiben az nem a kötelességszegés honorálása volt) sem a korábban hatályos,

⁴⁴ A Magyar Orvosi Kamara (MOK) hivatalos véleménye az egészségügyi szolgálati jogviszony törvényről. <https://mok.hu/hirek/mokhitek/a-mok-hivatalos-velemenye-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszony-torvenyrol?fbclid=IwAR3dbF0nR9WfOQ4RDHbmg6GZHmVQf01GqHWbHdTgy2Wwj6ANaXGamvQcD2c11>. § (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.)

⁴⁵ A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény (Szja.) 7.2. pontja, amit megállapított a 2003. XCI. törvény 39. § 1. számú Melléklet 7. pont, módosította a 2010. évi CXXIII. törvény 32. § 40. pontja. Hatályon kívül helyezte a 2020. évi C. törvény (Eszjtv.) 22. §-a.

⁴⁶ Mt. 52. § (2) bekezdés

⁴⁷ HORVÁTH-KÁRTYÁS 10-11.o.

⁴⁸ EBH2015. B.27. [32]

sem pedig a jelenleg hatályban lévő Büntető Törvénykönyv⁴⁹ figyelembevételével sem minősült vesztegetésnek, függetlenül a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 52. § (2) bekezdésében írt előzetes munkáltatói hozzájárulás hiányától. Ez utóbbinak ugyanis csupán munkajogi - az esetleges fegyelmi vétség megvalósulása - szempontból volt jelentősége. Az előre - az egészségügyi ellátás, gyógykezelés megkezdése előtt - adott előny azonban nem minősült hálapénznek, és az sem, amelyet a beteg nem saját elhatározásából, nem önként szolgáltatott. Kérés alatt értendő volt minden olyan magatartás - így a célozgatás, a szokásokra történő figyelemfelhívás stb. is -, amely az önkéntességet, s ennek folytán a juttatás hálapénz jellegét kizárta.⁵⁰

A Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe a hálapénzt, hálaszolgáltatást szintén olyan előnyként és juttatásként határozta meg, amit a beteg vagy hozzátartozója az ellátást követően, utólag, kérés nélkül ad az orvosnak, amennyiben az még közvetve sem befolyásolja az ellátás minőségét. A hála kifejezése azonban az Etikai Kódex szerint is csak szabad elhatározáson alapulhat, így a hálapénztől élesen el kell különíteni az előre kért, elvárt, felajánlott, vagy elfogadott anyagi juttatást vagy egyéb előnyöket, amely törvénysértő és kirívóan súlyos etikai vétség is egyben.⁵¹ A Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe előírja, hogy az orvosnak olyan magatartást kell tanúsítania, amely mind a beteget, mind a hozzátartozóját arról győzi meg, hogy az orvosilag szükséges ellátás minősége független minden egyéb juttatástól. Minden orvosnak erkölcsi kötelessége, hogy mindent megtegyen a hálapénz visszaszorítása, illetve végleges megszüntetése érdekében.

Az orvosok egymás közt korábban sem adhattak és egészségügyi dolgozótól nem fogadhattak el hálapénzt. Ennek megszegése szintén kirívóan súlyos etikai vétség volt. Kirívóan súlyos etikai vétség volt továbbá bármilyen anyagi juttatást vagy egyéb előnyt a betegtől, vagy hozzátartozójától bármilyen módon kikényszeríteni.⁵² Etikai vétséget jelentett a művi terheesség megszakítást végző orvosnak – nem egészségügyi indikációból végzett beavatkozás esetében – a beavatkozásért hálapénzt elfogadni.⁵³

A hálapénz legfőbb okaként a Magyar Orvosi Kamara az orvosok megalázóan alacsony fizetését és az egészségügyi rendszer működési zavarát jelölte meg, mert a jogszabályok és a társadalmi felfogás bizonyos határok között a hálapénzt eltűrte. A paraszolvencia gyakran kötődött szakterülethez, pozícióhoz, eszközökhöz és számos szubjektív tényezőhöz, ami feszültséget tartott fenn az orvostársadalomban.

⁴⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 291. §

⁵⁰ Az orvosi tevékenység végzése körében, ezen (az adott tevékenység végzésével egyébként értelemszerűen összefüggő, meglévő hatalmi) helyzetnek ilyen módon való kihasználása, egyes résztvétekenyességek áruba bocsátása nem csupán az egészségügyi intézmény szervezetrendszerében az eszközbeszerzések során, hanem az orvos-beteg viszonylatában, a gyógyító tevékenység körében is felmerülhet, ami ezáltal fokozottabb társadalomra veszélyességet jelent, és szigorúbb büntetőjogi megítélést eredményezett. BH2020. 320.

⁵¹ A Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódex
[https://mok.hu/public/media/source/Etikai%20K%C3%B3dex%20hat%C3%A1lyos%202022%2005%2028%20\(1\).pdf](https://mok.hu/public/media/source/Etikai%20K%C3%B3dex%20hat%C3%A1lyos%202022%2005%2028%20(1).pdf) (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [MOK Etikai Kódex] II. 15. pont (1) bekezdés magyarázat

⁵² MOK Etikai Kódex II. 15. (1)-(3) bekezdések

⁵³ MOK Etikai Kódex II. 10. (7) bekezdés

A Magyar Orvosi Kamara a hálapénzt megalázó, az orvos függetlenségét veszélyeztető társadalmi jelenségként tartotta számon, melynek mielőbbi megszüntetését tűzte zászlajára minden kamarai vezetés.

Az egészségügyi szolgálati jogviszony bevezetésével egyidőben megkezdődött komoly bérfejlesztéssel egyszerre módosult a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) és az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.), mely módosítások 2021. január 1-jén léptek hatályba, s mely rendelkezések a hálapénz gyakorlatának visszaszorítására, megállítására irányultak.

Az Egészségügyi Törvénybe kerülő új rendelkezések értelmében az egészségügyi, illetve az egészségügyben dolgozó az egészségügyi szolgáltatás nyújtása során a jogszabályban vagy jogszabály alapján meghatározott térítési díjon felül az *egészségügyi szolgáltatás nyújtásáért, illetve az egészségügyi szolgáltatás nyújtása alatt vagy azt követően* semmilyen pénzbeli, gazdasági szolgáltatás keretében nyújtott vagy természetbeni ellenszolgáltatást vagy egyéb előnyt nem kérhet, illetve nem fogadhat el.

A nem állami, önkormányzati vagy egyházi fenntartású egészségügyi szolgáltató által foglalkoztatott egészségügyi dolgozóra vagy egészségügyben dolgozóra azonban ez a tilalom akkor vonatkozik, ha a dolgozó az általa ellátott beteget egyúttal az állami ellátás keretében is kezeli, a kezelésének az irányításáért felel vagy a kezelésében közreműködik. Két kivételt fogalmaz meg a törvény:

- Egyrészt az egészségügyi, illetve az egészségügyben dolgozó a szolgáltatás nyújtását követően egy alkalommal elfogadhat a beteg vagy rá tekintettel más által ajándékként adott tárgyat.
- Másrészt az egészségügyi, illetve az egészségügyben dolgozó a folyamatos benn tartózkodás mellett végzett, hosszú ideig tartó egészségügyi szolgáltatás nyújtása során kéthavonta egy alkalommal elfogadhat a beteg vagy rá tekintettel más által ajándékként átadott tárgyat.

Az ajándék értéke azonban egyik esetben sem haladhatja meg a mindenkori minimálbér havi összegének 5%-át,⁵⁴ továbbá ez az ajándék pénz nem lehet. Az ajándék értékének meghatározása során a beszerzési árat vagy saját előállítás esetén a hasonló termék kiskereskedelmi árát kell figyelembe venni.⁵⁵

Az Eütv. fent részletezett tilalmi rendelkezései egyben kitöltik tartalommal a Büntető Törvénykönyv 290.-291. § szerinti „vesztegetésre” és a „vesztegetés elfogadására” vonatkozó keretdiszpozícióját.⁵⁶ Aki egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben egészségügyi dolgozónak, egészségügyben dolgozónak vagy ezekre tekintettel másnak az Egészségügyi Törvényben részletezettek szerint jogtalan előnyt ad vagy ígér, ha súlyosabb büncselekmény nem valósul meg, *vesztegetés* vétsége miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.⁵⁷ Aki pedig jogtalan előnyt kér, vagy a jogtalan előnyt, illetve annak ígérését elfogadja, továbbá a rá tekintettel harmadik személy által kért vagy harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadjával egyetért, a vesztegetés

⁵⁴ A jelen számítás szerint ez az érték 10.000 Ft.

⁵⁵ Eütv. 138/A. § (1)-(6) bekezdések

⁵⁶ S. HORVÁTH 45-46.o.

⁵⁷ Btk. 290. § (6) bekezdés

elfogadása büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.⁵⁸ Kérdés azonban, hogy a szabályozás megváltozása mennyiben képes egyik napról a másikra sok évtizedes – és utóbb legalizált – szokást, gyakorlatot, társadalmi gondolkodást megváltoztatni.

5. Összegzés

Komoly lépést jelentett az egészségügyben dolgozók, különösen az orvosok egzisztenciális körülményeinek javítása és a hálapénz visszaszorítása érdekében bevezetett egészségügyi reform. Ennek ára azonban az volt, hogy az eddig közalkalmazotti jogviszonyban, illetve munkaviszonyban alkalmazott dolgozók vállalják az új egészségügyi szolgálati jogviszonyba történő átlépést, mely azonban nem várt szigorításokat (pl. összeférhetetlenségi szabályok), egyoldalú munkáltatói jogosítványokat (pl. kirendelés), tilalmakat (pl. hálapénz elfogadása) tartalmaz. Nagyon sok az új jogviszonnyal összefüggésben az indokolatlan, szankciójellegű rendelkezés.⁵⁹ Sokan ezt az árat nem voltak hajlandók megfizetni, és vagy teljes egészében, vagy részben ott hagyták a közfinanszírozott egészségügyi ellátást. Így a közfinanszírozott egészségügyi ellátás stabilizálása helyett a reform egyre nagyobb mértékű pályaelhagyást – az új szerződés aláírásának megtagadását – eredményezte mind az orvosok, mind a szintén az Eszjtv. hatálya alá eső, de ezért kompenzációt alig kapó szakdolgozók körében.

A személyes közreműködők alkalmazásának korlátozása tovább nehezíti az ellátás megszervezését, hiszen a jellemzően egy-egy napot ott rendelő, személyes közreműködői szerződéssel alkalmazott szakorvosok által működésben tartott szakrendelők ellehetetlenülnek, hasonlóan az ifjúság-egészségügyi szolgálatokhoz (iskolák, óvodák). De nehéz helyzetbe kerülnek az eddig így alkalmazott patológusokkal, aneszteziológusokkal radiológusokkal működő nagyobb kórházak is, míg a kisebbekben a bedolgozók-beügyelők elvesztésével komplett osztályok válhatnak működésképtelenné.⁶⁰ A kirendelés pedig nem jelent hosszabb távra megoldást. Jogtechnikai szempontból erősen kifogásolható továbbá, hogy alapvető munkavállalói kötelezettségeket és jogokat rendeleti szinten, illetve jogszabálynak nem minősülő OKFŐ utasításban rendez a jogalkotó, ami jogbizonytalanságot eredményezhet.

Bízunk azonban abban, hogy az elkövetkező időszakban folytatódik a párbeszéd az érintettek között, melynek eredményeképpen letisztulnak a szabályok, a jogok és

⁵⁸ Btk. 291. § (1) bekezdés

⁵⁹ Tóth Vera: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény (Eszjtv.), és az azzal összefüggésben hatályba lépő jogszabályok, valamint a szolgálati jogviszony egészségügyi szakdolgozókat, főként védőnőket érintő változásainak munkajogi szempontú véleményezése. https://mvszsz.hu/efl/Tajekoztatok/Tajekoztato_anyag_Eszjtv_MVSZSZ.pdf (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) 35.o.

⁶⁰ A Magyar Orvosi Kamara (MOK) hivatalos véleménye az egészségügyi szolgálati jogviszony törvényről. Várható hatások <https://mok.hu/hirek/mokhirek/a-mok-hivatalos-velemenye-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszony-torvenyrol?fbclid=IwAR3dbF0nR9WfOQ4RDHBMg6GZHmVQfO1GqHwHdTGy2Wwj6ANaXGamvQcD2c> (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.)

kötelezettségek, és az egészségügyben dolgozók mind az őket foglalkoztató egészségügyi intézmények vezetésétől, mind pedig a társadalom, azaz a betegek oldaláról is megkapják – az elmúlt években különösen megszolgált és jól megérdemelt - megbecsülést.

Irodalomjegyzék

- A Magyar Orvosi Kamara (MOK) hivatalos véleménye az egészségügyi szolgálati jogviszony törvényről. <https://mok.hu/hirek/mokhirek/a-mok-hivatalos-velemenye-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszony-torvenyrol?fbclid=IwAR3dbF0nR9WfOQ4RDHBmg6GZHmVQfO1GqHWbHdTGy2Wwj6ANaXGamvQcD2c> 4. § (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.)
- BARZÓ Tímea – PRUGBERGER Tamás: Munkaidő-szervezés az egészségügyben az uniós és a hazai szabályozás tükrében. Új Magyar Közigazgatás 2015/1. 22-28.o.
- BARZÓ Tímea: Az egészségügyi tevékenység végzésére irányuló jogviszonyok sokszínűsége és buktatói. Miskolci Jogi Szemle XII. évfolyam, 2017, 2. Különszám, 57-70.o.
- FERENCZ Jácint – SEBESTYÉN Lili Dóra – SZABÓ Imre Szilárd: Az egészségügyi szolgálati jogviszony. 2021. <https://mok.hu/public/media/source/Transzparencia/Az%20eg%20C3%A9szs%20C3%A9g%20C3%BCgyi%20szolg%20C3%A1lati%20jogviszony.pdf> (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) 26-27.o.
- FÜLÖP Tímea: A munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás (kirendelés). In: FÜLÖP Tímea – RISKÓNÉ Pálóczi Zsuzsanna – S. HORVÁTH István – TAKÁCS Eszter – TÖLL-SALÁNKI Judit – UDVARDI Endre: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény rövid magyarázata. (Szerk. Domokos Klaudia) Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2021. file:///C:/Users/barzo/OneDrive/EG%20C3%89SZS%20C3%89G%20C3%9CGYI%20S20ZOLG%20C3%81LATI%20JOGVISZONY/Eugyi_kommentar_2021.pdf (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [FÜLÖP]
- Horvát István-KÁRTYÁS Gábor: Láttelel: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról és a szabályozás kérdőjeleiről. MUNKAJOG 2021/1. <https://munkajogilap.hu/lattelel-az-egeszsegugyi-szolgalati-jogviszonyrol-es-a-szabalyozas-kerdojeleiről/> (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [HORVÁTH-KÁRTYÁS] 1-17.o.
- S. HORVÁTH István: Az összeférhetetlenség szabályai. In: FÜLÖP Tímea – RISKÓNÉ Pálóczi Zsuzsanna – S. HORVÁTH István – TAKÁCS Eszter – TÖLL-SALÁNKI Judit – UDVARDI Endre: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény rövid magyarázata. (Szerk. Domokos Klaudia) Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2021. file:///C:/Users/barzo/OneDrive/EG%20C3%89SZS%20C3%89G%20C3%9CGYI%20S20ZOLG%20C3%81LATI%20JOGVISZONY/Eugyi_kommentar_2021.pdf (letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) [S. HORVÁTH]

- Tóth Vera: Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény (Eszjtv.), és az azzal összefüggésben hatályba lépő jogszabályok, valamint a szolgálati jogviszony egészségügyi szakdolgozókat, főként védőnőket érintő változásainak munkajogi szempontú véleményezése.
https://mvszsz.hu/efl/Tajekoztatok/Tajekoztato_anyag_Eszjtv_MVSZSZ.pdf
(letöltés időpontja: 2022. 08. 14.) 1-35.o.
-
-

Az ügyész szerepe az állatvédelemben

Bányai Krisztina*

Az állatok jogi védelme terén számos nemzetközi jogi dokumentum született, az Európai Unió prioritásként kezeli a témakört, mindez életre hívott egy jogágakon átívelő állatvédelmi eszköz- és szankciórendszert az egyes tagállamokban, így Magyarországon is. A tanulmány egy speciális szereplő, az ügyész szerepére fókuszál az állatvédelem polgári jogi, büntetőjogi és közigazgatási jogi területein.

Kulcsszavak: állatok jogi védelme, állatvédelem, büntetőeljárás, közigazgatási eljárás, polgári per, állatkínzás, az ügyész szerepe az állatvédelemben, kétszeres értékelés tilalma, párhuzamos eljárások.

The prosecutor's role in the legal protection of animals

In the field of legal protection of animals, many international legal documents have been created and the European Union treats the topic as a priority. All of this has given rise to a system of animal protection tools and sanctions across legal branches in each member state, including Hungary. The study focuses on the role of a special actor, the prosecutor, in the civil law, criminal law and administrative law areas of animal protection.

Keywords: legal protection of animals, animal protection law, criminal procedure, administrative procedure, civil lawsuit, animal torture, animal cruelty, the role of the prosecutor in animal protection, the prohibition of double assessment, parallel procedures.

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2041>

1. Bevezetés

Az állatvédelem kérdésköre számos nemzetközi jogi dokumentumban megjelent,¹ és az uniós jog is foglalkozik az állatok jólétével (animal welfare), ami az Európai Unió egyik prioritása,² a Lisszaboni Szerződés az állatokat érző

* Főügyészségi ügyész, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség, ORCID iD azonosító: <https://orcid.org/0000-0003-4941-5410>

¹ Lásd a biológiai sokféleség, azaz a biodiverzitás megőrzéséről szóló Riói Egyezmény (1992), a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló Ramsari Egyezmény (1971), az európai vadonélő növények, állatok és természetes élőhelyek védelmét célzó Berni Egyezmény (1979), a vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló Bonni Egyezmény (1979) és a veszélyeztetett vadon élő, állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló Washingtoni Egyezmény (1973).

² A Bizottság munkadokumentuma az állatjólétért és az állatok védelméért 2006 és 2010 között folytatott közösségi cselekvési tervről - A javasolt tevékenységek stratégiai alapja 2.2. pontja, <https://eur->

lényként ismeri el.³ Az állatok megkülönböztetett védelme az érző- és szenvedőképességük okán indokolt,⁴ a jogi védelem célja a jólétük, kíméletük, a szükségtelen szenvedésük elkerülése és az életük megóvása. Az Európai Unió több nemzetközi egyezményhez is csatlakozott és 2030-ig szóló biodiverzitási stratégiát fogadott el 2020-ban,⁵ de főként gazdasági, kereskedelmi és élelmiszerbiztonsági szempontok alapján⁶ határozta meg az állatvédelmi és állatjóléti politikát, a szabályozási kör folyamatosan bővül.⁷ Az irányelvek az állatvédelem minimum követelményeit rögzítik, a tagállamok feladata a részletszabályok megalkotása. Eredményként új szerepkörök (animal attorney, állatvédelmi ombudsman etc.),⁸ és minden tagállamban, így Magyarországon is, több jogterületet (közigazgatási jog, büntetőjog, polgári jog, szabálysértési jog) érintően jelentek meg állatvédelmi jogi eszközök, eljárások és szankciók. A tanulmány a magyar állatvédelem terén egy sajátos szereplő, az ügyész eljárási lehetőségeit tekinti át.

2. Az állatvédelem jogi alapjai Magyarországon

Tág értelemben, élő szervezetként (élőlényként), természeti értéként fajvédelmet biztosít az állatoknak a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.) és a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.).

Egyedvédelemre szolgál az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Ávtv.) mely a nemzetközi és uniós elvárások tükrében készült keretszabály, míg a konkrét részletszabályok kormányrendeletekben,⁹ miniszteri rendeletekben,¹⁰ önkormányzati rendeletekben található. Taxatív felsorolja a tilalmazott magatartásokat. (indokolatlan vagy elkerülhető fájdalom, szenvedés, sérülés okozása, fájdalommal vagy károsodással járó szükségtelen beavatkozás, az állat életének elfogadható ok vagy körülmény nélküli kioltása, állat károsítása, állatkínzás, állatviadalhoz kapcsolódó magatartások, állat vagy veszélyes állat tulajdonjogával, tartásával felhagyás, állat elűzése,

lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52006DC0014,

https://ec.europa.eu/food/animals/welfare/main_achievements_en, letöltve: 2022.06.30.

³ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 13. cikke

⁴ A magyar állatvédelmi törvény preambuluma.

⁵ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-annex-eu-biodiversity-strategy-2030_en.pdf?fbclid=IwAR1mVTRLejmRp3PgisRDUwnyUZ5KBVZrbWwi8izUn2jdrWrdHKJ1pw5Uhts, letöltve: 2022.06.30.

⁶ PAULOVICS 2015, 177.

⁷ Például az állatkísérletek terén lásd az Európai Parlament és Tanács 2010/63/EU irányelvét (2010. szeptember 22.) a tudományos célokra felhasznált állatok védelméről, mely a 40/2013. (II. 14.) Korm. rendelettel került a magyar jogrendbe.

⁸ PAULOVICS 2015, 180. Egy svájci kantonban az állatok ügyvédje független jogi képviselő, aki főként az állatkínzás miatt lép fel az állatok érdekében, Ausztriában pedig állatvédelmi ombudsman van, sőt az állatok akár ügyféli jogállással is rendelkezhetnek a közigazgatási eljárásokban.

⁹ Például a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról szóló 41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet.

¹⁰ Például a 140/2012. (XII. 22.) VM rendelet a vágóállatok leölésének és levágásának állatvédelmi szabályairól vagy a 85/2015. (XII. 17.) FM rendelet a veszélyes állatfajokról és egyedeik tartásának szabályairól.

elhagyása, kitétele, élő állatot díjként vagy nemi vágy kielégítésére felhasználni.) Az Ávtv. objektív felelősségi alapú előírásokat és szankciókat alkalmaz, egyik központi kérdése az állattal való bánásmód. A megfelelő bánásmód a jó gazda gondossága, az állat számára olyan életkörülmények biztosítása, amely annak fajára, fajtájára, nemére és korára jellemző fizikai, élettani, tenyésztési és etológiai sajátosságainak, egészségi állapotának megfelel, tartási, takarmányozási igényeit kielégíti.

A törvényi előírások ellenőrzése, szankcionálása az állatvédelmi hatóságok¹¹ feladata, az állatvédelmi hatósági eljárás lefolytatására az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) szabályai vonatkoznak, tehát közigazgatási eljárás keretében érvényesülnek a szabályok. A hatóság intézkedéseket és közigazgatási szankciókat alkalmazhat. Többek közt meghatározott cselekmény végzésére, túrésére vagy abbahagyására kötelezheti az állattartót, korlátozhatja az állattartást vagy el is tilthatja attól az állattartót a jogsértés súlyától függően 2–8 évre, állatvédelmi bírságot¹² szabhat ki, de állatvédelmi oktatásra, rendszeres jelentéstételre vagy szakember igénybevételére kötelezés illetve az állat elkobzása is elrendelhető.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk) a XXIII. fejezetében a környezet és természet elleni bűncselekmények között pönalizálja az állatvédelemmel kapcsolatos bűncselekményeket, kiemelt szereppel az állatkínzást és a tiltott állatviadal¹³ szervezését. De a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények közt a veszélyes állat, illetve veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése is bűncselekményi értékelést kapott.¹⁴ Épp a közelmúltban szigorították a természetkárosítás, állatkínzás és tiltott állatviadal szervezésének büntetőjogi kodifikációját, így az állatviadalokon való részvétel is elkövetési magatartás lett, továbbá a szaporítókat és az állatot megmérgezőt szigorúbban rendelik büntetni. További jogi rendezés indokolt az állatokat érintően, kérdéses például a zoofília értékelése, továbbá a Polgári Törvénykönyv az állatokat dologként kezeli. A polgári jog szerint az állatért való felelősség az állattartót terheli, a veszélyes állat tartója pedig a veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel. Az állatért való felelősség a szabálysértési jogban is megjeljenik.

3. Az ügyész feladatai az állatvédelem terén

Az ügyész absztrakt közjogi jogalany, eljárási fázisonként változhat mely illetékes ügyészi szerv képviseli. Az Alaptörvény 29. cikke alapján az ügyész az igazságszolgáltatás közreműködőjeként, mint közvádoló az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője, üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.

¹¹ A földművelésügyi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről szóló 383/2016. (XII.2.) Korm. rendelet 5. §-a

¹² Az Ávtv. 43. §. és az állatvédelmi bírságról szóló 244/1998. (XII. 31.) Korm. rendelet szerint.

¹³ Btk. 244. § és 247. §.

¹⁴ Btk. XXXIV. fejezet 359. §

Az ügyészség feladatrendszere két nagy részre osztható; büntetőjogi és közjogi feladatokra, melyet az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) alapján lát el. A büntetőjogi tevékenység során az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott feltételek szerint érvényesíti az állam büntetőigényét, felügyeli és végzi az előkészítő eljárást, irányítja, felügyeli, illetve végzi a nyomozást, képviseli a közvádat a bírósági eljárásban, valamint felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett.¹⁵

Az ügyészség a közjogi tevékenysége során a közérdek alapján jár el. A közérdek védelmezőjeként az Alaptörvény vagy törvény által meghatározott további feladatok és hatásköröket gyakorol.¹⁶ Az ügyészség a közérdek védelme érdekében közreműködik annak biztosításában, hogy mindenki betartsa a törvényeket. A jogszabályok megsértése esetén - törvényben meghatározott esetekben és módon - fellép a törvényesség érdekében.¹⁷

Az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2014. (III.31.) LÜ körlevél (a továbbiakban: körlevél) a környezetvédelmi ügyészi tevékenység során a két szakág együttműködését írja elő az információk, adatok iratok kölcsönös és időszerű átadásával.

A büntetőjogi szakág ügyésze a környezetvédelmi ügyben a feljelentés elutasításáról, a nyomozás megszüntetéséről szóló határozat, az ügyben készített szakértői vélemény, a vádirat és a büntető ügyben hozott bírósági döntés másolati példányának megküldésével tájékoztatja a kijelölt közérdekvédelmi szakterületi ügyészt. Ez az információáramlás fordítva is fennáll, a közérdekvédelmi ügyész is továbbítja a büntetőjogi szakágot érintő információkat, büntetőeljárást is kezdeményezhet. Állatot érintő ügynél az ügyésznek először azt kell megvizsgálnia, hogy melyik területhez tartozó intézkedés szükséges, majd megindítja a megfelelő eljárást.

Az ügyész az állatot sértő magatartás esetén *büntetőjogi jogkörében* a büntető anyagi és eljárási jogi szabályoknak megfelelően jár el. Az Ávtv. objektív felelősségi alapú előírásai és szankciói mellett a Btk. az állatokkal szemben tanúsított jogellenes magatartások szubjektív, vétkességi alapú szankciórendszere. A közigazgatási eljárásban nem csak természetes személy lehet az eljárás alá vont. Ugyanazon jogellenes cselekmény az Ávtv.-ben foglalt előírások megsértése miatti közigazgatási eljárás, illetve a Btk.-ban foglalt büntetőeljárás alapjául szolgálhat, bár a közigazgatási eljárás jóval szélesebb jogellenes magatartási kört ölel fel, mint a büntetőjogi értékelés.¹⁸ Egy állatvédelmi közigazgatási szankció nem mentesít más jogkövetkezmények alól, tehát más szankció is alkalmazható. Ez felveti a párhuzamos eljárások és a kétszeres értékelés tilalmának a ne bis in idem alapelvéből eredeztethető kérdését. Az Ávtv.-ben felsorolt jogsértő magatartások körét bizonyos mértékig fedik a büntetőjogilag is értékelt magatartások, emiatt merülhet fel a közigazgatási és büntetőeljárások párhuzamossága, melynél sok múlik a tényállás

¹⁵ Ütv. 1. § (1) bekezdése

¹⁶ Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdés d) pontja

¹⁷ Ütv. 1. § (2) bekezdése

¹⁸ 8/2017. (IV.18.) AB határozat [24]

pontos megállapításán és a bizonyíthatóságon. A Pécsi Törvényszék egy 2018-ban született ítéletében döntött egy állattartó vádlott felelősségének kérdéséről annak idős, hiányos fogazatú lova elpusztulása kapcsán, és úgy foglalt állást, hogy a vádlott magatartása nem büntetőjogi, hanem közigazgatási jogi szankció hatálya alá esik. A bíróság kifejtette, hogy a terhelt állattartó állatkínzásért való büntetőjogi felelőssége az ügyészi vádemelés, majd az elsőfokú ítélet ellen bejelentett ügyészi fellebbezés ellenére sem állapítható meg, mivel a vádlott ugyan nem a jó gazda gondosságával járt el az idős és hiányos fogazatú lovának ellátásakor - így a közigazgatási szankció helyénvaló - ugyanakkor nem tényállásszerű a magatartása, mivel az állatkínzás csak egyenes, illetve eshetőleges szándékkal követhető el. A ló állatorvosi ellátás nélkül hagyása, illetve a nem az állapotának megfelelő gondoskodás nem értékelhető a tényállást megalapozó bánásmódként, és a vádlottat csak gondatlanság terheli. Erre tekintettel a vádlottat bűncselekmény hiányában felmentették az állatkínzás büntetének vádjá alól.¹⁹

A jogsértő magatartások értékelése párhuzamos eljárások esetében egymásra tekintettel történhet, melynek rendezésére külön jogszabály is született.²⁰ Ha mind közigazgatási jogi mind büntetőjogi szankciórendszer hatálya alá eső cselekményről van szó, a gyakorlatban gondot okozhat, ha a közigazgatási szankcionálás már megtörtént, nincs konkrét „beszámítási” szabály, indokolt lenne ezt a körülményt a büntetőbíróságok büntetés kiszabási gyakorlatában enyhítő körülményként érvényesíteni az előzetes közigazgatási eljárásra figyelemmel, így elkerülhető a szankcióhalmozódás, és érvényesülhet a tisztességes eljárás alkotmányos alapelve.²¹ Az ügyésznek erre tekintettel kell lennie a vádemelés és vádképviselet során az indítványában.

Az állatkínzás gyakran halmazati cselekményként jelenik meg. Például mikor az elkövetők egy sertésletelepre bemenne mangalica sertéseket öltek le és tulajdonítottak el, a bíróság a lopás vétsége mellett az állatkínzás vétségét is megállapította, mivel e magatartás egyszerre valósított meg vagyon elleni bűncselekményt, illetve a környezet és természet elleni bűncselekmények körébe tartozó állatkínzás bűncselekményét a két különböző védett jogi tárgy okán. Állatkínzás esetén a leggyakoribb büntetés a pénzbüntetés, illetve a felfüggesztés szabadságvesztés büntetés, de előfordulhat közérdekű munka büntetés is. A foglalkozástól eltiltás büntetés is kiszabható az állatkínzás elkövetőjére, amennyiben szakképzettséget igénylő foglalkozása szabályainak megszegésével követi el, vagy foglalkozásának felhasználásával, szándékosan követi el a bűncselekményt, akkor is, ha nem ez a foglalkozása, de megvan hozzá a szakképesítése. De felmerült már az állattartástól eltiltás (az Ávtv.-ben foglaltakon túl) büntetőjogi intézkedésként való bevezetése is, vagy büntetés melletti magatartási szabályként.²² Az eltiltás kérdésköre sokrétű, mert az Ávtv.-ben is létezik, azt a közigazgatási hatóság saját hatáskörben vagy az

¹⁹ Pécsi Törvényszék 2.Bf.89/2018/4., részletes elemzését lásd TILKI 2022.

²⁰ 2017. évi CXXV. törvény a közigazgatási szabályszegések szankcióiról, bővebben erről BÁNYAI 2021.

²¹ Az állatvédelmi hatósági eljárásban született felelősségről szóló végleges döntésnek is ki kellene hatnia a büntetőeljárásban kiszabott szankcióra. CZINE Ágnes különvéleménye a 8/2017. (IV.18.) AB határozathoz [110]

²² Beszámoló „Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai és büntetés kiszabási gyakorlata” című kerekasztal-beszélgetésről, Ügyészek Lapja 2018/1. 47-52.

ügyész kezdeményezésére is elrendelheti, de fogalmilag okoz némi zavart, hogy létezik polgári jogi eljárásban történő eltiltás is.

Az ügyész az állatvédelemmel kapcsolatban a büntetőjogon kívüli tevékenysége során, a *közérdekvédelmi jogkörében* közérdek alapján jár el. A közérdek nem egy egzakt fogalmi kategória. Az ügyészségnek az igazságszolgáltatás közreműködőjeként gyakorolt büntetőjogon kívüli közérdekű feladat- és hatásköreiről külön törvények rendelkeznek. Az ügyész ezeket a hatásköreit a törvénysértés kiküszöbölése érdekében elsősorban bírósági peres és nemperes eljárások megindításával (perindítási jog), valamint hatósági eljárások kezdeményezésével és jogorvoslat előterjesztésével gyakorolja (fellépés).²³

A környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ügyészi feladatokat a megyei, illetve fővárosi főügyészségeken erre kijelölt ügyész végzi, azt az Ávtv.-ben szabályozott ügyészi tevékenységre is alkalmazni kell.²⁴ A büntető és közérdekvédelmi szakág együttműködése korábban említésre került, de adott esetben az ügyész a környezetvédelmi, természetvédelmi civil szervezetekkel is együttműködhet a fellépés összehangolása érdekében.²⁵ Az ügyész a párhuzamos felelősségi formák alkalmazása céljából történő elemzést követően hatósági ellenőrzésre, környezetvédelmi, természetvédelmi, egyéb közigazgatási bírság kiszabására, kötelezések, korlátozások és tiltások elrendelésére vonatkozó hatósági eljárást kezdeményezhet. A közigazgatási jogi eszközök mellett az ügyész állatvédelmi ügyben polgári jogi eszközökkel is élhet.

Az ügyészi fellépés tartalmazza a büntetőjogon kívüli összes intézkedési lehetőséget, beleértve a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) szerinti fellépést, keresetindítást, perbelépést, illetve beavatkozást. A Pp. általános perindítási felhatalmazása²⁶ mellett az Ütv. és külön törvények adnak alapot az ügyészi keresetindításra, sőt vannak kötelező esetei is. Az Ütv. perindításra jogosíthatja az ügyészt különösen a környezet, természet és termőföld védelmével kapcsolatban. Ilyen perindítási jogosultság esetén az eljárás közérdekűségét vélelmezni kell.²⁷ Akár az ügyész által indítható összes per közérdekű pernek minősíthető azok alapvető közérdekű céljaira tekintettel.²⁸

Az állatok jogi védelme vonatkozásában az Ávtv.²⁹ külön keresetindítási jogosultságot ad az ügyésznek az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt. De a Tvt.-ben³⁰ és a Kvt.-ben³¹ is található külön törvényi ügyészi perindítási felhatalmazás, ami érinthet állatfajt. Büntetőjogi elmarasztalást követően kerül sor az ügyészi kereset benyújtására, ahol

²³ Ütv. 26. § (1) bekezdése

²⁴ Az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012. (I. 6.) LÜ utasítás 68. § és 69. § (2) bekezdése

²⁵ Id. LÜ utasítás.70. §. Akár be is léphet egy civil szervezet által kezdeményezett perbe, lásd a levegőminőséggel kapcsolatban BÁNYAI 2011.

²⁶ Pp. 59. § (1) bekezdése

²⁷ Ütv. 27. § (5) bekezdésének e) pontja, és (6) bekezdése

²⁸ ALEKU 2018. 1.

²⁹ Ávtv. 44. § (2) bekezdése

³⁰ Tvt. 60. § (2) bekezdése

³¹ Kvt. 109. § (2) bekezdés

a polgári bíróság a büntetőügy iratai veszi alapul. Például természetkárosítás büntettén és lopás büntettén felül többek közt a védett madarak engedély nélküli befogásától és tartásától való eltiltás iránt indított az ügyész eredményes polgári pert,³² illetve kártérítés iránt a repülőtéren kiöntött és elpusztított ürgék eszmei értéke³³ miatt. De az engedély nélküli fakitermelés miatti környezetkárosítás megállapítását követően a fészkelőhelyeiktől megfosztott madarak életfeltételeinek megváltozása miatti kár megtérítése iránt is sor került kereset benyújtására.³⁴

A tevékenységtől való eltiltás polgári jogi vetülete más, mint a tevékenységtől eltiltás büntetőjogi illetve közigazgatási jogi megközelítése. Az ügyész a környezetveszélyeztető tevékenységtől eltiltás, illetve a veszélyeztetéssel okozott kár megtérítése iránti keresetet megelőzően önkéntes teljesítésre felhívást bocsát ki, amelyre adott választ (illetve hallgatást) az ügyész mérlegeli.³⁵ A felhívás eredménytelensége esetén kerülhet sor kereset benyújtására, fizetési meghagyásos eljárást nem kezdeményez, mert annak törvényi feltételei az ügyész esetében hiányoznak.

Az ügyész figyelemmel kíséri a környezetvédelmi tárgyú jogerős marasztaló ítélet, eltiltás végrehajtását, ellenőrizheti a teljesítést a környezetvédelmi hatóságokkal együttműködve, kezdeményezheti a végrehajtást, és megkeresheti a kötelezetteket is, hogy milyen intézkedéseket tettek.

4. Zárszó

Az állatvédelem összetett kérdés és dinamikusan változó terület, folyton újabb aspektusai merülnek fel, e.g. az állatkínzási ügyek és más, erőszakos, személy elleni bűncselekmények közötti összefüggés kutatása Amerikában külön területté nőtte ki magát.³⁶ Az állatok jogi védelme terén az ügyész speciális szereplő. A jogalkotó több jogágra tartozó eszközt is biztosít az ügyésznek, ami egyrészt a köz érdekében betöltött szerepét tekintve tisztességes és pártatlan eljárásokat eredményez, másrészt pedig egy komplex megközelítést nyújt az állatvédelemnek, mivel nemcsak a büntetőjogi, hanem a közérdekvédelmi területen is tartalmaz intézkedési lehetőségeket.

Irodalomjegyzék

- Aleku Mónika: A Pp. jogalkalmazói tapasztalatai – egy speciális perbeli résztvevő szemszögéből, *Eljárásjogi Szemle* 2018/3., 1-7.
- Bányai Krisztina: Gondolatok a ne bis in idem elvről az állatok jogi védelmét szolgáló közigazgatási és büntetőjogi szankciók tükrében, *Agrár- és Környezetjog* 2021. 31., 23-38.

³² Miskolci Városi Bíróság 4.P.23.633/2009/4. számú ítélete

³³ Budapesti II. III. Kerületi Bíróság 4.P.23.528/2009/3. számú ítélete

³⁴ Kaposvári Városi Bíróság 12.P.21.734/2006/4. számú ítélete

³⁵ A körlevél 8. pontjában írtak szerint az Útv. 26. § (3) bekezdése és az Ut. 36. § (4) bekezdése alapján.

³⁶ KAJÓ 2019. 8.

- Bányai Krisztina: A Ptk. szomszédjogi szabályainak alkalmazhatósága, mint a levegővédelem jogi eszköze, *Ügyészek Lapja Tizennyolcadik évfolyam* 2011. 5., 123-130.
 - Beszámoló „Az állatkínzás miatt indult büntetőeljárások tapasztalatai és büntetés kiszabási gyakorlata” című kerekasztal-beszélgetésről, *Ügyészek Lapja* 2018/1. 47-52.
 - Kajó Cecília: Aki állatot kínoz, az emberre készül? – Az állatkínzás bűncselekmény összefüggései más erőszakos cselekményekkel az ítélkezési gyakorlat alapján, *Jogi Fórum*, 2019/9, [https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajo_cecilia__allatkinzas\[jogi_forum\].pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kajo_cecilia__allatkinzas[jogi_forum].pdf)
 - Paulovics Anita: Állatvédelem és EU. Miskolci Jogtudományi Műhely 9 Decemneri in Europaea Unione IV. Államtudományi tanulmányok Miskolci Egyetemi Kiadó 2015.
 - Paulovics Anita: Állatvédelem az EU jogharmonizáció tükrében. Virtuóz Kiadó, 2002.
 - Tilki Katalin: Egy állatkínzással kapcsolatos jogeset során felvetődő kérdések, *Ügyészek Lapja* 2022/1-2., p. 103-110.
-
-

Egy alkotmánybíróági határozat margójára*

Berke Gyula**

Az Alkotmánybíróság megsemmisítette a Kúria ítéletét, amely a köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó különös munkajogi szabályok alkalmazását érintette. Az ítélet közvetlenül a Munka törvénykönyve (Mt.) hatályba lépéséhez kapcsolódó szabály alkalmazását érintette, ám ennek kapcsán számos egyéb munkajogi problémát is érintett. A tanulmány ezeket tárgyalja. Bemutatja az Mt. hatályba lépésére vonatkozó szabályozást, és részletesen elemzi az Alkotmánybíróságnak azt az álláspontját, mely szerint a Kúria ítélete alaptörvényellenes diszkriminációt valósított meg munkavállalók egyes csoportjai között. Rámutat a Kúria és az Alkotmánybíróság diszkrimináció koncepciójának eltérő jellegére.

Kulcsszavak: köztulajdonban álló munkáltató, diszkrimináció, kollektív szerződés, az Mt. hatályba lépése és az átmeneti szabályok alkalmazása

About a Constitutional Court's judgement

The Constitutional Court annulled the Kúria's (High Court of Justice) decision, which concerned the application of special labour law rules for public employers. The judgment directly affected the application of the rule related to the entry into force of the Labour Code, but in connection with this, it also affected a number of other labour law problems. The study discusses these problems. The paper presents the regulations regarding the entry into force of the Mt., and analyzes in detail the standpoint of the Constitutional Court, according to which the Kúria's judgment constituted unconstitutional discrimination between certain groups of employees. The paper points out the different nature of the concept of discrimination between the Kúria and the Constitutional Court.

Keywords: public employer, discrimination, collective agreement, entry into force of Mt. and application of transitional rules

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1992>

Bevezetés

Az Alkotmánybíróság 17/2022. (VIII. 1.) számú, 2022. július 5. napi határozatával (a továbbiakban: határozat) megállapította a Kúria Mfv.II.10065/2021/7. számú ítéletének (a továbbiakban: ítélet) alaptörvényellenességét, s ezért azt megsemmisítette. A határozat a Munka törvénykönyvéről

* A dolgozat elkészítését az NKFIH OTKA K 132085 „Magánautonómia és kollektív autonómia a munkajogban” című pályázat támogatta.

** Habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Munkajogi és Társadalombiztosítási Jogi Tanszék.

szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 205. § (1) bekezdését érintő alkotmányjogi panaszt visszautasította. A határozat közvetlenül tulajdonképpen az Mt. köztulajdonban álló munkáltatóra vonatkozó szabályainak hatályba lépéshez kapcsolódó kérdést érint, ám ennek kontextusában komplex munkajogi problematika jelenik meg abban, s a dolgozatban ennek egyes elemeit emelem ki, illetve igyekszem reflektálni az Alkotmánybíróságnak ezekkel összefüggő álláspontjára. Az elemzett problémákat azért sem tartom érdektelennek, mert az ügy egyik lényeges tényállási eleme, az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonba került munkáltatóval fennálló munkaviszonyra alkalmazandó szabályok sorsa minden bizonnyal további jogvitákat, illetve peres eljárásokat is magával hoz, és a határozat markáns irányt szab a bírósági döntéseknek.

1. Az alapul fekvő ügy, a Kúria ítélete és az alkotmányjogi panasz

A Kúria felülvizsgálati eljárásban meghozott ítéletének felperes munkavállalója 2001. június 1. napján létesített munkaviszonyt az alperesi (áramszolgáltatással foglalkozó) munkáltató jogelődjével. A felek közötti munkaviszonyra az 1995. november 7. napján megkötött (többször módosított) ágazati kollektív szerződés (VKSZ) és a 2004. március 25. napján létrejött (többször módosított) ún. egységes kollektív szerződés (EKSZ) hatálya terjedt ki. E kollektív szerződések – tárgyunk szempontjából lényeges – rendelkezései a felmondási idő és a végkielégítés tekintetében tértek el az Mt. (illetve az 1992. évi Mt.) szabályaitól a munkavállaló javára, azaz lényegében annál (azoknál) hosszabb felmondási időt és magasabb összegű végkielégítést állapítottak meg. A történeti tényállás leglényegesebb eleme az volt, hogy a munkáltató 2017. január 31. napján ún. köztulajdonban álló munkáltatóvá vált, azaz e naptól váltak alkalmazandóvá reá, illetve a vele fennálló munkaviszonyokra az Mt. 204-207. §-ainak rendelkezései. A munkaviszony munkáltatói felmondással való megszüntetésére 2018. december 5. napján került sor, s ehhez kapcsolódóan a munkáltató a felmondási idő tartamát és a végkielégítés összegét – a kedvezőbb kollektív szerződéses szabályok mellőzésével – az Mt. köztulajdonban álló munkáltatóra vonatkozó – a munkavállalóra kedvezőtlenebb - különös rendelkezéseire figyelemmel állapította meg. A munkavállaló keresetében a különbözet megfizetésére kérte kötelezni a munkáltatót, lényegében azzal az indokkal, hogy az Mt. hatályba lépése előtt megkötött kollektív szerződések tekintetében az Mt. 205. §-ának rendelkezései nem alkalmazhatók. A munkáltató ellenkérelme szerint az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonba került munkáltatók esetében a jogalkotó nem kívánta védelemben részesíteni az Mt. hatályba lépését megelőzően létrejött kollektív szerződéseket, azaz az Mt. 205. § alkalmazandó a felek munkaviszonyában.

A munkavállalói keresetnek az elsőfokú ítélet¹ helyt adott. Az ítélet indokolásának alapvető eleme az volt, hogy a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről és törvénymódosításokról

¹ Budapest Környéki Törvényszék 22.M.70.247/2020/13.

szóló 2012. évi LXXXVI. törvény (Mth.) 11. § (1) bekezdése akként értelmezendő, illetve alkalmazandó, hogy amennyiben az Mt. hatályba lépésekor már hatályban volt kollektív szerződés (vagy munkaszerződés), úgy az az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonba került munkáltatóval fennálló munkaviszonyban is alkalmazandó. A másodfokú ítélet² az elsőfokú ítéletet részben megváltoztatta. A felmondási időre járó távolléti díj-különbözet iránti igény tekintetében arra a következtetésre jutott, hogy mivel a VKSZ 2018. január 1. napján – az Mt. hatályba lépését követően - lépett hatályba, annak rendelkezései a felperesi igény jogalapjául nem vehetők figyelembe, lényegében azért, mert azok az Mt. 205. § (1) bekezdésébe ütköznek. A végkielégítésre vonatkozó igény tekintetében a másodfokú ítélet az elsőfokút helyben hagyta.

A Kúria – bevezetőben említett – ítélete a másodfokú ítéletnek a felmondási időre járó díjazást érintő rendelkezését hatályában fenntartotta, ám az ítéletnek a végkielégítésre (különbözetre) vonatkozó részét hatályon kívül helyezte, s e körben a munkavállaló keresetét elutasította. Az ítélet indokolásából elsőként az kívánczik kiemelésre, hogy a Kúria megítélése szerint az Mth. nem tartalmaz olyan átmeneti szabályt, amely az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonba került munkáltatóval fennálló munkaviszonyokra vonatkozna, azaz az Mth. 11. § (1) bekezdése a tényállásban nem alkalmazható.³ Hangsúlyozta a Kúria azt is, hogy az ügyben a „szerzett jogok védelmének elvére” sem lehet sikerrel hivatkozni.⁴ Okafogyottsága miatt mellőzte a Kúria a felperesi felülvizsgálati kérelem arra vonatkozó érvelésének érdemi vizsgálatát, amely a másodfokú ítéletnek a 2018. január 1. napján hatályba lépett VKSZ minősítésével foglalkozott, hiszen az alperesi munkáltató köztulajdonba kerülésével a kollektív szerződés (munkavállaló javára az Mt-től eltérő) rendelkezései érvénytelenné váltak, azaz a kollektív szerződés nem térhet el az Mt-től a munkavállaló javára.

Az alkotmányjogi panasz⁵ elsődlegesen a Kúria ítélete alaptörvényellenességének megállapítására, az ítélet megsemmisítésére, egyúttal annak az alkotmányos követelménynek a megállapítására irányult, hogy az Mth. 11. § (1) bekezdését az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonúvá vált munkáltatóra is alkalmazni kell. A panasz másodlagosan azt indítványozta (az elsődleges kérelem elutasítása esetére), hogy az Alkotmánybíróság állapítson meg mulasztásban megnyilvánuló alaptörvényellenességet annak okán, hogy a jogalkotó nem alkotott

² Fővárosi Ítéletábrla 1.Mf.31.314/2020/7.

³ Ld. az ítélet (56) bekezdését.

⁴ Ld. az ítélet (58) bekezdését.

⁵ Noha az ügy érdemi megítélését nem érinti, (szokatlansága, sőt talán példátlansága okán) mégis említésre méltó, hogy az alapügy felperesének 2021. november 2. napi alkotmányjogi panasz – amint az irat szövege ezt kifejezetten tartalmazza – a villamosenergia-iparban működő köztulajdonnal érintett szakszervezeti szövetségek „Villamosenergia-ipar a törvényes és alkotmányos igazságszolgáltatásért” elnevezésű együttműködése keretében készült. Az irat záró szövege az érintett szakszervezeti szövetségeknek azt a törekvését jeleníti meg, hogy fellépjenek az igazságszolgáltatással kapcsolatos „rendszerintű” hibák felszámolása érdekében, szükség szerint „törvényes nyomásgyakorlás” kifejtésével is (kiemelés tőlem: B.GY.). Nehéz megítélni, hogy miféle „törvényes nyomásgyakorlási” eszközök alkalmazhatók bírósági ítéletekkel szemben, mindenesetre korántsem magától értetődő, hogy szakszervezetek ilyen eszközök alkalmazását helyezik kilátásba az eljárásban (amelyben félként meg sem jelennek).

szabályt az ügy tényállására, azaz arra a tényállásra, amelynek lényeges eleme, hogy a munkáltató az Mt. hatályba lépése előtt megkötött kollektív szerződés hatálya alatt áll, ám csak ezt követően került köztulajdonba. Az alkotmányjogi panasz érdemi indokolása egyrészt a bírói döntésnek az Alaptörvény 28. cikkébe ütközését állítja. Másrészt az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésének sérelmét is rögzíti, amennyiben az ítélet diszkriminációt valósít meg az Mt. hatályba lépése előtt kötött kollektív szerződés hatálya alá tartozó munkáltatók és munkavállalók tekintetében. Az indokolás szerint az ítélet az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdésének sem felel meg, amennyiben kikényszeríthetlenné válik a kollektív szerződés(ek) rendelkezése, de – nemzetközi kötelezettség sérelme okán - sérti az ítélet az Alaptörvény Q) cikk (2) és (3) bekezdését, valamint – uniós kötelezettség sérelme okán - E) cikk (2)-(3) bekezdését is. A mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség tekintetében a panasz indokolása egyrészt az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésének (a jogállamiságnak), másrészt (ugyancsak) a XV. cikk (2) bekezdésének, a XVII. cikk (2) bekezdésének, valamint a Q) cikk (2) és (3) bekezdésének és az E) cikk (2)-(3) bekezdésének sérelmére utal, amely tehát azzal következett be, hogy a jogalkotó nem alkotott olyan szabályt, amely biztosítaná, hogy az Mt. 205. § (1) bekezdése csak a hatályba lépését követően megkötött kollektív szerződések tekintetében érvényesüljön (az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonba került munkáltatók tekintetében is).

2. Az Mt. hatályba lépése és az átmeneti szabályok

Az Mt. hatályba lépéséről, az ehhez kapcsolódó átmeneti szabályokról (és törvénymódosításokról) az Mth. rendelkezett, s a törvény átmeneti rendelkezései ez idő szerint is hatályosak.⁶ Az Mt. hatályba lépésének általános szabályát az Mth. 2. § (1) bekezdése rögzíti: az Mt-t – az Mth. eltérő rendelkezése hiányában – a hatályba lépésekor fennálló jogviszonyokra is alkalmazni kell. Az Mth. általános indokolása szerint ennek, azaz tulajdonképpen a visszaható hatályú alkalmazásnak⁷ több elvi indoka is van (volt). Egyrészt az, hogy a korszerűsített szabályozás gyakorlati alkalmazásából származó előnyök mihamarabb érvényesüljenek. A megoldást másrészt gyakorlati megfontolások is indokolják, ugyanis jelentős nehézséget okozna, ha hosszabb időn át egyidejűleg (párhuzamosan) kellene alkalmazni a korábbi és az új munkajogi szabályokat. Az Mth. átmeneti rendelkezései ugyanakkor számos esetben kivételt tesznek: a törvény alkalmazását csak a hatályba lépést követően keletkezett jognyilatkozatok, illetve jogi tények tekintetében rendelik. Az indokolás ezzel kapcsolatosan arra mutat rá, hogy – a jogállami követelmények érvényesítése érdekében – a törvény „a jogszabály visszaható hatályának általános tilalmából indul ki, ugyanakkor nem tekinti e tilalomba ütközőnek a fennálló jogviszonyokban való alkalmazást, hiszen ez a tartós jogviszonyok, így a munkaviszony tekintetében a korábbi jogalkotásban is alkalmazott megoldás volt.”

⁶ Az átmeneti rendelkezésekhez ld. Lőrincz György: *Az új Mt. hatálybalépése, az átmeneti rendelkezések.* Budapest, 2012, HVG-ORAC. (Szerk.: Pál Lajos)

⁷ A visszaható hatály abban az értelemben érvényesül, hogy az Mt-t a hatályba lépése előtt megkötött individuális vagy kollektív megállapodással keletkezett jogviszonyokban is alkalmazni kell.

Az említett általános szabályhoz képest kivételes szabályt tartalmaz az Mth. 11. § (1) bekezdése, amely szerint „Az Mt. 205. § (1) bekezdését és (2) bekezdés a) pontját az Mt. hatálybalépését követően kötött kollektív szerződésre és munkaszerződésre kell alkalmazni.” A 11. §-hoz fűzött indokolás a következő: „Az Mt. 205. § (1) bekezdése - a felmondási idő és a végkielégítés tekintetében - a köztulajdonban álló munkáltatók esetében meghatározott szabályozási tárgykörökben eltérést nem engedő szabályozást tartalmaz. Az Mt. hatálybalépését megelőzően megkötött megállapodások érvényességét azonban a korlátozó szabály nem érinti, a jogszabályba ütköző megállapodások semmissége csak az Mt. hatálybalépését követően megkötött megállapodások tekintetében érvényesül az Mt. rendelkezései alapján.”

Az első- és másodfokú ítéletek az Mth. 11. § (1) bekezdésének értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatosan lényegében arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az abban az esetben is alkalmazandó (értsd: a hatályos munkaszerződésre és kollektív szerződésre az Mt. 205. § egyes rendelkezései nem alkalmazandók), ha a munkáltató az Mt. hatályba lépésének időpontjában nem volt köztulajdonban álló munkáltató. A Kúria ezzel az állásponttal szemben azt hangsúlyozta, hogy az Mth. 11. § (1) bekezdésének alkalmazása csak az Mt. hatályba lépésekor köztulajdonban álló munkáltatók tekintetében jöhet szóba. Az Alkotmánybíróság határozatából szintén az következik, hogy az Mth. szabálya a tényállásban alkalmazandó.

Álláspontunk szerint nem kétséges, hogy az Mth. 11. § (1) bekezdésének az Mt. 205. § (1) bekezdésére, valamint (2) bekezdés a) pontjára utaló szabálya kizárólag olyan munkáltatókra alkalmazható, amelyek az átmeneti szabály hatályba lépésekor az Mt. 205. § személyi hatálya alá tartoznak, azaz az Mt. 204. §-a alapján köztulajdonban állók. Még azt sem állíthatjuk, hogy az ezzel ellentétes értelmezés kiterjesztő volna, hiszen az Mt. 204. § - legalábbis ebben a tekintetben – nem szorul értelmezésre, és az alapügyben nem is volt vitás, értelmezési kérdésként fel sem merült, hogy a munkáltató az Mth. hatályba lépésekor nem állott köztulajdonban. Az Mth. megalkotásában megjelenő jogalkotói cél sem kétséges: a köztulajdonban álló munkáltatókra vonatkozó különös szabály alkalmazása tekintetében kívánt olyan rendelkezést alkotni, amely az azokkal korábban létrejött munkaszerződéseket és kollektív szerződéseket kívánta (a felmondási idő és a végkielégítés vonatkozásában) érintetlenül (azaz érvényesen) hagyni, és csak azt eltüntetni, hogy az utóbb létrejött megállapodások eltérjenek az Mt. szabályaitól. Megfordítva: nem köztulajdonban álló munkáltatók tekintetében az Mth. 11. § (1) bekezdésének (és ezzel az Mt. tárgybani rendelkezéseinek) alkalmazása szóba sem jöhet, hiszen annak személyi hatálya nyilvánvalóan nem terjed ki azokra. Egyet kell értenünk a Kúriának azzal az álláspontjával, mely szerint ebben a kérdésben sem a szűkítő, sem a kiterjesztő értelmezésnek nem lehet helye.⁸ Az Alkotmánybíróság valójában – az alább tárgyalandó antidiszkriminációs köntösben – ugyancsak az Mth. 11. § (1) bekezdésének személyi hatálya kérdésében foglalt állást, azt rögzítve, hogy a szabályt az annak személyi hatálya alá nem tartozók tekintetében is alkalmazni kell. Mindebből az is következik, hogy a jogalkotó egy másik személyi körre, az utóbb

⁸ Ld. az ítélet (54) bekezdését.

köztulajdonba került munkáltatókra, és a velük fennálló megállapodásokra nem alkotott szabályt. Kétségtelen, hogy erre, azaz a köztulajdonba kerülésre vonatkozó kifejezett szabály a munkajogi rezsimben nincs, noha a közelmúltban bekövetkezett „államosítási” esetekre tekintettel ez kétségtelenül indokolt volna.⁹ Mondhatjuk: ebben a tekintetben a jogalkotó mulasztásban volt (van), pontosabban hallgatása oda vezet, hogy eltérő szabály érvényesül az Mt. hatályba lépésének időpontjában köztulajdonban álló munkáltatók és a csak később köztulajdonba kerülők tekintetében. E megkülönböztetés indokoltsága, észszerűsége kétségtelenül képezheti vizsgálat tárgyát, azonban itt is hangsúlyozni kell, hogy erre a vizsgálatra a jogalkalmazó sem nem jogosult, sem nem képes, ez ugyanis a jogalkotó hatáskörébe tartozik. Az Mth. megoldásából persze az is következik, hogy amennyiben a nem köztulajdonban álló munkáltatóval az Mt. hatályba lépését követően jött létre (hatályosult) kollektív szerződés, vagy munkaszerződés, s a munkáltató utóbb köztulajdonba került, úgy az említett szerződések ezzel (részben) érvénytelenné válnak (váltak), hiszen e tényállásra vonatkozó különös szabály (is) hiányzik.

3. A diszkrimináció problematikája a határozatban

A határozathoz Czine Ágnes alkotmánybíró fűzött különvéleményt, amely élesen mutat rá a határozattal kapcsolatosan felmerülő egyik alapvető dilemmára, nevezetesen a hátrányos megkülönböztetés (diszkrimináció) fogalmának értelmezésére, illetve az ilyen tárgyú szabályok alkalmazására. A különvélemény összegző megállapítása¹⁰ az, hogy az indítványozó ügyében kétségtelenül megállapítható az alaptörvény-ellenesség, azonban az nem a Kúria jogértelmezésére, hanem a szabályozás hiányára vezethető vissza.

A határozat IV. részében bontakozik ki az Alkotmánybíróság diszkrimináció-felfogása, amelynek következménye lett aztán az ítélet alaptörvény-ellenességének megállapítása és megsemmisítése.

Előzetesen említsük meg, hogy – noha a tárgykörhöz kapcsolódóan visszavisszatérő, különösen a diszkrimináció magánjogi jogviszonyokban való megvalósulását érintő polémiákkal találkozunk¹¹ - a Kúria (és a munkaügyi bíróságok) antidiszkriminációs ítélkezési gyakorlata következetesnek mondható. E gyakorlat sarokpontjai a 4/2017. (XI. 28.) KMK véleményben is megjelennek. Itt most csupán azt emeljük ki, hogy a diszkrimináció (megvalósulása) az ún. védett tulajdonságokhoz¹² (diszkriminációs ismérvekhez) kapcsolódik, és az ún. egyéb helyzet¹³ fogalmának értelmezése tekintetében fejtette ki a Kúria, hogy annak (is)

⁹ Ismereteink szerint egyébként utóbb született ilyen elképzelés, azonban azt a jogalkotás végül nem vette napirendre.

¹⁰ Ld. a határozat (54) bekezdését.

¹¹ Legutóbb széles körű vitára került sor a Magyar Munkajogi Társaság 2020. február 5. napi vitaülésén, amelynek anyagát Id. Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód szabályozásáról*. Budapest, 2020, HVG-ORAC.

¹² Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2012. évi I. törvény (Ebtv.) 8. §-ában rögzített körülmények.

¹³ Az Ebtv. 8. § t) pontjában meghatározott egyéb helyzet.

az egyén személyisége lényegi vonásához kell tartoznia, és az egyént valamely sérülékeny társadalmi csoporthoz kell kapcsolnia. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a munkajogi gyakorlatban a diszkrimináció vizsgálatára és megítélésére szükségképpen a munkaviszonyban,¹⁴ egyedi jogvitában kerül sor, mégpedig az azonos munkáltatóval munkaviszonyban álló munkavállalók viszonylatában. Az egyedi ügyben eljáró bíró ezen az individuális munkaviszony által kijelölt értelmezési és jogalkalmazási kereten túllépni nem tud, erre hatásköre nincs, nem képes az ezen a körön túlmutató, a jogrendben egyéb viszonylatokban érvényesülő megkülönböztetések jogszerűségének-jogellenességének vizsgálatára.¹⁵

A határozat az alkotmányjogi panaszban foglalt elsődleges kérelem, a Kúria ítéletének alaptörvény-ellenesség okán való megsemmisítése körében elsőként arra mutatott rá, hogy a kérelmet az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény XV. cikk alkalmazásával kapcsolatosan kialakult gyakorlata fényében kell megítélni. E gyakorlat alapvető téziseit a határozat összefoglalta, elsősorban a 9/2016. (IV. 6.) AB határozatra¹⁶ utalva. Lényeges megállapítása az, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalma elsősorban az alapjogok terén tett megkülönböztetésre terjed ki, s a megkülönböztetés abban az esetben alaptörvény-ellenes, ha valamely személyt vagy embercsoportot más, azonos (összehasonlítható) helyzetben lévő személlyel vagy csoporttal való összehasonlításban kezel hátrányosabb módon, illetve (végső soron) – az alapjognak nem minősülő egyéb jogok tekintetében alkalmazott megkülönböztetés esetében – összefügg az emberi méltósághoz való joggal és a különbségtétel önkényes, azaz nincs a tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indoka.

A határozat – az alkotmányjogi panasz érvelése nyomán – kitért az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdésének, az ún. koalíciós szabadságra (szűkebb megközelítésben a kollektív szerződéses szabadságra) vonatkozó szabálynak az értelmezésére is. Lényeges megállapítása az, hogy a munkajogban – az Alaptörvény és az Mt. 13. §-a alapján – a kollektív szerződésnek jogforrási természete (is) van, a jogrendszer része, ami annak nyomán jön létre, hogy a munkaviszonyra és a munkaügyi kapcsolatokra vonatkozó szabályok alkotásának lehetőségét a jogalkotó „általánosságban átengedte” a kollektív szerződés kötésére jogosult feleknek. A kollektív szerződésben normatív módon biztosított jogok a munkaszerződés közbejöttével válnak konkrét személyek alanyi jogává.

Különösen lényeges szempontunkból is annak kiemelése, hogy az egyébként alapvetően a jogalkotással szembeni antidiszkriminációs követelményt alkalmazni

¹⁴ Erre utal Kiss György is a Magyar Munkajogi Társaság említett vitájához kapcsolódó tanulmányában. Ld. Kiss György: *Az egyenlő bánásmód értelmezése a munkajogban*. In: Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód... idézett mű*, 119.

¹⁵ Tekintsünk el most attól, hogy a diszkrimináció tilalma valójában a kollektív munkajogi jogviszonyokban is érvényesül, noha ennek a kérdésnek a vizsgálata kevésbé keltette fel a munkajogtudomány érdeklődését. Tercsák Tamás álláspontja szerint az egyenlő bánásmód követelménye az Mt-ben alapvető jellegű, lényegében más általános magatartási követelményekkel azonos természetű szabály. Tercsák Tamás: *Túlzott ambíciók. Megjegyzések a egyenlő bánásmód törvényi szabályozásához és munkajogi illeszkedéséhez*. In: Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód... idézett mű*, 15.

¹⁶ A határozat társadalombiztosítási ellátással kapcsolatos egyedi bírósági döntés alaptörvény-ellenességét állapította meg.

kell a jogot értelmező bírói döntésekkel szemben is,¹⁷ mégpedig azért, mert az a jogrendszer egészét átható alkotmányos alapelv. A határozat szerint¹⁸ a Kúria nem az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdésével és XV. cikk (2) bekezdésével összhangban döntött, amikor az Mth. 11. § (1) bekezdésének értelmezése és alkalmazása (az alkalmazás mellőzése) során összehasonlítható helyzetben lévő munkavállalót illető különbségtételt alkalmazott aszerint, hogy a munkáltató az Mt. hatályba lépése előtt vagy után került köztulajdonba. Jegyezzük meg ezzel kapcsolatosan, hogy – amint erre fent utaltunk – a Kúria ítéletében egyáltalán nem alkalmazott megkülönböztetést, s ezt egyébként csak az azonos munkáltatóval munkaviszonyban álló munkavállalók tekintetében tehette volna, azaz eltérő helyzetben lévő (különböző) munkáltatók munkavállalói tekintetében semmiképpen. A Kúria ítélete lényegében arra korlátozódott, hogy nem látta alkalmazhatónak az Mth. 11. § (1) bekezdését az alapügy tényállásában, másként: ez (az alapügy történeti tényállása) nem az Mth. 11. § (1) bekezdés törvényi tényállásának megfelelő volt. A határozat központi megállapítása tulajdonképpen ugyanezt a jogalkalmazási kérdést érinti. Okfejtésének lényege¹⁹ az, hogy az Mth. az Mt. hatályba lépése után kötött kollektív szerződésre és munkaszerződésre rendeli alkalmazni az Mt. 205. § (1) bekezdésének a kollektív és individuális szerződéses autonómiát korlátozó rendelkezését. Ennek következménye pedig az (volna), hogy a szabály értelmezésében az alapkérdés nem az, hogy létezik-e a jogrendben külön szabály az Mt. hatályba lépését követően köztulajdonba kerülő munkáltatóra (a rá kiterjedő hatályú kollektív szerződésre, a vele fennálló munkaviszonyra), hanem (csak) az, hogy van-e hatályban olyan szabály, amely a munkáltatónak az Mt. hatályba lépése után bekövetkező köztulajdonba kerülése esetére a kollektív szerződés és munkaszerződés korábbi (a köztulajdonba kerülés időpontjában hatályos) szabályait kifejezetten módosítani rendeli (értsd: azokat, illetve egyes szabályokat megváltoztat, lényegében azzal, hogy azokat jogszabályba ütközőnek, illetve érvénytelennek minősíti). Ilyen szabály a jogrendben az Alkotmánybíróság szerint nincs, s tegyük hozzá: az Mth. 11. § (1) bekezdése sem ilyen, azaz nem értelmezhető (alkalmazható) olyanként, amely a köztulajdonba kerülés időpontjában hatályos kollektív szerződéses és munkaszerződéses megállapodásokat le kívánná rontani (a munkavállaló hátrányára). A határozat szerint ezt az értelmezést erősíti az Mth. 11. § (1) bekezdéséhez fűzött (említett) indokolás is,²⁰ amelyet a határozat is idéz, nyilvánvalóan annak hangsúlyozása érdekében, hogy az Mt. 205. § (1) bekezdés korlátozó szabályait csak az Mt. hatályba lépését követően megkötött megállapodások tekintetében kell alkalmazni. Ám tegyük hozzá: az indokolás

¹⁷ Ld. a 9/2016. (IV. 6.) AB határozat (23) bekezdését.

¹⁸ Ld. a határozat (45) bekezdését.

¹⁹ Ld. a határozat (46)-(47) bekezdését.

²⁰ Figyelmet érdemel a határozat (47) bekezdésének záró mondata is, amely azt rögzíti, hogy noha az Alaptörvény 28. cikkének hatályos jogszabály-értelmezésre vonatkozó, a bíróságra vonatkozó rendelkezések közé iktatott szabálya (a hetedik módosítás nyomán) csak 2019. január 1. napjától alkalmazandó, a jogszabály megalkotására irányuló korábbi javaslat indokolása (mégis) figyelembe veendő a jogszabály céljának megállapítása során. Ez tulajdonképpen oda vezet, hogy a jogszabály indokolása bármilyen időpontban is keletkezett, azonos alkotmányos értelmezési „kötőerővel” rendelkezik.

kifejezetten tartalmazza azt a fordulatot is, hogy az Mt. 205. § (1) bekezdését érintő (átmeneti) szabály a „köztulajdonban álló munkáltatókra” vonatkozik. Hangsúlyozzuk (itt is): másra nyilvánvalóan nem is vonatkozhat(ott), hiszen tárgya kifejezetten a köztulajdonban álló munkáltatóval fennálló kollektív és individuális szerződéses megállapodás jogi sorsa (volt). Látható, hogy a határozat ennek a körülménynek nem tulajdonított jelentőséget, hiszen éppen arra mutatott rá,²¹ hogy az ügy megítélésénél nem az az alapkérdés, hogy mely időpontban is következett be az a tényállási elem, hogy a munkáltató köztulajdonban áll. Az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdésében rögzített kollektív szerződéskötéshez való jognak a XV. cikk (2) bekezdés összefüggésében való értelmezése körében azt rögzítette a határozat, hogy a köztulajdonban álló munkáltatónál foglalkoztatottak körében azok tartoznak azonos csoportba, akiknek munkaszerződése az Mt. hatályba lépése előtt jött létre, az Mt. hatályba lépése előtt megkötött kollektív szerződés alapján.

A határozat tehát tulajdonképpen olyan antidiszkriminációs megközelítés érvényesítését várja a Kúriától, amelynek érvényesítésére az nem képes. Ítélezési tevékenysége során ugyanis szükségképpen figyelmen kívül kell hagynia azt, hogy más-más munkáltatóval fennálló jogviszonyokban miféle megkülönböztetések érvényesülnek, hiszen a diszkrimináció megvalósulását csak azonos munkáltatóval fennálló munkaviszonyban vizsgálhatja. Tegyük hozzá: az alapul fekvő ügyben ilyen megkülönböztetés lehetősége fel sem merült, hiszen az utóbb köztulajdonba került munkáltatóval az ebben az időpontban fennálló valamennyi munkaviszony sorsa azonos.

A határozat (önmagában, illetve a korábbi gyakorlathoz képest következetesen) abból indul ki, hogy a jogrendben minden olyan megkülönböztetés alaptörvényellenes, amely azonos (hasonló) élethelyzetben lévő társadalmi csoportok (személyek) között okszerűtlenül (önkéntesen) tesz különbséget. A határozatból kitűnően az Alkotmánybíróóság homogén csoportnak tekintette a köztulajdonban álló munkáltatókkal – az Mt. hatályba lépésekor már - munkaviszonyban állókat, függetlenül attól, hogy ez a tényállási elem (a köztulajdonba kerülés) mely időpontban is következett be.

4. A köztulajdonban álló munkáltatóra vonatkozó szabályok

A köztulajdonban álló munkáltatóra vonatkozó különös munkajogi szabályok egyáltaláni létjogosultsága, illetve a szabályozás tartalma az Mt. hatályba lépése óta vitatott, annak ellenére, hogy e munkáltatói kört érintően már a kilencvenes évek második felétől kezdődően találkozunk az általánostól eltérő rendelkezésekkel.²² A határozat az Mt. 205. § (1) bekezdését érintő alkotmányjogi panasz kapcsán – korábbi határozatokra utalva – állást foglalt a köztulajdonban álló munkáltatóra vonatkozó szabályról is, állásfoglalását arra az alapkérdésre korlátozva, hogy

²¹ Ld. a határozat (46) bekezdését.

²² Berke Gyula: *A köztulajdonban álló munkáltatók különös munkajogi szabályozása*. In: Kehl Dániel – Rappai Gábor (szerk.): PRIMUS INTER PARES. Tanulmánykötet Hoóz István 90. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2018, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.

alapjogi, illetve alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést vet-e fel a szabályozásban mutatkozó különbség (megkülönböztetés) az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdés alkalmazásában. Az alkotmánybírói álláspont kiindulópontja az, hogy a végkielégítéshez és a törvényben (általános szabályként rögzített) hosszabb felmondási időhöz való jog nem minősül Alaptörvényben biztosított jognak, azaz tulajdonképpen e jogok – önmagukban - nem részesülnek alaptörvényi védelemben. Ehhez képest – módszertanilag helyesen – azt vizsgálta az Alkotmánybíróság, hogy a megkülönböztetés (a köztulajdonban álló munkáltatót érintően) miként értékelhető, illetve értékelhető-e hátrányos megkülönböztetésként. Az értékelés körében az Alkotmánybíróság a 29/2017. (XI. 31.) AB határozatot hívta fel. E határozat a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény (Tny.) egyes rendelkezéseinek²³ megsemmisítésére irányuló indítványt utasította el, s a határozat a korábbi döntésnek azt a lényeges szempontját emelte ki, hogy a közsférában(!) foglalkoztatottakra miként lehet a (magán)munkavállalókra vonatkozóktól eltérő szabályt alkotni. E szempont háttérében – nyilvánvalóan, s a határozat által is hangsúlyozottan - az a kérdés húzódik meg, hogy tekinthetők-e azonos (hasonló) helyzetben lévőknek a közszolgálati jogviszony(ok)ban állók és a (magán)munkavállalók, hiszen ez esetben a reájuk vonatkozó eltérő szabályozás hátrányos megkülönböztetést valósítana meg. Az uralkodó – a korábbi határozatban is kifejtett - doktrína szerint „nem igazolható, hogy a közsférában alkalmazottak hasonló helyzetben vannak, mint a magángazdaságban foglalkoztatottak.”²⁴ Ennek a közsféra tekintetében kialakult megközelítésnek a létjogosultságát – mondhatni analógiával – vizsgálta a határozat a köztulajdonban álló munkáltatók tekintetében is. A korábbi határozat – noha meglehetősen sommásan – igyekezett indokát adni a (költségvetésből finanszírozott) közszolgálatban és a (magán)munkaviszonyban állók eltérő helyzetének (s ezzel a differenciát szabályozás alkotmányosságának), s utalt a szabályozás foglalkoztatáspolitikai és fiskális céljára is.²⁵ A határozat ezt az azonos, avagy eltérő helyzettel kapcsolatos érvelést mellőzi, s pusztán azt állapítja meg, hogy az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésének alkalmazásában nem merül fel alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés – legalábbis a végkielégítést és a felmondási időt illetően - azzal, hogy eltérő szabályozás vonatkozik a köztulajdonban álló munkáltatóval és a nem köztulajdonban álló munkáltatóval fennálló munkaviszonyra.²⁶ A határozat e körben felhívta azt a korábbi határozatot²⁷ is, amelynek lényeges tartalma az volt, hogy az állami forrásból eredő jövedelmet a más forrásokból származó jövedelmektől eltérően lehet kezelni. Ez az utalás azt a „gyanút” kelti, hogy az Alkotmánybíróság a köztulajdonban álló munkáltatók esetében is abból indul(na) ki, hogy a munkavállalók jövedelme állami, költségvetési

²³ E rendelkezések a Tny.-nek a közszolgálati jogviszonyokban állókat érintő eltérő szabályával (Tny. 83/C. §, 102/J-102/L. §) kapcsolatosak, lényegüket tekintve arra irányulónak, hogy e jogviszonyban állók egyidejűleg nem jogosultak öregségi nyugdíj igénybe vételére, azaz az öregségi nyugdíjuk folyósítását szüneteltetni kell. Ez a szabály egyébként csak 2013. január 1. napi hatállyal jelent meg társadalombiztosítási jogunkban, a korábbi társadalombiztosítási jogi gondolkodástól idegen volt.

²⁴ Ld. a határozat (31) bekezdését.

²⁵ Ld. különösen a határozat (71)-(72) bekezdését.

²⁶ Ld. a határozat (32) bekezdését.

²⁷ 37/2011. (V. 10.) AB határozat (az ún. végkielégítési különadóról).

forrásból származik. Jegyezzük meg, hogy a köztulajdonban álló munkáltatók köre e tekintetben – az azonos tulajdonjogi helyzet ellenére - korántsem homogén. A köztulajdonban álló munkáltatók jelentős (s tegyük hozzá: napjainkban egyre jelentősebb) része kifejezetten piaci tevékenységet folytat, működésének forrásait a gazdasági versenyben szerzi meg. Megfordítva persze az is felvethető, hogy a munkáltatónak nyújtott költségvetési támogatás, finanszírozás alapja lehet-e a munkaviszonyok (munkavállalók) tekintetében alkalmazott eltérő szabályozásnak. Mindenesetre az Alkotmánybíróság azt rögzítette, hogy az alkotmányjogi panasz – az abban felhívott alapvető jogokra vonatkozóan - nem tudott olyan érvelést felmutatni, amely az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (Abtv.) 29. §-ában foglalt feltételek fennállására utalt volna az Mt. 205. § (1) bekezdésével kapcsolatosan, azaz az Alkotmánybíróság nem látott a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenességet, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést.

5. A kollektív szerződés módosítása

Noha a Kúria ítélete szerint az ügyben alkalmazott (vagy alkalmazni mellőzött) kollektív szerződések módosításával az ítéletnek foglalkoznia nem kellett (mivel a döntés szempontjából érdektelen volt a kollektív szerződés létrejöttének időpontja),²⁸ mégis említést érdemel a tényállásnak ez az eleme is, különösen a másodfokú ítéletben megjelenő álláspont miatt. Amint arra már utaltunk, az ügyben két kollektív szerződés alkalmazása volt vitás. A vita háttérében az áll, hogy a kollektív szerződések mely időpontban jöttek létre, hiszen – mint erre utaltunk – az első- és másodfokú bíróságok álláspontja szerint ennek a körülménynek van jelentősége az ügy megítélése szempontjából (nem pedig annak, hogy a munkáltató mely időpontban vált köztulajdonban állóvá). A másodfokú ítélet a VKSZ tekintetében rögzítette, hogy annak 2018. január 1. napjától hatályos szövege új kollektív szerződésnek minősül, s ezért az az Mt. 205. §-ába ütközvén érvénytelen. A 2004. március 24. napi VKSZ-t az azt megkötő felek ugyanis 2018. január 1. napi hatállyal mind a felmondási idő, mind a végkielégítés vonatkozásában módosították, mégpedig mindkét tekintetben az Mt-től a munkavállaló javára eltérően. Noha a felek törekvése nyilvánvalóan arra irányult, hogy a VKSZ-t az Mt. hatályba lépése előtt létrejöttek minősítsék, és így az Mth. 11. § (1) bekezdését alkalmazzák, ezt a törekvést a másodfokú bíróság nem akceptálta. Megállapította ugyanis, hogy a feleknek az az írásba is foglalt megállapodása, mely szerint a 2018. január 1. napjától hatályos szöveg a „módosításokkal egységes szerkezetben” megjelenő szöveg, nem eredményezi azt, hogy a VKSZ-t az Mt. hatályba lépését megelőzően létrejött kollektív szerződéssel azonosnak lehet tekinteni. Éppen ellenkezőleg: az új kollektív szerződésnek minősül. Ez az álláspont tehát a módosító megállapodást nem pusztán a korábbi (hatályban tartása melletti) megváltoztatásának, hanem új kollektív szerződésnek tekintette, s ezzel az Mt. 205. § korlátozó szabályának hatálya alá helyezte, érvénytelennek tekintve a felmondással kapcsolatos (munkavállalóra

²⁸ Ld. az ítélet (59) bekezdését.

kedvezőbb) szabályokat. Az ugyancsak módosított EKSZ tekintetében ugyanakkor azt rögzítette a másodfokú ítélet, hogy noha annak szövegében rögzítést nyert, hogy „Az 1-9. számú módosításokkal egységes szerkezetbe foglalva, hatályos 2018. január 1. napjától”, a záró rendelkezések körében található klauzula szerint azt 2004. március 25. napjától kell alkalmazni,²⁹ és ez az Mt. hatályba lépése előtti keletkezésre utal, azaz az EKSZ nem tekinthető új kollektív szerződésnek. Az EKSZ a felmondási időre vonatkozó rendelkezést nem tartalmazott, kizárólag a végkielégítés tekintetében tért el – korábbi szabályával azonos tartalommal - az Mt-től a munkavállaló javára. A per eldöntése szempontjából mindez azt eredményezte, hogy a végkielégítés szabályozása 2004-től folyamatosan és változatlanul fennállt, így az a felperesre az Mth. 11. § (1) bekezdése alapján alkalmazandó, míg a felmondási időre vonatkozóan a VKSZ 2018. január 1. napjától hatályos szabálya az Mt. 205. §-ba ütközött.

Említésre méltó még, hogy az alapul fekvő ügyben felmerült – a kollektív szerződéses szabályozással, illetve az Mth. átmeneti rendelkezései értelmezésével összefüggésben – a „szerzett jogok védelmének elve”,³⁰ amelynek érvényesülnie kellett volna oly értelemben, hogy az Mt. hatályba lépésekor fennállott kollektív szerződésben rögzített jogok utóbb ne volnának korlátozhatók, megvonhatók. A másodfokú ítélet a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. (XII. 14.) IRM rendelethez fűzött kommentárra utalva kiemelte, hogy a szerzett jogok korlátozására, elvonására annak alkotmányos indokával arányban álló, hosszú átmeneti időszak meghatározásával van (volna) lehetőség. A Kúria ezzel szemben – az IRM rendelet 1. §-a alapján kétségtelenül megalapozottan – azt hangsúlyozza, hogy a rendeletnek nem címzettje sem a bíróság, sem pedig a munkáltató, azaz az említett jogelv címzettje (kizárólag) a jogalkotó. Ebből az is következik, s megítélésünk szerint ezt is helyesen rögzíti az ítélet, hogy a kollektív szerződésben biztosított jogok akár később hatályba lépő kollektív szerződésben, akár jogalkotási aktusban korlátozhatók (elvonhatók), hiszen a munkajogi rezsimben ezt a lehetőséget korlátozó szabály ez idő szerint nincs. Tegyük hozzá: ilyen szabály alkalmazása életszerűtlen is volna, hiszen attól a lehetőségtől fosztaná meg a kollektív szerződéses alanyokat (illetve esetleg a jogalkotót), hogy a munkaviszonyra vonatkozó szabály tartalmát az időről-időre változó társadalmi-gazdasági viszonyokhoz igazítsák.

Összegzés

Az Alkotmánybíróság 17/2022. (VIII. 1.) számú, 2022. július 5. napi határozata sokkal inkább kérdéseket, mintsem válaszokat implikál, noha kétségtelen, hogy az Mth. 11. § (1) bekezdésének értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos kérdésben határozottan állást foglal: azt alkalmazni kell olyan tényállásban is, amelynek jellemzője az, hogy a munkáltató nem áll(ott) köztulajdonban az Mt. hatályba lépésekor, ám később köztulajdonba került. Ez felveti azt a kérdést, hogy

²⁹ Az ítélet (43) bekezdése e vonatkozásban elírást tartalmaz.

³⁰ Ld. az ítélet (58) bekezdését, valamint a másodfokú ítélet (46) bekezdését.

azonos (összehasonlítható) helyzetben vannak-e azok, akik az Mt. hatályba lépésének időpontjában köztulajdonban lévő munkáltatóval állottak munkaviszonyban, valamint azok akik csak később kerültek munkaviszonyba ilyen munkáltatóval. Az igenlő válasz azt a kérdést is felveti, hogy képes-e a jogalkalmazó bíróság érvényesíteni az Alkotmánybíróóság diszkrimináció-mentességre vonatkozó elvárását. A határozat arra is rámutat, hogy alapvetően eltérő a (munkaügyi) bíróságok diszkrimináció-felfogása (és gyakorlata) és az Alkotmánybíróóság – Alaptörvényből folyó – koncepciója, és a jövőre nézve felvetődik az a kérdés is, hogy a határozat fényében fenntartható-e az egyenlő bánásmód bírói gyakorlata.

Irodalomjegyzék

- Lőrincz György: *Az új Mt. hatálybalépése, az átmeneti rendelkezések*. Budapest, 2012, HVG-ORAC. (Szerk.: Pál Lajos)
 - Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód szabályozásáról*. Budapest, 2020, HVG-ORAC.
 - Kiss György: *Az egyenlő bánásmód értelmezése a munkajogban*. In. Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód szabályozásáról*. Budapest, 2020, HVG-ORAC.
 - Tercsák Tamás: *Túlzott ambíciók. Megjegyzések a egyenlő bánásmód törvényi szabályozásához és munkajogi illeszkedéséhez*. In. Pál Lajos (szerk.): *Az egyenlő bánásmód szabályozásáról*. Budapest, 2020, HVG-ORAC
 - Berke Gyula: *A köztulajdonban álló munkáltatók különös munkajogi szabályozása*. In. Kehl Dániel – Rappai Gábor (szerk.): PRIMUS INTER PARES. Tanulmánykötet Hoóz István 90. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2018, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.
-
-

A termelői csoport individuális jegyeinek jogszabályi alapja *

Bobvos Pál**

A termelői csoport működése az európai közösségi jogalkotáson alapul. Magyarországon ilyen címet csak kis- és közepes vállalkozásnak minősülő szövetkezet kaphat, állami elismerés alapján. Létrehozását követően jelentős uniós és nemzeti támogatásban részesül, ennek fejében a csoport tagjai kötelesek egy jogszabályban meghatározott terméket vagy termékcsoportot szabályozott módon előállítani, azt a szervezeten keresztül értékesíteni, továbbá adatszolgáltatással bekapcsolódni az ellenőrzött piaci mechanizmusba.

Kulcsszavak: szövetkezet, állami elismerés, értékesítés központosítása, támogatás

The Legal Basis for the Individual Features of Producer Group

The operation of the producer group is based on the European Community legislation. In Hungary, the cooperatives, considered as a small and medium-sized enterprises, may receive such a title, on the basis of the recognition by the State. The producer group, after the establishment receives substantial EU and national aid, in return, the members of the group are obliged to produce a legally defined product or group of products in a regulated manner, to sale products through the producer group and to participate in the controlled market mechanism by providing data.

Keywords: cooperatives, recognition by the State, centralization of sales, financial aid

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1993>

1. A termelői csoportok szabályozásának jellegzetességei

A kicsi- és közepes gazdaságoknak nem könnyű önállóan a piacra jutni. Az értékesítésben segíthetnek a termelői tulajdonú marketing szövetkezetek, amelyek bizonyos feltételek teljesülése esetén és korlátozott ideig uniós és nemzeti támogatást is kaphatnak. Közös jellemzőjük, hogy a tagok együttműködnek és gazdasági tevékenységük egyes részeit összefogják, közös kockázattal, közös felelősséggel és közös árusítással annak érdekében, hogy egy adott gazdasági tevékenységüket jövedelmezővé tegyék. Miután ez együttműködés csak egy

* Ezzel a rövid tanulmánnyal köszöntöm Dr. Prugberger Tamás professzor urat 85. születésnapja alkalmából, aki tudományos munkássága során – más jogágak mellett – a szövetkezeti jog körében is tudományosan elismert eredményeket ért el, ezért tiszteletem jeleként magam is ilyen témát választottam.

** Címzetes egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Üzleti Jogi Intézet.

termékre vagy termékcsoporthoz vonatkozik, a tagok vállalkozása egyéb funkcióinak önállósága megmarad.

A termelői csoportok szabályozásának jellegzetessége, hogy a szervezet nem önálló nevesített formaként jelenik meg, a termelői csoportokra a Polgári Törvénykönyv¹ [továbbiakban: Ptk.], illetve a Szövetkezeti törvény² [továbbiakban: Sztv.] szabályait kell alkalmazni a törvény felhatalmazása alapján kiadott miniszteri rendeletben rögzített eltérésekkel.³ Ez utóbbi rendelet adja a diszparitás többségét, a szerkesztő által kért terjedelmi korlátozás okán tanulmányunk - ahogyan azt a címe is jelzi - ezen jogi szabályozás analízisét tartalmazza, a szakirodalom⁴ recenzióját nem végzi el.

A termelői csoport a klasszikus elvek szerint működő agrárszövetkezettől annyiban tér el, hogy tevékenységében meghatározó jellegű egy, az uniós és a nemzeti szabályozás által támogatott termék vagy termékcsoporthoz értékesítése. Tagjai az általuk önállóan végzett a mezőgazdasági vagy erdőgazdálkodási alaptevékenységéhez kapcsolódóan kötelezettséget vállalnak az együttműködésre egy azonos termék vagy termékcsoporthoz előállítására és a szövetkezeten keresztül történő értékesítésére céljából. A szövetkezet tagjainak alapításkor az a motivációja, hogy egy elismerési eljárás során a „termelői csoport” címet megszerezzék és ezzel uniós és hazai támogatások alanyaivá válhassanak. A vidékfejlesztési támogatási politikának pedig az a célja, hogy termelői csoportok a lehető legtöbb mezőgazdasági ágazatban megalakulhassanak.⁵ Egy adott termelői csoport csak egy termékre vagy termékcsoporthoz szakosodva működhet.⁶

minden szövetkezet előtt nyitott a támogatás megszerzéséhez vezető út. Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1305/2013/EU Rendelet szerint a korlátozott pénzügyi források legmegfelelőbb felhasználásának biztosítása érdekében indokolt a tagországoknak úgy rendelkezni, hogy csak kis- és középvállalkozások részesülhessenek támogatásban.⁷

¹ A Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) 3.1§-3.48 §, továbbá a 3:325 §- 3: 367 §-ai

² A szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény 1.§-3.§, továbbá a 22.§-24.§-ai

³ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet a termelői csoportok elismeréséről

⁴ Lásd például:

BAK Klára: A termelői csoport főbb hatályos magyar szabályairól közösségi jogi kitekintéssel Szövetkezés 2016. 78-92 pp.

BOBVOS Pál: A termelői értékesítő szervezet fogalmi ismérvei, Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009, 125-135 pp.

NAGY Krisztina: A marketing szövetkezetek bemutatása, különös tekintettel a termelői értékesítő szervezetekre és termelői csoportokra vonatkozó Európai Unió és magyar szabályozásra

Jogi tanulmányok. 2010. Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából. 1. köt., 2010. 17-29 pp.

PRUGBERGER Tamás: Kereskedelmi szövetkezetek szerepe a közép-kelet európai térségben (Szövetkezés 1994. 1-2 szám 21-39 pp.)

RÉTI Mária: A szövetkezet gazdasági lényege (Magyar jog 2001. 2. szám 92-96 pp.)

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1308/2013/EU Rendeletének (39) pontja

⁶ Az elismerhető termékek és termékcsoporthoz felsorolását a 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 1. melléklete tartalmazza.

⁷ A kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény

3. § (1) bek. szerint KKV-nak minősül az a vállalkozás, amelynek

a) összes foglalkoztatott létszáma 250 főnél kevesebb, és

Az Európai Unió nem határozza meg a termelői szerveződés jogi formáját, 2013-ig Magyarországon is létrejöhett termelői csoport szövetkezeti formában és jogi személyiségű gazdasági formában is.⁸ Az újabb hazai szabályozás szerint termelői csoportként csak 2014. január 1-je után bejegyzett szövetkezet ismerhető el.⁹

Amennyiben az általános szabályok szerint már korábban létrehozott szövetkezet a piacsabályozás eszközei közül az uniós, vagy a hazai támogatásokat igénybe kívánja venni, úgy a.) alapszabályát az előírásoknak megfelelően át kell alakítania, továbbá b.) regisztráltatnia (állami elismerés) kell magát.

A termelői csoport cím megszüntetését vonja maga után az állami elismerés bármely okból való megszüntetése, ez azonban nem jelenti a szövetkezet megszüntetését, a szövetkezet az általános szabályok szerint tovább működhet. Az elismerés visszavonása csak azt eredményezi, hogy a szövetkezet nem vehet részt a közös piacszervezésben, és nem kaphat közösségi vagy nemzeti forrásból támogatást.

Összefoglalva: a termelői csoportok az azonos termék vagy termékcsoporthoz tartozó értékesítésére szerveződő termelők olyan együttműködései, amelyeknek célja a termelők termelésének és teljesítményének a piaci követelményekhez való igazítása, az árak közös forgalomba hozatala, beleértve az értékesítésre való előkészítést, az értékesítés központosítását és a nagy tételben vásárlók ellátását. A működés során közös szabályokat állapítanak meg a termeléssel, különösen a betakarítással és a rendelkezésre állással kapcsolatos információkra vonatkozóan, valamint arra töreksenek, hogy innovációs folyamatok megszervezésével a tagok vállalkozói és marketingképességét fejlesszék.¹⁰

2. A termelői csoport alapítása

2.1. Az alapítás személyi feltételei. Szövetkezet – főszabályként – szabadon alapítható. Az alapítási szabadság azt jelenti, hogy a szövetkezet létrehozásáról a tagok szabadon dönthetnek, illetve bárki jogosult szövetkezetet alapítani: szövetkezetet természetes személyek, szövetkezetek, valamint szövetkezetiség nélküli gazdasági társaságok alapíthatnak, illetve a szövetkezetbe tagként beléphetnek, az alábbi korlátozással:

- a szövetkezet nem természetes személy tagjainak száma nem haladhatja meg a taglétszám húsz százalékát; a szövetkezetnek a szövetkezeti formában működő jogi személy tagjait a nem természetes személy tagok számítása során figyelmen kívül kell hagyni,

b) éves nettó árbevétele legfeljebb 50 millió eurónak megfelelő forintösszeg, vagy mérlegfőösszege legfeljebb 43 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

(2) A KKV kategórián belül kisvállalkozásnak minősül az a vállalkozás, amelynek

a) összes foglalkoztatott létszáma 50 főnél kevesebb, és

b) éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege legfeljebb 10 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

⁸ Lásd 81/2004 (V.4.) FVM rendelet a termelői csoportokról

⁹ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 1.§ (4) bek.

¹⁰ az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1305/2013/EU Rendelet 27. cikk

- a szövetkezet személyes közreműködést nem vállaló tagjainak száma nem haladhatja meg a taglétszám negyedét.¹¹

A Ptk. főszabálya szerint a szövetkezet alapítása során az alapszabály elfogadásához legalább hét személy egybehangzó akaratnyilatkozata szükséges.¹²

Ezzel szemben termelői csoportként szövetkezetet legalább tizenöt termelő tag alapíthat.¹³ További megszorítás, hogy termelő tag csak az a termelő lehet, aki a termelői csoport elismerésének tárgyát képező terméket termel, az ügyfél-nyilvántartási rendszerben szerepel,¹⁴ aki, vagy amely ügyfél-azonosító számmal rendelkezik a Magyar Államkincstárnál, továbbá vállalja az alapszabályban - a termelő tag számára – előírt kötelezettségek teljesítését.¹⁵

2.2. Az alapítás tárgyi feltételei. A Ptk. nem határozza meg a szövetkezet jegyzett tőkéjének minimális összegét, azaz a szövetkezeti vagyon mértékét. Mindössze annyit rögzít, hogy a tag által a szövetkezet részére teljesítendő vagyoni hozzájárulás mértékét a szövetkezet létesítésekor kell az alapszabályban meghatározni.¹⁶ A tagok vagyoni hozzájárulása a gazdasági társaságokkal egyezően pénzbeli és nem pénzbeli hozzájárulás egyaránt lehet, azzal, hogy a tag munkavégzésre, személyes közreműködésre vagy szolgáltatásra irányuló kötelezettségvállalása nem pénzbeli vagyoni hozzájárulásként nem vehető figyelembe. Minden tag köteles a nyilvántartásba-vételi kérelem benyújtásáig a pénzbeli vagyoni hozzájárulásának legalább harminc százalékát, valamint a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulásának egészét szolgáltatni.¹⁷ A szövetkezet egyes tagjainak vagyoni hozzájárulása nem haladhatja meg a tőke tizenöt százalékát; a nem természetes személy tagok vagyoni hozzájárulásának összege nem haladhatja meg a tőke harmadát.¹⁸

Ezzel szemben a termelői csoport elismeréséhez az szükséges, hogy a szövetkezet jegyzett tőkéje érje el az 1,5 millió forintot.¹⁹ Valamennyi tag köteles az induló vagyonhoz hozzájárulni. A jegyzett tőke azonos a szövetkezeti tagok által rendelkezésre bocsátott vagyoni hozzájárulások összegével. A tagok teljesítése itt végleges, azaz az általuk átadott pénzeszköz a szövetkezet tulajdonába kerül, a tagok vagyoni hozzájárulása a szövetkezet, mint önálló jogalany vagyonát képezi.

A vagyoni hozzájárulás alapításkori mértékét termelői csoport esetében is alapszabály határozza meg, a hozzájárulások együttes összege azonban nem lehet kevesebb 1,5 millió forintnál. Ezen túlmenően sem az egy tag által befizetett minimális érték, sem a jegyzett tőke összetétel nincs szabályozva, az kizárólag a tagok megállapodásától függ.

¹¹ Ptk. 3:326. §

¹² Ptk.3:331.§ (1) bek.

¹³ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 3.§ (1) bek. a) pont

¹⁴ A mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény 28. §-a

¹⁵ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 1.§ (3) bek.

¹⁶ Ptk. 3:331.§ (5) bek.

¹⁷ Ptk. 3:332. § (1) és (2) bek.

¹⁸ Ptk. 3:326.§ (3)

¹⁹ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 3.§ (5) bek.

3. A termelői csoport alapszabályának individuális jegyei

3.1. A szövetkezet célja. A szövetkezet alapvető célja általában a tagok gazdasági előmenetelének biztosítása, továbbá a társadalmi, kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi szükségletei kielégítésének elősegítése. A termelői csoport alapszabályában a szövetkezés célját úgy kell meghatározni, hogy az megfeleljen a Bizottság 2014. június 25-i, 702/2014/EU Rendeletének, azaz vállalják a termelők, hogy a termelésüket a piaci igényekhez igazítják, vagy az árut közösen forgalmazzák, vagy a termeléssel kapcsolatos információkat megosztják egymás között, vagy közösen fejlesztenek marketinget és újszerű eljárásokat vezetnek be.²⁰ A hatályos miniszteri rendelet lényegében megismétli a rendeletben foglaltakat, de nem vagylagosan szabályozza az elérendő célokat, hanem felsorolja azokat.²¹

3.2. A tag személyes közreműködési kötelezettsége. A tag személyes közreműködésének módját a szövetkezettel kötött szerződés határozza meg. A tag alapvető kötelessége, hogy részt vegyen a szövetkezet tevékenységében. A termelői csoport a „beltagok” szövetkezete, szövetkezet minden tagjának közre kell működnie a szövetkezet szervezeti és gazdasági működésében, ezért a személyes közreműködés szükségképpen, jogviszonyt alakító elem.

A termelői csoport és a tag közötti együttműködés alapja az alapszabály és az a szerződés, amelyet a felek azért kötnek, hogy a termelői csoport megfeleljen az állami elismeréshez szükséges feltételeknek.

A szövetkezet és a tagja között létrejött szerződéssel a felek között fennálló kötelelem megkettőződik, a szövetkezet és a tagja közötti jogviszony „duplafedelű” válik. Az alapszabály elfogadásával és aláírásával keletkező, a tagsági jogviszony alatt végig fennálló, jellemzően konstans, több alanyú kötelelem mellett minden

²⁰ Bizottság 702/2014/EU Rendeletének 2. cikk (43) bek.

"termelői csoport és szervezet": olyan csoport vagy szervezet, amelynek létrehozása a következő célokat szolgálja:

- a) a termelői csoportban, illetve szervezetben tagsággal rendelkező termelők termelésének és termékeinek a piaci követelményekhez való igazítása; vagy
- b) az áruk közös forgalmazása, beleértve az értékesítésre való előkészítést, az értékesítés központosítását és a nagy tételben vásárlók ellátását; vagy
- c) közös szabályok létrehozása a termeléssel és különösen a betakarítással és a rendelkezésre állással kapcsolatos információkra vonatkozóan; vagy
- d) egyéb, termelői csoportok vagy szervezetek által végezhető tevékenységek, például a vállalkozói és marketingképességek fejlesztése, valamint innovációs folyamatok megszervezése és előmozdítása;

²¹ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 2. §-a szerint az elismert termelői csoportnak a gazdasági tevékenysége során az alábbi célokat kell megvalósítania:

- a) a termelői csoportban tagsággal rendelkező termelők termelésének és teljesítményének a piaci követelményekhez való igazítása,
- b) az áruk közös forgalomba hozatala, beleértve az értékesítésre való előkészítést, az értékesítés központosítását és a nagy tételben vásárlók ellátását,
- c) közös szabályok megállapítása a termeléssel, és különösen a betakarítással és a rendelkezésre állással kapcsolatos információk átadására vonatkozóan, vagy
- d) egyéb, a termelői csoport által végezhető tevékenységek - különösen a vállalkozói és marketingképességek - fejlesztése, valamint innovációs folyamatok megszervezése és előmozdítása.

esetben megjelenik – a tartalmában progresszív (a termelői csoport vállalkozásához igazodóan változó) kétoldalú kötelem is.

A felek közötti jogviszonyban a szövetkezet:

- a) meghatározza az adott termék előállítására vonatkozó termelési szabályokat,
- b) teljesítést elősegítő szolgáltatást nyújthat, ami lehet a vetőmag, szaporítóanyag átadása, műtrágya biztosítása, táp, gyógyszer, növényvédő szer átadása vagy ezek beszerzésére vonatkozó igény teljesítése, technológiai utasítás adása stb. A teljesítést elősegítő szolgáltatást a tag a szövetkezet alapszabálya szerint köteles vagy nem köteles igénybe venni,
- c) átveszi a tag saját maga által megtermelt vagy előállított termékét, illetve termékcsoportját.

Ezzel szemben a tag:

- a) betartja a szövetkezet által meghatározott termelési szabályokat,
- b) a saját maga által megtermelt vagy előállított termék legalább 50%-os - mértékét a termelői csoporton keresztül forgalmazza, de a szövetkezet alapszabálya rendelkezhet úgyis, hogy a termelő köteles a szövetkezetnek átadni az elismerés alapját szolgáló összes megtermelt vagy előállított terméket. Miután a tag csak a saját maga által megtermelt vagy előállított termék átadására köteles, amennyiben azt nem képes szolgáltatni nem kötelezhető arra, hogy a teljesítés érdekében a hiányzó terméket mástól szerezze be,
- c) az alapszabályban meghatározott módon termelési, saját célú termék-felhasználási adatokat szolgáltat a termelői csoportnak (különösen a termőterület, a betakarított, illetve előállított termék mennyisége, hozama, valamint termékeinek értékesítése vonatkozásában).²²

A személyes közreműködés módja és mértéke határozza a tag és ezen keresztül a szövetkezet vagyoni előmenetelét. A tag nemcsak a teljesített vagyoni hozzájárulás alapján, hanem személyes közreműködése után is realizálhat osztalékot.

Abban az esetben, ha a szövetkezet a nyereség felosztása mellett dönt, úgy a tagok között felosztandó nyereség legfeljebb 50%-át a vagyoni hozzájárulás arányában oszthatja fel.

A tag alapvető joga, hogy személyes közreműködésének megfelelően részesedjen a gazdálkodás eredményéből. A miniszteri rendelet szerint a termelői csoportban a személyes közreműködés módozatának a szövetkezet és a tagja közötti szerződésben rögzített termék előállítása és a szövetkezet részére történő átadása minősül. A Ptk. előírja, hogy az éves kiosztható eredménynek legalább 50%-át a személyes közreműködés arányában kötelező a tagoknak visszatéríteni. Semmis az alapszabály azon rendelkezése, amely a nyereség személyes közreműködés arányában felosztandó részét a nyereség felénél kisebb mértékben határozza meg.²³

²² 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet

²³ Ptk. 3:356. § (2) bek.

Miniszteri rendelet ennél egzaktabb rendelkezést tartalmaz, e szerint az eredmény felosztásának módját a szövetkezet alapszabályában a beszállított termék értékének arányában szükséges rögzíteni.²⁴

3.3. Az alapszabályban a taggal szemben meghatározandó személyes kvalifikációk. A törvényi szabályozás szerint az alapszabály meghatározhatja a szövetkezet céljából következő azon ismérveket, amelyek a tagfelvételi kérelmek elbírálása során irányadók. A rendeleti szabályozás szerint a termelői csoport alapszabályának tartalmaznia kell az új tag felvételére vonatkozó rendelkezéseket.²⁵

A termelői csoport tagja az lehet, aki, vagy amely:

- mezőgazdasági termelő természetes vagy jogi személy, akinek, vagy amelynek a mezőgazdasági üzeme a támogatási szerződés területi hatálya alá tartozik és mezőgazdasági tevékenységet folytat,²⁶
- az Egységes Mezőgazdasági Ügyfél-nyilvántartási Rendszerben nyilvántartott,²⁷
- a termelői csoporttal az elismerés tárgyát képező termék vagy termékcsoporthoz²⁸ értékesítésére a szövetkezettel szerződést köt,
- nyilatkozik arról, hogy a tagsági viszonyát a belépéstől számított minimum három évig fenntartja,
- kötelezettséget vállal arra, hogy betartja a szövetkezet által meghatározott termelési és értékesítési szabályokat,
- vállalja, hogy nem létesít tagsági viszonyt olyan termelői csoporttal, amely hasonló termék vagy termékcsoporthoz²⁸ értékesítésével érintett,
- az alapszabályban meghatározott módon termelési, illetve saját célú felhasználási adatokat szolgáltat a szövetkezet felé,
- az elismerés tárgyát képező terméknek vagy termékcsoporthoz²⁸ az alapszabályban meghatározott mértékét a termelőszövetkezeten keresztül forgalmazza, a tag ebből származó árbevétele nem lehet kevesebb, mint a szövetkezet által az elismeréssel érintett termék vagy termékcsoporthoz²⁸ vonatkozó összes értékesítési árbevétel ötven százaléka.²⁹

3.4. A termelői csoport tagja által vállalt kötelezettség megszegésének következményei A tag a szövetkezeti jogviszonyából származó bármely kötelezettség elmulasztása vagy megszegése esetén – a jogsértés súlyától függően – pénzbírsággal sújtható, tisztégéből visszahívható, illetve a szövetkezetből kizárható.³⁰

²⁴ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 4.§ (1) bek. b) pont

²⁵ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 4.§ (1) bek. c) pont

²⁶ 1307/2013 Európai Parlamenti és Tanácsi rendelet 4. cikk (1) bek. a) pont

²⁷ A mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvény 28.§

²⁸ az elismert termék, vagy termékcsoporthoz²⁸ körét az 1308/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet I. mellékletének I-VIII., XII-XV., XVII-XX., valamint XXII-XXIV. része tartalmazza

²⁹ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 2.§

³⁰ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 4.§ (1) bek. a) pont

A szövetkezet tagja – a szövetkezetnek az érintett tag ellen indított keresete alapján – bírósági ítélettel a szövetkezetből kizárható. A szövetkezet tagja ellen kizárás iránti per akkor kezdeményezhető, ha a legfőbb szerv ilyen tartalmú határozatot hozott.³¹ A kizárás kezdeményezéséhez a közgyűlésen az összes tag legalább kétharmados szótöbbségével meghozott határozata szükséges. Az érintett tagot a közgyűlés ülésére meg kell hívni, ott felszólalhat, a kizárás kérdésében azonban nem szavazhat.³²

A tag kizárása iránti per megindításáról hozott határozatnak részletesen tartalmaznia, hogy miért kerül sor a tag kizárására. Erre azért van szükség, mert a szövetkezet a perindítást elhatározó szövetkezeti határozatban foglaltakon kívül a perben már más kizárási okra nem hivatkozhat.

A tag kizárása iránti per megindításának határideje legfőbb szerv határozatának meghozatalától számított 15 nap. A keresetnek 15 napon belül a bírósághoz meg kell érkeznie, a határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.³³

tag kizárása iránti per megindítására akkor kerülhet sor, ha a tag szövetkezetben való maradása a szövetkezet céljának elérését nagymértékben veszélyeztetné. Egyéb ok kizárás iránti per indítására nem ad lehetőséget. A Ptk. nem követeli meg azt, hogy a tag magatartásának felróhatóan kell lennie, és azt sem, hogy a kizárást előzze meg felszólítás a szövetkezeti célokat veszélyeztető tagi magatartás megszüntetésére.

4. A szövetkezet termelői csoportként való állami elismerése

A termelői csoport elismerése iránti kérelemről a miniszter - az általa létrehozott szakértői bizottság javaslatának figyelembevételével - dönt. A bizottság tagjait a miniszter kéri fel, és a bizottság működési rendjét is a miniszter állapítja meg.³⁴

³¹ A bírósági gyakorlat szerint nem ütközik a Ptk. 3:360.§-ába, ha a szövetkezet alapszabálya szerint a kizárás iránti pert nem a szövetkezet legfőbb szerve kezdeményezi, hanem az igazgatóság. Ugyanis a Ptk. 3:4. § (2) bekezdése a jogi személyek magánautonómiáját teszi főszabállyá. A jogi személyek tagjai a jogi személy létesítésének ténye mellett szabadon dönthetnek a jogi személyre vonatkozó szabályok megállapításáról és ennek keretében a jogszabályi rendelkezésektől eltérhetnek. Az eltérést megengedő szabályozás azonban nem korlátlan. A Ptk. egy általános „tiltó normán” keresztül normatív módon meghatározza, hogy milyen esetekben nem kívánja megengedni a feleknek az eltérő szabályozást. Ennek kereteit és tartalmát a Ptk. 3:4. § (3) bekezdés b) pontja adja meg, védendő érdekként megjelölve a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sértő vagy a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozó létesítő okirati rendelkezéseket. Ennek vizsgálatára a tag kizárása iránti perben is sor kerülhet. Abban az esetben, ha az igazgatóság dönt a szövetkezet tagjának kizárásáról, az alapszabályban a tisztességes eljárást biztosító szabályokat is meg kell határoznia. Ez magában foglalja, hogy az érintett tag számára biztosítani kell - függetlenül attól, hogy ki gyakorolja ezt a hatáskört - azokat a jogokat, amelyeket a Ptk. 3:337. §-a a közgyűlésen biztosít a tagnak. Ide tartozik az indítvány és a nyilatkozattételi jogosultság. A tag alatt - az eltérés szempontjából - minden esetben érteni kell a kisebbséget, mivel a Ptk. e vonatkozásban nem határozza meg a kisebbség fogalmát. [Egri Törvénytörvény G. 20.348/2017]

³² Ptk. 3:360. § (2) bek.

³³ Ptk. 3:360. § (3) bek.

³⁴ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 6.§ (3) bek.

Az termelői csoport létrehozásnak és ehhez kapcsolódóan elismerésnek is az a célja, hogy megvalósuljon a termelői koncentráció mind a termelői csoport tagjainak létszáma, mind az értékesítés volumene tekintetében.³⁵ Cél továbbá az is, hogy termelők az elmaradt térségekben is szerveződjenek, ezért a pontrendszer jutalmazza azokat a termelői csoportokat is, amelyek székhelye kedvezményezett eljárásban van.³⁶ Végül előnyt jelent az elismerési eljárás során, ha a pályázatot benyújtó a működése során újszerű technológiát alkalmaz, illetve ha legalább két fő alkalmazottat teljes munkaidőben foglalkoztat a támogatási időszak végéig.

A szövetkezetnek a termelői csoportként történő elismeréséhez és működéséhez négy évre kidolgozott üzleti tervet kell készítenie, bemutatva a kitűzött célt és az elérésére tervezett intézkedéseket.³⁷

A támogatást az üzleti terv alapján, átalányösszegű támogatásként, éves részletekben kell kifizetni az attól az időponttól számított legfeljebb öt éven keresztül, amikor a termelői csoportot vagy szervezetet elismerték, és a részletek összegét fokozatosan csökkenteni kell.

A tagállamok és az unió ellenőrzik, hogy az üzleti terv célkitűzései teljesültek-e a termelői csoport vagy szervezet elismerésétől számított öt éven belül.³⁸ A miniszter a nemzeti ellenőrzésre a Magyar Államkincstárt és a megyei kormányhivatalt közbenső szervezetként jelölheti ki. A nyújtott támogatások feltételei teljesítésének helyszíni ellenőrzésével a Kincstár a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatalt valamint a megyei kormányhivatalt bízza meg.³⁹

Az ellenőrzés arra terjed ki, hogy az elismerés iránti kérelem által meghatározott termék értékesítéséből származó, évi nettó árbevétel eléri-e a jogszabályban meghatározott összeget, továbbá termelői csoportnak a tagjai által termelt, az elismerés tárgyát képező termék értékesítéséből származó árbevétele eléri-e az összes értékesítési árbevétel 50%-át.

A támogatás vissza nem térítendő támogatásnak minősül, amelyre a csoport az elismerését követő legfeljebb 5 éven keresztül jogosult. A támogatás maximum összege 100 000 eurónak megfelelő forintösszeg /év/támogatott csoport.⁴⁰

³⁵ A pontrendszer szerint akkor valósul meg a termelői koncentráció, amennyiben:

- a szövetkezetet alkotó tagok legalább 50%-a nem volt tagja azonos termékpályán működő elismert termelői csoportnak az elmúlt 5 évben,
- a termelői csoport az elismeréshez szükséges minimális taglétszámnál legalább 100 %-kal nagyobb taglétszámmal rendelkezik, továbbá
- a tagok az elismerés tárgyát képező termékek több, mint 75%-át a termelői csoporton keresztül értékesítik.

³⁶ A kedvezményezett eljárások besorolásáról szóló 290/2014 (XI.26.) Korm. rendelet szerint kedvezményezett eljárások azok a eljárások, amelyeknek komplex mutatója kisebb, mint az összes eljárás komplex mutatójának átlaga

³⁷ 42/2015. (VII. 22.) FM rendelet 5. § (1) bek.

³⁸ Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1305/2013/EU Rendelet 27. cikk

³⁹ A Közös Agrárpolitika tagállami végrehajtásával összefüggő feladatokat ellátó egyes szervezetek kijelöléséről szóló 168/2014. (VII. 18.) Korm. rendelet 1-3.§§

⁴⁰ Ez összhangban van a Bizottság 702/2014/EU Rendeletével, amely szerint a támogatás maximális időtartamát öt évre kell korlátozni, hogy ne kerülhessen sor működési támogatás nyújtására, valamint hogy fennmaradjon az ösztönző hatás.

A támogatás célja egyfajta promóció. Az agrárminisztérium honlapján fellelhető adatok szerint Magyarországon mindössze 165 az elismert termelői csoport száma. A marketing szövetkezetek alacsony beágyazottsága tekintetében nem kerülhető meg a történeti örökségre való utalás. Az államszocializmus rányomta a bélyegét a szövetkezetésre, emiatt megfigyelhető egyfajta diszkreditálódás, emellett az állami irányítás alacsony szintre vitte a termelők aktivitását a közügyekben való közös fellépésre. A marketing szövetkezetek támogatása alkalmas az említett folyamat kontrájára. Így üdvözlendő az unió azon célkitűzése is, hogy a támogatott szervezet az elért eredményeket tegye közzé, megvalósítva ezáltal a tudásátadás, az új gyakorlat, az új folyamat vagy termék terjesztésének célját. Több szereplő esetén kiszélesedik az alkalmazási kör, fejlődnek a helyi piacok és a helyi élelmiszerláncok, és végső soron nő a vidék népességmegtartó ereje.

Irodalomjegyzék

- Bak Klára: A termelői csoport főbb hatályos magyar szabályairól közösségi jogi kitekintéssel, Szövetkezés 2016. 78-92.
 - Bobvos Pál: A termelői értékesítő szervezet fogalmi ismérvei, Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009, 125-135.
 - Nagy Krisztina: A marketing szövetkezetek bemutatása, különös tekintettel a termelői értékesítő szervezetekre és termelői csoportokra vonatkozó Európai Unió és magyar szabályozásra, Jogi tanulmányok. 2010. Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából. 1. köt, 2010. 17-29.
 - Prugberger Tamás: Kereskedelmi szövetkezetek szerepe a közép-kelet európai térségben. Szövetkezés 1994. 1-2 szám 21-39.
 - Réti Mária: A szövetkezet gazdasági lényege. Magyar jog 2001. 2. szám 92-96.
-
-

A multifunkcionális mezőgazdaság alkotmányos alapjai*

Csák Csilla** – Hornyák Zsófia*** – Szilva-Orosz Flóra****

A társadalmi innováció egyre nagyobb jelentőséggel bír, amely magában hordozza a gazdasági és társadalmi folyamatok újragondolásának és újszerű megközelítésének az igényét és lehetőségét. Ilyennek tekinthető a szociális farm modell is, amely hazánkban is egyre népszerűbb tevékenységi forma. Az újszerű megoldások létrejöttének alapvető jogszabályi háttere megtalálható, viszont számos esetben a jogszabályok „finomhangolására” van szüksége annak érdekében, hogy hatékonyan tudjanak működni. A szociális farm esetében is helytállóak ezek a megállapítások, amely a szociális gazdaság jellemzőit a multifunkcionális mezőgazdaság keretei között a hátrányos helyzetű személyek értékteremtő munkájának bevonásával valósítja meg. Ennek a tevékenységi formának a létjogosultságát az alkotmányos rendelkezések egyes aspektusainak bemutatásával igazoljuk.

Kulcsszavak: szociális farm, multifunkcionális mezőgazdaság, munkához való jog, szociális biztonság, egyenlő bánásmód, esélyegyenlőség, társadalmi innováció

Constitutional foundations of multifunctional agriculture

Social innovation is of growing importance, bringing with it the need and opportunity to rethinking and approaching economic and social processes in new ways. Innovative solutions often involve bottom-up methods and processes that respond to real needs and provide workable answers to social problems. This is the case of the social farm model, which is becoming increasingly popular in our country. The basic legal framework for the creation of innovative solutions is in place, but in many cases the legislation needs to be 'fine-tuned' in order to be effective. The same is true of the social farm, which implements the characteristics of the social economy by involving disadvantaged people in value-creating work within the framework of multifunctional agriculture. The justification for this form of activity is demonstrated by an examination of certain aspects of the constitutional provisions.

Keywords: social farm, multifunctional agriculture, right to work, social security, equal treatment, equal opportunities, social innovation

* „Ez a tanulmány az Új Széchenyi Terv és a Next Generation EU program támogatásával valósult meg a „Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium” elnevezésű, RRF-2.3.1-21-2022-00013 projekt keretein belül.”

** Intézetigazgató, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék.

*** Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék.

**** Tudományos segédmunkatárs, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék.

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1994>

Prugberger Professzor úr születésnapjára egy „doktorcsaládi” együttműködéssel készültünk, hiszen a doktori képzés során a cikk egyik szerzője Professzor Úr témavezetője volt, valamint a másik két szerzőtársnak pedig doktori témavezetője. Ám azt, hogy a szerző triászunkból ki melyik pozíciót tölti be, vagyis hogy ki Prugberger Tanár Úr „doktorgyermeke” és kik a „doktorunokái”, nem kívánjuk feltárni az olvasó előtt. Igyekeztünk olyan témát találni, ami mind a négyünk – az ünnepelt és tanítványai – kutatásainak metszéspontjában áll, vagyis aminek agrárjogi, munkajogi, részben szövetkezeti jogi vetülete is van, így a szociális farmok kapcsán tennénk egy alkotmányjogi vizsgálatot, de ezt is Professzor úr kutatásaihoz igazítva inkább munkajogi vonatkozásban vizsgálánk.

1. A szociális farm lényege

A szociális farm elnevezésére és fogalmának meghatározására Európában több definíciót találunk. Jelen tanulmány keretei között a magyar elnevezést és tartalmi meghatározást tekintjük kiindulópontnak. Ennek megfelelően a szociális farm fogalma, mely fogalmat 2015-ben szakértők egy csoportja alkotott meg: *„A szociális és szolidáris elveknek megfelelően, a társadalmi és környezeti szemléletformálás érdekében működő kooperatív gazdálkodási forma, amely mezőgazdasági termelő, feldolgozó, szolgáltató tevékenységet végez hátrányos helyzetű személyek bevonásával; illetőleg mezőgazdasághoz kapcsolódó szemléletformáló kiegészítő tevékenységet végez a társadalom szélesebb köre számára.”*¹ A szociális farm működésének funkcionális elemét az adja, hogy a fogyatékossgal élő és megváltozott munkaképességű személyek végeznek a keretein belül különféle mezőgazdasági és mezőgazdasági kiegészítő tevékenységet, mely tevékenység jellemzően atipikus foglalkoztatási jogviszony² feltételez.³ Az itt megvalósuló foglalkoztatás a klasszikus foglalkoztatási formák mellett egy új típusú,

¹ A „Szociális farmok létrehozása Magyarországon NCTA-2014-8221-C” c. projekt keretében felállított munkacsoport fogalmazta meg a fogalmat. Lásd Jakubinyi László: A szociális farm fogalma és típusai, in: *Szociális farmok létrehozása Magyarországon*, (szerk.: Kajner Péter – Jakubinyi László), Miskolc, Szimbiózis Alapítvány, 2015, 28. o.

² A mezőgazdaság keretében előforduló atipikus foglalkoztatási jogviszonyokról részletesen lásd Prugberger Tamás: Az atipikus foglalkoztatási szerződések néhány problematikus kérdése a mezőgazdaságban, *Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Folyóirata*, 16 (2021) 1., 5-19. o.

³ A hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatásáról részletes ír Csák Csilla – Kenderes György: Hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatási lehetőségei és annak bizonytalanságai a mezőgazdaságban, in: *Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Homoki-Nagy Mária – Hajdú József), Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016, 141-152. o.

mezőgazdasági tevékenységeken alapuló társadalmi innovációs⁴ foglalkoztatási⁵ megoldásnak⁶ tekinthető⁷, melynek a célja erőteljesen szociális jellegű,⁸ vagyis a hátrányos helyzetű személyek integrációja, melynek eszköze a mezőgazdasági tevékenységek végzése.⁹

A szociális farm modell lényege – a mezőgazdasági tevékenységekhez, a környezetbarát és fenntartható tevékenységekhez és a vidékhez¹⁰ kapcsolódó értékekhez, a hátrányos helyzetű személyek felkarolásához és foglalkoztatásához¹¹ – kapcsolódik, melyek gyökere, alapja az alkotmányos értékekhez vezethetők vissza. Ezek a szociális farm, multifunkcionális jellegéből adódóan, társadalmi és ökológiai funkciójából eredő jellemzők, az agrár- és környezetvédelmi, illetve esélyegyenlőséget biztosító szabályozási tárgyakhoz kapcsolódnak. Ez a tanulmány azokra az alkotmányos szabályozási tárgyakra hívja fel a figyelmet, melyek megítélésünk szerint megalapozzák a szociális farmok működését, egyben azok jelentőségét az általuk képviselt alkotmányos értékek révén. Nevezetesen a környezetvédelmi szabályozási tárgykörök közül a természeti erőforrások védelmét, a testi-lelki egészséget és a környezethez való jogot biztosító szabályozási tárgyakat, valamint ezekhez kapcsolódóan a fenntartható fejlődést emeljük ki. Az agrárszabályozási tárgyak közül a mezőgazdasági üzemhez kapcsolódó rendelkezést,

⁴ A társadalmi innovációhoz kapcsolódóan lásd Bozsik Sándor – Szemán Judit – Olajos István: A társadalmi innováció finanszírozási és jogi problémáinak tükröződése a szociális szövetkezetek esetében egy kérdőíves felmérés alapján, in: *Társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok aspektusai: társadalmi innovációk a társadalmi konfliktusok szolgálatában* (szerk.: Musinszki Zoltán – Nagy Zoltán), Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2020, 3-19. o.

⁵ Csák Csilla: Integrated agricultural organisation of production system and the organisations carrying that, *Agrár- és Környezetjog*, 13 (2018) 25., 12. o.

⁶ A szociális farm modell keretében megvalósuló foglalkoztatás mellett ide sorolható még a közfoglalkoztatás, a szociális szövetkezet és start szociális szövetkezet általi foglalkoztatás.

⁷ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (A továbbiakban: EGSZB) 2012-ben megfogalmazott véleménye is megerősíti ezt, amikor úgy rendelkezik az 1.1 pontban, hogy „A szociális mezőgazdaság innovatív megközelítés, amely két koncepciót kapcsol össze: egyrészt a többfunkciós mezőgazdaságot, másrészt a helyi szintű szociális szolgáltatásokat, illetve az egészségügyi ellátást. A mezőgazdasági termelés keretében hozzájárul a sajátos szükségletekkel rendelkező személyek jólétéhez és társadalmi integrációjához.” Lásd Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: *Szociális mezőgazdaság: „green care”, szociális és egészségügyi politikák* (saját kezdeményezésű vélemény), NAT/539CES1236-2012_00_00_TRA_CA (EN), Brüsszel, 2012, december 12. (a továbbiakba: EGSZB Vélemény 2012.)

⁸ Fontos megjegyezni, hogy nem szociális foglalkoztatásról beszélünk, ugyanis az 2017. április 1-je óta nem létezik Magyarországon. Célját tekintve beszélünk szociális jellegű foglalkoztatási formáról a szociális farmok esetében.

⁹ Sokan gyakran összekeverik a szociális farm modelljének fogalmát a szociális szövetkezettel, és a szociális szövetkezet általi kínált foglalkoztatással azonosítják a szociális farmokon nyújtott szolgáltatásokat. Azonban e két fogalom elválasztandó egymástól, nem szinonimái egymásnak. Az egyes hazai szövetkezeti típusoknál megvalósuló foglalkoztatásról lásd Orosz Flóra – Hornyák Zsófia: Egyes foglalkoztatást elősegítő szövetkezeti formák, in: PEME XVI. PhD - Konferencia: A 15 éves PEME XVI. PhD - Konferenciájának előadásai, 2018. április 11. (szerk.: Koncz István – Szova Ilona), Budapest, Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, 2018, 232-238. o.

¹⁰ A vidék alkotmányjogi értelmezéséről lásd Szilágyi János Ede: A vidéki közösség, illetve a vidék sui generis alaptörvényi meghatározása, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 37 (2019) 2., 451-470. o.

¹¹ A mezőgazdaság keretében megvalósuló társadalmi felelősségvállalásról lásd Csák Csilla – Hornyák Zsófia: Soziale Landwirtschaft - Die Tendenzen der sozialen Verantwortung in der multifunktionalen Landwirtschaft, *Cedr Journal of Rural Law*, (2016) 2., 49-60. o.

a mezőgazdasági élelmiszerek¹² kapcsán a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, illetve az agrárszabályozási tárgyakkal szorosan kapcsolódó természeti erőforrásokkal, azon belül is kifejezetten a termőfölddel kapcsolatos rendelkezéseket¹³ említjük. Az esélyegyenlőséghez kapcsolódó szabályozási tárgykörök közül pedig a szociális biztonsághoz, egyenlő bánásmódhoz és a munkához való jogot nevesítjük. Egyes szabályozási tárgyak vizsgálatához az Alaptörvény preambulumának tekinthető Nemzeti Hitvallás 'rendelkezéseit',¹⁴ illetve az Alaptörvény több cikkét is vizsgálni szükséges.

Am jelen tanulmány keretei között az előbb említett tárgykörök közül az utolsóként felsorolt, főként munkajogi kérdésekkel összefüggő alkotmányjogi rendelkezéseket vizsgálánk a téma vonatkozásában, nevezetesen az esélyegyenlőséghez kapcsolódó szabályozási tárgyköröket, a szociális biztonsághoz, egyenlő bánásmódhoz és a munkához való jogot elemezzük. A publikációnak azonban nem célja e szabályozási tárgykörök teljes körű, mélyreható elemzése, csupán azon alkotmányjogi rendelkezések felvillantására koncentrálni, melyek álláspontunk szerint relevanciával bírnak a szociális farmok működése során.

2. Esélyegyenlőséghez kapcsolódó szabályozási tárgyak

A szociális farmok célcsoporti körének nagy hányadát alkotják a valamilyen fogyatékossgal rendelkező személyek, valamint a megváltozott munkaképességű emberek. A fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyekről, illetve egyáltalán a fogyatékos és megváltozott munkaképes helyzetről azt a megállapítást tehetjük, hogy ezek az emberek mások, helyzetük más állapotot, körülményt eredményez. Máságuk révén pedig sok szempontból segítségre szorulnak, mint pl. a foglalkoztatás terén. Úgy véljük, azoknak az Alaptörvényben biztosított emberi jogoknak az érvényesülése, érvényesítése, melyek a fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek számára azt biztosítják, hogy a társadalom és a munka világának is tagjai, részesei lehessenek, különösen fontos számukra és a társadalom, valamint a gazdaság egészének számára egyaránt. Ezek a jogok értelmezésünkben

¹² A mezőgazdasági termékek termékjelölése tekintetében lásd Hornyák Zsófia – Olajos István – Szilágyi János Ede: A helyi termékek marketingjében szereppel bíró termékjelölések jogi szabályozása: Legislation of product labelling in connection with marketing of local products, in: „*Méreg és Kihívások*” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „*Balance and Challenges*” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából: Konferencia Kiadvány = *Proceedings* (szerk.: Veresné Somosi Mariann – Lipták Katalin), Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2015, 826-836. o.

¹³ A termőföld korlátozott használata kapcsán lásd Hornyák Zsófia: A mezőgazdasági földek használatának korlátai, in: *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014: Föld- és ingatlanulajdon, fenntartható mezőgazdasági fejlődés* (szerk.: Szalma József), Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2015, 289-299. o.

¹⁴ Patyi András felhívja rá a figyelmet, hogy problematikus a Nemzeti hitvallást alkotó szövegek megnevezése. Felmerül a kérdés, hogy a fordulat, tézis, deklaráció, elv, értéknyilatkozat vagy rendelkezés lenne a helyes megjelölés? Erről részletesen lásd Patyi András: Gondolatok a Nemzeti hitvallás értelmezéséről, in: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk.: Patyi András), Budapest, Dialóg Campus, 2019, 9-10. o.

az egyenlő bánásmód elve (megkülönböztetés tilalma), a szociális biztonsághoz való jog és a munkához való jog. E jogok továbbá azért is bizonyulnak fontosnak, mivel a munkajog és szociális jog által biztosított munkaerő-piaci védelmi rendelkezések gyökerei is ezekre az alkotmányos rendelkezésekre vezethetők vissza, ezek az alkotmányos rendelkezések jelölik ki a védelem alkotmányos keretét.¹⁵

2.1. Az egyenlő bánásmód elve. Az Alaptörvény XV. cikke rendelkezik az egyenlő bánásmód elvéről, a diszkrimináció általános tilalmáról, ami a munkavállalói jogok és védett érdekek tekintetében is kiemelkedő szerepet tölt be, ugyanis a különböző jogágakon belül is megjelenő hátrányos megkülönböztetés markánsan megjelenik a munkajogban. Az Alkotmányhoz hasonlóan az Alaptörvény is két irányból közelíti meg az embereket megillető egyenlőséget: a) egyrészt kimondja, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, másrészt b) tiltja a hátrányos megkülönböztetést,¹⁶ azaz az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés nélkül biztosítja¹⁷. A jogi értelemben vett egyenlő bánásmód elvének megsértése¹⁸, azaz a diszkrimináció mindig valamilyen jog vagy kötelezettség tekintetében értelmezhető: „[...] valamilyen jog megvonásában vagy másokat nem terhelő kötelezettség megállapításában kell megtestesülnie, csak így válik jogilag relevánssá.”¹⁹ Az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése példálózó jelleggel sorolja fel azokat az eseteket, amely alapján való megkülönböztetés diszkriminációt valósít meg. A felsorolás kapcsán a 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat [27] akként rendelkezik, hogy „[...] a diszkriminációtilalom alkotmányos klauzulája elsődlegesen a társadalom személyben rejlő és tetszés szerint nem változtatható tulajdonság mentén elkülönülő csoportjainak védelmét szolgálja. ... a rendelkezésben említett tulajdonságok – faj, szín, nem, fogyatékoság, társadalmi származás stb. – az egyén megváltoztathatatlan tulajdonságai, amelyeket nem tud befolyásolni.” A felsorolt személyből fakadó tulajdonságok között tehát a fogyatékoság, kifejezetten nevesített esetként, védett tulajdonságnak minősül az egyenlő bánásmód biztosítása körében. A fogyatékosággal a fogyatékos embereknek együtt kell élniük, azon változtatni nem tudnak, azonban az alapvető jogok őket is megilletik. Továbbá a fogyatékosággal élő személyek köre külön is kiemelt, különleges gondoskodásra szoruló, védelmet igénylő csoportnak minősül, akik esélyegyenlősége és társadalmi felzárkózása érdekében Magyarországnak az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdés szerint külön intézkedéseket is kell foganatosítania. Ilyen intézkedésnek minősült többek között az Emberi Erőforrások Minisztériumán belül létrehozott a Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság, valamint az állam annak érdekében, hogy hatékony

¹⁵ Zaccaria Márton Leó: *Az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése a munkajog területén a magyar joggyakorlatban*, Budapest, HVG-ORAC, 2015, 40-48. o.

¹⁶ 45/2000. (XII. 8.) AB határozat [3.1.]

¹⁷ 9/2016. (IV. 6.) AB határozat [22.]

¹⁸ Az egyenlő bánásmód elve megsértésével kapcsolatos perekről lásd Jakab Nóra – Szekeres Bernadett – Mélypataki Gábor: Bizonyítási kérdések az egyenlő bánásmód megsértése miatt indított peres ügyekben, *Miskolci Jogi Szemle*: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Folyóirata, 16 (2021) 5., 232-246. o.

¹⁹ 45/2000. (XII. 8.) AB határozat [3.2.]

jogvédelmet biztosítson a hátrányos megkülönböztetést elszenvedők számára, külön intézményt, az Egyenlő Bánásmód Hatóságot²⁰ hozta létre.²¹

A diszkrimináció esetében azonban meg kell jegyezni, hogy az nemcsak hátrányos, negatív értelmű lehet, melyet az Alaptörvény tilt, hanem pozitív irányultsága is értelmezhető. Kivételesen ugyanis el lehet térni az általános tilalomtól, de csak amennyiben az az egyenlőség tartalmi megvalósulását szolgáló pozitív megkülönböztetés. Tehát nem minden különbségtétel tilalmazott, hanem csak az igazolható ok nélküli megkülönböztetés, és amely sérti az emberi méltóságot.²² Ezt erősítette meg az Alkotmánybíróság a 9/1990. (IV.25.) AB határozat IV. pontjában, ami kimondta „... a diszkrimináció tilalma nem jelenti azt, hogy minden, még a végső soron nagyobb társadalmi egyenlőséget célzó megkülönböztetés is tilos. A megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azaz az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. ... De ha valamely – az Alkotmányba nem ütköző – társadalmi cél vagy valamely alkotmányos jog csakis úgy érvényesíthető, hogy e szűkebb értelemben vett egyenlőség nem valósítható meg, akkor az ilyen pozitív diszkriminációt nem lehet alkotmányellenesnek minősíteni.”

2.2. A szociális biztonsághoz való jog. A biztonság, mint védendő érték, a Nemzeti Hitvallás 16. bekezdésében jelenik meg elsőként, a polgár és állam közös céljai között. Takács Albert a biztonság két oldalát nevezi meg: a veszélyeztetettséget és a védettséget, melyeket egyensúlyban kell tartani. Azaz nagyobb mértékű veszély esetén nagyobb fokú védelemre van szükség, amennyiben viszont csökken a veszély, enyhébb fokú védelem is elegendő. Az emberre leselkedő veszély olykor nem csupán az egyént érinti, hanem bizonyos esetben kisebb vagy nagyobb közösséget is. Abban az esetben, ha az ember nem tudja magát megvédeni a veszéllyel szemben, úgy ún. másodlagos védelem illeti meg az állam, illetve a közösség és más emberek által.²³ Így van ez a fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek esetében is.

Az Alaptörvény XIX. cikke szabályozza a szociális biztonsághoz való jogot. Szociális biztonság alatt azt az élethelyzetet értjük, amikor az emberek létfenntartása, megélhetése megfelelően biztosított. Olyan életminőség, amely

²⁰ A Hatóság az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény értelmében jött létre, melynek feladata annak ellenőrzése, hogy érvényesül-e az egyenlő bánásmód követelménye.

²¹ Az Alaptörvény XV. cikkének indoklása; a CompLex Jogtár kommentárjának e cikkhez írt indoklása; a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának véleménye - Az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével kapcsolatos munkaügyi bírósági gyakorlatban foglaltak.

²² Balogh Zsolt: A diszkrimináció tilalma, in: *Alkotmányjog – Alapjogok* (szerk.: Schanda Balázs – Balogh Zsolt), Budapest, PPKE JÁK, 2011, 137-140. o.

²³ Takács Albert: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”, in: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk.: Patyi András), Budapest, Dialóg Campus, 2019, 337. o.

jólétet feltételez. Takács Albert értelmezése szerint „... az emberi élet olyan minősége, amely a jóléttel összefüggésben értelmezhető”.²⁴ Akkor kell érvényesíteni, amikor a munkavégzés és abból származó jövedelem, valamint maga a munkavégzési képesség, valamely előre nem látható körülmény, kockázat miatt átmenetileg vagy tartósan korlátozódik, szünetel, vagy véglegesen megszűnik. Ennek megfelelően, Hajdú József úgy ítéli meg, hogy a szociális biztonsághoz való jog szubszidiárius a munkához való joghoz képest,²⁵ vagyis a szociális biztonsághoz való jog akkor nyer jelentőséget, ha a munkához való jog megszűnik.

E jog tekintetében megjegyezhető, hogy az alapjognak nem minősülő alkotmányos jogok közé tartozik, melynek következtében a vonatkozó alkotmányos rendelkezésekből nem ered közvetlen alanyi jogosultság, kizárólag az alkotmány alapján nem lehet azokat érvényesíteni, hanem érvényesülésüket a jogalkotónak kell további törvényi szabályozás által biztosítani.²⁶ Ez esetben a fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek szociális biztonsághoz való jogának érvényesülését további jogszabályok biztosítják.

Az Alaptörvény XIX. cikkének szabályozása változást, új szemléletmódot hozott az Alkotmány 70/E.§-hoz képest.²⁷ A XIX. cikk (1) bekezdése Magyarország azon törekvésű szándékát rögzíti, mely szerint minden magyar állampolgárnak szociális biztonságot biztosít. Ez a fordulat hordozza az egyik leglényegesebb változást azáltal, hogy az Alaptörvény egyértelművé teszi, nem jogként – bár a szociális biztonság alapjogi jellegét korábban is vitatták, és maga az Alkotmánybíróság sem tekintette valódi alapjognak, melyet több AB határozatban is kifejtett²⁸ –, hanem „csupán” államcélként tekint a szociális biztonságra,²⁹ ugyanis az Alkotmány 70/E.§ „A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz...” fordulat helyett az Alaptörvény rendelkezése nyomán az államnak csupán törekednie kell a szociális

²⁴ Takács Albert: Szociális jogok az Alkotmányban és a munka alkotmányjogi szerepe, in: *Gazdasági alapjogok és az új magyar Alkotmány, Tanulmánykötet az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága által 2010. október 15-én azonos címmel megrendezett tudományos konferencián elhangzott előadások alapján* (szerk.: Molnár Borbála – Gyombolai Zsolt – Téglási András), Budapest, Az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága, 2011, 79. o.

²⁵ Hajdú József: A szociális biztonság jelentése és védelme az Alaptörvényben, in: *A történeti alkotmánytól az Alaptörvényig* (szerk.: Balogh Elemér), Szeged, Jurisperitus, 2015, 34. o.

²⁶ Balogh Zsolt: Szociális jogok, in: *Alkotmányjog – Alapjogok* (szerk.: Schanda Balázs–Balogh Zsolt), Budapest, PPKE JÁK, 2011, 309. o.

²⁷ Az új szabályozási koncepcióról elsőként a 23/2013. (IX. 25.) AB határozat, ABH 2013, 692 szólt. A szabályozás változásáról részletesebben lásd Rácz Zoltán: A szociális biztonsághoz való jog Magyarországon a rendszerváltozás óta eltelt időszakban, in: *Ünnepi kötet Dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Hajdú József), Szeged, Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica Szeged, 2016, 535-542. o.; Téglási András: A szociális állam „erodálása” vagy megmentése? – avagy a szociális biztonság az új Alap-törvényben, *Jogelméleti szemle*, (2011) 4, 1-7. o.

²⁸ Pl. 56/1995. (IX. 15.) AB határozat, Dr. Vörös Imre alkotmánybíró párhuzamos indoklása; 42/2000. (XI. 8.) AB határozat [IV]

²⁹ Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény megalkotását követően született alábbi határozataiban a szociális biztonsághoz való jog államcélként való minősítéséről rendelkezik: 40/2012. (XII. 6.) AB határozat, AB, 2012, 229., 3217/2014. (IX. 22.) AB határozat, AB 2014, 2404., 28/2015. (IX. 24.) AB határozat, 9/2016. (IV. 6.) AB határozat.

biztonság nyújtására.³⁰ Többek szerint ez a változás visszalépést jelent az Alkotmányhoz képest, amely visszaminősíti a szociális biztonsághoz való jog jelentőségét. Figyelembe véve azonban, hogy az Alkotmánybíróság korábbi értelmezése során sem tekintett valódi alapjogként a szociális biztonsághoz való jogra, mondhatni nem volt hova gyengíteni. Államcélként tekintettek rá eddig is, és az Alaptörvényben is ekként került megfogalmazásra,³¹ így ez a rendelkezés valójában az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatát foglalta törvénybe.³² Mindazonáltal az a tény, hogy az Alaptörvény továbbra is rendelkezik e jogról, bizonyítja annak fontosságát. Az ellenben kétségtelen, hogy az államcélként való nevesítés szélesebb, de még alkotmányos keretek között gyakorolható mozgásteret tesz lehetővé az államnak a szociális biztonsági rendszer kiépítése és működtetése tekintetében.

A taxatív felsorolt esetek³³ között határozza meg az Alaptörvény a rokkantság, fogyatékoság és önhibán kívül bekövetkezett munkanélküliség esetét, melynek bekövetkeztekor az egyének törvényben meghatározott támogatásra jogosultak. A támogatások formája és részletszabályai kapcsán azonban a jogalkotói szabadság érvényesül. A szociális biztonság tárgya tekintetében is változást hozott az Alaptörvény. Míg az Alkotmány a szociális biztonság megvalósításának eszközei között sorolta fel a társadalombiztosítás és a szociális intézmények rendszerét, addig az Alaptörvény eszközei között már nem szerepel a társadalombiztosítás, viszont megmaradt közöttük a szociális intézmények rendszere, illetve kibővült a szociális intézkedésekkel. Az Alaptörvény XIX. cikk (2) bekezdés szerint az állam szociális intézmények és intézkedések rendszere által teremti meg a szociális biztonságot hazánkban. A társadalombiztosítás eszközének elhagyása kérdéssé teszi a nemzetközi dokumentumokból – nevezetesen a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 9. cikkéből, az ILO 102. számú egyezményéből –, illetve az Európai Szociális Karta 12. cikkéből eredő kötelezettség teljesülését.³⁴

A fent leírtak alapján, a célcsoporti kör esetében alapvető fontosságú jogként aposztrofálható a szociális biztonsághoz való jog – az alaptörvényi szabályozással hozott új szemléletmód, változás ellenére is -, hiszen mind a fogyatékos, mind a

³⁰ Lásd részletesebben Juhász Gábor: A gazdasági és szociális jogok védelme az Alkotmányban és az Alaptörvényben, *Fundamentum*, (2012)1, 44-48. o.; Téglási András: A szociális biztonság alkotmányos védelme az Alaptörvény hatálybalépése előtt és után, *Acta Humana*, (2019) 2, 85–106. o.

³¹ Jakab András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, Budapest, HVG-ORAC, 2011, 215. o.

³² Téglási András és Hoffman István megállapítása szerint összességében véve az Alaptörvény XIX. cikke nem eredményezett lényegesen más koncepciót a szociális biztonság alkotmányos védelme kapcsán az Alkotmánybíróság Alaptörvény előtti és utáni gyakorlatát összevetve. Alapvetően az új alkotmányos szabályozás a korábbi alkotmánybírói gyakorlat Alaptörvénybe foglalásának feleltethető meg. Lásd Téglási: i. m. 103–104. o.; Hoffman István: A szociális segélyezés alkotmányos keretei – az Alkotmánybíróság döntéseire figyelemmel, in: *A szabadságszerető embernek: Liber Amicorum István Kukorelli* (szerk.: Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Smuk Péter – Szabó Zsolt), Budapest, Gondolat, 2017, 482. o.

³³ Az Alkotmányhoz képest fordulatot hozott az Alaptörvény szociális biztonsághoz való jog alanyainak köre is, ugyanis míg az Alkotmány exemplifikatív módon sorolta fel a jogosultak körét, addig az Alaptörvény csak a taxációban szereplő alanyok számára biztosítja a szociális biztonsághoz való jogot.

³⁴ Rácz (2016): i. m. 538–539. o.

megváltozott munkaképességű személyek számára elengedhetetlen létfenntartásuk, megélhetésük biztosítása, illetve az azt elősegítő támogatások igénybevétele.

2.3. A munkához való jog. A (szociális) biztonsághoz hasonlóan a munkához való jog³⁵ tekintetében is tartalmaz rendelkezést a Nemzeti Hitvallás, nagy jelentőséget tulajdonítva annak, ugyanis úgy fogalmaz az alkotmányozó, hogy „*a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye*”.³⁶ Ezzel az Alaptörvény a munka ideáját a közösséghez és az emberekhez köti, más alkotmányokhoz hasonlóan (mint például a német alkotmány – Grundgesetz 12. cikk (2) bekezdés), meghatározva a munka társadalmi életben elfoglalt helyét.³⁷ Az M) cikk is hangsúlyozza a munka jelentőségét, amint azt „értékkeremtő” jelzővel illeti, kifejezve ezáltal a munka gazdaságban betöltött szerepét, mint, amely a gazdaság alapját képezi. A XII. cikk rögzíti a munkához való jogot, amely szociális biztonsághoz való jogtól eltérően alapjognak minősül. Ez alapján a munkához való jog erősebb szociális jognak minősül a szociális biztonsághoz való jognál, ellenben meglátásunk szerint mindkét jog kiemelt jelentőséggel bír a megnevezett célcsoporti kör tekintetében. E jog elsődleges jelentése értelmében az embereknek joguk van az állam termelő és szolgáltató tevékenységeiben részt venni, és joguk van az ebből származó haszonból részesülni³⁸

A XII. cikk 1) bekezdése összetett módon biztosít jogosítványt, és ír elő egyben 'kötelezettséget' is az állampolgárok számára. Eszerint mindenkinek joga van a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához (illetve a vállalkozáshoz), ugyanakkor mindenki köteles is képességei és lehetőségei szerint munkát végezni – amely rendelkezés új elem az Alaptörvényben. A kötelesség ebben a kontextusban alapvetően morális jellegűnek tekintendő Kiss György értelmezésében,³⁹ ugyanakkor megítélésünk szerint mégis arra sarkallja az állampolgárokat, hogy munkát végezzenek. Az Alaptörvény, a szociális biztonsághoz való joghoz hasonlóan, e jog tekintetében is változást hozott az Alkotmánybíróság gyakorlatával összhangban. Korábban az Alkotmány 70/B.§ egy mondaton belül rendelkezett a munkához való jog pozitív (munkához való jog, mint szociális jog – a munka megszerzése és megtartása) és negatív (foglalkozás szabad megválasztása) oldaláról, melyek közül az Alkotmánybíróság alanyi jogként kizárólag a negatív oldalt ismerte el, és részesítette alkotmányos védelemben.⁴⁰ A munkához való jog alaptörvényi újraszabályozása megerősítette az Alkotmánybíróság gyakorlatát, és a XII. cikkben már csak a munkához való jog negatív oldalát rögzíti alanyi jogként. A munkavégzést

³⁵ A munkához való jog részletes elemzéséről lásd Kiss György: „Valljuk, hogy a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye”, in: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk.: Patyi András), Budapest, Dialóg Campus, 2019, 269-290. o.

³⁶ Alaptörvény Nemzeti Hitvallás 14. bekezdése

³⁷ Kiss: i. m. 288. o.

³⁸ Rác Zoltán: Munkához való jog, in: *Emberi jogi enciklopédia* (szerk.: Lamm Vanda), Budapest, HVG-ORAC, 2018, 501-508. o.

³⁹ Kiss: i. m. 287. o.

⁴⁰ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat és a Wolters Kluwer jogtárának XII. cikkhez fűzött kommentárja alapján.

a jogalkotó azonban nemcsak mint mindenkinek biztosítandó jogként határozza meg, hanem azt a társadalom és az állam működésének zálogaként egyben elvárásaként is nevesíti.⁴¹ A munkához való jog pozitív oldalát a jogalkotó a XII. cikk (2) bekezdés keretében relatív állami kötelezettségként, államcélként szabályozza – melyet e jog intézményvédelmi oldalának is nevezhetünk –, miszerint az államnak törekednie kell a munkavégzés feltételeinek – megfelelő foglalkoztatáspolitikára, munkahelyteremtés – megteremtésére.⁴² Ebben a vonatkozásban a munkához való jog kettős természetű, azaz az állam nem csak tartózkodni köteles e jog gyakorlása tekintetében, hanem aktívan is fel kell lépnie. Az állami kötelezettség szerves részét képezi az egyenlő bánásmód elvénél taglalt hátrányos megkülönböztetés-mentesség érvényre juttatása, miszerint a munkához való jogot megkülönböztetés nélkül biztosítani kell mindenki számára.⁴³

A munkához való jog alanyai tekintetében megjegyzést érdemel, hogy meg kell különböztetni a fogyatékos személyek foglalkoztatásától a cselekvőképtelen személyek foglalkoztatását. Azt gondolnánk, hogy egy fogyatékos személy cselekvőképtelen is egyben, ami sok esetben bár igaz, de nem feltétlenül minden esetben. Tehát nem lesz valaki automatikusan cselekvőképtelen amiatt, hogy valamilyen fogyatékossgal él. Az Alkotmánybíróság 39/2011. (V. 31.) AB határozatában azt vizsgálta, hogy a fogyatékossg miatt cselekvőképtelen nagykorú személyek esetén a munkához való alapjog érvényesüléséhez szükséges garanciák hogyan érvényesülnek. Míg az Alkotmány kizárólag a foglalkozás szabad megválasztásának jogáról rendelkezett, addig az Alaptörvény emellett kötelezettségként is előírja a munkavégzést saját képességeikhez és lehetőségeikhez mérten. Ennek megfelelően ha egy fogyatékos vagy fogyatékossg miatt cselekvőképtelen személy képes és szeretne munkát vállalni, akkor ahhoz joga van – sőt köteles is dolgozni az Alaptörvény rendelkezése szerint –, így biztosítani kell annak lehetőségét. A fent említett AB határozatban [1.1.] az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „... a belátási képesség tartós és teljes mértékű hiánya az önálló munkaviszony-létesítés természetes akadálya lehet, ugyanakkor a cselekvőképtelen személyek teljes kizárása a munkaviszony típusú foglalkoztatásból adott esetben alkotmányossági aggályokat vethet fel.” Ebből következően tehát megállapításunk szerint igazolható, miszerint a munkaképes és dolgozni akaró cselekvőképtelen személy számára is biztosítani kell a munkavégzés lehetőségét. Továbbá maga az AB határozat is kimondta, hogy a jogi szabályozásnak törekednie kell a cselekvőképtelen személyek munkavállalási lehetőségeinek és esélyeinek növelésére. Ezt támasztja alá az Alaptörvény a XII. cikk (2) bekezdésben foglalt rendelkezésével – „minden munkaképes ember dolgozhasson”, amit a gyakorlatban is maradéktalanul érvényre kell juttatni.⁴⁴

⁴¹ A XII. cikk indoklása alapján.

⁴² Juhász: i. m. 35–37. o.; Balogh: i. m. 313–315. o.

⁴³ Rácz (2018): i. m. 504. o.

⁴⁴ Fontosnak tartjuk kiemelni az Alaptörvény fent megnevezett, egyenlő bánásmódhoz kapcsolódó jogok érvényesülésének általános szintjét biztosító jogszabályokat, nevezetesen az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényt (a továbbiakban: Ebktv.) – vizsgált célcsoport foglalkoztatása és egyenlő társadalmi részvétele tekintetében az Alaptörvény XV. cikkének részletszabályait tartalmazza –, a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban:

3. Záró gondolatok

A zárógondolatok keretében nem összegezni kívánjuk a leírtakat és nem következtetéseket kívánunk levonni azokból, mert egyértelműen alátámasztott az a feltevés, mely szerint az alkotmányos alapok léteznek a hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatásához. Célszerűbbnek tartjuk a tanulmány elején rögzített összefüggések tovább gondolását, ezáltal keretet adva mondanivalónknak.

A szociális farm, mint tevékenységi forma a mezőgazdasági tevékenységre épülő szociális farmszolgáltatásokban ragadható meg. Ennek megfelelően különböző szervezeti formák keretei között megvalósulhat, nincs formakényszer, ami a jogi szabályozásban rejlő hiátusokat okozza. Ez alapvetően megragadható a mezőgazdasági földek tulajdonszerzési és földhasználati kérdések szabályozását, az adózási, támogatási kérdések tisztázását, vállalkozási, kistermelői tevékenységet érintő szabályozást illetően. Még számos kérdés ezen szabályozási keretek között tisztázásra vár, amelyek egy jól működő, a társadalom számára hasznos és értékes tevékenység végzésének gátló tényezői rejtik. Nagyon jól működő modellje a hátrányos helyzetű és fogyatékkal élő személyek munka világába történő bevonásának, amellyel értékteremtő munkát tudnak végezni a társadalom számára és saját egyéni fejlődésük, fejlesztésük mozgatórugója is egyben, azaz a társadalmi és egyéni jóllét záloga. A kormányzat felkarolta a kezdeményezést és támogatási konstrukciókkal, valamint a jogi szabályozásban kitapintható korlátozó tényezők felszámolására irányuló szándéknak kimutatható eredményei vannak. Mindez azt jelenti, hogy egy innovatív megoldás hosszútávú lehetőséget és perspektívát tud biztosítani.

Prugberger Tamás gondolkodása, tudományos munkássága is mindig az (jogi) innovációt kereste és hordozta, így ezt a szemléletet átörökítve, mint a Professor Úr „doktorgyermeké” és „doktorunokái” kívánunk boldog 85. születésnapot. Isten éltesen Professor Úr!

Irodalomjegyzék

- Balogh Zsolt: A diszkrimináció tilalma, in: *Alkotmányjog – Alapjogok* (szerk.: Schanda Balázs – Balogh Zsolt), Budapest, PPKE JÁK, 2011, 125-146. o.
- Balogh Zsolt: Szociális jogok, in: *Alkotmányjog – Alapjogok* (szerk.: Schanda Balázs–Balogh Zsolt), Budapest, PPKE JÁK, 2011, 311–338. o.
- Bozsik Sándor – Szemán Judit – Olajos István: A társadalmi innováció finanszírozási és jogi problémáinak tükröződése a szociális szövetkezetek

Mt.) vonatkozó rendelkezéseit – pl. a fogyatékos személy foglalkoztatása során való ésszerű alkalmazkodás követelménye (Mt. 51. § (5) bekezdés); cselekvőképtelen vagy cselekvőképességében korlátozott személy foglalkoztatására vonatkozó rendelkezés (Mt. 66. § (7) bekezdés) –, a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényt – rendelkezik az ún. fejlesztő foglalkoztatásról, amit a szociális farmon való foglalkoztatás megfelelő esetének tekintünk. Továbbá ide sorolandó még a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény és a megváltozott munkaképességű személyek ellátásáról szóló 2011. évi CXCI. törvény is.

- esetében egy kérdőíves felmérés alapján, in: *Társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok aspektusai: társadalmi innovációk a társadalmi konfliktusok szolgálatában* (szerk.: Musinszki Zoltán – Nagy Zoltán), Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2020, 3-19. o.
- Csák Csilla – Hornyák Zsófia: Soziale Landwirtschaft - Die Tendenzen der sozialen Verantwortung in der multifunktionalen Landwirtschaft, *Cedr Journal of Rural Law*, (2016) 2., 49-60. o.
 - Csák Csilla – Kenderes György: Hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatási lehetőségei és annak bizonytalanságai a mezőgazdaságban, in: *Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Homoki-Nagy Mária – Hajdú József), Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016, 141-152. o.
 - Csák Csilla: Integrated agricultural organisation of production system and the organisations carrying that, *Agrár- és Környezetjog*, 13 (2018) 25., 6-13. o. <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.6>
 - Hajdú József: A szociális biztonság jelentése és védelme az Alaptörvényben, in: *A történeti alkotmánytól az Alaptörvényig* (szerk.: Balogh Elemér), Szeged, Jurisperitus, 2015, 33-38. o.
 - Hoffman István: A szociális segélyezés alkotmányos keretei – az Alkotmánybíróság döntéseire figyelemmel, in: *A szabadságszerető embernek: Liber Amicorum István Kukorelli* (szerk.: Chronowski Nóra – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Smuk Péter – Szabó Zsolt), Budapest, Gondolat, 2017, 477-485. o.
 - Hornyák Zsófia – Olajos István – Szilágyi János Ede: A helyi termékek marketingjében szereppel bíró termékjelölések jogi szabályozása: Legislation of product labelling in connection with marketing of local products, in: *„Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia = „Balance and Challenges” IX. International Scientific Conference: A Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából: Konferencia Kiadvány = Proceedings* (szerk.: Veresné Somosi Mariann – Lipták Katalin), Miskolc, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2015, 826-836. o.
 - Hornyák Zsófia: A mezőgazdasági földek használatának korlátai, in: *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014: Föld- és ingatlantulajdon, fenntartható mezőgazdasági fejlődés* (szerk.: Szalma József), Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2015, 289-299. o.
 - Jakab András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*, Budapest, HVG-ORAC, 2011.
 - Jakab Nóra – Szekeres Bernadett – Mélypataki Gábor: Bizonyítási kérdések az egyenlő bánásmód megsértése miatt indított peres ügyekben, *Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Folyóirata*, 16 (2021) 5., 232-246. o. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1469>
 - Jakubinyi László: A szociális farm fogalma és típusai, in: *Szociális farmok létrehozása Magyarországon*, (szerk.: Kajner Péter – Jakubinyi László), Miskolc, Szimbiózis Alapítvány, 2015, 28-34. o.
 - Juhász Gábor: A gazdasági és szociális jogok védelme az Alkotmányban és az Alap-törvényben, *Fundamentum*, (2012) 1, 35–49. o.

-
- Kiss György: „Valljuk, hogy a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye”, in: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk.: Patyi András), Budapest, Dialóg Campus, 2019, 269-290. o.
 - Orosz Flóra – Hornyák Zsófia: Egyes foglalkoztatást elősegítő szövetkezeti formák, in: PEME XVI. PhD - Konferencia: A 15 éves PEME XVI. PhD - Konferenciájának előadásai, 2018. április 11. (szerk.: Koncz István – Szova Ilona), Budapest, Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület, 2018, 232-238. o.
 - Patyi András: Gondolatok a Nemzeti hitvallás értelmezéséről, in: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk.: Patyi András), Budapest, Dialóg Campus, 2019, 9-13. o.
 - Prugberger Tamás: Az atipikus foglalkoztatási szerződések néhány problematikus kérdése a mezőgazdaságban, *Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Folyóirata*, 16 (2021) 1., 5-19. o. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.1.949>
 - Rácz Zoltán: A szociális biztonsághoz való jog Magyarországon a rendszerváltozás óta eltelt időszakban, in: *Ünnepi kötet Dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Hajdú József), Szeged, Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica Szeged, 2016, 535-542. o.
 - Rácz Zoltán: Munkához való jog, in: *Emberi jogi enciklopédia* (szerk.: Lamm Vanda), Budapest, HVG-ORAC, 2018, 501-508. o.
 - Szilágyi János Ede: A vidéki közösség, illetve a vidék sui generis alaptörvényi meghatározása, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 37 (2019) 2., 451-470. o.
 - Takács Albert: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”, in: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk.: Patyi András), Budapest, Dialóg Campus, 2019, 319-346. o.
 - Takács Albert: Szociális jogok az Alkotmányban és a munka alkotmányjogi szerepe, in: *Gazdasági alapjogok és az új magyar Alkotmány, Tanulmánykötet* (szerk.: Molnár Borbála – Gyombolai Zsolt – Téglási András), Budapest, Az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága, 2011, 76-86. o.
 - Téglási András: A szociális állam „erodálása” vagy megmentése? – avagy a szociális biztonság az új Alap-törvényben, *Jogelméleti szemle*, (2011) 4, 1-7. o.
 - Téglási András: A szociális biztonság alkotmányos védelme az Alaptörvény hatálybalépése előtt és után, *Acta Humana*, (2019) 2, 85–106. o. <https://doi.org/10.32566/ah.2019.2.5>
 - Zaccaria Márton Leó: *Az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése a munkajog területén a magyar joggyakorlatban*, Budapest, HVG-ORAC, 2015.
-
-

Alternatív vitarendezési lehetőségek*

Erdős Éva* – Tóth Barbara**

Mind a gazdasági élet szereplői, mind a magánszemélyek egyre több lehetőség közül választhatnak az élet minden területén. Nincs ez másképp az igényeik érvényesítést illetően sem, hiszen a hagyományos pereskedés helyett alternatívaként szóba jöhet mind a mediáció, mind a választottbíráskodás, mind pedig a békéltetőtestületi eljárások. Ezeket szeretnénk tanulmányunkban röviden összehasonlítani, külön kitérve a munkajogi jogvitákra.

Kulcsszavak: mediáció, közvetítés, választott bíráskodás, egyezség

Options for Alternative Dispute Resolution

Both the economic actors and individuals have more and more options to choose from in all areas of life. There is no difference in the field of enforcement of their claims, as both mediation and arbitration, as well as conciliation proceedings, may be considered as an alternative to traditional litigation. We would like to make a brief comparison of these in our study, with a special focus on labor law disputes.

Keywords: mediation, conciliation, arbitration, agreement

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1995>

1. Bevezetés

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy [...] valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.” A társadalmi konfliktusok rendezésében a jognak kiemelkedő szerepe van, hiszen amennyiben a társadalmi konfliktus jogi konfliktusnak minősül, ennek feloldása hagyományos megoldásként peres eljárásban történik meg.¹ A társadalmi konfliktusok feloldásában a peres eljárások kezdeményezése mellett kiemelt jelentősége van az alternatív vitarendezési lehetőségeknek, mely a polgári ügyek körében Magyarországon hagyományosan a

* A tanulmány az Új Nemzeti Kiválósági Program Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program (FKIP) „Creative Region” (Kreatív Régió) programjának keretében valósult meg.

* Egyetemi docens, intézeti tanszékvezető, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pénzügyi Jogi Tanszék.

** Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Eljárásjogi Intézeti Tanszék.

¹ Ferenczi Andrea: A konfliktusmegoldás társadalmi eszközei, *Alternatív vitarendezés* 2012/7-8. 107. o.

választottbíráskodás, a közvetítés (mediáció), illetve a békéltető testületi eljárások. Magyarországon az alternatív vitarendezési lehetőségeket növekvő számban veszik igénybe a jogkereső polgárok, ennek ellenére kijelenthető, hogy a társadalom részéről még mindig a bírósági út igénybevétele dominánsabb. A peres eljárások alakulásában a polgári, de kifejezetten a gazdasági perek tekintetében azonban számottevő csökkenést láthatunk és igaz ez a gazdasági nemperes eljárásokra is.² Ezért jelen tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet a jogviták bíróságon kívüli rendezésének előbb említett módjaira, bemutatva a nevezett eljárások menetét, kiemelve azok előnyeit és hátrányait a polgári perekkel szemben, valamint a bennük rejlő lehetőségeket és esetleges nehézségeket.

2. A közvetítésről általában

A közvetítói tevékenységet külön jogszabály, a közvetítói tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény (a továbbiakban: Kztv.) szabályozza, melynek célja, hogy elősegítse a természetes személyek és más személyek személyi és vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült azon polgári és közigazgatási jogviták rendezését, amelyekben a felek rendelkezési jogát törvény nem korlátozza. A közvetítés e törvény alapján lefolytatott olyan sajátos permegelőző vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös meggyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy, a közvetítő bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.³ A közvetítő feladata pedig ebben az eljárásban, hogy a közvetítés során pártatlanul, lelkiismeretesen, legjobb tudása szerint közreműködjön a felek közötti vitát lezáró megállapodás létrehozásában. A személye egyfajta garancia az eljárás sikerére, hiszen feltétel a legalább öt éves szakmai tapasztalat, valamint a felsőfokú végzettség és nem állhat közügyektől, valamint foglalkozástól való eltiltás hatálya alatt. Azonban még számos készség szükséges ahhoz, hogy valaki jó mediátor legyen.⁴ Az a jogi személy is eljárhat közvetítőként, amelynek létesítő okiratában a közvetítói tevékenység feltüntetésre került, és van közvetítói tevékenység folytatására feljogosított tagja, vagy munkaviszony, továbbá munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében ilyen személyt foglalkoztat,⁵ és ennek az alkalmazottnak közvetítói tevékenysége nem szünetel.

Az igazságügyért felelős miniszter által vezetett közvetítói névjegyzék tartalmazza részletesen a közvetítói tevékenység folytatásához szükséges engedélyezés

² Kohlhoffer-Mizser Csilla: A döntés útjai konfliktusainkban - mediáció és alternatív vitarendezés egyes európai példái, *Magyar Jog*, 2020/5., 299. o.

³ Kztv. 2. §

⁴ Bauer Miklós: Választottbíráskodás és mediáció, *Jogtudományi Közöny*, 2005/12., 498-499.o.

⁵ Ez a jogviszony is sajátosnak mondható, hiszen a közvetítés maga egyfajta megbízási szerződés. Így joggal merülhet fel a kérdés, hogy milyen kapcsolat áll fenn a mediátor cég és az őt foglalkoztató mediátor között, munkajogviszony, vagy megbízási viszony. E kérdéskörben ld. részletesen Prugberger Tamás – Rácz Zoltán: A vállalkozási vagy megbízási szerződéssel palástolt munkaviszony/kunkaszerződés kérdéséhez, *Gazdaság és Jog*, 2003/3., 21-24. o.

követelményrendszerét, a szükséges szakmai képesítési feltételeket, a kizáró okokat és a névjegyzék vezetésének részletszabályait. A megszerzett képesítési követelmények teljesüléséhez, azonban folyamatosan szükséges az ismeretek és készségek szinten tartásra, valamint a továbbképzésen történő részvételi kötelezettség.⁶

Megjegyzendő, hogy logikai és jogpolitikai szempontból semmiképpen sem magyarázható, hogy a végrehajtható határozatokat hozó választottbíró tevékenységének az ellátásához sem felsőfokú végzettségre, sem öt éves szakmai gyakorlatra nincsen szükség, ugyanakkor a mediátor képesítését és szakmai gyakorlatát a törvény előírja.

A mediáció fogalmilag tulajdonképpen egy különleges megbízási szerződésnek is tekinthető.⁷ A megbízás tárgya az, hogy a megbízott szaktudásával bírja rá magukat a megbízókat egyezség létrehozására. A mediátornak tehát retroaktív szerepe van: azokra a személyekre kell hatnia, akik részére a megbízást adták. A megbízóknak csak a megbízási nyilatkozat megtételében kell együttesen eljárniuk, a megbízás felmondásánál bármelyik megbízó önállóan is eljárhat. (Szemben a választottbíróvási szerződéssel, amelytől egyoldalúan elállni nem lehet.)⁸ A közvetítők feladata nem valamiféle jogi egyeztetés. Nem a jogi helyzetet kell elemezniük, nem azt kell a felek előtt felvázolniuk. A mediátornak azt kell az eljárás során keresnie, van-e a felek helyzetében érdekazonosság, hol lehet azt a pontot megragadni, amelyben a felek érdekei találkoznak és az egyezségi megállapodás megköthető.⁹ A közvetítésről szóló törvény indokolása is azt emeli ki, hogy a mediátor nem vizsgálja a felróhatóságot, jogellenességet, nem állapít meg felelősséget, hanem csupán közvetíti az egyezség létrejöttét.

A mediáció sajátossága abban is áll, hogy polgári jogi kötelmi viszonyt hoz létre, a kötelmi viszonyokra vonatkozó rendelkezések pedig főszabály szerint diszpozitívak. A közvetítői tevékenységre vonatkozó törvény azonban számos közigazgatási elemet is tartalmaz: korlátozza a szabad mediátorválasztást, előírja a mediátorok tevékenységének közigazgatási úton történő rendszeres és eseti ellenőrzését, az egész mediációs tevékenység közigazgatási nyilvántartását. Az igazgatási tartalmú jogszabályok pedig általában kógens jellegűek, azoktól eltérni csak a törvény engedélye alapján lehet.¹⁰ Ez a bizonytalanság számos gyakorlati problémát vet fel. A Kztv. szerint ugyanis a mediátor a közvetítői tevékenység végzésére csak a névjegyzékbe való bejegyzéssel kezdődőleg válik jogosulttá, amennyiben ez nem történik meg az általa lefolytatott eljárás nem fogja kiváltani a közvetítő eljáráshoz kapcsolt jogkövetkezményeket. Mi lesz a helyzet abban az esetben, ha közvetítőként nem regisztrált mediátor ügyvéd, jogtanácsos vagy közjegyző járt el? Eljárása a Kztv. szerint nem volt ugyan jogszerű, de a megbízói részére végzet okiratszerkesztés, amiért a felek fizettek is, semmiképpen sem tekinthető zugírászatnak. Minek minősül

⁶ Szekeres Diána: A gazdasági mediációról, *Gazdaság és Jog*, 2012/5., 11. o.

⁷ A facere jellegű, munkavégzésre irányuló típusú szerződésekről ld. részletesen Prugberger Tamás: A munkavégzéssel összefüggő szerződések jogdogmatikai és elhatárolási kérdései, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*. -1 (2001), p. 19-36. 20-23. o.

⁸ Bauer Miklós: i.m. 497 o.

⁹ Bauer: i.m. 498.o.

¹⁰ Bauer: i.m. 498. o.

mindezek után az ilyen módon létrejött, az egyezségi megállapodást írásba foglaló okirat? Az ilyen, nem regisztrált mediátor útján létrehozott okiratba foglalt egyezség még jogpolitikai okokból sem kifogásolható, hiszen nyilvánvalóan a jogviták bíróságon kívüli, úgynevezett békés rendezését segítette elő.¹¹

A mediáció maga olyan konfliktuskezelő módszer, amely sok esetben a bírósági eljárás kiegészítő elemének is tekinthető, mely során lehetőség nyílik a mögöttes érdekek feltérképezésére, az ellentétes nézetrendszer megismerésére.¹² Az eljárás maga strukturált, közvetítő közreműködésével valósulhat meg, a résztvevő vitapartnerek önkéntes alapon kívánnak megállapodást létrehozni. Az eljárás jövőorientált, konstruktív kooperációt jelentő gazdaságos vitarendezési fórum,¹³ mely a jövőbeni viselkedés kialakítására, a megoldandó feladatok és tennivalók számbavételére fókuszál. Irányultsága pozitív, hiszen állítások, szükségletek érdekekké fogalmazódnak át általa, az indulatkezelés világos alapszabályrendszer érvényre juttatásával kordában tartja az indulatokat és konstruktív kommunikációt alakít ki. A mediáció során alkalmazott eljárástechnikák, különböző módszerek, irányok használatával a felek által szem előtt tartott cél eléréséhez adják meg a megfelelő keretet. Ebben a keretben lehet élni az evaluatív, a resztoratív és a transzformatív mediáció eszközrendszerével. Gyakran haszonnal járhat a konfliktusból való kimozdulás elősegítésére a BATNA (Best Alternative to a Negotiated Agreement)-WATNA (Worst Alternative to a Negotiated Agreement)-MLATNA (Most Likely Alternative to a Negotiated Agreement) lépéseinek kommunikációja, azaz a tárgyalásos megállapodásnak a legjobb, legrosszabb és a legvalószínűbb alternatíváinak felvázolása. Ez az egyik módja annak, hogy minden érintett felet gondolkodásra készítsen a mediátor, segítse a feleket abban, hogy figyelembe vehessék ügyük lehetséges kimeneti irányait.¹⁴ Kifejezett előnye, hogy a szerződéses kapcsolatokat az üzleti életben fenn tudja tartani, feltárva az érdekeket, szükségleteket, amellyel hozzájárul az üzletmenet fennmaradásához.

A közvetítői eljárás fontos jellemzője, hogy a vita kimenetele a felektől függ. Ellentétben a bírósági eljárást jellemző szigorú formális eljárási renddel, hatósági szabályrendszer alkalmazásával informálisabb eljárás jellemző. A peres eljárás inkább az egyik fél nézetrendszerének előtérbe jutását jelenti, a pereszteség és pernyerteség érvényesítésével. A peresztes fél számára az ítélet egyfajta büntetés, azonban az is megkérdőjelezhető, hogy a pernyertes fél valóban pernyertesnek tekinthető-e az évekig tartó, sokszor kilátástalannak érezhető pereskedés, valamint az azt követő végrehajtás során.¹⁵ A közvetítés eredményeképpen viszont megőrizhető az ellenérdekű felek méltósága, a megegyezést követően a felek nyertesként távozhatnak, kialakul az úgynevezett "win-win" pozíció.

A bizalom az egész eljárás kulcsa, egyfelől a mediátor bölcsessége és pártatlansága tekintetében, másfelől a másik fél jóhiszemű részvétele

¹¹ Bauer: i.m. 498. o.

¹² Szekeres: i.m. 11. o.

¹³ U.o.

¹⁴ Kohlhoffer-Mizser: i.m.299. o.

¹⁵ Szekeres: i.m. 11. o.

vonatkozásában.¹⁶ Azonban ezt az eljárást megelőzi egy felek között kialakult konfliktus, melyben elveszett a személyek közötti bizalom, amely nélkül nehéz eljutni az egyezségig. A folyamatnak pedig ez az egyik lényeges eleme - a mediációs eljárás törekszik felépíteni az elveszett bizalmat, vagy erősíteni, transzformálni az egyezség megkötésének útján.¹⁷

Az eljárás kulcsfontosságú tényezője annak zárt jellege. Biztosított a diszkréció, a bizalmas légkör, kizárt a nyilvánosság és a résztvevőket titoktartási kötelezettség terheli. A közigazgatási úton történő regisztráció, a közigazgatási szervnek történő beszámoló nem támasztja alá a mediáció bizalmas kezelésére irányuló igényt. Az IM-nél a gazdálkodó szervezetek körében lefolytatott mediációkkal kapcsolatban tárolt adatok közérdekű adatok, nyilvánosságra kerülésüktől tehát a mediációban részt vevő feleknek mindig tartaniuk kell. A törvény előírja ugyan, hogy a mediátort titoktartási kötelezettség terheli, és ez a titoktartási kötelezettség még tevékenysége megszűnése után is fennáll, a felek titoktartási kötelezettségét azonban maga a törvény nem írja elő. A törvény szerint ugyanis a feleknek az eljárás folyamán nyílik lehetőségük arra, hogy megállapodjanak a saját személyüket is terhelő titoktartási kötelezettségben.¹⁸ Az egyezségkötést az szolgálná inkább, ha a törvény a felekre nézve is előírná a titoktartási kötelezettséget, azzal, hogy annak feloldásban megállapodhatnak.¹⁹

A közvetítés és a polgári per egymáshoz való viszonyát illetően muszáj említést tennünk a Pp. megújult koncepciójáról. Az új polgári perrendtartás Koncepciója²⁰ célként határozta meg a perelterelést, a felek közötti egyeztetést előmozdító eljárási szabályok kiépítését.²¹ A Pp. szabályai fenntartották, illetve továbbfejlesztették a közvetítői eljárás igénybevételét ösztönző normatív rendelkezéseket.²² E rendelkezések közül érdemes kiemelni, hogy a bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát egyezséggel rendezzék. Ennek keretében a bíróság - ha annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri - tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevételének lehetőségéről, feltételeiről és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól.

Az egyezség elérésére a legjobb időpont a perfelvételi szak lezárása, ugyanis ekkor az ügy szempontjából releváns információk már mind rendelkezésre állnak, a

¹⁶ Somogyi Árpád: Mi fán terem a mediáció?, *Jogtudományi Közlöny*, 2000/1., 21. o.

¹⁷ Kohlhoffer-Mizser: i.m. 301. o.

¹⁸ Erre a problémára jelenthet egyfajta megoldást az Egyesült Királyságban a munkaügyi bíráskodás területén a feleknek a kereset benyújtását megelőzően a feleknek kötelező egyeztetést lefolytatniuk az ún. ACAS (Advisory, Conciliation and Arbitration Service) előtt. Ld. Prugberger Tamás – Wopera Zsuzsa: Gondolatok a munkaügyi perek szakbírói vagy általános bírói hatásköréről, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, XXVI./2. (2008.) 672-673. o. és Prugberger Tamás: Nemzetközi szeminárium a békéltető-közvetítő szolgálat magyarországi kiépítéséről, *Magyar Jog*, 1996/5., 315-316. o.

¹⁹ Bauer: i.m.499.o.

²⁰ Az új polgári perrendtartás koncepciója (a Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott Koncepció)
<http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf> (utolsó lekérdezés: 2018. 09. 11.)

²¹ Koncepció 3. o.

²² Nagy Adrienn: A jogi konfliktusok rendezésének lehetséges útjai az eljárásjogi reformok tükrében – polgári per vagy mediáció?, *Miskolci Jogi Szemle*, 2018/2., 57. o.

jogvita keretei kellően tisztázottak. A perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően a bíróság - ha annak sikerére esély mutatkozik - megkísérli a felek között egyezség létrehozását.

Nagyon fontos, hogy a bíró felismerje, hogy mely ügyek alkalmasak tárgyaknál vagy természetüknél fogva a mediációra, s minden lehetőséget felhasználjon a tájékoztatásra, amely mindig egyénre szabott információkat jelent.

A munkaügyi perek természetüknél fogva alkalmasak erre, ezért a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban :Pp.) értelmében kötelező a felek közötti egyeztetés lefolytatása munkaügyi perekben. A törvény külön egyeztető tárgyalást nem ír elő. Ennek oka, hogy az általános szabályok szerint lebonyolítandó perfelvételi tárgyalás lényegében megfelel az egyeztetési tárgyalás céljának. Ha a perfelvételi tárgyaláson a felek személyesen vagy képviselőik útján megjelentek, a tárgyalás a felek megegyezésére irányuló egyeztetéssel kezdődik. Ebből a célból az elnök a jogvita egészét a felekkel megtárgyalja.

Egyezség hiányában, de megállapodási szándék és hajlandóság esetében a szünetelés mellett a folyamatban lévő peres eljáráshoz kapcsolódóan a felek a bírósági vagy a piaci közvetítést is igénybe vehetik.

Amennyiben a felek között nem jön létre egyezség, a bíróság nyomban megtartja az érdemi tárgyalást, vagy ha az ügy körülményei ezt nem teszik lehetővé, akkor kitűzi annak időpontját és megidézi a feleket. Mivel a bíró sikertelen mediáció esetén eldönti a jogvitát, a felek közvetítői eljárásban tett nyilatkozatait nem ismerheti meg, azok a peres eljárásban nem használhatók fel bizonyítékként. A peres eljárásban sem a felek, sem a jogi képviselők nem hivatkozhatnak olyan tényre, körülményre, mely a mediációs eljárás bizalmi jellegének, titoktartási kötelezettségnek a megsértésével járna.²³ Ez is a mediációba vetett bizalom megőrzését szolgálja.

3. A közvetítői eljárásban megkötött egyezség

Az egyezség Ptk.-beli fogalma szerint *a felek a kötelemből eredő vitás vagy bizonytalan kérdéseket megegyezéssel úgy is rendezhetik, hogy kölcsönösen engednek egymásnak, vagy valamelyik fél egyoldalúan enged követeléséből. Az egyezség érvényességét nem érinti a feleknek olyan körülményre vonatkozó tévedése, amely közöttük vitás volt, vagy amelyet bizonytalanannak tartottak.*²⁴ Az új Ptk. megfogalmazása alapján az anyagi jogi egyezség közelebb került a perbeli (eljárásjogi) egyezséghez. A régi Ptk. értelmében ugyanis az volt az anyagi jogi és a perbeli egyezség közötti különbség, hogy a polgári jog által szabályozott egyezségtől eltérően a perbeli egyezségnek nem feltétele az, hogy a felek kölcsönösen engedjenek egymásnak (EBH2011. 2410.). Változatlanul fogalmi eleme viszont az anyagi jogi egyezségnek, hogy a felek között vitás (bizonytalan) követelés rendezésére kerül sor a követelések módosításával. Maga a közvetítés azért előnyös, hiszen a felek határozzák meg annak a tartalmát, saját belátásuk szerint. A mediátor az egyezség tartalmába nem szól bele, azt nem is hagyhatja jóvá. Így

²³ Gyengéné dr. Nagy Márta: Mediáció az igazságszolgáltatásban, *Magyar Jog*, 2009/11., 681-692. o.

²⁴ Ptk. 6:27. §

tulajdonképpen a közvetítői eljárásban megkötött egyezség is a felek „szerződésének” minősül, ahhoz anyagi jogerőhatás nem kötődik, és végrehajtható okiratnak sem minősül. Már csak azért sem, mivel nem érinti a feleknek azt a jogát, hogy a vitás ügyben igényüket bírósági vagy választottbírói eljárás keretében érvényesítsék.²⁵ Vagyis a bírósághoz fordulás jogát a közvetítés igénybevétele nem kívánja elvonni a felektől. Hozzá kell tennünk azonban, hogy bizonyos szankciókat fog alkalmazni a bíróság abban az esetben, ha a felek a sikeres közvetítés ellenére mégis pert indítanak (pl. a közvetítéssel kapcsolatban felmerülő költségek viselése és a perköltségviselés vonatkozásában). Továbbá az ilyen pereskedés alapul szolgálhat az adott fél jóhiszeműségének megkérdőjelezésére is.²⁶

Ez természetesen a magában hordozza annak kockázatát, hogy a felek valamelyike mégsem fogja betartani az egyezségben foglaltakat. Ilyenkor főszabály szerint a jogaiban sértett félnek pert kellene indítania a másikkal szemben, vagy pedig közjegyző előtt fizetési meghagyásos eljárást kellene indítani, ami gyakorlatilag feleslegessé tenné a közvetítés jogintézményét. Ezért a hatályos jogunk támogatásban részesíti a megkötött egyezségeket, olyan formában, hogy amennyiben sikerült a feleknek egymással megállapodnia, kérhetik a bíróságtól/közjegyzőtől, hogy egyezségüket végzéssel hagyja jóvá. Ha az egyezség - ideértve a Pp. 238. § (2) bekezdésében meghatározott megállapodást is - megfelel a jogszabályoknak, a bíróság azt végzéssel jóváhagyja, ellenkező esetben a jóváhagyást megtagadja, és a már folyamatban lévő eljárást folytatja. Ezáltal lesz a felek kezében egy (jogerős) határozat, ami már végrehajtható lesz, hiszen a bíróság által jóváhagyott egyezségnek ugyanaz a hatálya, mint az ítéletnek. Ez a végzés nem tartalmaz indoklást, csupán az egyezség létrejöttére kell utalni és arra, hogy az a jogszabályoknak minden tekintetben megfelel –e, egyebekben nem bírálhatja felül az abban foglaltakat (ez az ún. "minimum kontroll" elve), ami garancia arra, hogy a felek megállapodása nem torzulhat a jóváhagyás során.²⁷

4. A Választottbírói eljárásról - dióhéjban

A választottbírói eljárás az állandó választottbíróshoz forduló feleknek lehetőséget ad egy egyfokú eljárásban peres igényük érvényesítésére az állami igazságszolgáltatáson kívül, magánbírói eljárás előtt, ezért innovatív elemeivel az alternatív vitarendezési fórumok első helyezettje mind a hazai, mind a nemzetközi alternatív peres igényérvényesítési eljárásokban. Az eljárás az állandó választottbírói eljárások előtt indul, mint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbírói eljárások esetében.²⁸ A

²⁵ Nagy: i. m. 60. o.

²⁶ Somogyi: i.m. 21. o.

²⁷ Gyengéné Nagy Márta: A mediáció uniós szabályozásának hatása a magyar perjogi kodifikációra, *Magyar Jog* 2016/5., 274. o.

²⁸ A választottbírói eljárások Magyarországon is nagy múltra tekinthetnek vissza, ezt bővebben megtudhatjuk Kecskés László által szerkesztett Választottbírók könyvből. *Választottbírók könyve* (szerkesztette: Kecskés László- Lukács Józsefné) HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012. 99- 185.o. Magyarországon a jelenleg működő Választottbírói eljárások: A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (továbbiakban MKIK)

választottbíróóságok magánbíróóságok, ahol az érintett felek abban állapotnak meg, hogy jogvitájuk eldöntését a rendes, bírósági eljárás mellőzésével a felek által kijelölt választottbíróóságra, és a felperes és az alperes által választott választottbírókra, valamint a két választottbíró által választott tanácsvezető választottbíróra bízják. „ A Választottbíróóság olyan sajátos alternatív vitarendezési fórum, ahol a felek a vitás kérdésre figyelemmel maguk dönthetnek arról, hogy milyen szakmai ismeretekkel rendelkező bírák alkalmasak speciális jogvitájuk eldöntésére.”²⁹ A Választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény (Vbtv.) 3.§ (1) bekezdés 1.pontja értelmében a választottbíráskodás fogalma és lényege: „kereskedelmi jogviszonyokban felmerült jogvitáknak állami bírósági peres eljárás helyett a felek által választott eljárásban történő eldöntése, akár eseti, akár állandó választottbíróósági intézmény folytatja le az eljárást...” A polgári peres eljárások esetében nem minden ügy vihető alternatív vitarendezési fórum elé, elsősorban a kereskedelmi és gazdasági magánjogi jogviták tartozhatnak ide, de nincs helye választottbíróósági eljárásnak a fogyasztói szerződésből eredő jogvita esetén³⁰, vagy a Pp. által szabályozott különleges eljárásokban³¹, és a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény hatálya alá tartozó ügyekben sem. A Választottbíróósági eljárás fontos feltétele a választottbíróósági szerződés vagy a választottbíróósági kikötés - mely nem más, mint a felek írásbeli szerződéses megállapodása a Választottbíróóság hatáskörének kikötésére jogvita esetén - valamint az alkalmazandó Állandó Választottbíróósági Eljárási Szabályzat megjelölése. Erre vonatkozóan az MKIK Állandó Választottbíróóság Eljárási Szabályzata mintaklauzulát tartalmaz a választottbíróósági eljárás szerződésben történő kikötésének megkönnyítésére.³² A kikötés történhet a jogvita alapjául szolgáló szerződésben, vagy a polgári jogi szerződés megkötését követően utólag is. A Választottbíróóság kikötés lehet egyszerűbb is, tehát vagy külön szerződésben, vagy a szerződés részeként kell, hogy a felek arra vonatkozó egybehangzó akaratnyilatkozata írásban

mellett működő Állandó Választottbíróóság, azaz a Kereskedelmi Választottbíróóság, mely 2018. január 1-től a Kereskedelmi Választottbíróóságon kívül magában foglalja a Pénz és Tőkepiaci Választottbíróóságot és az Energetikai Választottbíróóságot is, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK) mellett működő Állandó Választottbíróóság, Sport Állandó Választottbíróóság., Hírközlési Állandó Választottbíróóság.

²⁹ Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Bemutatóközlés – Választottbíróóság <https://mkik.hu/valasztottbirosag>

³⁰ bizonyos kivételek itt léteznek, mint pld. a cégekkel és vezetőikkel szemben folytatott fogyasztói szerződésből eredő eljárások , lásd: Erdős Éva: *A fogyasztói szerződésekből kikötött választottbíróósági eljárás tisztességtelenségéről*, Ünnepi tanulmányok Bíró György Professzor 60. Születésnapjára, Novotni Alapítvány, Lícium-Art Könyvkiadó, 2015. 114.-134.o

³¹ Pp. Hetedik fejezete

³² A javasolt mintaklauzula szövege a következő: „Bármely vita elbírálására, amely jelen szerződésből vagy azzal összefüggésben, így különösen annak megszegésével, megszűnésével, érvényességével, vagy értelmezésével kapcsolatban keletkezik, a felek az állami bírósági utat kizárják és alávetik magukat a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróóság (Kereskedelmi Választottbíróóság Budapest) kizárólagos és végleges döntésének azzal, hogy a Választottbíróóság a saját Eljárási Szabályzat szerint jár el, az eljáró választottbírók száma (három/egy) és az eljárás során a ... (pld magyar, néme/angol) nyelvet kell alkalmazni. A felek kizárják a választottbíráskodásról szóló 2017.évi LX . törvény IX. fejezetében szabályozott eljárásújítás lehetőségét. A jogvita eldöntésére alkalmazandó anyagi jog a ... jog, ide nem értve annak nemzetközi magánjogi szabályait.” Természetesen ettől egyszerűbb választottbíróósági kikötést is elfogad a Választottbíróóság.

megtörténjen, hogy a jogvitájuk elbírálása céljából az állami bíróság eljárását kizárják, és alávetik magukat az általuk választott bíró vagy bírák döntésének, és ezt a tényt a felek később se vitassák a per folyamán. A Választottbíróság tehát vagy a mintaklauzula alapján, vagy a felek egybehangzó akaratnyilatkozata alapján jár el, és nagyon fontos, hogy hatáskörét hivatalból vizsgálja. Ez azt is jelenti, hogy a Választottbíróság a felek egybehangzó kikötését felülbíráhatja hatásköri okokból.

A Választottbíróságon is alkalmazható a közvetítői eljárás³³, elsősorban egyezségkötés céljából, és csakis akkor, ha választottbírósági eljárás még nem indult. Ebben az esetben a közvetítői eljárásban nem szükséges a választottbírósági szerződés, kikötés megléte. A közvetítő eljárásban azonban nem születethet ítélet, csupán javaslat, vagy egyezség, és az nem lesz azonnal jogerős és végrehajtható. A felek külön választottbírósági eljárásban kérhetik a közvetítői eljárás során létrejött egyezségük ítéletbe foglalását, mely ekkor azonos elbírálás alá esik, mint a választottbírósági eljárásban meghozott ítélet.

5. A választottbírósági eljárás előnyei, pro és kontra

A választottbírósági eljárás mellett szólnak pro és kontra érvek, előnye mindenképpen az egyfokú eljárás, jogorvoslatnak ugyanis nincs helye az ítélet ellen, az ítélet azonnal jogerős és végrehajtható lesz. Így az ügy elhúzásának nincs helye, a jogvita sokkal gyorsabban tud érdemi módon lezárulni. Az eljárási költségek viszonylagos drágaságát a kontra érvek között szokás felhozni, azonban, ha az igényérvényesítő fél hamarabb akar hozzájutni az őt jogosan megillető tartozáshoz vagy összeghez, akkor az eljárás - a gyorsasága és egyfokúsága miatt - a legjobb megoldásnak bizonyulhat, mivel a költségek is hamarabb térülnek meg, ami ellentmond a „drága eljárás” kifogásnak. A választottbírósági eljárást számos újonnan bevezetett intézmény segíti a jogvita alapos, de gyors lezárásában, ilyen az előkészítő egyeztetés intézménye³⁴, vagy az MKIK mellett működő Állandó Választottbíróság Eljárási Szabályzata 5.§-ának előírása, mely szerint a választottbírósági tanács az eljárást – lehetőség szerint - a választottbírósági tanács megalakulását követő hat hónapon belül berekeszti. Az eljárás rugalmas és egyszerű, egyfokú, gyors, szakmailag hozzáértő és akár hosszú gyakorlattal és tapasztalattal rendelkező bírák járnak el, cél a jogvita békés, gyors és alapos kivizsgálása és lezárása. A választottbírósági eljárást összehasonlíthatjuk a rendes bírósági eljárással, az első fontos eltérés, hogy itt mindenképpen szükséges a választottbírósági szerződés vagy kikötés megléte, ez viszont azt is jelenti, hogy a felek egybehangzó akaratnyilatkozata alapján indul meg az eljárás. A szerződésből eredő jogvita mind a két esetben szükséges, a bírósági eljárásban azonban csak az egyik fél kérelmére indul az eljárás, a másik fél részvétele kényszerű.³⁵ A Bírósági

³³ MKIK mellett működő Állandó Választottbíróság Eljárási Szabályzata 4. Melléklet: A Választottbíróság Közvetítői Eljárási Szabályzata.

³⁴ MKIK mellett működő Állandó Választottbíróság Eljárási Szabályzata 36.§

³⁵ A bírósági eljárás jellemzőiről lásd Gyengéné dr. Nagy Márta: Mediáció az igazságszolgáltatásban, *MJ*, 2009/11. 681-692.o.táblázatát

eljárás menetét a törvény határozza meg, a választottbírószági eljárásban a felek akarata és közös megállapodása szükséges, melyet az előkészítő egyeztetésen a bírósági tanács vezetésével fektetnek le a felek (pld. beadványok száma, menete, határideje), cél a konfliktus közös megoldása, és az igazságos jogszolgáltatás. A bírósági eljárásban a bírót hivatalból jelölik ki, míg a választottbírószági eljárásban a felperes is választ egy bírót, az alperes is választ egy bírót, akik pártatlanok és függetlenek a felektől, és a két bíró választ egy harmadikat, aki a választottbírószági tanács elnöke lesz. A Bíró választása lehet egyedi, de leggyakrabban a választottbírószági ajánlási listáról történik, ahol a lehetséges bírák szakértelme fel van tüntetve, így a fél bizalma az eljárásban biztosítva lehet. A gyors lebonyolítás érdekében és a perelhúzás megakadályozása céljából, az előkészítő egyeztetésen menetrendet állít fel a tanács, és a határidőket is a felekkel közösen fektetik le. Az előkészítő egyeztetést általában már csak egy tárgyalás követi, szemben a rendes bírósági eljárás elhúzódó, több tárgyalásból álló menetével. Az eljárási költségek megelőlegezése mind a két eljárásban fontos, a választottbírószági eljárásban viszont nincs helye költségmentességnek. Az ügyvéd az eljárás aktív résztvevője mind a két eljárásban, azonban a választottbírószági eljárásban a felek szabadon alakíthatják az eljárás módját. A nagy különbség a két eljárás között egyrészt az eljárás rugalmassága, és az, hogy a választottbírószági eljárásban az egyfokú eljárásnak köszönhetően gyorsabban juthat a fél a jogerős ítélethez, amely azonnal jogerőssé válik, valamint az ítélet végrehajtását nemzetközi szinten is védik és egyben ezzel biztosítják is, a nemzetközi egyezmények. Kevesebb tárgyalás, kevesebb összköltséggel jár, a nyertes fél visszakapja a költségeit a pervesztes fél ugyanis köteles azt megfizetni. A választottbírószági ítélet ellen korlátozott esetekben érvénytelenítési pert³⁶ lehet indítani a rendes bíróság előtt, ez azonban ritka esetekben lehetséges, kevés eredménnyel jár, és nem minősül rendes jogorvoslatnak, aminek nincs helye a választottbírószági eljárásban. Összefoglalva: A választottbírószági eljárásban a gazdasági és üzleti élet szereplői az eljárás keretében maguk dönthetnek:

- az eljáró Választottbírószágról, a vb szerződésről, kikötésről, annak tartalmáról, a hatásköri szabályok mentén,
- a felek dönthetnek a vb eljárás alapvető kérdéseiről határidőiről, a Választottbírószági Eljárási Szabályzat alkalmazásáról,
- a választottbírák kijelöléséről, kivéve a tanács elnökéről,
- az eljárás székhelyéről,
- az eljárás nyelvéről,
- az alkalmazandó anyagi és eljárási szabályokról,
- az eljárás menetéről.

A Választottbírószági bírói lista ajánlás jellegű a felek számára. A fenti előnyök álláspontunk szerint megfelelő alternatívát jelentenek a polgári peres igényérvényesítések, konfliktusrendezések körében.

³⁶ A Vbtv. 2017. évi LX. tv VIII. fejezete szól az érvénytelenítés lehetőségeiről.

6. Záró gondolatok

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az alternatív vitarendezési lehetőségek új utat nyitottak a polgári peres igényérvényesítés lehetőségeiben, az eltérés lehetőségét a rendes bírói út igénybevételeitől. Tanulmányunkban új társadalmi innovációt jelentő intézményekről van szó, melyek vagy ismeretlenként kerültek be a jogintézmények közé, mint a mediáció, a közvetítés, vagy már ismertként, azonban nem gyakran használt intézményként, mint a választottbírói eljárás. A hangsúly a felek igazságos igényérvényesítési lehetőségeinek, a konfliktusrendezések hatékonyabb és gyorsabb lezárásán van a felek megaláztatásával. A menü bővül, a lehetőségek nyitva állnak, a gyakorlatban megjelenő problémákat a jogalkotás is segíti megoldani, hiszen mindannyiunk közös érdeke a kevesebb jogvita, a konfliktusok gyors és hathatós lezárása, és a jogszolgáltatásba vetett hit és bizalom erősítése. Az alternatív intézmények általi lehetőségek nyitva állnak, a választék egyre bővül, az eljárások egyre jobban szolgálják a felek közös érdekeit, a megegyezést. Tanulmányunkban a rendes bírósági eljáráson kívüli alternatív vitarendezési módokat szerettük volna röviden bemutatni, elsősorban az előnyök kidomborításával, és néhol a meglévő problémákra történő figyelem felhívással is, de mindenképpen azzal a céllal, hogy rámutassunk az új utakra, és ezzel az új innovatív módszerek igénybevételeinek elterjedését segíthessük.

Irodalomjegyzék

- Bauer Miklós: Választottbíráskodás és mediáció, *Jogtudományi Közlöny*, 2005/12.
- Erdős Éva: A fogyasztói szerződésekben kikötött választottbírói eljárás tisztességtelenségéről, *Ünnepi tanulmányok Bíró György Professor 60. Születésnapjára*, Novotni Alapítvány, Lícium-Art Könyvkiadó, 2015. 114.-134.o.
- Ferenczi Andrea: A konfliktusmegoldás társadalmi eszközei, *Alternatív vitarendezés* 2012/7-8.
- Gyengéné dr. Nagy Márta: Mediáció az igazságszolgáltatásban, *Magyar Jog*, 2009/11.
- Gyengéné Nagy Márta: A mediáció uniós szabályozásának hatása a magyar perjogi kodifikációra, *Magyar Jog*, 2016/5.
- Kohlhoffer-Mizser Csilla: A döntés útjai konfliktusainkban - mediáció és alternatív vitarendezés egyes európai példái, *Magyar Jog*, 2020/5.
- Nagy Adrienn: A jogi konfliktusok rendezésének lehetséges útjai az eljárásjogi reformok tükrében –polgári per vagy mediáció?, *Miskolci Jogi Szemle*, 2018/2.
- Prugberger Tamás – Rácz Zoltán: A vállalkozási vagy megbízási szerződéssel palástolt munkaviszony/kunkaszerződés kérdéséhez, *Gazdaság és Jog*, 2003/3., 21-24. o.
- Prugberger Tamás – Wopera Zsuzsa: Gondolatok a munkaügyi perek szakbírói vagy általános bírósági hatásköréről, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, XXVI./2. (2008.)

- Prugberger Tamás: A munkavégzéssel összefüggő szerződések jogdogmatikai és elhatárolási kérdései, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 2001/1.
 - Prugberger Tamás: Nemzetközi szeminárium a békéltető-közvetítő szolgálat magyarországi kiépítéséről, *Magyar Jog*, 1996/5.
 - Somogyi Árpád: Mi fán terem a mediáció?, *Jogtudományi Közlöny*, 2000/1.,
 - Szekeres Diána: A gazdasági mediációról, *Gazdaság és Jog*, 2012/5.
 - Választottbírók könyve (szerkesztette: Kecskés László- Lukács Józsefné) HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. , Budapest 99.- 185.o.
-
-

A munkajogi szabályok hatásvizsgálatának

kérdéseiről

Ferencz Jácint*

A munkajogi szabályok sokféle aspektusból vizsgálhatóak: jogtudományi, rendszertani, nyelvi, szociológiai értelmezési keretek között. Az értékelés és a hatáselemzés célja a különféle társadalmi-politikai beavatkozások, intézkedések eredményességének a megállapítása. Feladatuk, hogy tapasztalati tényeken alapuló kutatás során minősítsék a beavatkozásokat, valamint oksági kapcsolatok fennállását és azok erősségét állapítsa meg egyfelől a vizsgált intézkedések, másfelől az ezeket követő változások között. Jelen tanulmányban elsősorban a munkajogi jogalkotás hatásainak ex post vizsgálatával foglalkozom, tekintettel arra, hogy e jogviszonyokat nagymértékben áthatja a gazdasági élet változása, így a jogalkotásnak erre reagálnia kell.

Kulcsszavak: munkajog, hatáselemzés

On the general questions of the impact assessment of labour law rules

Labour law rules can be examined from many different angles: jurisprudential, taxonomic, linguistic, sociological.

The purpose of evaluation and impact analysis is to determine the effectiveness of various socio-political interventions and measures. Their task is to assess the quality of interventions and to establish the existence and strength of causal links between the measures under evaluation and the changes that follow them, based on empirical evidence. In this paper, I focus on the ex post analysis of the effects of labour law legislation, given that these legal relations are largely permeated by changes in economic life and that legislation must therefore respond to these changes.

Keywords: labour law, impact analysis

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1996>

A munkajogi szabályok sokféle aspektusból vizsgálhatóak: jogtudományi, rendszertani, nyelvi, szociológiai értelmezési keretek között egyaránt alkotható egyfajta vélemény, értékítélet a szabályok helyességéről, értelmezhetőségéről, illeszkedéséről, céljáról és hatékonyságáról. Jelen munkában elsősorban a gazdasági hatások és elvek felől közelíték a munkajog felé, minthogy a szabályozott terület a gazdasági élet alapkövét, a foglalkoztatási viszonyokat érinti. A gazdasági

* Tanszékvezető egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék.

hatásvizsgálat természetesen nem tekinthet el a társtudományok eredményeitől, így utalni fogok több helyen a társadalomtudományok más ágainak vizsgálati eredményeire is, amelyek alátámaszthatják, vagy éppen cáfolhatják a jogtudományi vagy gazdaságtudományi elméleteket, elvárásokat.

Az jogalkotás – ezen belül a munkajogi jogalkotás – eredményességének és minőségének javítását, hatékonyságának fokozását célzó politikának szüksége van olyan alkalmazott kutatásokra, amelyek eredményei alapján el tudja dönteni, érdemes-e valamilyen beavatkozást elvégezni vagy sem (azaz a beavatkozás nyomán valóban létrejön-e a kívánt eredmény, hatás), illetve, hogy miként érdemes részletezni, módosítani a fejlesztési folyamatokat. A döntéshez gyakran oksági összefüggések megállapítására van szükség. Ezért különösen értékesek a fejlesztők és a döntéshozók számára az olyan kutatások, amelyek egy-egy beavatkozásról nagy biztonsággal meg tudják mondani, hogy annak eredményeképpen a dolgok jobbak, vagy esetleg rosszabbak lesznek/lettek. Ilyen speciális alkalmazott kutatások a beavatkozások hatásvizsgálatai, amelyek egyrészt visszajelzést adnak a megvalósult beavatkozás eredményeiről, sikerességéről, másrészt a tapasztalatok összegzésén, a tanulságok megfogalmazásán keresztül hatékonyan segítik a jövőbeli beavatkozások sikeres tervezését és megvalósítását. Az értékelők és a hatásvizsgálati szakemberek véleményei, következtetései és javaslatai befolyásolják a döntéshozókat, mégpedig mindkét irányban: vagy úgy, hogy jóváhagyják az intézkedéseket, folyamatokat és eredményeiket, vagy pedig úgy, hogy azokat kudarcnak vagy anomáliáknak állítják be.¹

A közgazdaságtudomány fogalmi, elemzési apparátusa szinte minden szakpolitikai területen teret nyert az elmúlt évek során. A közgazdasági elemzések a közvélekedéssel ellentétben nem csupán a költségek és hasznok összemérését teszik lehetővé: segítséget nyújtanak az emberi viselkedést befolyásoló ösztönzők megértéséhez, a jogrend működésével – a jogosultságok és felelősségek elosztásával – járó következmények megismeréséhez, a társadalom és a gazdaság intézményeiben működő hatásmechanizmusok, az okok és okozatok láncolatának feltárásához, a hatások erősségének méréséhez és a nem szándékolt mellékkövetkezmények kimutatásához.² Az alábbiakban a munkajogi jogalkotáshoz kapcsolódó hatásvizsgálatok alapkérdéseivel és módszertanával foglalkozunk.

1. A munkajogi jogalkotás hatásvizsgálatának ex post módszertani kérdései

Az értékelés és a hatáselemzés célja a különféle társadalmi-politikai beavatkozások, intézkedések eredményességének a megállapítása. Feladatuk, hogy tapasztalati tényeken alapuló kutatás során minősítsék a beavatkozásokat, valamint oksági kapcsolatok fennállását és azok erősségét állapítsa meg egyfelől a vizsgált intézkedések, másfelől az ezeket követő változások között.³

¹ FUTÓ, 2009. 22. old.

² FAZEKAS, 2011/7. 6. old.

³ FUTÓ, 2009. 27. old.

Korábbi tanulmányomban⁴ részletesen foglalkoztam a hatásvizsgálatok jogszabályi kereteivel. Szembetűnő ugyanakkor, hogy hatályos jogunk a hatásvizsgálat kérdésének hangsúlyát az *ex ante* értékelésre helyezi, de az utólagos hatásvizsgálatok körében csak általánosságokat fogalmaz meg. Értelmezhetjük ezt úgy is, hogy a jogszabályok módosítása egyfajta *ex post* kritika az elfogadott joganyag kapcsán, és egy-egy joganyag teljes cseréje (vagyis az elfogadott jogszabály hatályon kívül helyezése) és egy új jogszabály elfogadását megelőző *ex ante* vizsgálat egyben az előző joganyag utólagos vizsgálata is. Én nem osztom ezt az értelmezést, és feltétlenül indokoltnak tartom a jogszabályok utólagos hatásvizsgálatának bevezetését. Mintaként szolgálhat ehhez az Európai Bizottság hasonló erőfeszítése, amely keretében az újonnan elfogadott joganyagok kapcsán előre meghatározott időközönként előrehaladási/értékelési jelentést készítenek a szakértő testületek.⁵

Szűkebb értelemben – az *ex post* – hatásvizsgálat alatt az oksági viszonyok feltárására irányuló olyan vizsgálatokat értjük, amelyek egy vagy akár több, de mindenképpen jól mérhető, célként kitűzött eredményt vizsgálva elemzik az egyes fejlesztések (programok/beavatkozások) hatásait. A hatások vizsgálatával alapvetően azt kívánjuk feltárni, hogy:

- (1) az adott fejlesztés (program/beavatkozás) az eredetileg kívánt irányba, és azokra az emberekre, célcsoportokra hat-e, akikre szerettük volna;
- (2) az adott fejlesztés (program/beavatkozás) által elért hatások milyen mértékűek;
- (3) az adott fejlesztésnek (programnak/beavatkozásnak) voltak-e nem szándékolt mellékhatásai a célcsoportra – akár pozitívak, akár negatívak;
- (4) volt-e esetleg közvetett hatása – akár pozitív, akár negatív – a célcsoporton kívüli egyedekre.⁶

Arra tekintettel, hogy a jogszabályalkotás körében az *ex ante* vizsgálati kötelezettségekre már kitértünk, az alábbiakban a munkajogi szabályok *ex post* hatásvizsgálatával foglalkozunk részletesebben.

⁴ FERENCZ 2019. 9-18. o.

⁵ Id. még: az Európai Bizottság úgynevezett REFIT programját, amelynek keretében a Bizottság minden egyes új javaslatához hatásvizsgálatot készít a lehetséges előnyök és költségmegtakarítások felmérése céljából, az uniós jogszabályok hatását pedig visszamenőleges értékelésekkel ellenőrzi. Fontos uniós előrelépés volt a jogalkotás minőségének javításáról szóló Intézményközi Megállapodás (2016. április 13.) is, amelynek III. rész (22) pontja következőket rögzíti: „A jogalkotási ciklus keretében a hatályos joganyag és szakpolitikák hatékonyságára, eredményességére, relevanciájára, koherenciájára és hozzáadott értékére vonatkozó értékelések képezik a további intézkedési lehetőségek hatásvizsgálatainak alapját. E folyamatok támogatása érdekében a három intézmény megállapodik abban, hogy adott esetben jogszabályban rögzítik a nyomon követésre, értékelésre és jelentéstételre vonatkozó követelményeket, ugyanakkor elkerülik a túlszabályozást és az adminisztratív terheket, főként a tagállamokra nehezedőeket. Adott esetben e követelmények mérhető mutatókat is magukban foglalhatnak, amelyek alapján adatok gyűjthetők a jogszabály tényleges hatásáról.”

⁶ SÁGI – SZÉLL, 2015. 22. old.

2. A munkajogi „soft” és „hard” law kérdése

A munkajogi szabályok vizsgálata körében szükséges a vizsgálat tárgyának előzetes meghatározása, a vizsgálati keretrendszer rögzítése.⁷ A munkajog nem csak a jogalkotáson keresztül jelenik meg a foglalkoztatási viszonyokban: a *hard law*-n kívüli szabályozás – a *soft law* számos formájával találkozhatunk a munkajogban arra tekintettel is, ezen a területen a felek megállapodása meghatározó jelentőséggel bír.⁸ A fogalmakat – azok általános ismertségére tekintettel – csak igen röviden kívánom ismertetni, és csak annyiban, amennyiben a munkajogi jogalkotás hatásvizsgálata körében lényeges.

A *soft law* fogalmának meghatározása körében KUN Attila részletes tanulmányt közölt, amelyben megkülönböztette a munkajogi vonatkozású *soft law* alábbi két típusát:

- (1) azok a normák, amelyek ugyan nem a klasszikus, elismert jogforrási formában jelennek meg (jogilag nem kötelezőek), ám mégis egyértelmű magatartásszabályokat tartalmaznak, van valamiféle jogi relevanciájuk, a joghoz hasonlóan „viselkednek”. Ezt nevezi *informális soft law*-nak.
- (2) azok a normák, amelyek ugyan a klasszikus, elismert jogforrási formában jelennek meg (jogilag kötelezőek), ám tartalmukat (szubsztanciájukat) tekintve olyan általánosak, homályosak, többértelműek, megengedőek, vagy feltételes jellegűek, hogy természetüknél fogva nem – vagy nehezen – kérhetőek számon, vagy kényszeríthetők ki. Ezt nevezi *formális soft law*-nak.⁹

KUN Attila meghatározásában *informális soft law*-ként definiált tételek meghatározása nem könnyű feladat, és jogi értelemben – mint jogon kívüli eszközök – nem is feltétlenül egyértelmű. RAB Henriett megállapítja, hogy általánosságban mind az angolszász, mind a kontinentális jogrendszerek esetében a munkajogi *soft law* szabályok csoportjában tartoznak a munkaszervezeten belüli önszabályozó mechanizmusok, szervezeti szokások, és a szervezeti kultúra, a szervezeten kívülről érkező ingerek és a verseny által diktált foglalkoztatási menedzsment eszközök is. Megállapítja, hogy a tételes jog szerepe háttérbe szorul, így mind a jogi keretek, mind a tételes jogi garanciák jelentősége, szükségessége változik.¹⁰

A munkajogi hatásvizsgálat keretében a munkaviszonyokra gyakorolt szabályokat a lehető legtágabban fogom értelmezni a továbbiakban, abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a foglalkoztatás szabályozása az életviszonyok igen széles tárházát öleli fel, amely esetben a *hard law* szabályaira történő hivatkozáson túl a lehető legtöbb, formális és informális *soft law* tényezőt is szükséges figyelembe venni, hogy a vizsgálat értelmet nyerjen.

A munkajogi szabályok körülhatárolása kapcsán még a *hard law* pontos meghatározása is kérdéses lehet. Az Mt. szabályaira történő korlátozás nyilvánvalóan

⁷ A kérdés megválaszolásához tartozik tágabb értelemben a munkajog szabályozási területének általános kérdése is, amelyet itt nem fejtek ki bővebben, de a következő munkák utalnak a munkajog-közszolgálati jog kettőségenek illetve hármásának problematikájára: RADNAI, 2004. 22. old.; BERKE, 2005. 62–63. old.

⁸ JAKAB – RAB, 2017. 27. old.

⁹ KUN, 2012. 8–9. old.

¹⁰ RAB, 2017. 444–445. old.

túl szűk értelmezési keretet jelentene, így álláspontom szerint a foglalkoztatásra irányuló jogszabályi keretek rögzítésekor a hard law fogalmába tartozónak kell tekintenünk nem csak az Mt, hanem annak végrehajtásához kapcsolódó egyéb jogszabályok, illetve a munkavégzés feltételeihez, a munkaviszony elemeihez kapcsolódó egyéb jogforrásokat is, mint az adózás rendjéről szóló törvény, a munkavédelemről szóló törvény, a szociális jog területére eső jogforrások. Egy ilyen kiterjesztett értelmezési keret kapcsán természetesen felmerül a „túl nagy merítés” kockázata, amely a tudományos értékelést nehezíti. A jelen írás tárgya ugyanakkor nem engedi meg a szűk értelmezést: az Mt. társadalmi-gazdasági hatásai nem vizsgálhatóak a tágabb szabályozási környezetre való kitekintés nélkül. A foglalkoztatási jogviszonyok alanyai nem csupán munkáltatók és munkavállalók, hanem gazdasági szereplők, befektetők, menedzserek, és egyben emberek, családapák és családanyák, a társadalom sok értelemben hasznos tagjai, akik a rendelkezésre álló napi 24 órájukból általában legalább egyharmad részt egy szabályozott keretrendszerben töltenek, de a maradék kétharmad rész is jelentős hatással van a munkaviszonyukra: tanulnak, vásárolnak, társadalmi életet élnek, amely mind hatással lehet a munkaviszonyban töltött idejükre is. Ha a munkavállaló a szabadidejében üzleti titkokat árul el sörözés közben, hatással van a munkaviszonyára. Ha a munkavállaló a szabadidejében új készségek elsajátításán dolgozik, hatással van a munkaviszonyára. Ha a munkavállaló szabad idejében beteg szüleit ápolja, ez hatással lehet a munkaviszonyára. Ha a munkáltatóként eljáró gazdasági társaság tevékenységét az állam monopolizálja, az hatással van a munkaviszonyokra is. Ha a munkáltatóként eljáró gazdasági társaság külföldi tulajdonosa úgy látja, hogy az országban nincsen elég szakképzett munkaerő, vagy emelkedik a tőkeköltés, az hatással van a munkaviszonyokra is. A munkaerőpiaci folyamatok vizsgálatához, a munkajogi jogalkotás hatásvizsgálatához szükség van a komplex megközelítésre.

3. Az Mt. vizsgálata

Az empirikus vizsgálatok terén a magyar irodalom nem bővelkedik forrásokban. Míg a korábbi munkajogi szabályozást, illetve az 1992-es Mt. hatását részletesen vizsgálta egy Kiss György által vezetett kutatócsoport több mint 600 oldal terjedelemben,¹¹ addig az új Mt. gyakorlati elemzése kapcsán eddig átfogó elemzés kevés született. Érdekes ugyanakkor megvizsgálni, hogy a 2010-ben megfogalmazott, egyes *de lege ferenda* javaslatok hogyan érvényesültek később a gyakorlatban. Kiss György és szerzőtársai a magyar munkajog átalakítása kapcsán a következőkre tettek javaslatot a jogalkotónak:

- „1. *Át kell gondolni a munkajogi szabályozás, illetve egyes elemeinek hatályát a munkavégzők és a foglalkoztatók új rétegeire való tekintettel;*
2. *Ki kell dolgozni a munkajog új, teleologikus fogalomrendszerét;*
3. *Át kell alakítani a munkajog jogforrási szerkezetét a kontraktuális jogforrások javára;*

¹¹ Kiss, 2010.

4. *Meg kell változtatni a jogi normák jellegét a diszpozitív normák javára;*
5. *Meg kell teremteni a különböző munkavégzésre irányuló jogviszonyok és a különböző munkajogviszonyok közötti átjárhatóság lehetőségét;*
6. *Át kell alakítani a kollektív munkajog egész rendszerét, ezen belül*
 - *meg kell változtatni a kollektív szerződéskötési képesség szabályait;*
 - *át kell gondolni a koalíciós-tarifális rendszer és az üzemi alkotmányjog egymáshoz való viszonyát;*
 - *intézményesíteni kellene a kollektív érdekviták feloldásának rendjét;*
 - *újra kell gondolni a sztrájkjog szabályozását.”¹²*

A teljességre törekvés igénye nélkül elmondható, hogy a fentiek közül a jogalkotó az atipikus munkaviszonyok széles körének meghatározásával, valamint az egyes munkaviszonyok közötti átjárhatóság megteremtésével valóban megkezdte a munkavégzők és a foglalkozatók új rétegeinek Mt. alá rendelését.¹³ Az új Mt. a munkajogi erőviszonyokat a diszpozitivitás és a kontraktuális jogforrások javára valóban elmozdította, ezek kedvező hatásairól ugyanakkor megoszlanak a véleményének (ld. a későbbiekben ismertetésre kerülő kritikus értékeléseket). A munkajog egész rendszerének átalakításán belül két részterületet emelnék ki: a sztrájk és a kollektív érdekviták feloldásának rendjét.

A jogirodalom és a gyakorlat a következő kérdésekkel kapcsolatos kollektív munkaügyi jogvitákat ismeri:

- sztrájk jogszerűségének, jogellenességének megállapítása iránti (Szt. 5. §),
- a sztrájk során a még elégséges szolgáltatás megállapítása iránti [Szt. § (3) bek.],
- a sztrájkjal, egyéb munkaharccal vagy a szervezkedési szabadsággal kapcsolatos jogellenes magatartással (például a sztrájktréssel) kapcsolatos [Pp. 349 § (2) bek. c) pont],
- a tájékoztatásra vagy a konzultációra vonatkozó szabály megszegésének megállapítása iránti [Mt. 289. § (1) bek.],
- kollektív szerződéskötési jogosultság megállapítása iránti,
- kollektív szerződés érvényességének megállapítása iránti [Pp. 349 § (2) bek. b) pont],
- üzemi tanácsi választással kapcsolatos (Mt. 249. §),
- az európai részvénytársaságban, valamint az európai szövetkezetben a munkavállalók döntéshozatalba történő bevonására vonatkozó szabályok megsértésére alapított jogvita [Pp. 349 § (2) bek. d) pont].¹⁴

A kollektív munkaügyi jogvitákat a bíróságok gyorsított eljárásban, nemperes eljárás keretein belül bírálják el. Az igényekhez kapcsolódó igen rövid határidőket (5 és 15 nap) az indokolja, hogy ezek az igények a munkavállalói érdekek előmozdítására szolgáló intézményekhez kapcsolódnak, így a bíróság mentesülhet a részrehajlás gyanúja alól azzal, hogy az eljárás elhúzódásával a munkáltató javát kívánna

¹² KISS, 2010. 629. old.

¹³ Erről a jelenségről egy korábbi munkámban már részletesebben írtam: FERENCZ, 2015.

¹⁴ GYULAVÁRI, 2013. 515. old.

szolgálni.¹⁵

A sztrájkokra vonatkozó adatokat vizsgálva két forrás áll rendelkezésünkre: a KSH adatai, valamint BERKI Erzsébet saját adatgyűjtése.¹⁶ Mindkettő adatai alapján egyértelmű, hogy a sztrájkok gyakorisága és volumene is rendkívüli mértékű csökkenést mutat. Ez közvetlen kapcsolatba hozható az Mt. változásával: megszűntek és szűkültek egyes, a korábbi szabályozásban meglévő szakszervezeti jogok, így például a kifogás intézménye, és a munkakörülmények ellenőrzésére vonatkozó közvetlen ellenőrzési jog is. A szakszervezeti tisztségviselők munkajogi védelmének kerete az Mt.-vel szűkül, ez megjelenik mind a védett tisztségviselők számában, mind pedig a védelem időtartamában.¹⁷

A kollektív igényérvényesítés elősegítése kapcsán az Mt-n kívül megjelenő eszközök körében szükséges felhívni a figyelmet a formálódó Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálatra. KUN Attila szerint a magyar munkajog aktuális szerkezetében kiemelt létjogosultsága és nagyfokú hiánypótló szerepe van egy megújult, modern, a valós helyzetre reflektáló munkaügyi tanácsadói és vitarendezési szolgálat működtetésének a kollektív munkaügyi érdekviták terén.¹⁸ Az új Mt. megalkotásakor a jogalkotó célja az volt, hogy a tisztességes foglalkoztatás szabályait úgy állapítsa meg, hogy a vállalkozáshoz való jog illetve a munka és foglalkozás szabad megválasztásának joga érvényesülését egyaránt elősegítse.¹⁹ A jogalkotó az új törvénnyel a változó munkajogviszonyokra kívánt reagálni, amely indokolta egy teljesen új törvényszöveg megalkotását.

LAKI Mihály és szerzőtársai 2013. januári közzétételű kutatási beszámolójukban általánosságban megállapítják, hogy az új Mt „*a munkavállalók munkafeltételeit és alkuerejét is hátrányosan érintette. A csökkenő nominálbér és műszakpótlék, a növelt nettó munkaidő, a korábbinál kedvezőtlenebb végkielégítés és más szabályozások jól mutatják, hogy az új Munka Törvénykönyve javította a vállalati menedzsment és rontotta a munkavállalók pozíciót*”.²⁰ LEHOCZKYNÉ KOLLONAY Csilla még ennél is erősebben fogalmaz, megállapítva számtalan negatívumot az új szabályozás kapcsán, mint a jogok és kötelezettségek homályos jellegét, egyes normákhoz kapcsolódó szankciók hiányát, illetve az általam később részletesen tárgyalásra kerülő „kockázat-áttolást” a munkavállalókra, az egyénekre és a társadalom egészére.²¹

Az Mt. hatályba lépését követően a munkajogi jogtudomány szerzői számtalan szempontból elemezték annak hatásait a munkaerőpiacra és szélesebb értelemben a társadalom és a gazdaság egészére nézve. GYULAVÁRI Tamás szerint az új jogszabály „egyértelműen a munkáltatók számára kedvező”²² Ezt erősíti meg

¹⁵ GLAVANITS – WELLMANN, 2018 (kézirat), 4.2. pont.

¹⁶ BERKI, 2016.

¹⁷ Id. részletesebben: SZABÓ, 2016. 45–63. old.

¹⁸ KUN Attila: Érdekek és motivációk a Munkaügyi Tanácsadói és Vitarendezési Szolgálat működtetéséhez (háttéranyag). 6. Elérhetőség: https://jogpontok.hu/download/vitarendezes_erdekek_es_motivaciok.pdf

¹⁹ A törvényhez benyújtott miniszteri indokolás általános része alapján.

²⁰ LAKI – NACSA – NEUMANN, 2013. 3. old.

²¹ LEHOCZKYNÉ KOLLONAY, 24–56. old.

²² GYULAVÁRI, 91–104. old.

SCHNEIDER Marianna is azzal az állításával, hogy „*az új törvény (...) számos olyan pontot tartalmaz, amely a termelés és a piac igényeinek érdekében növeli a munkáltató mozgásterét, és féltő, hogy a jelenleginél is alárendeltebb és kiszolgáltatottabb helyzetbe hozza a munkavállalókat*”²³

Az új Mt. kapcsán eddig készült legáltalánosabb hatásvizsgálat a LIGA Szakszervezetek felkérésére készült Szegeden 2015-ben egy uniós finanszírozású pályázat keretében.²⁴ Az elemző tanulmány egyes megállapításai jelentősen eltérnek a jogtudomány képviselői által megfogalmazott aggályoktól. A megkérdezett munkaadók háromnegyede a munkaviszonyok változatlanságáról számolt be, tehát mindössze egynegyedük tapasztalt az új Mt-vel összefüggő változásokat. A munkavállalóknak mindössze 18 százaléka szerint rosszabbodott munkahelyükön a dolgozók helyzete (73 százalék szerint nem változott, 9 százalék szerint még javult is). A munkavállalók számára kedvezőtlen változások elsősorban a nagylétszámú, többnyire részvénytársasági formában működő, részben vagy egészben állami önkormányzati tulajdonú, részben vagy egészben külföldi tulajdonú cégeknél dolgozókat érintették.²⁵

GYULAVÁRI Tamás az új Mt. kapcsán (regionális összefüggésben) megállapítja, a munkaviszonyból egy olcsóbb, de kiszolgáltatottabb munkakapcsolatba való menekülés nagy kihívást jelent a munkaügyi jogalkotás számára a következő évtizedben. Egyre nyilvánvalóbb, hogy ez az összetett probléma nem oldható meg pusztán a munkaviszonyok rugalmasabbá tételével.²⁶ A probléma megoldása jogalkotási feladat, mely nem nélkülözheti az *ex post* hatásvizsgálatot!

Irodalomjegyzék

- BERKE Gyula: Az ún. jogviszonyváltás a magyar munkajogban. In: LEHOCZKYNÉ KOLLONAY Csilla – PETROVICS Zoltán (szerk) *Liber Amicorum Studia Ida Hágelmayer dedicata*. ELTE ÁJK Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, Budapest, 2005. 62–101. old.
- BERKI Erzsébet: *Sztárjk 2.0: A munkaharc eszközeinek alkalmazása Magyarországon*. Dura Stúdió, 2016.
- DABIS Erzsébet et al: *Elemző tanulmány – az új Munka Törvénykönyvének hatásvizsgálata*. LIGA Szakszervezetek – Szegedi Tudományegyetem, 2015.
- DABIS Erzsébet et al: *Elemző tanulmány – az új Munka Törvénykönyvének hatásvizsgálata*. LIGA Szakszervezetek – Szegedi Tudományegyetem, 2015. Elérhetőség:
http://www.liganet.hu/news/8791/Az_uj_Mt._kutatas_osszefoglalo_tanulmany.pdf

²³ SCHNEIDER, 2011. 4. old. Elérhetőség: http://vkdszsz.hu/wp-content/uploads/2018/06/05-az_uj_mtvk_magyarazata.pdf

²⁴ A teljes elemzés Elérhetőség: http://www.liganet.hu/news/8791/Az_uj_Mt._kutatas_osszefoglalo_tanulmany.pdf

²⁵ DABIS, 2015. 6. old.

²⁶ GYULAVÁRI, 2017. 153. old

- FAZEKAS Károly: *Közgazdasági kutatások szerepe az oktatási rendszerek fejlesztésében*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Műhelytanulmány, MT-DP – 2011/7.
- FERENCZ Jácint: *Atipikus munkavégzési formák*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2015.
- FERENCZ Jácint: *Jogalkotás a munkaviszonyok szolgálatában*. Nemzeti Közszerkegálati Egyetem, Budapest, 2019.
- FUTÓ Péter: *Az értékelés és a hatásvizsgálat módszereinek alkalmazása a kisvállalkozás-fejlesztési politikában*. A közép- és kelet-európai országok gyakorlatából merített esettanulmányokkal. PhD-értekezés, Budapest, 2009.
- GLAVANITS Judit – WELLMANN Barna Bence: *Az alternatív vitarendezés helye a jogrendszerben*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2018 (kézirat).
- GYULAVÁRI Tamás (szerk.): *Munkajog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.
- GYULAVÁRI Tamás: „Út a rugalmasságba” in KUN Attila (szerk.): *Az új munka törvénykönyve dilemmái című tudományos konferencia utókiadványa*, KRE ÁJK, Budapest, 2013. 91–104. old.
- GYULAVÁRI Tamás: *Munkajogi reformok az EU kelet-európai tagállamaiban: úton a munkavégzésre irányuló jogviszonyok új rendszere felé? Miskolci Jogi Szemle*, 2017. évi 2. különszám, 138–153.
- JAKAB Nóra – RAB Henriett: *A munkajogi szabályozás foglalkoztatási viszonyokra gyakorolt hatása a szociális jogok és a munkaerőpiac kapcsolatának függvényében*. *Pro Futuro*, 2017/1. 26–40. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2017/1/4746>
- KISS György (szerk.): *A Munka Törvénykönyve hatása a gazdaság versenyképességére*. Tanulmány, Pécs, 2010.
- KUN Attila: *A puha jog (soft law) szerepe és hatékonysága a munkajogban – Az új Munka Törvénykönyve apropóján*. *Pázmány Law Working Paper*, 2012/41.
- KUN Attila: *Érdekek és motivációk a Munkaügyi Tanácsadói és Vitarendezési Szolgálat működtetéséhez (háttéranyag)*. 6. Elérhetőség: https://jogpontok.hu/download/vitarendezees_erdekek_es_motivaciok.pdf
- LAKI Mihály – NACSA Beáta – NEUMANN László: *Az új munka törvénykönyvének hatása a munkavállalók és a munkáltatók közötti kapcsolatokra: Kutatási zárójelentés*, *IEHAS Discussion Papers*, No. MT-DP – 2013/2.
- LEHOCZKYNÉ KOLLONAY Csilla: *Génmanipulált újszülött – Új munkatörvény az autoriter és neoliberais munkajogi rendszerek határán*. In Kun Attila (Szerk.): *Az új Munka Törvénykönyve dilemmái*, KRE ÁJK, Budapest, 2013. 24-56. old.
- RAB Henriett: *A szociális jog megítélése a változó munkajogi környezetben*. *Miskolci Jogi Szemle*, 2017. évi 2. különszám, 438–448. old.
- RADNAI József: *Munkajog*. Szent István Társulat, Budapest, 2004.
- SÁGI Matild – SZÉLL Krisztián: *Hatásvizsgálatok alapszintű kézikönyve. Módszertani segédkönyve oktatásfejlesztők számára*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2015.

- SCHNEIDER Marianna: *Az új Munka törvénykönyve magyarázata*. LIGA Szakszervezetek, 2011. Elérhetőség: http://vkdszsz.hu/wp-content/uploads/2018/06/05-az_uj_mtvk_magyarazata.pdf
 - SZABÓ Imre Szilárd: Sztrájkjogi problémák. *Magyar Munkajog* 2016/1. 45–63. old.
-
-

A Ptk. a környezetjogász szemével – gondolatok Pump Judit könyve kapcsán

Fodor László*

2019 utolsó napjaiban látott napvilágot Pump Judit könyve, amely egy némileg talán szokatlan, ugyanakkor újító, gondolatébresztő perspektívában tárgyalja a Ptk. egyes rendelkezéseit. A polgári jog előírásainak „zöld szemüvegen át” történő értelmezése napjainkban időszerűbb kihívás, mint valaha. Ez az ismertető a könyv lapozgatása közben megfogalmazódott gondolatokat tartalmazza a teljesség igénye nélkül.

Kulcsszavak: Polgári törvénykönyv, környezetjog, Pump Judit, ismertetés

The Hungarian Civil Code through the eyes of an environmental lawyer – Thoughts on Judit Pump's book

Judit Pump's book was published in the last days of 2019. The book discusses certain provisions of the Hungarian Civil Code in a somewhat unusual, but at the same time innovative and thought-provoking perspective. Interpreting the provisions of civil law "through green glasses" is a more timely challenge today than ever. This review contains the thoughts expressed while turning the pages of the book without claiming to be complete.

Keywords: Civil code, environmental law, Judit Pump, book review

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.1997>

Egykori témavezetőmtől, Prugberger Tamástól első tudományos feladatként 27 évvel ezelőtt egy könyvismertető megírását kaptam. Prugberger professzor maga is kedveli a műfajt: közleményekben gazdag tudományos pályafutása alatt megannyi recenziót írt. Műveiben mindig tetten érhető a különböző jogterületek, illetve nézőpontok ötvözése, összekapcsolása iránti igény, s témái közt a környezetvédelem és a polgári jog viszonyának tárgyalása is többször megjelent. Így, a lapszám szerkesztői által előirányzott, szoros terjedelmi keretek közt talán nem meglepő, ugyanakkor az ünnepi alkalomhoz is illik, ha 85. születésnapján egy témába vágó, a polgári jogi kereteket környezetvédelmi megközelítésben tárgyaló könyvről szóló gondolatokkal köszöntöm őt.

* Egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék.
Orcid: 0000-0002-9971-3347

A Polgári törvénykönyv a környezetjogász szemével című könyv¹ szerzője Pump Judit, nem a klasszikus tudós-tanár-karrier képviselője. Volt oktató a bajai főiskolán, illetve jelenleg is címzetes egyetemi docens a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi karán. Órákat ad a környezetvédelmi jogi szakirányú továbbképzésben, ahol egyébként az ismertetés tárgyát képező munka tananyagként szerepel. Életenergiája és szakmai tudása, tapasztalatai nagyobb része azonban talán inkább „az élethez” (law in action) kötik őt. Három évtizede a környezetjog és a környezetgazdaságtan művelőit összefogni hivatott EMLA Egyesületben dolgozott, de volt munkajogász építőipari vállalatnál, projekt-menedzser civilszervezetnél, minisztériumi tisztviselő, jogharmonizációs szakértő is, míg utóbb hosszú éveken keresztül (2013–2021) az ombudsmani hivatal vezető főtanácsosaként, azon belül is a jövő nemzedékek szószólója munkatársaként, számos fontos állásfoglalás, figyelemfelhívás, jogalkotási kezdeményezés és az Alkotmánybírósághoz szóló amicus curiae meghatározó szerzőjeként ismerhettük meg őt. E megbízatásáról leköszönve a *Landsupport* című kutatási projekthez csatlakozott a kőszegi székhelyű Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetében.

Pump Judit tudományos közleményei nemcsak az elmélet és a gyakorlat kettősségét, hanem a gyakorlathoz fűződő munkakörei szerteágazó problematikáját is tükrözik. Néhány kulcsszóval megvilágítva: fogyasztóvédelem, környezetvédelem, közszolgáltatások, közösségi részvétel, közigazgatási reform. Mind igényli az átfogó látásmódot, a gyakorlatias, problémaorientált megközelítést, s Pump Judit minden közleményében megjelenik ezeken felül a kutatói innováció, a modellekben való gondolkodás képessége, valamint a közjog és a magánjog integrálásának az igénye, mint meghatározó gondolati keret. Már korábbi közleményei közt is van olyan, amelyik címe szerint a környezetvédelem polgári jogi eszközeivel foglalkozik.² De ha jogági gubancokra, a közigazgatástól a pályázatokig vizsgált szabályozási módszerekre vagy a tulajdon és a hulladékos közszolgáltatás viszonyára vonatkozó címeikkel találkozunk közleményei sorában, már sejthetjük, hogy azok mögött is megtaláljuk a Pump Juditra jellemző attitűdöket. Könyvének tehát, amelynek fő kérdése, hogy vajon a magánjog hogyan szolgálhatja a fenntartható fejlődést, vannak előzményei, s azt is elmondhatjuk, hogy Pump Juditnak feltétlenül ott a helye a környezetvédelmi szabályozással „behatóbban foglalkozó” hazai jogászok – éppen Prugberger Tamás által a közelmúltban összeállított, de szerencsénkre több tekintetben is bővíthető – névsorában.³

A könyvet kezünkbe véve az első izgalmas kérdés a műfajé. A kiadó a Jogtudományi Monográfiák című sorozatában jelentette meg, ugyanakkor a szerző

¹ Pump Judit: *A Polgári Törvénykönyv a környezetjogász szemével*. Pázmány Press, Budapest, 2019, terjedelem: 436. ISBN: 9789633083840, e-ISBN: 9789633083758, a kiadvány teljes terjedelmében elérhető a https://jak.ppke.hu/uploads/collection/205/file/Pump_Judit_A_Ptk_a_kornyeztogasz_szemevel_PazmanyPress_2019.pdf oldalon (2022. 07. 10.).

² Bándi Gyula–Péter Judit–Szlávik János–Kiss Csaba: A környezetvédelem polgári jogi intézményei és a kapcsolódó joggyakorlat. In: Bándi Gyula (szerk.): *Környezetvédelmi jogesetek és a szakértői tevékenység*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2001, 169–218.

³ Prugberger Tamás: A környezet- és természetvédelmi jogtól a fenntartható fejlődésen át a klímavédelmi jogig. In: Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2018: Éghajlatváltozás és biztonság*. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2020, 43–76.

maga szerényen a jegyzet kifejezéssel illeti előszavában. A külön fejezetben megadott tudományos szakirodalmak köre széles, ugyanakkor részben korábbi tananyagok forrásaira támaszkodik a szerző. Ha csupán gyors pillantást vetünk a tartalomjegyzékére, az leginkább a kommentárokéra emlékeztet, míg az irodalmi szemelvények és a bájos, ugyanakkor jól eltalált, képes illusztrációk egy kissé könnyedebb műfajt sejtetnek. Beleolvasva a szövegbe, a tanulmány vagy az esszé is találó elnevezésnek tűnik. A lényeg azonban talán nem is a forma, hanem a tartalom és a módszer, illetve az a törekvés, hogy a szerző a polgári jogi rendelkezéseket saját tapasztalatain átszűrve elemezze, s rámutasson azokra az értelmezési lehetőségekre, amelyek a bírói gyakorlatot környezetbaráttá tehetik, illetve azokra, amelyek hatása éppen ellenkező lehet. Ebből fakad a könyv hiánypótló jellege és újdonsága is: elszakad a klasszikus megközelítésektől, amelyek a két jogterület kapcsolatát csupán néhány – például a környezeti felelősséghez, a birtokvédelemhez és a szomszédjoghoz, a személyiség védelméhez, a szerződésekhez – tartozó jogintézményben keresik,⁴ és a kódex egészét veszi kiindulási alapul. Így, végeredményben a Ptk. öt könyvből is merít, ideértve a Bevezető rendelkezések, Az ember mint jogalany, A jogi személy, a Dologi jog és a Kötelmi jog egyes rendelkezéseit.

Ezzel egyfelől eléri azt, ami a könyv szorosabb értelemben vett célja – a szakirányú továbbképzésben résztvevő jogalkalmazók orientálása, ezen keresztül közvetve a joggyakorlat fejlesztéséhez való hozzájárulás –, másrészt óhatatlanul is a két érintett szakmai közösség – polgári jogászok és környezetjogászok – által közösen még be nem járt vizekre evez, s ezzel végeredményben vitára, közös gondolkodásra hív. Szálljunk hát hajóra vele!

Társadalmi-gazdasági viszonyainkat, illetve a jogintézmények alkotta tájat személve képzeletbeli tengerünk mélyén és felszínén, mindenekelőtt a szerző által kijelölt irányt kell méltatnom. Ahogyan már ismertetőm absztraktjában is utaltam rá, a környezetvédelem és a polgári jog összekapcsolása ma minden korábbinál időszerűbb kihívás, s egyben talán nagyobb eredménnyel is kecsegtet. Jómagam is környezetjogász lévén ennek szakmai indokát két körülményben ragadhatom meg. Az egyiket az Alkotmánybíróság első környezetvédelmi határozatai már csaknem három évtizede megvilágították. Azok szellemének egyrészt az felel meg, illetve a környezethez való jog akkor érvényesülhet megfelelően, ha a kifejezetten környezetvédelmi szabályok megalkotásán és hatékony érvényesítésén túl a jogrendszer egésze környezetbaráttá válik, azaz a zöld megközelítés mintegy beivódik a jogi értékrend minden szegmensébe. Másrészt az is szükséges, hogy ebben minden hatalmi ág, így az igazságszolgáltatás is betöltse a maga szerepét.⁵ Pump Judit helyesen érzékeli és mutat rá, hogy ez konzervatív (hagyományos) jogértelmezéssel aligha, hanem ahelyett inkább újító módon, az életviszonyok, a

⁴ Sólyom László: *Környezetvédelem és polgári jog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.; Bándi Gyula: *Környezetjog*. 2., átdolgozott kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 349–362.; Bartus Gábor–Szalai Ákos: *Környezet, jog, gazdaságtan: Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok*. Pázmány Press, Budapest, 2014, 147–210.; Csák Csilla: *A környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikája*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012.

⁵ Fodor László: A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2007/1, 5–19.

közösségi értékrend és igények alakulására és alakítására nyitott hozzáállással lehetséges. A másik magyarázat számomra néhány évvel ezelőtt, a környezetvédelem helyi szintjének a vizsgálata során rajzolódott ki, és a hazai jogrendszer lassú, de karakteres, tendenciaszerű átalakulásaként volt leírható. Tartalmában ez nem más, mint a környezetvédelem – és mellette egyébként számos további közérdek – eszköztárában a közigazgatási jogi elemek fokozatos visszaszorulása, lépésről lépésre történő leépítése a „közigazgatási reformok” és a „bürokráciacsökkentés” jegyében, vagy épp a szabályozási környezetet túlságosan színesre festő helyi jogalkotói fantázia megregulázására, ami – nem egy esetben a törvényjavaslatok indokolásában, alkotmánybírósági határozatokban is tetten érhető módon – a magánjog számára nyithat új kapukat.⁶

Ezt a tendenciát, a határvonalak folyamatos eltolódását és elmosódását a közjog és a magánjog között a szerző is érzékelte, illetve a könyv megírása óta is figyelemmel kíséri. A könyv egyik erénye, hogy rámutat e változás, illetve a vonatkozó jogalkotási elképzelések korlátjaira, esetleges hibáira is, amennyiben a polgári jog nem képes minden tekintetben pótolni a közigazgatást. A kettő egymást kölcsönösen kiegészítő együttműködése az ideál.

Az is helyénvaló, hogy – figyelembe véve az elsődleges célközönség sajátos igényeit és talán egyúttal megadva a tiszteletet a klasszikus jogág sajátosságainak –, a szerző kiindulási alapnak, viszonyítási pontnak mindig a magánjogi megközelítést tekinti, s ahhoz képest vizsgálja, mennyiben van helye a környezetjognak.

Némi hiányérzetünk mégis lehet, amennyiben egyrészt az elméleti alapokat egy a téma jelentőségéhez mérve nyúlfarknyi részben fekteti le, másrészt pedig – terjedelmi okokat tartva szem előtt – a kötelmi jogi különös rész elemzését sajnos nem végezhette el.

Az elméleti alapokat lefektető fejezetben tudjuk meg, hogy a környezetpolitika felől közelítve a polgári jog és a környezetjog kapcsolata alapvetően szabályozás-módszertani kérdésként ragadható meg (természetesen a környezetpolitikának vannak már módszerei, eszközei is). Ezt a gondolatot erősíti a hagyományos jogelméleti gondolkodás alapfogalmaira való hivatkozás, amelyben a polgári jog jogág, míg a környezetjog jogterület. Közvetlen szabályozásnak nevezi, amikor a jogalkotó szándéka már eleve kiterjedt a (jelen esetben polgári jogi) jogintézmény környezetpolitikai célhoz rendelésére, míg közvetettnek, amikor az adott eszköz a joggyakorlatban bizonyítja arra való alkalmasságát. Érdekes, hogy a szerző által kevésbé ismert német környezetjogtudományban ez a rendszerezés bevettnek számít, mindenesetre a lényeg, hogy ezzel a szerző a saját maga számára a második kategóriában tárja szélesre a kaput. Így lényegében ez a rövid fejezet nem fejt ki teljesen az elméleti kérdéseket, a célja mindössze az, hogy a szerző saját attitűdjét – témaválasztását, módszerét, célkitűzéseit – tegye megfelelő keretbe.

Ezt azért is tudjuk neki könnyen elfogadni, mert a Ptk. Első könyvét fókuszba állító, következő fejezet több tekintetben is alkalmas az elméleti alapok

⁶ Fodor László: *A falu füstje. A települési önkormányzatok és a környezet védelme a 21. század eleji Magyarországon*. Gondolat, Budapest, 2019, 445. A szerzőtől lásd Pump Judit: A közigazgatási reform hatása a környezetjogi szabályozásra. *Közjogi Szemle*, 2020/2, 17–21.

megfogalmazására, lévén abban alapelvekről szó. Itt érdemes is kicsit elidőzni. A szerző a környezetjog és a polgári jog alapvető különbségét – a Ptk. és a környezetvédelmi törvény hatályának egybevetése során – abban látja, hogy előbbi láthatóvá tesz olyan viszonyokat – az emberek közti viszonyon túl az ember–környezet viszonyt, amelyeket a Ptk. úgymond természetesnek vesz, s nem mindig „nyilatkozik” róluk. Ez azonban nem jelent vakságot. Szép, társadalom-lélektani és etikai kitérőket is engedő példaként a velünk élő fákkal kapcsolatos bírói gyakorlatra hivatkozik a szerző, amely szomszédjogi illetve birtokvitákban gyakran mentette meg az ingatlan határán átnyúló, árnyékoló, netán „szemetelő” fák életét. Ugyancsak a tárgyi hatály körében tárgyalja a vagyon fogalmát, közelebbről is azt a kérdést, hogy vajon mi adja a vagyon értékét az egyik, s mi a másik szempontból. Ez egy óriási téma polgári jogi megközelítése egy a szerző által kiemelt, szűkebb szegmensben, ezért itt feltétlenül utalni kell az ökológiai gazdaságtan művelőinek azon törekvésére, hogy miként lehetne a természeti tőkét vagyonként értékelni, leltárba venni, az úgynevezett ökoszisztéma-szolgáltatásokat beárazni. Ha ez a törekvés sikerrel jár, az elősegítheti a szerző által oly sokszor említett társadalmi értékrend kívánatos megváltozását. Pump Judit ingatlanforgalmi példájánál maradván ma már alappal jelenthető ki, hogy a forgalom biztonsága, illetve a polgári jogi alapelvek érvényesülése is egyre inkább megköveteli, hogy az ingatlanok (különösen a föld) környezeti állapotát minél teljesebb körben vegyék figyelembe a szerződések megkötésekor. További kérdés, hogy ezt hogyan, milyen szolgáltatásokkal segíti elő a közigazgatás.

Itt merülnek fel még olyan fontos, elméleti kérdések, mint a közigazgatási hatósági aktusok és a polgári jog viszonya, a tulajdonjog korlátozhatóságának határa, vagy a jogalkotó mozgásterét a választott szabályozóeszköz lényegének a megváltoztatása terén, összefüggésben azzal, hogy a közjogi intézkedés ellehetetlenítheti-e a magánjogi igény érvényesítését.

A Ptk. értelmezési elveit vizsgálva szükségszerű az Alaptörvény releváns rendelkezéseinek a bevonása, amit a szerző a saját logikáját következetesen alkalmazva, a teljesség igénye nélkül tesz meg. Az Alkotmánybíróság környezetvédelmi alaphatározatára utalva bátran jelentheti ki, hogy a környezethez való jog objektív intézményvédelmi oldalának a polgári jog is része, és akár ugyanolyan fontos lehet, mint a közjogi garanciák. Abban is egyetérthetünk vele, ahogyan az érintett alapjogokat összekapcsolja egymással, illetve a természeti erőforrások megőrzésének kötelezettségét a magánjogi jogviszonyokkal. Ehhez képest a jóhiszeműség és a tisztesség elvéhez tartozó gondolatfűzér egy szűkebb látószöveget képvisel, amennyiben itt az ember és a környezet közti kapcsolat értékalapú megközelítése a kiindulási alap, mintegy felülemelkedve az ontológiai kapcsolaton (s egyben arra építve), azon a tényen, hogy bár az ember a szabályozott cselekvő, a természet az élet (nem csak az emberi élet) objektív feltétele. A példája – otthonteremtés – itt is nagyon életszerű és egyben aktuális, figyelemmel az építési jog fejleményeire. Ez talán az első, de korántsem az utolsó eset, amikor Pump Judit gondolatmenetét olvasva egy a szerző által szem előtt tartott, pozitív jögon felül álló és talán a ma embere által sokszor szem elől tévesztett értékrend, „metajog” sejlik fel. Abban kulcsszerepe van a közösségnek, a közösségi értékrendnek, az egyéni

szükségletek környezettudatos összehangolásának (végeredményben a közérdek és a magánérdek összehangolásának), a kölcsönös elfogadásnak és igazodásnak, adott esetben lemondásnak. Ezt közjogi és magánjogi eszközök egyaránt keretezhetik. Itt a szerző további munkáira⁷ is hivatkozhatok, amelyekben egyrészt a közösség szót valódi tartalommal tölti meg (közösségként értelmezve akár egy ökoszisztéma- vagy közszolgáltatás igénybe vevőinek a körét, akár egy település ingatlanulajdonosait helyben lakásuktól függetlenül), másrészt a közösség által használt környezetben tervezett beavatkozásokat, például építkezéseket a környezeti (jogi) status quo megváltozásaként értékeli, amiről minden esetben előre meg kell (kellene) állapodniuk a közösség tagjainak, elkerülendő a károkat. Bizonyos értelemben egyfajta „társadalmi szerződésről” beszélhetünk.

Az elvárható magatartás elve kapcsán előkerül az Alaptörvény P) cikkében foglalt megőrzési parancs és a környezeti elemek használatával kapcsolatos szakmai követelményrendszer, amelynek az elvárhatósági mérce részévé válása szerzőnk szerint az általános jelleg (foglalkozástól való függetlenség) miatt nem mehetett még végbe. Ebben az egyén „hallgatása” vagy aktív részvétele is szerepet kap, miként a technológiai változásoknak a jelentőségét is megvilágítja a szerző, az elvárhatósági mércének való megfelelés a mikéntje tekintetében.

A jogérvényesítés, a bírói út kapcsán a szerző több példát is felvillant arra vonatkozóan, hogy az igazságszolgáltatás hogyan tette már eddig is magáévá és érvényesítette a környezetjogi elveket, végeredményben jogfejlesztő módon.⁸ Ezekről szívesen olvasnám a szerző önálló tanulmányát, amely az esetleges tendenciákra is kitérhetne.

Ahelyett, hogy a Ptk. egyes rendelkezésein végig kísérem a szerző gondolatmenetét és a könyv többi fejezetét részletesen bemutatnám, csupán néhány útravalót ajánlhatok még az olvasók figyelmébe.

A szemléletmód és a szerzői értékrend „mérése” jegyében rákerestem néhány kulcsszóra a szövegben. Míg a polgári jogász kifejezés egyetlen ízben fordul elő, addig a környezetjogász 217 alkalommal. A környezetjog és annak ragozott formái 461 esetben jelennek meg. A szóhasználat azt mutatja tehát, hogy a könyv a szerző szándéka szerint a polgári jogászok számára világítja meg a környezetbarát kérdésfelvetések, értelmezések lehetőségeit. Két szempontból szükséges ennek az attitűdnek az árnyalása a könyv tényleges tartalma, módszerei alapján. Egyrészt a mondandó korántsem csak a polgári jogászoknak szól. Más szakterületek, természetesen leginkább a környezetjog művelői is megtalálják benne a maguk témáit. A szerző példáit, eseteit ugyanis a biotermékek, a vízvédelem, a levegővédelem, a hulladékgazdálkodás, a földvédelem és más szakigazgatási területek, állami és önkormányzati feladatok érintésével tárja elénk. Másrészt, a

⁷ Egyebek közt Pump Judit: A környezeti felelősség határai. *Pro Futuro*, 2020/2, 189–198.; Pump Judit: A jog konfliktuskezelő és/vagy azt keletkeztető? *Hidrológiai Közlemények*, 2021, különszám, 22–30.; Pump Judit: A zöldenergia-alkalmazás hatása a területi ellátásra. In: Horváth M. Tamás–Bartha, Ildikó (szerk.): *Közszolgáltatások megszervezése és politikái. Merre tartanak?* Dialóg Campus, Budapest, 2016, 231–244.

⁸ Rendkívül izgalmas jogesetekkel, a szövetségi alaptörvény környezeti rendelkezésére hivatkozó ítéletekkel találkozhatunk már a német szakirodalomban. Lásd Fodor László: A környezet védelme a német alkotmányjogban. *Magyar Jog*, 2004/3., 176.

környezetjog kifejezést igen tág értelemben használja. Ha ez egy tisztán környezetjogi munka lenne, azt is mondhatnám, hogy talán túlságosan is tág értelemben. Azok az összefüggések ugyanis, amelyekbe a polgári jogi kérdésfeltevéseit elhelyezi, korántsem csak jogi összefüggések. Ebben az értelemben inkább a környezetvédelem esetenként pontosabb kifejezés lenne a környezetjognál. Ezt a kis pontatlanságot azonban a tágabb összefüggésekre tekintettel nyugodtan tekinthetjük a könyv erényének is.

Itt egy másik szó jut még az eszembe: környezetpolitika. Esetenként akár ezt is használhatta volna a szerző a zöld megközelítések leírásakor. A környezetpolitika egy szakpolitika, amelynek vannak saját céljai, intézkedései, amelyek életviszonyok megőrzésére vagy megváltoztatására, károk megelőzésére irányulnak, illetve amelyek az eszközei között polgári jogi jogintézmények is elhelyezhetők. Ebben az értelmezésben a szerzői gondolatmenet tükrében indokolt kidomborítani egy egyre jelentősebb dimenziót, ami igazolhatja a polgári jognak a szerző által említett alkalmasságát, akár egyenértékűségét a közjogi eszközökével. Általában ugyanis ott, ahol a környezet társadalmi, közösségi konfliktus összetevőjeként jelenik meg, beláthatóan ez a helyzet. A szerző rendkívüli problémaérzékenységről tesz tanúbizonyságot, ahogyan sorra elénk tárja a különféle környezeti és egyben társadalmi konfliktushelyzeteket (a klímaberendezések használatól a zöldmezős beruházásokig, az energiaszegénységtől az uzsoráig), ami egyúttal életszerűvé teszi a jogi kérdésfelvetéseket.

Hasonló asszociációkra vezethet, ha a „mérést” folytatjuk. Néhány jellemző kifejezés és említésük esetszáma: tulajdon/tulajdonos – 961; szerződés – 934; felelősség – 323; birtok/birtokos – 280; közösség – 162; társadalmi – 92; közjog – 91; zavarás/zavaró – 84; közigazgatás – 77; engedély – 57; biztosíték – 54; egyesület – 25.

Zárszóként végül igazat kell adnom a könyv lektorának és egyben ajánlójának, Döme Attilának, aki szerint Pump Judit könyve világossá teszi, hogy a bíró felelőssége messze túlmutat a felek perbe vitt érdekeinek összemérésén. Azt bizonyítja, hogy a környezetjog nem pusztán jogszabályokba foglalt előírások összessége, hanem gondolkodásmód, amely a polgári jogásztól sem lehet idegen. A szerző abból indult ki, hogy az új Ptk. fokozatosan hatályba lépő rendelkezéseinek a bírói gyakorlata még nem érett meg egy olyan, átfogó elemzésre, melynek során megállapítható lenne, mennyiben változtattak az új rendelkezések a polgári jog eszközeinek a környezetvédelmi szabályozó funkcióján. Bízom abban, hogy a megfelelő idő elteltével egy ilyen elemzésre is sor kerül, s abból a szerző is kiveszi majd a részét.

Irodalomjegyzék

- Bándi Gyula: *Környezetjog. 2.*, átdolgozott kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 2014
- Bándi Gyula–Péter Judit–Szlávik János–Kiss Csaba: A környezetvédelem polgári jogi intézményei és a kapcsolódó joggyakorlat. In: Bándi Gyula (szerk.):

- Környezetvédelmi jogesetek és a szakértői tevékenység.* KJK-KERSZÖV, Budapest, 2001, 169–218.
- Bartus Gábor–Szalai Ákos: *Környezet, jog, gazdaságtan: Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok.* Pázmány Press, Budapest, 2014
 - Csák Csilla: *A környezetjogi felelősség magánjogi dogmatikája.* Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012
 - Fodor László: *A falu füstje. A települési önkormányzatok és a környezet védelme a 21. század eleji Magyarországon.* Gondolat, Budapest, 2019
 - Fodor László: A környezet védelme a német alkotmányjogban. *Magyar Jog*, 2004/3., 168–179.
 - Fodor László: A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2007/1, 5–19.
 - Prugberger Tamás: A környezet- és természetvédelmi jogtól a fenntartható fejlődésen át a klímavédelmi jogig. In: Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2018: Éghajlatváltozás és biztonság.* Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2020, 43–76.
 - Pump Judit: *A jog konfliktuskezelő és/vagy azt keletkeztető?* Hidrológiai Közlöny, 2021, különszám, 22–30.
 - Pump Judit: *A környezeti felelősség határai.* Pro Futuro, 2020/2, 189–198. <https://doi.org/10.26521/PROFUTURO/2020/2/8679>
 - Pump Judit: *A közigazgatási reform hatása a környezetjogi szabályozásra.* Közjogi Szemle, 2020/2, 17–21.
 - Pump Judit: *A Polgári Törvénykönyv a környezetjogász szemével.* Pázmány Press, Budapest, 2019
 - Pump Judit: A zöldenergia-alkalmazás hatása a területi ellátásra. In: Horváth M. Tamás–Bartha, Ildikó (szerk.): *Közszolgáltatások megszervezése és politikái. Merre tartanak?* Dialóg Campus, Budapest, 2016, 231–244.
 - Sólyom László: *Környezetvédelem és polgári jog.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980
-
-

A „worker” fogalma az Európai Bíróság esetjogában

Gyulavári Tamás*

A worker uniós jogi fogalma kizárólag az uniós szabályok személyi hatályának meghatározását szolgálja, ezért az EU tagállamok jogainak kötelező megfelelniük ennek a fogalomnak. Ebből eredően a worker uniós fogalma rendkívül nagy hatással lesz a közeljövőben a munkavállaló nemzeti jogi fogalmára. A nemzeti munkaügyi bíróságok jogértelmező szerepe bonyolultabbá válik azzal, hogy nem csak a nemzeti munkajognak, de az uniós jognak és esetjognak is meg kell felelni a munkavállaló fogalmának meghatározása során.

Kulcsszavak: worker fogalma – Európai Unió Bírósága – munkavállalói jogok – irányelvek hatálya

The notion of „worker” in the case law of the European Court of Justice

The EU notion of worker defines the personal scope EU law instruments in the social field, therefore, the laws of the Member States must comply with this notion when defining the personal scope of employment protection. As a result, the EU concept of worker will have a significant impact on the national concept of employee. National courts will face a more complex task of interpretation by complying with national and EU standards at the same time, when defining personal scope of employment law.

Keywords: notion of worker – European Court of Justice – employee rights – scope of Directives

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2002>

1. A worker fogalma: nemzeti vagy uniós definíció?

A munkavállaló (az uniós jogban „worker”) fogalmának azért van jelentősége az uniós jogban, mert ez határozza meg azoknak az uniós jogszabályoknak a személyi hatályát, amelyek a munkavállalók jogait érintik. Ilyen szabályok születtek mindenekelőtt a szabad mozgás, az egyenlő bánásmód és a munkajog (másként munkafeltételek) uniós szabályozási területein. A worker fogalma tehát meghatározó, hiszen meghatározza azt, hogy kikre terjed ki a fenti területeken az uniós szabályozás által biztosított jogok és védelem, és kikre nem. Itt ki kell hangsúlyozni, hogy az uniós jogban és az Európai Bíróság esetjogában a

* Egyetemi tanár, tanszékvezető, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Munkajogi Tanszék.

munkavállaló fogalmát a „worker”, nem pedig az „employee” kifejezéssel fedik le. A személyi hatállyal kapcsolatos jogértelmezés ugyanis eredetileg a szabad mozgás jogára vonatkozó joganyaggal összefüggésben alakult ki évtizedekkel ezelőtt, amely viszont a worker kifejezést használta (free movement of workers). A worker fogalmának használata egyben azt is tükrözi, hogy az uniós jog személyi hatálya tágabb a munkavállaló szokásos nemzeti jogi fogalmánál (employee).

Az uniós jogalkotás az uniós szabályok személyi hatályának meghatározása során két megoldás közül választhatott: a) a munkavállaló nemzeti jogi fogalmára utalás, annak használata; illetve b) egységes uniós munkavállalói fogalom megalkotása (a) jogszabályokban, vagy (b) az Európai Bíróság esetjogában.

Mindkét potenciális megoldásnak vannak előnyei és hátrányai. Kezdjük a nemzeti munkajogi fogalom használatával, mert az első évtizedekben döntő részben ezt a megoldást alkalmazták az uniós munkajogban,¹ kivéve persze a szabad mozgás jogát. Ennek a megoldásnak az a kétségtelen előnye, hogy nem kell egységesíteni a rendkívül sokszínű nemzeti jogi definíciókat. Elegendő utalni arra az uniós jogszabályokban, hogy munkavállalón azt kell érteni, aki az adott nemzeti szabályozás szerint annak minősül. Ez tűnik tehát az uniós jogalkotás szempontjából a legegyszerűbb megoldásnak, ezért a munkafeltételekre vonatkozó irányelvek ezzel a megoldással születtek.

Ezzel szemben a második megoldás, az önálló uniós jogi munkavállaló (worker) fogalom megalkotása ugyan sokkal nehezebb jogalkotási és jogalkalmazási feladat, de több lényeges előnnyel jár. Ez a megoldás biztosítja mindenekelőtt azt, hogy az uniós irányelvek hatálya egységes legyen valamennyi uniós tagállamban. Emellett azt is egy uniós munkajogi fogalommal lehet elérni, hogy a tagállamok ne tudják korlátozni a munkajogi irányelvek érvényesülését a munkavállaló fogalmán keresztül. Végül az uniós jog így tud hatni a tagállamokra, hogy szélesítsék ki a munkavállaló fogalmát, ez által annak hatálya alá vonva a munkavégzők egyre szélesebb körét, alkalmazkodva a gazdasági, munkaerő-piaci változásokhoz. A gazdaságilag függő munka, a behívásos munkavégzés, és a platform munka egyaránt olyan munkavégzési formák, amelyek ma általában kívül esnek a munkavállaló korlátozottabb nemzeti jogi értelmezésén. Ha tehát az uniós jog hatékony alkalmazását tekintjük alapvető célnak, akkor az uniós jogalkotás, illetve jogalkalmazás kénytelen kialakítani a munkavállaló uniós jogi fogalmát. Az alábbiakban az erre irányuló jogszabályi és esetjogi fejleményeket elemzem.

2. A worker fogalma a szabad mozgás jogában és azon túl

A fentiekben leírtakat jól tükrözik az elmúlt évtizedek uniós jogszabályai (irányelvek és rendeletek), illetve az Európai Bíróság ezeket értelmező esetjoga. Kezdetben ugyanis az Európai Bíróság csak a szabad mozgás jogával összefüggésben alakította ki a worker uniós jogi fogalmát az esetjogában. Ez lépésről lépésre történt, az

¹ Eredetileg ezt a megoldást választotta az Európai Bíróság a Danmols ítéletében (Emanuele Menegatti: Taking EU labour law beyond the employment contract: The role played by the European Court of Justice, *European Labour Law Journal*, 11 (2020) 31): 105/84. Danmols [1985] ECR 02639, Para 26.

Európai Bíróságnak a szabad mozgás jogát érintő ítéleteiben.

Az egyenlő bánásmód és a munkajog terén született jogszabályok és ítéletek viszont nem alkalmazták a szabad mozgás jogában kialakított, uniós munkavállaló (worker) fogalmat, hanem némiképp változatos megfogalmazással ugyan, de egységesen a nemzeti jogi munkavállaló fogalomra utaltak a hatályuk meghatározásánál. Lassan azonban egyértelművé vált, hogy ez a nemzeti jogra utaló szabályozási megoldás veszélyezteti az uniós jog hatékony alkalmazását (a munkajog és az anti-diszkriminációs jog területein egyaránt). A nemzeti jogi, sokszínű munkavállaló-fogalmak használata ugyanis lehetőséget ad a tagállamoknak arra, hogy az uniós jog érvényesülési körét a munkavállaló fogalmán keresztül (önkéntesen) szűkítsék, korlátozzák.

Az elmúlt évtizedekben az Európai Bíróság számos ítéletében, fokozatosan alakította ki a munkavállaló (worker) uniós jogi fogalmát.² Mindezek alapján két párhuzamos jogfejlődési tendencia figyelhető meg az uniós jogban és az Európai Bíróság esetjogában. Az egyik tendencia a worker fogalmának egyre szélesebb körben való érvényesülése. Eleinte csak a szabad mozgás jogát érintette az uniós jogi worker fogalom, majd ez kiterjedt az egyenlő bánásmódra, később pedig egyre több munkajogi irányelv személyi hatályára is. Ma már azt mondhatjuk, hogy mindezek az uniós jogi szabályozási területeken egységesen az uniós jogi „worker” fogalmat alkalmazzák, nem ritkán felülírva még az irányelvek szövegét is.

Ennek a folyamatnak az eddigi csúcspontja a munkavállalók tájékoztatásáról szóló 91/533/EGK irányelv módosításáról szóló 2019-ben elfogadott 2019/1152 irányelv. Az irányelv hatályára vonatkozó rendelkezés szerint „az irányelv minimális jogokat biztosít, amelyek minden olyan uniós munkavállalót megilletnek, aki az adott tagállamokban a hatályos jog, kollektív szerződések vagy gyakorlat által meghatározott munkaszerződéssel rendelkezik vagy munkaviszonyban áll, figyelembe véve a Bíróság ítélkezési gyakorlatát is.”³

Ebből az következik, hogy a nemzeti munkavállaló fogalomnak összhangban kell lennie az Európai Bíróság esetjogával. Ma már tehát a szabad mozgás jogára, az egyenlő bánásmódra és a munkafeltételekre vonatkozó uniós rendeletek és irányelvek személyi hatályát az Európai Bíróság esetjoga alapján, azzal összhangban kell meghatározni. A nemzeti munkavállaló fogalomnak meg kell felelnie az uniós joggal és esetjoggal, legalábbis az uniós szabályok végrehajtását szolgáló nemzeti jogszabályokban és esetjogban. A nemzeti munkajogban azonban aligha célszerű két munkavállaló fogalmat alkotni, egyet az uniós irányelvek hatályába tartozó kérdésekre, és egy másikat azon kívül. Éppen ezért ez a fejlemény alapvetően befolyásolja a tagállamok jogalkotását és esetjogát a munkavállaló fogalmának meghatározásával és értelmezésével kapcsolatosan.

A másik jelentős tendencia az esetjogban az, hogy a worker fogalmát egyre szélesebben értelmezi az Európai Bíróság. Ennek kiindulópontja természetesen a

² A vonatkozó ítéletek listáját, összefoglalását és elemzését lásd: Martin Risak and Tomas Dullinger: *The Concept of "Worker" in EU Law: Status Quo and Potential for Change*. ETUI, www.etui.org/Publications2/Reports/The-concept-of-worker-in-EU-law-status-quo-and-potential-for-change.

³ 2019/1152 irányelv 1. cikk (2) bekezdés.

szabad mozgás jogának személyi hatályával kapcsolatos jogértelmezés volt. A worker fogalmának tisztázása tehát egyben a szabad mozgás jogára vonatkozó uniós jogszabályok hatályának meghatározását is jelentette egyben. A Hoekstra ítéletben, 1965-ben⁴ mondta ki először az Európai Bíróság, hogy a munkavállaló (worker) fogalmának a nemzeti jogoktól független, önálló közösségi jogi jelentése van. Azért volt szükség egy szupranacionális fogalom esetjoggal történő megalkotására, mert a Római Szerződés közösségi jogi fogalomként kezelte azt, ezért nem adott felhatalmazást a nemzeti jogi fogalom alkalmazására. Ha a különféle nemzeti jogi meghatározásokat alkalmaznák, akkor a tagállamok tetszés szerint korlátozhatnák a migráns munkavállalónak minősülő személyek körét, ami veszélyeztetné a szabad mozgás jogának széles körű érvényesülését. Ugyanakkor ez az ítélet adós maradt a fogalom meghatározásával.⁵

Ezt követően az Európai Bíróság számos ítéletében foglalkozott a „worker” fogalmával a szabad mozgással összefüggésben.⁶ Ezek az ítéletek folyamatosan és fokozatosan tágították a worker fogalmát, így például kimondták, hogy az kiterjed a minimálbér alatti jövedelemmel,⁷ határozott időre, részmunkaidőre létesített munkákra is.⁸ A szabad mozgás jogával kapcsolatban kialakított worker fogalma a *Lawrie Blum formula*⁹ alapján akként foglалható össze, hogy „meghatározott ideig egy személy szolgáltatást nyújt egy másik személynek, annak irányítása alatt, amelynek ellenértékéért tőle díjazást kap.”¹⁰

A szabad mozgás jogára vonatkozó uniós joganyagnak tehát kettős jelentősége van a worker uniós jogi fogalmának kialakításával összefüggésben. Egyfelől, itt került elfogadásra az az írott uniós jogban *expressis verbis* nem szereplő koncepció, miszerint a worker fogalmának uniós jelentése van,¹¹ vagyis ez egy önálló uniós jogi fogalom. Másfelől, a szabad mozgás jogára vonatkozó jogszabályok értelmezése során került kialakításra az a koncepció is, hogy a „worker” fogalmát rendkívül tágan kell értelmezni, mivel annak alapvető elemei: a valódi gazdasági tevékenység, a másik fél irányítása, és az ennek ellenértékéért járó díjazás.¹²

⁴ 5/63. Hoekstra v Bestuur der Bedrijfsvereniging voor Detailhandel en Ambachten [1965] ECR 177.

⁵ Gyulavári Tamás: Munkajogi alapfogalmak a közösségi jogban, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2(2009) 7-26.

⁶ Lásd különösen az alábbi ítéleteket: 53/81. Levin v Staatssecretaris van Justitie [1982] ECR 1035; 139/85. Kempf v Staatssecretaris van Justitie [1986] ECR 1741; 196/87. Udo Steymann v Staatssecretaris van Justitie [1988] ECR 6159; 44/87. Bettray v Staatssecretaris van Justitie [1989] ECR 1621; C-357/89. Raulin v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1992] ECR 1027; C-3/90. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1992] ECR I-1071; C-456/02. Trojani v CPAS [2004] ECR I-7573; 6/85. Deborah Lawrie-Blum v Land Baden-Württemberg [1986] ECR 2121; C-109/04. Kranemann v Land Nordrhein-Westfalen [2005] ECR 2421; C-337/97. C.P.M. Meeusen v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep [1999] ECR I-32; C-107/94. Asscher v Staatssecretaris van Financiën [1996] ECR I-3089.

⁷ 53/81. Levin v Staatssecretaris van Justitie [1982] ECR 1035, Para 12.

⁸ C-413/01. Franca Ninni-Orasche v Bundesminister für Wissenschaft, Verkehr und Kunst [2003] ECR I-13187.

⁹ 6/85. Deborah Lawrie-Blum v Land Baden-Württemberg [1986] ECR 2121, Para 17.

¹⁰ „for a certain period of time a person performs services for and under the direction of another person in return for which he receives remuneration”.

¹¹ 6/85. Deborah Lawrie-Blum v Land Baden-Württemberg [1986] ECR 2121, Para 16.

¹² Gyulavári: *Munkajogi alapfogalmak* 11-13. oldalak.

3. A worker uniós fogalmának kiterjesztése

Az egyenlő bánásmóddal és a munkafeltételekkel kapcsolatos irányelvek személyi hatályával kapcsolatosan négy fontos kérdésről kellett döntést hozni az Európai Bíróság esetjogában:

a) Az egyik kérdés az volt, hogy a munkavállaló nemzeti jogi fogalmát használják az irányelvek átültetése során, vagy annak uniós jogi fogalmát alakítják ki, hasonlóan a szabad mozgás jogához.

b) Ezzel kapcsolatban az is kérdés volt, hogy a worker fogalom egységes legyen-e a teljes esetjogban, tehát az egyenlő bánásmódra és a munkafeltételekre vonatkozó irányelvek vonatkozásában egyaránt, vagy eltérő munkavállaló fogalmakat alakítsanak ki a különböző jogszabályok (irányelvek), és/vagy jogterületek személyi hatályára.

c) A harmadik kérdés az volt, hogy mely uniós jogszabályok tekintetében kelljen alkalmazni az uniós fogalmát, vagyis legyenek-e olyan irányelvek, akár az egyenlő bánásmód, akár a munkajog (munkafeltételek) terén, amelyek személyi hatályát a nemzeti jogi munkavállaló fogalom alapul vételével határozzák meg.

d) Végül a negyedik nyitott kérdés az volt, hogy mi legyen a worker fogalom szakmai tartalma, azaz ki minősüljön az uniós fogalom szerint „munkavállalónak”. Itt az alapvető kérdés az, hogy mennyire hasonlítson ez az uniós munkajogi, anti-diszkriminációs jogi fogalom a szabad mozgás jogával kapcsolatban kialakított fogalomhoz, esetleg egyezzen meg azzal, vagy különbözzön tőle. Ezzel összefüggésben az alapvető dilemma természetesen az, hogy a szabad mozgás jogához hasonlóan tág fogalom legyen-e, amely szélesebb személyi, munkavégzői kört fed le, mint a nemzeti munkajogokban használt munkavállaló-fogalom.

Mára, az elmúlt évtized intenzív bírósági ítélkezési gyakorlatának eredményeképpen mind a négy fenti kérdés eldőlni látszik. Fokozatosan, mind az anti-diszkriminációs irányelvekkel,¹³ mind pedig egyre több munkajogi irányelvvel összefüggésben mondta ki az Európai Bíróság, hogy azok személyi hatályának meghatározása során az uniós jogi fogalmat kell alapul venni, nem pedig a nemzeti jog munkavállaló fogalmát.¹⁴ Az Európai Bíróság esetjoga¹⁵ egyértelmű abban a tekintetben, hogy a jogviszony nemzeti jogi minősítése nem releváns annak megállapításánál, hogy az érintett munkavégző munkavállalónak minősül-e az uniós jog szerint.¹⁶ Általánosnak tekinthető ma már az az álláspont, hogy általában minden uniós munkajogi és anti-diszkriminációs irányelv esetében, a szabad mozgás jogára vonatkozó rendeletekkel egyező módon, az uniós jogi worker fogalom alkalmazandó. Az első kérdésre tehát az a válasz, hogy kizárólag az uniós jogi worker fogalom határozza meg az érintett irányelvek személyi hatályát (a munkavégzők

¹³ Az egyenlő bánásmód területén először az Allonby ítélet (-256/01. Allonby v. Accrington and Rossendale College and Others [2004] ECR I-873, paragraph 66) mondta ki azt, hogy a munkavállaló fogalmának közösségi jelentése van (Gyulavári: *Munkajogi alapfogalmak* 15. oldal).

¹⁴ Menegatti: *Taking EU 75-78*. o.

¹⁵ Lásd például a Balkaya ítéletben: CJEU, Case C-229/14 *Ender Balkaya v Kiesel Abbruch- und Recycling Technik GmbH*, ECLI:EU:C:2015:455.

¹⁶ Nicola Kountouris: The Concept of ‘Worker’ in European Labour Law: Fragmentation, Autonomy and Scope, *Industrial Law Journal*, 47(2017) 221.

tekintetében).

A második kérdés az volt, hogy a worker fogalom egységes legyen-e a teljes esetjogban, tehát az egyenlő bánásmódra és a munkafeltételekre vonatkozó irányelvek vonatkozásában egyaránt, vagy eltérő munkavállaló fogalmakat alakítsanak ki a különböző jogszabályok személyi hatályára. Ezzel kapcsolatban a szakirodalomban az az uralkodó álláspont, hogy az Európai Bíróság esetjoga egységes worker fogalom kialakítására irányul. Ebből az következik, hogy a számos ítéletből összeálló esetjog egy olyan worker fogalmat alkot, amely valamennyi uniós munkajogi és anti-diszkriminációs jogi irányelvre egyformán vonatkozik.¹⁷ Ugyanakkor az egyes jogterületeken vannak specialitások,¹⁸ így az Európai Bíróság által kimunkált worker fogalom nem teljesen egységes az esetjogban, bár kétségtelenül egyre egységesebb a munkajogi irányelvek terén.

A harmadik kérdés az volt, hogy mely uniós jogszabályok tekintetében kelljen alkalmazni az uniós fogalmat, vagyis legyenek-e olyan irányelvek, akár az egyenlő bánásmód, akár a munkajog (munkafeltételek) terén, amelyeknek a személyi hatályát a nemzeti jogi munkavállaló fogalom alapul vételével határozzák meg. Az elmúlt évtizedben az Európai Bíróság egyre több irányelv tekintetében mondta ki, hogy az uniós worker fogalmat kell alkalmazni a személyi hatály meghatározása során.¹⁹ Mindez arra utal, még ha ez így nem is lett kifejezetten kimondva, hogy minden vonatkozó irányelvre egyaránt az uniós worker fogalom az irányadó.²⁰

Végül a negyedik nyitott kérdés az volt, hogy ki minősüljön az uniós fogalom szerint „munkavállalónak”. Az esetjogból kitűnik, hogy az uniós munkajogi, anti-diszkriminációs jogi irányelveknél használt fogalom a szabad mozgás jogával kapcsolatban kialakított fogalomból, a *Lawrie-Blum formulából* indul ki,²¹ azt fejleszti tovább. Itt nem vállalkozom a vonatkozó esetjog részletes elemzésére, csak néhány emblemikus ítéletre térek ki.

Így például a Danosa ítéletben²² az Európai Bíróság kimondta, hogy „még ha D. Danosának mérlegetelési mozgástere is volt a feladatai ellátása során, az ügyvezetési tevékenységével a felügyelőbizottság felé tartozott elszámolással, és együtt is kellett működni vele... A lett jog szerint az igazgatótanács tagja a társasági tagok határozatával visszahívható tisztségéből azt követően, hogy őt esetleg a felügyelőbizottság felfüggesztette. A visszahívásról szóló határozatot D. Danosa vonatkozásában tehát olyan szerv hozta, amelyet ő feltehetően nem is ellenőrzött, és amely bármikor döntést hozhatott az ő akarata ellenére.”²³ Mindezek alapján a tőketársaság igazgatótanácsának tagja, aki a tőketársaság részére szolgáltatásokat nyújt, és annak szerves részét képezi, a 92/85/EGK tanácsi irányelv szerinti munkavállalónak tekintendő. Ennek az a feltétele, hogy a tevékenységét meghatározott ideig, a társaság valamely másik szervének irányítása vagy

¹⁷ Risak and Dullinger: i.m. 47. o.

¹⁸ Stefano Giubboni: Being a worker in EU law, *European Labour Law Journal* 9(2018) 223-235.

¹⁹ Menegatti: *Taking EU* 31-37. o.

²⁰ Emanuele Menegatti: The Evolving concept of “Worker” in EU Law. *Italian Labour Law E-Journal* 12(2019) 80.

²¹ Risak and Dullinger: i.m. 49. o.

²² CJEU, Case C-232/09 *Dita Danosa v LKB Līzings SIA*, ECLI:EU:C:2010:674.

²³ *Danosa*, Para 49-50.

ellenőrzése alatt végzi, és e tevékenységéért díjazásban részesül. A Danosa ítéletben a Bíróság nem korlátozta vizsgálatát a személyi függésre, hanem a függést ennél szélesebb értelemben vizsgálta (például a jogviszony megszüntetésének lehetőségét).²⁴

A Danosa ítélethez hasonlóan a *Balkaya ügyber*²⁵ is megállapítást nyert, hogy munkavállalónak kell tekinteni a tőketársaság igazgatóságának olyan tagját, aki tevékenységét e társaság valamely másik szervének utasítása alapján és felügyelete alatt végzi, e tevékenységéért díjazásban részesül, és maga nem rendelkezik részesedéssel az említett társaságban.

A kollektív szerződéskötési jogot vizsgáló *FNV Kunsten ítélet*²⁶ azért érdemel itt említést, mert abban az Európai Bíróság a színlelt önfoglalkoztatókat is beleérti a worker fogalmába. Továbbá azt is kifejti a Bíróság, hogy az alábbi három teszt alapján minősülhet egy munkavégző munkavállalónak (worker):

- a) kontroll teszt, személyi függés: a munkavégző a munkáltató irányítása alatt dolgozik, különösen a munkavégzés idejének, helyének és módjának megválasztását illetően;
- b) a munkáltató szervezetébe való integrálódás, hierarchia: a jogviszony időtartama alatt a munkavégző a munkáltató szervezetébe integrálódik, gazdasági egységet képez annak vállalkozásában;
- c) gazdasági függés: nem önállóan határozza meg saját viselkedését a piacon, hanem teljesen függ a megbízójától, mivel nem visel önállóan a megbízó tevékenységéből eredő pénzügyi vagy üzleti kockázatot, mint az alkalmazó vállalkozás segítője, így a függetlensége csak látszólagos.²⁷

Mindezek alapján tehát megállapítható, hogy az Európai Bíróság az elmúlt évtizedekben kialakította a worker uniós fogalmát. Ez a fogalom eredetileg a szabad mozgás jogára vonatkozó szabályok személyi hatályának meghatározására korlátozódott. Az utóbbi évtizedekben azonban a Lawrie-Blum formulával meghatározott worker fogalmat kiterjesztették és fejlesztették tovább a munkajogi és egyenlő bánásmód irányelvek személyi hatályának meghatározására is.

4. A worker uniós fogalmának hatása a nemzeti munkavállaló-definíciókra

A worker uniós jogi fogalma kizárólag az uniós szabályok (szabad mozgás rendeletek, egyenlő bánásmód és munkajogi irányelvek) személyi hatályának meghatározását szolgálja. Ebből az is következik, hogy az EU tagállamok jogainak is csak ebben a tekintetben kötelező megfelelniük ennek az uniós jogi fogalomnak. Az uniós tagállamok nemzeti joga elvileg tehát több (praktikusan kettős) munkavállaló

²⁴ Taco Van Peijpe: EU Limits for the Personal Scope of Employment Law, *European Labour Law Journal* 35(2012) 35-53.

²⁵ CJEU, Case C-229/14 *Ender Balkaya v Kiesel Abbruch- und Recycling Technik GmbH*, ECLI:EU:C:2015:455.

²⁶ C-413/13 *FNV Kunsten Informatie en Media v Staat der Nederlanden* [2014] ECLI:EU:C:2014:2411.

²⁷ *FNV Kunsten*, Para 35-37; Menegatti 2020, 37-38.

fogalmat is alkalmazhat. Egyfelől egy tágabb fogalmat az uniós munkajogi és anti-diszkriminációs irányelveket átültető nemzeti jogi szabályok személyi hatályára. Másfelől, mindazokban a szabályozási kérdésekben továbbra is szabad keze van a nemzeti jogalkotásnak, amelyeket nem érintik az uniós szabályok.

Ugyanakkor meglehetősen rossz megoldás volna a nemzeti jogban (például a magyar munka törvénykönyvében) két munkavállaló fogalmat alkotni a tételes jogban, vagy kialakítani az esetjogban. A két fogalom közül a fentieknek megfelelően egyet az uniós irányelveket átültető szabályok személyi hatályára, míg egy másikat minden más munkajogi szabályra lehetne alkotni. Ha viszont továbbra is egyetlen munkavállaló fogalom van a nemzeti jogban, akkor annak meg kell felelnie a worker uniós fogalmának, pontosabban az azt értelmező európai bírósági ítéleteknek. Ennek az az oka, hogy ezt az egységes nemzeti jogi munkavállaló fogalmat alkalmazzák az uniós irányelvek átültetésénél, így az uniós jognak és az Európai Bíróság ítéleteinek meg kell felelni, azokkal összhangban kell lennie a nemzeti jogi fogalomnak.

Ebből eredően a worker uniós fogalma rendkívül nagy hatással lesz a közeljövőben a munkavállaló nemzeti jogi fogalmára. A nemzeti jogi és esetjogi tesztekkel ugyanis felülírja az uniós jog és különösen az esetjog. A munkavállaló nemzeti jogi fogalmának a Lawrie-Blum formulára, és az azt interpretáló esetjogra kell épülnie. Ez számos tagállamban lényegesen módosítja majd a munkavállalóra vonatkozó esetjogot. A kérdés persze továbbra is az lesz, hogy mennyire kell szigorúan értelmezni a személyi függőséget, vagy inkább a gazdasági függésre kerül majd át a hangsúly. A nemzeti munkaügyi bíróságok jogértelmező szerepe és feladata tehát lényegesen bonyolultabbá válik azzal, hogy immáron nem csak a nemzeti munkajognak, de az uniós jognak és esetjognak is meg kell felelni a munkavállaló fogalmának meghatározása és értelmezése során.

Irodalomjegyzék

- Stefano Giubboni: Being a worker in EU law, *European Labour Law Journal* 9(2018) 223-235, <https://doi.org/10.1177/2031952518791828>.
- Gyulavári Tamás: Munkajogi alapfogalmak a közösségi jogban, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2(2009) 7-26.
- Nicola Kountouris: The Concept of 'Worker' in European Labour Law: Fragmentation, Autonomy and Scope, *Industrial Law Journal*, 47(2017) 221, <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwx014>.
- Emanuele Menegatti: The Evolving concept of "Worker" in EU Law. *Italian Labour Law E-Journal* 12(2019): 71-83.
- Emanuele Menegatti: Taking EU labour law beyond the employment contract: The role played by the European Court of Justice, *European Labour Law Journal*, 11 (2020): 26-47; <https://doi.org/10.1177/2031952519884713>.
- Martin Risak and Tomas Dullinger: *The Concept of "Worker" in EU Law: Status Quo and Potential for Change*. ETUI, www.etui.org/Publications2/Reports/The-concept-of-worker-in-EU-law-status-quo-and-potential-for-change

-
- Taco Van Peijpe: EU Limits for the Personal Scope of Employment Law, *European Labour Law Journal* 35(2012) 35-53.; <https://doi.org/10.1177/201395251200300104>.
-
-

A posztgraduális gyakornokok tisztességes díjazásához való joga – a 150/2019 ECSR panaszjelzési határozat tükrében *

Hajdú József**

A fizetetlen posztgraduális gyakornoki foglalkoztatás jogellenes. Éppen ezért a Szociális Jogok Európai Bizottságának 150/2019 sz. döntése megtiltja ezt a gyakorlatot a kollektív panaszjelzésben érintett Belgiumban, de hatása kiterjed egész Európára. A kollektív panaszjelzést az European Youth Forum kezdeményezte annak érdekében, hogy a posztgraduális gyakornoki programban résztvevő fiatalok számára – függetlenül társadalmi és anyagi lehetőségeiktől – biztosítsa a fizetett gyakornoki munkavégzést. Az Eurobarometer tanulmánya szerint minden öt gyakornokból csak egy kapott fizetést 2015-ben Belgiumban.

Kulcsszavak: ECSR CC-150/2019, színlelt gyakornoki (munka)szerződés, fizetetlen gyakornoki munka, vagyoni alapú diszkrimináció

The right to fair remuneration for postgraduate interns – the decision of the ECSR in European Youth Forum (YFJ) v. Belgium, Complaint No. 150/2017

Unpaid internships are an exploitative practice, which have no benefit to business, society, and certainly not for young people. The decision 150/2019 of the ECSR should signal the end of unpaid internships not just in Belgium, but across Europe. The European Youth Forum is committed to fight for the right of all young people, regardless of their socioeconomic background, to have equal access to fair, paid jobs. At the time of the Collective Complaint's submission, Belgium has been estimated to be the Member State with the highest rate of unpaid internships in the EU, with only 1 in 5 (18%) being paid for work (Eurobarometer survey, 2015).

Keywords: ECSR CC-150/2019, bogus trainee (employment)contract, unpaid trainee work, discrimination based on means

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2003>

* Ajánlás Prof. Prugberger Tamásnak: „Hiszen azért van az ünnep, mert nem lehet csoda nélkül élni.” (Márai Sándor)

** Intézetigazgató egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Munkaügyi Kapcsolatok és Társadalombiztosítási Képzések Intézete. Európa Tanács ECSR, Strasbourg

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy rámutasson az ECSR¹ 150. sz. kollektív panaszeljárási szabályzatában hozott döntése tükrében az ingyenes – egyetem utáni, iskolarendszeren kívüli – posztgraduális gyakornoki foglalkoztatás anomáliáira,^{2, 3, 4} különös tekintettel a belga⁵ és magyar szabályozásra. Elsődlegesen bemutatásra kerülnek a magyar gyakornoki vagy ahhoz hasonló foglalkoztatási formák. Ezt követően röviden tárgyalásra kerül az ECSR 150. sz. kollektív panasz alapján meghozott döntés, amely arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nem fizetett gyakornoki foglalkoztatás a tisztességes díjazáshoz való emberi (szociális) jog megsértése. Módszertanát tekintve esetjogi dogmatikai analízis.

Hipotézisem, hogy a bemutatásra kerülő ECSR jogeset – függetlenül attól, hogy Belgium ellen indították és attól is, hogy Magyarországra jelenleg még nem vonatkozik az Európai Szociális Karta kollektív panaszjárásokra vonatkozó protokollja – a magyar gyakorlat szempontjából is de lege ferenda üzenetet tartalmazhat. Magyarországon a gyakornoki fizetés szöösszetétel sok cégvezető vagy HR-es fejében nem is létezik,⁶ a pályakezdőkben nem a jövő ígérését, sokkal inkább egy határozott idejű ingyen munkaerőt látnak. A Monster állásportál néhány évvel ezelőtti felmérése szerint a meghirdetett pozíciók mindössze 20 százalékában kínáltak fizetést a gyakornokoknak. A népszerű vállalatoknál vagy speciális helyzetben lévő munkáltatóknál (pl. ügyvédi iroda, nemzetközi szervezetek, stb.) akkora a tolongás a jobb pozícióért, hogy bér nélkül is betöltik a meghirdetett helyeket.⁷

¹ A Szociális Kartában foglalt jogok betartásának vizsgálatával foglalkozik a Szociális Jogok Európai Bizottsága. A Bizottság két eljárás keretében - 1. ellenőrzési eljárás és 2. kollektív panaszjárás - vizsgálja, hogy a részes államok betartják-e a Kartában rájuk nézve kötelező cikkeket.

² Steven Greenhouse, *The Unpaid Intern, Legal or Not*, N.Y. Times, Apr. 2, 2010, <http://www.nytimes.com/2010/04/03/business/03intern.html>. (2022.08.28.)

³ Jessica L. Curiale, Note, *America's New Glass Ceiling: Unpaid Internships, the Fair Labor Standards Act, and the Urgent Need for Change*, 61 *Hastings L.J.* 1531, 1551–60 (2010).

⁴ Aoife Nolan – Rosa Freedman (2015) *The human rights sector must stop exploiting unpaid interns*; <https://theconversation.com/the-human-rights-sector-must-stop-exploiting-unpaid-interns-34994>

⁵ Belgiumot azért kell külön nevesíteni, mert a 150/2019-es kollektív panaszt (CC) Belgium ellen terjesztették be.

⁶ Például sajátos tapasztalatokat lehet olvasni az ügyvédjelölti pozícióba felvett már végzett, de a szakvizsgához kötelezően előírt 3 éves szakmai gyakorlatot megszerezni kívánó ügyvédjelöltekről. Előfordul, hogy díjazás nélkül, vagy a díjazáshoz az kerül beírásra, hogy a díjazás természetbeni, vagyis maga a megszerzendő munkatapasztalat, sőt olyan esetről is lehet olvasni, hogy a jelölt fizet (ennek számtalan variációja létezik) az őt alkalmazó irodának. Ezt nevezhetjük színlelt pro bono szakmai gyakornoki tevékenységnek. Természetesen ezek mindegyike jogellenes a vonatkozó Út. és az Mt. szerint, valamint a Kamara nem fog senkit ingyenes foglalkoztatáson alapuló munkaszerződés alapján a jelölti névjegyzékbe felvenni. A jelenség tényét a következő Legfelsőbb Bírósági döntés is alátámasztja (BH2007. 384).

⁷ Miért fizetnék, ha ingyen is dolgozhat? Piac & Profit kiadó (2017) https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/miert-fizetnek-ha-ingyen-is-dolgozhat/2/

1. Fontosabb munkatapasztalatszerzési (gyakornoki) jogviszonyok Magyarországon

Sok esetben Magyarországon is ingyen munkaerőként tekintenek a posztgraduális gyakornokokra.⁸ Itthon a „gyakornok” kifejezés alatt két jelentést szoktak érteni, és ezek gyakran keverednek: 1. az iskolarendszerű – a kötelező közép- vagy felsőfokú - tanulmányokhoz immanensen kapcsolódó szakmai gyakorlatokat, illetve 2. a végzettséggel (oklevél vagy diploma) már rendelkező, de szakmai tapasztalattal még nem bíró hallgatók vagy frissdiplomások jellemzően határozott idejű – elsősorban munkatapasztalatszerzésre irányuló - foglalkoztatását.

Az előbbi a felsőoktatási törvény szabályozza, és alapszabályként előírja, hogy legfeljebb 6 hét erejéig lehet szakmai gyakorlat keretében ingyen foglalkoztatni a hallgatókat, és az intézménnyel egyeztetett kritériumoknak meg kell felelnie a feladataiknak. Az utóbbi esetében sok cég profi és a fiatalok számára – mind fizetésben, mind szakmai tapasztalat szempontjából – előnyös gyakornoki program keretében tulajdonképpen utánpótlás-nevelést végez.⁹

A gyakornoki foglalkoztatást első lépésben el kell határolni a diákmunkától és az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszonytól.

1.1. Diákmunka. Diákmunka, amikor a nappali tagozatos tanuló vagy hallgató – a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségei mellett tagsági viszonyba lép egy iskolaszövetkezettel és e megállapodás alapján végez munkát egy harmadik személy (munkát adó) részére. Ez egy speciális munkaerő kölcsönzésnek is tekinthető. Ebben a hungarikumnak tekinthető „munkavégzésre irányuló, de már nem munkaviszonyban” a diákszövetkezet tagja nemcsak a felsőoktatási intézmény hallgatója lehet, hanem egyéb nevelési-oktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyban álló diák is. Diákmunkát rövid időtartamra, jellemzően speciális szaktudást nem igénylő munkakörökre szoktak létesíteni (pl. szórólapozás, call-center, éttermi kisegítői munka, árufeltöltő, stb.), tehát a diákmunka célja inkább élettapasztalat szerzés és kevésbé szakmai tapasztalatszerzés, de ez alól lehet kivétel. A diákmunka fizetett tevékenység.¹⁰

1.2. Ösztöndíjas foglalkoztatás („posztgraduális” gyakornok). Az ösztöndíjas foglalkoztatásra vonatkozó rendelkezéseket külön jogszabály, a 2004. évi CXXIII. törvény¹¹ állapítja meg. A törvény kifejezett célja, hogy a munkaerő-piaci szempontból kedvezőtlen helyzetű egyes társadalmi csoportok (beleértve a

⁸ Ebben a cikkben a második csoportról van szó, de egy új fogalmat használok rájuk: „posztgraduális gyakornok”. A fogalmat azokra a személyekre használom, akik már nem folytatnak sem közép-, sem felsőfokú tanulmányokat, de munkatapasztalat és/vagy nyelvismeret (külföldi gyakornoki hely esetén) szerzése céljából a tanulmányaik befejezését követően – nem munkaszerződés vagy megbízási jogviszony keretében végeznek munkát.

⁹ Fontos kihangsúlyozni, hogy a pro bono publico (magyarul a közjóért) az eleve önként vállalt és tudatosan – nem kényszerből, vagy kihasználási céllal - fizetés nélküli szakmai munkára vagy a csökkentett díjas tevékenységre vonatkozik.

¹⁰ A 2012-es Mt. az atipikus munkaviszonyok körébe sorolta.

¹¹ 2004. évi CXXIII. törvény a pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról.

munkatapasztalat nélküli pályakezdőket) munkaerő-piaci versenyképességét kiegyenlítése és a munkáltatóknak ezen csoportok foglalkoztatására való hajlandóságát növelje, továbbá a pályakezdő fiatalok gyakorlati munkatapasztalat-szerzésének megkönnyítése, az oktatás és a munka világa közötti átmenetet elősegítse.

Ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszonyt¹² az ösztöndíjas foglalkoztatott¹³ a felsőfokú végzettség megszerzését követően egy alkalommal legalább kilenc hónapig, legfeljebb egy évig terjedő határozott időre létesíthet, mely jogviszony írásbeli ösztöndíjas foglalkoztatás szerződéssel – amely több elemében munkaviszonyra jellemző szabályozási fordulatokra emlékeztet¹⁴ - jön létre. A foglalkoztató köteles az ösztöndíjas foglalkoztatott számára ösztöndíjat fizetni.

Az ösztöndíjas foglalkoztatott csak olyan feladatokat láthat el, amelyek a munkatapasztalat-szerzést szolgálják, s amelyek közvetlenül kapcsolódnak az egyéni programjában foglaltakhoz. Az ösztöndíjas foglalkoztatott önálló munkakör ellátásával nem bízható meg.

1.3. Hallgatói munkaszerződés (graduális szakmai gyakorlat). A Magyarországon államilag elismert felsőoktatási intézmények hallgatói a szakmai gyakorlatukat a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (továbbiakban: Nftv.) 44.§-a szerinti hallgatói munkaszerződés keretében végzik – a köznyelvben ezt nevezik gyakornoki foglalkoztatásnak, melyre a tipikus munkaviszonytól eltérő szabályok és jogszabályok vonatkoznak. (Természetesen ez nem azonos a posztgraduális gyakornoki tevékenységgel.)

A hallgató alapvetően két formában végezhet hallgatói munkaszerződés alapján munkát: 1. duális képzés¹⁵ ideje alatt külső gyakorlólhelyen, a képzési program keretében, illetve a képzés részeként megszervezett szakmai gyakorlat vagy gyakorlati képzés során az intézményben, az intézmény által alapított gazdálkodó szervezetben vagy külső szakmai gyakorlólhelyen, vagy 2. a képzési programhoz közvetlenül nem kapcsolódóan a felsőoktatási intézményben vagy a felsőoktatási intézmény által létrehozott gazdálkodó szervezetben.

A hallgatói munkaszerződésen kívül is van lehetőség arra, hogy gyakornokként alkalmazzanak valakit. Ebben az esetben ez rendes munkaviszonyban, esetleg

¹² A hiányzó szakmai készségek megszerzése céljából munkatapasztalat-szerzés biztosítására és ennek keretében az egyéni szakmai programban foglalt feladatok ellátására létrejött jogviszony.

¹³ Ösztöndíjas foglalkoztatott az a személy, aki az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony létesítésének időpontjában 1. a 30. életévét még nem töltötte be, és 2. akinek a diplomája a jogviszony létesítését megelőző két éven belül került kiadásra, és 3. munkaviszonyban - ide nem értve az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény szerinti jogviszonyt és az adórendszeren kívüli foglalkoztatásnak minősülő háztartási munkára irányuló munkaviszonyt -, közalkalmazotti jogviszonyban, egészségügyi szolgálati jogviszonyban, közszolgálati vagy kormányzati szolgálati jogviszonyban, politikai szolgálati jogviszonyban, biztosítási jogviszonyban, adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyban, szolgálati jogviszonyban (a továbbiakban együtt: munkaviszony) nem áll.

¹⁴ Ld. 2004. évi CXXIII. törvény 15.§-át.

¹⁵ A duális képzés lényege, hogy az elméleti oktatás a felsőoktatási intézményben, a gyakorlati képzés pedig a választott partnerszervezetnél történik. Tanulmányok befejezésekor a hallgató olyan versenyképes tudással és gyakorlattal rendelkezhet, ami előnyhöz juttat(hat)ja a karrierje elindítását. (Forrás: <http://www.dualisdiplo.ma.hu/mi-az-a-dualis-kepzes>) (2022.08.28.)

megbízásos vagy vállalkozási jogviszonyban történhet. Erre a jogviszonyra az általános szabályok érvényesek (az Mt, vagy a Ptk.).

Díjazás tekintetében a törvény eltérő szabályokat állapít meg a szerint, hogy a munka közvetlenül kapcsolódik-e vagy sem a felsőoktatási intézmény képzési programjához. Amennyiben közvetlenül kapcsolódik, akkor díjazás kötelezően csak akkor fizetendő a hallgatónak, ha a gyakorlat ideje egybefüggően meghaladja a 6 hetet, ennél kevesebb időtartamra nem kötelező a díjfizetés. A díjazás mértéke legalább hetente a minimálbér 15%-a, melyet eltérő megállapodás hiányában a szakmai gyakorlólhely fizet. Amennyiben a munka nem kapcsolódik közvetlenül a képzési tervhez, vagy nem duális képzés keretében történik a munkavégzés, akkor a díjazás a felek megállapodása szerint jár, nincsen kötelező minimum.

A díjazás vonatkozásában van egy – a hallgatók számára nem túl kedvező – speciális szabály, miszerint ha a képzési programhoz közvetlenül kapcsolódó szakmai gyakorlatot költségvetési szervnél teljesíti a hallgató, akkor a munkavégzésre hallgatói munkaszerződés és díjazás nélkül is sor kerülhet. Az Nftv. indokolása szerint e speciális szabály bevezetésére azért volt szükség, mert a hat hetet meghaladó gyakorlat esetén fizetendő díjazás kötelező előírása a képzés minőségét veszélyeztetve csökkentette a fogadókészséget.

2. A Szociális Jogok Európai Bizottságának¹⁶ az Európai Fialatok Fóruma (European Youth Forum, EYF) v. Belgium ügyben hozott 150/2017 sz. döntése a színlelt és ingyenes gyakornoki szerződés¹⁷

Az Európai Fialatok Fóruma (European Youth Forum, továbbiakban: EYF) által Belgium¹⁸ ellen előterjesztett¹⁹ kollektív panaszjárási²⁰ kérelmében az Európai Szociális Karta (továbbiakban: ESZK)²¹ következő cikkelyeinek a megsértését kérte

¹⁶ A Szociális Jogok Európai Bizottsága (a továbbiakban „a Bizottság”) megvizsgálja, hogy az egyes országok tiszteletben tartották-e a Kartában rögzített vállalásokat. Tizenöt független, részrehajlástól mentes tagját az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága választja hat év időtartamra, megbízatásuk egy ízben megújítható. A Bizottság arról dönt, hogy a Szerződő Felek joga és gyakorlata megfelel-e a Kartának

¹⁷ The decision of the European Committee of Social Rights (ECSR) in European Youth Forum (EYF) v. Belgium, Complaint No. 150/2017, became public on 16 February 2022.

¹⁸ Az EUROBAROMETER felmérése szerint az Európai Unió tagállamai közül Belgium az egyik legmagasabb nem-fizetett gyakornokokat alkalmazó ország. (Flash Eurobarometer, The Experience of Traineeships in the EU, Report, (2013) Survey co-ordinated by the European Commission, Directorate-General for Communication (DG COMM “Strategy, Corporate Communication Actions and Eurobarometer” Unit) <https://webgate.ec.europa.eu/ebsm/api/public/deliverable/download?doc=true&deliverableId=44012>

¹⁹ Az Európai Szakszervezeti Konföderáció (ETUC) szakmailag is támogatta az EYF beadványát.

²⁰ A Karta megsértésére vonatkozó panasz nyújtható be a Szociális Jogok Európai Bizottságához.

²¹ Az Európai Szociális Karta (a továbbiakban: „Karta”) jogosítványokat és szabadságjogokat fektet le, továbbá ezeknek a Részes Államok általi tiszteletben tartását garantáló ellenőrzési mechanizmust létesít.

megállapítani: 4.1 cikk²² (A méltányos díjazáshoz való jog); 7.5 cikk²³ (A gyermekek és fiatalok védelemhez való joga) és mindkét jogszabályhely vonatkozásában a Karta „E” cikkének (Mentesség a diszkriminációtól²⁴) megsértését. Mindezt arra alapozta, hogy a belga állam megsértve a Belgian Volunteer Rights Act (2005. július 3.) előírásait – különböző munkáltatók hazai és nemzetközi szervezeteknél (pl. EU intézmények, követségek, stb.) széles körben alkalmaznak – közép és felsősoktatási jogviszonyban már nem álló – fizetés nélküli gyakornokokat.²⁵ A panaszt előterjesztő szervezet azt is megfogalmazta, hogy számos olyan jogszabály, amely a nem fizetett gyakornoki alkalmazásokat hivatott megakadályozni, nem megfelelően kerül végrehajtásra. Ez utóbbi vonatkozásában külön kiemelték, hogy a belga munkaügyi ellenőrzést végző szerv (Munkaügyi Felügyelőség) nem képes megakadályozni, hogy az érintett munkáltatók fizetett munkavállalók helyett fizetetlen gyakornokokat alkalmazzanak ugyanolyan vagy hasonló munkakörre.

Az alperes EYF álláspontja szerint a belga munkavédelmi felügyelőség ellenőrző tevékenysége elégtelen, mivel nem képes feltárni azokat a színlelt szerződéseket, amikor gyakornokkal töltik be az egyébként munkaviszony alapú álláshelyeket (ingyenes és színlelt szerződés).

Az alperes további igénye, hogy kerüljön megállapításra, miszerint a Karta „E” cikke (diszkrimináció tilalma) a 4.1.cikkkel és a 7.5. cikkel együtt értelmezve vagyoni hátrányon alapuló diszkriminációt valósít meg²⁶ Ezen kívül megakadályozza a fizetés nélküli gyakornokokat, hogy a Karta 4.1. cikkelye alapján tisztességes bérhez jussanak a végzett munkájuk (ami egyébként alapvetően megegyezik azok munkájával, akik az adott munkakört munkaviszony keretében látják el).²⁷

A Bizottság döntésében (2021. 09. 08.) kimondta, hogy Belgium megsértette az Európai Szociális Kartát, amikor színlelt gyakornoki szerződések jogellenes

²² A méltányos díjazáshoz való jog tényleges gyakorlásának biztosítása érdekében a Felek vállalják, hogy 1. elismerik a munkavállalók jogát olyan díjazáshoz, amely nekik és családjuknak tisztességes életszínvonalat biztosít.

²³ Annak érdekében, hogy biztosítsák a gyermekek és fiatalok védelemhez való jogának hatékony érvényesítését, a Felek vállalják, hogy ... 5. elismerik a fiatal munkavállalók és szakmunkástanulók jogát a méltányos díjazásra vagy más megfelelő juttatásokra.

²⁴ E. Cikkely: „A jelen Kartában ismertetett jogok élvezetét a faj, bőrszín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, egészség, nemzeti kisebbséghez fűződő kapcsolat, születés vagy egyéb státus alapján lehetséges hátrányos megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

²⁵ A panaszba olyan gyakornoki jogviszonyokról van szó, amely közvetlenül a posztgraduális gyakornok és a gyakorló hely között jön létre. Ebben a jogviszonyban már az oktatási intézmény egyáltalán nem vesz részt. Ezt nevezik nyílt piaci gyakornoki programnak („open market internship”). Fontos kiemelni, hogy azok a posztgraduális gyakorlati időszakok, amelyek bizonyos szakmákban (pl. orvosoknál vagy jogászoknál a szakvizsga) kötelezően előírt képzéssel vegyes munkatapasztalatszerzés nem tartoznak a tárgyalt jogviszonyokhoz.

²⁶ Vagyoni alapú diszkriminációt ebben az esetben az a helyzet alapozza meg, hogy aki saját maga és/vagy családja rendelkezik olyan forrással, amelyből képesek finanszírozni az ingyenes gyakornoki időszakot, azok el tudják vállalni a gyakornoki munkavégzést és kamatoztatják az előnyeiket. Ezzel szemben, aki, vagy akinek a családja ezt nem tudja megfizetni, azok a személyek nem tudnak részt venni az ingyenes posztgraduális gyakornoki programban. Leegyszerűsítve: akinek van pénze az gyakornok lehet, míg akinek nincs elég pénze, hogy elartsa magát (pl. szállás, útiköltség, étkezés, rezsi, stb.), ő nem fog gazdagodni a gyakornoki tevékenység alatt megszerzhető többlet tudással, tapasztalattal.

²⁷ Directorate-General for Communication. (2022, February 4). Flash Eurobarometer 378: The experience of traineeships in the EU. https://data.europa.eu/data/datasets/s1091_378?locale=en

alkalmazása – elsősorban a munkaügyi felügyelet elégtelen ellenőrzési munkájának eredményeként – hivatalosan nem került napvilágra. A Bizottság álláspontja szerint a posztgraduális gyakornoki munkát úgy kell tekinteni, mint egy rövidebb, határozott időre szóló munkatapasztalatszerzést (quasi munkaviszonyt), amely a munkavégzés keretei között magában foglalja a „tanulás”, „gyakorlás” és „tapasztalatszerzés” elemeit, és amelynek végső célja, hogy a gyakornok munkaerőpiaci értékét és versenyelőnyét célirányosan növelje.²⁸

A Bizottság a Karta 4§1cikkelyének színlelt posztgraduális gyakornoki jogviszonyra történő alkalmazhatóságával kapcsolatban a jogviszony tartalmát vizsgálta. Ezen belül is azt, hogy dominánsan jelen van-e az oktatási és/vagy tréning jellegű (education and/or training aspect) munkatapasztalatszerzés vagy kifejezetten munkavégzésről van szó. Ennek megfelelően, ha a posztgraduális gyakornoki jogviszony alatt a jogalany ténylegesen – a többi egyébként munkaviszonyban álló munkavállalókkal történő összehasonlításban kimutatható a munkavégzés – munkát végzett és ezért nem kapott – az összehasonlított munkaviszonyban álló munkavállalókkal ellentétben – munkabért, akkor minden jel arra mutat, hogy színlelt munkaviszonyról van szó. A felek „hallgatólagosan” ingyenes – ami alapvetően nem jogszerű - gyakornoki jogviszony köntösébe bújtatják a munkaviszony jellegű munkavégzést. Amennyiben a fenti szempontok alapján megállapítható, hogy színlelt posztgraduális gyakornoki szerződésről van szó, akkor a munkát végző gyakornok munkavállalónak minősül és kiterjed rá a Karta 4.1. cikkelye.²⁹

A kérelemnek megfelelően a Bizottság vizsgálta a belga munkaügyi hatóság ellenőrzési tevékenységének hatékonyságát a színlelt gyakornoki-munkaszerződések kapcsolatban. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Hatóságnak erősíteni kell a hivatalból elrendelt, célirányos ellenőrzéseit a színlelt gyakornoki szerződésekkel kapcsolatban és nem szabad kizárólag az érintett gyakornokok bejelentésére (kérelmére) várnia. Ezt két tényező is erősíti: 1. a gyakornokok sok esetben nincsenek tisztában a színlelt gyakornoki szerződés alkalmazásakor őket megillető jogokról, illetve 2. félnek attól, hogy a hatósági bejelentésük hátrányosan befolyásolhatja a későbbi munkaerőpiaci karrierjüket. A fentiek miatt mind az államnak, mind az ellenőrző hatóságnak proaktív lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a gyakornoki tevékenység ne színlelt munkaszerződés legyen, hanem a tanulás és munkatapasztalatszerzés egyik lehetséges formája, amiért díjazás jár.

A fentiekre tekintettel a Bizottság kimondta, hogy Belgium megsértette a Karta 4.1. cikkelyét, mivel a munkaügyi ellenőrzést végző szervezet nem megfelelően (proaktív magatartás lenne a kívánatos) járt el a színlelt gyakornoki szerződések megkötésének a megelőzésében, illetve a már létrejött semmis szerződések

²⁸ European Youth Forum, (2022, February 16). Belgium Must Do More to Stop Unpaid Internships, Rules International Human Rights Body. <https://www.youthforum.org/news/belgium-must-do-more-to-stop-unpaid-internships-rules-international-human-rights-body> (2022.08.28.)

²⁹ Camille Gijss. (2022, February 16). Belgium Violates Charter Over Unpaid Internships, Human Rights Body Says. Politico. Retrieved February 16, 2022, from <https://www.politico-eu.cdn.ampproject.org/c/s/www.politico.eu/article/belgium-violates-social-rights-charter-unpaid-internships-human-rights/amp/> (2022.08.28.)

felderítésében és megszüntetésében. Továbbá azt is kimondta, hogy a munkaügyi hatóság elégtelen vizsgálata – a munkajog által biztosított jogok tekintetében, beleértve a megfelelő díjazást is – hátrányos helyzetbe hozta a színlelt gyakornoki szerződéssel alkalmazott személyeket az ugyanolyan, vagy nagyon hasonló munkát végző munkaviszonyban alkalmazott személyekkel szemben. Ez alapján megállapította a 4.1. cikkely vonatkozásában a Karta E cikkelyében szabályozott diszkriminációt.

A Bizottság álláspontja szerint a Karta 7.5 cikkelye azért nem alkalmazható, mert ez a cikkely az iskolai rendszerű képzés keretében lévő és az oklevél vagy diploma megszerzésének előfeltételeként előírt szakmai gyakorlaton lévő (apprentices)³⁰ és a fiatal (18 éven aluli) munkavállalókra (young workers) vonatkozik.³¹

Az EYF úgy kommentálta a döntést, hogy ezzel nemcsak Belgiumban, hanem egész Európában véget kell vetni a kizsákmányoláson alapuló – bizonyos értelemben kényszerből vállalt - ingyenes posztgraduális gyakornoki munkának. Az ilyen pozícióit vállaló személyek magasan képzett szakemberek, akik a jövő formálói lehetnek Európában. Ezért a minimális etikai és jogi kívánalom, hogy ne jogellenes körülmények között éljék meg ezt a munkaerőpiaci racionalitáson (növekvő HR érték) és egyéni jól megfontolt munkatapasztalatszerzési érdeken alapuló időszakot.

Zárszó

A jogeset egyik kiindulási tanulsága, hogy a posztgraduális gyakornoki foglalkoztatás tartalma és érdekorientáltsága jelentősen megváltozott. Eredetileg ez egy lehetőség volt a frissen diplomázott személyek számára, hogy a tanult szakterületükön munkatapasztalatot szerezzenek. A gyakornokok abból a feltételezésből indultak ki, hogy ez a szakmai munkatapasztalatszerzés megtérül, amikor majd később munkát keresnek. Ebben a kontextusban a foglalkoztatók ugyanezen alapon a gyakornokokban potenciális munkavállalókat (hosszú kiválasztási próbaidővel) kerestek. Később a munkáltatói hozzáállás sok esetben megváltozott és a gyakornokban – elsősorban - potenciális ingyenes munkavégzőket láttak. Lelkiismeretüket azzal nyugtatták, hogy „természetben” úgylis megkapják a gyakornokságból eredő potenciális előnyt.³²

Az ingyenes gyakornokok alkalmazása számos nemzetközi emberi jogi szervezetnél – nevek említése nélkül – bevett gyakorlat³³ és a konkrét ügyben

³⁰ A Bizottság esetjoga értelmében az iskolai rendszerű szakmai gyakorlaton részt vevő hallgatónak ösztöndíj jár, amely a gyakorlat kezdetén nem lehet kevesebb a minimálbér vagy az adott szakmára vonatkozó kezdőfizetés egy harmadánál, és a szakmai gyakorlat végén ennek fel kell emelkedni minimum a két harmadára. (Conclusion, 2011, Belgium, Art.7§5.)

³¹ Ld. részletesebben a Bizottság esetjogát: Conclusions 2015, Norway, Article 7§5; Conclusions 2019, Ireland, Article 7§5; Conclusions XIX-4, Germany, Article 7§5

³² Ugyanakkor az egyik probléma, hogy a nemzetközi szervek két, sőt három gyakornoki időszakot is megkívánnak az állásra jelentkezőtől. Ezt nevezik „gyakorlati küszöbkövetelménynek” (experience benchmark). Ez pedig elég hosszú idő, amit a gyakornoknak és/vagy környezetének egzisztenciálisan is át kell hidalni.

³³ A paradox, hogy ezen intézmények pontosan az emberi jogi védelmére jöttek létre, az ingyenes gyakornokok alkalmazásával mégis megsértik ezeket a jogokat.

érintett államban például külképviseleteknél is alkalmazták őket. Nyilvánvaló, hogy ez megvalósítja a jogellenes foglalkoztatást. Kihangsúlyozandó, hogy itt nem a pro bono önkéntesen munkavégzésről van szó.

A gyakornokok esetében létezik egy remény, hogy ez a jogellenes munka valamikor meghozza a gyümölcsét és konkrét előnyt jelent egy későbbi munka megszerzésénél, vagy esetleg még korábban, amikor a példásan teljesítő gyakornokot alkalmazza az addig jogellenesen eljáró foglalkoztatója.

Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy az ingyenes gyakorlat alatt élni, lakni, ruházkodni, stb. kell a gyakornokoknak, amihez pénzre van szükségük. Itt jelentkezik egy további – a keresetben előterjesztett, de nem eléggé alátámasztott – diszkriminatív elem, hiszen azon gyakornokok, akiket valaki (pl. szülei) vagy valami (pl. ösztöndíj) támogat, ők előnybe kerülhetnek azokkal szemben, akik támogatottság hiányában nem tudják elfogadni az ingyenes gyakornoki foglalkoztatást.

Munkajogi szempontból megközelítve ennél az esetkörnél először a színlelt munkaszerződés fennálltát kell tisztázni. A felek akarnak, de takarnak. Ilyen esetben általában a takart szerződésnek megfelelő jogi helyzet jön létre. Tehát, a fizetetlen gyakornokokat munkaviszonyban kell alkalmazni és a nekik járó bért és minden egyéb emberi (szociális) jogokat biztosítani kell számukra. Ez egy róka paradox helyzet, hiszen a gyakornoki program alatt megszerezhető munkatapasztalat nélkül nem lehet vagy legalábbis nagyon nehéz jó állást találni, ugyanakkor az ingyenes foglalkoztatás kizsákmányolás jellegű és nagyon gyakran ellentétes a munkavégző személyek védelmét szolgáló – nemzetközi és nemzeti - emberi jogi normákkal.

Az egyetlen megoldás, ha a színlelt gyakornoki foglalkoztatást felváltja a tisztán munkaviszony keretében történő alkalmazás.

Irodalomjegyzék

- Steven Greenhouse, *The Unpaid Intern, Legal or Not*, N.Y. Times, Apr. 2, 2010, <http://www.nytimes.com/2010/04/03/business/03intern.html>.
 - Jessica L. Curiale, *Note, America's New Glass Ceiling: Unpaid Internships, the Fair Labor Standards Act, and the Urgent Need for Change*, 61 *Hastings L.J.* 1531, 1551–60 (2010).
 - Aoife Nolan – Rosa Freedman (2015) *The human rights sector must stop exploiting unpaid interns*; <https://theconversation.com/the-human-rights-sector-must-stop-exploiting-unpaid-interns-34994>
 - Camille Gijs. (Febr. 16, 2022). *Belgium Violates Charter Over Unpaid Internships, Human Rights Body Says*. Politico. Retrieved February 16, 2022, from <https://www.politico-eu.cdn.ampproject.org/c/s/www.politico.eu/article/belgium-violates-social-rights-charter-unpaid-internships-human-rights/amp/>
-
-

Szemelvények a magánélethez való jog munkajogi tárgyú bírói gyakorlatából

Halász Csenge*

A magánélethez való jog tartalmának meghatározásához számos értelmezési kérdés kapcsolódik, illetve a hazai jogrendszer több jogága is oltalomban részesíti. A jogi oltalom alapját generálklauzulák jelentik, amelyek tartalommal történő kitöltése a bírói esetjog feladata. Jelen tanulmányban a magánélethez való jog munkajogi tárgyú gyakorlatának néhány jellegzetes vonását igyekszünk felvázolni.

Kulcsszavak: magánélethez való jog, személyiségi jog, bírói gyakorlat

Excerpts from the case law on the right to privacy in labour law

The definition of the content of the right to privacy is subject to a number of interpretative questions and is protected by several branches of the domestic legal system. Legal protection is based on general clauses, the filling in of which is the task of case law. In this paper, we will try to outline some of the typical features of the practice of the right to privacy in the field of labour law.

Keywords: right to privacy, labour law, personality right, case-law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2004>

1. Bevezető gondolatok

A magánélethez való jog, az ember személyiségének belső, titkos magját hivatott oltalmazni. Azt a megfoghatatlan és érintethetetlen territóriumot, amelyhez sem a fürkésző tekintetek, sem az állam „keze” nem férhet hozzá. Ezen nehezen körülírható és meghatározható jogosultság végigkíséri az emberiség fejlődésének történetét és mára a modern, demokratikus berendezkedésű államok alapvető értékét jelenti.

Tartalmának feltárása lehetetlen – és nézetünk szerint – szükségtelen feladatnak ígérkezik, generális értelemben vizsgálva, olyan jogosultságként tekinthetünk a magánélethez való jogra, amely az emberi méltóságból és az önrendelkezési szabadságból fakadóan, az ember „háborítatlansághoz való jogát”¹ a másoktól történő (fizikai és pszichikai síkon is megvalósítható) távolmaradást, a róla szóló

* Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi Jogi Intézeti Tanszék.

¹ Lásd hozzá: Samuel Warren – Luis Brandeis: Right to Privacy. Harvard Law Review. 1890. 1.o.

információk feletti rendelkezést hivatott biztosítani.²

A magánélethez való jogot a hazai jogrendszer komplex jogvédelmi mechanizmus útján részesíti védelemben. Egyrészt, szupranacionális emberi jogi dokumentumokban³ és Alaptörvényben deklarált alapvető jog⁴, Polgári Törvénykönyvben nevesített személyiségi jog⁵, (rendhagyó módon) 2018 óta külön jogszabály is rendelkezik róla⁶, illetve számos egyéb jogágban is találhatóak olyan rendelkezések amelyek közvetlen vagy közvetett módon oltalmazzák a magánélethez való jogot.

E körben példaként nevesíthető a büntetőjog, az adatvédelmi jog, a polgári eljárásjog, a büntetőjog és a munkajog területe.

A munkajog szférája, amely Prof. Dr. Prugberger Tamás szerteágazó tudományos munkásságnak egyik origója. Jelen tanulmánnyal, amely a nyilvános védés előtt álló doktori disszertációhoz kapcsolódik, szeretnék csatlakozni a Professzor Urat köszöntő kollégák népes táborához és egyúttal hálás köszönetemet kifejezni a dolgozatom májusi műhelyvitáján tett értékes, előremutató hozzászólásaiért is.

2. Munkaviszony és magánélet

A munka és a magánélet viszonyáról, egyensúlyáról köznapi, általános értelemben is számos diskurzus folyik.⁷ Jogi szempontból tekintve, alapvetésként rögzíthető, hogy a munkaviszony számos olyan sajátossággal rendelkezik, amely indokolja a magánélethez való jog fokozott védelmét. A munkavállaló és a munkáltató személyiségi jogaira vonatkozóan a Munka Törvénykönyve (röviden: Mt.) utaló szabályozást alkalmaz, és eltérő rendelkezés hiányában a Polgári Törvénykönyv vonatkozó normáinak az alkalmazását írja elő.⁸

Fontos garanciális szabályt jelent az is, hogy a munkavállaló személyiségi jogai csak a szükségesség és arányosság elveinek a tiszteletben tartásával korlátozhatóak. A személyiségi jog korlátozásának a módjáról, feltételeiről, tartalmáról, illetve az azt megalapozó körülményekről a munkavállalót előzetesen tájékoztatni szükséges.⁹ Ezen rendelkezések oltalmazzák tehát a magánélethez való jogot is.

² A magánélethez való jog meghatározására számos kísérlet született Warren és Brandeis alapvetőnek tekinthető művének a megjelenése óta. Egyes nézetek egységes fogalomként tekintenek a magánélethez való jogra, míg mások szelvényjogok egységeként határozzák meg. Lásd hozzá példaként: Lawrence Lessig: A privát szféra architektúrája, Információs Társadalom, 2005/2.sz., 55.o., William L. Prosser: Privacy, California Law Review, 1960. 383.o., Menyhárd Attila: A magánélethez való jog elméleti alapjai. In Medias Res. 2014/2.sz., 398.o.

³ Lásd hozzá példaként: Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikk. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 16.cikk. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 19.cikk.

⁴ Alaptörvény VI. Cikk.

⁵ Ptk. 2:42.§

⁶ 2018. évi LIII. törvény a magánélet védelméről.

⁷ Barakonyi Eszter: A munka és magánélet egyensúlyának megteremtése. Családbarát elemek a Munka Törvénykönyvében. 79.o.
http://www.epa.hu/02700/02750/00019/pdf/EPA02750_tudasmenedzsmnt_2007_02.pdf#page=79
(letöltés ideje: 2022.08.12.)

⁸ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) 9.§ (1) bekezdés.

⁹ Mt. 9.§ (2) bekezdés.

Témánk szempontjából kiemelést érdemelnek az Mt. adatvédelemmel kapcsolatos normái is, amelyek körében a biometrikus adatok gyűjtését a jogszabály csak meghatározott esetekben, szigorú garanciák mellett teszi lehetővé.¹⁰ Szintén, az adatkezelésre vonatkozó normák körében kerül szabályozásra a munkáltató ellenőrzési joga, amelynek rendkívül fontos szerepe van a munkavállaló magánélethez való jogának az oltalmát érintően. Az elmúlt években széles körben elterjedt az a gyakorlat, amely során a munkáltató technikai eszközt alkalmaz a munkavállaló hatékony ellenőrzése érdekében, ezen eszközök azonban rendkívül könnyen a magánéletbe történő behatolást is jelenthetnek, amelyre (és természetesen a személyes adatok oltalmára) tekintettel az Mt. kimondja, hogy a technikai eszközökkel történő munkáltatói ellenőrzésről a munkáltató előzetesen, írásban köteles tájékoztatni a munkavállalót.¹¹ E tekintetben fontos kérdést jelent a munkavállaló által használt számítástechnikai eszköznek az ellenőrzése is, amelyre vonatkozóan a törvény rögzíti, hogy a munkáltató csak a munkaviszony teljesítése érdekében használ, számítástechnikai eszközön tárolt, munkaviszonnal összefüggő adatokba tekinthet be.¹² Tehát ha esetleg a munkavállaló privát fényképeket vagy adatokat is tárol az általa használt informatikai eszközön, abban az esetben a munkáltatót nem illeti meg az ezekben történő betekintési jog. Az ezzel ellentétes magatartás, számos személyiségi jog sérelmét idézheti elő, köztük a magánélethez való jogét is.

A magánélethez való jognak tehát számos kapcsolódási pontja van a munkajog területével, így hazai judikatúrában szép számmal találunk olyan ítéleteket, amelyekben a munkavállaló a magánélethez való jogának sérelmére hivatkozással indított peres eljárást a munkáltatóval szemben.¹³

3. Szemelvények a vonatkozó judikatúrából

A hazai bírói gyakorlatban több ízben is felmerült olyan eset, amely során egy munkavállaló jogviszonyának a megszüntetéséhez az vezetett, hogy szerelmi, érzelmi kapcsolatot alakított ki egy másik munkavállalóval. Egy 2017-es eseti döntés¹⁴ történeti tényállása alapján egy egyházi iskolában oktató pedagógus jogviszonya azért került megszüntetésre, mivel szerelmi viszonyt kezdett az egyik kolléganője férjével. Az oktatási intézmény szerint ez – az egyébként vitathatatlanul a magánélet körébe tartozó tény – ellentétben állt azon hitelvekkel, amelyek mellett az iskola elkötelezte magát, így bizalomvesztésre hivatkozva megszüntette a pedagógus jogviszonyát. Ennek mérlegelése körében, az első-és másodfokú bíróság egyaránt arra a következtetésre jutott, hogy a felmondásban megjelölt felperesi magatartás nem tekinthető olyan, a magánélethez tartozó, de a munkaviszonnal

¹⁰ Mt. 11.§ (1).

¹¹ Mt. 11/A.§ (1)

¹² Mt. 11/A.§ (3)

¹³ Lásd hozzá példaként a Kúria Mfv.10.261/2018/5, Székesfehérvári Közig. és Munkaügyi Bíróság M.183/2015/56., Szombathelyi Törvényszék Mf. 203/6/2015.sz. ítéleteket.

¹⁴ EBH.2017.M.25.

összefüggésben tanúsított magatartásnak, amely miatt jogszerűen megszüntethető lenne az alperesnél fennállt munkaviszonya.¹⁵ A gyakorlat szerint, nem írható elő egy kezdődő érzelmi kapcsolat munkáltató részére történő bejelentése, illetve a munkavállaló magánéletét érintő mindennemű korlátozásánál tekintettel kell lenni a szükségesség-arányosság követelményére. Nézetünk szerint, ez az érvelés helytállóan tekinthető, mivel egyértelműen sértené a szükségesség és arányosság követelményét, ha a munkavállaló kötelezettségeként kerülne megjelölésre, hogy a belső, intim és érzelmi kapcsolatait felfedje.

Szintén e körbe tartozó, érdekes esetjogi példaként említhető egy 2017-es ítélet¹⁶, amelynek a történeti tényállása szerint, a felperes munkavállaló egy egyházi iskola jogelődjénél, mint alperesnél létesített munkaviszonyt. A munkavállaló szerződésben kötelezte magát arra, hogy munkáját az egyházi és világi jogszabályok tiszteletben tartásával és az egyház tanításainak figyelembevételével végzi. Illetve a szerződésben rögzítésre került az is, hogy a munkahelyén sem tanúsíthat olyan magatartást, amely egyházi alkalmazotthoz méltatlan lenne és az egyház tanításával ellentétes magatartás rendes vagy rendkívüli felmondást megalapozó ok lehet.

A felperes házas családi állapotú, azonban megszakította az életközösségét és 2015. január 20-a óta Ö. P.-vel él élettársi kapcsolatban, aki szintén házas, és a házastársa tanítóként az alperes tantestületének tagja. A házasságon kívüli kapcsolatról az alperes igazgatója tudomást szerzett 2015 februárjában, amelyet követően megbeszélést kezdeményezett a felperessel, ahol tájékoztatta, hogy magatartása a munkaviszony megszüntetését eredményezi, amennyiben Ö.P házassági életközössége nem áll helyre. A feltétel nem teljesült, így megtörtént a felmondás, amelynek indokolása utalt az egyik kolléga férjével történő érzelmi kapcsolatra, amely megszakította közöttük az életközösséget. Az indokolást utalt tovább arra a követelményre is, hogy a munkaszerződés szerint az egyházi iskolában tanítóként tevékenykedő felperesnek a magánéletében is be kell tartani az egyházi szabályokat, amely nem történt meg, így a felperes elvesztette a munkáltató bizalmát, és veszélyezteti az iskola jóhírnevét, illetve a munkaviszony célját.

A felperes a keresetében öt havi végkielégítés megfizetésére kérte kötelezni az alperest, amelyet nézete szerint az alapozott meg, hogy a felmondásban kifogásolt magatartás nem valós, és a magánéletére történő hivatkozás sérti a jogos érdekeit. Álláspontja szerint, az a körülmény, hogy egy munkavállaló kivel létesít szerelmi kapcsolatot, és hogy emiatt házassági életközösség kerül megszakításra, az nem tekinthető olyan magatartásnak, amely összefügg a munkaviszonnyal, még abban az esetben sem, ha ez bizonyos szintű zavart okoz a munkáltatónál.

Az elsőfokú ítéletben, a közigazgatási és munkaügyi bíróság az alperest a felperes javára végkielégítés megfizetésére kötelezte. A bíróság indokolása szerint, a tanító munkakörben foglalkoztatott felperes esetében nem állapítható meg a magánélet körébe tartozó magatartásról, hogy az a munkakörének ellátására közvetlen hatással lett volna. Így a történeti tényállásban ismertetett felperesi magatartást az első fokon eljáró bírói fórum nem tekintette olyan, a magánülethez tartozó, de munkaviszonnyal összefüggésben tanúsított magatartásnak, amely miatt jogszerűen megszüntethető

¹⁵ Ezen szemlélet tükröződik a Szombathelyi Törvényszék Mf.2009/2016.sz. döntésében is.

¹⁶ EBH.2017.M25.

lett volna a felperes alperesnél fennállt munkaviszonya. Az ítélet ellen az alperes nyújtott be fellebbezést, amelynek folytán a másodfokú bíróság helybenhagyta az első fokon eljáró fórum ítéletét.

A másodfokú ítéletet követően a Kúrián folytatódott az ügy, amely kimondta, hogy a felülvizsgálati kérelem alaposnak tekinthető. A Kúria által hozott ítélet indokolása szerint, a végkielégítés elmaradása és a munkaviszony felmondása ugyanarra a magatartásra volt visszavezethető. Az alperes a felmondásban a felperes házastársi hűséget sértő magatartását értékelte olyannak, amely az egyház tanításával, illetve az egyházi fenntartású alperesi intézményben létesített munkaviszony céljával ellentétes, az alperes jóhírnevét sérti, a tantestület egységét megbontja, illetve amely a munkáltatónál bizalomvesztést eredményezett. Ekként a felperes magánéletben tanúsított magatartása a munkaviszonnyal is összefüggésbe volt hozható.

Ezen ítéleti megállapításokhoz kötődve, nézetünk szerint egy olyan magatartás, amely alapvetően a magánélet körébe tartozik, bizonyos esetekben megalapozhatja a munkaviszony megszüntetését. Az előzőekben ismertetett esetre is visszatekintve, az a következtetés vonható le, hogy adott esetben a magánélet körébe tartozó cselekmények is felmondás alapjául szolgálhatnak, ha azok például bizalomvesztést vagy a munkáltató jóhírnevének vagy jogos gazdasági érdekének a sérelmét vonják maguk után. Azonban annak az elvárása például, hogy a munkavállaló a kezdődő érzelmi kapcsolatának a tényét bejelentsse a munkáltató részére, már aránytalan, a magánélethez való jogot sértő elvárás lenne.¹⁷

Nem érzelmi kapcsolattal összefüggésben, de felmondással kapcsolatosan született a Kúria 2015-ös precedens értékű határozata¹⁸, amely egy várandós munkavállaló határozott idejű szerződésének a megszüntetésével összefüggésben született. Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás szerint a felperes 2011. február 21-étől állt az alperes alkalmazásában határozott idejű munkaszerződéssel, amely több alkalommal is meghosszabbításra került. Az utolsó, 2014. július 31-én kelt munkaszerződés a munkaviszony fennállását 2014. szeptember 30-áig állapította meg. Az alperes a felperessel 2014. szeptember 16-án közölte, hogy a határozott idejű munkaszerződése 2014. szeptember 30-án lejárt, ezen időpontot követően a munkaszerződését nem kívánja meghosszabbítani. A felperes a munkaviszonyának fennállása alatt, több alkalommal kérte az alperestől határozatlan idejű munkaviszony létesítését, amelytől ő elzárkózott. A felperes a munkaviszony fennállásnak utolsó szakaszában állapotos volt, 2014. október 7-én született meg a második gyermeke. A felperes sérelemdíj megfizetésére kérte kötelezni az alperest, és a keresetében hivatkozott arra, hogy a hosszú hónapokig tartó eredménytelen tárgyalások és a létbizonytalanság jelentősen megnehezítették a várandósságát, konfliktusokat okoztak a munkahelyen kívüli életében, ezáltal hatással voltak a magánélethez való jogára.

¹⁷ Ezen kérdéskörhöz kapcsolódva lásd továbbá: Rátkai Ildikó: A munkahelyi párkapcsolat megítélése egy kúriai döntés alapján. *Munkajog*, 2020/1.sz.

¹⁸ A Kúria Mfv.10588/2015/1. számú precedensképes határozata munkaviszony megszüntetése (munkaviszony jogellenes megszüntetése) tárgyában.

Az első-és másodfokon eljáró bíróság, illetve a Kúria is helyt adott a felperes keresetének, tekintettel arra, hogy sérültek az egyenlő bánásmódhoz és a magánélethez fűződő személyiségi jogai. Ezen jogosultságok sérelme az alperes azon magatartására vezethetőek vissza, hogy a több alkalommal, egymást követően, határozott időre kötött szerződések nem tekinthetőek jogszerűnek és azok alapjául nem szolgálhatnak az alperes azon indoklása, hogy a határozott időtartamú munkaviszony a munkavállalók eredményességét és hatékonyságát hivatott növelni. A várandós felperes határozott idejű szerződésének indokolás nélküli felmondása egyrészt az egyenlő bánásmód követelményébe ütközött, másrészt olyan bizonytalan helyzetet teremtett, amely kihatással volt családtervezéshez, illetve magánélethez való jogára. A Kúria ítéletének indoklása szerint, a 40 év felett gyermeket vállaló felperes egzisztenciálisan bizonytalan helyzetbe került, a munkaerő piacon a lehetőségei jelentősen beszűkültek, és a jogsértés akkor is megállapítható, ha az igénybe vett társadalombiztosítási ellátásokra tekintettel adott időszakra nézve vagyoni hátrány nem érte. Illetve fontos körülményként emelte ki azt is a bírói fórum, hogy az alperes lényegében munkajogi eszközökkel kívánta az intimszféra legmélyebb körébe tartozó gyermekvállalási hajlandóságot befolyásolni.¹⁹

Szintén munkajogi vetülettel rendelkezik az a 2018-as döntés²⁰, amelyben az eljárás tárgyát annak vizsgálata képezte, hogy az Európa Parlament és Tanács 2003/88/EK irányelvének a fizetett szabadságra vonatkozó rendelkezései nem megfelelően kerültek átültetésre az Mt.-be, amely hátrányosan befolyásolta a munkavállalók szabadságának tartamát, érintve ezzel magánélethez való jogukat is. Erre vonatkozóan a bíróság kimondta, hogy a magánélethez való jog sérelmét jelenti, ha az uniós jog nem megfelelő átültetéséből fakadóan, a hazai jogszabály alapján elvonják a magyar munkavállaló rendes fizetett szabadságát, ezáltal csökkentik a rekreációra illetve a családi kapcsolatokra fordítható idejét. Így lényegében azzal, hogy egy európai uniós jogforrás nem került megfelelően átültetésre a hazai jogba, és a munkavállalók kevesebb szabadidőhöz jutottak sérült a magánélethez való joguk. Nézetünk szerint, ez az ítélet rendkívül fontosnak tekinthető a magánélethez való jog oltalma szempontjából, hiszen abban tevőleges állami kötelezettség elmaradása miatt került megállapításra e jogosultság sérelme.

4. Záró gondolatok

Ezen felvillantott néhány jogeset jól mutatja, hogy a magánélethez való jog érvényesülése és annak biztosítása elengedhetetlen a munkajogi jogviszonyok körében is. Az ítéletek egy része a munkahelyen történő érzelmi viszonyok kialakításával kapcsolatosan született, amelyek az olyan személyes kapcsolatok jogi értékelésével függnek össze, amelyek főszabályként a magánélethez való jog részét képezik. A munkáltatónak ugyanakkor lehetősége van arra, hogy például vezető állású munkavállalókra vonatkozóan olyan összeférhetlenségi szabályt állapítson

¹⁹ A Kúria Mfv.10588/2015/1. számú precedensképes határozata munkaviszony megszüntetése (munkaviszony jogellenes megszüntetése) tárgyában.

²⁰ BH.2018.21.

meg, amelyek kizárják az irányításuk alá tartozó munkavállalókkal való érzelmi kapcsolat kialakítását. Ezt nyilvánvalóan a munkáltató jogszerű működése és gazdasági érdekeinek a védelmi diktálja, fontos azonban, hogy a munkavállaló magánélethez való jogának a korlátozására csak a szükségesség és arányosság követelményének a tiszteletben tartásával van lehetőség. A teljességre törekedve megjegyezzük, hogy a magánélethez való jogot érintően, fontos kérdéskört jelent a munkavállalók kamerarendszerrel történő megfigyelésének a lehetősége, és az ellenőrzési jog fejlett technológiai eszközökkel történő gyakorlása, amelyek a vonatkozó jogszabályi garanciák és a személyiségi jogi rendelkezések be nem tartása esetén magukban hordozzák a munkavállalókat érintő komoly jogi sérelmek lehetőségét.

Irodalomjegyzék

- Samuel Warren – Luis Brandeis: Right to Privacy. Harvard Law Review. 1890. Vol 4, No. 5, 193-220.; <https://doi.org/10.2307/1321160>.
 - Lawrence Lessig: A privát szféra architektúrája, Információs Társadalom, 2005/2, 55-74; <https://doi.org/10.22503/inftars.V.2005.2.4>.
 - William L. Prosser: Privacy, California Law Review, 1960/3, 383-423; <https://doi.org/10.2307/3478805>.
 - Menyhárd Attila: A magánélethez való jog elméleti alapjai. In Medias Res. 2014/2.sz., 398.o.
 - Barakonyi Eszter: A munka és magánélet egyensúlyának megteremtése. Családbarát elemek a Munka Törvénykönyvében. http://www.epa.hu/02700/02750/00019/pdf/EPA02750_tudasmenedzsment_2_007_02.pdf#page=79 (letöltés ideje: 2022. 08.12.)
 - Rátkai Ildikó: A munkahelyi párkapcsolat megítélése egy kúriai döntés alapján. Munkajog, 2020/1.sz.
-
-

Kifutás a környezeti fenntarthatóságból, avagy az élelmiszerválság és az ökológiai „apokalipszis” forrásai

Horváth Gergely*

Olyan korban, a „végső időkhöz” jutottunk, amelyben a felelős értelmiségieket különösen feszült elgondolkodásra készíteti az élet természeti alapjainak, az életfeltételeknek és az emberiség jövőjének várható alakulása. Az ökológiai válság, összeomlás¹ megállíthatatlannak bizonyuló folyamata már évtizedek óta zajlik (ld. az anyagi és jogi eszközökben egyébként gazdag EU sikertelen kísérleteinek sorát a fajkihalási hullám megállítására). Mi a kétezer éves, tehát jó előre orrunkra kötött, bibliai válasz a fenntarthatósági kérdésekre?

Kulcsszavak: Fenntarthatóság, élelmiszerválság, apokalipszis, Biblia

Running out of environmental sustainability, or the sources of the food crisis and the ecological apocalypse

We have reached an age, „the end of times” in which the expected fate of the natural foundations of life, the conditions of life and the future of humanity urges the responsible intellectuals to think particularly tensely. The unstoppable process of ecological crisis and collapse (the term „apocalypse” is also used in this sense) has been going on for decades (see the series of unsuccessful attempts by the EU to stop the present wave of species extinction, despite its richness in material and legal means). What are the two-thousand-year-old, biblical answers to sustainability questions?

Keywords: sustainability, food crisis, apocalypse, Bible

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2005>

Prugberger professzor azon értelmiségiek közé tartozik, akiket olyannyira foglalkoztat a kilátásaink – szó szerint életbevágóan fontos – kérdésköre, hogy ennek kapcsán a közelmúltban egy nagyívű, negyven oldalas tanulmányban² fejtette ki értékes meglátásait. Napjaink rendszerszintű, összetett válság-hullámjainak megértését nagyban segítheti az évszázados, évezredes előzményekre, társadalmi és gazdasági fenntarthatósági dinamikára vonatkozó történelmi kutatás, oknyomozás

* Egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi és Agrárjogi Tanszék.

¹ Az „apokalipszis” kifejezés ebben az értelemben is használatos.

² Prugberger Tamás: *A globál-makro és a lokál-mikro világszemlélet társadalompolitikai gyakorlata közötti ellentét, a kettő közötti kompromisszumra jutás égető problémája a történelmi folyamatok áttekintése tükrében. – A globuszon való életfeltételek és az emberiség jövőjének a kilátásai.* Újvidék, 2021, http://www.vmtt.org.rs/mtn2019/039_081_Prugberger%20beforemazott.pdf, letöltés: 2022. 06. 16.

és szintézis, de az ezekkel sokszor szervesen összefonódó környezeti fenntarthatósági kihívásokra is hangsúlyt helyez, ahogy tőle megszokhattuk. Felhívja a figyelmet, hogy „meg kellene állítani azt a globális élő és élettelen természeti környezetrombolást, víz és levegőszennyezést, valamint hulladéktermelést, amit ma az emberi társadalom produkál”. Abban a reményben, hogy a társadalompolitikai gondolkodás és a gyakorlat ennek megfelelően megváltozik, Professzor úr zárásként felidézi Madáchtól az Úr szavát: „Ember küzdj, és bízva bízzál”³.

Nemzeti irodalmunk, illetve – akik már rangjához méltóan sorolják be, tudják, hogy egyidejűleg a világirodalom – egyik kiemelkedő csúcsának zárómondata a környezetvédelemmel foglalkozó jogászoknak is – különös, kesernyés tartalommal bíró – jelszava lehetne. Küzdünk a környezeti fenntarthatóságért, de egyre nyilvánvalóbb, hogy későn kezdtük el és nem volt megfelelő az irányválasztás. Gelencsér András vegyész-légkörkutató, a Pannon Egyetem rektora szerint a fenntarthatóságra való átállás jegyében a szükséges kritikus elemek ismert készleteit hamarosan kimerítjük. Az elektromos autó, a nap- és szélenergia, akár a bioetanol. Ráadásul *végképp kifognak az élelmiszerkészleteink*, miközben a klímaváltozás már nem megállítható⁴. Tehát küzdünk, de észszerűen belegondolva, a tudományos adatok alapján már reménytelennek tűnik a helyzetünk, összetett társadalmaink összeomlásának valószínűsége egyre nagyobb, inkább csak annak időpontja kérdéses (Gelencsér András szerint – összhangban a Meadows-féle világmodellek végkövetkeztetéseivel – a féktelen növekedés és jólét legkésőbb 2040-ig véget ér, a modern civilizáció súlyos válságba zuhan). Akkor mi az, amiben „bízva bízhatunk”? Egyetlen egy bizodalomunk lehet... Nem – a világnépesség növekedésének tényezőjét pl. teljesen elfeledve derűlátó – ellencikk következtetéseire gondolok, amely szerint csak „akkor jön el a világvége, ha nem teszünk ellene semmit”⁵. Inkább egy olyan különleges kötetre, 66 könyvből álló információcsomagra hívnám fel a figyelmet, amely szerint az „objektíve van esélyünk magunkat megmenteni vagy nincs” tárgyú vitában a fenti két vélemény egyaránt és ugyanolyan mértékben téves.

A vita döntő érveinek keresése jegyében tehát most éppen ott folytatnám a forráskutatást, ahol Professzor úr abbahagyta (kitűnő érzékkel tapintott rá, hogy kizárólag itt lehet valódi reményt találni): *az Úr szavánál* (Madách közvetítését már kihagyva, „másodlagos idézések” helyett közvetlenül fogom innentől idézni a forrásokat). Életbevágó kérdésekben mellőzhetetlen a humor oldó ereje is, ezért Madách Imre – Faustot legalább elérő színvonalú – művének címe kapcsán megjegyzem, hogy igazán tömören, tragikomikus-reális módon úgy érdemes

³ Uo. 80. o.

⁴ Balavány György: „Már nem tudjuk visszafordítani ezeket a folyamatokat, a civilizációnk néhány évtizeden belül összeomlik”. <https://24.hu/belfold/2022/06/10/nyersanyagok-globalis-krizis-klimavaltozas-gelencser-andras-interju/?fbclid=IwAR3yUbdndKh1P9TQ5pGYA67hzyEsb5BdOKfg5g9eGA4zsHVuPDwkJFHNDJl>, Letöltés: 2022. 06. 25.

⁵ Bart István – Ürge-Vorsatz Diána et al.: *Akkor jön el a világvége, ha nem teszünk ellene semmit*. <https://24.hu/tudomany/2022/06/25/gelencser-andras-interju-reakcio-eghajlatvaltozas-nyersanyagiany-klimakatasztrofa/>, Letöltés: 2022. 06. 25.

összefoglalni a „mi lesz velünk” témát, hogy „az ember tragédia...”⁶. Minek is lenne nevezhető a saját élőhelyét saját maga számára élhetetlenné tevő élőlény? A jó hír, hogy bármilyen gőzerővel dolgozunk is a létfeltételeink felélésén, *egy régóta hitelesnek bizonyult forrás* szerint mégsem a humán környezetrombolás lesz a – Meadows-modellekben a 21. század közepére jóslt – drasztikus népességszámzuhanás közvetlen oka.

Előjáróban érdemes rögzíteni (kinek megerősítésként, másnak elgondolkodtatásul), hogy a Biblia a történettudomány által is igazoltan számos már beteljesedett jóvendölést tartalmaz, ami egyedülállóvá teszi a vallási, szent iratok között. Pl. közismert az a prófécia, miszerint a Krisztus a júdeai Betlehemben fog megszületni (Mikéás kb. Kr.e. 700-ban már leírta, Mik 5, 1). És valóban ott született meg hét évszázaddal később (Lukács 2, 1-20, Máté 2, 1-12).

Dániel próféta fél évezreddel előtte megírta, hogy mikor lép majd fel nyilvánosan az Emberfia (így hívta magát Jézus is), három és fél évig fog tanítóként működni, utána „pedig kiirtatik a Messiás és senkije sem lesz. És a várost és a szenthelyet elpusztítja a következő fejedelem népe” (Dániel 9,26).

Jézus ugyancsak pontos előre látással közölte, hogy „bizony mondom nektek, nem marad itt kő kövön, amit le ne rombolnának.” (Mt 24, 2) A római-zsidó háború során tényleg ez történt Kr. u. 70-ben.

Ézsaiás 700 éves prófécijája is pontosan megvalósult: „Hátamat odatartottam az ütlelegőknek és orcámat a tépdésőknek; arcomat nem rejtettem el a gyalázás és köpdösés elől.” (És 50,6).

Azt Jézus eldönthette, hogy hogyan vonul be – számárháton – Jeruzsálembé Zakariás jóvendölését beteljesítve: „(...) közeleg királyod: igaz és győzedelmes, alázatos, számaron jó, számar hátán, számarnak csikáján (Zak. 9,9). Azt viszont nem intézhette a kereszten függve, hogy a katonák a ruhája kapcsán valóban „megegyeztek egymás közt: „Ne hasítsuk szét, hanem vessünk rá sorsot, hogy kié legyen.” Így teljesedett be az Írás: „Ruhámon megosztottak egymás közt, és köntösökre sorsot vetettek” (Jn 19,24) A katonák valóban így tettek! Vö. az emberöltők egész sorával korábban írt Zsoltárok könyvével (22,19): „elosztották maguk között ruháimat, és köntösökre sorsot vetettek.”

Mellbevágó érdekességként talán elegendő, önmérsékletből és a szerény vonatkozó ismereteim miatt tehát nem folytatom a példákat, amik bizonyítják, hogy *a Biblián keresztül az emberek megtudhatták, következképpen elvileg ma is megismerhetik az események folyását, a jövő akár egészen precízen előre vetített részleteit is*. Csak olvasni kell és megérteni⁷.

Mivel a jövőt az ember nem, valójában csak Isten ismeri, ezért a jövő feltárása tárgyában logikusan *éppen az Ur szavát érdemes tanulmányozni*. A Biblia történetesen tartalmaz is *egy részletes forgatókönyvet az emberiség jövőjének alakulása* tárgyában. Azon belül két „apokalipszis” kiemelkedik, amelyek párhuzamosságokat mutatnak az ökológiai válság, illetve katasztrófa hetvenes évek

⁶ Az abszurd humort képviselő L'art pour l'art Társulat színházi estjének (2009) címrészlete.

⁷ Sokszor mondja Jézus: - Akinek van füle, hallja! (Jel 2,7; Mt 11,15; 13,9; 13,43; Mk 4,23); Aki olvassa, értse meg! (Mk 13, 14; Mt 24,15)

óta előre vetített⁸ (lehetséges) következményeivel, azonban okot adnak – a tudományos adatokkal szemben – kifejezett optimizmusra⁹:

1. A nagy apokaliptikus beszéd (Mt 25; Lk 21; Mk 13)

2. A Jelenések könyve (, ami ezzel is indít, hogy ez "Jézus Krisztus apokalipszise").

Maga az apokalipszis (az ógörög ἀποκάλυψις) kifejezés kinyilatkoztatást, „a fátoly fellebbentését” jelenti, éppen, mint a szobroknál, csak itt a *jövő* kapcsán.

A *Bibliából* az tudható, hogy az általunk ismert *világ* időben véges, lesz „végezte”¹⁰. Ennek az időpontja nem ismert senki számára: „Az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el. Azt a napot viszont vagy *azt az órát senki nem tudja*, sem az angyalok az égben, sem a Fiú, hanem csak az Atya. Vigyázzatok, virrasszatok! Mert nem tudjátok, mikor jön el az az idő” (Mk13, 31-33).

A jelenések könyve 10. fejezetének 6. és 7. verse is előre vetíti, hogy egy pillanatban ki fog merevedni a jelenlegi mozgókép, mert *vége lesz még az időnek is*: „és megesküdött az örökkön-örökké élőre, aki teremtette a mennyet és a benne levőket, a földet és a rajta levőket, a tengert és a benne levőket, hogy *nem lesz többé idő*, hanem azokban a napokban, amikor megszólal a hetedik angyal trombitájának hangja: beteljesedik az Isten titka, ahogyan hírül adta azt szolgálóinak, a prófétáknak.” A hetedik trombitászó azért is kulcsfontosságú, mert ekkor válik időszerűvé, hogy Isten „*elpusztítsa azokat, akik pusztítják a földet*”¹¹. Ezt a világos fordulatot véleményem szerint nem lehet alappal másként értelmezni, mint a környezeti elemek korunkban kulmináló leromlásának okozóit, tehát a „földet pusztító” mai fogyasztói és ipari társadalom – e rongálásban részes – tagjait utolérő végzetet.

A jelenések könyve 18. fejezetében láthatjuk a képletes „Babilon” vesztét, ami legkevésbé sem fokozatos, kiszámítható, hanem váratlan és gyors romlást vetít előre (8. és 10. vers): „Ezért egyetlen napon jönnek rá a csapások: halál, gyász és éhínség; és tűzben fog elpusztulni, mert erős ÚR az Isten, aki megítéli őt. (...) Jaj, jaj, te nagy város, Babilon, te erős város, egyetlen óra alatt ért utol az ítélet”¹².

Péter második levele is tudatja, hogy hirtelen „el fog jönni az Úr napja, mégpedig úgy, mint a tolvaj, amikor az egek recsegve-ropogva elmúlnak, az elemek égve

⁸ Ld. pl. a Meadows-féle világmodellek drasztikus népességcsökkenési előrejelzéseit.

⁹ A derűlátásra nem mindenkinek ad, ígér okot a Lk13, 24: „Igyekeztek a szűk kapun bejutni, mert mondom nektek, sokan akarnak majd bemenni rajta, de nem fognak tudni”. Agrár-párhuzam: A kaptár bejáratát rácsosra csinálja a méhés, hogy a méhek – a szűk lyukakon átpréselődve – kénytelenek legyenek elhagyni belépéskor az összegyűjtött virágpor-golyócskáikat (finom, értékes szuperélelmiszer számunkra is)... Helyi méhés barátom, a Csanaki Méhes Céh vezetője mondta, hogy ugyanakkor fél óra alatt megtanulják a kis ravaszok, hogyan kell behajlítani a lábukat a testükhöz szorítva, hogy ne essen le róla a virágpor átbújás közben... A Mennyek országába véletlenül sem lehet így becsempészni a földi kincseket, javakat, de a rosszat sem, minden el kell hagyni...

¹⁰ Máté evangéliuma 28,20: „és íme, én veletek vagyok minden napon *a világ végezetéig*”.

¹¹ A jelenések könyve 11. fejezet 15-18: (...) eljött a te haragod és a halottak felett való ítélet ideje, hogy megadd a jutalmat szolgálóknak, a prófétáknak és a szenteknek, és azoknak, akik félik a te nevedet, a kicsiknek és a nagyoknak, hogy *elpusztítsd azokat, akik pusztítják a földet*.

¹² Tehát hirtelen, „egy óra alatt”... Eszerint téves az a tudósok által leírt, friss jóslat miszerint a vizionált civilizációs összeomlás nem a hollywoodi filmekből ismert apokalipszis módjára következik be varázsütésre, hanem fokozatosan lesz egyre rosszabb mindannyiunknak, ha nem hagyunk fel az üvegházhatású gázok kibocsátásával és a pazarló nyersanyaghasználattal – tehát a mindig növekedő fogyasztásra alapuló gazdasággal (Bart – Urge-Vorsatz et al.: i.m.)

felbomlanak, a föld és a rajta levő alkotások is megégnek. Mivel pedig mindezek így felbomlanak, milyen szentül és kegyesen kell nektek élnetek, akik várjátok és siettetitek az Isten napjának eljövetelét, amikor majd *az egek lángolva felbomlanak, és az elemek égve megolvadnak!* De az ő ígérete szerint új eget és új földet várunk, amelyben igazság lakik¹³.

Részben „jó hír” tehát („örömhírnek”, „evangéliumnak” azért ezt önmagában nem nevezhető, utóbbi kifejezés tartalmasabb), hogy *közvetlenül nem* a környezetszennyezés miatti ökológiai válság, nem a környezeti elemek fokozatos degradációja okozza majd az idők végét. Kevésnek tűnik tehát ahhoz az emberiség, hogy biofizikailag teljesen élehetlenné tegye a Földet, mint ahogy ahhoz is láthatóan erőtlenné, hogy megoldja a – romlott állapotában saját maga által okozott – romlást a vitális elemekre nézve. Azt, hogy „az elemek égve felbomoljanak, megolvadjanak”, egyetlen ilyesmi volumenű hatás, az atombomba-arszenál elsütése lenne képes előidézni, ám e fenyegetés bekövetkezése sem járna az egész ég és föld felbomlásával¹⁴, tehát nem lehet emberi eredetű ez az esemény a maga teljességében (lokális léptékben azonban és a szintén előre vetített háborúk részeként sajnálatos módon realitásnak számít).

Jó hír, hogy mindezek után *új ég és új föld* lesz: „És láttam új eget és új földet, mert az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger sincs többé. A trónon ülő ezt mondta: Íme, újjáteremtek mindent.” (Jel 21,1 és 5). Ez semmiképpen sem értelmezhető a régi, romlott-rontott Föld megújulásaként, különösen nem ember általi felvirágoztatásaként. (A Biblia felhívja a figyelmet az utóbbival kapcsolatos „elhitetésre” is.)

A váratlanság kapcsán érdemes idézni az egyik leginkább közismert verscsokrot a nagy apokaliptikus beszédből: „Mert ahogyan Nóé napjaiban történt, úgy lesz az Emberfia eljövetele is. Mert amiképpen azokban a napokban, az özönvíz előtt, ettek, ittak, házasodtak és férjhez mentek egészen addig a napig, amelyen Nóé bement a bárkába, és semmit sem sejtettek, míg el nem jött az özönvíz, és mindnyájukat el nem sodorta, úgy lesz az Emberfiának eljövetele is” (Mt 24, 37-39). Eszerint a válságok tehát csupán előjelei, de nem okai a „végnek”, legfeljebb a rendszerszintű civilizációs összeomlásnak. „Isten országának ezt az evangéliumát pedig hirdetik majd az egész világon, bizonyosságul minden népnek; és akkor jön el a vég.” (Mt 24, 14)

„Akkor ketten lesznek a mezőn, az egyik felvétetik, a másik otthagytatik, két asszony örül a kézimalommal, az egyik felvétetik, a másik otthagytatik. Vigyázzatok tehát, mert nem tudjátok, hogy melyik órában jön el a ti URatok!” (Id. Mt 24, 40-42)

A mezőn lesznek, tehát működik legalább alapszintű mezőgazdaság, kézimalommal őrölnék, (tehát lesz valamennyi gabona), de gépi (ipari) malom már nem működik (legalább az energia vagy akár az infrastruktúra is hiányozhat addigra, vö. a kiteljesedő energiaválsággal és a betonozás mindenkori alapját képező folyami homokkészlet végességével). A válságra felkészülésben serénykedő különböző

¹³ Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája (2014) Péter második levele 3. fejezet, 10-13. versek

¹⁴ A globális nukleáris szennyezésről, akut és krónikus sugárbetegség tüneteiről nem szól az Írás, reménykedjünk, hogy Péter második levele 3. fejezetében nem erről van szó, noha az atomfegyver-arszenál globális léptékű szennyezés elérésére elegendő lenne elméletileg.

közösségek, nemzetközi csoportok (ld. pl. a fél évszázados múltra visszatekintő prepper-mozgalom vagy az ún. mélyalkalmazkodás elméletét kidolgozó *Jem Bendell* professzort követők¹⁵) – miközben értekeznek a különböző mértékű összeomlás lehetősége kapcsán a technológiai visszalépés szükségességéről – éppen a kézimalomokról is eszmét cserélnek: akkor tehát valóban lehetséges realitás, hogy újra kézimalmon fogunk örölni, teljes összhangban a bibliai jövendöléssel...

Színesítő közbevetésként két aktuális, előkép-szerű és szimbolikus jelenségre hívnám fel a figyelmet, amelyeknek konkrét környezeti vonatkozása szintén jelentős: az egyik az éghajlatváltozáshoz, a másik pedig a folyószennyezés kérdésköréhez tapad. Bibliai képsorrendnek megfelelően utóbbira utalnék először. A jelenések könyve szerint, amikor a harmadik angyal is kiöntötte a poharát a folyókba és a vizek forrásaiba, azok vérré változtak. Ez a kép idén februárban villant azok szemébe, aki követték, ahogy az alsósajói ércbányászat utáni ökológiai katasztrófát okozva fémcsók kezdték szennyezni a Sajót, amelynek szlovákiai szakaszán a vízi élet kipusztult (, a szlovákiai hatóságok pedig jó gazda és jó szomszéd módjára egymásra kezdték tologatni az intézkedés kötelezettségét). A Nižná Slaná egykori vasércbányája hatalmas mennyiségű mérgező anyagot szivárogtatott a folyóba, köztük arzént, mangánt, vasat¹⁶. A folyó látványa olyan lett, mintha vérré változott volna...

Az összetartó környezetjogász kollektívánk most írás közben az idei első, csúcspontot döntő hőhullámot élvezi (a leadási határidő előtti napokban bizonyára jópáran gép előtt ülünk Professor úr előtt tisztelgő kötetünk gazdagítása céljából). A harag hét poharának kiöntésén belül olvashatjuk, amikor „a negyedik angyal is kiöntötte a poharát a napra, és megadatott neki, hogy gyötörje az embereket annak tűző sugarával; és az emberek gyötrődtek a nagy hőségben, és káromolták az Isten nevét, akinek hatalma van ezek fölött a csapások fölött, de nem tértek meg, hogy dicsőséget adjanak neki” (Jelenések könyve 16, 8-9). Bizony gyötrődünk már a nagy hőségben, holott gyerekkorunk nyarai mennyivel enyhébbek voltak...

Általános jelenséggé megfigyelhető, hogy az emberiség különböző – gyakran éppen önmaga által generált (pl. éghajlatváltozási, élelmiszerelőállítás) problémákra kifejlesztett – „megoldásai” csupán „technikaiak”, nem ritkán szükségszerűen nélkülözik pl. a holisztikus szemléletet¹⁷, következésképpen a hatékonyságot is, és megállapítható, hogy igencsak távol állnak a tökéletességtől¹⁸. Gyakorlati példával

¹⁵ „Az összeomlás elkerülhetetlen, a katasztrófa valószínű, a kihalás lehetséges.” Bendell, Jem (2018): *Deep adaptation: a map for navigating climate tragedy*. Institute for Leadership and Sustainability (IFLAS) Occasional Papers Volume 2. University of Cumbria, Ambleside, UK., <http://insight.cumbria.ac.uk/id/eprint/4166/>), 20. o. (letöltés: 2022. 06. 29.)

¹⁶ Loránt Vincze (PPE), François Alfonsi (Verts/ALE) & Edina Tóth (NI): Parliamentary questions to the Commission (P-002118/2022) European Parliament, 2022. június 13. – https://www.europarl.europa.eu/.../P-9-2022-002118_EN.html, (letöltés: 2022. 06. 29.) Tárgy: A Sajó folyó szennyezése – ökológiai katasztrófa Dél-Szlovákiában.

¹⁷ Mivel akár még nem is ismert az érintett hatásviselők érzékenysége, a hatásfolyamatok összetett rendszere.

¹⁸ Természetesen a tökéletesség jellemzően inkább csak döntések kapcsán és annyiban lehet emberi cél, amennyiben pl. egy probléma természete szerint egy jó döntéssel teljesen kiküszöbölhető. Önkritikus, realista és legnemesebb értelemben véve alázatos hozzáállást tükröz az a gyakorlat, miszerint pl. a zsinagógák ornamentikájába, mintasorába szándékosan hibás elemet iktatnak be, jelezve annak elismerését, hogy kizárólag Isten tökéletes...

szemléltetve: az nem megfelelő válasz, nem valódi, tényleges megoldás – az élelmiszerelőállítás szempontjából alapvető jelentőséggel bíró – beporzó-populációk eltűnésének égető gondjára, hogy pl. Kínában emberek porozzák be a gyümölcsfákat, vagy ahol nincs olcsó munkaerő, ott mikro-robotokat fejlesztenek, amelyek a méhek helyett elvégzik a virágpor „redisztribúcióját”, miközben az agrár-kemizáció volumenét érintetlenül hagyják, akár még fokozzák is. Az ökológiai rendszer lényegesen összetettebb annál, hogy ilyen helyettesítési, „mérnöki” rész megoldásokkal, egysíkú beavatkozásokkal fenn lehetne tartani. Jó példa erre az ígéretekben folyamatosan bővelkedő, tényleges, élelmiszerbiztonság-fokozására alkalmas eredményekben azonban sokkal kevésbé gazdag „genetikai mérnökösödés” (genetic engineering) is, de hogy önkritikusak legyünk a jogászok „társadalmi mérnökösödése” (R. Pound¹⁹ egyébként ötletes kifejezése) sem mindig áldásos, gyakran „kevés az üdvösséghez”.

A mai technokrata, nyugati, illetve nyugatit másoló ember attól önhitt, mert még mindig azt hiszi, hogy mindent meg tud oldani, és mindaz, amit az ipari forradalom, illetve a felvilágosodás óta tesz, napjainkban is bármit, bárhogyan változtat, az nagy léptékben feltétlenül *fejlődés* – következményeire tekintet nélkül.

A modern ember – függetlenül vallásától, s függetlenül attól, egyáltalán vallásos-e – azon a véleményen van, hogy a történelem legalacsonyabb pontja a kezdőpontja volt, legmagasabb pontja pedig végpontja lesz (ha lesz egyáltalán végpontja), s e kettő között egy többé-kevésbé folyamatos emelkedés tapasztalható. [...] Az ember dolga pedig az, hogy a fejlődést egyre fokozza, de legalábbis fenntartsa²⁰.

A fenntartható fejlődés ellentmondásos gyakorlata szembeötlő módon rácafol erre az általános tévhitre, amely eredetileg logikusnak tűnhetett: a „primitívnek” tekintett embertől az atomerőműveket építő, génszerkesztő emberig hogy ne egy vitathatatlanul látszó fejlődés vitt volna el bennünket? Mégis érdemes megfigyelni egyes, még ma is meglehetősen mérvadó, ezért százmilliókat elgondolkoztató, sőt, zavarba ejtő (világ)vallások – sok szempontból elismert bölcsességet hordozó – dokumentumait, amelyek éppen fordított folyamatot írnak le: *ezek szerint idilli szintről indulva egy apokaliptikus, kaotikus állapot felé tart a „fejlődés”*. Tehetetlenül távolodunk a paradicsomtól (közelebbi, globálisan konszenzusos történelmi-ideológiai pontként a Jézus Krisztus által megújított és egyértelműen kifejezett ideáltól), miközben egyhávi átlagfizetésünkben tulajdonképpen a világ bármely pontjára elrepülhetünk és rendszeresen meg is teszük sokan (holott pl. a kínai Tao Te King hangsúlyos zárógondolata szerint még a szomszéd településre sem szabadna átutaznunk, ahonnan a kakaskukorékolás áthallatszik...). „Míg tehát a régi ember *fékezni* igyekezett a süllyedést, a modern ember *fokozni* igyekszik az emelkedést.”²¹ Ez utóbbi, emelkedési törekvés láthatóan sikertelen, mivel fenntarthatatlan ebben a profitközpontú létberendezkedésben. A bibliai apokaliptikus események és a tudományos alapokon előre jelzett világmodell-katasztrófa közötti

¹⁹ Szigeti Péter: *Roscoe Pound pragmatista jogszociológiája: a társadalmi mérnökösödés eszméje a korhoz kötött, relatív természetjogban*. In Szigeti Péter: *Jogelméleti jogesetek, portrék, szemelvények*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998. 37-43.

²⁰ BUJTI FERENC: *A rejtőzködő Messiás*. Nyíregyháza, 2019, 105.

²¹ Uo. 106. o.

párhuzam nyilvánvaló, végeredményük pedig hasonló: a tragikus, drasztikus népességfogyással egybekötődő mélypont elérése, majd (a Meadows-világmodell szerint akár már a 21. század végén) újabb – történelem utáninak nevezhető – fellendülés, amelyet egy „kicsiny nyáj” élhet túl, meghallani jogosultan, miszerint „jöjjetek Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot!”²²

Végül – kellő hangsúlyt adva neki – ismét kiemelném azt, amit ránk, tehát *a jelenre és a jövőre* nézve tartalmaznak az Evangéliumok: főként Jézus nagy apokaliptikus beszédét, második eljövelele előjeleiről és módjáról, amelyben figyelemre méltó mozzanat az előjelek kapcsán:

„Háborúkról fogtok majd hallani, s háborús hírek fognak keringeni. Vigyázatok, ne kerítsen hatalmába benneteket a félelem, ezeknek be kell következniük, de ez még nem a vég. Nemzet nemzet ellen és ország ország ellen támad. Éhínség, ragály üti fel a fejét, és a föld megrendül itt is, ott is. De ez még csak a kezdete a gyötrelmeknek”²³.

Az idézetekből eddig csak a földrengések jele várat magára: a világháború(ok) és a világháborús fenyegetettség mellett, azokkal összefüggésben – a már ki is hirdetett – globális élelmiszer-vészhelyzet megjelenését, az éhínség drasztikus kiterjedésének folyamatát már láthatjuk²⁴ érdekes párhuzamként.

A másik jövőről szóló forrást ugyanígy ajánlom Professzor úr figyelmébe: a *Jelenések könyve* nagyon nehéz szöveg (mégis tisztán érthető pl. a napjaink emberének is szóló laodiceai levél), amely számos – az ószövetségi könyvekből egyébként beazonosítható – szimbólummal, ugyanakkor hátborzongatóan pontosan és részletesen ad tájékoztatást az időtengely mentén minden eljövendőőről – azzal zárva az egész Bibliát, hogy „*Igen, hamarosan eljövök. Ámen. Jöjj, Uram Jézus!*” Ez lesz tehát a végpont az idézett, megfontolásra feltétlenül érdemes források szerint.

Irodalomjegyzék

- Balavány György: *„Már nem tudjuk visszafordítani ezeket a folyamatokat, a civilizációnk néhány évtizeden belül összeomlik”*. <https://24.hu/belfold/2022/06/10/nyersanyagok-globalis-krizis-klimavaltozas-gelencser-andras-interju/?fbclid=IwAR3yUbdndKh1P9TQ5pGYA67hzyEsb5BdOKfg5g9eGA4zsHVuPDwkFHNDEjI>, Letöltés: 2022. 06. 25.

²² Mt. 25, 34, vö.: „Ne félj, te kicsiny nyáj, mert úgy tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot!” (Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája, 2014, Lukács evangéliuma 12, 32). Horváth Gergely: *„ZÖLDÜLŐ” AGRÁRJOG. A fenntartható agrikultúra és élelmiszerlánc jogának alapvetései*. Győr, 2022, 282. o.

²³ Máté evangéliuma, 24. fejezet, Szent István Társulati Biblia.

²⁴ Természetesen voltak ilyenek a történelemben, de nem egyszerre és nem ekkora léptékben, nem ilyen intenzitással, ahogy a népnyelv mondja: ennyire „csőstül”. A jelenések könyve bevezető jelenségként egy jelentős alapélelmiszer-drágulást vetít előre (ennek tanúi lehetünk), amely értelemszerűen a szegényeket érzékenyen érinti, de a luxuscikkek (gazdag) fogyasztóit kevésbé: „egy mérce búza egy dénár, és három mérce árpa egy dénár, de az olajat és a bort ne bántsd!” (Jel 6, 6)

-
- Bart István – Ürge-Vorsatz Diána et al.: *Akkor jön el a világvége, ha nem teszünk ellene semmit.* <https://24.hu/tudomany/2022/06/25/gelencser-andras-interju-reakcio-eghajlatvaltozas-nyersanyagiany-klimakatasztrofa/>, Letöltés: 2022. 06. 25.
 - Bendell, Jem (2018): *Deep adaptation: a map for navigating climate tragedy.* Institute for Leadership and Sustainability (IFLAS) Occasional Papers Volume 2. University of Cumbria, Ambleside, UK., <http://insight.cumbria.ac.uk/id/eprint/4166/>), 20. o. (letöltés: 2022. 06. 29.)
 - Buji Ferenc: *A rejtőzködő Messias.* Nyíregyháza, 2019
 - Horváth Gergely: *„ZÖLDÜLŐ” AGRÁRJOG. A fenntartható agrikultúra és élelmiszerlánc jogának alapvetései.* Győr, 2022
 - Loránt Vincze (PPE), François Alfonsi (Verts/ALE) & Edina Tóth (NI): Parliamentary questions to the Commission (P-002118/2022) European Parliament, 2022. június 13. – https://www.europarl.europa.eu/.../P-9-2022-002118_EN.html, (letöltés: 2022. 06. 29.)
 - Prugberger Tamás: *A globál-makro és a lokál-mikro világszemlélet társadalompolitikai gyakorlata közötti ellentét, a kettő közötti kompromisszumra jutás égető problémája a történelmi folyamatok áttekintése tükrében. – A globuszon való életfeltételek és az emberiség jövőjének a kilátásai.* Újvidék, 2021, http://www.vmtt.org.rs/mtn2019/039_081_Prugberger%20beformazott.pdf, letöltés: 2022. 06. 16.
 - Szigeti Péter: *Roscoe Pound pragmatista jogszociológiája: a társadalmi mérnökösödés eszméje a korhoz kötött, relatív természetjogban.* In Szigeti Péter: *Jogelméleti jogesetek, portrék, szemelvények.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998. 37-43.
-
-

Új játéktér, új játékszabályok*

Jakab Nóra**

A globalizáció, a munka természetének változása és az egyén fokozott szerepe mondhatjuk, hogy egyidőben, egymást erősítve feszegetik a nemzeti munkajogi szabályozás határait. A XIX. és a XX. században a munkafeltételek jobbá tétele kollektív tárgyalások útján történt. A munkavállalók kollektív tudata erős volt. A multinacionális vállalatok határokon átvéelő tevékenysége következtében azonban a munkavállalók szervezettsége meggyengült. A digitális gazdaságban nem egyszerű megoldani azt, hogy a munkavégzők kollektív fellépjenek, hiszen a játéktér teljesen más, a hangsúly egyre inkább az egyéni tudatra helyeződik át, amelynek forrása a munkaszerződés. Jelen tanulmány a játéktér és a játékszabályok változásait vizsgálja.

Kulcsszavak: globalizáció, rugalmasság, munkaszerződés, atipikus munkavégzési viszonyok

New playing field, new rules of the game

Globalisation, the changing nature of work and the increased role of the individual can be said to be simultaneously and mutually reinforcing pushing the boundaries of national labour law. In the 19th and 20th centuries, the improvement of working conditions was achieved through collective bargaining. The collective consciousness of workers was strong. But the cross-border activities of multinational companies have weakened workers' organisation. In the digital economy, it is not easy to get workers to take collective action, as the playing field is completely different and the focus is increasingly shifting to individual consciousness, the source of which is the employment contract. This paper explores the changes in the playing field and the rules of the game.

Keywords: globalization, flexibility, employment contract, atypical working conditions

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2006>

Prugberger Tamás Professzor Úr 85. születésnapja alkalmából az atipikus szolgáltatási/munkaszerződések jogdogmatikai és ezzel összefüggő rendszerezéssel kapcsolatos kérdései, különös hangsúllyal a munkaerőpiac legújabb igényeire¹ vonatkozó gondolataihoz kívánok hozzászólni.

* A tanulmány Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs hivatal által támogatott „K 120158, K_16 kutatási témapályázat - A kiszolgáltatottabb fél helyzete a munkavégzési jogviszonyokban az európai és a magyar szabályozás tükrében” keretében készült.

** Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete.

¹ Megjelent *Miskolci Jogi Szemle* 15. évfolyam (2020) 2. szám 45-66.

Általánosan elfogadott, hogy a munkajog az iparosodás következtében egy *válaszreakcióként* jött létre. Tulajdonképpen a munkajogi szabályozás lényegét a munkafeltételek meghatározása jelentette, mintegy válaszul az akkori munkakörülmények elviselhetetlenségére. Alapvetően azonban az ilyen szabályozást egy paradigmaváltás hívta életre.² S ez valóban így van. *Bellace* utal a feudalizmus idején kialakult gyakorlatra, amikor is a munkavégző ember (jobbágy) azon a földön élt, és abban a házban lakott, amely a földesúré volt. Kapcsolatuk akár élethosszig is tarthatott.³

Azok a munkavégzők, akik valamilyen magasabb hozzáadott értékkel bíró szellemi terméket állítottak elő, tipikusan rövid ideig tartó munkakapcsolatba kerültek a megrendelővel. Az iparosodás tulajdonképpen ezen a rendszeren változtatott: a tőkét a feudalizmus és a céhrendszer idején a „földesúr” (*land owner*) és a „céhtagsággal rendelkező mester/kereskedő” képviselte, az iparosodás idején pedig a „munkáltató”. A kötöttség továbbra is megmaradt. Egy „apró” különbséggel: a munkavégző a munka elvégzéséért munkabért kapott. A munkáltatónak a továbbiakban nem volt kötelezettsége az, hogy a munkavégző lakhatásáról és élelmezéséről gondoskodjon. A foglalkoztatás így egyszerűen egy pénzalapú tranzakciónak tekinthető (*cash-only transaction*), nem volt a munkavállaló és a munkáltató között státusz kapcsolat, pusztán „csak”⁴ egy szerződéses kapcsolat.⁵

Alapvető gazdasági tény tehát, hogy az iparosodás idején a tőkésnek munkára volt szüksége, így megvásárolta mind a munkaerőt és mind a munkát. Ezen a munkaerő-piacon a tőkésnek nem volt szüksége munkaerő-feleslegre, és a munkavégzés kockázatait a munkáltató a munkavégzőre telepítette.⁶ *Ha azonban a munkavégzőre telepítünk olyan kockázatokat, amelyek viselésére nincs felkészülve, s amelyekkel szemben eszköztelen, mindez egyértelműen vezet a munkajog magánjogi jellegének elhalványulásához.*

Az iparosodás idején nem beszélhetünk a foglalkoztatás kiszámíthatóságáról, nem volt biztos a holnap. A munkavállalók alacsony bért kaptak, amely csak

² Bellace, J.R.: *The Changing Face of Capital: The Withering of the Employment Relationship in the Information Age*, in: *Game Changers in Labour Law. Shaping the Future of Work. Bulletin of Comparative Labour Relations – 100* (szerk: Hendrickx, F. – Stefano, V.), Netherlands, Kluwer Law International BV, 2018, 11-12. o.

³ Bellace ezt a kapcsolatot írja le a „*tied cottage*” kifejezéssel, utalva a felek kötöttségére, amelyet a földesúr tulajdonán való letelepedés és gazdálkodás jelentett. Ez volt még jellemző a középkori céhkeretek között működő családi műhely és kereskedés esetében is, ahol a segéd, inas, valamint a mester között hasonló tartós bizalmi kapcsolat állt fenn egészen a manufaktúrák megjelenéséig, a céhrendszer felbomlásáig. A segédek és a tanulók gyakran a mesternél laktak, és a céh ügyelt arra, hogy őket háztartási munkára ne alkalmazzák.

Lásd továbbá: Csizmadia, A. – Kovács, K. – Asztalos, L.: *Magyar állam-és jogtörténet*, Budapest, Pécsi Szikra Nyomda, 1991, 113-115. o. és 123. o. Wenzel, G.: *Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben*, Budapest, A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1877. Werbőczy I.: *Tripartitum*, Bécs, Johann Singriener Nyomda, 1517, III. szakasz 2.6. pont. Prugberger, T.: *A gazdasági szervezetek szabályozásának jogrendszertagozódási kérdései, Szövetkezeti Kutatóintézet Közlemények*, 133. sz. könyv. Budapest, SZÖVORG, 1978., 16-18. o.

⁴ Fontosnak tartom, hogy a „csak” idézőjelben legyen, mert a szerződéses kapcsolat, nevezetesen a munkaszerződés a munkaviszony lényegi eleme.

⁵ Lásd erről Bellace, i.m. 13. o.

⁶ Uo.

hosszabb ideig tartó munkavégzés esetén lehetett több, s ebből próbáltak megélhetésükről gondoskodni.⁷

A veszélyes és durva munkafeltételekkel szembenező munkavégzők esetében vált a jobbágy-földesúr viszony valódi munkavállaló-munkáltató viszonyrá. Azaz a továbbiakban nem olyan kapcsolat állt fenn a munkáltató és a munkavállaló között, amely a jobbágy és földesúr közötti kölcsönös kötelezettségvállaláson alapul. Egy olyan szerződést látunk, amely alapján a munkáltató vállalja, hogy a munkáért bért fizet. *Nincs semmilyen más ígéret, csak az, amit a felek kialkudnak, a szerződésben rögzítenek, akár szóban, akár írásban. Ez az a pont, amikor a modern munkajog kialakul.*

Fontosnak tartom tehát kiemelni ezen a ponton, hogy „*pusztán*” a szerződés, nevezetesen a munkaszerződés tartja össze a feleket. Olyan feleket, akik korábban, az elmúlt évszázadok hagyományai szerint soha nem voltak egyenlők, a *munkaszerződés egymással mellérendelt helyzetbe próbált hozni*. Tulajdonképpen a szerződési szabadság elve alapján a fenti okfejtés fényében *eleve lehetetlen volt a szerződéses feltételek egyenrangú meghatározása* abban a korszakban, azon társadalmi és gazdasági körülmények között. Egyértelmű tehát, hogy a munkáltató és a munkavállaló alárendeltsége nem csupán a munkáltató munkavégzési feladatok konkretizálását szolgáló széleskörű utasítási, irányítási és ellenőrzési jogából ered. Az iparosodás idején a paradigmaváltásnak köszönhetően nem is működhetett a felek közötti munkaszerződésen alapuló viszony másként, mint a munkáltató általi visszaélésekkel. A munkavégző emberre hirtelen „*rászakadt*” a szabadság, amellyel *éretlenség* és *eszköztelenség* okán nem is tudott mit kezdeni, és nem is volt elvárható, hogy valamit tudjon vele kezdeni.⁸ Érthető, hogy a valamilyen szaktudással rendelkező és önállóságot igénylő munkavégzők voltak azok, akik továbbra is meg tudták őrizni függetlenségüket személyükben és egzisztenciálisan, hiszen ők ebben gyakorlattal rendelkeztek.

Természetesen a munkáltató és munkavállaló szerződéses megállapodását és annak erejét számtalan tényező befolyásolta. Nem lehet általános, mindenre érvényes következtetéseket levonni, azonban az alábbiak véleményem szerint mindenképpen igazolhatók: a munkaszerződés kezdeti, a felek jogviszonyát és így a szerződési feltételeket alakító erőtlensége magyarázható az iparosodást megelőző szerződési viszonyokból. A felek egyéni önkormányzata természetesen Európában különbözőképpen erősödött, mindezt a társadalmi berendezkedés, a gazdasági környezet, a történelmi események, a jogrendszer működése befolyásolták. Az atipikus munkavégzési viszonyok megjelenése egyértelműen az egyéni önkormányzat erősödését jelenti.

Hiszen a munkavállaló egyéni akaratának erőtlensége egyértelművé tette, hogy a munkajog más irányban nem is haladhat, mint a protekcionista, védelmi jellegű szabályok megalkotása irányában. Ezért is jelent meg az állami beavatkozás. A szigorú szabályok béklyója alól pedig szabadulni szeretne az „*akarat*”. Akkor, ha az

⁷ Uo.

⁸ Bellace is rámutat erre. A XIX. század végén Nagy-Britanniában és Németországban, és azt követően több európai országban állami beavatkozás és kollektív tárgyalások révén került sor minimum munkafeltételek meghatározására. Bellace, i.m. 13. o.

egyéni önkormányzat erősödik, egyértelműen megéri a feleket a szerződési szabadság ereje, és óhajtják azt.

A munkavégző embernek valóban védelemre van szüksége, azonban akkor, ha már önmagát is meg tudja védeni, *nem akar* szigorú munkajogi szabályozási környezetben munkát végezni. A problémát semmiképpen sem leegyszerűsíteni kívánom, azonban látni kell, hogy a körülöttünk lévő *világ változásai egyszerre formálták a játékeret, a játékosokat*, aminek egyenes következménye, hogy *a játékszabályok* is változnak. Ezért beszélünk a munkajog jövőjéről. Természetes, hogy a munkajognak van jövője, *csak más keretek között, más alapokon*, mint az elmúlt közel 200 évben.

Prugberger Tamás írja, hogy az informatika és a digitalizáció rohamos terjedésével összefüggő újabb atipikus munkatevékenységekkel és szolgáltatásokra irányuló igények kielégítésével összefüggő új munkatevékenységek jönnek létre, amelyek digitális platform-közvetítések útján valósulnak meg. A platform és annak üzemeltetője köti össze a szolgáltatást igénylőt a szolgáltatás teljesítővel, aminek kivitelezése sokféle formát ölthet, amelyek közül egyesek besorolhatók az atipikus munkajogviszonyok körébe, jelentős részük azonban áttöri a munkajogviszony kereteit és olyan munkatevékenységgel összefüggő kötelmi jogi szerződések közé tartoznak, amelyeket az 1948 előtti magyar magánjogi szakirodalom és polgári jogi kodifikációs kísérletek a szorosabb szolgálati, illetve munkaviszony keretein kívül, mint egy üzleti jellegű magánjogi munkavégzési szerződésként helyeztek el. Ennek megfelelően Vinczenti Gusztáv a „Nagy Szladitsban” a munka jogviszonyairól írt tanulmányában az újabban függő munkára irányuló munkára irányuló tevékenységként jellemzett szolgálati/munkaszerződés mellett ugyancsak kétoldalú visszterhes szerződésként tárgyalja a vállalkozási szerződést, valamint a feleket szerződéskötés céljából összehozó, vagyis a közvetítésre irányuló alkuszi szerződést. Ezen kívül egyoldalú kötelekmént foglalkozik a meghatározott munkaeredmény felmutatására irányuló díjkitűzéssel.⁹ Vinczenti ezzel követi az 1928. évi Mjt. rendszerét, ahol valamennyi itt említett munkával összefüggő jogviszony a polgári jog részét képezi és amelynek nem a szolgálati/munkaszerződéssel összefüggő formái, illetve azoknak egyes elemei megjelennek a digitális platformokon keresztül történő munkavégzéseknél is. Mindez vonatkozik az ügyviteli-megbízási szerződésekre is, amelyeknek egyes elemei ugyancsak megjelennek az eddig is ismert atipikus munkajogviszonyok esetében, de már most is megnyilvánulnak szolgáltatási igényként a digitális platform közvetítéseknél is. Nem véletlen ezért, sőt tudatos is, hogy mint a mind a frankofon-latin, mind pedig a germán jogrendszerek polgári jogi kódexei --ide értve az 1928 évi magyar Mjt.-t és az 1959. évi, valamint a 2012. évi Ptk-t is a vállalkozási típusú szerződések után szabályozza nem eredmény kötelmi, hanem a bizalmi kötelmi jellegű ügyviteli-megbízási szerződéseket.¹⁰

⁹ Vinczenti Gusztáv: 5. sz. jegyzetben hiv. mű és hely, 51. § A vállalkozási szerződés (644-653. o.), 52. § Az alkuszi szerződés (654-659. o.), 53. § A díjkitűzés (659-662. o.)

¹⁰ Prugberger Tamás: Az atipikus szolgálati/munkaszerződések jogdogmatikai és rendszerezésbeli kérdései, különös hangsúllyal a munkaerőpiac legújabb igényeire, *Miskolci Jogi Szemle* 15. (2020) 2., 52. o.

A számítógép megjelenése és a mikroprocesszor 1970-es évekbeli feltalálása óta beszélünk az információs korszakról. A munka világa a gyárak helyett az iroda lett, ahol jelentősen csökkent az alkalmazott munkavállalók száma. Az információs technológia teljesen átalakította azt, ahogyan az emberek dolgoznak. Ahelyett, hogy sok ember ugyanazon folyton ismétlődő munkafolyamatokat hajtaná végre, kevesebb munkaeőr számítógép segítségével állítja elő a termékeket. Nem csoda, ha a vállalatok *az egyénre* helyezték a hangsúlyt ebben a változásban. Hiszen, aki ma boldogulni szeretne a nyílt munkaerő-piacon az alábbi tulajdonságokkal kell, rendelkezzen: fejlett interperszonális képességek, csapatmunkára való képesség, probléma meghatározó és megoldási képesség, folyamatos tanulásra és megújulásra való képesség, az új technológiák befogadására való képesség (*soft skill képességek*)¹¹. A munkához való állandó alkalmazkodás a sikeres foglalkoztatás kulcsa lett. A fenti tulajdonságok mind ezt a rugalmasságot segítik elő. A munkavégzőket a karrier-szemlélet még erősebben érinti a XXI. században, mint korábban.¹² A munka-etika is megváltozott. Míg korábban a kemény munkának, őszinteségnek, integritásnak volt jelentősége, addig ma a változások arra sarkalják a munkavégzőket, hogy érzelmileg ne kötődjenek a munkahelyükhöz, és külső motivációkat keresnek, így például a szabadidős tevékenységekben. Azaz a munka már nem feltétlenül a személyiség meghatározó építőköve.¹³ A munkavállalók nem

¹¹ A tanulási folyamatban olyan módszertant kell alkalmazni, amellyel az egyén mindig képes az újhoz alkalmazkodni. Ez ma a tanulási eredmény alapú oktatás alapja.

¹² Murray, B. – Heron, R.: *Placement Of Job-Seekers With Disabilities. Elements of an Effective Service.* International Labour Organisation, 2003, 3-4. o.; Holmes, J.: *Vocational Rehabilitation*, Oxford, Blackwell Publishing, 2007, 7-9. o.

¹³ Murray, B. – Heron, R.: i.m. 4. Itt utalok arra, hogy a reflexív munkajogi szabályozásnak komoly szerepe van olyan szociálpolitika kialakításában, amelyben minél több ember képességeinek megfelelően jólétben él, a szociális jogok minél teljesebb élvezetében. Freedland és Countouris mellett Deakin és Rogowski is Sen és Nussbaum korábban ismertetett képesség-elméletére hivatkozik, s mindezt a munkaerő-piacca hozza összefüggésbe. Lásd erről: Deakin, S. – Rogowski, R.: Reflexive labour law, capabilities and the future of social Europe, in: Transforming European Employment Policy. Labour Market Transitions and the Promotion of Capability (szerk.: Rogowski, R. – Salais, R. – Whiteside, N.), Northampton, MA, USA, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 230-238. o. Amartya K. Sen és Martha Nussbaum elmélete a képességet emberi jogi oldalról, holisztikus szemléletmódot követve fogja fel. Amartya K. Sen nevéhez fűződik a fogyatékosság képességen alapuló megközelítése. Sen elméletének a középpontjában a személy cselekvésének a képessége áll (capability to function), azaz arra fókuszál, hogy valaki valamit meg tud-e csinálni vagy sem. Ez az elmélet nem a fizikai és a mentális képesség meglétét jelenti, hanem azt gyakorlati lehetőségként (practical opportunity) fogja fel. A működés az egyén tényleges teljesítménye, amit az egyén léte és cselekedetei által ténylegesen elér. Mit is jelent a gyakorlati lehetőség? Sen számára képességet jelent. Ugyanígy a cselekvésnek sem a hagyományos értelemben vett fogalmát használja, számára a cselekedeteken kívül egyéb kívánalmakat is jelent, mint például, hogy valaki megfelelően táplálkozzon. Ennek illusztrálására két éhező ember példáját hozza. Az egyik vallási meggyőződésből nem eszik, a másik pedig, mert nincs mit ennie. Ez a különbség a cselekvés és a gyakorlati lehetőség között. Azaz Sen inkább a személyt vezérlő érdekeket nézi, mintsem a cselekvéseket. Két utat különböztet meg arra, hogy miként kellene értelmezni valaki érdekeit és teljesítményét: ez a jólét és az előny útja. Azaz a jólét mutatja meg azokat a cselekvéseket, amiket az egyén jóléte érdekében tesz; az előny pedig azokat a tényleges lehetőségeket jelenti, amelyek valaki rendelkezésére állnak, s amelyek alapján a személy élhet a választás a jogával. Egy személy képességeinek együttese tulajdonképpen cselekvésirányok összessége, amelyek alapján az illető gyakorolja a választás szabadságát. A képességek együttesét pedig befolyásolják a rendelkezésre álló javak, az egyént körülvevő környezet és a személyes tulajdonságok, s mindezek vezetnek cselekvésekhez. A képesség együttesének mérésére Sen nem határoz meg módszert, abból a

feltétlenül helyettesíthetik már egymást, *a munkavállaló intelligenciája és egyéni elköteleződése* egyre nagyobb szerepet kap. Ebben a tekintetben pedig egyértelműen változik a hagyományos munkáltató-munkavállaló közötti viszony.

Észak-Amerikában és Európában főként a *kétkezi munkások* voltak azok, akik szakszervezetbe tömörültek. Ők képviselik valóban a hagyományos, fordista modellen alapuló munkáltató-munkavállaló kapcsolatot. Az ő esetükben nem beszélhetünk erős szabad akaratról, ők valóban *együtt* tudtak eredményeket elérni. Az 1970-es évektől kezdődően azonban egy teljesen más generáció nőtt fel, akik már nem azonosíthatók a korábbi munkásosztállyal. A milleniumi generációt digitális bennszülötteknek nevezzük, s ők azok, akik a születésük óta együtt élnek a technológiával. Ezek a munkavállalók online közösség tagjainak érzik magukat, amely nagyon messze áll az ötven évvel ezelőtti munkásközösségtől.¹⁴

A globalizáció, a munka természetének változása és az egyén fokozott szerepe mondhatjuk, hogy egyidőben, egymást erősítve feszegetik a nemzeti munkajogi szabályozás határait. A XIX. és a XX. században a munkafeltételek jobbá tétele kollektív tárgyalások útján történt. A munkavállalók kollektív tudata erős volt. A multinacionális vállalatok határokon átívelő tevékenysége következtében azonban a munkavállalók szervezetsége meggyengült.¹⁵ A digitális gazdaságban nem egyszerű megoldani azt, hogy a munkavégzők kollektív fellépjenek, hiszen a *játéktér* teljesen más.¹⁶

A XXI. században a munkaviszony egy másik nagyon fontos összetevője is megváltozott. Nevezetesen a munkáltató a munkabért nem annyira az elvégzett munkáért, mintsem a munkahelyen töltött időért fizette.¹⁷ Országonként eltért, hogy a munkáltató még milyen egyéb juttatások költségét vállalta, úgy, mint például a betegség miatti keresőképtelenség költségét vagy a nyugdíjhozjárulást. Manapság azonban a munkáltató inkább az elvégzett feladatért fizet munkabért¹⁸, s ezáltal a munkavégzés helye kevésbé jelentős. Ennek megfelelően alakultak ki olyan tipikustól eltérő munkavégzések, mint a távmunka, bedolgozás, amelyek esetében egyértelműen szűkül a munkáltató konkretizálási joga.¹⁹

Egyet lehet érteni azzal a nézőponttal, amely az algoritmusok és applikációk világában, a gig-economy színterén az információs korszakra úgy tekint, mint *az*

megfontolásból, hogy az adott probléma és a körülmények folyamatos változóvá teszik az egyén tulajdonságait, a képességét és a cselekvéseit. Mitra, S.: Capability Approach and Disability. *Journal of Disability Policy Studies*, 2006, 4, 236. o.; Freedland, M. – Countouris, N.: The Legal Construction of Personal Work Relations. Oxford, Oxford University Press, 2006, 378-379. o.

¹⁴ Bellace: i.m. 19-20. o.

¹⁵ Ebben az időszakban Magyarországon és a többi volt szocialista országban egy olyan előnytelen helyzettel találkozunk, hogy a rendszerváltást követően a szerény kollektív tudattal rendelkező munkavállalók még kiszolgáltatottabbak voltak. Érezhető, hogy a II. világháborút követő közel negyven év hátrányt a mai napig is nehéz ellensúlyozni. Mindeközben láthatjuk az 1992. évi és a 2012. évi Munka Törvénykönyve változásait, s egyértelműen megállapítható polgári jogias szemlélet térnyerése.

¹⁶ Ahogyan Bellace fogalmaz: „a platform és az algoritmusok automatikusan működnek.” Bellace: i.m. 20-21. o.

¹⁷ Lásd erről: Bellace: i.m. 21. o.

¹⁸ A crowdworking esetében a projektszemlélet abban is megjelenik, hogy a kérdés inkább akként szól, a megrendelő részére hány órában kellene a szolgáltatást előállítani.

¹⁹ Fontos, hogy a magyar munkajog milyen válaszokat ad erre az új helyzetre, azaz a meglévő szabályozási keret mennyire alkalmas a továbblépésre.

*otthon végzett munka*²⁰ *ipari forradalmára*²¹, amely esetében nincs értelme minimum bérért, rendkívüli munkaidőben végzett munka méltó díjazásáért küzdeni.²² Ezen a szintéren nagy a jelentősége annak, hogy a munkavégzőt munkavállalónak vagy önfoglalkoztatónak²³ (tőkésnek, tulajdonosnak) tekintjük-e. Mivel az Európai Unió Bírósága²⁴ az Uber autóvezetőit inkább munkavállalónak tekintette²⁵, felmerül a

²⁰ Bellice és Mangan is utal arra az esetre, amikor az 1930-as években az Egysült államokban megtiltották az otthon végzett munkát. (Fair Labor Standards Act). Mangan, D.: *Labour Law: The Medium and the Message*, in: *Game Changers in Labour Law. Shaping the Future of Work. Bulletin of Comparative Labour Relations – 100* (szerk: Hendrickx, F. – Stefano, V.), Netherlands, Kluwer Law International BV, 2018, 71. o. Bellace: i.m. 22. o.

²¹ Mangan is erről ír: a gig-economy világa leginkább az otthon vagy darabszámra végzett munkára hasonlít. Abban az esetben, ha a munka színvonala elfogadható, és időben elkészül, az ellentételezés nem marad el. Fontos, hogy az elvégzett munka nem egy egész, hanem annak egy része. Mangan: i.m. 69-71. o.

²² Lásd erről: Bellace: i.m. 22. o., David Mangan hosszan ír a gig-economy jelenségről, amelyben többek között rámutat arra, hogy aki ezen a platformon végez munkát, többnyire kiegészítő jövedelmet keres, vagy azért ezt a formát választja, mert nem tudott elhelyezkedni a „hagyományos” munkaerő-piacon. Ezek a munkavégzők általában a jövedelmükkel is elégedettek. Mangan, i.m. 64-67. o. Az applikáció alapú vállalatok szerint a gig munkavégzők önfoglalkoztatók. S 2008 óta Nagy Britanniában valóban nőtt a foglalkoztatottak száma. Az önfoglalkoztatók száma 4,8 millió fő, a teljes munkaerő 15%-a. Egy másik hivatal szerint (Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce) 1,1 millió ember tekinthető gig munkavégzőnek Nagy Britanniában. A munkavégzők 16 és 30 év közöttiek. A munkavégzők többsége részmunkaidőben dolgozik. Ennek megfelelően Mangan megpróbálja megadni a „gig worker” fogalmát, aki nem más, mint olyan munkavégző, akik a hagyományos munkavégzés helyett, különálló feladatokat lát el; s átírja a szolgáltatás nyújtó és szolgáltatást igénybe vevő közötti bérezési rendszert. Mangan úgy látja, hogy a „gig work”, vagyis gig munka újra csomagol már meglévő munkavégzési formákat. (S e tekintetben valóban értelmezhető a magyarul a „hazni gazdagság” kifejezés.) Mangan, i.m. 67-69. o. Nagyon fontos, hogy a különálló feladatok elvégzése miatt nem tekinthető részmunkaidőben végzett munkának, még ha nem is a napi teljes munkaidőben látja el a munkavégző az adott feladatot. Sokszor előfordul, hogy a munkavégző foglalkoztatása mindösszesen 10 percig tart. Ebben rejlik a rugalmassága. Mangan, i.m. 70. o. Látni kell ezen a ponton, hogy ez a rugalmasság nem olyan jellegű védelmet igényel, mint amilyen a tipikus vagy atipikus munkavégzés keretében foglalkoztatottak esetében indokolt.

²³ A Tanács ajánlása kiemeli, hogy fontos változás, hogy a munkaerőpiacok szerkezeti változásainak hatására elmosódtak a határok a munkaerőpiaci státuszok között. A hagyományos „vállalkozók” és „szabad foglalkozásúak” mellett egyre szélesebb körben alkalmazzák az önálló vállalkozói státuszt, egyes esetekben még akkor is, ha de facto alkalmazotti viszonyról van szó. Amint a munka világa fejlődik – egyre több ember dolgozik önálló vállalkozóként, atipikus munkaszerződéssel, vagy váltogatja, illetve ötvözi a gazdaságilag függő munkavégzést az önfoglalkoztatással – a munkaerő egyre nagyobb része nem rendelkezik elegendő hozzáféréssel a szociális védelemhez munkaerőpiaci státusza vagy munkaviszonyának típusa miatt. A Tanács ajánlása a munkavállalók és önfoglalkoztatók szociális védelemhez való hozzáféréseiről, COM(2018) 132final. 3.

²⁴ Judgment in Case C-434/15 Asociación Profesional Elite Taxi v Uber Systems Spain SL. A 2017. december 20-án született ítélet szerint: szolgáltatás: az információs társadalom bármely szolgáltatása, azaz bármely, általában térítés ellenében, távolról, elektronikus úton és a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére nyújtott szolgáltatás. E meghatározás alkalmazásában: távolról azt jelenti, hogy a szolgáltatást a felek egyidejű jelenléte nélkül nyújtják, elektronikus úton azt jelenti, hogy a szolgáltatás kezdőpontjától való elküldése és célállomásán való fogadása adatok feldolgozására (beleértve a digitális tömörítést is) és tárolására szolgáló elektronikus berendezés útján történik, valamint annak elküldése, továbbítása és vétele teljes egészében vezetéken, rádióan, optikai vagy egyéb elektromágneses eszköz útján történik, a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kérelmére azt jelenti, hogy az adatok továbbításával nyújtott szolgáltatás egyéni kérelemre történik.

²⁵ C-434/15 39. pont: „...E tekintetben kiténik a Bíróságnak rendelkezésére álló információkból, hogy az Uber közvetítői szolgáltatása azon saját gépjárműveket használó, nem hivatásos sofőrök kiválasztásán

kérdés, hogy milyen védelem illeti meg az új platformon munkavégzőket.²⁶ *Bellice* maga is arra az álláspontra jut, hogy a munkajog válasza az lehet, ha visszatér alapvető értékeihez.

A *munkajog alapvető értéke*, hogy gazdasági értelemben *biztonságot nyújt* és ezáltal *kiszámíthatóságot teremt*: egyrészt belülről, munkavállalót védő szabályokkal, másrészt kívülről, az állam oldaláról szociális háló kiépítésével arra az esetre, ha a munkavállaló valamilyen zavarhelyzetben nem tudna munkát végzeni. Egy másik nagyon fontos érték az egészséges és biztonságos munkakörnyezet.

Az ILO 1998-ban megfogalmazta, hogy melyek azok az alapvető jogok, amelyet minden államnak tiszteletben kell tartania: a) a szervezkedés szabadsága, valamint a kollektív alku jogának hatékony elismerése; (b) a kényszermunka és a kötelező munka valamennyi formájának felszámolása; (c) a gyermekmunka hatékony eltörlése; és (d) a megkülönböztetés felszámolása a foglalkoztatás és a szakmák körében. ...²⁷ *Ezeknek a jogoknak a játéktértől függetlenül alapvető játékszabályokként kell érvényesülnie.*²⁸ A biztonságot tehát a munkajogon belül az alapvető értékek megtartása jelenti.²⁹

alapul, akik számára e társaság egy olyan alkalmazást biztosít, amely nélkül egyfelől e sofőrök nem tudnák nyújtani a közlekedési szolgáltatásokat, és másfelől a városban belüli helyváltoztatást igénylő személyek nem tudnák az említett sofőrök szolgáltatásait igénybe venni. Ezenfelül az Uber döntő befolyást gyakorol az ilyen sofőrök által nyújtott szolgáltatás feltételeire. Ez utóbbi pontot illetően kifejezetten úgy tűnik, hogy az Uber az azonos nevű alkalmazáson keresztül megállapítja legalább a legmagasabb fuvardíjat, hogy e társaság e díjat beszedi az ügyféltől, majd annak egy részét a gépjármű nem hivatásos sofőrjének kifizeti, valamint, hogy bizonyos mértékű ellenőrzést gyakorol a gépjárművek és sofőrjeik minőségét, és ez utóbbiak magatartását illetően, amely adott esetben a kizárásukhoz vezethet. ..."

²⁶ Mangan Uber vonatkozásában egy Észak Karolinában hozott ítéletre hivatkozik, amely megállapította, hogy az Uber nem technológiai vállalkozás. Az ítélet szerint azért, mert valaki egy technológiát alkalmaz, attól még nem tekinthető technológiai vállalkozásnak. Mangan arra figyelmeztet, hogy ez az érvelés egyáltalán nem vesz tudomást a változásokról. Lásd erről részletesen: O'Connor et al v. Uber Technologies, Inc., C.A. No. 13-03826-EMC (N.D. Cal.), továbbá Mangan, i.m. 70. o. Lásd még: Prassl, J. – Risak, M.: Uber, Taskrabbit, & co: platforms as employers? Rethinking the legal analysis of crowdwork., *Comparative Labor Law and Policy Journal*, 37 (2016) 3, 619-651. o.; Davidov, G.: The Status of Uber Drivers: A Purposive Approach. 2017. <http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/The%20status%20of%20Uber%20driver%20A%20purposive%20approach%20copy.pdf> (Leltöltés ideje: 2018.12.02.)

²⁷ ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up, Adopted by the International Labour Conference at its Eighty-sixth Session, Geneva, 18 June 1998 (Annex revised 15 June 2010)

.... *A Nemzetközi Munkaügyi Konferencia ... (2.) Kinyilvánítja, hogy valamennyi Tagállam, még ha nem is ratifikálták a szóban forgó Egyezményeket, a Szervezetben viselt tagságukból fakadóan kötelesek jóhiszeműen és az Alkotmánnyal összhangban tiszteletben tartani, el segíteni és megvalósítani azokat az alapvető jogokra vonatkozó elveket, melyekre ezek az Egyezmények vonatkoznak. Ezek az elvek a következők: (a) a szervezkedés szabadsága, valamint a kollektív alku jogának hatékony elismerése; (b) a kényszermunka és a kötelező munka valamennyi formájának felszámolása; (c) a gyermekmunka hatékony eltörlése; és (d) a megkülönböztetés felszámolása a foglalkoztatás és a szakmák körében. ..."*

²⁸ Mangan is hivatkozik az algoritmusok esetében arra, amire *Bellice* is felhívta a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy az algoritmusok egyenlőtlenségekhez, azaz diszkriminációhoz vezethetnek. Mangan, i.m. 72. o.

²⁹ *Freedland és Countouris személyes munkavégzési viszonyokra vonatkozó elméletét nem elemzem jelen tanulmányban, ugyanis a koncepciót nem tartom megvalósíthatónak. Azonban a koncepcióban számos olyan elem van, amely kiemelést érdemel. Az egyik ezek közül a munkavégzésben megjelenő értékekről*

Prugberger Tamás írja, hogy a munkajog a polgári államokban egy evolúciós jogfejlődés terméke.³⁰ *A munkajog evolúciós jogfejlődésben* megfigyelhető *a munkajog magánjogi jellegének eltűnése, majd újra felélése és erősödése*. Hiszen eleinte a megváltozott gazdasági és társadalmi környezetben a munkaviszony magánjogi keretek között tartása lehetetlen volt, szükség volt közjogi elemek beszivárgására. Mindez azonban nem jelenti a munkajog magánjogról való leválását. A munkajog-magánjog kapcsolatában kezdetben önazonosságot, majd egyfajta távolodást, s végül újra közeledést figyelhetünk meg. *A globalizáció, a munka természetének változása és az egyén fokozott szerepe mondhatjuk*, hogy egyidőben, egymást erősítve feszegetik a nemzeti munkajogi szabályozás határait.

A munkajog egy felborult egyensúlyt kísérel meg az egyensúlyi állapot egy olyan szintjére emelni, amely megfelel a *szerződéses elv, az önrendelkezés követelményeinek*. A munkavégző szerződési akaratszabadsága illúzió volt csupán, az elmúlt bő egy évszázadban a munkáltatói érdek zabolátlan követése vezethetett *az eszköztelen munkavállalóval kötött munkaszerződés kiüresedéséhez*, s ma – úgy vélem – a (magyar és külföldi) munkajogi szabályozás egyik marginális problémájának a munkaszerződés kiüresedése tekinthető. Fontosnak tartom a munkaszerződés erejének felfedezését, amely mögött az egyéni akarat szabadsága áll. Az új foglalkoztatási jogviszonyokban tulajdonképpen ez az autonómia és arra való törekvés is megjelenik. *Hiszen a munkaszerződés egy szerződés, és hajlamosak vagyunk ezt elfelejteni.*

A munkaszerződés erejének visszanyerésében nagy szerepe lett volna a munkaszerződés Ptk-ban való elhelyezésének. Alapvetően azért, mert ebben valóban megvalósulhatott volna a munkajogi jogalkotás koncepcionális megújulásának lehetősége, *a munkajog szerződéses alaposítású intézményeinek és a közjogi rendelkezéseknek a következetes szétválasztása*. A magyar munkajogi kodifikáció vizsgálata során alapvető kérdésem volt, hogy erősödött-e a felek autonómiáját előtérbe helyező szabályozás? A 2012. évi Mt. alapján a munkajog elsődleges célja, a felek közötti egyensúlytalanság kiegyenlítése, mindemellett fontosnak tartja a védelmi szint csökkentését éppen azért, hogy a munkajogi szabályozás befogadóbbá váljon, és ne menekülésre készítse a feleket a munkajog kötelékéből. A védelem

szól. Kitérnek arra, hogy helyesen, a munkajogi szabályozás normatív alapja az egyenlőtlen helyzetben lévő felek helyzetének kiegyensúlyozása. Az emberi méltóság már mindannyiunk számára ismert, első generációs jog, amelyet számos nemzetközi dokumentum tartalmaz. *Freedland és Countouris* a méltóságról való gondolkodást kiegészíti az autonómia és egyenlőség koncepciójával. Az autonómia azt jelenti, hogy egy személye saját életét (munkaéletét) érintően önállóan, minden kényszer nélkül hoz döntéseket. Ez kiegészül az egyenlőséggel, amely az emberi méltósághoz hasonlóan szintén az egyik legrégebbi első generációs emberi jog. Az egyenlőségről azonban az *Amaryta Sen* féle egyenlőség koncepciójában gondolkodnak, amely a képességen alapuló egyenlőség, ezt tartva a munkajog és a szociális jog szempontjából a legalkalmasabbnak. A méltóság szorosan kapcsolódik a munkavégző személyéhez, amelynek alapja a személyes munkavégzés. *Freedland, M. – Countouris, N.: i.m. 372-376. o.*

³⁰ Prugberger, T.: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre, in: *A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései* (szerk: Manfred Ploetz – Tóth, H.), Miskolc, Novotni Kiadó, 2001, 73. o. Lásd még: Deakin, S.: *The many Futures of the Employment Contract*, ESCR Centre for Business Research, University of Cambridge, Working Paper No. 191., 2000, 2. o.

csökkenése a kölcsönös kockázatvállalás jegyében történik, akkor, ha elfogadjuk, hogy a munkavállaló a munkafeltételek meghatározására most már eszközökkel rendelkezik. A szerződési szabadság korlátai azonban a kógens rendelkezések, az individuális relatív diszpozitív munkajogi szabályok, amikor a munkavállaló hátrányára korlátozottan vagy korlátok nélkül el lehet térni, illetve a munkaszerződés – *jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – az individuális munkajogi szabályoktól, valamint munkaviszonyra vonatkozó szabálytól, így a kollektív megállapodástól a munkavállaló javára, azaz csak a jóléti elv alapján térhet el.* A munkaszerződés magában hordozza *az egyéni önkormányzat kiteljesedésének* lehetőségét, rugalmassá téve azt a gazdasági változásoknak megfelelően. A munkaszerződés az uralkodó munkajogi álláspont szerint azonban *nem jogforrás.* Hiszen a munkaszerződés, habár táplálja magát a munkaviszonyt, nem munkaviszonyra vonatkozó szabály, mert csak két fél vonatkozásában tartalmaz jogokat és kötelezettségeket. Ugyanakkor éppen ezért, sok más egyén tényező mellett, nem is válik a munkajogviszonyt alakító jogforrássá.

A Munka Törvénykönyve szabályozási technikájában egyértelműen kimutatható a szerződési szabadság elvének tiszteletben tartása, és az egyéni önkormányzat érvényesülésének segítése.

Ennek bizonyítéka, hogy a Munka Törvénykönyve a régi Mt. relatív diszpozitív szabályához képest abszolút diszpozitivitást tett főszabállyá (kétoldalú, tarifadiszpozitivitás). Az Mt. II. része a munkaszerződés tekintetében relatíve diszpozitív. A felek egyébként bármely kérdésben megállapodhatnak, amely nem kógens rendelkezés. Az Indokolás szerint ez a megoldás a munka világának azzal a tradicionális jellegzetességével számol, hogy az individuális megállapodások szintjén nem érvényesül a felek egyensúlyi pozíciója, amely a magánjog hagyományos rendszerében a diszpozitív szabályok uralmának jogpolitikai indoka. A munkaszerződés vonatkozásában tehát az Mt. és a kollektív munkajogi megállapodás a minimálstandardokat rögzíti, amelyektől a felek megállapodása a munkavállaló javára pozitív irányban térhet el. Az Mt. II. és III. része a kollektív szerződés tekintetében diszpozitív. A munkavállaló hátrányára való eltérés akkor lehetséges, ha az Mt. megengedi. Ennek célja a kollektív szerződés, mint kontraktuális jogforrás szerepének növelése. Ugyanez a helyzete a normatív hatályú üzemi megállapodásnak is. Látható tehát, hogy a Munka Törvénykönyve szabályozási technikája megadja a lehetőséget arra, hogy a szerződési szabadság elve érvényesüljön a munkajogban, mégha a gyengébb fél védelme igényli is a kógens és közjogi szabályok megalkotását.

A munkajogi védelem terjedelmét illetően, véleményem szerint *a személyi függés alacsony szintje* és a gazdasági függés már megalapozza a munkavállaló jogállását. A Munka Törvénykönyve szabályozási technikája és startégiája egyértelműen az volt, hogy igyekezett minél több, addig nevesítetlen személyes munkavégzési viszonyt a szabályozási körébe vonni, s ezáltal a határozott idejű, részmunkaidőben vagy munkaerő-kölcsönzés keretében munkát végző is élvezhette a munkaszerződéshez kapcsolódó munkajogi és szociális jogi védelmet. Az újonnan megjelenő munkavégzési viszonyok kezelésének tehát egy meglehetősen nagyon gyakori szabályozási technikáját választotta a magyar jogalkotó, azaz a kettős modell alapján

igyekezett vagy a munkaszerződés vagy a szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés kategóriája alá besorolni az új jelenségeket. A Munka Törvénykönyve ugyanakkor munkavégzési viszonyokat továbbra is a bizonytalanságban és szabályozatlanul hagy. A teljes munka- és szociális jogi védelem a munkaerő-piac azon foglalkoztatottjait illeti meg, akik személyi és gazdasági függésen alapuló foglalkoztatási feltételek mellett végeznek munkát. A bírói gyakorlat hasonlóan a német és brit gyakorlathoz jogeseteken keresztül értelmezheti a munkaviszony tartalmi elemeit, és abban nyithat a szürke zóna felé. Ez lehet a magyar munkajogi szabályozás tovább lépésének egyik módja. Hiszen a gazdaságilag függő munkát végzőket ezek a kritériumok jelenleg kizárják a munkajogi intézmények hatálya alól. Ugyanakkor a 2012. évi Munka Törvénykönyve meglehetősen sok személyes munkavégzési viszonyt bevont a védelmi rendszerbe a XV. fejezetben. Így a határozott idejű és különböző részmunkaidejű foglalkoztatási formák mellett a távmunka, bedolgozás, egyszerűsített foglalkoztatás, köztulajdonban álló munkáltatóval fennálló munkaviszony, vezető állású munkavállaló, munkaerő-kölcsönzés és a cselekvőképtelen munkavállaló is megjelenik. Mindegyik munkavégzési viszony a munkaszerződés általános szabályaihoz képest definiálja magát, kiemelve a munkaszerződés keretében való tipikus foglalkoztatástól való eltérést a munkaszerződés tartalmi elemeiben, így az utasításban, ellenőrzésben, költségviselésben, díjazásban stb.

A szabályozásban megfigyelhető kockázattelepítés a munkavállalóra. Tétélezzük fel egy pillanatra, hogy a munkavállaló ebben az individualizált világban kész arra, hogy éljen a rá ruházott szerződési szabadsággal. *Igénye és képessége* van arra, hogy a munkajogviszony tartalmának alakításában közreműködjön. Ennek megvalósítására a 2012. évi Mt. sajátos normarendszerét és a normák hierarchiáját, a korlátok ellenére, alkalmasnak találom. Ugyanakkor a kockázattelepítés tisztességét az határozza meg, hogy mennyire érvényesülnek az emberi jogok egy jogállamban, mennyire hatja át a szabályozást az emberi méltóságra, egyenlőségre, autonómiára épülő *alapvédelem, egy társadalmi és munkaerő-piaci programban*.

Úgy vélem, hogy a „kirívóan egyenlőtlen felek” egymásközi jogviszonyában a rugalmasság és biztonság eszközei csak akkor érvényesülnek, ha az akaratelhatározás feltétlen szabadságát ismét a felek rendelkezésére bocsátjuk, nem megfosztva az államot jogalkotási hatáskörétől, csak visszaadva a magánakarat jogteremtő erejét. Pontosan ez a rendelkezésre bocsátás figyelhető meg a munkavégzés egyes típusai esetében, mint a távmunka, bedolgozás esetében. Azaz az új foglalkoztatási jogviszonyok kezelésében: a munkakört konkretizáló ellenőrzési, utasítási és irányadási jog szűkül. Ebben az individualizáció hatását erőteljesen érzem.

A szerződés tartalmának – mint írtam korábban is – vannak korlátai. A magyar Munka Törvénykönyve szabályai a munkaviszony és az annak alapjául szolgáló munkaszerződés tartalmának korlátaira általános értékítéleteket és eseti törvényes tilalmakat határoz meg. A szerződés tartalmának szabadsága, megengedettsége tehát ezen korlátok között valósítható meg. A kiindulási alap ennek megfelelően az, hogy amennyiben a felek típusválasztási szabadságuk alapján munkaszerződést kötnek, szerződéses szabadságuk egy jelentős része véget ér a kollektív jogi

következmények és a kógens normák következtében.

A magyar munkajogi szabályozás belső, rugalmas és biztonságos intézményrendszere vizsgálatában azokat az elemeket kell számba venni, amelyek a munkaviszony dinamikájára hatnak, s alapvetően két felhatalmazásból: a munkaszerződés vagy a kollektív szerződés alapján. Érdekes megoldás, ha a kollektív szerződésben vagy a munkaszerződésben beépített feltételeket nemcsak a munkáltató oldalán, hanem a munkavállaló oldalán is alkalmazhatjuk, ez utóbbi esetben például magasabb követelésre. A munkaviszony megszüntetése esetén alkalmazandó klauzulák esetében különösen fontos a munkavégzőt körülvevő szociális védelmi rendszer működtetése. Véleményem szerint azonban nem csak azokkal a klauzulákkal kell foglalkoznunk, amelyek a munkaviszony megszüntetése esetén alkalmazandók (lásd *clausula rebus sic stantibus*). *Sokkal nagyobb kihívás a meglévő munkaviszony alakítása, a teljesítés meghatározása és az ahhoz kapcsolódó magasabb munkavállalói követelés beépítése.*

Úgy vélem, hogy az Mt. szerkezete, a munkaviszonyra vonatkozó szabályok egymáshoz való viszonya elvben megteremti a lehetőséget a munkaviszony tartalmának alakítására, ugyanakkor a normák természete egyben akadályozza is. A felek közötti aszimmetrikus kapcsolat szimmetrikussá tételét a jogalkotó a közjogi normák és a kollektív munkajogi intézmények által hivatott segíteni. Ugyanakkor a munkáltató rugalmasságot megvalósító egyoldalú teljesítismeghatározását – amely mögött jogos gazdasági érdek áll – éppen ezek a normák nem engedik egészen kiteljesedni.

Megfigyelhető a magyar munkajogi szabályozásban egy kettősség. Egyrészt a Munka Törvénykönyve megteremti a partnerkapcsolatok elvén alapuló párbeszéd lehetőségét a munkavállaló, a munkáltató és ezek közössége között. Másrészt ezek a szabályok a munkaviszony tartalmának meghatározásában akadályt is jelenthetnek. Egyértelmű tehát, hogy a rugalmas biztonság a munkajogi szabályozáson belül számos akadályba ütközik, így a munkajogi normák természete, a kollektív megállapodások és a kívülről ható alapjogi, alkotmányjogi elvek a rugalmas munkaszervezés jelentős akadályát képezik, s egyben a biztonságot jelentik. Ugyanakkor a magyar munkajogi szabályozás elemzésére a polgári jogi szabályozási elvek felé közeledve jelenleg ezen keretek között van mód. Éppen ezért továbbra is úgy vélem, hogy a *rugalmas biztonság, mint intézményrendszer a munkajogi szabályozáson belül önállóan nem, hanem az azon kívülálló rendszer összefüggésében értelmezhető.* Mégpedig egy foglalkoztatási modellben, egy társadalmi-és munkaerőpiaci programban, amelynek alapjai az európai szociális dimenzió tartópillérei: nevezetesen az egyenlő bánásmód, tisztességes munkafeltételek, és szociális védelem megteremtése.

Prugberger Tamás Professzor Úr írta, hogy álláspontja szerint az atipikus munkaszerződések, munkaviszonyok kiinduló mikrogazdasági gyökere Ferencz Jácinttal egyezően a hatékonysággal egybekötött rugalmasság és a spórolás. Ezen kívül pedig a munkáltatók, illetve a foglalkoztatók részéről fennáll az a törekvés, hogy a klasszikus függő munkaviszonyra jellemző üzemet működtető foglalkoztatót terhelő kockázatot és a belőle eredő felelősséget megosszák a cégnél dolgozó munkavállalókkal. Jogdogmatikailag ezek a tényezők váltják ki azt, hogy a függő

munkával szemben fokozatosan előtérbe kerül a kötetlenebb, lazábban ellenőrzött vállalkozási-megbízási szerződéshez hasonló munkavégzés.³¹ Ezen lazább és kötetlenebb munkavégzés nem minden munkavállaló esetében érvényesül, azonban a munkavállalók képességeinek változása okán, azonban a Munka Törvénykönyvének kétoldalú diszpozitivitás főszabálya egyértelműen magyarázható. S ne felejtjük el, hogy a munkaszerződés végső soron egy szerződés, magában hordozva a kötelemfakasztás erejét.

Irodalomjegyzék

- Bellace, J.R.: The Changing Face of Capital: The Withering of the Employment Relationship in the Information Age, in: *Game Changers in Labour Law. Shaping the Future of Work. Bulletin of Comparative Labour Relations – 100* (szerk: Hendrickx, F. – Stefano, V.), Netherlands, Kluwer Law International BV, 2018.
- Csizmadia, A. – Kovács, K. – Asztalos, L.: *Magyar állam-és jogtörténet*, Budapest, Pécsi Szikra Nyomda, 1991.,
- Wenzel, G.: *Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben*, Budapest, A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1877.
- Davidov, G.: The Status of Uber Drivers: A Purposive Approach. 2017. <http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/The%20status%20of%20Uber%20drivers%20A%20purposive%20approach%20copy.pdf> (Leltöltés ideje: 2018.12.02.)
- Deakin, S. – Rogowski, R.: Reflexive labour law, capabilities and the future of social Europe, in: Transforming European Employment Policy. Labour Market Transitions and the Promotion of Capability (szerk.: Rogowski, R. – Salais, R. – Whiteside, N.), Northampton, MA, USA, Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Deakin, S.: *The many Futures of the Employment Contract*, ESCR Centre for Business Research, University of Cambridge, Working Paper No. 191., 2000.
- Holmes, J.: *Vocational Rehabilitation*, Oxford, Blackwell Publishing, 2007.
- ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up, Adopted by the International Labour Conference at its Eighty-sixth Session, Geneva, 18 June 1998 (Annex revised 15 June 2010)
- Mangan, D.: *Labour Law: The Medium and the Message*, in: *Game Changers in Labour Law. Shaping the Future of Work. Bulletin of Comparative Labour Relations – 100* (szerk: Hendrickx, F. – Stefano, V.), Netherlands, Kluwer Law International BV, 2018.
- Mitra, S.: Capability Approach and Disability. *Journal of Disability Policy Studies*, 2006, 4, 236-247.; <https://doi.org/10.1177/10442073060160040501>.
- Freedland, M. – Countouris, N.: *The Legal Construction of Personal Work Relations*. Oxford, Oxford University Press, 2006.
- Murray, B. – Heron, R.: *Placement Of Job-Seekers With Disabilities. Elements of an Effective Service*. International Labour Organisation, 2003.

³¹ Prugberger, T.: Az atipikus szolgálati/munkaszerződések jogdogmatikai és rendszerezésbeli kérdései, különös hangsúllyal a munkaerőpiac legújabb igényeire, *Miskolci Jogi Szemle*, 15 (2020) 2, 43-66. o. 43. o.

-
- Prassl, J. – Risak, M.: Uber, Taskrabbit, & co: platforms as employers? Rethinking the legal analysis of crowdwork., *Comparative Labor Law and Policy Journal*, 37 (2016) 3, 619-651.
 - Prugberger, T.: *A gazdasági szervezetek szabályozásának jogrendszertagozódási kérdései*, Szövetkezeti Kutatóintézet Közlemények, 133. sz. könyv. Budapest, SZÖVORG, 1978.
 - Prugberger, T.: Az atipikus szolgálati/munkaszerződések jogdogmatikai és rendszerezésbeli kérdései, különös hangsúllyal a munkaerőpiac legújabb igényeire, *Miskolci Jogi Szemle*, 15 (2020) 2, 43-66.
 - Prugberger, T.: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre, in: *A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései* (szerk: Manfred Ploetz – Tóth, H.), Miskolc, Novotni Kiadó, 2001.
 - Werbőczy I.: *Tripartitum*, Bécs, Johann Singriener Nyomda, 1517.
-
-

A szerződéses akarat és annak egyes értelmezési kérdései, különös tekintettel a szerződés részleges érvénytelenségére*

Juhász Ágnes*

A jogügylet, illetőleg a szerződés értelmezése a szerződési jog egyik gyakran vizsgált kérdése. Az akarat és annak kifejeződése a polgári jogi jogviszonyok egyik alapvető építőeleme, így egy-egy jogvita esetén a szerződő felek akaratának lehető legteljesebb feltárása feltétlenül szükséges. Vannak ugyanakkor olyan helyzetek, ahol az értelmezés kifejezetten egy adott jogintézmény alkalmazása folytán válik szükségessé. Ilyen eset például, amikor valamely érvénytelenségi ok a szerződésnek csak egy bizonyos részét érinti. A jogalkotó ilyenkor a szerződés részleges vagy teljes érvényességét, vagyis a szerződés jogi sorsát attól teszi függővé, hogy a felek a szerződést az érvénytelen rész nélkül megkötötték volna-e vagy sem.

Kulcsszavak: szerződés értelmezése, részleges érvénytelenség, szerződés oszthatósága,

The contractual intention and its interpretation with a focus on the partial invalidity of the contract

The interpretation of both the judicial act and the contract is an essential and much-researched topic of contract law. The intention is a basic 'building block' of contractual agreements, therefore, in case of a legal dispute, revealing the parties' real intention is indispensable. Nevertheless, there are also cases where the application of certain legal consequences raises the need for interpretation. For instance, when a ground for invalidity concerns only a certain part of the contract, the legislator provides partial invalidity or the invalidity of the contract in its entirety. Regardless of what type of invalidity is declared as a general rule, contractual parties, or in case of debate, the court shall decide about the legal status of the parties' contract.

Keywords: interpretation of the contract, partial invalidity, severability, divisibility of contract,

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2008>

Prugberger Tamás professzor egy lassan letűnőben lévő, nagy tiszteletnek örvendő jogász-generáció képviselője. Egyike azon keveseknek, akik pályájuk

* A tanulmány „Az érvénytelenség és hatálytalanság vizsgálata az új Ptk. tükrében” elnevezésű, K124797 számú projekt keretében, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K17 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

* Habilitált egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézet, Polgári Jogi Intézeti Tanszék.

során a tudomány iránti elkötelezettség és a folyamatos fejlődés szükségessége mellett fontosnak tartják a megszerzett tudás elismerésének képességét és ezzel párhuzamosan a pályatársak tiszteletét. Ennek ékes bizonyítékául szolgál, hogy Professzor úr mindig az elsők között nyújt kezét és segítséget, támogatást a frissen diplomát szerzett, a kutatói pálya kezdeti nehézségeivel ismerkedő ifjú kollégáknak. Szakmai munkássága, a kutatás és az alkotás iránti elhivatottsága, szenvedélye fiatalabb és tapasztaltabb kutatók előtt egyaránt példaként állhat, ahogyan akarata is, amely évtizedek óta, a 85. életévének betöltését követően is a test és az elme mindennapi edzésére, tevékeny munkára, alkotásra sarkallja, amelyet mostanra már-már megszámlálhatatlan tanulmánya örökít meg. Professzor úr a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának örökifjú tanára, akinek oktatói tevékenységét anekdoták övezik, amelyeket az általa oktatott jogászhallgatók generációról generációra adnak tovább. Különleges egyéniség, akinek széleskörű és nemzetközileg is elismert szakmai tudása mellé humor társul, amely alkalmassá teszi arra, hogy tanítványai és kollégái körében ne pusztán tisztelet, hanem szeretet és barátság övezze.

1. Az akarat mint a polgári jogi jogügylet alapeleme

Az akarat és annak kifejeződése a polgári jogi jogviszonyok egyik alapvető építőeleme, amely a szerződési jogban különös jelentőséggel bír. Hatályos polgári törvénykönyvünk, a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) 6:59. §-ában foglalt meghatározás szerint a szerződés *a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata*, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére. A jognyilatkozat (vagyis a *joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozat*)¹ magában foglalja egyrészt magát a polgári jogi jogalany szándékát (a jogügylet belső oldala), valamint annak kifejeződéseként a – szóban, írásban vagy ráutaló magatartás formájában tett – nyilatkozatot (a jogügylet külső oldala).²

A jogügyletek egy részénél a jognyilatkozat tartalma, a jognyilatkozatot tevő fél valós akarata a nyilatkozat alapján egyértelmű, míg más esetekben vita tárgyát képezi. Ilyenkor a nyilatkozatot tevő fél akaratának feltárása érdekében a jognyilatkozat értelmezése válik szükségessé, amelyre vonatkozóan a Ptk. külön rendelkezéseket rögzít, különbséget téve a címzett (vagyis meghatározott személyhez szóló) és a nem címzett jognyilatkozat értelmezése között. A Ptk. értelmében a címzett jognyilatkozatot „úgy kell értelmezni, *ahogyan azt a címzettnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett*”, míg nem címzett jognyilatkozat esetén – címzett hiányában – a jognyilatkozatot úgy kell értelmezni, *ahogyan azt a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érteni kell*.³

¹ Ptk. 6:4. § (1) bekezdés

² BARZÓ Tímea: *V. fejezet: A jogi tények*, In: Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I., Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 85-100. o., 87. o.*

³ Ptk. 6:8. § (1)-(2) bekezdés

Az értelmezés kérdése a szerződések esetén különösen nagy jelentőséggel bír, hiszen a szerződéses nyilatkozatok lényegi elemeinek tartalmi eltérése, egybehangzóságának hiánya (disszenzus) esetén a szerződés létrejöttéről eleve nem beszélhetünk. Erre tekintettel a Ptk. a szerződések vonatkozásában is rögzít értelmezési szabályt: a Ptk. 6:86. §-ának (1) bekezdése szerint az egyes szerződési feltételeket és nyilatkozatokat *a szerződés egészével összhangban* kell értelmezni. Abban az esetben pedig, ha az általános szerződési feltétel tartalma vagy a szerződés más, egyedileg meg nem tárgyalta feltételének tartalma nem állapítható meg egyértelműen a fenti szabály vagy a jognyilatkozat értelmezésére vonatkozó rendelkezések alkalmazásával, úgy a feltétel alkalmazójával szerződő fél számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.⁴

A Ptk. a szerződés értelmezésére vonatkozó szabályok között tartalmaz rendelkezést a *teljességi záradékra* vonatkozóan. Olyan esetben tehát, amikor a felek írásbeli szerződésükbe egy olyan kikötést iktatnak, amelynek értelmében a közöttük létrejövő szerződés a megállapodásuk valamennyi feltételét tartalmazza, az írásbeli szerződésbe nem foglalt korábbi megállapodások hatályukat veszítik.⁵ Lényeges ugyanakkor, hogy a szerződés értelmezésekor a felek korábbi nyilatkozatai hatálytalanságuk ellenére is figyelembe vehetők.⁶

Az akarat és annak nyilatkozati formában való kifejeződése a szerződések jogában egy másik szempontból is vizsgálat tárgyát képezheti: a szerződési akarat fogyatékosága, illetőleg az akarat külső megjelenésének, vagyis a jognyilatkozatnak a formai hibája egyaránt a szerződés érvénytelenségére vezető esetkörként határozható meg. A szerződési akarat hibái közül a szerződés lényeges körülménye tekintetében fennálló tévedés, illetőleg közös téves feltevés, a másik szerződő fél szándékos magatartással történő tévedésbe ejtése vagy tévedésben tartása (megtévesztés), valamint a jogellenes fenyegetés alkalmazása a nyilatkozatot tevő fél számára szerződéses nyilatkozata megtámadására ad lehetőséget.⁷ A szerződő felek olyan megállapodása, amellyel a kívülvilág előtt eredeti szerződéses akaratukat leplezik (színeli szerződés) ezzel szemben már súlyosabban ítélandó meg: az effajta megállapodás a Ptk. értelmében semmis és a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.^{8 9}

A szerződés érvénytelenségére vezető okok körében önálló esetkört képez a szerződéses (jog)nyilatkozat hibája. Itt azonban a szerződéses akarat semmiféle fogyatékoságban nem szenved, hanem az akarat kifejezésének nem megfelelő volta (alaki hiba) az, amely a szerződés érvénytelenségére vezet, azzal, hogy a főszabályként a semmisség jogkövetkezményét eredményező hiba – bizonyos kivételektől eltekintve¹⁰ – a szerződés teljesítése útján orvosolható, a teljesítés

⁴ Ptk. 6:86. § (2) bekezdés

⁵ Ptk. 6:87. § (1) bekezdés

⁶ Ptk. 6:87. § (2) bekezdés

⁷ Ptk. 6:90. § 81)-(2) bekezdés és 6:91. § (1)-(2) bekezdés

⁸ Ptk. 6:92. § (2) bekezdés

⁹ A szerződés akarathibák miatti érvénytelenségének átfogó feldolgozását lásd: MENYHÁRD Attila: *A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000

¹⁰ A Ptk. nem ismeri el a teljesítés érvénytelenségét orvosló hatását olyan esetekben, amikor a megállapodásra jogszabály közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő vagy

elfogadásával a szerződés a teljesített rész erejéig érvényessé válik.

A szerződés érvénytelenségére és értelmezésére vonatkozó szabályok egymástól látszólag meglehetősen távol esnek, a rendelkezések között első látásra különösebb összefüggés nem fedezhető fel. A két problémakör ugyanakkor sajátos módon kapcsolódik össze a részleges érvénytelenség jogintézményénél, ahol annak a fordulathoz az értelmezésénél, hogy „feltehető, hogy a felek azt [a szerződést] az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg”, a szerződő felek akaratának lehető legteljesebb feltárása válik szükségessé.

2. A szerződés részleges érvénytelensége

A szerződés részleges érvénytelensége az érvénytelenségi szabályok rendszerében sajátos helyet foglal el. A korábbi Ptk. (1959. évi IV. törvény, a továbbiakban rPtk.) eredeti normaszövegének 238. §-a szerint a szerződés adott részét érintő érvénytelenségi ok az egész szerződés érvénytelenségére vezetett. A fenti főszabály alól kivételt képeztek azok az esetek, amikor (a) jogszabály eltérően rendelkezett, (b) a népgazdaság érdekei a szerződés többi rendelkezésének fenntartását indokolták vagy (c) a szerződést a felek az érvénytelen rész nélkül is megkötötték volna. A fenti három kivételi esetkör közül a harmadik fordulat volt az, amely a bíróság részéről további értelmezést, mérlegelést kívánt: mikor tekintendő az adott (érvénytelen) szerződéses kikötés olyanoknak, amely a szerződést lényegesen nem befolyásolja, vagyis a szerződő felek a szerződést ennek hiányában is megkötötték volna.

A rPtk. szerződés érvénytelenségére vonatkozó szabályainak rendszerében az 1977. évi Ptk. novella¹¹ hozott lényeges változást, érintve többek között a részleges érvénytelenségre vonatkozó rendelkezést is, amely a jogszabály szakaszainak újraszámozását követően immáron a 239. §-ban kapott helyet. A jogalkotó a részleges érvénytelenség korábbi főszabályának és kivételi esetköreinek fenntartása mellett a 239. § (2) bekezdésében új rendelkezésként külön szabályt rögzített a gazdálkodó szervezetek egymás közötti szerződésének részbeni érvénytelenségére, kimondva, hogy ilyen esetekben *az érvénytelenség jogkövetkezményei – a részleges érvénytelenség főszabályával ellentétesen – csak az érvénytelen kikötésre vonatkozóan állnak be.* A rPtk. hivatkozott szakasza a bíróságnak ugyanakkor lehetőséget biztosított arra, hogy akár az egész szerződést érvénytelenné nyilváníthassa.

Eörsi Gyula álláspontja szerint a részleges érvénytelenséghez kapcsolódó kivételi esetkörök rögzítésével a jogalkotó célja a szerződés „életben tartása”, „megmentése”, annak érdekében, hogy az a rendeltetését betölthesse, miközben a

a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul (Ptk. 6:94. § (1) bekezdés). Ugyanez a szabály érvényesül az alaki hiba orvoslása kapcsán a szerződés kötelező alaktság mellőzésével történő módosítása, megszüntetése és felbontása esetében is. (Ptk. 6:94. § 82) bekezdés)

¹¹ 1977. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről

szerződésből – a (részleges) érvénytelenség folytán – bizonyos elemek kikerülnek.¹²

A részleges érvénytelenségre vonatkozóan a Ptk.-novella által bevezetett szabályok egészen a rPtk. 1993. évi módosításáig¹³ voltak hatályban, amikor a jogalkotó – a szakirodalmi álláspontokkal és az ítélkezési gyakorlatban megfogalmazottakkal összhangban – a rendelkezések koncepcionális megváltoztatása mellett döntött. A rPtk. 239. §-ának módosított szövege ekkortól már úgy rendelkezett, hogy „a szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés csak akkor dől meg, ha a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg.” A szerződés adott részét érintő érvénytelenségi ok tehát csak abban az esetben eredményezte az egész szerződés érvénytelenségét, ha az adott, az érvénytelenséggel érintett rész és az azzal elérni kívánt joghatás olyan jelentőséggel bírt a szerződő felek számára, hogy anélkül szerződésüket meg sem kötötték volna. Ennek megítélése továbbra is a bíróságok feladata maradt. A rPtk. 239. §-ában rögzítésre került továbbá, hogy jogszabály – a fenti főszabálytól – eltérően rendelkezhet és a részbeni érvénytelenség ilyen esetben is eredményezheti a teljes szerződés megdőlését.

Az 1993. évi módosító jogszabályhoz fűzött miniszteri indokolás szerint „a forgalmi folyamatok zavartalanságát, a szerződést kötő felek autonómiájának érvényesülését jobban szolgálja az, ha a Ptk. a felek által a szerződéssel elérni kívánt joghatás beállítását csak az érvénytelen kikötésre nézve akadályozza meg”, ennek megfelelően a jogalkotó „a gazdálkodó szervezetek egymás közötti szerződéseire vonatkozó kivételes szabályt teszi általánosan érvényesülő főszabállyá.”¹⁴ Noha a rPtk. normaszövege erre vonatkozóan kifejezett rendelkezést nem tartalmazott, a miniszteri indokolás utalt arra, hogy a szerződés részbeni érvénytelensége esetén az érvénytelenség jogkövetkezményei csupán az érvénytelen kikötésre vonatkozóan állnak be.

A rPtk. részleges érvénytelenségre vonatkozó rendelkezéseihez kapcsolódóan a jogintézmény jellegét illetően a gyakorlatban alapvetően kétfajta megközelítés kristályosodott ki. Ennek oka alapvetően az volt, hogy bár a rPtk. a szerződés jogi sorsát rendezte, az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló szabályok felülvizsgálatára nem került sor.¹⁵

Az egyik álláspont szerint a részleges érvénytelenség önálló (*sui generis*) jogintézménynek tekintendő, amelynek alkalmazása esetén a szerződés érvénytelenséggel nem érintett részei továbbra is fennmaradnak és a szerződést úgy kell tekinteni és teljesíteni, mintha a szerződés eredetileg is a „kimetszett” (*Wellmann* szóhasználatában „kihullott”) rész nélküli tartalommal jött volna létre.¹⁶ A másik megközelítés szerint a részleges érvénytelensége *nem önálló intézmény*, hanem *az érvénytelenség egyik fajtája*, ennek megfelelően az érvénytelenség kódex által

¹² Vö.: EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981, 125.

¹³ 1993. évi XCII. törvény a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról, 9. §

¹⁴ A Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1993. évi XCII. törvény 9. §-ához fűzött miniszteri indokolás

¹⁵ HARMATHY Attila: *Semmisség és megtámadhatóság*, In: Gellért György (szerk.): *A polgári törvénykönyv magyarázata*, 1. kötet, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002, 785-814. o., 814. o.

¹⁶ KEMENES István: *Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben II. rész*, Gazdaság és Jog, 2016/2., 9-12. o., 9. o.

meghatározott jogkövetkezmenyei részleges érvénytelenség esetén is alkalmazandók, az érvénytelenségi okkal érintett szerződésrész vonatkozásában.

A részleges érvénytelenség és az érvénytelenségi jogkövetkezmenyek alkalmazására irányuló álláspontok közötti különbségtétel napjainkban már meghaladottnak tekinthető, hiszen a hatályos jogi szabályozás egyértelműen a részleges érvénytelenség nem önálló jogintézményi jellegét hangsúlyozó felfogást támasztja alá. A Ptk. normaszövege ugyanis – az 1993-as Ptk.-módosítással kijelölt irányvonalat követve – már kifejezetten tartalmazza az érvénytelenség jogkövetkezmenyeinek alkalmazására vonatkozó (korábban mindössze a módosító jogszabály miniszteri indokolásban olvasható) rendelkezést, miszerint az érvénytelenség jogkövetkezmenyeit a szerződésnek az érvénytelenségi okkal érintett részére kell alkalmazni.¹⁷

Az alkalmazandó jogkövetkezmeny megválasztása ugyanakkor további kérdéseket is felvet, hiszen a bíróság az érvénytelenség jogkövetkezmenyeinek alkalmazása során a felek kérelméhez nincs kötve és a fél kérelmétől eltérő jogkövetkezmenyt is alkalmazhat¹⁸, így akár olyan helyzet is előállhat, amikor a bíróság a szerződéses adott részének érvénytelenséget szerződésmódosítás útján orvosolja majd, durván beavatkozva a felek jogviszonyába, háttérbe szorítva a Ptk.-ban alapelveként is rögzített szerződés szabadságát.¹⁹ Igaz ugyan, hogy a Ptk. az érvénytelenség jogkövetkezmenyeinek önkényes bírósági alkalmazása korlátjaként kimondja, hogy nincs lehetőség olyan jogkövetkezmeny alkalmazására, amely ellen mindegyik fél tiltakozik, valójában ez nem feltétlenül jelent kellő garanciát, valamint – ahogyan erre *Török Tamás* szintén figyelmeztet – a bírói alakító jog „differenciálatlan és tömeges” alkalmazása számos veszélyt hordoz és a polgári jog alanyai számára rossz üzenetet közvetít.²⁰

A Ptk. 6:114. § (1) bekezdése valamennyi szerződéses viszonyra vonatkozóan általános jelleggel rögzíti, hogy a szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés akkor dől meg, ha feltehető, hogy a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg. (A fenti szabály alóli kivételt a *fogyasztói szerződések* képeznek, amelyek esetében ettől eltérő szabály érvényesül: a fogyasztói szerződés egésze csak abban az esetben dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető.²¹) Annak megállapítása során, hogy a szerződés adott részét érintő érvénytelenségi ok vajon az egész szerződésre kihat-e, a bíróságnak arra a kérdésre kell választ adnia, hogy a felek a szerződést az érvénytelen rész nélkül feltehetően megkötötték volna-e vagy sem.

¹⁷ A részleges érvénytelenség jogpolitikai és jogdogmatikai, valamint a megközelítésével kapcsolatos aktuális problematika további feldolgozását lásd: TAMÁNE Nagy Erzsébet: *A részleges érvénytelenség jogi természete*, Magyar Jog, 2016/5., 306-311. o.

¹⁸ Ptk. 6:108. § (3) bekezdés

¹⁹ Vonatkozó tanulmányában ugyanezt hangsúlyozza *Tamáné Nagy Erzsébet* is. L. TAMÁNE Nagy Erzsébet: *A részleges érvénytelenség jogi természete*, Magyar Jog, 2016/5., 306-311. o., 311. o.

²⁰ TÖRÖK Tamás: *A részleges érvénytelenség alapvető kérdései*, Gazdaság és Jog, 2020/7-8., 12-19. o., 19. o.

²¹ Ptk. 6:114. §-ának (2) bekezdés

3. A szerződési akarat feltárásának szerepe a szerződés teljes vagy részleges érvénytelenségének megállapítása során

A Ptk. által a részleges érvénytelenség esetén követendő „eljárásrend” látszólag egyértelmű: abban a kérdésben, hogy az érvénytelenségi ok a szerződés adott részének vagy egészének érvénytelenségét eredményezi, a szerződő felek akaratának alapul vételével szükséges dönten, nevezetesen annak megállapításával, hogy az érvénytelenségi okkal érintett rész és az azzal elérni kívánt joghatás a felek részére milyen mértékben volt lényeges, annak hiányában a szerződést megkötötték volna-e vagy sem. Amint arra a témához kapcsolódó írásában *Darázs Lénárd* is utal, a fenti kérdés megválaszolása „nem egyszerű jogtechnikai probléma, hanem fontos adalék ahhoz, hogy egy jogrendszer miként húzza meg a privát autonómia kontúrjait egy olyan területen, ahol az állami beavatkozás szükségessége az érvénytelenségi ok fennállása miatt nem tehető vitássá.”²²

A szerződő felek szándékának feltárása tehát komoly feladat, amely ugyanakkor számos nehézségbe ütközik, minthogy a felek szerződésükben viszonylag ritkán rögzítik egyértelműen azt, hogy a szerződést az adott rész hiányában (érvénytelenség miatti „kihullás”) nem kötnék meg vagy rendelkeznének arról, hogy a „maradékszerződést” az érvénytelen szerződésrész „leválasztását” követően fenn kívánják-e tartani vagy sem. (Pusztán érdekességként érdemes megjegyezni, hogy számos külföldi állam polgári jogi gyakorlatában kifejezetten jellemző az ún. *szerződésmentő kikötések* (pl. *Salvatorische Klausel, severability clause*) alkalmazása²³, elkerülendő a részleges érvénytelenség esetén a szerződő felek akaratának feltárása körüli bizonytalanságot és értelmezési nehézségeket.)

Itt fontos utalni a Ptk. 6:63. § (2) bekezdésére, amely kimondja, hogy a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A hivatkozott bekezdés normaszövege szerint utóbbi abban az esetben képezi a szerződés létrejöttének feltételét, ha a szerződő fél *egyértelműen kifejezésre juttatja*, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni. Mindazokban az esetekben tehát, amikor a szerződés tartalmaz ilyen tartalmú kitélt, úgy az adott szerződésrész érvénytelensége – a Ptk. 6:114. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően – a részleges érvénytelenség főszabálya alóli kivételt képezve az egész szerződés érvénytelenségére vezet. Az érvénytelenség terjedelmének meghatározásakor tehát kizárólag *a felek tényleges szerződési akarata* képezi a döntés alapját.

Valamivel nehezebb, ugyanakkor még mindig a szerződő felek valós szándékának feltárását igénylő helyzet az, amikor bár a szerződés a felek fenti tartalmú nyilatkozatát vagy esetlegesen az adott szerződéses feltétel érvénytelenségi okkal

²² DARÁZS Lénárd: *A hipotetikus szerződési akarat*, In: LAMM Vanda – SAJÓ András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás, HVG-ORAC*, Budapest, 2019, 79-86. o., 79-80. o.

²³ A kapcsolódó szakirodalom köréből lásd például: NORDHUES, Patrick: *Salvatorische Klauseln – Funktionsweise und Gestaltung*, In: *Juristische Arbeitsblätter*, 2011/3. sz., 211-216. o., különösen 213-214. o., BEYER, Jens-Uwe: *Salvatorische Klauseln: Bedeutung, Zweckmäßigkeit, Formulierungsvorschlag*, *Steuer, Wirtschaft und Recht* 47., Eul Verlag, Bergisch Gladbach, 1988; BAUR, Jürgen F.: *Salvatorischen Klauseln*, In: Baur, Jürgen F. (Hrsg.): *Festschrift für Ralf Vierregge zum 70. Geburtstag am 6. November*, Walter De Gruyter, Berlin – New York, 1995, 31-42. o.

való érintettsége esetére a szerződés fenntartására vonatkozó kifejezett rendelkezését nem tartalmazza, azonban *a felek szándéka* a nyilatkozat hiányában is *kétséget kizáró módon bizonyítható*, feltárható. Darázs szerint ilyenkor „*kétséget kizáróan „feltehető”, hogy melyik szabályt kell alkalmazni*”.²⁴ Megjegyzendő azonban, hogy elméleti alkalmazhatósága ellenére a szerződő felek eredeti akaratának ilyen formában, bizonyítékokra alapozott, minden kétséget kizáró rekonstruálása a gyakorlatban meglehetősen ritkán vezet tényleges eredményre.

A szerződés részleges vagy teljes érvénytelenségének alkalmazására irányuló döntés meghozatala során annak a helyzetnek a megítélése a legnehezebb, amikor a felek az adott – érvénytelenségi okkal érintett – szerződésrész jelentőségéről (lényeges-e vagy sem) és jogi sorsáról (ennek hiányában megkötnék-e a szerződést) egyértelműen nem rendelkeztek és tényleges akaratuk bizonyítás útján sem tárható fel. Ilyenkor a Ptk. normaszövege szerint a felek *feltehető akaratának* feltárása válik szükségessé, vagyis az eljáró bíróságnak arra a kérdésre kell választ adnia, hogy a felek szándéka szerződésük megkötésének időpontjában mire irányult. Ahogyan arra fentebb már utaltam, a szerződés értelmezése a részleges érvénytelenséggel kapcsolatosan ezen a ponton, a „feltehető, hogy a felek azt [a szerződést] az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg” fordulat vizsgálata során jut szerephez, hiszen az imént feltett kérdésre a válasz elsődlegesen a felek jognyilatkozatainak értelmezése útján – a Ptk. 6:8. § és 6:86. § szakaszainak alkalmazásával – adható meg, ennek eredménytelensége esetén pedig az ún. *hipotetikus szerződési akarat* intézményének alkalmazása kínálhat lehetséges megoldást.

A hipotetikus szerződési akarat a magyar polgári (szerződési) jogban bár ismert, azonban meglehetősen ritkán vizsgált intézmény. A szerződő felek hipotetikus (feltételezett) szerződési akaratának feltárása során a bíróságnak a szerződés-kötés valamennyi körülményét figyelembe véve kell állás foglalnia abban a kérdésben, hogy mire is irányulhatott a felek akarat, a *jóhiszeműség és tisztesség elvét* szem előtt tartva miként állapodtak volna meg abban az esetben, ha a szerződés megkötésekor tudatában lettek volna annak, hogy a szerződés adott része érvénytelen lesz. *Szladits* szavaival élve „[a]zt kell (...) keresni, hogy az adott körülmények között miképpen szoktak eljárni tisztességes és belátó emberek, mint üzleti felek, akik nem törnek egymás ártalmára, hanem jogosult érdekeiket kiegyeztetni igyekeznek.”²⁵

Fentebb már hivatkozott munkájában Darázs felhívja a figyelmet arra, hogy az előbbi két esetkör – a bíróság általi értelmezés és a hipotetikus szerződési akarat – alkalmazása között lényegi különbség van, amennyiben előbbi „nem a tényleges valós akarat, hanem egy „értelmezett feltehető” akarat, amely a privátautonómia részeként, az értelmezési szabályok alapján rekonstruálható, és amelyet a felek privátautonómia körében megtett jogcselekményei determinálnak.”²⁶ A hipotetikus szerződési akarat ezzel szemben a részleges érvénytelenség szabályai között

²⁴ DARÁZS i.m. 83. o.

²⁵ SZLADITS Károly: *A magánjogi tényállások*, In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog*, I. kötet, Általános rész, személyi jog, Budapest, 1938, 21. o.

²⁶ DARÁZS i.m. 84. o.

megjelenő önálló jogintézmény, amely erre tekintettel kizárólag ennek a jogintézménynek az alkalmazása során értelmezhető.²⁷

Irodalomjegyzék

- Barzó Tímea: *V. fejezet: A jogi tények*, In: Barzó Tímea – Papp Tekla (szerk.): *Civilisztika I., Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 85-100.*
 - Menyhárd Attila: *A szerződés akaráthibák miatti érvénytelensége*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000.
 - Eörsi Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
 - Harmathy Attila: *Semmisség és megtámadhatóság*, In: Gellért György (szerk.): *A polgári törvénykönyv magyarázata, 1. kötet, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002, 785-814.*
 - Kemenes István: *Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben II. rész*, *Gazdaság és Jog, 2016/2., 9-12.*
 - Tamáné Nagy Erzsébet: *A részleges érvénytelenség jogi természete*, *Magyar Jog, 2016/5., 306-311.*
 - Török Tamás: *A részleges érvénytelenség alapvető kérdései*, *Gazdaság és Jog, 2020/7-8., 12-19.*
 - Darázs Lénárd: *A hipotetikus szerződési akarat*, In: Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás, HVG-ORAC, Budapest, 2019, 79-86.*
 - Nordhues, Patrick: *Salvatorische Klauseln – Funktionsweise und Gestaltung*, In: *Juristische Arbeitsblätter, 2011/3. sz., 211-216.*
 - Beyer, Jens-Uwe: *Salvatorische Klauseln: Bedeutung, Zweckmäßigkeit, Formulierungsvorschlag*, *Steuer, Wirtschaft und Recht 47., Eul Verlag, Bergisch Gladbach, 1988;*
 - Baur, Jürgen F.: *Salvatorischen Klauseln*, In: Baur, Jürgen F. (Hrsg.): *Festschrift für Ralf Vieregge zum 70. Geburtstag am 6. November, Walter De Gruyter, Berlin – New York, 1995, 31-42.*
 - Szladits Károly: *A magánjogi tényállások*, In: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog, I. kötet, Általános rész, személyi jog, Budapest, Grill Kiadó, 1938.*
-

²⁷ Uo. 85. o.

Munkavédelmi felelősség az uniós és a magyar jogban

Kártyás Gábor*

A munkavédelmi kötelezettségek címzettje elsősorban a munkáltató, akit objektív felelősség terhel a szabályok betartásáért. A munkavédelmi szabályokat ugyanakkor nem lehet betartani a munkavállalók együttműködése nélkül, így bizonyos kötelezettségek őket is terhelik. A cikk áttekinti a felek munkavédelmi felelősségét, egymáshoz való viszonyát, kiemelve, miért kerülendő még rendkívüli körülmények között is, hogy a munkavédelmi szabályoktól a felek egyéni megállapodásban eltérhessenek.

Kulcsszavak: objektív munkáltatói felelősség, munkavállalói kötelezettségek, munkavédelmi szakember, egyéni megállapodások a világjárvány alatt

Responsibility for occupational health and safety in EU and Hungarian law

The addressee of occupational safety and health obligations is primarily the employer, who has an objective responsibility for complying with the rules. However, health and safety provisions cannot be implemented without the employees' cooperation, so they also have certain obligations. The article reviews the parties' responsibilities and their relationship to each other, highlighting why, even in extraordinary circumstances, the parties should not be able to deviate in an individual agreement from the rules of occupational health and safety.

Keywords: objective employer's liability, employees' obligations, designated workers for occupational health and safety, individual agreements during the pandemic

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2009>

1. A munkáltató munkavédelmi felelőssége

Az uniós munkavédelmi jog alapját a mintegy harminc éve hatályos, 1989-ben elfogadott keretirányelv adja.¹ A szabályozás rendszerképező elve, hogy a munkavédelemről való gondoskodás a munkáltató kötelezettsége, mégpedig minden, a munkával kapcsolatos szempontra kiterjedően. Ezt nem érinti, hogy maga az irányelv a munkavállalók számára is meghatároz bizonyos kötelezettségeket, és az sem, hogy a munkáltató külső szakértőket (személyeket vagy szolgáltatásokat) vegyen igénybe a munkavédelmi feladatok ellátása érdekében, ha erre nincs megfelelő végzettségű munkavállalója.² A tagállamok ugyanakkor dönthetnek úgy,

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Munkajogi Tanszék.

¹ A Tanács 89/391/EGK irányelve (1989. június 12.) a munkavállalók munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítását ösztönző intézkedések bevezetéséről (a továbbiakban: keretirányelv).

² Keretirányelv 5. cikk (1)–(3) bek.

hogy kizárják vagy korlátozzák a munkáltatók felelősségét olyan tényekkel kapcsolatban, amelyek bekövetkezése a munkáltató által nem befolyásolható, szokatlan és előre nem látható körülményeknek vagy olyan kivételes eseményeknek tulajdoníthatók, amelyek következményeit kellő gondossággal sem lehetett volna elhárítani.³ Ezek az esetek lényegében a vis maior jellegű eseményekre korlátozódnak.⁴ A munkáltató felelősségéből fakadó, szintén alapvető jelentőségű szabály, hogy a munkahelyi biztonsággal, higiéniával és egészségvédelemmel kapcsolatos intézkedések költségei semmilyen körülmények között nem terhelhetik a munkavállalókat.⁵

Az idézett rendelkezésekből azonban nem következik, hogy a munkáltatónak szükségképpen objektív felelőssége legyen a nemzeti jogban a munkavédelmi szabályok megszegéséért.⁶ Amint arra az Európai Unió Bírósága rámutatott, az 5. cikk (1) bekezdése ugyanis csak a munkáltatót terhelő általános biztonsági kötelezettség megállapítására szorítkozik, anélkül, hogy e felelősség bármilyen formájáról szót ejtene. A tagállamok felhatalmazása a felelősség kizárására, vagy korlátozására irányuló szabályozás alkotására sem értelmezhető úgy, hogy főszabályként a közösségi jogalkotó szándéka annak előírására irányult volna, hogy a tagállamok kötelesek a munkáltatók objektív felelősségi rendszerének létrehozására.⁷

A munkáltató munkavédelmi kötelezettsége teljes körű, minden szükséges intézkedést meg kell tennie a munkavállalók biztonságának és egészségének védelmében, beleértve a foglalkozási kockázatok megelőzését, a tájékoztatást és oktatást, valamint a szükséges szervezetség és az eszközök biztosítását. Egyben készen kell állnia arra, hogy a változó körülményeket figyelembe véve módosítsa ezeket az intézkedéseket, és hogy a fennálló helyzet javítására törekedjen.⁸ Ez az adaptív megközelítés biztosítja, hogy a munkavédelem soha nem befejezett tevékenység a munkáltatónál, a technikai változások, fejlődés alapján a munkáltatói intézkedéseket mindig felül kell vizsgálni, és fejleszteni.⁹

A magyar munkavédelmi jogban a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Mvt.) a jogterületet kódex jellegűen, törvényi szintre emelve rendezi, egységes szabályozást adva a biztonság és egészség munkahelyi követelményeire.¹⁰ Az Mvt. rendszerében a munkavédelmi felelősség elsődlegesen a munkáltatót terhelő, objektív felelősség, amely általános, minden munkavédelmi előírásra kiterjed, és amely nem hárítható át a munkavállalóra. Ugyanakkor a

³ Keretirányelv 5. cikk.

⁴ Gyulavári Tamás – Könczei György: *Európai szociális jog*. Budapest, Osiris, 2000, 186. o.

⁵ Keretirányelv 6. cikk (5) bek.

⁶ Teun Jaspers – Frans Pennings – Saskia Peters: *European labour law*. Cambridge, Intersentia, 2019, 443. o.

⁷ C-127/05. az Európai Közösségek Bizottsága kontra Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, para. 42., 49.

⁸ Keretirányelv 6. cikk (1) bek.

⁹ Jaspers–Pennings–Peters: i.m. 444. o.

¹⁰ Bereczki Edit: *A foglalkozás-egészségügy*, in: *A munkavédelmi jog kézikönyve* (szerk.: Szentpétery Patronella), Budapest, HVG-ORAC, 1997, 105. o.

munkáltató bizonyos végrehajtási szabadságot élvez abban, hogy a megkövetelt eredményeket milyen módon éri el.¹¹

A munkáltató felelőssége tehát vétkességre tekintet nélküli, nincs jelentősége a munkáltató tudati viszonyának az esetleges kötelezettségszegéshez. A felelősség akkor is fennáll, ha abban a munkáltatót legfeljebb enyhe gondatlanság terheli. Így a magyar munkavédelmi jog a szigorú, objektív munkáltatói felelősség alapjára épül. Az Mvt. nem él a keretirányelv szerinti lehetőséggel, és a munkáltató felelősségét kizáró, vagy korlátozó rendelkezést nem tartalmaz, a kivételes, előre nem látható kockázatok esetére sem.

A keretirányelv általános követelményeit kiegészítő – bár azokból levezethető – elvként rögzíti az Mvt., hogy az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek teljesítése helyett a munkáltató pénzbeli vagy egyéb megváltást a munkavállalónak nem adhat.¹² Az erre irányuló munkavállalói kezdeményezés elfogadása egyet jelentene az alkotmányos elveken nyugvó munkavédelmi jogszabályok súlyos megsértésével.¹³

2. A munkavállaló munkavédelmi felelőssége

Miközben a keretirányelv rendszerében a munkavédelem elsődlegesen a munkáltató felelőssége, ennek kiegészítéseként az uniós jog a munkavállalóra is telepít kötelezettségeket.¹⁴ Minden munkavállaló kötelessége, hogy a munkavédelmi oktatás és a munkáltató által adott utasítások szerint a lehető legnagyobb mértékben vigyázzon a saját, és a munka során elkövetett cselekedetei vagy mulasztásai által érintett más személyek biztonságára és egészségére.¹⁵ E szabályoknak komoly szerepe lehet a munkáltatói felelősség nemzeti jog szerinti elbírálásánál. Azt ugyanis a nemzeti jog szerint értékelni kell, ha egy baleset – és ebből eredően a munkavállalói károsodás – bekövetkezésében a munkavállaló is közrehatott. Ehhez pedig iránymutatásul szolgálnak a munkavállaló keretirányelv szerinti munkavédelmi kötelezettségei.¹⁶

Az Mvt. alapelvi jelleggel rögzíti, hogy a munkavédelmi jogok és kötelezettségek tekintetében a munkáltatóknak, a munkavállalóknak, valamint az állami szervezeteknek együtt kell működniük.¹⁷ A munkavállaló csak a biztonságos munkavégzésre alkalmas állapotban, a munkavédelemre vonatkozó szabályok, utasítások megtartásával, a munkavédelmi oktatásnak megfelelően végezhet munkát, úgy,

¹¹ Mvt. 2. § (2)–(3) bek.; Jakab Nóra: *Munkavédelem, különös tekintettel a felelősségi kérdésekre. Tankönyv a Munkaügyi és Társadalombiztosítási Igazgatási Mesterképzési Szak hallgatói számára.* Miskolc, Bíbor Kiadó, 2016, 40. o.; Nemeskey Károly: *A munkavédelem irányítása az Európai Unióban és Magyarországon.* Budapest, KJK-Kerszöv, 2004, 111. o.; Ádám Lóránt: A munkavédelmi törvény, in: *A munkavédelmi jog kézikönyve* (szerk.: Szentpétery Patronella.), Budapest, HVG-ORAC, 1997, 17. o.

¹² Mvt. 18. § (2) bek.

¹³ Lantos Géza: A kockázatértékelés, in: *A munkavédelmi törvény magyarázata* (szerk.: Varga László), Budapest, KJK-Kerszöv, 2005, 56. o.

¹⁴ Catherine Barnard: *EC Employment Law. Second Edition.* Oxford, 2000, 391–392. o.

¹⁵ Keretirányelv 13. cikk.

¹⁶ Sipka Péter: *A munkáltatói kárfelelősség elmélete és gyakorlata.* HVG-ORAC, 2015, 56. o.

¹⁷ Mvt. 6. §.

hogy ez saját vagy más egészségét és testi épségét ne veszélyeztesse.¹⁸ Alapvető jelentőségű szabály, hogy ha a munkáltató utasításának teljesítésével másokat veszélyeztetne közvetlenül és súlyosan, a teljesítést a munkavállalónak kötelező megtagadnia.¹⁹ Ez a kötelezettség azonban értelemszerűen nem a jogellenes utasítást adó munkáltató, hanem a harmadik személyek irányában áll fenn. Az őket ért esetleges károkért való felelősség vonatkozásában lehet jelentősége, hogy a közvetlen és súlyos veszélyeztetéssel járó utasítást a munkavállaló végrehajtotta.

Minden munkavállalói munkavédelmi kötelezettség kapcsán fontos ugyanakkor, hogy – a munkáltató elsődleges munkavédelmi felelősségéből is fakadóan – a munkavállalói kötelezettségek nem értelmezhetőek önmagukban, azok teljesítése feltételezi, hogy a munkáltató elől jár a saját munkavédelmi kötelezettségei teljesítésében. A munkavállalótól akkor várható el a szabályos magatartás, ha számára a munkáltató biztosította a megfelelő munkavédelmi oktatást, megadta a szükséges tájékoztatást, kiosztotta az előírt egyéni védőfelszerelést, munkavédelmi szempontból megfelelő munkakörnyezetet biztosított stb. A munkavállalói kötelezettségek teljesítése tehát feltételezi a munkáltatói kötelezettségek teljesítését. Azt is ki kell emelni ugyanakkor, hogy a munkavédelmi szabályok megszegéséért a munkavédelmi hatóság közvetlenül a munkavállalóval szemben is kiszabhat közigazgatási bírságot.²⁰

Jó példája a feleket terhelő kötelezettségek egymáshoz való viszonyára a munkavédelmi oktatás. Ennek megszervezése a munkáltató kötelezettsége, a részvétel, az oktatás megfelelő teljesítése viszont a munkavállaló oldalán is kötelezettséget jelent, amelynek elmulasztása a munkavégzéstől való eltiltáshoz, vagy akár a munkaviszony munkáltatói megszüntetéséhez is vezethet.²¹ Egy konkrét esetben a munkavállaló a munkavédelmi oktatásról távol maradt, viszont az oktatás megkezdését követően átment az oktatási helyiségen, kávéfőzött, és a kezével jelezte, hogy írják alá helyette is a jelenléti ívet, majd ezek után eltávozott. Az igazolatlan távollétet és a többiekre demoralizáló hatású viselkedést a Kúria (Legfelsőbb Bíróság) úgy értékelte, hogy az arra alapozott munkáltatói rendkívüli felmondás jogszerű volt.²² A munkavédelmi oktatás teljesítése ugyanakkor önmagában nem mentesíti a munkáltatót a munkavédelmi felelőssége alól.²³

A munkavállaló munkavédelmi szabályszegése más jogterületeken is fontos következményekkel járhat. Így munkajogi szempontból, ha a munkavállaló a munkaviszonnyal összefüggő egészségsérelméből eredően kártérítést követel a munkáltatótól, a munkáltató nem köteles megtéríteni a kárnak azt a részét, amelyet

¹⁸ Mvt. 60. §. Prugberger Tamás szerint a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényben (a továbbiakban: Mt.) is kifejezetten rögzíteni kellene a munkavállaló általános kötelezettségei között (Mt. 52. §), hogy a munkavállaló a munkavédelmi előírások és konkrét utasítások betartásával köteles a munkát végezni. Prugberger Tamás: *A munkaszerződés és a munkajogviszonyból származó jogok és kötelezettségek az új magyar munkatörvénykönyvben, kitekintéssel más európai államokra. Publicaciones Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus, 2015, 304. o.*

¹⁹ Mvt. 63. § (1) bek.

²⁰ Mvt. 82/D. § (1) bek. a) pont.

²¹ Ádám: i.m. 67. o.

²² BH2009/159.

²³ Lesfalvi Tibor: *A munkavédelmi ellenőrzés*, in: *Ellenőrzés a munkáltatónál* (szerk.: Dudás Katalin), Budapest, Complex Kiadó, 2008, 195. o.

a munkavállaló vétkes magatartása okozott, vagy amely abból származott, hogy a munkavállaló kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget.²⁴ Tipikusan a munkavállaló vétkes közrehatásaként értékelt magatartás, ha a munkavállalót is terheli munkavédelmi mulasztás, például nem használta az egyéni védőfelszerelést.²⁵ A kárenyhítési kötelezettség megszegése körében értékelhető, ha a munkavállaló a baleset bejelentésével, az orvosi segítség igénybevételével indokolatlanul késlekedik, vagy az elsősegélynyújtáskor nem együttműködő.

Hasonlóan, társadalombiztosítási szempontból kizárja a baleset üzemi minősítését – ezáltal a kedvezőbb, baleseti ellátásokra való jogosultságot –, ha a baleset részben vagy egészben a balesetet szenvedett biztosított alkohol vagy kábítószer általi – igazolt – befolyásoltsága miatt következett be, vagy a munkahelyi feladatokhoz nem tartozó, engedély nélkül végzett munka, engedély nélküli járműhasználat, munkahelyi rendbontás során történt. Az, aki sérülését szándékosan okozta, vagy az orvosi segítség igénybevételével, illetőleg a baleset bejelentésével szándékosan késlekedett, az egészségbiztosítás baleseti ellátásaira nem jogosult.²⁶

Összességében tehát a munkavállaló munkavédelmi kötelezettségei elmulasztásának nem csak a munkavédelemben, hanem a munkajogban és a társadalombiztosítási jogban is lehetnek jogkövetkezményei.

3. További szereplők a munkavédelemben: munkavédelmi szakember, az összehangolásért felelős munkáltató

A munkavédelmi szabályoknak való megfelelés szempontjából alapfeltétel, hogy a kockázatokat felismerni, a megfelelő megelőző intézkedéseket meghatározni és életbe léptetni képes szakember álljon a munkáltató rendelkezésére. A keretirányelv megköveteli, hogy a munkáltatónál munkavédelmi tevékenységet végző személyek kerüljenek kijelölésre, akik rendelkezniük kell „a szükséges” képességekkel, adottságokkal, eszközökkel. A szükséges létszámot, képességeket, adottságot az irányelv közelebről nem határozza meg, minderről a tagállamok dönthetnek. A tevékenység szervezeti kereteit illetően is megengedő a szabályozás. A keretirányelv szerint munkavédelmi tevékenységek ellátására egy vagy több munkavállalót kell kijelölni, de igénybe vehető külső szakértő (szolgáltató, személy) is, illetve a tagállam döntése alapján – ha megfelelő képzettséggel rendelkezik – ez lehet a munkáltató maga is.²⁷

A magyar jogban a munkavédelmi feladatok ellátására kijelölt személy foglalkoztatására vonatkozó minimális követelményeket az Mvt. végrehajtási rendeletének²⁸ 2. melléklete tartalmazza. A megkövetelt létszám a munkáltató veszélyességi osztályba sorolásától és a foglalkoztatott létszámtól függ, ez alapján

²⁴ Mt. 167. § (2) bek.

²⁵ 1/2018. (VI.25.) KMK vélemény a munkáltatónál a munkavállalója egészségi állapotában bekövetkezett károkért fennálló felelőssége egyes kérdéseiről II. 4. pont.

²⁶ A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 53. § (1)–(2) bek.

²⁷ Keretirányelv 7. cikk.

²⁸ A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 5/1993. (XII. 26.) MÜM rendelet (a továbbiakban: Mvt. vhr.).

írja elő a jogszabály, hogy közép- vagy felsőfokú végzettségű személy, minimálisan milyen időtartamú foglalkoztatása szükséges. A munkáltató a feladatot ellátathatja polgári jogi szerződés alapján, külső szolgáltatás útján is, ami azonban nem érinti a munkáltató elsődleges munkavédelmi felelősségét.²⁹ Kivételesen, a természetes személy munkáltató maga is elláthatja a munkavédelmi feladatokat, ha ehhez a szükséges ismeretekkel, készséggel és jártassággal rendelkezik. A munkabiztonsági szaktevékenységek elvégzésére ezen felül minden esetben kötelező a munkavédelmi (bányászati) szakképesítésű személy igénybevétele.³⁰ A jogszabályban előírt követelmények a minimumot jelentik, de ez a konkrét esetben még kevés lehet a munkavédelmi feladatok maradéktalan ellátáshoz, ezért a munkáltatónak kell mérlegelnie, vajon szükséges-e a jogszabályi standardot túlteljesítenie.³¹

Különösen alvállalkozói láncok, vagy kiszervezések esetén gyakori, hogy egy adott munkahelyen több munkáltató munkavállalói dolgoznak együtt. Elejét kell venni, hogy ilyen esetekben a munkavédelmi kötelezettségek „gazdátlanok maradjanak”. A keretirányelv szerint, ha több vállalkozás található egy munkahelyen, a munkáltatók együttműködnek a biztonságra, egészségvédelemre és higiéniára vonatkozó rendelkezések végrehajtásában, és – a tevékenységek jellegét figyelembe véve – összehangolják cselekvésüket a foglalkozási kockázatok elleni védelem és azok megelőzése érdekében, egyben tájékoztatják egymást és saját munkavállalóikat, illetve munkavállalók képviselőit ezekről a kockázatokról.³²

Ebből a célból az Mvt. úgy rendelkezik, hogy az összehangolás megvalósításáért felelős munkáltatót elsősorban az érintett munkáltatók határozhatják meg, szerződésben. Ennek hiányában az a személy vagy szervezet a felelős, aki, illetve amely a tényleges irányítást gyakorolja, ennek hiányában pedig az, aki a munkahelyért a fő felelősséget viseli, végül, ha ilyen nincs, akkor az, akinek a területén a munkavégzés folyik.³³ Ez a többlépcsős szabályozási megoldás biztosítja egyrészt, hogy elsődlegesen az érintett munkáltatók maguk rendelkezhetnek a felelős fél kijelöléséről,³⁴ másrészt, ha ezt elmulasztják, akkor is mindig meghatározható lesz a felelősségre vonható munkáltató.

Amit arra a Kúria egy konkrét ügyben rámutatott, az Mvt. 40. § (2) bekezdése szerinti összehangolási kötelezettség minden olyan esetre vonatkozik, amikor az azonos térben munkát végző munkavállaló tevékenysége, vagy tevékenységének hatása a másik munkáltató munkavállalójának tevékenységét – munkavédelmi szempontból: annak biztonságát – érintheti. Így értelemszerűen: ha egy munkáltató egy adott munkavégzési helyen veszélyforrást hoz létre, arról az összehangolásért

²⁹ Mvt. 57. § (1)–(2) bek.

³⁰ Mvt. vhr. 2. sz. melléklet 4. pont.

³¹ Varga László: A munkavédelem, in: *A Munkajog Nagy Kézikönyve*. Budapest, Complex Kiadó, 2006, 400. o.

³² Keretirányelv 6. cikk (4) bek.

³³ Mvt. 40. § (2) bek.

³⁴ Szemben a 2016. július 7-ig hatályos szabályozással, amely első körben kötelezően a polgári jogi szabályok szerinti fővállalkozó felelősségét állapította meg. Ez értelemszerűen jóval kötöttebb megoldás volt.

felelős személynek az ott – akár a veszélyforrást létrehozók jelenlétében, akár azok távollétében – munkát végeztető másik munkáltatónak tájékoztatást kell adnia.³⁵

4. Egy téves megoldás a veszélyhelyzet idejéről: egyéni megállapodás a munkavédelemről

A Covid 19 járványra tekintettel elrendelt veszélyhelyzet ideje alatt két olyan jogszabály született, amely felhatalmazást adott a munkáltatónak és a munkavállalónak, hogy egyes munkavédelmi jogszabályoktól megállapodásukkal eltérjenek. Egyrészt, a 2020 tavaszán hatályos szabály szerint, a munkavállaló és a munkáltató az Mt. rendelkezéseitől külön megállapodásban eltérhettek.³⁶ Másrészt, a távmunka tekintetében 2021. július 3-tól 2022. május 31-ig volt hatályban az a szabály, amely szerint a munkaviszonyban álló felek a távmunkára vonatkozó, veszélyhelyzeti kormányrendeletben foglalt munkavédelmi rendelkezésektől eltérhetnek.³⁷

E megoldásokkal szemben az az alapvető kifogás emelhető, hogy a munkavédelmi szabályok természetüknél fogva kógens, eltérést nem engedő, közjogi előírások, amelyek érvényesülése nem függhet a felek megállapodásától. A munkavédelem (és a munkajog) mint védelmi jogág legfőbb célja ugyanis éppen az, hogy az alárendeltségben teljesítő munkavállaló számára olyan minimális védelmi szabályokat határozzon meg, amelyekről a felek megállapodással sem térhetnek el, vagy csak a munkavállaló javára.

Az idézett veszélyhelyzeti jogszabályok ezt az elméleti alapvetést ásták alá. Például, a 2020 tavaszán hatályos megoldás alapján nem volt akadálya, hogy a felek egyéni megállapodása szerint a munkáltató nem köteles betartani az alapvető, munkavédelmi célú munkaidő és pihenőidő szabályokat. Ugyanígy, a távmunka tekintetében érvényes volt egy olyan munkaszerződés, amely szerint a munkáltató a veszélyhelyzet alatt otthonában dolgozó munkavállaló munkavégzési helyét semmilyen formában nem vizsgálja meg, nem rendelkezik a munkavédelemnek megfelelő munkafeltételekről, és azokat nem is ellenőrzi, ezzel szinte kivonva a munkavállalót a munkavédelmi garanciák alól, vagy kifejezetten őt magát téve felelőssé a szabályok betartásáért.

Észre kell venni, hogy ezen megállapodásoknak aligha szab gátat az, hogy szükséges hozzá a munkavállaló beleegyezése. A legtöbb munkavállaló nincs abban az alkupozícióban, hogy érdekeit kellő erővel tudja érvényesíteni, ha a munkáltató előáll egy hasonló javaslattal. Egy ilyen megállapodás ráadásul semmit nem mozdít elő a koronavírus elleni védekezésen, ellenkezőleg, munkavédelmi szempontból is kiszolgáltatottabbá teszi a munkavállalókat a világjárvány alatt.

³⁵ BH2016/230. (38) bek., Mfv. 10.086/2019/4.

³⁶ A koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről szóló 7/2020. (III. 18.) Korm. rendelet 6. § (4) bek. Hatályban volt 2020. március 18-tól június 17-ig.

³⁷ A veszélyhelyzet során a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról szóló 487/2020. (XI. 11.) Korm. rendelet 1/B. §.

Nem mellesleg, az uniós munkavédelmi jog semmilyen felhatalmazást nem ad a tagállamoknak arra, hogy az előírásait közegészségügyi okokból félretegyék. Így az uniós munkavédelmi követelményeket lerontó egyéni megállapodásoknak teret nyitó veszélyhelyzeti szabályozás az uniós jogot is sérti. Az említett kormányrendeletek ugyan már nincsenek hatályban, de a kifejtettek okán a hasonló megoldásokat bármilyen jövőbeli veszélyhelyzetben is mellőzni kell.

5. Következtetések

A munkavédelmi követelményeknek való megfelelés a munkáltatót terheli, amely azonban nem valósulhat meg a munkavállalók együttműködése nélkül. A teljesítésben a munkáltatónak kell elől járni, a munkáltató szabálykövetése előfeltétele a munkavállalók jogkövető magatartásának. A munkavállaló munkavédelmi kötelezettségeinek más jogterületeken is jelentősége lehet, az esetleges jogsértéseknek munkajogi és társadalombiztosítási következményei is lehetnek. A felek együttműködése elsődleges fontosságú a jogi megfeleléshez, arra azonban nem adhat felhatalmazást a jogalkotó, hogy a munkavédelmi rendelkezésektől a felek közös megegyezéssel eltérhessenek. A munkavédelmi felelősség rendszeréből és a felek között fennálló hierarchikus viszonyból is következik, hogy ilyen megoldásnak a munkavédelemben nem lehet helye.

Irodalomjegyzék

- Ádám Lóránt: A munkavédelmi törvény, in: *A munkavédelmi jog kézikönyve* (szerk.: Szentpétery Patronella.), Budapest, HVG-ORAC, 1997
- Bereczki Edit: A foglalkozás-egészségügy, in: *A munkavédelmi jog kézikönyve* (szerk.: Szentpétery Patronella), Budapest, HVG-ORAC, 1997
- Catherine Barnard: *EC Employment Law. Second Edition.* Oxford, 2000
- Gyulavári Tamás – Könczei György: *Európai szociális jog.* Budapest, Osiris, 2000
- Jakab Nóra: *Munkavédelem, különös tekintettel a felelősségi kérdésekre. Tankönyv a Munkaügyi és Társadalombiztosítási Igazgatási Mesterképzési Szak hallgatói számára.* Miskolc, Bíbor Kiadó, 2016
- Lantos Géza: A kockázatértékelés, in: A munkavédelmi törvény magyarázata (szerk.: Varga László), Budapest, KJK-Kerszöv, 2005
- Lesfalvi Tibor: A munkavédelmi ellenőrzés, in: *Ellenőrzés a munkáltatónál* (szerk.: Dudás Katalin), Budapest, Complex Kiadó, 2008
- Nemeskey Károly: *A munkavédelem irányítása az Európai Unióban és Magyarországon.* Budapest, KJK-Kerszöv, 2004
- Prugberger Tamás: A munkaszerződés és a munkajogviszonyból származó jogok és kötelezettségek az új magyar munkatörvénykönyvben, kitekintéssel más európai államokra. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus,* 2015
- Sipka Péter: *A munkáltatói kárfelelősség elmélete és gyakorlata.* HVG-ORAC, 2015

- Teun Jaspers – Frans Pennings – Saskia Peters: *European labour law*. Cambridge, Intersentia, 2019
 - Varga László: A munkavédelem, in: *A Munkajog Nagy Kézikönyve*. Budapest, Complex Kiadó, 2006
-
-

Vázlat a munkát végző személyek védelméről

Kiss György*

Napjainkban a munkajog hagyományos intézményei egyre nehezebben képesek kezelni az új munkaszervezési módszerek által kialakult tényállásokat. Az egyik legfontosabb megoldásra váró terület a más részére személyesen munkát végző személyek védelme. A tanulmány arra a kérdésre keres választ, hogy a különböző jogállásokkal rendelkező csoport tagjaira alkalmazható-e a munkajog védelmi rendszere, vagy bizonyos feszültségek feloldására a polgári jog eszközei alkalmazandók. A feltett kérdés mögött a hagyományos munkajog egész szerkezete átalakításának szükségessége és ennek bizonytalansága húzódik meg.

Kulcsszavak: munkajog, magánjog, munkát végző személy, védelem

Outline on the protection of workers

Today, the traditional institutions of labour law are increasingly unable to handle the situations created by new forms of organization of work. One of the most important areas to be resolved is the protection of persons who personally perform work for others. The study seeks an answer to the question of whether the protection system of labour law is suitable for members of a group with different legal statuses, or whether the tools of civil law should be used to resolve certain tensions. Behind this question lies the need to transform the whole structure of traditional labour law and the uncertainty of doing so.

Keywords: labour law, private law, person performing work, protection

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2010>

Előkérdések

A címben nem a „munkavállaló”, a „munkás”, az „egyéni vállalkozó”, az „önfoglalkoztató” kifejezéseket használom, hanem általában a tág értelemben vett munkát végző személyként jelölöm meg vizsgálatom alanyát. A kifejezés elé a „személyesen” szó is odaírható, mert ennek a későbbiekben még jelentősége lesz. Mi ennek a tág meghatározásnak az oka? Ez részben összefügg a platform valamilyen szintű közreműködésével végzett munka megjelenésével, amely számos dogmatikai és gyakorlati problémát vet fel. Ezek túlnyomó része nem új, hanem egyidős a különböző ún. atipikus munkajogviszonyok feltűnésével. Az „atipikus” kifejezés is némi magyarázatra szorul annyiban, hogy értelmezéséhez meg kell határozni a tipikust, mint viszonyítási pontot. Ez látszólag egyszerű, hiszen általánosan

* Egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Társadalombiztosítási Jogi Tanszék.

elfogadott nézet szerint tipikus a határozatlan időtartamra és teljes munkaidőre létesített munkajogviszony. Ebben a tanulmányban nincs hely a részletek kifejtésére, csupán jelzem, hogy a tipikusnak nevezett konstrukció kialakulása korántsem volt magától értetődő, és csak a termelés (szolgáltatás) meghatározott technológiai szintjén vált realitássá.

Visszatérve a tanulmány alanyi köréhez, az atipikus foglalkoztatás, munkavégzés elterjedése nemcsak azt jelentette, hogy az említettől eltérő jogviszonyok a munkajog keretén belül maradtak, hanem átlépték azt. Ez egyben azt is jelentette, hogy a munkajogviszony mellett a munkavégzést kifejező egyéb jogviszonyok is megjelentek – párhuzamosan a munkajogviszonnyal, és az eltérések ellenére, számos munkajog hasonlóságot is felmutatva. Ezzel együtt természetesen változott az alanyi kör is, mind a foglalkoztató, mind a munkavégző oldalán. A „jogviszonyváltás” által csakhamar előtérbe került a jogállás és a tényleges helyzet közötti diszkrepancia, amely elsősorban a munkavégzők védelmi igényében jelentkezett. Ezzel a problémával összefüggésben az alábbi kérdések merülnek fel:

- a munkavégző oldalán milyen jogállásról, jogállásokról beszélhetünk egyáltalán;
- milyen jellegű védelemre van szüksége a munkajogviszonyból kikerült csoportnak, amely korántsem biztos, hogy homogén;
- melyik jogág képes ezt a problémát kezelni, illetve lehet-e univerzális megoldást találni?

1. A munkát végző személy fogalmának bizonytalansága

a) A munkát végző személy jogállásának problematikája a munkavállalótól való eltérés meghatározása során merült fel. Miért a munkavállaló a viszonyítási pont (lásd a német *arbeitnehmerähnliche Person*, vagy az angol *worker* kategóriáját)? Lehetne talán más megközelítés, így például *unternehmerähnliche Person*,¹ vagy *dependent self-employed*² (utóbbi ugyan értelmezhetetlen, de használatos). Alapvetően azért nem, mert az erre a rétegre alkalmazni kívánt védelem munkajogi alapozású, így kézenfekvő a munkajog egyik alapintézményéhez, a munkavállalóhoz viszonyítani az eltéréseket.

Ahhoz viszont, hogy ez a megoldás sikeres legyen stabil, egyértelmű munkavállaló fogalommal kell rendelkezni. A munkavállaló hagyományos fogalmához általában a munkajogviszony kritériumainak a meghatározásán keresztül közelítettek. Az egyes EU tagállamokban számos tesztet dolgoztak ki, és ennek eredményeként a jogalkalmazás, ritkább esetben a jogalkotás definiálta a munkajogviszonyt. Az EU – részben ennek alapján is – megállapította a munkavállaló fogalmának minimális elemeit, úgymint más részére, annak irányítása alatt történő

¹ Manfred Lieb: *Unternehmerähnliche Arbeitnehmer*, *Zeitschrift der Versicherungswissenschaft*, 3 (1977) 207-233. o.

² Williams C. Colin – Frédéric Lapeyre: *Dependent Self-Employment. Trends, Challenges and Policy Responses in the EU*, Geneva: International Labour Office, 2017; Adalberto Perulli: *Self-employed or not Self-employed? Working Conditions of 'Economically Dependent Workers' Background Paper*, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2013)

személyes munkavégzés, ellenérték fejében.³ Az Európai Bíróság megállapította továbbá, hogy a munkavállaló fogalma a közösségi fogalom, függetlenül az egyes tagállamok szabályozásától.⁴ Ennek oka alapvetően az volt, hogy a munkavállalók szabad mozgása biztosítva legyen, továbbá ez a megoldás hatékonynak bizonyult a diszkrimináció tilalma tekintetében is.

Ebben a munkában nem térek ki ennek a megközelítésnek a buktatóira, illetve a következtelen alkalmazásából adódó anomáliákra. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez az első látásra világos fogalom erodálódott azáltal, hogy valamilyen védelmi megfontolásból egyre szélesebb munkavégzői csoportokra terjesztették ki, és ebből következően az említett fogalmi elemek parttalanná váltak. Így, személyesen végzett munka magától értetődő az egyéni vállalkozó esetében, de a védelmi szükséglet hasonlósága miatt oldódott a mikrovállalkozások esetében.⁵ A másik fél irányításával végzett munka a munkajogviszonyon kívül más relációkban is jelen van, kétségtelen, hogy attól eltérő jelleggel és intenzitással. A jogalkalmazásban és az irodalomban a munkajogi függőséget általában a személyi alárendeltséggel jellemzik,⁶ szemben a gazdasági függőséggel, ami számos polgári jogi jogviszonyban is megtalálható. Ujabbán felmerült a szerződés konstrukciójából eredő függőség, tipikusan a *franchise* esetében.⁷

A nem munkavállaló jogállásban munkát végzők definiálására egységes, mindenütt alkalmazható fogalom nem áll rendelkezésre. Az angol *worker*⁸ koncepcionálisan különbözik a német *arbeitnehmerähnliche Person*⁹ fogalmi elemeitől, jogi szabályozásától és a jogalkalmazásban kialakított értelmezésétől. A francia munkajog a *travailleur économiquement dépendant* meghatározására

³ Case 66/85 *Deborah Lawrie-Blum v. Baden Württemberg* [1986] ECR 02121.

⁴ Case 75/63 *Mrs. M. K. H. Hoekstra (née Unger) v. Bestuur Bedrijvereiniging voor Detailhandel en Ambachten* [1963] ECR 177.; Az EU munkavállaló fogalmának kritikai elemzését lásd részletesen Robert Rebhahn: Die Arbeitnehmerbegriffe des Unionsrecht in der modernen Judikatur in des EUGH, (2012) 1 *Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 3–34. o.

⁵ Adalberto Perulli: Il lavoro autonomo, le collaborazioni coordinate e le prestazioni organizzate dal committente (2015) 272, *Working Paper CSDLE "Massimo D'Antona".IT.*, 9–10. o.

⁶ A személyi függőség újabbán előtérbe került a jogalkotásban is. Lásd a BGB 611a§-át. Bernd Waas: The legal definition of the employment contract on section 611a of the Civil Code in Germany: An important step or does everything remain the same?, *Italian Labour Law e-Journal* Issue 1, Vol. 12, ISSN 1561–8048), 25, at <https://doi.org/10.6092/issn.1561-8048/9695>, 2019 (last accessed 02. January. 2020).; Ulrich Preis: § 611a BGB – Potenziale des Arbeitnehmerbegriffes, 13 (2018) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 817–826. o.; Rolf Wank: Der Arbeitnehmer – Begriff im neuen § 611a BGB, 4 (2017) *Arbeit und Arbeitsrecht*, 140–153. o.; Reinhard Richardi: Der Arbeitsvertrag im Licht des neuen § 611a BGB, 1 (2017) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 36–39. o.; Wolfgang Hromadka: Zur Auslegung des § 611a BGB – eine historisch-dogmatische Analyse, 24 (2018) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 1583–1586. o.

⁷ Lásd többek között David J. Kaufmann – Felicia N. Soler – Breton H. Permesly – Dale a: Cohen: A Franchisor is Not the Employer of Its Franchisees or Their Employees, 34 (2015) *Franchise Law Journal*, 329–502. o.

⁸ Brendan Burchell – Simon Deakin – Sheila Honey: *The Employment Status of Individuals in Non-Standard Employment* London, Department of Trade and Industry, 1999.; Guy Davidov: Who is a Worker?, 1 (2005) *Industrial Law Journal*, 57–71. o.. Simon Deakin – Gillian S. Morris: *Labour Law*, Oxford and Portland, Hart Publishing, 2005, 151. o.

⁹ Nicole Neuvians: *Die Arbeitnehmerähnliche Person*, Berlin, Duncker & Humblot, 2000.; Rolf Wank: *Arbeitnehmer und Selbständige*, München, Beck, 1988.

vélelem segítségét veszi igénybe¹⁰, míg az olasz jogban a *lavoro parasubordinato* meglehetősen bonyolult és többször újragondolt és módosított konstrukcióját találjuk¹¹. Ennek oka alapvetően az, hogy az egyes országok jogrendje a saját gazdasági, társadalmi környezetének követelményeit veszi figyelembe mind a munkavállaló, mind az attól eltérő jogállású személyek fogalmának felépítésekor.

Mielőtt ezt a sajátos jogállást, illetve jogállásokat vizsgálnám, fel kell hívni a figyelmet egy olyan bizonytalansági tényezőre, ami magából a munkavállalóhoz való viszonyításból ered. Mivel a munkavállaló jogállását meghatározó tesztek szolgálnak alapul az eltérések jelzésére, az egyéb személyesen munkavégző jogállását tipikusan negatív oldalról közelítik meg. Ez viszont elsősorban arra használható fel, hogy a munkavégző miért nem munkavállaló, de az adott jogállás pontos ismérveinek meghatározására nem alkalmas.

b) A (személyes) munkát végzők jogállásának feltérképezését indokolt jogviszonyaik jogalapjával kezdeni. Általában elmondható, hogy a jogviszony *causa-ja* nem munkaszerződés, hanem valamilyen szolgáltatásra irányuló polgári jogi szerződés. Ez alól kivétel az angol jogban ismeretes *worker* fogalma, amelynek alapdefiníciója az 1996. évi *Employment Rights Act*-ban található.¹² Ez a konstrukció az európai kontinentális magánjog számára meglehetősen szokatlan, de a *common law* szerződési rendszerébe – ha értelmezési nehézségek árán is, de – beilleszthető. A *worker* bizonytalan jogállását jelzi az erre adott magyarázatok sokfélesége, valamint az, hogy a *personal employment contract* teóriája mögött kimondatlanul is a *worker* kategóriáján való továbblépés szándéka húzódik meg.¹³

Ha elfogadjuk, hogy a nem munkavállalóként más részére dolgozó jogviszonyának a jogalapja nem munkaszerződés, és ebből következően nem áll fenn munkajogviszony, több következtetés levonására nyílik lehetőség. Ezeknek túlnyomó többsége az említetteknek megfelelően valamilyen hiány megfogalmazását jelenti. Így nem beszélhetünk személyes függőségről, sem pedig a másik fél szervezetébe, üzletmenetébe történő integrálódásról. Ez utóbbi azonban némi magyarázatra szorul. Az új munkavégzési, foglalkoztatási formák nemcsak a munkavégző, hanem a szolgáltatás fogadó oldalán is változást eredményeztek. Ez az integrációt illetően azt jelenti, hogy számos esetben nem a szolgáltatás fogadójának szervezetébe kell beilleszkednie a munkavégzőnek – mint azt az eredeti teória megszületésének korában¹⁴ – hanem sokkal inkább az üzletmenetébe.¹⁵ Ez egyébiránt összefüggésben van gazdasági függőséggel, amennyiben a munkavégző tevékenységében, döntéseiben szorosabban kötődik a másik fél környezetéhez, mint a gazdasági

¹⁰ Lásd See Septième Partie in Code du Travail: Dispositions particulières á certaines professions et activées.; Paul-Henri Antonmattei – Jean-Christophe Sciberras: *Le travailleur économiquement dépendant: quelle protection?* Rapport à M. le Ministre du Travail, des Relations sociales, de la Famille et de la Solidarité, Novembre 2008.

¹¹ Massimo Rocella: Lavoro subordinato e lavoro autonomo, oggi, 65 (2008) *Quaderni di Sociologia*, 81–82. o.

¹² The Employment Rights Act (1996) Section 230(3).

¹³ Mark Freedland: *The Personal Employment Contract*, Oxford, University Press, 2003.

¹⁴ Alfred Nikisch: Die Eingliederung und ihre Bedeutung für das Arbeitsrecht, 1 (1960) *Recht der Arbeit*, 1–5. o.

¹⁵ Lásd *Stevenson, Jordan Harrison Ltd v MacDonald & Evans* [1952] 1 TLR 101.

forgalomban ilyen köteléssel nem korlátozott valódi vállalkozó. Ezt a köztes állapotot a felelősség és a kockázat áthárításának mértékével is szokták jellemezni. Míg a munkavállalónak sem a felelősséget nem tudja másra hárítani, a másik fél tevékenységéből származó kockázatot is el kell viselnie (lásd a munkajogviszony gazdasági okból történő megszüntetését), a vállalkozó (*independent contractor*) erre legalábbis jogilag képes, és lehetőségeit elsősorban az adott időszak gazdasági körülményei befolyásolják.¹⁶ A most tárgyalt „köztes” helyzetben lévő szolgáltató jogilag képes lenne ilyen döntést meghozni, azonban a munkavállalóhoz hasonló kötöttsége miatt ezt valójában nem hozhatja meg.

Látható, hogy a köztes pozíció egyik fontos jellemzője a gazdasági forgalomban való részvétel lehetősége, illetve annak intenzitása. Ennek egyik tünete a szolgáltató szerződéses partnereinek száma. Általában megfigyelhető, hogy a szolgáltatást nyújtónak egy, vagy csak kevés számú, többnyire állandó szerződéses partnere van. A fentiekből következően, ha ez a partner valamilyen oknál fogva kiesik, a szolgáltató eddigi „piaci jelenléte” megrendül. Ami az ellenértéket illeti, a szolgáltató jövedelme, bevétele, forgalma túlnyomó részben fen említett egy vagy csekély számú szerződési partnerrel való kapcsolatából származik.

Az eltéréseket lehetne még sorolni, azonban egy tényezőt mindenképpen ki kell emelni, ez pedig a másik fél irányítása alatt történő munkavégzés. Az irányítás jellege, intenzitása és módszere az alárendeltség jellegétől függ. A másik fél általi irányítás – különösen a *Lawrie-Blum* formula óta nem feltétlenül a közvetlen, operatív irányítást jelenti. A külső irányítás (*fremdbestimmte Arbeit*) elsősorban azt jelenti, hogy a teljesítés lényeges elemiben a munkavégző nem rendelkezik önálló döntési pozícióval. Első látásra talán könnyűnek tűnik a másik fél irányítási hatalmának a megállapítása, azonban ez a gyakorlatban korántsem problémamentes. Több esetben arra hivatkozik ma szolgáltatás fogadója, hogy a szerződés tartalma miatt van befolyása a teljesítés egyes fázisaira, amely nem egyenlő a munkáltatói jogkör részeként gyakorolt irányítási joggal.

A munkajogviszony, illetve a munkavállaló fogalmi elemeinek az elmosódása bizonytalanná teszi mind a munkavállaló, mind a munkavállalóhoz hasonló jogállásúnak minősített személy jogállását. Ez viszont megnehezíti a munkavégző személy védelmi eszközei okának, jellegének meghatározását.

2. A más részére személyesen munkát végző személy védelme

a) A közösségi jog megközelítése, valamint az irodalomban uralkodó álláspont értelmében a munkavállaló jogállásához hasonló helyzetben lévő személy védelmének hasonlóan kell lennie a munkavállaló védelméhez. Mielőtt ennek indokát érinteném, utalok *Kahn-Freund* megállapítására, amely szerint a tradicionális munkajogban található védelmi rendszer alapvetően a magánjogi jogügyletekre jellemző autonómia egyes elemeinek az átvételéből származik, korlátozva ezzel a felek – különösen az egyik fél – szerződési szabadságát.¹⁷ A fentiekben kiemeltem a

¹⁶ Guy Davidov: *A Purposive Approach to Labour Law*, Oxford, University Press, 2016, 133–134. o.

¹⁷ Otto Kahn-Freund: A note on Status and Contract in British Labour Law 30 (1967) *Modern Law Review*,

kógens normákkal meghatározott védelmi rendelkezések és a szerződési feltételek közötti megkülönböztetés fontosságát. Ebből következően nem azonos jellegű a jogalkotó – illetve részben a jogalkalmazás – beavatkozása a munkavégző egzisztenciális szükséglete érdekében kialakított védelem kialakítása, valamint a felek szerződési szabadságának részét képező kontraktuális feltételek meghatározása tekintetében. A tradicionális munkajogviszony esetében az elhatárolás talán könnyebb, mint a munkavállaló jogállásához hasonló személy jogviszonyainál. A klasszikus védelmi intézkedések – például a fizetett szabadság, a munkaidő szabályozásának túlnyomó része, a felmondási elleni védelem – alapvetően a munkavállaló szociális, egzisztenciális, egészségi helyzetét veszi alapul. Ezek léte és szükségessége nem vitatható. Felmerülnek azonban olyan tényállások, amelyek tartalmának kialakítása döntően a felek megállapodására tartozik, de a hagyományos munkajog éppen a felek döntési, tárgyalási imparitása érdekében – általában közvetett módon – beavatkozik. Ezt a beavatkozást lehet indokolni a tradicionális munkajog premisszájával, amely szerint ez egyéni munkavállaló a munkáltatóval szemben alárendelt, függő helyzetben van,¹⁸ és a jog valamilyen módon kompenzációra törekszik. A munkajogviszony alanyai ügyleti imparitásának hatékony kompenzációs eszköze azonban nem a jogalkotói beavatkozás, hanem a kollektív munkajog intézményrendszere, különös tekintettel a munkavállalók érdekképviselői szervezetei és a munkáltatók, vagy azok szövetségei által megkötött kollektív szerződések.

Az említett védelmi konstrukciók a nem munkaszerződés alapján munkát végzők esetében újabb problémákat vet fel. E tanulmány bevezetőjében említett diszkrepancia, amely a jogállás és a munkavégző tényleges helyzet között áll fenn, mindenképpen indokoltá tesz valamilyen védelmi szabályozást, hiszen az ebbe a kategóriába besorolt „*independent*” *contractor* a munkavállalóhoz hasonló – de nem azonos – pozícióban van. Egységes megoldás azonban nem létezik, hiszen ez a köztes jogállás azon túl, hogy az egyes országok megközelítése eltérő, egy adott országon belül is szétszórt szabályozásban részesül. A széttöredezett szabályozás legfőbb problémája az, hogy ugyan ezt a jogállást nem illetik meg mindazok a védelmi elemek, mint amelyek a munkavállalót, és ezáltal vitatott azok kiválasztása és mértéke.

A nem munkaszerződés alapján munkát végzők esetében szintén kimutatható a tárgyalási imparitás. Ezzel kapcsolatban azonban indokolt *Rieble* gondolatára felhívni a figyelmet, aki szerint a szerződésekben szereplő kiegyensúlyozatlan kockázatmegosztás kezelése nem a munkajog elsődleges feladata. Ezt a problémát a polgári jognak kell megoldania.¹⁹ Ez a megállapítás különösen fontos az ún. platformok közbeiktatásával szervezett munkavégzés esetén. Amennyiben ugyanis nem színelte megállapodásról van szó, hanem valóban magánjogi megállapodásról, az általános kötelmi szabályok, többek között az általános szerződési feltételek

640.; Luca Nogler:

¹⁸ Reinhard Richardi: *Kollektivgewalt und Individualwille bei der Gestaltung des Arbeitsverhältnisses* (München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1968) 1.

¹⁹ Volker Rieble: Die relative Verselbständigung von Arbeitnehmern – Bewegung in den Randzonen des Arbeitsrechts, 29 (1998) *Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 340. o.

érvényesítésére, illetve a tisztességtelen feltételek tilalmát szolgáló intézmények alkalmazására van szükség.

b) Ez a kategorizálás azonban szintén „csak” az elmélet, illetve a jogdogmatikai megközelítés alapján tűnik problémamentesnek. Ezzel összefüggésben utalok *Flume* megállapítására, aki szerint, ugyan a magánjogi jogügyletek során a partnerek egyenlőtlen pozíciója szinte általánosnak tekinthető, ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyengébb fél önrendelkezési joga és ezáltal alkupozíciója csorbulna, mert a privátautonómiára épülő gazdaságban általában az erősebb partner gazdasági hatalma kiegyenlítődik.²⁰ Kérdés azonban, hogy ez a magánjogi ügylet, amelynek az egyik alanya a meglehetősen torz kifejezéssel illetett *dependent self-employed* beilleszthető-e abba a piaci mechanizmusba, amely ezt a kiegyenlítést biztosítja?

A fentiekkel kapcsolatban nyomatékosítom, hogy kérdéseimmel nem azt akarom sugallni, hogy ezt a munkavégző, szolgáltatást nyújtó réteget nem illeti meg védelem, illetve olyan intézmények használata, amelyek az erőviszonyok kiegyenlítését szolgálják. Azt viszont kétlem, hogy a tárgyalt jogállás valamennyi problémáját a munkajog eszközeivel, a munkajog hatályának kiterjesztésével kell, illetve lehet megoldani. Álláspontom szerint a munkajogviszony, és a munkavállaló fogalmának kiterjesztése nem azt a hatást érte el, amelyet remélni lehetett, nevezetesen a különböző jogállású csoportok fokozottabb védelmét. Az egyes országok esetjoga is azt támasztja alá, hogy szinte esetről esetre más szempontokat kell megfontolni, továbbá a jogalkotói törekvéseket is több alkalommal kijátszották.

Milyen megoldással lehet a munkavállalónak *de iure*, vállalkozónak *de facto* nem minősülő munkavégző szociális védelmi igényének eleget tenni? A fentiekben azt az álláspontot képviseltem, hogy kizárólag a munkajog eszköze nem megfelelő, illetve a védelmi törekvésekkel ellentétes hatásokat is kiválthat. Nyilvánvaló, hogy a probléma egészét nem lehet áttolni a polgári jog területére, mert ennek a jogágnak a tárgya elsősorban nem a szociális védelem biztosítása. Az eddigi megoldási kísérletek azt támasztják alá, hogy a munkajog szerkezetének egészét érintő bizonytalanság megoldása a tét.

3. Egy új szerződéses konstrukció a más részére személyesen történő munkavégzés leírására

a) Mivel a *dependent self employed*, a *worker*, az *arbeitnehmerähnliche Person*, a *travailleur économiquement dépendant*, a *lavoro parasubordinato* kategóriái több nehézséget okoztak és okoznak a jogalkotás és a jogalkalmazás számára, felmerült egy *sui generis* szerződési konstrukció megalkotásának az ideája. Ilyennek tekinthető a *Mark Freedland* nevéhez köthető *personal contract* teóriája.²¹ Ez az elmélet alapvetően a *common law* szerződésre vonatkozó jogát, valamint az angol jogban ismert *employee-worker* megkülönböztetésre épülő rendszert veszi alapul. A részleteket e helyütt mellőzve csupán utalok arra, hogy *Freedland* elmélete valamennyi, a más részére személyesen történő munkavégzésre próbál egységes

²⁰ Werner Flume: *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, Berlin, Springer, 1979, 10. o.

²¹ *Freedland*: i.m.

szerződési rendszert felépíteni.²² Ebben a rendszerben némileg megváltozik a felek alanyi pozíciója, amennyiben a szolgáltatás fogadója oldalán nem az *employer*, hanem az *employing person*, a munkát végző pozíciójában nem az *employee* vagy a *worker*, hanem a *working person* áll.²³ Ami a védelmet illeti, nyilvánvaló, hogy az egységes szerződési keret ellenére viszonylag differenciált jogállásokra nem lehet uniformizált jog- és kötelesség szerkezetet megfogalmazni. Ebből következően célravezető volt a mindenkit megillető minimális védelmi szint meghatározása. Ez a megoldás összhangban áll azokkal a nemzetközi törekvésekkel, amelyek egyetemes, ún. küszöbjogokat (*universal labour guarantee*) kívánnak biztosítani minden munkavégző számára.²⁴

Freedland elmélete azon a feltevésen alapul, hogy a korábban egységesnek tartott munkaszerződés már tartalmilag sem homogén, illetve a munkaszerződés mellett megjelentek egyéb szerződések is, továbbá azon a tényen, hogy a munkavégzés kifejezésére szolgáló jogviszonyok nemcsak a skála végpontjain helyezkednek el, nevezetesen nem csupán az alárendelt munkajogviszonyban és a tényleges önállóságot megtestesítő magánjogi jogviszonyokban kell gondolkodni.²⁵

Kétségtelen, hogy Freedland elmélete számos reális elemet tartalmaz, és kritikusan is egyetértenek azzal, hogy a jelenlegi széttöredezett szabályozás helyébe léphet. Megvalósításánál azonban több nehézséggel kell számolni. A részletek kidolgozása mellett tekintettel kell lenni arra, hogy a munkavégzéshez kapcsolódó valamennyi jogintézményt kisebb-nagyobb mértékben át kell alakítani. Mindazonáltal, a *personal employment contract* jól ötvözi a jelenlegi szerződéses struktúra bizonytalanságain való továbblépésre irányuló törekvéseket. Kérdés, hogy kiindulópontként szolgálhat-e egy univerzális jövőbeli megoldás számára? Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a válasz inkább nem, mit igen. Annak ellenére ez lehet a válasz, hogy más országban is található hasonló tartalmú kísérletet. Az egyes országok megközelítése azonban eltérő, és a tanulmányban tárgyalt munkavégző pozícióra sikeresen még nem alkottak jogot. Megjegyzem azonban, hogy a visszaélések elkerülése miatt egy ilyen megoldásra az igény egyre erőteljesebben jelentkezik.

b) Azt hihetnénk, hogy a legutóbbi idők fejleményei – nevezetesen az ún. „platform-munka” megjelenése – lendületet ad a jelzett törekvéseknek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ez nem következett be, sőt, talán éppen az ellenkezőjét figyelhetjük meg. Ez alapvetően a platform valamilyen közreműködésével szervezett tevékenységek és jogi szerkezetek nagyfokú diverzitásával magyarázható.²⁶ A platform-munka szinte valamennyi vonatkozását

²² Megoldásának kritikai értékelését lásd többek között: Anne C. L. Davies: *The Contract for Intermittent Employment*, 36 (2007) 1 *Industrial Law Journal*, 102–118. o.; S. Honeyball, and D. Pearce: *Contract, Employment and the Contract of Employment*, 35 (2006) 1 *Industrial Law Journal*, 30–55. o.

²³ Freedland. i.m. 29. o.

²⁴ Lásd különösen: *Work for a brighter future*, Geneva: International Labour Organization, 2019, 38–39.o.; Christina Behrendt – Quynh Anh Nguyen: *Innovative approaches for ensuring universal social protection for the future of work*, Geneva, International Labour Organization, 2018.

²⁵ Freedland: i.m. 15–18. o.

²⁶ Antonio Aloisi: *Commoditized Workers: Case Study Research on Labor Law Issue arising from set of “on demand/gig economy”*, 37 (2016) 3 *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 660–661. o.

részletesen feldolgozza az irodalom, bizonyos jogállás-minősítési szempontok miatt a jogalkalmazásnak is az egyik központi problémájává vált, és úgy tűnik, hogy a közösségi és a nemzeti jogalkotás is egyre élénkebben érdeklődik e téma iránt. Ebből is következően, csak néhány releváns részt érintek ebben a tanulmányban.

A platform közreműködésével megvalósuló tevékenységek álláspontom szerint nem sorolhatók be egységes rendszerbe közös kritériumok alapján. Léteznek ugyanis olyan munkák, szolgáltatások, amelyek a platform belépése nélkül is elvégezhetők, vannak azonban olyanok, amelyek realizálásához a platform léte elengedhetetlen. Más csoportosítás szerint egyes tevékenységet tartósak, sőt a munkavégző, a szolgáltatást nyújtó egzisztenciális biztonsága függ ezektől, mások alkalmoszerűek, és nem minden esetben jelentik a munkavégző fő megélhetési formáját. Ezen túlmenően a platform közbeiktatásával megvalósuló munkavégzés jogi konstrukciója is rendkívül változatos. Általában trianguláris jogi szerkezetéről beszélhetünk, amely a legtöbb esetben közvetlenül jelen van (platform-munkavégző-felhasználó), de számos esetben a felhasználó a platform és a munkavégző kapcsolatában egyáltalán nincs jelen, csak később veszi igénybe a szolgáltatást – a platformtól.²⁷

A jogviszonyok bonyolult konstrukciója felveti azt a kérdést, hogy a freedlandi *sui generis* új szerződéses struktúra alkalmazható lenne-e a platform-munkára? Illetve, a jogviszonyok közül ki lehet-e emelni egyet, azt lehet-e pontosan minősíteni, és ennek megfelelően kialakítani a munkavégző védelmi rendszerét. Ismeretesek erre vonatkozó kísérlet, nevezetesen a munkáltatói minőség funkcionális értelmezése által, amely álláspontom szerint azért nem szerencsés, mert olyan jogokat és kötelességeket köt munkáltatói funkcióhoz, amelyek általában valamennyi szerződés felelőjén megtalálhatók.²⁸ Mindezek kétségessé teszik, hogy a tapasztalatok és a kutatás jelenlegi állásánál ki lehetne dolgozni olyan szerződéses konstrukciót, amelyek az említett többszörös diverzitást felülírják.

Összefoglalás

Úgy tűnik számomra, hogy amikor a más részére személyesen munkát végző, szolgáltatást nyújtó személyek (akik nem ténylegesen piaci alapú vállalkozók) védelme szóba kerül, elsősorban a munkajog munkavállalói védelmi rendszerének alkalmazása élvez prioritást. A munkavállaló jogállásához hasonló személyek minősítési nehézségei azonban arra utalnak, hogy a munkajogi eszköztár alkalmazása nehézségekbe ütközik. Különösen igaz ez a megállapítás a munkajog kollektív elemei tekintetében, amelyeknek az alkalmazhatósága ezekre a helyzetekre külön tanulmányt érdemelne. Az egyes országok jogalkotása, de különösen jogalkalmazása is azt támasztja alá, hogy a kritika nélküli uniformizált megoldás csak

²⁷ Edoardo Ales: Protecting Work in the Digital Transformation: Rethinking the Typological Approach in the Intrinsically Triangular Relationship Perspective, in: Edoardo Ales (et al.) (szerk.): *Working in Digital and Smart Organisations*, London: Palgrave Macmillan, Cham: Springer International, 2018, 11–29. o.

²⁸ Lásd részletesen Jeremias Prassl – Martin Risak: Uber, Taskrabbit, and Co.: Platforms as Employers? Rethinking the Legal Analysis of Crowdwork, 3 (2016) 37 *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 619–651. o.

újabb problémákat szül. Távlati megoldást jelenthet egy új, *sui generis* szerződéses struktúra kialakítása, amely a munkavégzésre irányuló jogviszonyok bináris megközelítését változtatná meg.

Álláspontom szerint azonban platform-munkánál ez az egységesítési megközelítés nem vezet sikerre. Ezzel összefüggésben az alábbiakat kell tekintetbe venni. A platform közbeiktatásával végzett munkatevékenységek jellegükben, természetükben különbözőek, és az a különbözőség kizárja egységes jogviszonybeli struktúra kialakítását, illetve az ilyen minősítést. Ez egyben azt jelenti, hogy a munkavégzésre irányuló jogviszonyok bináris megközelítése egyáltalán nem kizárt. Ami a védelmet illeti, a munkajog mellett fokozottabb szerepet kell tulajdonítani a magánjog szabályainak, a kötelmi jog általános elveinek, és különösen az általános szerződési feltételek érvényesülésének.

Irodalomjegyzék

- Adalberto Perulli: Il lavoro autonomo, le collaborazioni coordinate e le prestazioni organizzate dal committente (2015) 272, *Working Paper CSDLE "Massimo D'Antona".IT.*
- Adalberto Perulli: *Self-employed or not Self-employed? Working Conditions of 'Economically Dependent Workers' Background Paper*, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2013
- Alfred Nikisch: Die Eingliederung und ihre Bedeutung für das Arbeitsrecht, 1 (1960) *Recht der Arbeit*, 1–5. o.
- Anne C. L. Davies: The Contract for Intermittent Employment, 36 (2007) 1 *Industrial Law Journal*, 102–118. o. <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwl043>.
- Antonio Aloisi: Commoditized Workers: Case Study Research on Labor Law Issue arising from set of "on demand/gig economy", 37 (2016) 3 *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 653–690. o.
- Bernd Waas: The legal definition of the employment contract un section 611a of the Civil Code in Germany: An important step or does everything remain the same?, *Italian Labour Law e-Journal* Issue 1, Vol. 12, ISSN 1561–8048), 25, at <https://doi.org/10.6092/issn.1561-8048/9695>, 2019.
- Brendan Burchell – Simon Deakin – Sheila Honey: *The Employment Status of Individuals in Non-Standard Employment* London, Department of Trade and Industry, 1999.
- Christina Behrendt – Quynh Anh Nguyen: *Innovative approaches for ensuring universal social protection for the future of work*, Geneva, International Labour Organization, 2018.
- Edoardo Ales: Protecting Work in the Digital Transformation: Rethinking the Typological Approach in the Intrinsically Triangular Relationship Perspective, in: Edoardo Ales (et al.) (szerk.): *Working in Digital and Smart Organisations*, London: Palgrave Macmillan, Cham: Springer International, 2018, 11–29. o. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77329-2_2.
- Guy Davidov: Who is a Worker?, 1 (2005) *Industrial Law Journal*, 57–71. o. <https://doi.org/10.1093/ilj/34.1.57>.

-
- Guy Davidov: *A Purposive Approach to Labour Law*, Oxford, University Press, 2016. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198759034.001.0001>.
 - Jeremias Prassl – Martin Risak: Uber, Taskrabbit, and Co.: Platforms as Employers? Rethinking the Legal Analysis of Crowdwork, 3 (2016) 37 *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 619–651. o.
 - Manfred Lieb: Unternehmerähnliche Arbeitnehmer, *Zeitschrift der Versicherungswissenschaft*, 3 (1977) 207–233. o.
 - Mark Freedland: *The Personal Employment Contract*, Oxford, University Press, 2003.
 - Massimo Rocella: Lavoro subordinato e lavoro autonomo, oggi, 65 (2008) *Quaderni di Sociologia*, 71-112; <https://doi.org/10.4000/qds.881>.
 - Nicole Neuvians: *Die Arbeitnehmerähnliche Person*, Berlin, Duncker & H., 2000.
 - Otto Kahn-Freund: A note on Status and Contract in British Labour Law 30 (1967) *Modern Law Review*, 640
 - Paul-Henri Antonmattei – Jean-Christophe Sciberras: *Le travailleur économiquement dépendant: quelle protection?* Rapport à M. le Ministre du Travail, des Relations sociales, de la Famille et de la Solidarité, Novembre 2008.
 - Reinhard Richardi: *Kollektivgewalt und Individualwille bei der Gestaltung des Arbeitsverhältnisses*. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1968
 - Reinhard Richardi: Der Arbeitsvertrag im Licht des neuen § 611a BGB, 1 (2017) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 36–39. o.
 - Robert Rebhahn: Die Arbeitnehmerbegriffe des Unionsrecht in der modernen Judikatur in des EUGH, (2012) 1 *Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 3–34. o.
 - Rolf Wank: *Arbeitnehmer und Selbständige*, München, Beck, 1988.
 - Rolf Wank: Der Arbeitnehmer – Begriff im neuen § 611a BGB, 4 (2017) *Arbeit und Arbeitsrecht*, 140–153. o
 - Simon Deakin – Gillian S. Morris: *Labour Law*, Oxford and Portland, Hart Publishing, 2005,
 - Simon Honeyball – David Pearce: Contract, Employment and the Contract of Employment, 35 (2006) 1 *Industrial Law Journal*, 30–55.; <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwj002>.
 - Ulrich Preis: § 611a BGB – Potenziale des Arbeitnehmerbegriffes, 13 (2018) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 817–826. o
 - Volker Rieble: Die relative Verselbständigung von Arbeitnehmern – Bewegung in den Randzonen des Arbeitsrechts, 29 (1998) *Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 327–358. o
 - Werner Flume: *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, Berlin, Springer, 1979. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-96490-9>.
 - Williams, C. Colin – Lapeyre, Frédéric: *Dependent Self-Employment. Trends, Challenges and Policy Responses in the EU*, Geneva: International Labour Office, 2017 <https://doi.org/10.2139/ssrn.3082819>.
 - Wolfgang Hromadka: Zur Auslegung des § 611a BGB–eine historisch-dogmatische Analyse, 24(2018) *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht*, 1583–1586. o.
 - *Work for a brighter future*, Geneva: International Labour Organization, 2019.
-

A földrajzi árujelzők uniós oltalmának tervezett új szabályozása*

Kókai-Kunné Szabó Ágnes**

Ez a cikk áttekintést ad az agrártermékek földrajzi árujelzői uniós oltalmának történetéről és az új tervezetekről, amelyek módosítják a hatályos szabályokat és bevezeti a kézműves termékek és az ipari termékek földrajzi árujelzőinek rendszerét. A kézműves termékek és az ipari termékek földrajzi árujelzőinek uniós oltalma jelenleg még nem létezik. 1992-ben vezették be a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek földrajzi árujelzőinek közösségi oltalmát, majd 2008-ban a borászati termékek és szeszes italok oltalmát. 2022-ben kezdte el a Bizottság az agrártermékek, borok és szeszesitalok földrajzi árujelzőire vonatkozó új tervezet egyeztetését. A tervezet szigorítja a jelenlegi rendszert, egyszerűsíti a bejegyzési eljárást, erősíti az interneten árusított termékek oltalmát és új szabályokat alkot a doménnevek rendszerében a földrajzi árujelzők oltalmára.

Kulcsszavak: Földrajzi árujelzők oltalma, OEM - oltalom alatt álló eredetmegjelölés, OFJ - oltalom alatt álló földrajzi jelzés, EUIPO, EU Szellemi Tulajdoni Hivatala

Proposal for new European regulations on the protection of geographical indications

This article gives an overview of the history of the European protection of geographical indications (GI) for agricultural products and of the new proposals replacing the rules in force and introducing the new GI system for craft and industrial products. There is currently no European GI protection for craft and industrial products. The community protection of GIs of agricultural products and foodstuffs were introduced in 1992 and for wine and spirits in 2008. In 2022 the Commission started the negotiation of a new proposal regulating GIs of agricultural products, wine and spirits. This proposal strengthens the existing system, simplifying the registration procedure, increasing the protection for goods sold on the internet, and introducing new rules for the protection of GIs in the domain name system.

Keywords: Protection of geographical indications (GI), PDO protected designation origin, PGI protected geographical indication, EUIPO, European Union Intellectual Property Office

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2011>

* A földrajzi árujelzők uniós oltalmának jelentőségére vonatkozó néhány gondolatommal szeretném köszönteneni Prof. Dr. Prugberger Tamás Professzor Urat, aki oktatói munkásságával és egész életével példát mutat mindannyiunk számára, hogy hogyan legyünk képesek megújulni, új utakon járni, a szellemi és a fizikai frissességünket megőrizni. Köszönetet mondok Prugberger Professzor Úrnak, hogy bátorított és segített a doktori fokozat megszerzéséhez vezető úton és azt követően a kutatási témáimról szóló könyv elkészítésében. Teljes szívemből, tisztelettel nagyon sok boldogságot, jó egészséget és sok sikert kívánok!

** Címzetes egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

1. Történeti áttekintés

1.1. Az eredetmegjelölések/földrajzi jelzések uniós oltalmának kialakulása. Az eredetmegjelölések oltalmának területén új fejezetet nyitott az Európai Gazdasági Közösség, amikor 1992-ben agrárpolitikai indíttatásból szabályozta az első közösségi iparjogvédelmi oltalmi formát, a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek eredetmegjelölései és földrajzi jelzései (a továbbiakban együtt: földrajzi árujelző) egységes közösségi oltalmát. Az újdonságnak számító közösségi oltalom bevezetését a termelői közösségek versenyképességét elősegítő agrárpolitikai és vidékfejlesztési célkitűzések indokolták. A mezőgazdasági termékpiacok közös szervezésére vonatkozó közösségi rendeletek a borászati termékek esetében már 1970-től, a szeszes italok esetében 1989-től szabályozták a földrajzi árujelzők oltalmát. Ez a szabályozás a tagállami oltalmak közösségi szintű elismerését jelentette. Csak 2008-tól kezdődően vezette be az uniós jog a földrajzi árujelzők egységes uniós oltalmát a szeszes italok esetében 2008. május 20-ai hatállyal, a 2008. évi borreform pedig a borászati termékek esetében 2009. augusztus 1-jei hatállyal¹.

A jelenlegi uniós oltalmi rendszer csak az agrártermékek (mezőgazdasági termékek és élelmiszerek, borászati termékek, valamint szeszes italok) földrajzi árujelzőinek uniós oltalmát teszi lehetővé.

Az agrártermékek földrajzi árujelzői uniós oltalmának szabályozására hatással volt a WTO Vitarendezési Testületének 2006. évi döntése, amely új uniós szabályok megalkotását írta elő². Az új rendelet már lehetővé tette a harmadik országok esetében – az uniós szabályokhoz hasonló nemzeti szabályozás követelménye nélkül – a származási országban oltalom alatt álló termékek közvetlen vagy a harmadik országok hatóságai útján való bejelentését a Bizottsághoz.

1.2. Az eredetmegjelölések oltalmára és nemzetközi lajstromozására vonatkozó Lisszaboni Megállapodás és Genfi Szövege. A XX. század végén a kulturális értékek, genetikai erőforrások és a hagyományos tudás védelme érdekében a fejlődő országok összefogása ráirányította a figyelmet a földrajzi árujelzők oltalmára. Ez tükröződik abban is, hogy az eredetmegjelölések oltalmára és nemzetközi lajstromozására vonatkozó Lisszaboni Megállapodáshoz (a továbbiakban: Lisszaboni Megállapodás) újabb államok csatlakoztak.³ A Szellemi Tulajdon Világszervezetében a Lisszaboni Megállapodás Közgyűlése által létrehozott

¹ Az ízesített borok földrajzi árujelzőinek egységes uniós oltalma 2015. március 28-tól volt lehetséges. Az (EU) 2021/2117 európai parlamenti és tanácsi rendelet azonban az ízesített borok földrajzi árujelzőire vonatkozó szabályokkal kiegészítette a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek földrajzi árujelzőinek uniós oltalmát szabályozó 1151/2012/EU rendeletet. A módosított szabályozás 2021. december 7-én lépett hatályba.

² 2006. március 31-én lépett hatályba a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek földrajzi jelzéseinek és eredetmegjelöléseinek oltalmáról szóló 510/2006/EK tanácsi rendelet.

³ 2020. november 25-étől egy új adatbázis, a GIview vált elérhetővé az EUIPO honlapján. Az adatbázist a Mezőgazdaság és Vidékfejlesztés Főigazgatóság az EUIPO-val együttműködve fejlesztette ki. Az adatbázisban tagállamonként (harmadik országokként) kereshetők az uniós oltalom alatt álló, valamint az EU és harmadik országok között kötött szabadkereskedelmi megállapodások alapján oltalom alatt álló földrajzi árujelzők. .

Munkacsoport 2009. márciusa és 2015 májusa között tárgyalta a Lisszaboni rendszer továbbfejlesztésének lehetőségeit. A felülvizsgálat célja a Lisszaboni Megállapodás vonzóbbá tétele, a finanszírozás kérdésének megtárgyalása, a földrajzi jelzések védelmének szabályozása, továbbá a kormányközi szervezetek, így az Európai Unió csatlakozásának a lehetővé tétele.

A földrajzi árujelzők uniós oltalma szempontjából meghatározó mérföldkő, hogy a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (a továbbiakban: WIPO) Diplomáciai Értekezlete 2015. május 20-án elfogadta az eredetmegjelölések oltalmára és nemzetközi lajstromozására vonatkozó Lisszaboni Megállapodás eredetmegjelölésekről és földrajzi jelzésekről szóló Genfi Szövegét (a továbbiakban: Genfi Szöveg).

A 2019. október 7-i, az Európai Uniónak Lisszaboni Megállapodás eredetmegjelölésekről és földrajzi jelzésekről szóló Genfi Szövegéhez történő csatlakozásáról szóló (EU) 2019/1754 tanácsi határozat jóváhagyta az Európai Uniónak a Genfi Szöveghez való csatlakozását. Az Európai Bizottság 2019. november 26-án helyezte letétbe a csatlakozási okiratot. A Lisszaboni Megállapodás Genfi Szövege⁴ 2020. február 26-án lépett hatályba.

Míg a Lisszaboni Megállapodás nem tett különbséget *eredetmegjelölés és földrajzi jelzés* között, addig a Genfi Szöveg - az uniós jogi normáknak megfelelően - lehetővé teszi a földrajzi jelzések oltalmát is. A Genfi Szöveg lényegében harmonizál az uniós szabályokkal. Az uniós szabályokhoz képest eltérést jelent, hogy mind a Lisszaboni Megállapodás⁵, mind a Genfi Szöveg alapján lehetőség van az agrártermékeken kívül más termékek földrajzi árujelzőinek nemzetközi oltalom iránti bejelentésére is. Az uniós szabályozástól eltérően a Lisszaboni Megállapodás szerinti nemzetközi oltalom iránti bejelentéshez nem volt követelmény a termék-leírás benyújtása.

A Genfi Szöveg a földrajzi árujelzők uniós szabályozásához hasonlóan lehetővé teszi

- a) az eredetmegjelölések mellett a földrajzi jelzések oltalmát is,
- b) egy termék megjelölés oltalmát földrajzi név nélkül is, valamint
- c) a közös bejelentést a határokon átnyúló területek esetében és szabályozza a homoním nevek oltalmát is.

A Genfi Szöveg értelmében határokon átnyúló terület az egymással szomszédos Szerződő Felek területén található vagy azokat magában foglaló földrajzi terület.

Az uniós jog szerint oltalom alatt álló és lajstromba vett földrajzi árujelzők Genfi Szöveg szerinti nemzetközi lajstromozása iránti bejelentést a Bizottság nyújtja be a WIPO Nemzetközi Irodájához. Az (EU) 2019/1753 rendelet⁶ átmeneti szabályokat

⁴ Lásd: 2021. évi XXVIII. törvény a Lisszaboni Megállapodás Eredetmegjelölésekről és Földrajzi Jelzésekről szóló Genfi Szövegének kihirdetéséről. A 2022. június 2-ai adatok szerint Lisszaboni Megállapodásnak 30 tagja, a Genfi Szövegnek 13 tagja van. (www.wipo.int)

⁵ A Lisszaboni Megállapodás alapján nemzetközi oltalom alatt álló ipari termékek/kézműves termékek eredetmegjelölései: Herend (porcelán), Budafok (zománcozott edény), Bonyhád (zománcozott edény), Szentgotthárd (kardpenge, kasza), Gérce (alginit), Halas, Kiskunhalas (csipke), Parád (vasas timsó)

⁶ (EU) 2019/1753 európai parlamenti és tanácsi rendelet (2019. október 23.) az Uniónak a Lisszaboni Megállapodás eredetmegjelölésekről és földrajzi jelzésekről szóló Genfi Szövegéhez történő csatlakozását követő fellépésről

határoz meg a tagállamokból származó, a Lisszaboni Megállapodás⁷ alapján már lajstromozott eredetmegjelölésekre, valamint az uniós oltalom alatt álló földrajzi árujelzők Genfi Szöveg szerinti nemzetközi lajstromozására. A tagállamoknak 2022. november 14-ig kell értesíteniük a Bizottságot, hogy a Lisszaboni Megállapodás alapján nemzetközi lajstromban lévő eredetmegjelölés Genfi Szöveg szerinti lajstromozását vagy a nemzetközi lajstromból való törlését kéri.⁸

1.3. Az eredetmegjelölések/földrajzi jelzések uniós oltalmának tervezett új szabályai. Az Európai Parlament a 2021. november 11-i, a szellemi tulajdonra vonatkozó, az uniós helyreállítási és reziliencia építési terv támogatására vonatkozó cselekvési tervről szóló állásfoglalásában a földrajzi árujelzők rendszerének megerősítését és a szellemi tulajdonjogok megsértése elleni küzdelemben való hatékonyabbá tételét tűzte ki célul. Az állásfoglalás az elérendő célok között fogalmazta meg a nem mezőgazdasági termékek földrajzi árujelzői hatékony és átlátható uniós sui generis oltalmának bevezetését is.

Az Európai Bizottság az elmúlt években az érdekelt felekkel folytatott konzultációk és egy hatásvizsgálatot követően készítette el az új szabályozás tervezeteit. A tanulmányok igazolták, hogy a földrajzi árujelzők uniós oltalmának mind az agrártermékek, mind a kézműves és ipari termékek esetében jelentős gazdasági, szociális, környezetvédelmi, kulturális örökségvédelmi hatása van és egyúttal hozzájárul a turizmus sikeréhez, fejlesztéséhez is.

Az Európai Bizottság 2022. áprilisában tette közzé a kézműves és ipari termékek földrajzi jelzései oltalmáról szóló, valamint az agrártermékek földrajzi árujelzőinek oltalmáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletek tervezeteit. Mindkét tervezet tartalmazza a termékek KN kód szerint besorolásának, az adatkezelésnek, az uniós földrajzi árujelző oltalom jogérvényesítésének szabályait, az oltalom érvényesítését a védjegyekkel, doménnevekkel szemben. Ezeket a szabályokat az agrártermékekre vonatkozó szabályozás bemutatásánál ismertetem részletesebben.

⁷ Lásd: 1982. évi 1. törvényerejű rendelet az eredetmegjelölések oltalmára és nemzetközi lajstromozására vonatkozó Lisszaboni Megállapodásnak, az 1967. évi július hó 14. napján Stockholmban felülvizsgált szövege kihirdetéséről

⁸ A Lisszaboni Megállapodás alapján jelenleg is nemzetközi oltalom alatt álló eredetmegjelölések az agrárágazatban:

a) *Mezőgazdasági termék, élelmiszer*: Kalocsa/Kalocsaer/Kalocsai (paprikaőrlemény), Szeged/Szegediner/Szegedi (paprikaőrlemény), Csaba/Csabai/Csabaer (kolbász), Gyula/Gyulai/Gyulaer (kolbász),

b) *Borászati termék*: Badacsony/Badacsonyer/Badacsonyi, Balatonfüred-Csopak, Balatonmellék/Côtes du Balaton/Balatonmellék, Debrő/Debrőer/Debrői, Eger/Erlauer/Egri/Erlau, Mór, Pécs-Mecsek, Somló/Somlóer/Somlói, Sopron/Soproner/Soproni, Szekszárd, Verpelét, Villány-Siklós, Tokaj/Tokayer/Tokaji,

c) *Pálinka*: Eger/Egri (cseresznye), Kecskemét/Kecskeméter (barack), Szatmár/Szatmárer/Szatmári (szilva)

2. A kézműves és ipari termékek uniós oltalma

A kézműves és ipari termékek, valamint az agrártermékek földrajzi árujelzői uniós oltalmának szabályozása hasonlóan épül fel. Alapvető különbség a két oltalmi rendszer között, hogy a kézműves és ipari termékek esetében az uniós oltalom megadásával kapcsolatos eljárások az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalának (EUIPO) hatáskörébe tartoznak. A tervezet a kézműves és ipari termékek uniós oltalma iránti eljárásban meghatározza az EUIPO szervezetére vonatkozó szabályokat is (pl. egy „Földrajzi árujelző részleg” létrehozásáról rendelkezik). A kézműves és ipari termékek uniós oltalma iránti kérelmet is egy termelői csoport, kivételes esetben egyéni előállító nyújthatja be. A kérelemhez termékleírást kell készíteni. A kérelem elbírálásának két szakasza van, a nemzeti és az uniós elbírálási eljárás, mindkét szakaszban felszólalási eljárással.

3. Az agrártermékek földrajzi árujelzői uniós oltalmának tervezett új szabályozása

Az új szabályozás tervezete⁹ az agrártermékek földrajzi árujelzői uniós oltalma iránti eljárásra és a minőségrendszerekre vonatkozó szabályozást tartalmazza. A tervezet egységesíti az egyes termékkörök esetében az uniós oltalom iránti kérelem elbírálásának nemzeti és uniós szakaszára vonatkozó, eltérő időpontokban kialakult szabályokat az eltérések megszüntetése érdekében, valamint szigorítja az ellenőrzés és a jogérvényesítés szabályait. Ezért a tervezet hatályon kívül helyezi az 1308/2013/EU rendeletből a borok uniós oltalma iránti eljárásra és az (EU) 2019/787 rendeletből a szeszes italok uniós oltalma iránti eljárásra vonatkozó szabályokat, valamint a 1151/2012/EU rendelet.¹⁰

A tervezett szabályozás célja:

- a földrajzi árujelzőkkel kapcsolatos igazgatási eljárások egyszerűsítése,
- valamennyi ágazatra (borászati termékek, a szeszes italok és a mezőgazdasági termékek) vonatkozóan egyetlen eljárási és ellenőrzési szabályrendszer meghatározása,

⁹ A 3. pont a borok, szeszes italok és mezőgazdasági termékek európai uniós földrajzi árujelzőiről, valamint a mezőgazdasági termékek minőségrendszereiről, az 1308/2013/EU, az (EU) 2017/1001 és az (EU) 2019/787 rendeletek módosításáról, valamint az 1151/2012/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló európai parlamenti és tanácsi rendelet tervezete alapján készült.

¹⁰ 1152/2012/EU rendelet a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek minőségrendszereiről, 1308/2013/EU rendelet a mezőgazdasági termékpiacok közös szervezésének létrehozásáról (92. cikk – 116. cikk - a borászati termékek eredetvédelme), (EU) 2019/787 európai parlamenti és a tanácsi rendelet a szeszes italok meghatározásáról, leírásáról, megjelenítéséről, jelöléséről, a szeszes italok elnevezésének használatáról az egyéb élelmiszerek megjelenítése és jelölése során, a szeszes italok földrajzi árujelzőinek oltalmáról, a mezőgazdasági eredetű etil-alkohol és desztillátumok használatáról az alkoholtartalmú italokban, valamint a 110/2008/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (21 cikk - 45. cikk a szeszes italok földrajzi jelzéseinek uniós oltalma)

- az összes ágazatra vonatkozóan az oltalomra vonatkozó rendelkezések összehangolása és a földrajzi árujelzők rendszerének érthetőbbé tétele, továbbá
- a szellemitulajdon-jogokkal kapcsolatos szabályok pontosítása.

Az EUIPO hatásköre. A tervezet több helyen tartalmaz felhatalmazást az EUIPO hatáskörére vonatkozó felhatalmazáson alapuló jogi aktusok és végrehajtási jogi aktusok megalkotására. A tervezet szerint az EUIPO hatáskörét és feladatait az elbírálási eljárás uniós szakaszában a földrajzi árujelzők bejegyzése, módosítása és törlése iránti eljárásokban, a felszólalási eljárásokban, valamint az uniós oltalom alatt álló földrajzi árujelzők nyilvántartásának vezetésével kapcsolatban kell meghatározni. A tervezet egyeztetésének egyik meghatározó eleme az EUIPO hatáskörének szabályozása. A hatályos szabályok szerint az uniós oltalmak iránti kérelmek elbírálása a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság hatáskörébe tartozik.

A tervezet főbb új rendelkezései az oltalom iránti bejelentéssel kapcsolatban. A tervezet előírja a személyes adatok kezelésére vonatkozó szabályokat is. Adatkezelőnek minősülnek a tagállamok illetékes hatóságai és a Bizottság a hatáskörükbe tartozó eljárások során végzett adatkezelés tekintetében. Az uniós oltalom iránti kérelmet fő szabály szerint egy termelői csoport nyújtja be. A tervezet nem határozza meg a termelői csoport jogi formáját. A termelői csoportot ugyanazon termék termelői/feldolgozó alkották. A tervezet új fogalomként bevezeti „az elismert termelői csoport” fogalmát. Az elismert termelői csoport jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelyet az illetékes nemzeti hatóságok ismernek el. A tervezet szerint az elismert termelői csoportnak jelentős hatásköre van az uniós oltalom jogérvényesítésében. A kérelmezőkre vonatkozó szabályoknál új elem annak előírása, hogy „a regionális vagy helyi közjogi szervek segíthetnek a kérelem előkészítésében és a kapcsolódó eljárásban.” Ez az új tervezett szabály is igazolja, hogy a termelőknek segítséget kell nyújtani, különösen a földrajzi árujelző rendszer megismerésében, a termék-leírás elkészítésében és a jogérvényesítésben.

Fenntarthatósági kötelezettségvállalás. A tervezet új szabályként határozza meg a fenntarthatósági kötelezettségvállalásokat. „A Bizottság a „termelőtől a fogyasztóig” stratégiában kötelezettséget vállalt arra, hogy a földrajzi árujelzőkre vonatkozó jogszabályi keret megerősítése érdekében hozzájárul a fenntartható élelmiszerrendszerre való áttételhez, és adott esetben konkrét fenntarthatósági kritériumokat vezet be.”

E célkitűzésnek megfelelően írja elő a tervezet, hogy a termelői csoport önkéntesen megállapodhat olyan fenntarthatósági kötelezettségvállalásokban, amelyeket a földrajzi árujelzővel ellátott termék előállításánál során be kell tartani. Az egyedi kötelezettségvállalásoknak az a célja, hogy a termék az uniós vagy nemzeti jog követelményeinél szigorúbb fenntarthatósági előírásokat teljesítsen. Ezek a kötelezettségvállalások szociális, környezetvédelmi vagy gazdasági szempontból jelentős mértékben túlmutatnak a bevált gyakorlatokon. A kötelezettségvállalásoknak ugyanakkor figyelembe kell venniük a földrajzi árujelzővel ellátott termékek esetében alkalmazott meglévő fenntartható gyakorlatokat és

hivatkozhatnak a meglévő fenntarthatósági rendszerekre. A termékleírásnak tartalmaznia kell a fenntarthatósági kötelezettségvállalásokat.

A Bizottság felhatalmazáson alapuló jogi aktusokban határozza meg a fenntarthatósági normákat a különböző ágazatokban, továbbá a meglévő fenntarthatósági normák elismerésére vonatkozó feltételeket, amelyek betartását a földrajzi árujelzővel ellátott termékek termelői önkéntesen vállalhatnak. A Bizottság végrehajtási jogi aktusokban határozza meg a fenntarthatósági kötelezettségvállalások harmonizált megjelenítését.

Az uniós oltalom iránti eljárás. A tervezet előírja, hogy az oltalom iránti eljárás nemzeti szakaszában a nemzeti felszólalási eljárás keretében gondoskodni kell a kérelem közzétételéről és a közzétételtől számítva legalább két hónapos időszakot kell biztosítani a kérelemmel szembeni felszólalás benyújtására. A két hónapon belül bármely, jogos érdeklő és a tagállam területén lakóhellyel, illetve székhellyel rendelkező természetes, illetve jogi személy felszólalást nyújthat be az adott tagállamban a bejegyzés iránti kérelemmel szemben. A felszólalási eljárás részletes szabályait a tagállam határozza meg.

Átmeneti nemzeti oltalom. Az új tervezet szerint is átmeneti nemzeti oltalom keletkezik az uniós bejegyzési kérelemnek a Bizottsághoz való benyújtásának napjától kezdődő hatállyal. Az átmeneti nemzeti oltalom „megszűnik azon a napon, amikor a bejegyzés iránti kérelemről határozó végrehajtási jogi aktus hatályba lép vagy amikor a bejegyzés iránti kérelmet visszavonják”. Az uniós bejegyzési kérelem elutasítása esetén az átmeneti nemzeti oltalom következményei az érintett tagállam felelősségi körébe tartoznak.

Az elbírálás uniós szakasza. A Bizottság megvizsgálja a beérkezett bejegyzési kérelmeket. A vizsgálat időtartama 6 hónap amelynek „túllépése vagy valószínűsíthető túllépése esetén a késelem okairól írásban kell tájékoztatni a kérelmezőt.” A vizsgálat időtartama alatt a Bizottság kiegészítő információkat kérhet. A Bizottság a kérelmet felszólalás céljából közzéteszi az EU Hivatalos Lapjában. A közzététel időpontjától számított három hónapon belül „bármely tagállam vagy harmadik ország hatósága, valamint bármely olyan, harmadik országban lakóhellyel rendelkező, illetve letelepedett természetes vagy jogi személy, akinek, illetve amelynek ahhoz jogos érdeke fűződik, felszólalást vagy észrevételről szóló értesítést nyújthat be a Bizottsághoz”. A tervezet új rendelkezésként írja elő az uniós bejegyzési kérelem nemzeti szinten való megtámadásának eseteit. A tervezet szerint „a tagállamoknak minden olyan nemzeti közigazgatási vagy bírósági eljárásról tájékoztatnia kell a Bizottságot, amely befolyásolhatja a földrajzi árujelző bejegyzési eljárását pl.

- ha a tagállam már továbbította a kérelmet a Bizottsághoz, de a nemzeti határozatot a tagállam Bírósága nem jogerős bírósági határozattal érvénytelenítette vagy
- nemzeti közigazgatási vagy bírósági eljárást indítottak a kérelem érvényességének megtámadása céljából és a tagállam megítélése szerint az említett eljárás megalapozott indokokon alapul.

Ezekben az esetekben a Bizottság mentesül a vizsgálat elvégzésére vonatkozó 6 hónapos elbírálási határidő betartása alól. A mentesség addig hatályos, amíg a

tagállam nem tájékoztatja a Bizottságot az eredeti kérelem érvényességéről vagy a felfüggesztésre irányuló kérelem visszavonásáról. .

Földrajzi árujelzők nyilvántartása. Az uniós oltalom megadása esetén a földrajzi árujelzőt be kell jegyezni a földrajzi árujelzők uniós nyilvántartásába, amely három részből áll (borok OEM/OFJ, mezőgazdasági termékek OEM/OFJ és szeszes italok FJ - földrajzi jelzés). A bejegyzett földrajzi árujelzőt bármely olyan gazdasági szereplő használhatja, aki vagy amely a vonatkozó termékleírásnak vagy egységes dokumentumnak vagy azzal egyenértékű dokumentumnak megfelelő terméket forgalmaz.”

A termékleírás módosítása. A tervezet valamennyi termékkör vonatkozásában szabályozza a termékleírás módosításának feltételeit (uniós módosítás – standard módosítás). Az uniós módosítások esetében le kell folytatni az uniós felszólalási eljárást. Az uniós módosítás eredményeként nemcsak a termékleírás, hanem az azt összefoglaló ún. egységes dokumentum is módosul. Az a módosítás minősül uniós módosításnak, amely

- megváltoztatja az elnevezést vagy az elnevezés használatát,
- megváltoztatja a bor és a szeszes italok esetében a földrajzi árujelzővel ellátott termék vagy termékek kategóriáját, (új kategóriát vezet be vagy valamely kategóriát töröl), illetve szeszes italok esetében az előírt nevet; vagy
- esetében fennáll a veszélye annak, hogy érvénytelenné válik az egységes dokumentumban említett földrajzi területtel való kapcsolat; vagy
- további korlátozásokat jelent a termék forgalmazása tekintetében.

A termékleírás minden más módosítása tagállami hatáskörbe tartozó standard módosításnak minősül. E körbe tartozik a termékleírás átmeneti módosítása pl. hatóságok által hivatalosan elismert természeti katasztrófák, kedvezőtlen időjárási viszonyok vagy hatóságok által elrendelt kötelező egészségügyi, növény-egészségügyi intézkedések miatt.

Védjegyek és földrajzi árujelzők. A tervezet előírja, hogy nem jegyezhető be földrajzi árujelzőként olyan elnevezés, amely figyelembe véve egy védjegy hírnevét és elismertségét a termék tényleges mibenlétét illetően alkalmas lehet a fogyasztók megtévesztésére. A tervezet szerint el kell utasítani az olyan védjegy lajstromozását, amelynek használata sértené a földrajzi árujelző oltalmát, ha a védjegybejelentést a földrajzi árujelző bejegyzése iránti kérelem Bizottsághoz történő benyújtásának időpontját követően nyújtják be. Ennek a rendelkezésnek a megsértésével lajstromozott védjegyeket az EUIPO, illetve az illetékes nemzeti hatóságok törlik.

Doménnevek. Az új szabályozásnak egy jelentős eleme, hogy a tervezet rendelkezik a földrajzi árujelzőkhöz fűződő jogoknak a doménnevek rosszhiszemű bejegyzésével vagy rosszhiszemű használatával szembeni védelméről is. A tervezet szerint „az országkód szerinti felső szintű doménneveknek az EU-ban letelepedett nyilvántartói valamely jogos érdeklővel vagy jogokkal rendelkező természetes vagy jogi személy kérésére, megfelelő alternatív vitarendezési eljárást vagy bírósági eljárást követően visszavonhatják az adott országkód szerinti felső szintű doménnev alatt bejegyzett doménneveket vagy átruházhatják azokat az érintett földrajzi árujelzővel ellátott termékek elismert termelői csoportjára, amennyiben az ilyen doménnevet a jogosult úgy jegyeztette be, hogy nem rendelkezett a földrajzi

árjelzővel kapcsolatos jogokkal vagy jogos érdekekkel, vagy ha a doménnevet rosszhiszeműen jegyeztették be vagy rosszhiszeműen használják, és használata ellentétes a földrajzi árjelző uniós oltalmával.

Az országkód szerinti felső szintű doménnevek Unióban letelepedett nyilvántartói biztosítják, hogy az említett doménnevek bejegyzésével kapcsolatos viták rendezésére létrehozott alternatív vitarendezési eljárások olyan jogokként ismerjék el a földrajzi árjelzőket, amelyek megakadályozhatják a doménnevek rosszhiszemű bejegyzését vagy használatát.”

A tervezet szerint a Bizottság felhatalmazáson alapuló jogi aktusban ad felhatalmazást az EUIPO-nak egy „doménnév-információs és riasztási rendszer létrehozására és kezelésére, amely a kérelmező számára a földrajzi árjelző iránti kérelem benyújtását követően tájékoztatást nyújt a földrajzi árjelző doménnévként való elérhetőségéről és – opcionálisan – a földrajzi árjelzőével azonos doménnév bejegyzéséről.”

4. Záró gondolatok

Az Agrárminisztérium 2015-ben indult, sikeres „Földrajzi árjelző” programjának eredményeként az elmúlt években megtöbbszöröződött az uniós oltalom/átmeneti nemzeti oltalom alatt álló agrártermékek száma. Az egyes termékleírások több gyümölcsfajta, illetve zöldségfajta termesztését teszik lehetővé. Az uniós földrajzi árjelző oltalom a gyümölcsök és a zöldségek esetében hatással lehet a genetikai erőforrások megőrzésére, a nemesítési programok alakítására és az ellenőrzött szaporítóanyag előállításra is. Pl. a Nagykőrűi ropogós cseresznye és a Szomolyai rövidszárú fekete cseresznye termékleírásának készítésekor cseresznye tájfajták azonosítására és állami elismerésére is sor került.

Az uniós oltalom alatt álló mezőgazdasági termékek¹¹ mellett pl. a Kalocsai fűszerpaprika-őrlemény és Szegedi fűszerpaprika-őrlemény előállításának alapja a termékleírás előírásainak megfelelő fűszerpaprika előállítása.

A 38 uniós oltalom alatt álló eredetmegjelöléssel/földrajzi jelzéssel védett (OEM/OFJ) és további 5 átmeneti nemzeti oltalom alatt álló borászati termék meghatározó hatással van az egész hazai borszőlő termesztésre, a szőlőfajták telepítésre. Az uniós földrajzi jelzés oltalom alatt álló pálinkák előállítása hozzájárulhat a hazai gyümölcstermesztés fejlődéséhez.

Az agrártermékek földrajzi árjelzői uniós oltalmának jelentőségére figyelemmel kell lenni a növénytermesztés során, ideértve a földforgalmi törvényben meghatározott privilegizált elővásárlási jog érvényesíthetőségét is.

¹¹ Jelenleg többek között uniós oltalom alatt álló eredetmegjelöléssel/földrajzi jelzéssel (OEM/OFJ) védett a Derecske alma, a Fertőd vidéki sárgarépa, a Hajdúsági torma, a Hegykői petrezselyemgyökér, a Makói petrezselyemgyökér, a Makói vöröshagyma, a Szentesi paprika, a Budaörsi őszibarack, a Gönci kajszibarack, a Szomolyai rövidszárú fekete cseresznye, a Tuzséri alma, az Újfehértói meggy, a Nagykun rizs, továbbá a Szőregi rózsató. A Nagykőrűi ropogós cseresznye és a Szabolcsi alma esetében folyamatban van az oltalom iránti eljárás uniós szakasza. (Lásd: gi.kormany.hu; és a GIview uniós adatbázis).

A növénytermesztésben a klímaváltozással felértékelődnek azok a növényfajták, amelyek ellenállóak az aszály- és hőstressz, a napperzselés okozta problémákkal, a fagykárrel, különösen az egyre gyakoribb tavaszi fagykárrel szemben. A klímaváltozás hatással van a fajtahasználatra is. A talajtani és éghajlati adottságokhoz igazodó megfelelő növényfajta kiválasztásától és a minősített, ellenőrzött szaporítóanyag használatától függ a növénytermesztés eredményessége.

Az ENSZ 2015. évi közgyűlése 17 fenntarthatósági célkitűzést (1 A szegénység felszámolása, 2 Az éhezés megszüntetése, 3 Egészség és jólét, 4 Minőségi oktatás, 5 Nemek közötti egyenlőség, 6 Tiszta víz és alapvető köztisztaság, 7 Megfizethető és tiszta energia, 8 Tisztességes munka és gazdasági növekedés, 9 Ipar, innováció és infrastruktúra, 10. Egyenlőtlenségek csökkentése, 11 Fenntartható városok és közösségek, 12 felelős fogyasztás és termelés, 13 Fellépés az éghajlatváltozás ellen, 14 Óceánok és tengerek védelme, 15 Szárazföldi ökoszisztémák védelme, 16 Béke, igazság és erős intézmények, 17 Partnerség a célok eléréséért) határozott meg. Napjaink globális problémáinak megoldására irányuló célkitűzések végrehajtását a tagállamok 2030-ig vállalták.

Az EU mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikája több fenntartható fejlődési célkitűzés eléréséhez járul hozzá. E célok elérését, a biztonságos és fenntartható élelmiszer-előállítást a növénynevelés, a megfelelő fajták kiválasztása és termesztése is elősegíti. A növénynevelés ezáltal a következő fenntartható fejlődési célkitűzések megvalósítását segíti elő: 1. A szegénység felszámolása; 2. Az éhezés megszüntetése; 8. Tisztességes munka és gazdaság növelése; 12. Felelős fogyasztás és termelés; 13. Fellépés az éghajlatváltozás ellen; 15. Szárazföldi ökoszisztémák védelme; 17. Partnerség a célok eléréséért.

Ezért a növénynevelés és a fajtafenntartás, a szaporítóanyag-előállítás nélkülözhetetlenné válik a „Fenntartható fejlődési célkitűzések”, a „Green Deal” és a „Farm to Fork” stratégia megvalósításában. Ezek az új kihívások az uniós földrajzi árujelző oltalomban rejlő lehetőségek vizsgálatára és érvényesítésére ösztönöznek.

A kézműves és ipari termékek földrajzi jelzései uniós oltalma a jövőben lehetővé teszi a Lisszaboni Megállapodás alapján nemzetközi oltalom alatt álló hazai termékeink uniós oltalmát és új termékek uniós oltalom iránti bejelentését.

Az új uniós tervezetek ráirányítják a figyelmet a földrajzi árujelző oltalom jelentőségére. A XXI. században a gazdasági sikerhez elengedhetetlen a piaci pozíciókat erősítő szellemi tulajdonvédelmi stratégia kialakítása, amely feltételezi a szellemi tulajdonvédelmi kérdések ismeretét, indokolt esetben az iparjogvédelmi oltalom iránti bejelentéseket és az oltalmak tudatos érvényesítését.

Az egész életen át tartó tanulás egyes munkajogi aspektusai*

Kun Attila**

A digitalizáció, Ipar 4.0 szerteágazó foglalkoztatáspolitikai és munkajogi implikációival az utóbbi időkben hazánkban is több munkajogi kutatás foglalkozott már, ám ezen belül dedikáltan az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) mind fontosabbá váló paradigmája, illetve annak munkajogi olvasata relatíve kevesebb figyelmet kapott. A digitalizáció és az Ipar 4.0 indukálta technológiai változások egyértelműen fokozzák a munkavállalók alkalmazkodóképességének, foglalkoztathatóságának igényét. Ennek munkajogi támogatását jelentheti a képzéshez való jog fokozott érvényesítése. A dolgozat célja, hogy az egész életen át tartó tanulás vonatkozásában — a digitalizáció és az Ipar 4.0 kontextusában, némi nemzetközi szakpolitikai kitekintéssel — vázolja a magyar munkajogi szabályozás helyzetét és potenciális fejlesztési irányait.

Kulcsszavak: egész életen át tartó tanulás, képzés / továbbképzés, képzési számla, tanulmányi szabadidők, képzéshez való jog, munkajog

Some labour law-related aspects of „lifelong learning”

The various employment policy and labour law implications of digitalisation and Industry 4.0 have been the subject of several labour law researches in Hungary in recent times, but within this, the increasingly important paradigm of lifelong learning and its labour law interpretation have received relatively less attention. The technological changes brought about by digitalisation and Industry 4.0 are clearly increasing the need for workers to be adaptable and employable. Lifelong learning can also be supported by labour law through increased endorsement of the right to training. The aim of this paper is to outline the situation and potential development directions of Hungarian labour law regulation in relation to lifelong learning in the context of digitalisation and Industry 4.0, with an outlook to some international policy perspectives.

Keywords: lifelong learning, education/training, individual learning account, study leave, right to training, labour law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2012>

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-5-KRE-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

** Egyetemi tanár, tanszékvezető, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék; Egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Emberi Erőforrás Tanszék.

1. Bevezetés: digitalizáció, Ipar 4.0 és a képzési paradigma átalakulása

A digitalizáció szélesebb tárgyköre mentén immár a köznapi munkajogi praxisban is számos olyan dilemma merül fel, amelyeket a szakirodalom — hazai vonalon is — egyre behatóbban tárgyal.¹ Magyarország kormánya által 2015 végén elindított Digitális Jólét Program szerint: „Az ipari termelés területén zajló technológiai forradalmat (digitalizált termelési láncok, robotika, automatizáció, az ember és a gépek együttműködésére épülő „kiber-fizikai rendszerek” stb.) szokás Ipar 4.0 elnevezéssel illetni. Ez arra utal, hogy várhatóan a korábbi ipari forradalmak hatásához fogható mértékben alakítja majd át az ipari termelést a most zajló digitális forradalom.”² Az Ipar 4.0 „húzó” témáival — például: automatizáció, gyártás átalakulása, digitális munkahelyek létrejötte, munkaerőpiaci átrendeződés, a képzési igények átalakulása stb. — mind világszerte, mind hazánkban intenzíven foglalkoznak a különböző kormányzati stratégiák³ éppen úgy, mint a tudományágakon is átívelő kutatások.⁴ E stratégiák, policy-k és kutatások közös sajátosságai közé tartoznak a következők: azok egyrészt gyakran igen absztraktak, nagyívűek és töredezettek; másrészt főként csupán a téma foglalkoztatáspolitikai (munkaerőpiaci) aspektusait érintik, harmadrészt — előbbiekből következően — minimális a szabályozási (regulációs) ambíciójuk (munkajogi tematikával pedig legfeljebb marginálisan rendelkeznek⁵). Egyebek mellett az egész életen át tartó tanulás idevágó paradigmája az, amely sokrétű és mély kihatással van (illetve lehet) a munkajog rendszerére és kapcsolódó jogintézményeire.

Kérdés, a munkajog mennyiben tudja, „kívánja” jogilag is támogatni az egész életen át tartó tanulás ideáját, amelyet a releváns nemzetközi szakpolitikák egyre inkább zászlójukra tűznek (lásd alább). Az egész életen át tartó tanulás lényeges szerepet tölthet be a versenyképesség, a foglalkoztathatóság, a társadalmi

¹ Lásd áttekintő jelleggel: Ráczy Ildikó (2021): *A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire*, PhD Értekezés, Károli Gáspár Református Egyetem. <http://real-phd.mtak.hu/964/> (Letöltve: 2022. 05. 28.); Kun Attila (2018): *Munkajogviszony és digitalizáció: rendszerszintű kihívások és a kezdetleges európai uniós reakciók*. In: Pál Lajos; Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrád 15.0: A XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*, Budapest: Wolters Kluwer Kft. 389-416; Kártyás Gábor; Répáczki Rita; Takács Gábor (2016): *A munkajog digitalizálása – A munkajog hozzáalkalmazása a digitális munkakörnyezethez és a változó munkavállalói kompetenciákhoz*. Kutatási Zárótanulmány, Budapest; Kun Attila (2022): *Az Ipar 4.0 munkajogi implikációjáról* (megjelenés alatt), Dr. Radnay József (1927 - 2014) születésének 95. évfordulójára készülõ ünnepi kötet (Kúria, PPKE). A szerző utóbbi saját dolgozatára jelen szöveg több ponton támaszkodik.

² Digitális Jólét Program (DJP): <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/ipar-40> (Letöltve: 2022. 04. 28.).

³ Lásd hazánkban például, a teljesség igénye nélkül: Ipar 4.0 Nemzeti Technológiai Platform <https://www.i40platform.hu/hu/>; DMP - Digitális Munkaerő Program <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/dmp-digitalis-munkaero-program>; Mesterséges Intelligencia (MI) Koalíció <https://ai-hungary.com/hu/>; Szakképzés 4.0: Magyarország Kormánya tárgyalta, 1168/2019. (III. 28.) Korm. határozatával elfogadta, stb.

⁴ Lásd például hazánkban a közelmúltból: *Ipar 4.0: Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXVII, Budapest, 2019. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/Ipar_4_0_cimu_kotet.pdf (Letöltve: 2022. 03. 27.).

⁵ Ami annak is köszönhető, hogy hazánkban e stratégiák jórészt a szociális partnerek és az intézményes szociális párbeszéd, érdekegyeztetés fórumainak szinte teljes „kihagyásával” készültek.

befogadás, az aktív állampolgárság és a személyes fejlődés erősítésének tekintetében. A kortárs nemzetközi munkajogtudományban Langille például kifejezetten a munkajog új morális alapjaként tekint Amartya Sen⁶, nagyhatású Nobel-díjas indiai közgazdász képességszemléletére („capabilities”), és a „humán tőke” (human capital) fontosságát hangsúlyozza, mint a fejlődés végső célját.⁷ A munkajog hagyományos felfogása még relatíve kevés figyelmet fordított a munkavállalók képzésére. Voss ezt egyebek mellett azzal indokolja, hogy az élethosszig tartó tanulás ideájának napirendre kerülése előtt a képzés hangsúlya sokáig az iskolarendszerű képzésekre helyeződött. A napjainkra megváltozott munkaerőpiaci viszonyokra tekintettel ugyanakkor Voss az élethosszig tartó tanulásra való egyéni szociális jog garantálása (és költségeinek ésszerű megosztása) mellett érvel, de ő is leszögezi, hogy a legtöbb államban ez a paradigmaváltás még várat magára.⁸

2. Az egész életen át tartó tanulás nemzetközi szakpolitikai háttéréről röviden — munkajogi perspektívából

Már a munkajog korszerűsítésével foglalkozó 2006-os Európai Unió „Zöld Könyv” felhívta a figyelmet arra, hogy a „rugalmas biztonság” (flexicurity) megközelítésének szakpolitikai összetevője többek között az egész életen át tartó tanulás is, amely lehetővé teszi az emberek számára, hogy lépést tartsanak az új képzési szükségletekkel. A dokumentum rámutatott a foglalkoztatási átmeneteket támogató munkajogi intézkedések fontosságára, mégpedig az ún. az életciklus-megközelítés tükrében, amelynek alkalmazása megkívánhatja az egyes álláshelyek védelmének („job security”) elváról a foglalkoztatási biztonság („employment security”) támogatásának keretére történő áthangolódást.⁹ E radikális szemléletváltás különös példája az egy munkavállaló és egy cég közötti hagyományos munkaviszonyon alapuló rendszerről valamiféle nemzeti szinten működtetett, szélesebb körű munkavállalói juttatási alapon nyugvó rendszerre való áttérés logikája (például az egyéni képzési számlák gondolata is efelé mutat, lásd alább). A flexicurity kontextusában szoros logikai összefüggés mutatható ki tehát az egész életen át tartó tanulás koncepciója és a munkaerő-piaci átmenetek életciklus-alapú megközelítése között.

Napjainkban számos mértékadó nemzetközi dokumentum a képzéshez való egyéni jogot a modern foglalkoztatáspolitikák egyik alappillérenek tekinti (lásd

⁶ Lásd bővebben: Sen, Amartya (2003): *A fejlődés mint szabadság*, Európa Könyvkiadó, Budapest.

⁷ Langille, Brian (2011): Labour Law's Theory of Justice, In: *The Idea of Labour Law*, Davidov, Guy & Langille, Brian (eds.), Oxford University Press, 101-120.

⁸ Guus Heerma van Voss (2008): Life-long-learning as an Individual. Social Right, In: *Social Responsibility in Labour Relations. European and Comparative Perspectives*, Edited by Frans Pennings, Yvonne Konijn, Albertine Veldman, Kluwer Law International, Printed in the Netherlands, 118-130.

⁹ Zöld Könyv: A munkajog korszerűsítése szembenézve a XXI. század kihívásaival, Az Európai Közösségek Bizottsága, COM(2006) 708 végleges, Brüsszel, 22.11.2006.

többek között a Szociális Jogok Európai Pillérét¹⁰, az ILO Centenáriumi Nyilatkozatát a Munka Jövőjéről¹¹ stb.). A digitalizáció, az automatizáció, a robotika az oktatásba és az élethosszig való tanulásba való fokozottabb befektetések szükségességét kényszeríti ki. Indokolt, hogy a munkajog is dolgozzon ki innovatív megoldásokat a munka melletti tanulás pénzbeli és időbeli kereteinek megteremtéséhez, alapvetően a felek (munkáltató, munkavállaló, kormányzat) ésszerű kockázatmegosztásán alapulva. Az ILO említett centenáriumi, a munka jövőjéről szóló 2019-es tanulmánya¹² egyik legfőbb célként deklarálja a képzéshez való egyéni, univerzális jellegű, jogviszonyokon átívelő munkavállalói jog kifejezett elismerésének szükségességét. A tanulmány kimondottan hangsúlyozza, hogy e jog érvényesítéséhez az állam és az egyén mellett a munkáltatóknak is érdemben hozzá kell járulnia (és erre ösztönözni is szükséges az üzleti szférát). Az ILO-tanulmány e vonatkozásban konkrét „jogok rendszerének” kialakítását javasolja (például képzési alapok), amelyben meghatározó szerepe kell, hogy legyen a fizetett képzési célú távollétek rendszerének. A kollektív szerződések rendszere¹³ is megfelelő eszköz lehet e jogok részleteinek kimunkálása terén. Kutatások szerint egyébként minél rendezettebb munkaügyi kapcsolatokkal bíró munkáltatónál dolgozik valaki (például szakszervezeti jelenlét, erős szervezettség), annál nagyobb a valószínűsége, hogy munkahelyi képzésben fog részesülni.¹⁴

3. Képzés, továbbképzés a magyar munkajogi szakpolitikában

Amint említettük, a képzés, továbbképzés, szakképzés, duális képzés, „reskilling / upskilling” stb. Ipar 4.0-beli jelentőségét hazánkban is felismerte a szakpolitika és a tárgyban számos program¹⁵ és reform¹⁶ is született. Mindamellett a tárgykör munkajogi oldalára eddig kevesebb figyelem vetült. Mindent egybevetve rögzíthető, hogy a hatályos magyar munkajog infrastruktúrája e tekintetben

¹⁰ *A szociális jogok európai pillérének 20 alapelve*. 1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás: Mindenkinek joga van a minőségi és befogadó oktatáshoz, képzéshez és egész életen át tartó tanulásához annak érdekében, hogy olyan készségeket tartson, illetve szerezzon meg, amelyek lehetővé teszik számára, hogy teljes mértékben részt vehessen a társadalomban és sikeresen alkalmazkodjon a munkaerőpiaci változásokhoz.

¹¹ ILO: Centenary Declaration for the Future of Work (2019). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_711674.pdf (Letöltve: 2022. 05. 20.).

¹² Work for a brighter future – Global Commission on the Future of Work, International Labour Office, Geneva: ILO, 2019, 30-32.

¹³ Bővebben: Kun Attila (2017): A szociális partnerek, a kollektív munkajog, illetve a vállalati szociális felelősségvállalás (CSR) szerepe az élethosszig tartó tanulás kapcsán, In: Kun Attila (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*, Budapest: Patrocinium Kiadó, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum 19, 201-223.

¹⁴ Lynch, Lisa M. (2009): Investments in Adult Lifelong Learning, In: *Labor and Employment Law and Economics*, Edward Elgar, 131-147, 137.

¹⁵ Szakképzés 4.0: Magyarország Kormánya tárgyalta, 1168/2019. (III. 28.) Korm. határozatával elfogadta.

¹⁶ 2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről.

igencsak „deficiteseknek” látszik. A 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről (továbbiakban: Mt.) nem ismer képzéshez (továbbképzéshez) fűződő munkavállalói egyéni jogot. Az Mt. miniszteri indokolása — kapcsolódva az Mt. 51. §-ához — csupán annyit szögez le, hogy „a munkáltató irányítási kötelezettségéből levezethető az is, hogy köteles mindazon ismereteket, adott esetben képzést biztosítani a munkavállalónak, amely(ek) a munkavégzés teljesítése szempontjából lényeges(ek).”¹⁷ Megjegyzést érdemel, hogy az 1992-es Mt. 102. § (4) bekezdése egyértelműbben rögzítette, hogy a munkáltató köteles a munkavállaló számára a szükséges ismeretek megszerzését biztosítani. Ugyanakkor a munkáltatónak ez a kötelessége természetesen nem változtat azon a jogán, hogy az adott feladat elvégzésére más munkavállalót foglalkoztasson a jövőben. Ezt támasztja alá az EBH2003.968. döntés, amelyben a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy „minőségi cserével indokolt munkáltatói rendes felmondás esetén a munkáltató döntési körébe tartozik annak meghatározása, hogy számára milyen szempontok alapján, miként valósul meg az érintett munkakör eltérő (magasabb) színvonalú ellátása.”¹⁸

Emellett az Mt. szintén nem ismer dedikált tanulmányi szabadidőket, sem valamiféle „sabbatical”¹⁹ jellegű jogintézményt, sem ún. egyéni képzési számla konstrukciót stb. Tulajdonképpen az Mt. a tanulmányi szerződés (229. §) lehetőségének biztosításával „letudottnak” tekinti ebbéli szerepét, ami távolról sem tekinthető innovatív, előremutató megoldásnak a lifelong learning, azaz az egész életen át tartó tanulás érájában.²⁰

Álláspontom szerint e vonatkozásban mindenképpen paradigmaváltásra lesz szükség a magyar — tág értelemben vett — munkajogi szakpolitikában is (és itt természetesen nem szimplán a korábbi, 1992-es Mt. tanulmányi szabadidőkre vonatkozó — kétségkívül igen „régimódi”, merev — szabályainak²¹ a mechanikus „felélesztése” lenne a kívánatos út, hanem innovatív szabályozási megoldások

¹⁷ Az is külön elemzést és végiggondolást igényel, hogy mennyiben helyes a képzési „jogot” a „munkavégzés teljesítése szempontjából lényeges” képzésekre redukálni akkor, amikor a munkaerőpiacon az utóbbi időben különösen felértékelődtek az ún. általánosabb, transzverzális készségek (pl. digitális, szociális kompetenciák, kritikus gondolkodás, vállalkozói készség, nyelvtudás).

¹⁸ A minőségi cseréről lásd még a BH2003. 87., a BH2001. 86., az EBH1999. 45. ügyet.

¹⁹ Értsd: valamiféle hosszabb alkotói, képzési, megújulási szabadság lehetősége.

²⁰ Bővebben: Kun Attila, szerk. (2017): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*, Budapest: Patrocinium Kiadó, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum; 19. https://ajk.kre.hu/images/doc3/Az_egesz_eleten_at_tarto_tanulas_lifelong-learning_jogi_keretei_a_munka_vilagaban_kulonos_tekintettel_a_munkaviszonyra_2.pdf (Letöltve: 2022. 02. 28.).

²¹ 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről. 115. §. Például leszögezte a korábbi kódex, hogy az iskolai rendszerű képzésben részt vevő munkavállaló részére a munkáltató köteles a tanulmányok folytatásához szükséges szabadidőt biztosítani (a szabadidő mértékét a munkáltató az oktatási intézmény által kibocsátott, a kötelező iskolai foglalkozás és szakmai gyakorlat időtartamáról szóló igazolásnak megfelelően állapítja meg). Továbbá vizsgánként - ha egy vizsganapon a munkavállalónak több vizsgatárgyból kell vizsgáznia, vizsgatárgyanként -, a vizsga napját is beszámítva négy munkanap szabadidőt volt köteles biztosítani a munkáltató. A diplomamunka (szak- és évfolyamdolgozat) elkészítéséhez a munkáltató tíz munkanap szabadidőt volt köteles biztosítani. A nem iskolai rendszerű képzésben részt vevő munkavállalónak tanulmányi munkaidőkezdvezmény csak abban az esetben járt, ha azt munkaviszonyra vonatkozó szabály elrendeli, vagy tanulmányi szerződés megállapítja.

kidolgozása²²). Nem is önmagában a tanulmányi szabadidők eltörlése a legfőbb gond²³, hanem a kérdésben való holisztikus, progresszív gondolkodás teljes jogalkotói hiánya (amit sajnos hazánkban innovatív, tartalmas kollektív megállapodások sem igazán pótolnak alacsonyabb szinten). Deficitesek hazánkban a munkajogi szakpolitika (itt: fizetett tanulmányi szabadságra irányuló politika²⁴) összehangolása az általános foglalkoztatási politikákkal, az oktatás és a képzés politikáival. A kapcsolódó nemzetközi szakpolitikai közeg is egyre kényszerítőbbnek (de legalábbis motiválónak) tűnik, melynek a legfontosabb, aktuális szignáljait fentebb is vázoltuk.

Figyelemreméltó, hogy „*Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája a 2014/2020 közötti időszakra*” című Kormányzati dokumentum²⁵ előírta anno, hogy „az egész életen át tartó tanulás támogatási és finanszírozási rendszerét a költség-megosztás elvére kell építeni, melyben az egyénnek, a munkáltatónak és az államnak egyaránt felelősséget kell vállalnia.”²⁶ Azt is leszögezte a dokumentum, hogy „a munkahely egyre inkább tanuló szervezetté kell, hogy váljék, s a jövőben kiemelten fontos lesz az a szerep, amelyet a munkavállalók képzésében fog betölteni.”²⁷ Ugyanakkor e tetszetős célok szellemiségét nem követték a munkajogi reformok.

4. Az egyéni képzési számla (ILA: Individual Learning Account) ideája

Szükséges e vonatkozásban rövid utalást tenni az egyéni képzési, „karrier számlák” koncepciójára. Számos államban alkalmaznak már ma is — akár jogszabályi, akár kollektív szerződéses jogalapon — például ún. egyéni képzési számlákat az élethosszig tartó tanulás finanszírozásának eszközeként, ezzel növelve az egyén karrier-autonómiájának fokát. Az egyéni képzési számlák az egyéni képzési jogosultságok egy sajátos, strukturált biztosításának módját testesítik meg: ezek olyan személyes számlák, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy jogosultságaikat egy adott időszakon belül — forrástól függetlenül — akkumulálják és megőrizték, hogy azokat majd rugalmasan, bármikor, az általuk

²² Például a litván munkajogi kódex 135-136. §-ai kifejezetten progresszív logikában biztosítanak képzési és sabbatical jellegű szabadságot. Labour Code of the Republic of Lithuania, Approved by Law No XII-2603 of 14 September 2016 of the Republic of Lithuania. Vagy lásd még: Belgium, PEL (Paid Educational Leave) stb.

²³ Az ILO Egyezmények és ajánlások végrehajtásával foglalkozó bizottsága (CEACR) Magyarország számára közvetlen felhívást („direct request”) fogalmazott meg a tárgykörben. ILO Direct Request (CEACR) - adopted 2014, published 104th ILC session (2015). A felhívás relatíve visszhang nélkül maradt a hazai szakpolitikában.

²⁴ Vö.: A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 140. sz. Egyezménye (1974) rendelkezik a fizetett tanulmányi szabadságról. Mindössze 35 ország (köztük Magyarország) ratifikálta ezt az egyezményt. Lásd még: 195 sz. ILO Ajánlás (2004) az emberi erőforrások fejlesztéséről.

²⁵ Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája a 2014/2020 közötti időszakra, <https://2015-2019.kormany.hu/download/7/fe/20000/Eg%C3%A9sz%20%C3%A9leten%20%C3%A1t%20tart%C3%B3%20tanul%C3%A1s.pdf> (Letöltve: 2022. 06. 15.).

²⁶ Uo. 40.

²⁷ Uo. 77.

leghasznosabbnak ítélt támogatható képzési, tanácsadási lehetőségre fordítható. Biztosítja, hogy a jogosultságok (értsd: idő, pénz) felett a teljes mértékben az egyének rendelkezzenek.

A Marc De Vos által ideáltipikusan leírt ún. „karrier-számla”-vízió²⁸ – némileg eltérően az egyéni képzési számláktól, pontosabban azok logikáját tovább gondolva és kiterjesztve – egy olyan komplexebb, az egyéni karrier-menedzsmentet pénzügyileg támogató, személyre szabott eszköz (pénz és idő „számla” egyben) lenne, amely az egyén egyes munkavégzési célú jogviszonyait („karrierjét”) átívelően – mintegy azoktól függetlenül – lenne szabadon felhasználható például képzésre, tanulásra, szabadságra, csökkentett munkaidő igénylésére (például állásváltoztatás, vagy akár nyugdíjazás esetén is). A konstrukció szerint a munkáltatók, munkavállalók és az állam is hozzájárulhatna ehhez a számlához. A gyakorlati előnyökön túl (pénzügyi feltételek garantálása) a személyek szabadságfokát – és egyben felelősségét is – növelné e mechanizmus, leginkább a karriertervezés és az élethosszig tartó tanulás terén.

Hazánkban – egyebek mellett²⁹ – a Digitális Jólét Program szakanyagai vetik fel, hogy „meg kell vizsgálni az adókedvezményre jogosító, az egyén, más magánszemélyek, a vállalkozások és az állam befizetéseit akkumulálni tudó egyéni képzési számla bevezetésének, illetve a szakképzési hozzájárulás saját dolgozók képzésére való felhasználásának lehetőségét és feltételeit” (azzal, hogy a támogatások bármely formájánál biztosítani kell a támogatottak számára a képzések és a képző intézmények közötti választás valós lehetőségét).³⁰ Álláspontom szerint e szabályozási igény feltétlenül támogatásra érdemes és, egyebek mellett, szerves munkajogi kapcsolódásokkal bír.

5. Kapcsolódó fejlemények, aktualitások az Európai Unió szociálpolitikájának köréből

A tárgykörben lényeges Európai Uniói fejlemény, hogy a *Bizottság 2021 decemberében konkrét Javaslatot fogalmazott meg egy tanácsi ajánlásra nézve az egyéni tanulási számlákról*³¹, „beindítva” ezzel a tárgybani uniós szabályozás

²⁸ De Vos, Marc (2018): Work 4.0 and the Future of Labour Law (July 22, 2018). Working Paper, <https://ssrn.com/abstract=3217834>, 10–11. (Letöltve: 2022. 05. 18.).

²⁹ Vö.: Munkajogi kihívások az ipari forradalomban — Esettanulmány a kiskereskedelmi ágazatban, Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezete, GINOP-5.3.5-18-2018-00051 számú projektje keretében, Stratégia Agenda Bt., 2021, <https://www.kiskerdigitalizacio.hu/index.php/szakmai-anyagok/kiadvanyok/munkajogi-kiadvany> (Letöltve: 2022. 02. 28.); Szalai Ákos (2005): *Az egyéni képzési számlák rendszere Magyarországon*, Nemzeti Felnoítképzési Intézet, Budapest.

³⁰ Digitális Pedagógiai Módszertani Központ (2018): A magyar digitális munkaerőpiac helyzetelemzésének, valamint a digitális és hagyományos munkaerőpiac nyomon követésére és előrejelzésére szolgáló rendszer koncepciójának kidolgozása: Összefoglalás és Javaslatok, 8. <https://digitalisjoletprogram.hu/files/0f/9b/0f9b9b13a62d7eda0c8ab2b198a35cf1.pdf> (Letöltve: 2022. 05. 08.).

³¹ Európai Bizottság: Javaslat - A Tanács Ajánlása az egyéni tanulási számlákról COM(2021) 773 final, Brüsszel, 2021.12.10, 2021/0405(NLE) {SEC(2021) 417 final} - {SWD(2021) 368 final} - {SWD(2021) 369 final} - {SWD(2021) 370 final}

motorjait. A javaslat innovatív aspektusa az, hogy közvetlenül az egyént helyezi a készségfejlesztés középpontjába. Azt ajánlja, hogy a tagállamok dolgozzanak ki olyan szakpolitikákat és eszközöket, amelyek munkaerőpiaci vagy szakmai státuszuktól függetlenül minden munkaképes korú felnőttet támogatnak a képzéshez való hozzáférésben, beleértve a szakmai pályamódosításokat is, valamint, hogy fokozzák az egyének képzésre irányuló motivációját és ösztönzőit. Az egyéni tanulási számlák és a támogató keret – beleértve a pályorientációs és érvényesítési lehetőségeket is – elősegíthetik a képzés hatékony igénybevételét. Az ajánlás főbb sarokpontjai (ehelyütt nem részletezve) a következők: „egyetemes, de differenciált” megközelítés, költségmegosztás, digitális hozzáférhetőség és hordozhatóság stb. A „csomag” részét képezi a fizetett képzési szabadság intézménye is. Amennyiben e javasolt tanácsi ajánlás elfogadásra kerül, az bizonyosan nagymértékben elmozdíthatja az egyéni tanulási számlák „ügyét” az EU-ban, egyfajta közvetett szabályozási kényszert generálva a tagállamok számára.

Említést érdemel, hogy az *Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1152 irányelve (2019. június 20.) az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről* is érinti a képzéseket. Az Irányelv a kialakulóban lévő Szociális Jogok Európai Pillérének része. Célja, hogy javítsa a munkafeltételeket, azáltal, hogy elősegíti az átláthatóbb és kiszámíthatóbb foglalkoztatást, miközben biztosítja a munkaerőpiaci alkalmazkodóképességet. Az Irányelvet az uniós országok nemzeti jogába 2022. augusztus 1-ig kell átültetni. A Preambulum leszögezi, hogy „munkáltató által biztosított képzésekre való jogosultsággal kapcsolatban lehetővé kell tenni, hogy a munkáltató oly módon nyújtson tájékoztatást, hogy ismerteti adott esetben a munkavállaló által évente képzésre igénybe vehető napok számát, illetve a munkáltató általános képzési politikáját.”³² A 4. cikk (2) bekezdésének h) pontja értelmében a munkáltató információnyújtási kötelezettsége tehát kiterjed a munkáltató által biztosított képzésekre való jogosultságra is, ha vannak ilyenek. Mivel a magyar munkajog kapcsolódó tájékoztatási szabálya (Mt. 46. §) eddig ilyen szabályt nem tartalmazott, e vonatkozásban jogszabálymódosításra lesz szükség az Irányelv átültetése kapcsán (ezzel mintegy tágabb, érdemibb, célzott „tájékoztatási kultúrát” generálva a képzések tekintetében is). Az Irányelv rendelkezik a kötelező képzésekről is. A 13. cikk értelmében „a tagállamok biztosítják, hogy amikor az uniós vagy nemzeti jog vagy a kollektív szerződések előírják a munkáltatók számára, hogy biztosítsák a munkavállalók részére a feladatuk elvégzéséhez szükséges képzést, akkor ez a képzés ne járjon kiadásokkal a munkavállalók számára, számítsanak bele a munkaidőbe és adott esetben munkaidőben kerüljön rá sor.” Ezen — az uniós jog, a nemzeti jog vagy a kollektív szerződések által előírt — képzéseknél fontos annak biztosítása, hogy a képzésben minden munkavállaló egyformán részesüljön, beleértve a nem hagyományos formában foglalkoztatott munkavállalókat is. E képzések költségei nem terhelhetők a munkavállalóra, valamint nem tarthatók vissza vagy vonhatók le a munkabérből. Az ilyen képzést munkaidőnek kell tekinteni, és amennyiben lehetséges, a munkaidő alatt kell elvégezni. A tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy megvédjék a

³² 17. Preambulum-bekezdés.

munkavállalókat a képzéssel kapcsolatos visszaélészerű gyakorlatoktól.³³ A 13. cikk nem jelent „áttörést”, a magyar munkajogi szabályokból hasonló elvek levezethetőek, ám indokolt lehet a módosítás, finomhangolás (ugyanis a jelenleg hatályos szabályok nem tartalmazzák egyértelműen a kötelező képzések idejére a munkavállaló mentesülését a rendelkezésre állási kötelezettség alól, illetve indokolt lenne pontosítani, hogy e kötelező képzések ideje nem számít bele a munkaidőbe).

6. Összegzés, konklúzió

A hatályos magyar munkajogi szabályozásban voltaképpen egyáltalán nem jelenik meg az élethosszig tartó tanulás szellemisége, mely megközelítés nem tűnik fenntarthatónak az uralkodó nemzetközi szakpolitikai környezetben. Összességében leszögezhető, hogy az egész életen át tartó tanulás ideája mentén az egyéni képzési jogosultságok megerősítése és munkajogi megtámogatása megkerülhetetlennek tűnő szakpolitikai célként artikulálódik. Ennek meghatározó, potenciális munkajogi vonatkozású eszközei közé tartozna például valamiféle egyéni képzési számla konstrukció intézményesítése, dedikált képzési célú szabadidőkkel egyetemben. Indokoltnak tűnik tehát, hogy a jövőben a magyar munkajog is intenzívebben és ötletgazdagabban, célzottan érvényesítse az egész életen át tartó tanulás paradigmáját.

Irodalomjegyzék

- De Vos, Marc (2018): *Work 4.0 and the Future of Labour Law* (July 22, 2018). Working Paper, 10–11. Available at SSRN. (Letöltve: 2022. 05. 18.). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3217834>.
- Digitális Pedagógiai Módszertani Központ (2018): A magyar digitális munkaerőpiac helyzetelemzésének, valamint a digitális és hagyományos munkaerőpiac nyomon követésére és előrejelzésére szolgáló rendszer koncepciójának kidolgozása: Összefoglalás és Javaslatok, 8. <https://digitalisjoletprogram.hu/files/0f/9b/0f9b9b13a62d7eda0c8ab2b198a35cf1.pdf> (Letöltve: 2022. 05. 08.).
- ILO (2019): *Work for a brighter future – Global Commission on the Future of Work*, International Labour Office, Geneva: ILO, 2019.
- ILO: *Centenary Declaration for the Future of Work* (2019). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_711674.pdf (Letöltve: 2022. 05. 20.).
- *Ipar 4.0: Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXVII, Budapest, 2019. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/Ipar_4_0_cimu_kotet.pdf (Letöltve: 2022. 03. 27.).

³³ 37. Preambulum-bekezdés.

-
- Kártyás Gábor; Répáczki Rita; Takács Gábor (2016): *A munkajog digitalizálása – A munkajog hozzáalkalmazása a digitális munkakörnyezethez és a változó munkavállalói kompetenciákhoz*. Kutatási Zárótanulmány, Budapest.
 - KASZ (2021): Munkajogi kihívások az ipari forradalomban — Esettanulmány a kiskereskedelmi ágazatban, Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezete, GINOP-5.3.5-18-2018-00051 számú projektje keretében, Stratégia Agenda Bt., 2021, <https://www.kiskerdigitalizacio.hu/index.php/szakmai-anyagok/kiadvanyok/munkajogi-kiadvany> (Letöltve: 2022. 02. 28.).
 - Kun Attila (2017): A szociális partnerek, a kollektív munkajog, illetve a vállalati szociális felelősségvállalás (CSR) szerepe az élethosszig tartó tanulás kapcsán, In: Kun Attila (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*, Budapest: Patrocinium Kiadó, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum 19, 201-223
 - Kun Attila (2018): Munkajogviszony és digitalizáció: rendszerszintű kihívások és a kezdetleges európai uniós reakciók. In: Pál Lajos; Petrovics Zoltán (szerk.): *Visegrad 15.0: A XV. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai*, Budapest: Wolters Kluwer Kft. 389-416.
 - Kun Attila (2022): Az Ipar 4.0 munkajogi implikációiról (megjelenés alatt), Dr. Radnay József (1927 - 2014) születésének 95. évfordulójára készülő ünnepi kötet (Kúria, PPKE).
 - Kun Attila, szerk. (2017): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*, Budapest: Patrocinium Kiadó, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum; 19. https://ajk.kre.hu/images/doc3/Az_egeszes_eleten_at_tarto_tanulas_lifelong-learning_jogi_keretei_a_munka_vilagaban_kulonos_tekintettel_a_munkaviszonyra_2.pdf (Letöltve: 2022. 02. 28.).
 - Langille, Brian (2011): Labour Law's Theory of Justice, In: *The Idea of Labour Law*, Davidov, Guy & Langille, Brian (eds.), Oxford University Press, 101-120. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199693610.003.0008>.
 - Lynch, Lisa M. (2009): Investments in Adult Lifelong Learning, In: *Labor and Employment Law and Economics*, Edward Elgar, 131-147.
 - Rácz Ildikó (2021): *A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire*, PhD Értekezés, Károli Gáspár Református Egyetem. <http://real-phd.mtak.hu/964/> (Letöltve: 2022. 05. 28.).
 - Sen, Amartya (2003): *A fejlődés mint szabadság*, Európa Könyvkiadó, Budapest.
 - Szalai Ákos (2005): *Az egyéni képzési számlák rendszere Magyarországon*, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
 - Van Voss, Guus Heerma (2008): Life-long-learning as an Individual. Social Right, In: *Social Responsibility in Labour Relations. European and Comparative Perspectives*, Edited by Frans Pennings, Yvonne Konijn, Albertine Veldman, Kluwer Law International, Printed in the Netherlands, 118-130.
-
-

A bírói gyakorlat szerepe az ingatlan-nyilvántartási jóhiszemű szerző jogvédelme gyengítésében az anyagi jog szerinti jogosultak jogvédelme erősítésében

Kurucz Mihály*

A magyar ingatlan-nyilvántartási jog gondos érdekmérlegelés alapján egyszerre védi a jóhiszemű ingatlan-nyilvántartási harmadik, illetve a korábbi anyagi jogosult jogi érdekét. A jogi szabályozás egy bizonyos ideig a korábbi anyagi jogosult jogait a jogelődje bejegyzése hibájáról nem tudó, és jóhiszeműen szerző harmadik személlyel szemben is megvédi. A jogi szabályozás korábban csak a bejegyzés érvénytelensége esetén biztosított jogvédelmet az anyagi jog szerinti jogosultnak, ez fokozatosan kiterjesztést nyert a bejegyzés helytelenné válása eseteire is. A tanulmány leírja a bírói joggyakorlat elemzése alapján a nyilvántartásban bízva szerző jogvédelmének csökkenő, és a korábbi jogosult jogvédelmének növekvő szintjét. A tanulmány rámutat, hogy a jogvédelem irányának átalakítása az ingatlan-nyilvántartáshoz törvényileg rendelt közbizalmi hatást ássa alá.

Kulcsszavak: ingatlan-nyilvántartási jogok, korábbi anyagi jogosult, jóhiszeműen szerző harmadik személy, ingatlan-nyilvántartási közbizalom, kiegyenlített jogvédelem, kritikus idő

The role of judicial practice of weakening the legal protection of bona fide acquirer, relying in the land register facing to the reinforcement of unique formerly entitled person's interest

In the Hungarian land registry law does the law maker by careful consideration evaluate simultaneously the legal interests of the formerly beneficiaries and the bona fide acquirer (registered third person) too. In this legal evaluation the law maker reserves a critical period for the protection of the former substantive right holder: during this critical period, the former substantive rightholder's rights are protected against the bona fide third-party rightholder. In formerly regulation was registrative substantive rightholder protected in case of having invalid of the entry of his successor rights. By gradual emending the registry law has been extending to legal incorrectness too. The basic point of discussion, if the acquirer (bonafide) acquiring the real rights of land from a registered but, according to the law not really entitled person, and if the acquirer does not know about the defect of registered rights of his legal predecessor, what kind of legal protection he can expect. This article analysing the Hungarian judicial practice, describes the continuously decreasing level of defence of the bona fide third-party rightholder and in parallel to increasing the legal protection of formerly beneficiaries of rights

* Egyetemi tanár, tanszékvezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrárjogi Tanszék.

in real property. This kind of decreasing protection level of bonafide third-party rightholder is suitable for undermining the public trust in land registry.

Keywords: land registry rights, formerly substantive right holder, bona fidei acquirer, legal effect of public trust, balanced legal protection of interests, critical period of time for legal defencing

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2013>

Az ingatlan-nyilvántartási törvény (Inytv.) kodifikálása során azért került az ingatlan-nyilvántartási törvénybe a törlési perek hatályának szabályozása, mert a régi Ptk. kiutaló szabályt adott az ingatlan-nyilvántartás részletes szabályozására. Mindezek alapján senki sem gondolt arra, hogy az ingatlan-nyilvántartási vélelemhatályok, illetve az arra épített jogvédelmi hatályoknak a Ptk.-án kívül való elhelyezése éppen a bírói joggyakorlatban eredményezhet feszültségviszonyt a Ptk. és az Inytv. alkalmazása során. Mégis így történt.

A bírói jogértelmezés egyszerre kezdte ki a jogvédelem negatív és pozitív publicitási oldalát, egyedi elszigetelt jogviszonyok vélt védelmében bizonytalanabbá tette az ingatlan-nyilvántartási jogvédelem rendszerbe szervezett lényegét.

A meglepő az, hogy az anyagi jogi jogosult egyedi biztonsága megerősítésében és ezzel párhuzamosan a kollektív ingatlanforgalmi biztonság gyengítésében a bírói gyakorlat meghatározó szerepet játszik. A magyar bírói gyakorlat a klasszikus telekkönyv idejében is el-eltért a telekkönyvi jogvédelmi hatályaitól. A Kúria nem egyszer dogmatikai önellentmondásba keveredett a bejegyzés inter partes jogkeletkeztető hatályának publicitási hatállyal való összemosásával.

A XXI. század elején a Fővárosi ítélőtábla eseti döntésében a régi Ptk. idején rámutatott arra, hogy a törlési perben az igényérvényesítési határidők¹a 4/2003. PJE számú határozat értelmében elévülési jellegűek. Az elévülés a felperesi kereset megindításáig nyugodhat is. A felülvizsgálati kérelem folytán eljáró Legfelsőbb Bíróság ítéletének indokolása szerint a törlési perekre² vonatkozó határidő nem elévülési, hanem jogvesztő tartalmú. Több, mint bizarr módon a Legfelsőbb Bíróság Pfv. I.20.245/2009/8. számú ítéletében arra a következtetésre jutott, hogy ezt a határidőt nem a bejegyzéstől, hanem a bejegyzést elrendelő határozat jogerőre emelkedésétől kell számítani.

A bírói joggyakorlat a kötelmi érvénytelenségi perekben az eredeti állapot visszaállítása felőli döntéshozatal során viszonylag gyorsan találkozott az ingatlan-nyilvántartási dologi jogi korlátokkal, és nem tudott mit kezdeni vele: egyfelől az Inytv.-t vagy a Ptk.-hoz képest speciális, a bíróság által nem feltétlenül alkalmazandó törvényi szabálynak találta, amelynek következtében nem gondolta alkalmazandónak a kötelmi érvénytelenségi perekben, másfelől fellépett egy sui

¹ A bejegyzési ranghelyhez kapcsolt törlési kereset benyújtására szabott objektív 3 éves határidő a perindítási határidőt megrövidíti és a sérelmet szenvedett felet a jogérvényesítésben korlátozza, ha a bejegyzési eljárás jelentősen elhúzódik. Akár el is telhet anélkül, hogy egyáltalán megnyílt volna.

² A bejegyzés érvénytelensége akkor állapítható meg, ha az alapjául szolgáló jogügylet érvénytelen, vagy ha az ingatlanügyi hatóság követett el valamilyen földhivatali eljárásban nem orvosolható jogszabálysértést. Lehet közjogi érvénytelenség is az Ákr. szerinti érvénytelenség eseteiben.

generis törlési peri konstrukció kialakítása igényével,³ harmadrészt el kezdte alakítani annak tartalmát az Inytv.-vel feszültségviszonyba állítva.

A kötelmi peres ügyszakban dolgozó bírák egy része a Ptk. anyagi jogi szabályainak alkalmazásán túl elutasította az ingatlan-nyilvántartási anyagi jog szabályainak alkalmazását, ha azok az ítélelhozatal során korlátot jelentettek a kötelmi jogi következmények levonásában. Ennek egyik megjelenési pontja az un. kötelező, illetve fakultatív ingatlan-nyilvántartási jogokat érintő érvénytelenségi perek és az azok törlésére irányuló törlési perek egymáshoz való viszonyának kérdése volt.⁴ A kötelmi bírósági tanácsok egy része a kötelmi jogi perekben⁵ az ingatlan-nyilvántartás szabályainak döntést korlátozó tartalmával szembesülve, a Ptk. kötelmi anyagi jogi szabályait mindenkéféllött állónak tekintette és nem fogadta el, hogy az ítélelhozatalnak az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabályaival összhangban álló tartalommal lenne meghozható.⁶ A beszűkülött bírósági álláspont szerint „a kötelmi jogosultak jogérvényesítésére a kötelmi jog szabályai alkalmazandók, s ha az igény érvényesítése a kötelmi jog által megszabott határidőn belül történt, elvileg az Inytv. jóhiszemű jogszerzőt védő szabályai nem alkalmazhatóak, minthogy kötelmi jogi alapon az ő jogcímének érvénytelensége is levezethető.”⁷

³ Van is ennek az elévülés oldaláról jogirodalmi alátámasztása: Kiss Albert a magánjogi elévülésről írt monográfiájában részletesen tárgyalja azokat az igényeket, kereseteket, amelyek nem esnek elévülés alá: „3. a családjogi viszonyon alapuló igények, amennyiben arra irányulnak, hogy az illető családjogi viszonyoknak megfelelő állapot a jövőre nézve helyreállítassék; 5. a telekkönyvön kívüli elbirtoklás alapján a szerzésekör bejegyzett tulajdonos vagy későbbi harmadik jogszerző ellen támasztható keresetek; Kiss Albert: Az elévülés a magyar anyagi magánjogban. Politzer, Budapest, 1902, 160. Adott lehet az telekkönyvi elbirtoklásra alapozott gondolati párhuzama is a restitúciós igények elévülése körében a Kúriának az érvénytelenség jogi következményeire vonatkozó véleménye alapján: „Amennyiben a bíróság a szerződés érvénytelenségét megállapította, „az érvénytelenség további jogkövetkezményeit – mind semmisség, mind megtámadhatóság esetén – a bíróság csak a fél erre irányuló kérelme alapján, az elévülés, illetve elbirtoklás korlátai között alkalmazza.” „Az érvénytelenség jogkövetkezményeként a szerződő felek jogviszonyának a bíróság általi rendezésére csak az elévülés, illetve az elbirtoklás időbeli korlátai között kerülhet sor. A semmisségre való határidő nélküli hivatkozás tétele tehát, csak az érvénytelenség általános jogkövetkezményének az érvényesülésére vonatkozik, nem jelenti azonban a restitúciós, illetve elszámolási igények érvényesíthetőségének a határidő nélkülségét.” Lásd erről különösen Süliné dr Tózsér Erzsébet. Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos dologi és kötelmi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. Magyar Jog.2010.8. szám.: (augusztus).

⁴ Kovács László: Feszültségi pontok a tulajdonjog és az ingatlan-nyilvántartás szabályainak találkozásánál. Magyar Jog 2009. 8. szám; Kazay László Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonjog törléséről. Magyar Jog 2010/8. 474-478.

⁵ A szerződés érvénytelenségével, a többszöri eladás esetén a tulajdonjogot szerző személyének megállapításával, illetve az elővásárlási jog megsértésével kapcsolatos perekben. Lásd még Dr. Kemenes István az „Összegző megállapítások a szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi összefüggéseikhez”, Bírósági Döntések Tára 2010. évi 1. szám 63-66. o., továbbá a Ptk.és az Inytv.. közötti feszültségviszonyt publikáló : Dr. Kovács László: Feszültségi pontok a tulajdonjog és az ingatlan-nyilvántartás szabályainak , találkozásánál Magyar Jog 2009. augusztusi száma 475. oldal

⁶ Süliné dr. Tózsér Erzsébet Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos kötelmi és dologi jogi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. (bíró, Debreceni Ítéletábla, Magyar Jog folyóirat 2010. évi 8. szám

⁷ A Ptk. hatálybalépése után a bírói gyakorlat a lehetetlen szolgáltatások körét – a törvény eredeti céljával szemben – fokozatosan a lehetséges végső határig bővítette és eljutott a szubjektíve lehetetlen szolgáltatásoknak az időleges szolgáltatási képtelenséggel való azonosításáig. A 2000-es évek elején

Rövidesen meg is jelent a jogirodalomban is a kötelmi érvénytelenségi perekben eljáró bírósági jogalkalmazói ellenállás jele,⁸ egyfelől jogalkalmazói értelmezési problémafelvetésként,⁹ másfelől látszólagos törvényi kollízió képében, a Ptk. és az Inyvt. feszültségviszonyaként megfogalmazva.¹⁰ A meghatározóan három ítéletábrán kialakuló fellebbviteli bírósági jogértelmezés igazán nem az Inyvt. és a régi Ptk. feszültségviszonyából fakadt, hanem az Inyvt. félreértéséből.

Az Ítéletábrák sajátos jogértelmezésére a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma előbb 2/2005. (VI. 5.) szám alatt véleményt nyilvánított az ingatlan átruházási szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti és az ingatlan-nyilvántartási perek összefüggéseiről. A 2/2005. LFB. PK Vélemény egyértelművé tette azt, hogy „a Ptk. normarendszerét az Inyvt. rendelkezései kiegészítik... a két törvény koherenciája teljes, ezért alkalmazásuk is együttes.” Az 5/2005. számú PK Vélemény az ingatlan átruházási szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti és az ún. ingatlan-nyilvántartási perek viszonyáról adott jogegységesítő jogértelmezést.¹¹ A 3/2010. (XII.6.) PK vélemény az ingatlan átruházási szerződések érvénytelenségének megállapítása iránti és az ingatlan-nyilvántartási perek összefüggéseit elemezte, a kötelmi érvénytelenségi és a dologi törlési per kapcsolatát érintően a joggyakorlat egységesítésére törekedett.

Mindhárom PK Vélemény kongruens rendszerben értelmezte egyfelől a Ptk.-nak az ingatlan átruházási szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti, másfelől az Inyvt.-nek az ingatlan-nyilvántartási törlési perek viszonyát szabályozó normarendszerét, és deklarálta, hogy a „két törvény koherenciája teljes, ezért alkalmazásuk is együttes.” Ebből egyenesen következett volna, hogy az Inyvt. eltérést nem engedő szabályai akkor is alkalmazásra kerülnek, ha azoktól a Ptk. bizonyos igények tágabb értelemben vett érvényesíthetősége tekintetében megengedőbb.¹²

Külön is említésre méltó az EBH 2008. évi 1865. számú döntés argumentációja, amely újra értelmezte a törlési perek dogmatikai modelljét az ingatlan-nyilvántartási

a Legfelsőbb Bíróság megváltoztatta jogértelmezését, a tulajdonszerzésben elválasztotta a kötelmi és dologi jogviszonyt. A kötelei ügylet tekintetében kimondta: önmagában az a körülmény, hogy ha a fél olyan dolog tulajdonjogának az átruházására vállalt kötelezettséget, amelynek nem tulajdonosa, nem eredményezi szolgáltatás lehetetlensége miatt a szerződés semmisségét, hanem az átruházót jogszavatosság terheli és a jogkövetkezmények is ehhez igazodnak.

⁸ A bíróságok kollégiumi ülésein hangsúlyosan megjelennek olyan vélemények, amelyek a szerződések érvénytelensége iránti és a törlési pereket – helyesen – két különböző, tárgyukban és tartamukban önálló jogvédelmi eszköznek tekintik, ugyanakkor lehetőséget látnak – a törlési per hatályával – az eredeti ingatlan-nyilvántartási állapot helyreállítására tisztán kötelmi alapon is. Lásd erről különösen Dr. Kemenes István: Összegző megállapítások a szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi összefüggéseiről. BDT 2010/1. Süliné dr Tózsér Erzsébet. Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos dologi és kötelmi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. : Magyar Jog.2010.8. szám.

⁹ Süliné dr Tózsér Erzsébet: i.m., továbbá Süliné: A polgári per bírósága, mint a közigazgatási per felperese? Magyar jog.2007. februári száma

¹⁰ Kovács László: Feszültségi pontok a tulajdonjog és az ingatlan-nyilvántartás szabályainak találkozásánál. Magyar Jog 2009. 8. szám. 475.o.

¹¹ Közzétételre került BH 2005/9 szám alatt.

¹² Dr. Kazay László Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonjog törléséről. Magyar Jog 2010/8. 474-478.

harmadikat érintő részében: nem tekintette többé az eredeti érvénytelenségben szenvedő bejegyzésen alapuló további szerzést önmagában is érvénytelennek, hanem a jogügylet utólagos jogi lehetetlenülését¹³ állapította meg. A megoldás kötelmi gondolati szála bár vitatható, de színvonalas.

A PK Vélemények ellenére a Szegedi,¹⁴ a Győri¹⁵ Ítéltábla ezzel ellentétes, tartalmilag azonban egységes joggyakorlatot alakított ki.¹⁶ Valójában a Fővárosi és a Debreceni Ítéltábla is azonos, a PK Véleménytől eltérő álláspontot képviselt.¹⁷

Az ítéltáblai jogértelmezés szerint ugyanis a szerződések érvénytelensége iránti és a törlési perek két, különböző, tárgyukban és tartamukban önálló jogvédelmi eszköznek tekintendők,¹⁸ de éppen ezért lehetőség van tisztán kötelmi alapon is a törlési per hatályával azonos módon az eredeti ingatlan-nyilvántartási állapot helyreállítására.¹⁹

Ez a bírói megközelítés képezte alapját annak a jogértelmezésnek is, amely az Inyvt. Magyar Közlönyben megjelent hatályos 5.§(4) bekezdése szerinti joghelyzetben törlési kereset megindítására nem jogosultnak is törlési perindításra adott volna jogot további jóhiszemű jogszerző jogának törlésére is. „ Ez esetben tehát a további jogszerző elleni törlési keresetnek nem csak akkor lehetne helye, ha az előző bejegyzés érvénytelensége iránti per is törlési per, hanem bármely olyan esetben, amikor a kereseti kérelem szükségképpen törlést eredményez, tekintve, hogy a további jogszerzővel szembeni igény kötelelem híján csak dologi lehet.²⁰ Ezen elv mentén lenne elbíráható méltánytalanság nélkül a hitelező által indított

¹³ Az érvénytelen bejegyzésen alapuló további jóhiszemű szerzőkkel szemben a törlés alapja az ingatlan-nyilvántartási elődjük javára szóló bejegyzés érvénytelensége, melynek folytán a javukra szóló bejegyzés is megdől, ebből következően az általuk kötött jogügylet érvényességét a bíróság a perben nem vizsgálja. Amennyiben a további jogszerzők a jogügyletet elődjükkel, annak az ingatlan-nyilvántartásba már bejegyzett jogára tekintettel (és annak fennállásában bízva) kötötték, a szerződésük önmagában az ingatlan-nyilvántartási előző jogának törlése miatt nem érvénytelen, hanem általában az ingatlan-nyilvántartási előző teljesítése - éppen a javára szóló bejegyzés törlése miatt - utóbb lehetetlenné válik.”

¹⁴ Szegedi Ítéltábla Pf.II.20. 455/2009/2 (SZIT-H-PJ.2009.153. számú ítéletben házassági vagyontársasági igény elbírálása során, majd Pf.20 .359/2009/4 számú , SZIT-H-PJ 2009.129. számú, elővásárlási jogosult hatálytalansági igénye elbírálása során hozott ítéletében kerülte meg az Inyvt.. 5.§.(4) bekezdését, valójában hozott célzatosan, eltérő jogértelmezés alapján, a PK Véleménnyel ellentétes ítéletet.

¹⁵ Győri Ítéltábla Pf. 20.429/2009/4. számú ítélete GYIT- H-PJ 2010.10. számú, ingatlan tulajdonjog kétszeri elidegenítése ügyében kerülte meg az Inyvt.. 5.§.(4) bekezdését, valójában hozott célzatosan, eltérő jogértelmezés alapján, a PK Véleménnyel ellentétes ítéletet.

¹⁶ Lásd erről pl. Horvát Gyula: *Ingatlan-nyilvántartás*.

¹⁷ Süliné dr Tózsér Erzsébet: *A Debreceni Ítéltábla bírása cikke ezt az álláspontot tükrözi.. Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos dologi és kötelemi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. : Magyar Jog.2010.8. szám 14. o.*

¹⁸ Lásd pl. Dr. Kemenes István: *Összegző megállapítások a szerződés érvénytelensége iránti perek eljárási jogi összefüggéseiről*.

¹⁹ Südiné: i.m., továbbá Dr. Szücs József bírő Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiuma: *A tulajdonjog védelme és közhitelesség az érvénytelenségre alapított ingatlan-nyilvántartási törlési perekben* Összeállította: A közhitelesség érvényesülése az ingatlan tulajdonjogának szerzését telekkönyvi bejegyzéshez kapcsoló egyes jogrendszerekben. Budapest, 2009. november 2. Kézirat.

²⁰ Pedig a törlési per mindig, így érvénytelenségre alapítottan is dologi jogi per, mert a dologi jog megszűnését a ingatlan-nyilvántartási törlés eredményezi, illetve a ingatlan-nyilvántartási bejegyzéssel „dologiasított” kötelmi jogok védelmét szünteti meg.

érvénytelenségi per, ha az adóstól szerződés alapján megszerzett ingatlan tulajdonjogát a vevő jóhiszemű harmadik személyre időközben átruházta. Miután ez esetben a kereshetőségi jog kiterjed az adós és a vele szerződő fél között a szerződéskötést megelőző állapot úgynevezett részleges, kizárólag az ingatlan tulajdonjogát érintő visszaállítására, a hitelező önálló törlési keresetben kérhetné a további jóhiszemű szerző tulajdonjogának törlését is. A törlési kereset ilyen esetben az adóssal szerződő fél tulajdonjogának bejegyzésétől számított három év alatt lenne megindítható.”

A bírósági jogértelmezési törekvések részben sikerre vezettek, az Inyvt. régi 62.§-a kiegészült, majd a hatályos Ptk.-ban meg is jelent a törlési perek indításának tágabb esetköre.²¹

Ha a két jogszabályi helyet összevetjük egymással, akkor rövidesen újabb feszültségpontokról fogunk olvasni, talán arról is, hogy az Inyvt. nem foszthatja meg a Ptk. szerinti törlés folytán jogosulttá váló személyt a törlési per megindításától azzal, hogy arra nem ad szabályt.

Az Inyvt. 5.§.(4) bekezdése kodifikálásnak kifejezett célja volt az ingatlan-nyilvántartás közbizalmi hatásának növelése, a közhitelesség megerősítése. Ez pedig elképzelhetetlen volt anélkül, hogy a magánjog visszaállítsa a nyilvántartási jóhiszemű harmadik azonnali és feltétlen jogvédelmét a telekkönyvön kívüli jogszerzőkkel szemben. Ezt a szabályt a hatályos Ptk. is tartalmazza, a bírósági joggyakorlat megerősítette a bírósági joggyakorlat a házassági vagyoni jogi perekben.²² Ezzel volt összhangban az Inyvt. régi 63.§.-a alapján indítható, a bejegyzés érvénytelenségén alapuló törlési perek megindításának lehetősége, amely a kötelmi perek érintő bírói ítélezésben ellentétes reakciókat váltott ki.²³ A bírói hatalom számára elfogadhatatlanná vált, hogy a „törlési per csak annak áll rendelkezésére, akinek van vagy volt az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett joga. Megjelent ez az ingatlan-nyilvántartási jogvédelem feloldó jogértelmezése az „igazságosság” versus „jogszerűség” kettősségének konfliktusába öltöztetve a jogvédelmi hatály negatív esetkörében is, amikor az ingatlan-nyilvántartáson kívüli, akár csak kötelmi, mint pl. a hatálytalansági²⁴ igényen alapuló jogosultnak a

²¹ Lásd a Ptk. „bejegyzés törlése esetén jogosulttá váló személy” bizonytalan fogalmát.

²² A bizalomvédelmi hatályt romboló régebbi bírósági jogértelmezés (pl. Legf. Bír. Pfv. V. 20.564/1995. szám alatt.) a házastársi közös vagyon védelmének az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogosulttal szemben történő érvényesíthetőségéről.

²³ A mozaikos bírói gyakorlat kapcsán kiemelendő a Pk. V. 3797/1930. számú kúrai döntés, amely a kiigazítási perekben azonnali és teljes jogvédelmet adott a telekkönyvben bízva, jóhiszeműen és ellenérték fejében jogot szerző harmadik személynek. A Pk.V. 8391. számú határozat ezzel ellentétes jogértelmezést képviselt: Ezzel ellentétes a későbbi Legfelsőbb Bíróság Pfv. I/A. 21.828/2000/3. számú döntése, továbbá Legf. Bír. Pfv. V. 20.564/1995. sz. döntés. Salamonné Dr. Solymosi Ibolya: Magyar Jog 1982/4. szám, hivatkozva Dr. Szigligeti Viktor: Házasság vagyoni jog c. művét (JKK Kiadó, Budapest, 1959.)

²⁴ Az rPtk hatálya alatt az EBH2011. 2405. számú döntést: „Hatálytalan árverés esetén az árverési vevő, illetve a tőle szerző fél tulajdonjoga a törlési perek szabályai szerint törölhető az ingatlan-nyilvántartásból.” A hatályos Ptk. alapján a Kúria Jogegységi döntésben erősítette ezt meg a hatálytalanság minden esetére: PJD2020. 32. „Az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége (a bizalom elve) védi a jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzőket. A szabályozás néhány ponton áttöri a bizalom elvét: nem terjed ki arra, akivel szemben törlési keresetet indítanak, valamint a védelem áttörését jelenti a fedezetelvonó szerződés is.”

jóhiszemű ingatlan-nyilvántartási harmadikkal szembeni törlési igénye érvényesítése során. Az érvénytelen bejegyzésre szűkülő telekkönyvi jogi törlési igénytől az érvénytelen okiraton alapuló törlési igényen át gyorsan eljutott a bírói joggyakorlat a hatálytalanná vált szerződésen alapuló törlési igénynek legitimálásához.

A kötelmi érvénytelenségi perekben vált nyilvánvalóvá, hogy a Ptk. szabályainak változatlansága mellett önmagában az ingatlan-nyilvántartási törvény új szabályrendszere átalakíthatja-e a szerződések érvénytelenségi pereiben²⁵ a jogkövetkezmények levonását. Az ítéletábrák álláspontja szerint a kötelmi jogosultak jogérvényesítésére a kötelmi jog szabályai alkalmazandók, s ha az igény érvényesítése a kötelmi jog által megszabott határidőn belül történt, az Inyvtv. a jóhiszemű szerzőt védő szabályai nem alkalmazhatóak, minthogy kötelmi jogi alapon az ő jogcímének érvénytelensége is levezethető.²⁶ Aki az ingatlan-nyilvántartási törlési kereset megindítására nem jogosult, a kötelmi igénye érvényesítésénél nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe annál, mint aki nyilvántartott joggal rendelkezik, vagy rendelkezett. Lehetőséget kell kapnia tehát arra, hogy kereste alapján további jóhiszemű jogszerző jogának törlését is kérhesse a jogvesztő határidőn belül.²⁷

A törlési perekre vonatkozóan fenn álló kettős szabályozás alapján felmerült egy a jóhiszemű ingatlan-nyilvántartási jogot szerzők elleni, egyébként az Inyvtv. rendszerén és modelljén felépülő, azzal minden tekintetben azonos tartalmú tisztán kötelmi alapú, érvénytelenségi törlési per koncepciója, egy az érvénytelenségen alapuló törlési keresetet is magában foglaló un sui generis törlési per kreálásának indokoltsága. A kétféle törlési pertípus - az Inyvtv. szerinti törlési indítására jogosult, illetve de lege ferenda a Ptk. által meghatározott jogosult által indított - között a joghatásban nem lenne különbség. Ennek alapján törlési pernek „nem csak akkor lehetne helye, ha az előző bejegyzés érvénytelensége iránti per is törlési per, hanem bármilyen olyan esetben, amikor a kereseti kérelem szükségképpen törlést eredményez, tekintve, hogy a további jogszerzővel szembeni igény kötelem híján csak dologi lehet.”²⁸ Ennek a megoldásnak az alapján kezelhetők lennének a hitelezők által indított érvénytelenségi peren alapuló törlési igények, ha a vevő az adóstól a megszerzett ingatlan tulajdonjogát további, jóhiszemű harmadik személyre ruházta át.²⁹

A bejegyzés alapjául szolgáló jogügylettől való elállás esetén a törlési per jogosultja nem jogsértően törölt ingatlan-nyilvántartási előző, de nem is ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogosult. A bejegyzés alapjául szolgáló szerződéstől való elállás valójában egy, éppen a jóhiszemű ingatlan-nyilvántartási harmadik szerző elől

²⁵ Kisfaludi András: A szerződés érvénytelensége és a közhiteles nyilvántartások; Liber Amicorum Studiae E. Weiss Bp. 2002. ELTE ÁJK

²⁶ Támaszkodik erre Kovács László: Feszültségi pontok a tulajdonjog és az ingatlan-nyilvántartás szabályainak találkozásánál. Magyar Jog 2009. 8. szám. 475.o.

²⁷ Diszkrét bája e felfogásnak, hogy ezt a határidőt a kötelmi jogi igényérvényesítési határidőből eltérően az érvénytelenségi törlési per szerinti jogvesztő 3 éves határidőn belülré állapítja meg.

²⁸ Sülliné dr Tózsér Erzsébet. Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos dologi és kötelmi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. : Magyar Jog.2010.8. szám.: (augusztus) 14. oldal

²⁹ Úgy tűnik, hogy bár ellentétes kiindulópontból, de hasonló álláspontot képviselt Kemenes István: Összegző megállapítások a szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi összefüggéseire című tanulmányban. Bírósági Döntések Tára.2010. I. szám. 53-66.o.

elrejtett bontó feltétel érvényesítése, amelyet az ingatlan-nyilvántartási jogállapotban bízó fél nem ismerhet, következésképpen nem mérhet fel, az alapul szolgáló jogügylet ismerete nélkül. Ennek az *ex tunc* szerződés megszüntetési módnak a kikötése esetén vagy eleve nem lehetne eleget tenni a bejegyzési kérelemnek (beépített jogmegszűnés), vagy figyelembe kellene venni az eredeti ügyletet kötő felek jóhiszeműségének hiányát: a bejegyzést engedő félnél különösen, hiszen e jog fenn tartása egyértelműen jelzi a kötelmi jogviszony teljesítésével és lezárásával kapcsolatos bizonytalanságot. Ez a beépített bizonytalanság nem hárítható át olyan harmadik személyekre, akik nem tudhatnak az egyedi kötelmi jogviszony rejtett belső eleméről. Van nyilvánosságra hozatali módja ennek jóhiszemű joggyakorlás mellett a bejegyzési engedély visszatartásában, vagy bejegyzés megengedése mellett a jelzálogjog, elidegenítési és terhelési tilalom kikötésével. Az a bírói gyakorlat, amely az ilyen rejtett, utólagosan ható ügyletbontó tényállási elemeknek³⁰helyet biztosított, egyfelől kiegyensúlyozott mérlegelés nélkül nyúlt bele jogviszonyokba, teljesen figyelmen kívül hagyta a közhitelesség jelentéstartalmát a BH 1997. évi 448. számú döntésben.³¹

Valójában ezt erősítette az LFB megváltoztatott korábbi kötelmi jogi értelmezése is,³²amely az eredetileg érvénytelen szerződésen alapuló további szerződés további, utólagos érvénytelenségét megállapíthatónak tartotta. A megváltozott bírói jogértelmezés kizárta az érvénytelenség vizsgálatát az ingatlan-nyilvántartásban bízva szerző további jogosultak esetében, arra hivatkozással, hogy velük szemben a törlés alapja már nem az ingatlan-nyilvántartási elődjük javára szóló bejegyzés érvénytelensége, hanem a jogelőd tulajdonjogának törlése következtében az ingatlan-nyilvántartási előző hiánya. Nos, ez biztosan nem lehet jogalap önmagában a törlésre, mert az ingatlan-nyilvántartási előző hiánya, a bejegyzés alaki jogi elutasítását váltja ki, míg a törlési per anyagi jogi érvénytelenségen alapul mind a közvetlen jogutód, mind az un. ingatlan-nyilvántartási harmadik szerzővel szemben. A jogelőd – kritikus időn belül megállapítható - utólag érvénytelenné vált bejegyzése a valódi törlési jogalap, annak reflexhatása sugárzik ki a további jogszerzőre is. Ez a régi osztrák telekkönyvi jogcsalád un. gyengített jogvédelmi hatásának lényege.

Ha a felek a szerződés hatályának beálltát, illetve megszűnését feltételhez kötik, a felfüggesztő, vagy a bontó feltétel bekövetkezéséig, illetőleg meghíúsulásáig függő helyzet áll fenn. Ennek időtartama alatt a törvény a felek mozgásterét korlátozza, mert egyik fél sem tanúsíthat olyan magatartást, amely a másik fél jogára sérelmes. A feleknek azonban nemcsak azoktól a magatartásoktól kell tartózkodniuk, amelyek a másik fél jogának csorbítására vagy meghíúsítására alkalmasak, hanem az együttműködési kötelezettség alapelveivel összhangban - a szerződés teljesítését

³⁰ A bontó feltétel beállta miatt nyilvánvalóan hatálytalan adásvételi szerződés alapján a tulajdonosváltás az ingatlan-nyilvántartásba nem jegyezhető be.

³¹ A jog megszűnésére alapított törlési kereset mind a telekkönyvi jogban, mind az Inyvt. hatálya alatt csak az in futuro jogmegszűnésekre került szabályozásra. A nyilvántartási jog nem engedte a függő, illetve bontó feltételekkel terhelt jogok nyilvántartási bejegyzését. Bejegyzés esetén viszont nem engedte meg a törlésüket a ingatlan-nyilvántartási előző alapján.

³² Sőt, az Inyvt. egyetlen szabálya sem adott törvényi törlési jogalapot az ingatlan-nyilvántartási előző hiánya esetére, a bejegyzés utólagosan fellépő helytelenségét nem szabályozta törlési per alapjaként.

elősegítő, az adott helyzetben általában elvárható magatartást kell tanúsítaniuk. A felfüggesztő feltétellel eladott vagy bontó feltétellel megvásárolt dologról - a függő jogi helyzet fennállása alatt - a felek nem rendelkezhetnek, azaz a dolgot harmadik személynek nem értékesíthetik. Ha a tilalom ellenére a függő helyzetben az egyik fél harmadik személlyel újabb adásvételi szerződést köt, ez a rendelkezés semmis. Ha azonban a jogügylettel kapcsolatban a harmadik személy valamilyen jogot szerez, a jogszerzés csak két törvényi feltétel együttes fennállása esetén részesül védelemben, ha az jóhiszemű volt és a jogszerzésre ellenérték fejében került sor.

A bírói jogértelmezés sokkal inkább arra helyezte a hangsúlyt, hogy a további jogszerzők bejegyzése alapjául szolgáló szerződés - az ingatlan-nyilvántartásba már bejegyzett jogra tekintettel és annak fennállásában bízva kötötték - önmagában az ingatlan-nyilvántartási előző jogának törlése miatt nem érvénytelen, hanem általában az ingatlan-nyilvántartási előző teljesítése - éppen a javára szóló bejegyzés törlése miatt - utóbb lehetetlenné válik. Ebből következően az általuk kötött jogügylet érvényességét a bíróság ebben a perben nem vizsgálja. A bíróság az utólagos jogi lehetetlenülés –kötelmi jogi – következményeit a dologi ügyletre kivetítve szerencsére nem vonta le, igaz semmi mást sem vont le következtetésként. Mégis, számomra, ebben a jogértelmezésben közvetetten benne van az utólag helytelenné vált bejegyzés fogalmának bírósági jogalkalmazói megállapítása.

A bejegyzés alapjául szolgáló kötelelem utólagos okból történő olyan megszűnése, amelyet az ingatlan-nyilvántartás nem tükröz, és ahhoz vélelemhatályok nem fűződnek, nemcsak nem vezethet a bejegyzésnek az érvénytelenségéhez, hanem annak erga omnes történő megszűnéséhez sem. A törléshez ezért csak a jog megszűnésén alapuló törlési kereset útján vezethet az út, érvénytelenségen alapuló törlési kereset semmiképpen sem lehetséges. A megszűnésre alapozott törlési kereset esetén viszont nem lehetséges az eredeti állapot helyre állítása, ha a bejegyzésben bízva további ingatlan-nyilvántartási jogosult szerzett jogot, mert őt csak az érvénytelenségre alapított törlési igény érinti, a megszűnés nem, hiszen az ő joga nem szűnt meg. A BH 2004. évi 321. számon regisztrált döntésben a bíróság kötelmi jogi érveléssel jutott el a helyes döntésig, de az nem jelent meg a döntésben, hogy ingatlan-nyilvántartási törléshez, törlési per indítására alapozott dologi jogosultság nincs meg az Inyvtv. alapján.³³

A Ptk. alapján a kötelmi érvénytelenségi, illetőleg a törlési perben, mint dologi jogi perben mindaddig nincs joghatásbéli különbség,³⁴ amíg az érvénytelen kötelmi szerződés alapján bejegyzett jogosulttal szemben kell az érvénytelenség jogkövetkezményeit levonni. Alanyi oldalról viszont már ekkor is voltak különbségek, a törlési pert csak a ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogaiban sértett „Vorman”

³³ PI Vonatkozik ez például arra az esetre, ha a vevő pert indít a szerződés érvénytelensége miatt, illetve a ha jogszabály rendelkezése alapján harmadik személy a jogkövetkezmények legalább részbeni levonására kiterjedően támadja meg a felek szerződését. Különös hivatkozási alappá vált a hitelezőnek vagy a felszámolóknak az 1991. évi XLI.tv 41.§-ban foglaltak alapján az adós által kötött szerződések megtámadására való törvényi feljogosítása, illetve annak az ingatlan-nyilvántartási változásra kiható hatálya.

³⁴ Ez a különbség azért nem volt meg, mert az Inyvtv. szabályai a közvetlen nyilvántartási jogutód ellen az anyagi jogi elévülési időket állították be a törlési per megindítására feltételül.

indíthatta meg.³⁵ A különbségek akkor jelentkeznek, amikor az érvénytelen szerződésen alapuló bejegyzésre alapozva további jogszerzés történt és időközben harmadik jóhiszemű személy további bejegyzés folytán jogosulttá vált. Ebben az esetben, a korábban bejegyzett jogosult által indított törlési perre az Inyt.63.§-ának rendelkezései az irányadóak.

Az Inyvtv. korábbi 5.§.(4) bekezdésből, a Ptk.- még hatályos - 5:175.§-ból az következik, hogy az ingatlan-nyilvántartás szerinti jóhiszemű harmadik személyt minden ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogosulttal szemben törvényes védelem illeti meg, és ez a védelem teljes és azonnali. A jogértelmezés a Ptk. 5:170.§ - 174.§-okban foglalt törvényes védelemhatályokon alapul. A Ptk. 5:175.§ ugyanis nem megdönthető jogvédő hatásról szól, hanem azonnal beálló, azaz időben nem késleltetett, és feltétlen jogvédő hatásról. Ebből az is következik, hogy nemcsak azokkal szemben hatályosul, akik a nyilvántartáson kívül szereztek un. ingatlan-nyilvántartási jogot. Az ilyen jogszerzőnek a saját mulasztása az oka annak, hogy időben nem szerezte meg az ingatlan-nyilvántartási publicitást, számára felróható a forgalom biztonságának sérülése, ezért egyedi jogvédelme kevésbé fontos, mint az ingatlan-nyilvántartási állapot alapján gondosan és jóhiszeműen eljáró és ellenérték fejében jogot szerző érdekeinek védelme. Minden olyan személy, akinek joga nem jelenhet meg az ingatlan-nyilvántartásban osztja ezt a sorsot a kollektív forgalmi biztonság megteremtése érdekében.³⁶ Külön érdekessége ennek a jogértelmezésnek a két párhuzamos joglátszat: a tényleges birtok, illetve a joglátszati jelbirtok közötti döntés: a tényleges birtoklással megerősített érvényes kötelmi jogcímes felperest nem illetheti meg több jog, mint az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonost a többi jogszerzővel szemben.

A hatálytalansági kötelmi igény szerinti jogosultakat megillető törlési perre jogosultság összeegyeztethetetlen egyfelől a Ptk.-nak az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogosultak igényének mellőzését elrendelő szabályával, illetve az ingatlan-nyilvántartás funkciójának félreértésen alapul. A Ptk. ingatlan-nyilvántartási jogvédelmi szabályai a közbizalom kialakítása végett szándékoltnak ejtik el az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogosultak jogvédelmét. Lehet egy jogügylet kötelmi jogi szempontból érvénytelen, hatálytalan, de annak következményeit a dologi jogi szakaszban a törlési kereset alapján le lehet, és ezért kell vonni, de ennek van egy határa: a jogvédelmi hatás közvetlen és teljes negatív metszete és a gyengített pozitív mozzanataként a jogvesztő törlési határidő. A jogvédelemi rendszer nem az egyes szereplőket célozza meg, az ingatlan-nyilvántartási harmadikat nem közvetlenül, nem is igazán személyében védi, hanem az ingatlan-nyilvántartás alapján a szerzések és jogok biztonságát. Ez a jogvédelmi szabály mindig belép, ha a bármilyen jogalakító rendelkezés (szerződés, hatósági döntés, bírósági határozat ingatlan-nyilvántartási jogra irányulóan a ingatlan-nyilvántartás tartalmát kívánja átrendezni.

³⁵ Ez látszik meginogni az új Ptk.- bírói joggyakorlatot is integráló - jogvédelmi szabályai alapján.

³⁶ Pfv.VI.21708/2008/8. számú jogerős ítélet; Nem véletlen, hogy a Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében úgy foglalt állást, hogy noha a felperes kötelmi jogi igénye érvényesítésével még nem késett el, a jóhiszemű további jogszerzésre tekintettel a bejegyzésre irányuló a bejegyzésre irányuló kereseti kérelmet nem találta teljesíthetőnek

Ceterum censeo: a Ptk. jogvédelmi modellje megváltoztatható, de annak van határa: aki megnyitja az ingatlan-nyilvántartás szigorú jogvédelmi rendszerének „zsilipjeit”, azt „legalább ne döntse le egészen.” Nem lehet védeni az ingatlan-nyilvántartáson kívüli szerzéseket anélkül, hogy az ingatlan-nyilvántartási közhitelességét, közbizalmi rendjét ne törnénk össze.

Irodalomjegyzék

- Horváth Gyula: Ingatlan-nyilvántartás. Complex Kiadó, Budapest, 2010.
 - Kazay László: Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonjog törléséről. Magyar Jog 2010/8. 474-478.
 - Kemenes István: Összegző megállapítások a szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi összefüggéseire, Bírósági Döntések Tára 2010/1. szám 63-66.
 - Kisfaludi András: A szerződés érvénytelensége és a közhiteles nyilvántartások; in: Liber Amicorum. Studia E. Weiss Dedicata. Ünnepi dolgozatok Weiss Emilia tiszteletére, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2002. 133-179.
 - Kiss Albert: Az elévülés a magyar anyagi magánjogban. Politzer, Budapest, 1902
 - Kovács László: Feszültségi pontok a tulajdonjog és az ingatlan-nyilvántartás szabályainak találkozásánál. Magyar Jog 2009/8., 471-479.
 - Salamonné Dr. Solymosi Ibolya: Mi következik az ingatlan-nyilvántartás közhitelességéből? Magyar Jog 1982/4. szám, 332-335.
 - Süliné dr Tózsér Erzsébet: Az ingatlan tulajdonjogával kapcsolatos dologi és kötelemi igények érvényesítése esetén az ingatlan-nyilvántartási eljárás szabta korlátok terjedelme. Magyar Jog.2010.8. szám 479-487
 - Süliné dr Tózsér Erzsébet: A polgári per bírósága, mint a közigazgatási per felperese? Magyar jog.2007/2. szám, 76-81.
-
-

Voltak győztes csatáink. S lesznek még? – Gondolatok a rendszerváltás állampénzügyeiről, különös tekintettel a 2010- 2022 közötti időszakra*

Lentner Csaba**

A tanulmány a rendszerváltozási folyamat bő három évtizedének állampénzügyi vonatkozásait tárgyalja. A szerző szakmai álláspontja, hogy a sikertelenség évtizedei után felépülő aktív állam-vezérelt gazdasági irányítás pénzügyi egyensúlyt, gazdasági növekedést, s jelentős fizetőképes kereslet-gyarapodást hozott a 2010-es években. A jól összehangolt jogi szabályozás által, majd a folyamatos gazdasági visszamérések tapasztalatait újra a szabályozásba építve egy átfogó, a korábbiakhoz képest szignifikáns különbségeket magán hordozó állampénzügyi modell jött létre, amely a fiskális és monetáris irányítás közötti összhangot is jobbára megteremtette. A siker azonban csak részleges, ami már az évtized vége felé feltárt nemzetközi versenyképességi összevetésekből, s főleg a 2020 utáni Covid-19, orosz-ukrán háború gazdasági hatásaira adott válaszokból is kitűnik. Lehet, hogy sokat tettünk, de nem eleget?

Kulcsszavak: rendszerváltozás, állampénzügyek, gazdasági szabályozás, Covid-19, orosz-ukrán háború

We had victorious battles. And will there be more? - Thoughts on the public finances of the regime change, in particular for the period 2010-2022

The study focuses on more than three decades of the regime change process and discusses its main public finance aspects. The author's professional opinion is that the active state-led economic management built up after decades of failure, brought financial balance, economic growth, and a tangible increase in solvent demand after 2010. By re-incorporating the

* A tanulmány a 2022-ben 85 éves Prugberger Tamás professzor, MTA doktor tudományos munkássága és emberi nagysága előtt tiszteleg. Az Ünnepelet több mint három évtizede követett publikációi, szakmai közéleti megnyilvánulásai, s főleg kitüntető barátsága késztet arra, hogy ezen időszak alatt végbement főbb állampénzügyi folyamatokra, különösen a 2010 után megvalósított reform eredményeire irányítsam a figyelmet, de nem elhallgatva a 2020-tól eszkalálódó problémákat. Az Ünnepelettel folytatott gyakori diskurzusaink is jobbára e témákra fókuszáltak, s így legyen egy kis összefoglalás, gondolatébresztő az elmúlt, s előttünk álló évtizedek közpénzügyi folyamatairól, perspektíváiról. Isten éltesen professzor úr!

** Egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhelyének vezetője; tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam és Jogtudományi Karának ORCID: 0000-0003-2241-782X

experiences of well-coordinated legal regulation and continuous economic reviews into the regulation, a comprehensive public finance model with significant differences compared to the previous ones was created, which also created harmony between fiscal and monetary management for the better. However, the success is only partial, which can be seen from the international competitiveness rankings revealed towards the end of the decade, and especially from the responses to the economic effects of Covid-19 and the Russian-Ukrainian war after 2020. Maybe we did a lot, but not enough?

Keywords: regime-change, public finances, legal regulation, Covid-19, Russian-Ukrainian war

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2014>

1. A dolgozat logikája, szakmai vetülete

Az ezredfordulón s az azt követő időszakban élő, alkotó értelmiség visszatérő témája a rendszerváltás sikerességének vagy sikertelenségének megítélése. Megannyi jogászt, közgazdászt készített ezen izgalmas terület arra, hogy szűkebb kutatási témáját is erre építse, de ha ettől távolabbi területet vizsgál, akkor is gyakori a párhuzamállítás, a rendszerváltozás főbb folyamataira történő visszautalás. A szocialista tervezési rendszer összeomlásával felépülő neoliberális piacgazdasági gyakorlat, a maga „megengedő”, deregulatív jogi szabályozásával, a piaci automatizmusok kizárólagosságát preferáló gyakorlatával a 2000-es évek első évtizedének végére már a fiskális kimerültség állapotába került. A 2010-utáni új irányítási gyakorlat azonban fiskális konszolidációt, jegybanki hiperaktivitást, gazdaságélénkítést hozott. Ám a 2020-tól permanens problémák alapján adódik: reziliens, azaz válságálló lett-e az előző évtizedben felépített struktúra? Ez a kérdés legalább olyan módon, s oly hosszú ideig fogja foglalkoztatni a társadalomtudósokat, de a témával csak áttételesen foglalkozó állampolgárokat is, mint az 1968-as Új Gazdasági Mechanizmus, vagy az 1970-es évektől felépülő államadósság keletkezése, vagy akár a rendszerváltozás idején elindított privatizációs folyamat.

2. A rendszerváltozás gazdasági- és állampénzügyi folyamatának főbb szabályozási elemei, jellemzői

A 2010-es országgyűlési választásokat követően Magyarország szakított a korábbi nyers-liberális - gazdaságpolitikával, így mind a fiskális eszköztár, mind 2013-tól, a monetáris irányítás új alapokra helyeződött. A változások alapvető oka, hogy az 1980-as évek második felétől felgyorsuló gazdasági visszaesés, majd a piacgazdasági reformok nem „csak” transzformációs válságot¹ okoztak, hanem lényegében a rendszerváltozás rendszerválságával² szembesült az ország, amit a 2010-es évtizedben kezelni kellett. Bármennyire is piaci elemek jellemezték a tervezési rendszert, mégis magán viselte a kötött gazdaságszabályozást és az állami tulajdon

¹ Kornai János: The Great Transition of Central Eastern Europe: Success and Disappointment. Economics of Transition. 2006., Vol. 14. No. 2. pp. 207-244.

² Lentner Csaba: Rendszerváltás és pénzügypolitika. Tények és tévhitek. 2016, Akadémiai Kiadó

meghatározó jellegét. A nem átfogóan elégséges ösztönző-anyagi érdekeltségi viszonyok következtében a rendszer fokozatosan kimerült, majd összeomlott. A tervgazdaság kezdetleges piaci elemei (például a gazdasági munkaközösségek, a közösségi tulajdon bérleti lehetőségei, különösen a vendéglátásban, a háztáji gazdaságok), vagyis az endogén tényezőkre alapított piaci kezdeményezések a rendszerváltó gazdaságpolitikában nem kaptak primátust, sőt, idővel meggyengültek. Az 1980-as évek végétől elindult tulajdoni reform és a szabályozás-leépítési folyamat, vagyis az állam paternalista szerepének visszaszorulása túl gyorsan, mondhatni átmenet nélkül következett be. A piacgazdaságra áttérés alapvetően külső működő- és pénztőke függő folyamat lett. Mind az 1990-es évtizedet, mind a 2000-es évek első évtizedét a lakosság életszínvonalának az elvárttól elmaradó fejlődése és a hazai kis- és középvállalati szektor tőke-, likviditás és kapacitás-elégtelenségei jellemezték, miközben a beáramló külföldi működő tőke, az államháztartás egészére csak korlátozott pozitív felhúzó hatást fejtett ki. A magyar rendszerváltási folyamat első két évtizedének rendszerspecifikus eleme lett a növekvő költségvetési hiány, s ennek halmozódásaként az államadósság többszörösére emelkedése, a gazdaság-államháztartás krízisekkel terhelt (lásd a 1995-ös, 2006-os, 2008-as megrázkódtatások) időszaka.

A szakirodalom számos helytálló megállapítást tett az adott korszak jellemzőit összefoglalva. Stumpf István³ úgy látja, hogy a rendszerváltás idején számos olyan legitimációs, strukturális, politikai, kulturális hiány jött létre, amely számottevő mértékben behatárolta a politikai rendszer teljesítőképességét, akadályozta a problémák és konfliktusok racionális megoldását. Kukorelli István⁴ álláspontja szerint „a hagyományos, liberális alkotmányok kitiltották a gazdaság területéről az államot, legfeljebb a tulajdon szentségét és a piacgazdaságot szabályozták, továbbá a költségvetés néhány, főképp hatásköri elemét”. Kukorelli az Alaptörvény egyik legnagyobb újdonságának az önálló, komplex közpénzügyi fejezet létrehozását tekinti. Bragyova András⁵ és mások⁶ álláspontja, hogy az állami pénzügyek szabályozása nélkül nemhogy alkotmány, de még alkotmányosság sem nagyon gondolható el.

A 2010-ben elkezdődött állampénzügyi reform a költségvetési szektor konszolidációját tekintette elsődleges feladatának. Magyarország Alaptörvénye rögzíti⁷, hogy az Országgyűlés nem fogadhat el olyan központi költségvetésről szóló törvényt, amelynek eredményeképpen az államadósság meghaladná a teljes hazai össztermék felét. Mindaddig (rendelkezik az Alaptörvény 5. bekezdése), amíg az

³ Stumpf István: *Erős állam – alkotmányos korlátok*. 2014, Századvég Kiadó, p. 239. Hivatkozás Ui.: 18-24. o.

⁴ Kukorelli István: *Fejezetek a gazdasági alkotmányosság (gazdasági jogalkotás) témaköréből*. 2020, Dialóg Campus

⁵ Bragyova András: *Az új alkotmány egy koncepciója*. 1995, Közigazgatási és Jogi Kiadó, MTA

⁶ Lásd például: Bod Péter Ákos: *Pénzügyi alapok – Tapasztalatok és tanulságok a pénzügyi válság után*. 2012, Magyar Szemle Alapítvány, Kovács Árpád: *Közpénzügyek*. 2010, ELTE Jogi Kar, Jegyzetek, Klicsu László: *Közpénzügyek*. In. Trócsányi László Schanda Balázs, Csink László (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. 2012, HVG Orac, 403–427. oldal. Lásd még ebben a témában: Erdős Éva: *A pénzügyi jog fejlődési tendenciái*, Publicationes Universitas Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica Tomus XXII. Miskolc, University Press, 2004. 213.-230.o.

⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 36. cikk 4-6. bekezdések

államadósság a teljes hazai össztermék felét meghaladja, az országgyűlés csak olyan központi költségvetésről szóló törvényt fogadhat el, amely az államadósság a teljes hazai össztermékhez viszonyított arányának csökkentését tartalmazza. E generális szabályoktól csak különleges jogrend idején, az azt kiváltó körülmények okozta következmények enyhítéséhez szükséges mértékben, vagy a nemzetgazdaság tartós és jelentős visszaesése esetén a nemzetgazdasági egyensúly helyreállításához szükséges mértékben lehet eltérni.

A törvényalkotó az Alaptörvény állampénzügyi stabilitást előmozdító szabályait ún. sarkalatos törvényekkel egészítette ki, amelyek köréből – a tématerület-centrikusság okán - a költségvetési gazdálkodási fegyelmet előmozdító és garantáló Állami Számvevőszéki törvényt⁸, a Stabilitási törvényt⁹ és a Magyar Nemzeti Bankról szóló törvényt¹⁰ a legjelentősebbek. Az Országgyűlés a közpénzek kezelésének, felhasználásának, valamint a nemzeti vagyon védelmének és hasznosításának ellenőrzése érdekében az Alaptörvény végrehajtására, az Alaptörvény 43. cikk (4) bekezdése alapján állapította meg az ÁSZ jogköreit, a korábbi szabályozásnál lényegesen erősebb mandátumot adott az Országgyűlés legfőbb ellenőrző szervének.¹¹ Jogkörében eljárva az Állami Számvevőszék jelentősen hozzájárult Magyarország államháztartásának stabilizálásához, a jogkövető magatartás és hatékony közpénzgazdálkodás előmozdításához.¹² Külön kiemelés érdemel, hogy a központi költségvetés és az önkormányzati államháztartási alrendszer ellenőrzésein túlmenően a közüzemi gazdálkodók körében is célvizsgálatokat végez, amelyek hatására a közszolgáltatásokat végző vállalati kör gazdálkodási hatékonysága lényegesen javult.¹³

A Stabilitási törvény egyik legfontosabb kerettörvénye a költségvetési gazdálkodásnak. A törvény II. fejezetének 2-7. §-ai az államadósság-csökkentés szabályait részletezik. Az ország gazdasági stabilitásáról szóló jogszabályban lefektetett államadósság-csökkentési szabályt először a 2016-os költségvetés elkészítésénél kellett alkalmazni, addig a 2011. tavaszi konvergenciaprogramban rögzített hiányszámok szerint tervezték meg a költségvetési törvényt. A jogszabály II. fejezetének 3. pontja az államadósság keletkezését és növekedését korlátozó szabályokat foglalja magába. Szigorításra került az önkormányzati hitelfelvétel is: az önkormányzatok a kormány hozzájárulása nélkül csak EU-s fejlesztésekhez szükséges kölcsönt, az adósságrendezési eljárás során a hitelezői egyezség megkötéséhez igénybe vett reorganizációs hitelt és likvid hitelt vehetnek fel. A törvény 10. § (3) bekezdése alapján az önkormányzat 3. § (1) bekezdése szerinti

⁸ A 2011. évi LXVI. törvény az Állami Számvevőszékről

⁹ 2011. évi CXCV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról

¹⁰ A 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról

¹¹ Részletesen az ÁSZ jogállásáról: Domokos László: Az Állami Számvevőszék jogosítványainak kiteljesedése az új közpénzügyi szabályozás tükrében. Pénzügyi Szemle, 2016/3. 299-319. o.

¹² Domokos László: Ellenőrzés – a fenntartható jó kormányzás eszköze. 2019, Akadémiai Kiadó. Szélesebb összefüggésben: Bartha Ildikó – Horváth M. Tamás: Hol kezdődjön a közpénzek védelme? In: Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó - Varga Judit (szerk.): A közpénzek védelméről. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2017, 11-21. o.

¹³ E témakörben lásd: Domokos László és társai: Szempontok az állammenedzsment megújításához. Fókuszban az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok irányítása. Pénzügyi Szemle, 2016, 61. évf. 2. sz. 185-204. o.

adósságot keletkeztető ügyletből származó tárgyévi összes fizetési kötelezettsége az adósságot keletkeztető ügylet a futamidő végéig egyik évben sem haladja meg az önkormányzat adott évi saját bevételeinek 50%-át.¹⁴

A sarkalatos törvényben a Költségvetési Tanács szervezeti és eljárási rendjének szabályozása is megtörtént. A KT a költségvetés tervezetét a benyújtás előtt véleményezi a kormány számára. Amennyiben a tervezetet a KT megalapozatlannak tartja, akkor azt a kormány újra megtárgyalja - így viszont már benyújthatja az Országgyűlésnek. A már kész költségvetést a KT újra megtárgyalja, s ha az nem felel meg az államadósság csökkentéséről szóló alkotmányos szabálynak, akkor a költségvetés elfogadását megtilthatja a parlamentnek.¹⁵

A Stabilitási törvény V. fejezete a közteherviselés alapvető szabályait rögzíti. A személyi jövedelemadó adókulcsa 2010-től a korábbi 36 százalékról 16 százalékra, majd 15 százalékra mérséklődött, a társasági adó mértéke pedig 2015 elejétől kötelezően egységes, 9 százalék, amely Európában a legalacsonyabb.

A Magyar Nemzeti Bank törvényi felhatalmazása 2013-tól a korábbi évtizedekben szinte kizárólag érvényesített infláció-moderáló szerepkörét kibővítette és gazdasági növekedést és pénzügyi egyensúlyt előmozdító intézkedéseket fogatosított.¹⁶ Igazolást nyert, hogy 2007-2008-as világgazdasági válság, továbbá Magyarországon pedig a rendszerváltozást követő két évtized nem kellően körültekintő fiskális politikája által okozott sebek, s maga a helyreállítás az antiinflációs politika kizárólagos alkalmazásán túlmenően igényli az egyensúlyi és növekedési tényezők nagyfokú fejlesztését a jegybank részéről, amely ideológia és gyakorlati eszköztár a világban végbemenő trendekhez nagy mértékben igazodott, sőt, a magyar vállalati és társadalmi szektor igényeire is hatékonyan reflektált.¹⁷

Az adópolitikai, szabályozási, ellenőrzési és jegybanki intézkedések hatására Magyarország állampénzügyi rendszere stabilizálódott. 2013-ban kikerültünk az Európai Unió túlzott deficit eljárásából, majd a növekedési periódus is kezdetét vette. Magyarország 2010 és 2019 között utolsó száz évének legsikeresebb évtizedét tudhatja maga mögött.¹⁸ A 2020 tavaszától „begyűrűző” Covid-19 járvány a magyar gazdaságot viszonylag kedvező pozícióban találta, ám a visszaesés és a pénzügyi egyensúly romlása bekövetkezett.

¹⁴ Az önkormányzati gazdálkodás elemzése nem célja e dolgozatnak, ám figyelembe ajánlhatók azonban az elmúlt évtized önkormányzati gazdálkodásáról írt összefüggések: Lentner Csaba: Önkormányzati pénz és vagyongazdálkodás. 2019, Dialóg Campus Kiadó

¹⁵ A költségvetési tanács működéséről részletesen: Kovács Árpád: Költségvetési Tanács a magyar Alaptörvényben. Pénzügyi Szemle, 2016/3. 320-337. o.

¹⁶ Matolcsy György: Egyensúly és növekedés 2010-2019 – Sereghajtóból újra éllovas. Második, újra átdolgozott kiadás. 2020, Magyar Nemzeti Bank, p. 702.

¹⁷ Lényeges eleme az új jegybanki politikának a Növekedési Hitelprogram 2013-ban történt elindítása, melynek keretében több tízezer kis- és középvállalat részesült hosszabb futamidejű és alacsony kamatozású hitelben. A deviza elszámolású lakossági hitelek pedig a jegybanki konszolidáció következtében forint elszámolásra kerültek, árfolyam-kockázat mentessé váltak. Lásd: Lentner Csaba (szerk.): A devizahitelezés nagy kézikönyve. 2015, Nemzeti Közsolgálati és Tankönyvkiadó. A devizahiteles családok kimentése mellett a devizában eladósodott vállalatok hitelei is forintosításra kerültek az NHP II. pilléréből.

¹⁸ Az elmúlt évtized eredményeinek 100 éves történelmi síkba állításáról részletesen: Virág Barnabás (szerk.): Tízszáz év számokban – Magyarország elmúlt 100 évének gazdaságtörténete. 2020, Magyar Nemzeti Bank

Lényeges arra visszautalni, hogy az előző évtized sikerei jobbára egyszeri, s nem rendszeresen ismételtető, hosszabb távon nehezen fenntartható kormányzati¹⁹ és jegybanki intézkedések²⁰ következtében álltak elő, mondhatni egy extenzív pénzügypolitikai reform mentén. A korábbi évtizedekhez képest látványosak az eredmények, ám nemzetközi összehasonlításban már korántsem. Lásd az 1. sz. táblázatot.

1. sz. táblázat: Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson az EU-28 százalékában

Ország megnevezése	2010	2019	Javulás (felzárkózás) mértéke
Észtország	65,3	83,3	18%
Lettország	52,9	68,6	15,7%
Litvánia	60,3	83,0	22,7%
Magyarország	65,1	72,7	7,6%
Lengyelország	62,4	72,4	10%
Románia	50,9	69,2	18,3%
Szlovákia	69,7	75	5,3%

Forrás: Eurostat, 2020 (euró adatok a GDP százalékában)

A probléma alapvető háttere, hogy a versenyképes állam alapja a kisméretű adminisztráció és a hatékony, átlátható intézményrendszer és gazdasági szerkezet, amely terén viszont Magyarországnak komoly lemaradása van. „Az elmúlt évtizedben a magyar gazdaság egyedülálló sikereket ért el a 2010. évi költségvetési és a 2013-as monetáris politikai fordulatokra alapozva... A rövid távú következmények kezelése mellett ugyanakkor folyamatosan hosszabb távra is tekinteni kell. A következő évtized megnyerésére azok az országok lesznek képesek, amelyek a koronavírus-járvány utáni új világ új normáihoz is gyorsan alkalmazkodnak. A 21. század normái épp formálódnak, így minden országnak megvan az esélye arra, hogy a meglévő és a koronavírus-válság következtében megjelenő új megatrendek éllovasává váljon. A jövőben a magyar növekedési modell továbbfejlesztésére van szükség: erősségeink, eddig elért eredményeink megőrzésére és a tartalékok innovatív kiaknázására, hogy az új megatrendek győztesei legyünk.” – írja Matolcsy György²¹ 2020 nyarán. S adódik a kérdés, hogy erre Magyarország képes lesz-e.

¹⁹ Például a munkaerőpiacra tíz év alatt bevont több százezer munkavállaló, amely GDP növekedést ugyan kivált, ám e foglalkoztatotti kör hatékonysága eléggé gyenge.

²⁰ Például az alapkamat csökkentésének vannak ésszerű korlátjai, mint ahogy a vállalkozások refinanszírozási eszközökkel történő (NHP) támogatásának is.

²¹ Matolcsy György: Quo vadis Hungaria? – Arcra egy új világ felé. Polgári Szemle, 2020. 16. évf. 1-3. sz. 13-35. o.

3. A fiskális túlköltekezés, a járvány, a háború és a gazdasági hatások

Magyarországon a korábbi évtizedekhez képest eredményes 2010-es évtized, s a koronavírus járvány okozta gazdasági sokk kivédhetőségének tudatában történtek meg a 2022-es országgyűlési választások előtt a kormányzat részéről azok a több ezer milliárdra tehető, alapvetően szociális ihletésű, de nem kis mértékben politikai motiváltságú kifizetések, amelyek az aggregált keresletet jelentősen megemelték. S tegyük hozzá, a kormány bőkezű családtámogatási politikája, és az egyébként indokoltnak mondható – de munkatermelékenységgel csak részben fedezett – folyamatos béremelések már jó egy évtizede növelték a piacon a pénztömeget, az infláció alapját.

Mindezt „keresztbe szelte” egy egészségügyi járványból kialakuló gazdasági krízis, amely turbulens hatásokkal jár, a keresleti és kínálati oldalt egyaránt érint a gazdaságban. Empirikusan közelítve: lényegében a munkaerőt távol tartja a termeléstől, illetve a már-már túlmozgással jellemezhető társadalmat az utazásoktól, közösségi terekben történő tartózkodástól. A fertőzésveszély csökkentése, a vírus tovaterjedésének fékezése végett hozott intézkedések a termelési, különösen a szolgáltató ágazatoknál a termelés visszaesését, „idomulását” hozták az eleve kisebb kereslethez. Ezért e válság természete más, mint a jó évtizeddel ezelőttié, amihez egy válságkezelési minta (az 1929-1933-as válság analógiájára) is társult. Általános cél fenntartani valamilyen szinten a gazdasági kapacitásokat, vállalkozásokat, háztartásokat, vagyis egy kármentő gazdaságpolitika zajlik²², hiszen élenkíteni a járványválság zenitjében még átfogóan nem lehet.²³

Hasonlóan cselekedett az Európai Unió is. Halmai Péter vonatkozó írása²⁴ alapján az EU-tagállamokra vonatkozó fiskális politikai szabályoknak két nagy típusát különböztetjük meg. Ad1) a kiegyensúlyozott költségvetés szabályát (deficitfinanszírozás tilalma, ún. aranyszabály, folyó bevételek és kiadások egyensúlya, működési bevételek és kiadások egyensúlya, strukturális egyenleg egyensúlya, megtisztított egyenleg). Ad2) A deficientsabályt (teljes hiány, ill. a strukturális deficit mértékére vonatkozó korlátozás). Az Európai Unió a költségvetési hiánynya vonatkozó 3 százalékos maastrichti limitet a válság berobbanása óta azonban (verbálisan) felszabadította, vagyis a költségvetési hiány terhére fokozhatók az állami kiadások, szubvenciók, nyilván az ésszerűség határáig. S lényeges hangsúlyozni, hogy mindennek van egy ésszerű határa, hiszen a túlméretezett költségvetési hiány inflatorikus hatásokat generál.

A 2022 februárjában újra eszkalálódó orosz-ukrán háborús konfliktus legfőbb gazdasági hatása az energiahordozók árának drágulása, amely a viszonylag rendezett szállítási szerződések ellenére mégis csak érinti Magyarországot, a másik

²² Nagy Zoltán: Fiskális és monetáris eszközök a járványügyi veszélyhelyzet gazdasági hatásainak mérséklésére. In: Nagy Zoltán, Horváth Attila: A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2021, pp. 174-191.

²³ Részletesen a járvány okozta gazdasági válság elleni védekezés módszereiről: Czeczeli Vivien és társai: Gazdasági kitettség és válságállóság exogén sok esetén: A Covid-19 járvány rövid távú gazdasági hatásai az EU-ban. Pénzügyi Szemle, 2020, 65. évf. 3. sz. 323-349. o.

²⁴ Halmai Péter: Tagállami integrációs modellek. A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. 2020, Dialóg Campus, 144-146. o.

pedig a forint elleni spekulatív támadások felerősödése. A közép-európai régióban a magyar nemzeti valuta a legerősebb leértékelődésnek kitett valuta, a forint árfolyamromlás drasztikus (lásd 1. sz. ábrát). A forgalomban és bankoknál lévő túl sok pénz (aggregált kereslet), az energiahordozók árának drágulása, emiatt a termelési input költségek emelkedése, s mind a többlet pénzkereslet, mind a háborús drágulás által előálló infláció (belső pénzromlás) a magyar állampénzügyeket erősen megtépázza.²⁵ A jegybanki alapkamat-emelések, sávszélesítések, s a kormányzati hatósági árszabályozás ugyan mérsékli az inflációt, azonban a hathatós, tartós megoldás a magyar gazdaság szerkezeti átalakítása, s a Magyar Nemzeti Bank által már 2018-ban meghirdetett versenyképességi szempontok érvényesítése lenne.

1. sz. ábra: A forint/euró árfolyam alakulása 2022. február és július 6. között

Forrás: saját szerkesztés

John Maynard Keynes válság esetén az állami „figyelem” szükségességét hirdette, vagyis az expanzív szempontrendszerű anticiklusos fiskális politika szerepét hangsúlyozta. Válság idején az állam képes arra (bizonyos határig), hogy fiskális eszközökkel, például infrastrukturális beruházásokkal mesterségesen fenntartsa a hatékony keresletet, ezzel az egyensúlyhoz közelítse a gazdaságot és csökkentse a munkanélküliséget. Az állam aktív beavatkozása tehát ilyen esetekben mindenki számára hasznos. Még annak árán is, hogy a fedezet nélküli pénzkidadás költségvetési deficitet eredményez: ezt a fellendülés időszakában az állami költekezés visszafogásával kell ellensúlyozni. A monetáris politikát Keynes nem tartotta annyira megbízható kereslet szabályozó eszköznek, mint a fiskális beavatkozást, mivel úgy gondolta, hogy a beruházások növelése stabil beruházási multiplikatőr ismeretében pontosan meghatározható.²⁶ E Keynes-i felfogás jelentősége a jelen korban is

²⁵ A forint romlást, az infláció szárnnyalását igen nagy mértékben megalapozza az a bizonytalanság is, amely az Európai Unió Újjáépítési és Reziliencia Alapjából az igényelt támogatás és hitelösszeg kifizetésének elmaradásából, a megítélés „lebegtetéséből” fakad. A dolgozat lektorálás utáni áttekintésének időpontjában, 2022. október 12-én, a forint/euró banki eladási árfolyam 433, míg a forint/USD árfolyam 445-448.

²⁶ Keynes gazdaságélénkítő koncepciójában a hadiipar, a hadsereg felfejlesztése is meghatározó szerepet töltött be, amely mind a bruttó terméket, mind a foglalkoztatási mutatókat lényegesen javította, a

releváns, annyiban, hogy a mostani válságkezelésben – a 2007-2008-as krízis kezelésétől eltérően – a jegybankok szerényebb szerepet vihetnek, a refinanszírozási műveleteikkel a forgalomban lévő pénz- és hitelmennyiséget már nem fokozhatják. A világ vezető jegybankjai (Fed, BoE, ECB) és a Magyar Nemzeti Bank is különösen, mennyiségi lazítási politikájukkal derekasan kivették a részüket az előző válság kezeléséből. Ám a 2010-es évtized vége felé – részben a pénzkínálat permanens fokozódása miatt – már megjelent az inflációs veszély. Így a jelenlegi évtizedben már – talán a válságtól függetlenül is – a jegybankok monetáris politikája új dimenzióba kerül. Ebből adódik, hogy a válságkezelés zömét jobbra fiskális eszközökkel lesz indokolt megoldani.²⁷

Keynes célja az volt, hogy megjavítsa a társadalom gépezetét, kisimítsa a konjunktúra és dekonjunktúra ciklusokat, ennek érdekében pedig az állam feladatának tekintette, hogy lehetőség szerint tegyen meg mindent, hogy az állam polgárainak, de különösen a munkanélkülieknek az élete minél könnyebb lehessen. Ez a Keynes-i tétel viszont ma már csak erős fenntartásokkal érvényesül, s tegyük hozzá, a beruházásokon keresztül történő gazdaságélénkítés európai uniós forrásai is kiapadtak, közel két éve az Európai Újjáépítési és Reziliencia Alapból nem érkeznek források, folyamatos kötelezettségsegési eljárások alatt áll az ország.

Összességében megállapítható az előző és a jelenlegi világválság kapcsán is, hogy az a közpénzügyi tétel igazolódott be, miszerint a kedvezőbb fiskális állapot és egyensúlyi helyzet kedvezőbb válságfolyást eredményezett és kisebb outputvesztést, összehúzódot okoz.²⁸ Ám ennél a megközelítésnél 2022-től már többről van szó. Valójában az állami forrásokból kivitelezett beruházások hatékonyságát, hozzáadott érték előálló képességét célszerű előtérbe helyezni, s nem az egy évszázaddal korábbi Keynes-i tételt automatikusan alkalmazni, s minden áron beruházni.

4. Következtetések, javaslatok, dilemmák

A tartós felzárkózáshoz talán a legfontosabb – a magyar helyzet alapján - az ország adottságaiból kifolyólag a jellemzően belföldi tulajdonban lévő kis- és középvállalati szektor versenyképességének, exportpiaci térnyerésének fejlesztése, s ehhez a tudás- és egészségipar szolgáltatási színvonalának javítása lenne (illetve lett volna már az előző évtized közepétől), aminek következtében a képzettebb, egészségesebb munkaerő minőségi termékek folyamatos előállításával képes piaci teret nyerni, különösen a KKV szektorban. Ám „mindössze” annyi történt, hogy a kkv szektor támogatásfüggővé vált, és a támogatások fejében nem is volt elsődleges követelmény a hatékonysági, főleg a kisebb vállalati méretekből adódó szűk keresztmetszetek, termelés hatékonysági problémák áthidalása. A fúziók

klasszikus közmunka programokon, infrastruktúra építésen túlmenően.

²⁷ A fiskális és monetáris politikai új szerepekről részletesen: Borio Claudio – Disyatat Piti (2021): Monetary and Fiscal Policy: Privileged Powers, Entwined Responsibilities. Suerf Policy Note, Issue No 238, May 2021, p. 12

²⁸ Magas István: Tíz évvel a világgazdasági válság után. Pénzügyi Szemle, 2019/1. 94-110. o.

kormányzati-kamarai érdekképviselési eszközökkel való elősegítése érdemben sem mozdult előre, de a személyi jövedelemadó egyszámjegyűvé tétele, s a további társasági nyereségadó csökkentés is elmaradt. Az adópolitikai változások visszafogása pedig jó eséllyel magasabb lakossági és vállalati tartalékokat eredményezhetett volna, amivel a válságnak erősebb pénzügyi pozíciókkal „mehetett volna neki” mindkét szektor, s ebből adódóan az állami támogatásokra is kisebb igény jelentkezett volna 2020 tavaszától.²⁹ „Ráadásul” költségvetési térben a deficit, s vele együtt járóan az államadósság, sőt a kamatszolgálat is megemelkedett. A 2010 és 2019 között a GDP arányos államadósság 15 százalékkal csökkent, amely lényegében 2020-tól visszaépült, s az államadósság devizaaránya³⁰ is kedvezőtlen irányban változik. A magyar gazdaság tartós rendbetétele valójában nem is a csak rövid távú hatásokat kiváló hatósági árszabályozás, s alapkamat változtatások által biztosítható, hanem a versenyképes, költségtakarékos gazdasági szerkezet megteremtésével, vagy legalább annak előmozdításával. A kérdés persze továbbra is fennáll, s Prugberger Tamás professzort és társait továbbra is foglalkoztató kérdés marad, hogy Magyarország képes lesz-e a hatékony gazdasági reorganizációra, majd az új típusú, versenyképessé tevő nemzetközi trendekhez csatlakozni, s ha igen, milyen módon. Mindez kivitelezhető lesz-e abban világban, ahol a geopolitikai, társadalmi, termelési-vállalati erőterek alapvető átrendeződésen esnek majd át?

Irodalomjegyzék

- Bartha Ildikó – Horváth M. Tamás: Hol kezdődjön a közpénzek védelme? In: Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó - Varga Judit (szerk.): A közpénzek védelméről. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2017, 11-21. o.
- Bragyova András: Az új alkotmány egy koncepciója. 1995, Közigazgatási és Jogi Kiadó, MTA
- Bod Péter Ákos: Pénzügyi alapok – Tapasztalatok és tanulságok a pénzügyi válság után. 2012, Magyar Szemle Alapítvány,
- Borio Claudio – Disyatat Piti (2021): Monetary and Fiscal Policy: Privileged Powers, Entwined Responsibilities. Suerf Policy Note, Issue No 238, May 2021, p. 12
- Czeczeli Vivien és társai: Gazdasági kitettség és válságállóság exogén sok esetén: A Covid-19 járvány rövid távú gazdasági hatásai az EU-ban. Pénzügyi Szemle, 2020, 65. évf. 3. sz. 323-349. o. https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_3_1.

²⁹ A kedvezőtlen energiaárak, a rohamosan emelkedő infláció, s az alaphelyzet, a kvv szektor versenyképtelensége miatt a kis- és középvállalatok hozzávetőleg 30-50 százalékának csődbemenetele prognosztizálható a 2022-2025 közötti években. Főleg, ha az EU támogatások elmaradnak, s a nemzeti költségvetési támogatások is kimerülnek, így a támogatásfüggővé szocializált, s szocializálódott cégek sorsa kilátástalanná válik, s így a munkanélküliek száma is több százezer fővel gyarapodhat. Az elmaradt, versenyképesség növelését célzó reformok megbosszulják a késlekedést.

³⁰ 2020. novemberben már 2,5 milliárd eurónyi devizahitelt vett fel Magyarország a piacról, amely finanszírozási mód azóta is folyamatos, sőt, emelkedő mértékű.

-
- Domokos László és társai: Szempontok az állammenedzsment megújításához. Fókuszban az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok irányítása. *Pénzügyi Szemle*, 2016, 61. évf. 2. sz. 185-204. o.
 - Domokos László: Az Állami Számvevőszék jogositványainak kiteljesedése az új közpénzügyi szabályozás tükrében. *Pénzügyi Szemle*, 2016/3. 299-319. o.
 - Domokos László: Ellenőrzés – a fenntartható jó kormányzás eszköze. 2019, Akadémiai Kiadó, <https://doi.org/10.1556/9789634544746>.
 - Erdős Éva: A pénzügyi jog fejlődési tendenciái, *Publicationes Universitas Miskolcinenensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXII., Miskolc University Press, 2004.213- 230.o.
 - Klicsu László: Közpénzügyek. In. Trócsányi László Schanda Balázs, Csink László (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. 2012, HVG Orac, 403–427. oldal
 - Kornai János: The Great Transition of Central Eastern Europe: Success and Disappointment. *Economics of Transition*. 2006., Vol. 14. No. 2. pp. 207-244. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0351.2006.00252.x>.
 - Kovács Árpád: Költségvetési Tanács a magyar Alaptörvényben. *Pénzügyi Szemle*, 2016/3. 320-337. o.
 - Kovács Árpád: Közpénzügyek. 2010, ELTE Jogi Kar, Jegyzetek
 - Kukorelli István: Fejezetek a gazdasági alkotmányosság (gazdasági jogalkotás) témaköréből. 2020, Dialóg Campus
 - Lentner Csaba (szerk.): *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. 2015, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó
 - Lentner Csaba: Rendszerváltás és pénzügypolitika. Tények és tévhitek. 2016, Akadémiai Kiadó, <https://doi.org/10.1556/9789634540120>.
 - Lentner Csaba: Önkormányzati pénz és vagyongazdálkodás. 2019, Dialóg Campus Kiadó
 - Magas István: Tíz évvel a világgazdasági válság után. *Pénzügyi Szemle*, 2019/1. 94-110. o.
 - Matolcsy György: Quo vadis Hungaria? – Arcul egy új világ felé. *Polgári Szemle*, 2020. 16. évf. 1-3. sz. 13-35. o. <https://doi.org/10.24307/psz.2020.0703>.
 - Matolcsy György: Egyensúly és növekedés 2010-2019 – Sereghajtóból újra éllovas. Második, újra átdolgozott kiadás. 2020, Magyar Nemzeti Bank, p. 702.
 - Nagy Zoltán: Fiskális és monetáris eszközök a járványügyi veszélyhelyzet gazdasági hatásainak mérséklésére. In. Nagy Zoltán, Horváth Attila: *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2021, pp. 174-191. https://doi.org/10.47079/2021.nzha.kulon.4_7.
 - Stumpf István: Erős állam – alkotmányos korlátok. 2014, Századvég Kiadó, p. 239. Hivatkozás Ui.: 18-24. o.
 - Virág Barnabás (szerk.): *Tízszer tíz év számokban – Magyarország elmúlt 100 évének gazdaságtörténete*. 2020, Magyar Nemzeti Bank
-
-

Születésnapodra – Prugberger Tamás köszöntése* Leszkoven László**

A Prugberger Tamás professzor úr 85. születésnapja alkalmából készülő kötetbe egy különleges köszöntőt szántunk. Konkrétan: születési éve – azaz 1937. – magánjogi irodalmi terméséből válogattunk össze néhány gyöngyszemet, mutatóba. Egyrészt igazolásául annak, hogy jó évjárat volt 1937., másrészt az Ünnepelet tetszésére, örömére.

Kulcsszavak: magyar magánjogi irodalom, érdekkutatás, érzékenységi

For your birthday - Celebration of Tamás Prugberger

We have dedicated a special greeting in the volume honouring Professor Tamás Prugberger on the occasion of his 85th birthday. In fact, we have selected a few exquisite pieces of private law literature from the year of his birth, 1937. Firstly, to prove that 1937 was a good year, secondly to please and delight the celebrant.

Keywords: Hungarian private law literature, jurisprudence of interests, sensitivity to interest

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2015>

Nem vagyok munkajogász, az agrárjognak sem vagyok avatott ismerője. Tanítványa sem vagyok az ünnepeletnek – mondjuk egyetemi előadásait hallgattam, de ezzel vagyunk néhány ezren – és azt sem állíthatom, hogy nehéz témákon közösen gondolkodtunk volna a világ jobbítása érdekében. De amióta a Miskolci Egyetemen vagyok, azóta „félfolyosónyi távolságnál” messzebb nem kerültem tőle és számos esetben hallgattam előadásait vagy olykor türelemhatárokat feszegető felszólalásait. Mert Tamás mindig és mindenhez hozzászólt. Az ünnepeletnek ez megrögzött szokása volt – és a mai napig az.

Amikor az ünnepi kötetben való részvétel lehetősége megnyílt számomra, egy pillanatra Hozzá hasonlóan éreztem magam. Félig-meddig. Tudniillik azonnal tudtam, hogy meg fogok szólalni (eddig a hasonyszerűség – aminek az analogikus gondolkodáshoz semmi köze nincs), az viszont csak a kézirat lezárásakor dőlt el, hogy mit is fogok mondani.¹ És itt, ezen a ponton kezdtek a viharfelhők gyülekezni gondolataim egén és zavarták szerte az addig békésen legelésző, szelíd és jóakaró,

* József Attila *Születésnapomra* című versét 1937. április 11. napján írta, Prugberger Tamás 1937. március 29-én született.

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézet, Polgári Jogi Intézeti Tanszék.

¹ Na jó, talán ezen a ponton is van némi hasonlóság Tamás és köztem.

ártalmatlan bárányfelhőket. Aztán úgy döntöttem, hogy nem fogom a „kontárszerződések” tárházat bővíteni – vagyis nem tévelygek olyan harcmezőre (munkajog, közszolgálati jog vagy szövetkezeti jog...), ahol esélyem sincs valami elfogadhatót, esetleg maradandót alkotni – régi-új utakon fogok járni. Prugberger professzor ugyanis mindig megértéssel és támogatóan fogadta azokat a gondolataimat, melyek a korábbi magánjog eredményei köré szövődtek. E műveket ő is nagy szeretettel, szívesen olvasta és idézte fel azokat az élményeit, melyeket én koromnál fogva nem tudhattam magaménak: a csodált szerzőkhöz fűződő személyes kapcsolatait, emlékeit. Mindig szívesen emlékszem vissza életteli történeteire Beck Salamonról vagy Kauser Lipótról.

Úgy gondolom, hogy az ünnepi kötetben sokan fognak személyes élményeket megszólaltatni Tamáshoz fűződő kapcsolatuk, kapcsolódásuk apropóján. Éppen ezért a *gyümölcséről ismerszik meg a fa* közmondás igazságát veszem alapul és megnézem milyen is volt az az év, mely *Prugberger Tamást teremtette: 1937*. Nem tudunk mellényúlni, mert micsoda év volt az! Vessük is ki azt a *szociális hálót*, merítsünk a gazdag évjárat bőséges terméséből és keressük meg az év *aranykoronáit*.²

Itt elsősorban nem azokra a hírekre gondolunk, amiken az ünnepelt biztosan jót mulatott volna. Az *Ellenzék* című magyar politikai napilapból³ pl. megtudhattuk, hogy egységes parancsnokság alá helyezik a rendőri, csendőri és állambiztonsági szolgálatot. A jövőbeni rendőrminisztérium megszervezése már körvonalazódik, az új minisztérium távol fog állni a politikától.⁴ Közben az Uránia-Mozgóban *Az erdők királya!* Murrieta, Kalifornia rettegett banditájának élete van műsoron a (ma már) legendás Warner Baxter és Ann Loring főszereplésével. És az is közhírré tétetett, hogy a reuma kórokozóját az orvostudomány sem ismeri, de „egy házikúra a pöstyéni iszapkompresszel” csodákra képes.⁵ A következő oldalon pedig a *Carmolról* tudjuk meg, hogy ez a leghatékonyabb „bedörzsölőszer meghűlés és gripa, reumás fájdalmak és láz ellen.”⁶ De az is kiderül a lap 1937. március 28-i számából, hogy egy mindössze 18. éves amerikai lány bíróság elé idéztette az apját, mert az megtiltotta neki, hogy dohányozzék és hogy hajnalban járjon haza... A kétségbeesetten védekező apa haszontalanul érvelt azzal, hogy a fiatal lányok egészségére mindenképpen káros a dohányzás és a késői lefekvés. A bíró a leánynak adott igazat, az egészséghez vagy annak meg nem őrzéséhez való jog és a mozgásszabadság alkotmányos elveinek felhívásával. Az ítélet – írja a lap – a brooklyni apák körében aligha keltett nagy örömet...

Komolyabb dolgok is történtek azért 1937-ben. Ebben az évben jelent meg pl. a Tamás által sokat emlegetett Kauser Lipótnak *Az érdekkutatásról* című tanulmánya.

² 1937-ben kapott Nobel-díjat Szent-Györgyi Albert is, mint megtudtam... (a Wikipedia szíves közlése, magamtól nem tudtam)

³ Cluj, alapította Bartha Miklós, a szóban forgó szám az LVIII. évfolyam 73. száma, megjelent 1937. március 28. napján, egy nappal Prugberger Tamás világra jötté előtt.

⁴ Bukaresti lapokból származó ellenőrizhetetlen hírek. Ez viszont az *Ellenzék* című lap 1937. március 28. lapszámának 3. oldal, bal felső sarkában volt olvasható.

⁵ Vezérképviselő és egyéb fontos tudnivalók apróbetűvel, mint szokás, amúgy cím a szerkesztőségben stb. Prugberger nem költ ilyesmire: úszik télen-nyáron.

⁶ Ara üvegenként 22 Lei.

Nagyon nehéz olvasmány, nem olyan, amit reggeli tejeskávé és foszlós kalács mellett könnyedén lehetne fogyasztani. De ha Kausert – mint embert – akarjuk megismerni, el kell olvasni a Kauser-sagáról szóló Prugberger-alkotást is. Ha viszont Prugberger Tamás írásait akarjuk elolvasni (értve alatta, ami értendő) esetleg: valamennyit, ahhoz nagyon korán keljünk fel. Nagyon, nagyon... nagyon-nagyon korán...

1937-ben jelent meg Kuncz Ödön professzornak *A magyar kereskedelmi és váltójog* című kézikönyve, pontosabban annak harmadik bővített és átdolgozott kiadása.⁷ A joglemondás kérdéséről jelent meg egy nagyszerű írás ifj. Nagy Dezső tollából⁸, a „közvetett gazdagodás” problémájáról írt Villányi (Fürst) László.⁹ Vladár Gábor pedig arról értekezett a Magyar Jogi Szemlében, hogy *milyen legyen a jog tanítása az egyetemen, az igazságszolgáltatás szempontjából?*¹⁰

A Polgári Jog folyóirat 1937. évi számaiban élénk vita bontakozott ki a szolgálati jogviszonyból származó követelések elévülése kérdésében.¹¹

Az ünnepezt szociális érzékenysége tökéletesen rímelt Vági József egyik rövidebb tanulmányára.¹² A cikkben utalás történik a korabeli debreceni királyi ítélőtábla egyik határozatára (P. III. 1786/1936.), mely szerint a végrehajtási eljárásban a „teherhatár” elbírálásakor nem lehet kizárólagosan a forgalmi értéket alapul venni, hanem *tekintettel kell lenni a földet művelők létfenntartási* költségeire is: a védett ingatlant kezelő birtokos munkaereje a jövedelem elérésében ugyanis fontos tényező, így az ő fenntartásával kapcsolatos költségeket termelési költségeknek kell tekinteni. Ez a Vági-féle megállapítás kapcsolódik ahhoz a jogintézményhez is, melyet a római jog *beneficium competentiae* elnevezés alatt tárgyalt: a római jog bizonyos esetekben nem engedi meg a hitelezőnek, hogy követelését teljes mértékben érvényesítse (holott ez a főszabály), mert arra a *benső* viszonyra tekint, mely némely hitelező és adósa között van, vagy mert a *követelést nem nézi jó szemmel*¹³, vagy akár azért, mert némely adóst társadalmi állása miatt (esetleg egyéb okból – ezt mi fűztük hozzá) *privilegizálni* kíván.¹⁴ A kérdést kötelmi jogi szempontból érintette *Beck Salamon* is egy Szegeden tartott előadásán – 1937. évben. Az előadás a „*Kötelem és kötetlenség*” címet viselte.¹⁵

Érzékenység kapcsán jut eszünkbe – Tamásról – Becknek egy rövidke tanulmánya (micsoda véletlen: 1937. márciusban jelent meg...) melyet azzal zárt, hogy a jogfejlődéstől a jogszabályok egy részéhez fűződő-fűzhető speciális hatások

⁷ A Polgári Jog című folyóirat 1937. 9. számában a rövid könyvismertetést P. T. írta. Ez a monogram több okból sem lehet Prugberger Tamás. Ő ugyanis 1937-ben született és ekkor még nem publikált (bár e lemaradást utólag behozta...). Másodszer pedig az ismertetés gyanúsán rövid, ami nem vall az Ünnepeltre.

⁸ Ifj. dr. Nagy Dezső: *Adalékok a joglemondás tanához* Polgári Jog 1937.

⁹ Villányi (Fürst) László: *„Közvetett gazdagodás”* Polgári Jog 1937.

¹⁰ Vladár Gábor: *Milyen legyen a jog tanítása az egyetemen, az igazságszolgáltatás szempontjából?* Magyar Jogi Szemle 1937. 2. szám

¹¹ Munkácsi Ernő: *A szolgálati jogviszonyból származó követelések „elévülése”* Polgári Jog 1937. április 232. és Bernhard László: *Hozzászólás a szolgálati jogviszonyból származó követelések „elévülése” kérdéséhez* Polgári Jog 1937. szeptember 532.

¹² Vági József: *A létminimum védelme és az újabb gyakorlat* Polgári Jog 1937. 3. szám 189.

¹³ Novotni Zoltán úgy mondta: „amolyan *nemszeretem* kategória”...

¹⁴ Magyar Jogi Lexikon szócikke

¹⁵ E témával a szerző – Beck – máskor is foglalkozott.

jelentőségének megnövekedése vagy legalábbis e hatások fokozottabb figyelembe vétele várható. Nem tudjuk megítélni, hogy e motivációs hatások (mint írja: *az egyes emberekre* – tehát nem általában véve, mindenkire – *vonakoztatható lelki visszaverődés*) valóban felerősödtek-e, mindenesetre a motiváció jelentőségére való egyetlen utalás sem ehet felesleges, abban biztosak lehetünk.¹⁶

A Magyar Jogi Szemle 1937. novemberi számában Schuster Rudolf a törvényes zálogjog terjedelméről írt egy nagyon érdekes cikket. A kúriai határozat kritikája olyan dologi jogi kérdéseket érint, mint a függő gyümölcs jogi természete és ennek kihatása a haszonbérleti szerződésre, pontosabban a jégverés okozta károk miatti biztosítási összeg jogi sorsára. A kiváló szerző a haszonbérbeadót megillető törvényes zálogjog intézményében rejlő *jogi érdek kutatása* során vonja le következtetéseit.¹⁷

A kézirat lezárásakor megvalósított – tizedik – alaptörvény módosítás és a különféle „veszélyhelyzetek” miatti különleges jogrend ismét aktuálissá tette György Ernő 1937. január hónapban megjelent egyik tanulmányát. Az Irányított gazdálkodás, állami beavatkozás és a jogrendszer elváltozásai címet viselő gondolatsor időszerűsége vitathatatlan.¹⁸ Mint ahogyan azok a figyelmeztetések is, melyeket a szerző az átgondolatlan beavatkozásokról írt. Külön is kitért a gazdaadósságok problémakörére vagy a védett gazda helyzetére. A szükséghelyzeti-válságjogi állami beavatkozásokat a korabeli vásári céllövöldék kedvelt látványosságához hasonlította, amikor a célpont egy olyan tojás volt, melyet egy kiáramló vízsugár táncoltat... A célpont eltalálását az nehezíti, hogy a tojás más ponton áll akkor, amikor célba veszik és máshol, amikor a golyó célba ér. Elgondolkodtató.

A Szladits-szeminárium baráti körének 1937. június 22-i vacsoráján Görög Frigyes köszöntötte serlegbeszédében Szladits Károly professzort és a baráti kör jelenlévő tagjait, a társaság tagjai közötti kapcsolat lényegét keresve. Ezt a – nagyszerű jogászokat összefűző – kapcsolatot Görög a felfogásoknak és az érzéseknek bizonyos *közösségében* vélte megtalálni, a következőképpen:

- „valamennyien azok közé tartozunk, akik állítjuk, hogy a szív és az agy nemesebb testrészei az emberi szervezetnek, mint az ököl;
- akik azt tartjuk, hogy justitia regnorum fundamentum és hogy a jogbiztonság minden kulturális és gazdasági haladás alapja;
- akik tudjuk, hogy az élet és vele a jog állandóan fejlődik, de azt is tudjuk, hogy annak erkölcsi parancsokon nyugvó nem változó örökérvényű jogi alapelvek;
- akik valljuk, hogy a salus reipublicae suprema lex, de egyttal valljuk azt is, hogy a közérdek nem azonos a lehangosabb érdekcsoport külön érdekeivel;
- akik látjuk, hogy az 'erősebb joga' kifejezés rendszerint a legerősebb jogtalanságnak eufemisztikus alakja;

¹⁶ Beck Salamon: *A jogszabályok motivációs erejéről* Polgári Jog 1937. március 137-144.

¹⁷ A vitás kérdést ma a Ptk. 5:103.§ (2) bekezdésének és az 5:104.§ (1) bekezdésének szabályai rendezik.

¹⁸ György Ernő: *Irányított gazdálkodás, állami beavatkozás és a jogrendszer elváltozásai* Polgári jog 1937. 1. szám

- akik azt hisszük, hogy az értelem világossága és az érzelem melegsége magasabbrendű társadalmi rendezőelvek a demagógia embereket elválasztó zavaros gyűlölködésénél;
- akik úgy érezzük, hogy az általános emberi méltóbb ideál, mint az emberiség beskatulyázása osztályok, nemzetiségek, vagy fajok szerint;
- akik kedvesebbnek találjuk a gondolatszabadság szűrőjén kikristályosodott egyéni meggyőződést az irányított közvéleménynél;
- akik kívánjuk, hogy az állami onnipotenciának határt szabjon az egyéni szabadság nem érinthető birodalma.”¹⁹

Meggyőződésem, hogy a Szladits-ünnepen elhangzott e megállapítások a most ünnepelt Prugberger Tamást is jellemzik: humanizmusát, magáról a jogról és a jogrendről vallott elképzeléseit. Az életet tisztelő és élni szerető ember érzékenysége tette és teszi Őt olyanná, amilyen.

Őszintén remélem, hogy az ünnepelt örömmel fogadja ezt a rendhagyó köszöntést. Nagyon bízom ebben, mert az 1937. év magánjogi irodalmi termése igazán kiemelkedő volt: soha rosszabbat, a felidézett tanulmányok túlnyomó többsége nyolcvanöt év elteltével sem veszített fényéből. Életerővel és energiával telítődtek ezek az írások: nyugodtan mondhatjuk „örökifjú mind” – ahogyan Tamás is. A Mindenható tartsa meg őt jó egészségben, hogy a jogász társadalom együtt ellenőrizhesse vele, vajon a *2037. évjárat* is hoz-e olyan jó termést a jogtudományban, mint amiből fentebb szemezgettünk. Másik Prugberger Tamást biztosan nem, mert Prugi csak egy van. Isten éltesse, professzor Úr!

Irodalomjegyzék

- ifj. dr. Nagy Dezső: *Adalékok a joglemondás tanához* Polgári Jog 1937. 66-75
- Villányi (Fürst) László: *„Közvetett gazdagodás”* Polgári Jog 1937. 441-451.
- Vladár Gábor: *Milyen legyen a jog tanítása az egyetemen, az igazságszolgáltatás szempontjából?* Magyar Jogi Szemle 1937. 2. szám 53-73
- Munkácsi Ernő: *A szolgálati jogviszonyból származó követelések „elévülése”* Polgári Jog 1937. április 232-236
- Bernhard László: *Hozzászólás a szolgálati jogviszonyból származó követelések „elévülése” kérdéséhez* Polgári Jog 1937. szeptember 532-536
- Vági József: *A létminimum védelme és az újabb gyakorlat* Polgári Jog 1937. 3. szám 180-182.
- Beck Salamon: *A jogszabályok motivációs erejéről* Polgári Jog 1937. március 137-144.
- György Ernő: *Irányított gazdálkodás, állami beavatkozás és a jogrendszer elváltozásai* Polgári jog 1937. január 1-11.
- Görög Frigyes – Szladits Károly: *Serlegheszed és Válasz* Polgári jog 1937. szeptember 373-379.

¹⁹ Görög Frigyes és Szladits Károly: *Serlegheszed és Válasz* Polgári jog 1937. szeptember 373. és köv. o.

A munkavédelem nemzeti politikája hazánkban

Mádi Sarolta*

A munkavállalók biztonságáról, egészségéről és a munkakörnyezetről szóló 155. számú ILO Egyezmény és a 164. számú ajánlás felhívja az államok figyelmét, hogy minden ország kötelessége állami szinten kidolgozni a munkavédelem stratégiáját. Az Európai Unió tagállamai Magyarország kivételével 2016-ig maradéktalanul eleget tettek ennek az ajánlásnak. Hazánkban 2016-ban került elfogadásra a Nemzeti Munkavédelmi Politika (NMP), amely hazánk nemzeti munkavédelmi politikáját 2016 és 2022 közötti időszakra határozta meg. Napjainkig a kitűzött stratégiai célok csak részben valósultak meg, ezért a következő időszakban tovább kell dolgozni a stratégiai célok elérésén.

Kulcsszavak: Nemzeti Munkavédelmi Politika, munkavédelem

The national policy of labor protection in our country

It is the duty of every country to develop the labor protection strategy at the state level according to ILO Convention No. 155 and the Recommendation No. 164 about the safety, health and working environment of workers. The member states of the European Union, except Hungary, fully fulfilled this recommendation until 2016. The National Labor Protection Policy was adopted in our country in 2016, which defined our country's national labor protection policy from 2016 to 2022. The set strategic goals were only partially realized, so in the future further work must be done to achieve the strategic goals.

Keywords: National Labor Protection Policy, labor protection

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2016>

1. Az ILO 155. egyezménye a Nemzeti Munkavédelmi Politika kialakításáról

Magyarországon az ILO 155. számú egyezményét „A munkavállalók biztonságáról, egészségéről és a munkakörnyezetről” szóló 155-ös egyezményt (1981) a 2000. évi LXXV. törvény hirdette ki. Az egyezmény lehetőséget ad a tagállamoknak, hogy tripartit megegyezéssel a gazdasági tevékenység bizonyos ágazatait pl. tengerhajózást vagy halászatot az egyezmény alkalmazásából egészen vagy részben kizárja. Az egyezmény a munkavédelmi feladatokat három szinten határozza meg: nemzeti politika, országos intézkedések és munkáltatói szint.

* Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék.

1.1. Nemzeti politika elvei. Az egyezmény alapján *minden tagállam köteles* a munkaadói és munkavállalói legrepresentatívabb érdekképviselői szervezetekkel lefolytatott *konzultáció után kialakítani a munkavédelemre vonatkozó nemzeti politikáját, melynek célja a munkabalesetek, foglalkozási megbetegedések megelőzése.*

A nemzeti politikának öt területre kell kiterjednie: munkakörnyezet, munkafolyamat, munkavédelmi képzés, munkavédelmi konzultáció és a munkavédelmi érdekek érvényesítésének szabad lehetősége.

Az egyezményhez kapcsolódó 164. számú ajánlás 8. pontja alapján a nemzeti politika kialakítása során szoros együttműködést kell kialakítani a hatóságok és a munkaadók, valamint a munkavállalók érdekképviselői szervei között.

Az egyezmény nemzeti munkavédelmi politika kialakítására vonatkozó rendelkezéseivel összhangban állt az Európai Bizottság Közleménye¹ melyben a Bizottság felkérte a tagállamokat, hogy a *közösségi stratégiával összhangban dolgozzanak ki és fogadjanak el nemzeti stratégiákat, valamint ennek keretében határozzanak meg mennyiségi célkitűzéseket.* A Bizottság javasolta a tagállamok számára, hogy az alábbi négy cselekvési területre kiemelt figyelmet fordítsanak:

- megelőzés és egészségellenőrzés;
- a munkavállalók rehabilitációja és újbóli beilleszkedése;
- a társadalmi és demográfiai változások kezelése (a társadalom elöregedése, a fiatalok (foglalkoztatása) egyrészről a munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági politikák, másrészről pedig a közegészségügyi, regionális fejlesztési és a szociális kohézióval kapcsolatos,
- a közbeszerzési, a foglalkoztatási, valamint az átszervezéssel kapcsolatos politikák koherenciája.

Az Európai Unió munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos 2007-2012 közötti stratégia eredményeképpen 27 tagállam vezetett be nemzeti stratégiát. Egyedül Magyarország nem rendelkezett nemzeti stratégiával.²

1.2. Országos szinten foganatosítandó intézkedések. Az egyezmény *a munkavédelem nemzeti politikáját* átfogó, országos programokon keresztül javasolja megvalósítani, melynek szerves része a munkavédelmi szabályok betartásának ellenőrzése és a munkavédelmi szabályszegések szankcionálása.

Az egyezményhez kapcsolódó ajánlás javasolja, hogy a munkaadóknak és a munkavállalóknak megfelelő formában olyan információkkal és tanácsokkal kell szolgálni, amelyekre szükségük lehet. Fejleszteni és támogatni kell az együttműködést a munkaadók és a munkavállalók között, hogy felszámolják a kockázatokat vagy olyan szintre csökkentsék azokat, amennyire gyakorlatilag

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:l10114> (letöltés ideje: 2022. május 11.) A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának "A munka minőségének és termelékenységének javítása: a munkahelyi egészségvédelemmel és biztonsággal kapcsolatos közösségi stratégia 2007-2012. között.

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0332&from=HU> (letöltés ideje: 2022. május 11.)

megvalósítható. A migráns munkavállalók részére saját anyanyelvükön speciális képzési programok bevezetéséről való gondoskodást ír elő

1.3. Intézkedések vállalati szinten. Az egyezmény ezen a szinten a munkaadók és munkavállalók kötelezettségeit szabályozza. Előírja, hogy a munkaadóktól meg kell követelni, hogy a munkahelyek, a gépek, a felszerelések és a munkafolyamatok, amelyek ellenőrzésük alá tartoznak, ésszerű és a gyakorlatban megvalósítható mértékben biztonságosak legyenek, és ne képezzenek veszélyt a munkavállalók egészségére. Amennyiben szükséges, gondoskodjanak megfelelő védőruházatról és védőfelszerelésről, hogy ezzel a balesetek veszélye és az egészségre káros hatások ésszerű és a gyakorlatban megvalósítható mértékben megelőzhetőek legyenek. Amennyiben több munkáltató egy munkaterületen közösen végez tevékenységet, együtt kell működniük.

Előírja a munkavállalóknak, hogy munkájuk keretében együtt kell működniük a munkaadókra háruló kötelezettségek teljesítésében.

Az egyezmény a munkavállalók képviselőinek kötelezettségeként írja elő az együttműködést a munkaadókkal a munkahelyi biztonság és egészségügy területén. A munkaadó ugyanakkor köteles a képviselőt tájékoztatni a munkahelyi biztonság és egészségügy területén tett intézkedésekről.

Az egyezményhez kapcsolódó ajánlás javaslatot tesz közös biztonsági és egészségügyi bizottság létrehozására, amennyiben egy munkaterületen több munkáltató munkavállalói végeznek munkát. Ezekben a bizottságokban, a munkaadóknak és a munkavállalóknak legalább egy képviselője van jelen. A bizottságoknak a jogai között szerepelnek a javaslattételhez, információhoz, véleménynyilvánításhoz, a munkaügyi felügyelőségekkel való kapcsolattartáshoz való jogok.

2. Nemzeti munkavédelmi politika az Európai Unió tagállamaiban

A 2010-es évek első feléig az Európai Unió valamennyi tagállama kidolgozta nemzeti munkavédelmi stratégiáját³. E stratégiák közös vonása, hogy a nemzeti munkavédelmi helyzet értékelését követően, megfogalmazták azokat a munkavédelmi és munkaegészségügyi célokat, eszközöket melyek a munkabalesetek és foglalkozási megbetegedések megelőzését célozzák, azaz amelyek a prevenciót szolgálják.

3. Nemzeti munkavédelmi politika a hazai munkavédelmi jogalkotásban

3.1. A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény (Mvt.) a munkavédelem nemzeti politikájáról. A 2011. évi CXCI törvénnyel módosított Mvt. 2. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „Az állam - a munkavállalók és a munkáltatók érdekképviselői szerveivel egyeztetve - meghatározza az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés alapvető követelményeit, irányítási és ellenőrzési intézményeit, valamint *kialakítja az egészség, a munkavégző képesség*

³ Munkavedelmi_strategiak (1).pdf (letöltés ideje: 2022. október 16.)

megóvására, a munkabiztonságra és a munkakörnyezetre vonatkozó nemzeti politikáját, amelynek megvalósulását időszakonként felülvizsgálja. A törvény 14. a) pontja értelmében a munkavédelem irányításának keretében állami feladat a munkavédelem nemzeti politikájának kialakítása.

3.2. A munkavédelem országos programjáról szóló 20/2001. (III. 30.) Országgyűlési (OGY) határozat. Az Országgyűlés 2001. március 27-én fogadta el első alkalommal a munkavédelem országos programjáról szóló 20/2001. (III. 30.) OGY határozatot (Program), amelyben öt évre szóló cselekvési rendszert határozott meg. A Program hosszabb távú célkitűzéseinek megfelelően 2007. évig tartalmazott feladatokat. Kiemelt célként fogalmazta meg a balesetbiztosítás önálló ágának megvalósítását.

A program nem valósult meg. „A Program végrehajtásáról szóló beszámoló 2008. évi előkészítése során több tárca, állami szerv, továbbá az Országos Érdekegyeztetési Tanács Munkavédelmi Bizottsága is jelezte, hogy a most záruló tervezési ciklust követően támogatja a munkavédelem országos programjának folytatását, tekintettel a megvalósítandó feladatokra.”⁴

A 2009 évben elkészült Nemzeti Munkavédelmi Politika 2014-ig határozta meg a munkavédelmi feladatokat, azonban sem a Bajnai- sem az Orbán- kormány nem terjesztette az Országgyűlés elé.

Magyarországon hosszú éveken át késett a Nemzeti Munkavédelmi Politika elfogadása. Nagy valószínűséggel, ezzel is összefüggött, hogy emelkedett a súlyos munkabalesetek száma, különösen a kis, közép és mikro gazdaságokban, különösen a mezőgazdaságokban alakult rosszul a helyzet, ahol a megváltozott birtokszerkezet miatt megnőtt a családi gazdaságok száma, melyekre a munkavédelmi törvény hatálya csak akkor terjed ki, ha szervezett munkavégzés keretében legalább egy munkavállalót foglalkoztatnak.

Az Európai Bizottság 2014. június 6-án kiadta az Európai Unió munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos, 2014–2020-as stratégiáját.⁵ A stratégia a következő kihívásokat vette számba:

- a tagállamok végrehajtási eredményeinek javítása, különös tekintettel a mikro- és kisvállalkozások kapacitásának előmozdítására, annak érdekében, hogy képesek legyenek hatékony és valós kockázatmegelőzési intézkedések alkalmazására
- a foglalkozásból eredő megbetegedések megelőzésének javítása a meglévő, új és az újonnan felmerülő kockázatok kezelése révén
- a demográfiai változás kezelése.

3.3. A munkavédelem nemzeti politikája 2016-2022 (MNP). A munkavédelem nemzeti politikájáról szóló 1581/2016 (X.25.) Korm. határozat tette közzé hazánk nemzeti munkavédelmi politikáját 2016 és 2022 közötti időszakra. Célja

⁴ DR. HERCZOG László szociális és munkaügyi miniszter: „Előterjesztés a Kormány részére a nemzeti munkavédelmi politikáról és a nemzeti munkavédelmi politika végrehajtását elősegítő kormányzati programról”. Budapest, 2009. 3. (letöltés ideje: 2022. május 11.)

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/LSU/?uri=CELEX:52014DC0332> (letöltés ideje: 2022. május 11.)

a munkakörülmények fejlesztése, a munkabalesetek és foglalkozási megbetegedések megelőzése, azaz a prevenció. Az MNP elkészítésénél figyelemmel voltak az Európai Unió 2014-2020 közötti stratégiájára és a WHO Globális Cselekvési Tervére⁶.

Az MNP az általa elérni kívánt célok felvázolása előtt áttekintést ad a hazai munkavédelem helyzetéről. A statisztikai adatok alapján megállapítja, hogy hazánk uniós összehasonlításban a munkabiztonság területén jól teljesít, „Míg Európában évente 100 ezer dolgozóra átlagosan 1500 olyan baleset jut, amely legalább 4 napos távolléttel jár, hazánkban csak 511. Annak ellenére, hogy a dolgozók számához mérten csupán harmadannyi baleset történik nálunk, mint az Európai Unióban, a halálos kimenetelű esetek aránya itthon rosszabb: amíg Európában 100 ezer munkavállalóra 1,44 eset jut, addig hazánkban ez a szám 1,6, amivel Magyarország az uniós középmezőnybe tartozik.”

Az MNP a prevenció eszközeit 5 pontban foglalja össze és ezen belül több alpontban fogalmazza meg az egyes pontokhoz kapcsolódó feladatokat. Ezek között külön kell szólni a vállalkozások versenyképességének fejlesztéséről, melynek célja, hogy KKV-k váljanak képessé a hatékony és valós kockázatok megelőzésére, az önálló balesetbiztosítási ág bevezetéséről, mely a munkáltatókat gazdaságilag is érdekeltté tenné a nemzeti politika fő céljainak megvalósulásában. A feladatok között szerepel a munkavédelmi szakemberek kötelező továbbképzési rendszerének kidolgozása, a munkavédelmi és foglalkozás-egészségügyi szolgáltatók adatbázisának létrehozása, az integrált munkavédelmi hatóság szakmai, működési feltételeinek erősítése.

Most a program megvalósítására kitűzött időszak utolsó harmadában megállapíthatjuk, hogy a nemzeti politika fő célkitűzései még nem valósultak meg. A három munkanapot meghaladó munkaképtelenséggel járó bejelentett munkabalesetek és a halálos munkabalesetek száma 2017-2021 között lényegesen nem változott, 2017-ben 23 387, 2018-ban 23 738, 2019-ben 24 055, 2020-ban 20 366, 2021-ben 21 591 volt. Ezek a számok a program előtti 2012-2016 közötti időszakhoz viszonyítva (munkabalesetek száma éves szinten átlagosan: 19. 604) még emelkedtek is. A halálos munkabalesetek száma sem csökkent. 2017 és 2021 között évi 79 és 84 között mozgott. Ez közel azonos a megelőző 5 évben bekövetkezett halálos balesetek számával. A legtöbb munkabaleset 2021 évben - a korábbi évekhez hasonlóan - a 10-49 munkavállalót (6330), illetve az 50-249 munkavállalót (7397) foglalkoztató munkáltatóknál, azaz a közép és kisvállalkozásokban következett be. Itt következett be az összes csonkulásos baleset (230) több mint 50 %-a (150).⁷

A foglalkozási megbetegedések száma 2017 és 2018 években a 2012-2016 közötti időszakhoz (foglalkozási megbetegedések száma éves szinten átlagosan: 200) viszonyítva évi 230, illetve 175 esettel stagnált, míg 2019 és 2020 években - valószínűleg, a korona vírus okozta megbetegedésekkel összefüggésben - drasztikusan emelkedett.

A balesetek és foglalkozási megbetegedések számának emelkedésében

⁶ <https://www.mindbank.info/item/1489> (letöltés ideje: 2022. május 11.)

⁷ [file:///C:/Users/user/Downloads/220405-ITM.mbaales.tajekoztato-2021%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/220405-ITM.mbaales.tajekoztato-2021%20(3).pdf) (letöltés ideje: 2022. május 11.)

nagyvalószínűséggel közrejátszott az is, hogy a foglalkoztatottak száma 2012-2016 közötti időszakban 3 millió 958 ezer főről –4 millió 482 ezer főre, 2017- 2021 közötti időszakban 4 millió 548 ezer főről 4 millió 634 főre emelkedett⁸.

A fenti számokat azonban fenntartással kell kezelni, mivel a bejelentésben változatlanul ellen érdekel a munkáltató és a munkavállaló. A szakemberek szerint a munkabalesetek több mint 25 %-át a munkáltatók eltitkolják, ez elsősorban a társadalombiztosítás regressz igényére vezethető vissza.

Napjainkig nem jött létre a munkavédelmi és munkaegészségügyi szakemberek országos adatbázisa, nem valósult meg a szakemberek kötelező továbbképzési rendszere sem. Nem került kidolgozásra a munkáltatókat a balesetek megelőzésében, azaz a prevencióban gazdaságilag érdekeltté tevő a balesetbiztosítás önálló ágának koncepciója.

Ami a munkavédelmi hatóság munkáját illeti, folyamatosan csökkent az ellenőrzött munkáltatók száma és ezzel együtt a feltárt munkavédelmi szabálytalanságok száma. Az Innovációs és Technológiai Minisztérium Irányítási Főosztályának 2022 évi jelentése alapján 2020 évben 9 462, 2021 évben 6 649 munkáltatót ellenőriztek az ellenőrök, a feltárt szabálytalanságok száma 7 699, illetve 5 422 volt. A munkavédelmi ellenőrzések számának csökkenése egyenes következménye annak, hogy míg 2011 évben a felügyelői átlaglétszám 123, 5 volt, 2021 évben már csak 79,75. Napjainkban ez létszám változatlanul csökkenő tendenciát mutat.

Érzékeltetésként 2021 évben a 269,8 ezer főt foglalkoztató Borsod-Abaúj-Zemplén Megyében 3,01 fő, a 243,7 ezer főt foglalkoztató Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyében 4,5 fő és az ugyancsak 243,7 ezer főt foglalkoztató Hajdú-Bihar Megyében 3,58 fő látta el a munkavédelmi ellenőri feladatokat.⁹

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az ILO az elmúlt száz éves fennállása alatt számtalan egyezményrel és a hozzájuk kapcsolódó ajánlással segítette az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés feltételeinek megvalósulását tagállamaiban. Ennek ellenére az ILO közel múltban megjelent becslései szerint kétfélmillió nő és férfi hal meg évente munkahelyi balesetek és a munkával összefüggő betegségek eredményeként.

A WHO becslései szerint világszerte minden évben 160 millió új, munkával összefüggő betegség fordul elő. A WHO szerint a munkahelyi körülményekben rejlő kockázatok okozzák a hátfájások több mint egyharmadát, a halláskárosodások 16 %-át, a tüdőrákos esetek közel 10%-át, vagy a depressziós megbetegedések mintegy 8%-át. Minden három és fél percben meghal valaki az Európai Unióban munkával kapcsolatos kockázatok eredményeképpen. Ez azt jelenti, hogy mintegy 167,000 ilyen okú haláleset történik évente csak Európában. Ezek részben munkahelyi balesetekre (7500), részben foglalkozási megbetegedésekre vezethetők vissza (159500). Átlagosan négy és fél másodpercenként egy munkavállaló az EU-ban olyan balesetet szenved, amely arra kényszeríti őt, hogy otthon maradjon legalább három munkanapot. A három vagy annál több nap távolléttel járó

⁸ https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0078.html (letöltés ideje: 2022. május 11.)

⁹ https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0078.html (letöltés ideje: 2022. június 3.)

munkahelyi balesetek száma is hatalmas, több mint 7 millió évente.¹⁰

Az előbbieken ismertetett statisztikai adatok, azt támasztják alá, hogy a munkavédelem és munkaegészségügy területén létrejött ILO egyezmények és a hozzájuk kapcsolódó ajánlások maradéktalan végrehajtása elengedhetetlen a munkavédelem és munkaegészségügy területén elért eredmények megőrzéséhez és javításához. A fent előadottak alapján a következő időszakban tovább kell dolgozni azon, hogy hazánkban maradéktalanul megvalósuljanak a Munkavédelem Nemzeti Politikája által kitűzött célok.

Irodalomjegyzék

- Burton, Joan (szerk.): WHO Healthy Workplace Framework and Model: Background and Supporting Literature and Practices, , (February 2010), WHO Headquarters, Geneva, Switzerland,
 - Kun Attila: A munkahelyi egészségkárosodások megtérítése a magyar munkajogban – felelősségi szabályok és kompenzáció. http://epa.oszk.hu/02500/02566/00001/pdf/EPA02566_magyar_munkajog_kun_091-119.pdf. (letöltés ideje: 2022. június. 03.)
 - DR. Herczog László szociális és munkaügyi miniszter: „Előterjesztés a Kormány részére a nemzeti munkavédelmi politikáról és a nemzeti munkavédelmi politika végrehajtását elősegítő kormányzati programról”. Budapest, 2009. (letöltés ideje: 2022. május 11.)
 - A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Unió munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos, 2014-2020-as stratégiájáról (COM(2014) 332 final, 2014. június 6.) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/LSU/?uri=CELEX:52014DC0332> (letöltés ideje: 2022. május 11.)
-
-

¹⁰ WHO Healthy Workplace Framework and Model: Background and Supporting Literature and Practices, Joan Burton (szerk.), (February 2010), WHO Headquarters, Geneva, Switzerland, p. 7. in Kun Attila: A munkahelyi egészségkárosodások megtérítése a magyar munkajogban – felelősségi szabályok és kompenzáció. http://epa.oszk.hu/02500/02566/00001/pdf/EPA02566_magyar_munkajog_kun_091-119.pdf. (letöltés ideje: 2022. 06. 03.)

A munka fogalmának alapvető kérdései a digitalizálódás tükrében*

Mélypataki Gábor** – Máté Dávid Adrián** – Riczu Zsófia****

A munka fogalmának tartalma folyamatosan változik. Korszakonként más és más tartalommal határozhatjuk meg. Nincs ez másképp napjainkban sem, mikor a munka digitalizálódásának a korszakát éljük. Nem csak a magánéletünk, de a munkafolyamataink jelentős része is átkerül a virtuális térbe, de ide sorolhatjuk a platformok megjelenését is. A jogalkotó ezen befolyások mentén határozza meg újra és újra a munkavégzéseknek a jog által is szabályozott körét. Láthatjuk, hogy egy atipikus munkavégzési viszonyból, hogyan válik tipikus munkaviszonnyá. Tanulmányunkban a digitalizálódást, illetve a digitális technológia alkalmazásának a munkára és a munkajogra gyakorolt hatását szeretnénk bemutatni szerzőtársaimmal közösen. Ezzel is szeretnénk tisztelni közös professzorunk, kedves kollégánk és barátunk Prugberger Tamás előtt születésnapja alkalmából.

Kulcsszavak: munka, digitalizáció, atipikus munka, szociálpolitika

Fundamental issues of the concept of work in the context of digitalisation

The concept of work is constantly changing. We can define it with different meanings from one period to another. This is no different today, when we are living in an era of digitalisation of work. Not only our private lives, but also a large part of our work processes are moving into the virtual space, but also the emergence of platforms. It is along the lines of these influences that the legislator redefines the scope of work activities that are also regulated by law. We can see how an atypical employment relationship becomes a typical employment relationship. In our study, together with my co-authors, we want to show the digitalisation and the impact of the use of digital technology on work and labour law. We would also like to honour our common professor, our dear colleague and friend Tamás Prugberger on the occasion of his birthday.

Keywords: work, digitalisation, atypical work, social policy

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2017>

* Jelen publikáció az Innovációs Technológiai Minisztérium, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott NLP-08 azonosító számú "Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium" című projekt keretében jött létre

** Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék, ORCID: 0000-0002-0359-6538

** PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék, ORCID: 0000-0001-7995-6707

**** PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék, konzulense: Mélypataki Gábor, ORCID: 0000-0002-4024-5833

1. Mit is értünk munka alatt?

A munka fogalmának meghatározása nem egyszerű, mivel a határai nem világosak. Nem minden esetben választható el egymástól, hogy az adott tevékenységet valaki ténylegesen munkaként végzi-e vagy sem. Mielőtt azonban ennek a kérdésnek a tárgyalásába belemennénk fontos kiemelni, hogy a munkának a társadalomtudományi megközelítésével foglalkozunk. A magunk részéről a fizikához nem értünk, és nem is kontárokodnánk bele jogászként. A hiedelemmel ellentétben a jogászok sem értenek mindenhez, nem is kell.

A munka fogalmának a közgazdasági megközelítése az egyik leggyakoribb megközelítés. Ezen definíció szerint „*olyan tevékenység, amiért az egyén pénzügyi ellentételezést kap a megélhetése érdekében*”.¹ Ezek szerint az egyik legfontosabb ismérve a munkának, hogy visszterhes jogügylet. Ez azt jelenti, hogy csak azt a tevékenységet lehet munkaként értelmezni, amiért valamilyen (rendszerint pénzbeli) ellenérték kifizetése történik. Ha egy reprezentatív felmérést végeznénk a lakosság körében, akkor is hasonló válaszokat kapnánk. Ezt az értelmezést követi a gazdasági szemléletű jogszabályok egy része is. Itt külön kiemelnénk az Egyesült Államok szövetségi szintű munkanélküli ellátással foglalkozó jogszabályát a Federal Unemployment Tax Act 3304 a szakasz 7. pontjához fűzött magyarázatot. Az egyesült államok munkaügyi hivatala a jogszabály alkalmazásához használt irányelvben igyekszik megadni a munka fogalmát.² Ennek kontextusa, hogy kereső tevékenység folytatása melyért nem jár ellátás szintén nem minősül munkának. Ennek tükrében határozza meg a munka fogalmát. is. Az 1994-ben kiadott irányelv a munka fogalmát olyan szolgáltatások nyújtásaként értelmezi, amelyért díjazás jár.³ A fogalom erősen épít a közgazdasági megközelítésre. De a magyarázatként kiadott irányelv már kiemeli azt is, hogy ez a fogalomértelmezés az 1970-es években gyökerezett és közel sem ismerte akkor a jogalkotó azokat a formákat, amelyek már az 1990-es évek eleje-közepétől jellemzők. Kiemeli, hogy az eredeti értelmezés nem foglalkozhatott az önfoglalkoztatók kérdésével és az ügyeleti státusszal, ezt már csak mi tesszük hozzá, beleértve a nullaórás szerződéssel foglalkoztatott munkavállalókat. De tehetjük fel a kérdést jogosan, hogy ténylegesen is csak az ellenérték fejében végzett tevékenység lehet munka? Szép és Sík közös tanulmányukban több olyan forrást is idéznek, melyek azokról a mérési torzulásokról értekeznek, melyek például a háztartási munkát nem veszik figyelembe munkaként.⁴ Ez a háztartási munka a jogszabályokban szabályozott. De nem munkajogi, hanem adójogi szempontból. Fontos beszélnünk még arról is, hogy több fogalom is kapcsolódik ide. Külön kiemelendő az önfoglalkoztatók csoportja⁵, mely egy speciális munkavégzési forma

¹ Szóts-Kováts, Klaudia: *A munka jelentése, egyéni jelentésadás a HR vezetők szemszögéből*, PhD Disszertáció, Budapest, 2014, 8.

² Definition of "Work" for Purposes of Section Budapesti Corvinus 3304(a)(7) of the Federal Unemployment Tax Act.
https://oui.doleta.gov/dmstree/uipl/uipl92/uipl_1892.htm#:~:text=In%20General.,for%20which%20remuneration%20is%20payable., (2022.06.12.)

³ uo.

⁴ Szép Katalin - Sík Endre: *A háztartási termelés pénzértéke*, Statisztikai Szemle 79 (2001) 7, 596- 612

⁵ Szekeres, Bernadett: *Munkajogon innen - munkaviszonyon túl*, Miskolc, Bíbor Kiadó

vállalkozás és munkaviszony között. Az önfoglalkoztatók helyzete azért másabb, mert az Ő munkája ugyan függő munkavégzés, de mégis önállóan tevékenykedik.

A munka fogalmának meghatározásánál újabban előtérbe kerülnek azokra kérdések, hogy tényleg csak azt tekinthetjük-e munkának aminek pénzben kifizetett ellenértéke van? Hová helyezzük a háztartási munkát? Egyre nagyobb a jelentősége a háztartási munka társadalmi hasznosságának. Ennek a jogi elismertsége nem túl magas. Hazai jogszabályi környezetben egy munkajogi szabályozáson kívüli formaként találkozhatunk vele az adójogszabályokban. Illetve a szociális igazgatásról és ellátásokról szóló 1993. évi III. tv. nek a Gyermekek Otthongondozási díjával foglalkozó rész sorolható ide. De ez nem az a joggyakorlat, ami a teljes munkaerőpiacot érinti.

Éppen ezért jelen tanulmány keretei között azt vizsgáljuk meg, hogy a digitalizációs folyamatok keretében milyen munkafogalom lehet releváns. A tanulmány keretei között a David Graeber által megalkotott bullshit job⁶ fogalmával nem tudunk foglalkozni, mivel a végkövetkeztetésekben a jogi szabályozás lehetőségét is pontosítjuk.

2. A munka fogalmának tágulása

A munka fogalmának vizsgálatakor elengedhetetlen a munkát célzó foglalkoztatási jogviszonyok vizsgálata. A klasszikus munkajogviszonyok során a munkáltató széleskörű alakító joggal rendelkezik. Lényegében ez az alakító jog adja a munkajogviszonyok esszenciáját, a jogviszonyt a munkáltató utasítása tölti meg tartalommal. A digitalizáció okozta változások azonban ezeket a paradigmákat is érintették. A klasszikus minősítő jegyek nem feltétlenül tartják meg relevanciájukat, ezért az utasítás joga egyes jogviszonyok során átalakul: a klasszikus munkáltatói utasítás alapján történő munkavégzés nem áll statikus alapokon, ezáltal a munkaviszony minősítő jegyeinek rendje is megváltozik⁷.

Az azonban világos, hogy nem csupán a munkajogviszony keretében, a hagyományos munkáltatói utasítás alapján végzett munka sorolható a munka definíciójának körébe. Az egyes munkavégzési formák esetében központi kérdésként merül fel, hogy azok a munkajog hatálya alá, vagy azon kívülre sorolandók. Horváth István és Petrovics Zoltán arra a dichotómiára hívta fel a figyelmet, hogy a rendszerezéshez a kulcs az egyszerű minősítés, ugyanakkor látható, hogy a munkajog hagyományos struktúrája nem alkalmazható minden munkavégzési formára⁸. A munka adott esetben olyan tevékenységet is jelölhet, amely nem a klasszikus munkajogviszony keretén belül kerül kiteljesedésre. A munka fogalma nem kizárólag az alárendeltségben végzett munkavégzésre vonatkozik, a függőség és önállóság vizsgálatán felülemelkedve valamennyi munkavégzési formára érvényes lehet.

⁶ David Graeber: *Bullshit munkák*, Budapest, Typotex, 2020

⁷ Rácz Ildikó: *A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire*, PhD értekezés, 2020. PhD értekezés tézisei 16.o.

⁸ Horváth István–Petrovics Zoltán: Digitalizáció a munkában: táguló horizontok joghézagokkal, *Pro Futuro* 11. (2021):2. 68.

Vincenti Gusztáv a munka jogviszonyait olyan a magánjogi jogviszonyokként jegyezte, amelyeknek a keretében és azok szabályai szerint megy végbe az emberi munkának, mint egyfajta gazdasági értéknek a forgalomba helyezése és forgalomba jutása⁹. Erre alapozva a következő fejezetben részletesebben kifejtett önfoglalkoztatói kör, valamint az önálló, függő munkavégzési formák is munka jogviszonyainak körébe sorolhatók. Azonban a munka fogalma nem csupán a munkajogviszonyok és az önfoglalkoztatói (vállalkozási és megbízási szerződések alapján teljesített) körre terjed ki. Napjainkban elterjedt a szövetkezeti munkavégzés több formája is¹⁰, kevésbé népszerű, de jelentős az ösztöndíjas foglalkoztatás kérdésköre¹¹, ugyanakkor azt is szükséges figyelembe vennünk, hogy a munka olyan feladatot is takarhat, amely nem feltétlenül jár az elvégzett feladat ellenértékéért megjelenő kompenzációval¹². A közösségi gazdasághoz és a technológiai változásokhoz alkalmazkodva a hagyományos munkavállalási formák mellett és helyett több új munkavállalási forma jelenik meg¹³.

A munka fogalmát nehéz definiálni, határai nem világosak¹⁴. Ahogy fentebb is érintettük, gazdasági aspektusból a munka olyan tevékenységet takar, amelyért ellentételezés jár, azonban ez a fajta megközelítés jelentősen szűkíti a munka definícióját, tekintve, hogy nem veszi figyelembe a munkavégzés olyan formáit, amelyet az egyén ellentételezés nélkül vagy éppen önkéntes alapon végez – Az ilyen jellegű munkák főként akkor kapnak figyelmet, elvégzésük elmarad, hiszen az életkörülmények alakulásában nemcsak a jövedelem, a munkaerőpiaci szerepvállalás, hanem a háztartásban vagy önkéntes tevékenységként végzett munka is jelentős szerepet játszik.

Az elmúlt évtizedekben, különösen az utóbbi két évtizedben a munka definíciójának transzformációja figyelhető meg. A munka megjelenhet, mint megélhetés forrása, a karriercélok megvalósulásának kiteljesedéseként, szerencsésebb esetben az egyén passziójaként realizálódik. Napjainkban egyre nagyobb szerepet kap a munkavégzés során annak individuális tartalommal való megtöltése¹⁵. Az utóbbi évtizedekben a diszkontinuitás és individualizálódás vált a

⁹ Vincenti Gusztáv: *A munka magánjogi szabályai*, Grill Károly Könyvkiadó, Budapest, 1942., 2.

¹⁰ A 2006. évi X. törvény (Szövetkezeti tv.) 18§ (2) alapján a tagi munkavégzés önálló, más munkavégzésre irányuló jogviszonyt szabályozó törvény hatálya alá nem tartozó jogviszony, amelyben az elvégzett munka ellentételezése a tagi munkavégzés arányában részben vagy egészben a tagok által közösen megtermelt javak természetben történő átadásával is megvalósulhat.

¹¹ 2004. évi CXXIII. törvény 1§ (2) bek. 4. pont értelmében az ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony a szakmai készségek megszerzése céljából munkatapasztalat-szerzés biztosítására és ennek keretében az egyéni szakmai programban foglalt feladatok ellátására létrejött jogviszony.

¹² Lásd a fentebb említett háztartási munkavégzést, melyet az egyén saját otthonában végez értelemszerűen ellenérték nélkül, illetve az önkéntes munkavégzés egyes formáit

¹³ Az OECD 2019-ben e témában készített jelentése, hat új típusú munkavégzési formát *különböPoztet meg: licy Responses to New Forms of Work*, https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/policy-responses-to-new-forms-of-work_0763f1b7-en (2020.09.15.), DOI: 10.1787/0763f1b7-en https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/policy-responses-to-new-forms-of-work_0763f1b7-en (2020.09.15.)

¹⁴ idézi Szóts-Kováts Klaudia: *i.m. 25.*; Brief, A. P. – Nord, W. R.: Work and meaning: definitions and interpretations. In Brief, A. P. – Nord, W. R. (Eds) (1990): *Meanings of occupational work: A collection of essays*, Lexington, MA: Lexington Books.

¹⁵ Rác: *i.m. 10.*

munkaviszonyok fő jellemzőivé, és ezt erősítette az atipikus munkavégzési formák megjelenése is, ahol a hangsúly munkát végzők önmegvalósítására és kibontakozására helyeződött¹⁶. A munka ebben az aspektusában még több jelentést hordoz magában, tekintettel arra, hogy a digitális fejlődés ezt a folyamatot korántsem zárta le, a jövőben a munka fogalmának további tágulása és a munkajogi relációk differenciálódása prognosztizálható.

Fenti felsorolásból látható, hogy a munka definíciója számos munkavégzési formát felölelhet, nem csupán klasszikus munkajogviszonyban ellátott feladatok meghatározására terjedhet ki. A munka eredendően tág fogalmi meghatározásának határai elmosódnak, a definíció a jövőben várhatóan tovább tágul, lefedve olyan munkavégzési formákat is, amelyek túlmutatnak a jelenleg szabályozott foglalkoztatásra irányuló jogviszonyokon. Az azonban bizonyos, hogy a munka egyes értelmezési kérdéseit vizsgálva a munkát végzők védelmi garanciái nem hanyagolhatók el.

Látható, hogy a munkajogviszonyok és a foglalkoztatásra irányuló egyéb jogviszonyok sorsa, hogy alkalmazkodnia kell a digitális fejlődés következtében végbemenő társadalmi változásokhoz.

3. A digitális hatások és a munkajogi függőség

A bevezetőben foglaltakat tovább árnyalva jelen pontban arra kívánunk rávilágítani, hogy még azon tevékenységek esetében is kérdésessé vált a munka fogalom, ahol a tevékenységet végző ellenértéket kap és a tevékenységet a megélhetése érdekében végzi, legalábbis jogi szempontból. Ezen tárgykörbe tartozik a munkát végzők jogviszonyának jogi osztályozása, nevezetesen az önfoglalkoztatók és a függő munkavégzők besorolása. A munkavégzési viszonyok kettős modellje a munkavállaló és az önfoglalkoztató dichotómiáját jelenti.¹⁷ A kérdéskör korábban is éles vitákat váltott ki a területen, azonban az utóbbi időben ismét kiújult a vita, hiszen a digitális hatások következtében új foglalkoztatási módszerek és típusok jelentek meg.¹⁸ Ezek jelentős részét a platform munkavégzési formák adják, amelyeket a tanulmány keretében gyűjtő kategóriaként kezelünk. A platform munkák sajátossága elsősorban abban rejlik, hogy többnyire egy rendkívül rugalmas, atipikus jogviszony húzódik mögötte. A jogviszony elsősorban egy polgári jogi vegyes jogviszonyt takar, amelyben keverednek a munkaszerződés, a közvetítői szerződés, a vállalkozási szerződés, a megbízási szerződés egyes jegyei. A kialakított jogviszony további sajátossága, hogy a szerződő fél lényegében csupán egy piacot biztosít a tevékenységet végzőnek arra, hogy munkát végezhesen, amelyért bizonyos díjazást kap. A platform munkára példaként említhetjük a biciklis futárok tevékenységét.

¹⁶ Török Emőke: *Munka és társadalom – A munka jelentésváltozásai a bér munkán innen és túl*, L'Harmattan Kiadó Budapest, 2014. 104.

¹⁷ Jakab Nóra: Munkavégzők a munkavégzési viszonyok rendszerében, *Jogtudományi Közöny*, 70 (2015): 9., 421-432.

¹⁸ Hasonló problémakört képez a tartós vállalkozási és megbízási szerződések. Lásd: Prugberger Tamás: A jogkövetkezményeket érintő problémák a munkaszerződés egyes hibatípusainál, *Debreceni Jogi Műhely* 15 (2018): 3-4. Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 19-26.

Esetükben egy applikáción keresztül történik meg a regisztráció, amely során megkötésre kerül egy szerződés különböző paraméterekkel. Ennek alapján a tevékenységet ellátó futár hozzáférést kap egy folyamatosan frissülő adatbázishoz, amely folyamatosan információt nyújt az elvégezhető egyes futárszolgálati tevékenységekről. A tevékenységet ellátó futár rendszerint nem tartozik rendelkezésre állási kötelezettséggel,¹⁹ többnyire minimum elvégzendő feladat, vagy óraszám sem kerül meghatározásra, a futár maga dönti el mikor és mennyi feladatot lát el. A futárral szerződő fél elsősorban a díjazáson keresztül igyekszik biztosítani a folyamatos feladatellátást. A futár saját eszközével végzi a tevékenységet magánszemélyként, vagy egyéni vállalkozóként, de minden esetben más részére és legtöbb esetben egyénileg történik a feladat ellátása. Látható, hogy a kialakított vegyes szerződés révén egy olyan hibrid megoldás jött létre, amely nem csupán a munka fogalmát, hanem a függő munkavégzés értelmezését is nagyban befolyásolja.

Ahogy azt Prugberger Tamás is kiemeli a szolgálati, illetve a munkaszerződésnél egyaránt a leglényegesebb tartalmi elem, hogy a szolgáltónak a szolgálatot igénylő részére éppen úgy, mint a munkavállalónak a munkáltató részére a szerződésben megállapított időtartamban rendelkezésre kell állnia és ez alatt az időtartam alatt rendszeresen azt a szolgálati, munkatevékenységet el kell látnia, amit a szolgálati-, illetve a munkaszerződésben elvállalt.²⁰ A rendelkezésre állási kötelezettség valóban létrehoz egy uralmi helyzetet a felek között, azonban a függőség megítélésem szerint nem csupán erre az elemre vezethető vissza. Mindezt igazolja a munkajog dogmatikai megalapozottságát szolgáló egyes elméletek és azok változása.

A munkajogi jogviszony alapját az önállótlan, függő munkavégzés jelenti. A függőséget eleinte a konkrét gazdasági függőség jelentette, amelyet a személyi függőség elmélete váltott fel. Ez utóbbi azon alapult, hogy a munkavállalók a személyiségüket is adják az elvégzett tevékenységhez, amely során egy speciális függő viszony jön létre a felek között.

A későbbiekben ezeket az elméleteket felváltotta azon okfejtés, mely szerint a munkaviszony elhatárolási ismérve a szolgáltatás tárgyában keresendő. A munkaviszony esetében a szolgáltatás nincs konkretizálva, sőt mi több, éppen a munkáltató utasításadási jogán alapul. Ennek alapján tehát a munkaviszonyt elsősorban azon szempont mentén tudjuk megkülönböztetni más (polgári) jogviszonyoktól, hogy a munkátot széleskörű egyoldalú alakító jog illeti meg a munkavállaló teljesítése, a szolgáltatás nyújtása vonatkozásában.²¹ Ez utóbbi elgondolás alapját azonban a platform munkavégzési formák teljesen felborítják, ugyanis a platformot biztosító fél bizonyos mértékben és esetekben átengedi a platform munkát végző számára az egyoldalú szerződésalakítási jogot. A platform

¹⁹ Rácz Ildikó: Platform munkavégzés Magyarországon Munkajogi és egyéb jogági dilemmák, *Magyar Munkajog E-folyóirat* 9 (2021):1., 1-15.

²⁰ Prugberger Tamás: Az atipikus szolgálati/munkaszerződések jogdogmatikai és rendszerezésszerű kérdései, különös hangsúllyal a munkaerőpiac legújabb igényeire, *Miskolci Jogi Szemle* 15. (2020): 2. szám, 44-66.

²¹ Kiss György: *Munkajog*, Dialóg Campus, Budapest, 2020. 21-30.

nem ad utasítást, csupán „lehetőséget” a tevékenység végzésére. A platformot biztosító fél nem ad kötelező jellegű utasítást egy feladat ellátására, továbbá a szerződésben a szolgáltatás tárgya bizonyos szempontból előre meghatározott, jól körülhatárolt, így az utóbbi vázolt elmélet alapján a platformot szolgáltató fél elméletileg nem kerül uralmi helyzetbe. Mindezt hangsúlyozza a platformot biztosító fél is, hiszen rendszerint rögzítésre kerül a platformok „matchmaker” szerepe, vagyis, hogy pusztán összehozzák a keresletet a kínálattal, de nem kívánnak beleszólni a foglalkoztatási konstrukcióba.²²

Mindemellett a függőség több szempontból is tetten érhető. Bizonyos szempontból gazdasági függőségről is beszélhetünk, hiszen a platform munkát jellemzően olyan társadalmi csoportok végeznek, akik valamilyen mértékben a munkaerőpiac perifériáján mozognak. Elsősorban a végzettséggel még nem rendelkező fiatalok, hallgatók végeznek ilyen jellegű munkát, vagy például a keresetkiegészítésként a gyereket nevelő anyák. Az uralmi viszony tetten érhető abban is, hogy a platformot biztosító fél az ellenőrzési jogkört megtartja, igaz megújult formában. A platform ugyanis begyűjt rengeteg adatot, ami a munkavégzést érinti, méri az aktivitást, a gyorsaságot, az ügyfélelégedettséget. Igaz, hogy a vállalkozási szerződés esetében is megilleti a megrendelőt bizonyos fokú utasítás és ellenőrzési jog, azonban ez limitált. Álláspontom szerint az uralmi, függőségi helyzet kialakulása elsősorban (de nem kizárólag) a széleskörű ellenőrzési jogosultság miatt is fennállhat a platformot biztosító fél és a tevékenységet végző között.

A vázoltak alapján sajnos továbbra is nyitott kérdésként merül fel, hogy jogi szempontból szükség van-e egy olyan munka fogalom megalkotására, amely kizárólag a függő munkavégzést fedi le. Egy ilyen fogalom megalkotása nagyban segítené a jogalkalmazás munkáját, azonban ahogy az egyes függőségi elméleteken is lyukat ütött a társadalmi viszonyok változása, úgy vélhetően egy örök érvényű fogalom megalkotása lehetetlen feladat a jogalkotó számára. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a változó viszonyokra, mint a napjaink digitális változásaira reflektálni kell ezáltal feloldani a felmerülő újabb fogalmi, elhatárolási kérdéseket.

4. Záró gondolatok

A fentiekből is látszik, hogy a munka fogalma egyszerre statikus és dinamikus definíció. Ez abból adódik, hogy a jelentése és az általa lefedett tevékenységek köre folyamatosan bővül, illetve változik. A kérdés az, hogy meddig tágítható ez a fogalom? Be tudjuk-e vonni az új technológiai megoldásokat, és tudjuk-e legalább hasonló munkajogi védelemben részesíteni, mint a klasszikus értelemben vett munkát. Hogy meddig tágítható a fogalom az kétséges. Lehet közben szükséges elengedni néhány korábbi jelentésréteget. A másik, hogy vajon a jogalkotó mennyire van tisztában a munka fogalmával. Tud-e olyan értelmezést adni, mely nem üresedik ki egy-két év után a technológiai változások hatására? A jelen állapot szerint a

²² Rácz: i.m. 123.

jogalkotó nagy lemaradásban van. Ha csak a hazai szabályozást nézzük miként került összemérésre a home office és a távmunka szabályozása, akkor azt kell mondjuk, a jogalkotó nem érti a modern munka fogalmát, illetve lehet nem is akarja érteni. Nem ismeri el a digitalizáció eredményeit és nem nyújt védelmet az e körben foglalkoztatottaknak. A fogalmat még mindig a XX. századi attitűdből közelíti meg. Ha az olyan relációkat sem érti, mint a home office vagy a távmunka, akkor még nagyobb kihívást fog jelenteni a platform munkavégzés, vagy éppen az ipar 5.0 alapját képező collaboratív robotok használata. De nem csak a munka fogalmának alkalmazása jelent majd problémát, de a munkaerőpiaci problémák és a szociális jogi kihívások megoldása is. De a megközelítésünk alapvetően reménykedő. Reméljük azt, hogy ez a helyzet változni fog és a politika is felismeri a változás szükségességét.

Irodalomjegyzék

- Brief, A. P. – Nord, W. R.: Work and meaning: definitions and interpretations. In Brief, A. P. – Nord, W. R. (Eds) (1990): Meanings of occupational work: A collection of essays, Lexington, MA: Lexington Books.
- David Graeber: *Bullshit munkák*, Budapest, Typotex, 2020
- *Definition of "Work" for Purposes of Section Budapesti Corvinus 3304(a)(7) of the Federal Unemployment Tax Act.* [https://oui.doleta.gov/dmstree/uipl/uipl92/uipl_1892.htm#:~:text=In%20General,for%20which%20remuneration%20is%20payable.](https://oui.doleta.gov/dmstree/uipl/uipl92/uipl_1892.htm#:~:text=In%20General,for%20which%20remuneration%20is%20payable.,), (2022.06.12.)
- Horváth István–Petrovics Zoltán: Digitalizáció a munkában: táguló horizontok joghézagokkal, *Pro Futuro*, 11. (2021):2. 68.o. <https://doi.org/10.26521/profuturo/2021/2/10239.>
- Jakab Nóra: Munkavégzők a munkavégzési viszonyok rendszerében, *Jogtudományi Közlöny*, 70 (2015): 9., 421-432.
- Kiss György: *Munkajog*, Dialóg Campus, Budapest, 2020. 21-30.
- *Policy Responses to New Forms of Work*, https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/policy-responses-to-new-forms-of-work_0763f1b7-en (2020.09.15.), <https://doi.org/10.1787/0763f1b7-en>
- Prugberger Tamás: A jogkövetkezményeket érintő problémák a munkaszerződés egyes hibatípusainál, *Debreceni Jogi Műhely* 15 (2018): 3-4., 19-26. <https://doi.org/10.24169/DJM/2018/3-4/3>
- Prugberger Tamás: Az atipikus szolgálati/munkaszerződések jogdogmatikai és rendszerezéssel kapcsolatos kérdései, különös hangsúllyal a munkaerőpiac legújabb igényeire, *Miskolci Jogi Szemle* 15. (2020): 2., 44-66.
- Rácz Ildikó: *A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire*, PhD értekezés, 2020. PhD értekezés tézisei 16.
- Rácz Ildikó: Platform munkavégzés Magyarországon Munkajogi és egyéb jogági dilemmák, *Magyar Munkajog E-folyóirat* 9 (2021):1., 1-15.
- Szekeres, Bernadett: *Munkajogon innen - munkaviszonyon túl*, Miskolc, Bíbor Kiadó
- Szép Katalin - Sík Endre: A háztartási termelés pénzértéke, *Statisztikai Szemle*, 79 (2001) 7, 596- 612

- Szóts-Kováts, Klaudia: *A munka jelentése, egyéni jelentésadás a HR vezetők szemszögéből*, PhD Disszertáció, Budapest, 2014, 8.
 - Török Emőke: *Munka és társadalom – A munka jelentésváltozásai a bér munkán innen és túl*, L'Harmattan Kiadó Budapest, 2014. 104.
 - Vincenti Gusztáv: *A munka magánjogi szabályai*, Grill Károly Könyvkiadó, Budapest, 1942., 2.
-
-

A méltányos mérlegelés elvének aktuális

kérdései*

Nádas György**

A 2012. évi I. törvény (Mt.) az általános magatartási követelmények között új, a munkáltatót terhelő, kötelezettséget szabályoz. A méltányos mérlegelés elve az egyik nagy újításnak szánt szabálya lett az Mt.-nek. A kérdés az, hogy beváltotta-e a hozzáfűzött reményeket?

Kulcsszavak: munkajog, méltányos mérlegelés elve

Current issues of the principle of fair consideration

The Act I of 2012 (Act I of 2012 on the Labour Code) regulates a new obligation for employers among the general conduct requirements. The principle of fair consideration has become one of the major innovations in the Labour Code. The question is: has it lived up to the hopes raised?

Keywords: labour law, principle of fair consideration

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2018>

A 2012. évi I. törvény (Mt.) az általános magatartási követelmények között új, a munkáltatót terhelő, kötelezettséget szabályoz. A méltányos mérlegelés elve az egyik nagy újításnak szánt szabálya lett az Mt.-nek. A kérdés az, hogy beváltotta-e a hozzáfűzött reményeket?¹ Valóban sikerült-e ezen törvényi szabály megalkotásával a munkáltatókat rávenni arra, hogy olyan egyébként tételes szabályban nem szereplő, a munkavállalók életkörülményeit pillanatnyilag befolyásoló körülmények hatást gyakoroljanak a munkáltató döntéseire? Ahhoz,

* Kedves Tamás! 24 éve dolgozunk együtt a Debreceni Egyetemen, mutattad az utat számomra/számunkra. Fogtad a kezünket, reméljük még hosszú évekig számíthatunk arra, hogy egy-egy tudományos cikk vagy könyv ötletével megcsörren a telefonunk! Az Isten éltesse! Nagyon boldog születésnapot! A tanulmány előadásként elhangzott az ORAC kiadó által szervezett, a Magyar Munkajogi Társaság és a Munkajog folyóirat éves konferenciáján: „Hétköznapi Munkajog – Tíz éve lépett hatályba az Mt.”, 2022. június 30-án, Budapesten.

** Habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék.

¹ Miholics Tivadar szerint a rendelkezés jó, beváltotta hozzá fűzött reményeket. Miholics Tivadar: A munkáltató kötelezettségei a munkaviszonyban, *Munkajog*, 2018/7-8., 393.,

Míg a Nádas György-Prugberger Tamás szerint nem biztosít kellő garanciát a törvény szövege. Nádas György - Prugberger Tamás: Egy törvényjavaslat margójára - módosul a Munka Törvénykönyve, *Gazdaság és Jog* 2016/2., 4.

hogy erre a kérdésre választ kapjunk tágabb összefüggéseket is vizsgálódási körünkbe kell vonni. Az Mt. generálklauzulája szerint a feleknek az általában elvárhatóság elvét szem előtt tartva kell a munkaviszonyban megnyilvánulniuk. Más oldalról az Mt. kifejezetten tiltja a joggal való visszaélést. Harmadrészt biztosítja a személyiségi jogok védelmét. Milyen viszonyt alakíthatunk ki a fenti követelmények és a méltányos mérlegelés elvek között?

Az értelmezést több szempontból végezhetjük, tekintettel arra, hogy a törvényi megfogalmazás, amennyiben a nyelvtani értelmezésből indulunk ki, akár kér elvet is magában foglaló szabályozás lehetősége is felvethető, figyelemmel arra, hogy a rendelkezés úgy szól, hogy a munkáltató a munkavállaló érdekeit a méltányos mérlegelés alapján köteles figyelembe venni, a teljesítés módjának egyoldalú meghatározása a munkavállalónak aránytalan sérelmet nem okozhat.² A fenti rendelkezésnek tehát adható egy olyan értelmezés, amely szerint a méltányos mérlegelést minden körülmények között meg kell tartani³, míg az aránytalanság tilalma a munkaviszony fennállása alatt az ott adott utasítások kapcsán irányadó. Ez az értelmezés azt is jelentené, hogy a munkáltató a munkaviszony felmondása kapcsán is köteles a méltányos mérlegelés elvét megtartani.

Ezzel szemben a felsőbbírói gyakorlat⁴ más álláspontra helyezkedett és kifejezetten úgy értelmezi az elvet, hogy annak alkalmazása a felmondási jog gyakorlása körében kizárt. Megítélésünk szerint nem feltétlenül ez a helyes értelmezés, de mindaddig, amíg ebben nincsen változás, ennek az iránymutatásnak a figyelembevételével vizsgálhatjuk a rendelkezés gyakorlati megvalósulását. Elmondható, hogy a törvényhely kifejezetten nyitott törvényi tényállás, alkalmazása nagyban függ az adott munkáltató azon elképzelésétől, hogy miként kívánja az arányosság kérdést értelmezni.

Más oldalról természetesen magának a méltányosságnak az értelmezése is vizsgálat tárgya lehet, hiszen a méltányosság nem jelenthet mást, mint amikor egy személy egy másik személyt vagy annak bizonyos cselekedetét úgy bírálja el, hogy a személy érdemeit, a helyzet körülményeit is figyelembe veszi.⁵

A nyitott törvényi tényállások legnagyobb problémája, hogy nem ad fogódzót a jogalkalmazónak, jelentős részben a szabály értelmezését és ezzel együtt annak betartását arra bízva, aki a rendelkezés címzettje (jelen esetben ez nem más, mint a munkáltató). A fenti álláspontot alátámasztani látszik, hogy az elmúlt 10 évben érdemi bírói gyakorlat a törvényi rendelkezés kapcsán nem alakult ki. A korábbi szabályozás (1992. évi XXII. törvény) nem általános jelleggel, hanem konkrét törvényi tényállásokban jelenítette meg a méltányosság követelményét (elsősorban a szerződéstől eltérő foglalkoztatás szabályi között) és ehhez viszonyítva alakult a jogalkalmazói gyakorlat is, amelyekhez képest – annak ellenére sem, hogy a

² Mt. 6. § (3) bekezdése

³ Lőrincz György szerint az Mt. 6. § (3) bekezdésének kissé terjengős szövegezése erre kétségtávolul alapot is ad. Dr. Lőrincz György: A munkáltatói felmondások bírói megítélése *Munkajog*, 2018/2., 11.

⁴ A felmondások és az azonnali hatályú felmondások gyakorlata. A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentése szerint a méltányos mérlegelés elve csak a teljesítés módjának egyoldalú meghatározása körében alkalmazható. 20-21.

⁵ A magyar nyelv értelmező kéziszótára alapján.

nemzetközi tendenciák kifejezetten ebbe az irányba hatnak⁶ – az általános érvennyel megfogalmazott rendelkezés átütő eredményeket a magyar jogalkalmazásban nem produkált. Ennek hátterében olyan körülmények is meghúzódhatnak, melyek vizsgálata jelen tanulmány kereteit nagymértékben meghaladná, illetőleg jogtudományi eszközökkel nem is nagyon lehetne ezeket a kérdéseket megválaszolni. Álláspontunk szerint a méltányos mérlegelés sérelme még ha meg is valósul, jelentős látenciát mutat. Ehhez kapcsolódóan fontos megjegyezni, hogy a méltányos mérlegelés elvének egyértelmű célja a munkavállalók védelme, mellyel a jogalkotó tudatosan beavatkozik a munkavégzés feltételeinek meghatározásába. Ez a rendelkezés az általános magatartási alapelvek szintjén kívánja ellensúlyozni a munkáltató erőfölényes helyzetét.⁷

Ennek hátterében is - véleményünk szerint - a nyitott törvényi tényállásként történő megfogalmazás állhat. A modern munkajog a szabályozás fontos eszközének tekinti a nyitott törvényi tényállásokat, ám megítélésünk szerint a hazai jogalkalmazói gyakorlat számára e körben még konkrét iránymutatások is szükségesek.⁸ Kérdésként merül fel, hogy amennyiben a munkavállaló az elv sérelmét érzékeli, milyen igényekkel léphet fel a munkáltatóval szemben, illetőleg amennyiben a munkáltató eleget kívánna tenni a törvényi szabályoknak, arra milyen jogi keretek kínálóznak? Az első kérdésre többirányú válasz is adhat, hiszen amennyiben a munkavállaló az elv sérelmét érzékeli és ezzel összefüggésben konkrét igénye, vagyoni követelése van, az nyilvánvalóan akár bírósági eljárásban is követelhetővé válik. Ebben a körben természetesen lényeges kérdés lesz, hogy anyagi jogi értelemben az igény elbírálása kapcsán kit terhel a bizonyítás kötelezettsége? Amennyiben a munkavállaló konkrét anyagi igényt nem tud megfogalmazni, azonban személyiségi jogában sértve érzi magát, úgy ezen a jogcímen a Ptk. második könyvében meghatározott igényeket terjesztheti elő. Hivatkozhat-e a munkavállaló szerződészegésre a méltányos mérlegelés elvének megsértése alapján és követelheti-e a szerződészegéshez kapcsolódó jogkövetkezmények alkalmazását? Álláspontunk szerint ez megoldás lehet, de annak megítélése, hogy sérült-e a méltányos mérlegelés elve jelentős mértékben mérlegelési kérdés, amelyhez legfeljebb útmutatóul szolgálhat a méltányosság és arányosság alkotmányos tesztje.

Az Mt. ma már nem is alapelvként, hanem általános magatartási követelményként definiálja azokat a követelményeket és azokat az elvárásokat, amelyeket alapvető jelentőségűnek fogalmaz meg a munkaviszonyban állók, illetve a kollektív munkaviszony alanyai számára. A méltányos mérlegelés elve ezekkel az általános magatartási követelményekkel együtt is értelmezendő: a jóhízeműség, tisztesség,

⁶ Guy Davidov: *A Purposive Approach to Labour Law*. Oxford University Press, 2016. 158.

⁷ Kun Attila: A méltányos mérlegelés elve a magyar munkajogban - méltánytalanul mellőzve, *Munkajog*, 2017/12., 734-745.

⁸ Lásd erről bővebben Aline Van Bever: Open norms and the foundations of employment law: a legal examination of hidden patterns in employment relationships, *European Labour Law Journal*, Volume 3. 2012/2.

kölcsönös együttműködési kötelezettség, "Nemo suam turpitudinem allegans auditor". A kötelmi egyensúly kialakításához a polgári jog elvei hívhatóak segítségül.⁹

A jogi stúdiumok során megtanuljuk, hogy az alapelveknek alapvetően két jelentős funkciója van: segíti az értelmezést, illetve, ha joghézagokat találunk, akkor ezeket a hézagokat, lyukakat sikerül betömnünk az alapelvekkel. Az általános magatartási követelmények megfogalmazása körében az egyik leglényegesebb változás a korábbi Mt. szabályaihoz képest az általában elvárhatóság, mint zsinórmérték megfogalmazása lett. Hiszen olyan objektivizált követelményt határoz meg és vár el a munkaviszonyban állóktól, amely követelmény jelentős szigorítást hozott magával, hiszen az a korábbi alapvetően szubjektív közjogias megközelítés, amely a tudatot, a tudattartamot állította a középpontba megváltozott, nagy lépést tettünk a polgári jog irányába és ennek a lépésnek a közjogi eleme lett megítélésünk szerint az általában elvárhatóság követelménye.

Az általában elvárhatóság követelménye, amely a polgári jogi jogviszonyokban elsőre teljesen természetesnek tűnik, egy olyan közjogi elemekkel és többletfunkciókkal teletűzdelt jogviszonyban, mint a munkajogviszony, már újdonságot jelent, melynek következményeként nagyon komolyan át kellett azt gondolni, hogy milyen elvárásokat fogalmazhatunk meg e követelmény alapján a munkáltatóval, illetve a munkavállalóval szemben. A munkáltatóval szembeni követelmények megfogalmazása ebben a tekintetben talán nem olyan jelentős eltérés a korábbi szabályokhoz képest, mint a munkavállalókkal szembeni kritériumrendszer megalkotása, hiszen a munkavállalókkal szembeni követelmények megfogalmazása, alapvetően egy szűkebb megközelítést feltételez. Az általában elvárhatóság megjelenése a munkavállaló oldalán azt is magában hordozta, hogy a munkavállalókat is felnőttként kezeljük, és nagyon komoly követelményeket támaszthatunk velük szemben. Ez önmagában, ha tisztán magán-munkajogi szempontokat vizsgálunk, akár helyes is lehet, hiszen magánjogi jogviszonyokról beszélünk alapvetően¹⁰, ebben az esetben azonban el is sikkadhat ez a funkció, amellyel a munkajog léte igazolható. Abban a pillanatban, amikor a munkavállaló jóhiszeműen a munkaszerződést a munkáltatóval megköti, önként aláveti magát egy olyan jogviszonynak, amelyben a mellérendeltsége elvész és alárendelődik a munkáltatónak. Ha ezt elfogadjuk, akkor innentől kezdve a védelmi funkciókat nagyon komolyan biztosítani kell. Hiszen az Alaptörvényből is levezethető a munkához való jogunk biztosítása, illetőleg azon jogok a megteremtésének a biztosítása, amelyek egy mellérendeltségi jogviszonyban teljesen természetesek. Egy alá-fölérendeltségi viszonyban azonban a jogalkotónak ebben aktív szerepet kell vállalnia. Ebbe a körben illeszthető be az Mt. 6. §-ának (3) bekezdése, amely úgy szól, hogy a munkáltató a munkavállaló érdekeit a méltányos mérlegelés alapján

⁹ Jakab Nóra: Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról Prugberger Tamás 80. születésnapja alkalmából, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. Különszám, 225.

¹⁰ Kiss György álláspontja szerint a német gyökerű Gewerbeordnung tradicionális magánjogi szabálya indokolja, hogy a teljesítés egyoldalú meghatározása körében a méltányos mérlegelés elve alkalmazható legyen a munkajogban. Kiss, György: Foglalkoztatás gazdasági válság idején - a munkajogviszonyban rejlő lehetőségek a munkajogviszony tartalmának alakítására (Jogdogmatikai alapok és jogpolitikai indokok). *Állam- és Jogtudomány*, 2014/1., 67.

köteles figyelembe venni, a teljesítés módjának egyoldalú meghatározása a munkavállalónak aránytalan sérelmet nem okozhat.

Azt mindannyian tudjuk – és a törvény miniszteri indokolása is hivatkozik rá –, hogy nem magyar találmány a méltányos mérlegelés elve, a német jogrendszerből került a magyar munkajog általános követelményei közé. A méltányossági jog alapvetően nem a magánjog sajátja, hiszen a magánjog alapvetően a felek mellérendeltségéből, egyenrangúságából indul ki. A diszkrecionális jogkör a magánjogból alapvetően hiányzik, egy közjogias elem. A közigazgatás cselekményei tekintetében találkozunk jellemzően a diszkrecionális jogkörrel: A közigazgatási jog területe az, amikor olyan szempontokat is figyelembe veszünk vagy vehetünk, amelyek az írott, szigorú jogfelfogást, a jogszabályt nem feltétlenül engedne.

A méltányos mérlegelés elve munkajogi alkalmazásakor tehát abból indulunk ki, hogy a munkáltatónak van egy olyan kötelezettsége, amely azt jelenti, hogy a jogon, az írott jogszabályokon kívüli szempontokat is figyelembe kell vegyen döntései meghozatalakor. Mit is jelent mindez? Azt láthatjuk, hogy a méltányos mérlegelés elve egy úgynevezett nyitott törvényi tényállás, vagy más néven generál klauzula. Ez jelenti megítélésem szerint az elv érvényesülésének gátját is. Hiszen a munkáltatónak magának is önálló döntésre képes felelős jogalkalmazóvá kell válnia, úgy alkalmazva az Mt-t, hogy megfeleljen az e körben csak generálklauzulát megfogalmazó e magatartási követelményeknek.

A korábbi Mt. is ismerte a jogintézményt, de nem általánosságban, hanem elszórtan alkalmazta az elvet – konkretizálta például a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás szabályinak körében, hogy melyek azok a szempontok és melyek azok a helyzetek, amiket figyelembe kell venni. Mára ez a generális szabály lépett ezeknek az elszórt normáknak a helyébe és megítélésünk szerint ezzel igazából felhígítottuk a struktúrát, a nyitott törvényi tényállások alapvetően a munkáltató felelősségére bízzák, hogy tartalommal töltsen meg ezeket a rendelkezéseket.

A munkáltató nagyfokú önállósággal rendelkezik¹¹, tehát nagyfokú önállósággal kell elbírálnia, hogy vajon a méltányos mérlegelés elvét vagy követelményét vajon megtartotta-e, vagy éppen a határán mozog, vagy már megsértette. A következő gond a nyitott törvényi tényállással az az, hogy álláspontom szerint, ha nagyon tágra vizsgáljuk akkor ez *lex imperfecta*. Hiszen nincs jogkövetkezmény a méltányos mérlegelés elvének a megsértése körében. A bíróság nem értelmezi az elvet általánosságban – segítve ezzel a munkáltatók jogalkalmazását, - hanem csak konkrét tényállást vizsgál és ennek körében állapítja meg a munkáltató magatartásáról, hogy megfelel-e a méltányos mérlegelés elvének. De vajon, hogyan nézhetjük abban az összefüggésben a méltányos mérlegelés, hogy mennyire tekinthető szerződésszegésnek – magánjogi klauzulát használva – ha a munkáltató megsérti ezt a rendelkezést. Mi lehet a következménye annak, ha a munkáltató figyelmen kívül hagyja ezt a rendelkezést? Milyen lehetőségei vannak a munkáltatónak vagy a munkavállalónak arra, hogy a méltányos mérlegelés elvét

¹¹ Ahogyan Miholics Tivadar: Problémák, javaslatok a munkaviszonyt érintő egyes szabályok körében (*Munkajog*, 2021/5., 289.) is írja egyensúlyt kell találni a szükséges intézkedések meghozatala és a munkáltatói joggyakorlás korlátai között. Ami megítélésünk szerint ugyanolyan szubjektív követelmény, mint a jelenlegi nyitott törvényi tényállás.

konkretizálja, megtartsa, megtartassa.

Elképzelhető természetesen, hogy a méltányos mérlegelés elvét a felek valamilyen munkaviszonyra vonatkozó szabályban – elsősorban itt a kollektív szerződésre gondolunk – kibontsák, konkrét tartalommal töltsék meg és ehhez képest lehetőség legyen arra, hogy a kollektív szerződés rendelkezései számon kérhetővé váljanak a munkáltatói oldalon. A következő lehetőség a konkretizálásra megítélésem szerint az, hogy ha a felek munkaszerződésben határoznak meg olyan lehetőségeket, vázolnak elvi lehetőségeket, amelyben a munkáltató, illetve a felek egyértelműsítik, hogy mit is gondolnak a méltányos mérlegelésről. A harmadik és talán a jogalkotó szája íze szerinti megoldás az lehet, ha a felelős munkáltató ezt szem előtt tartja, a gondoskodó munkáltató elvéből kiindulva széles körben alkalmazza.¹²

A tradicionális munkajog számára kevés eszköz áll rendelkezésére a szociális egyenlőtlenségek kiigazítására¹³, így az alapelvek generálklauzulakénti megfogalmazása ezt a kört tágíthatja a többszintű értelmezéssel. Hogyan is történhet az elv alkalmazása, hogyan lehet kikényszeríteni ezt az elvet? A kommentár irodalom is hivatkozik arra, hogy az Mt. 6. § (3) bekezdésének értelmezése alapvetően több rétegben történik.¹⁴ Az első, a tartalom szerinti értelmezés alapján az elvi viszonyát vizsgálhatjuk az általában elvárható magatartáshoz¹⁵, illetve vizsgálhatjuk a joggal való visszaélés tilalma, illetve az egyenlő bánásmód követelményének kontextusában is. Viszont a nyelvtani értelmezés egy újabb réteget vázol fel, amikor az Mt. szövegében a két mondatrész vesszővel való elválasztást vizsgáljuk meg. Ennek segítségével olyan értelmezés is elképzelhető, hogy a bekezdés gyakorlatilag két tényállást is magában foglal. A mondat első része kifejezetten általánosságban írja elő a méltányos mérlegelés elvének a figyelembevételét, míg a másik mondatrész a teljesítés módjának meghatározása körében nevesíti azt a tilalmat, hogy nem lehet aránytalan sérelmet okozni a munkavállalónak. A bírói gyakorlat mindezt – álláspontom szerint helytelenül – figyelmen kívül hagyja. A bíróságok arra az álláspontra jutottak, hogy ezt a mondatot csak egységesen lehet értelmezni, és ezt az értelmezést abból vezették le, hogy csak

¹² Kun Attila: *A munkajogi megfelelés ösztönzésének újszerű jogi eszközei*. L'Harmattan Kiadó-KRE, Budapest, 2014.

¹³ Bankó Zoltán–Berke Gyula–Dudás Katalin–Kajtár Edit–Kiss György–Kovács Erika: *Magyarázat a magyar és az európai munkajogi szabályozásról*. Wolters Kluwer, Új Jogtár, 2014.

¹⁴ Kártyás Gábor–Petrovics Zoltán–Takács Gábor: *Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez (jogtár)*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.; Bankó Zoltán–Berke Gyula–Dudás Katalin–Kajtár Edit–Kiss György–Kovács Erika: *Magyarázat a magyar és az európai munkajogi szabályozásról*. Wolters Kluwer, Új Jogtár, 2014.; Kozma Anna–Lőrincz György–Pál Lajos–Pethő Róbert: *A munka törvénykönyvének magyarázata*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016., 36.

¹⁵ Ahogyan ezt meg is teszi Kun Attila: A méltányos mérlegelés elve a magyar munkajogban - méltánytalanul mellőzve, *Munkajog*, 2017/12., 735. Ebből az általunk leírtakhoz kapcsolódóan a következőket emeljük ki: „...az általában elvárható magatartási mérce szükségessé teszi a más hasonló helyzetben lévő, ésszerűen viselkedő alanyokkal való összevetést (”ahogy az adott helyzetben elvárható”), míg a méltányos mérlegelés az egyes munkáltatókat célozza meg, hiszen az arányosság a kérdéses munkáltató és a munkavállaló közötti konkrét relációban mérlegelhető csupán. Ebben az értelemben az általában elvárható magatartási mérce (másképpen: ésszerűségi teszt) egydimenziós, az arányosság pedig kétdimenziós (fókuszpontjában a munkáltató tevékenységei és szükségletei, illetve a munkavállalónak okozott sérelem állnak).”

a rendelkezés, illetve a mondat második fele tartalmaz negatív parancsot azzal, hogy az aránytalan sérelem okozását generálisan tiltja meg.

Ezzel összefüggésben érdemes ezt a kérdést vizsgálni, hogy hogyan viszonyuljunk akkor egy felmondáshoz, a felmondási jog gyakorlásához, vajon lehet-e vagy lehetne-e olyan értelmezést adni a méltányos mérlegelés elvének, hogy igenis azt alkalmazni szükséges a felmondás során. Hol lehet ezt a kérdést akár elvi szinten felvetni? Például egy csoportos létszámcsökkentés kapcsán az elv értelmezhető, hiszen ezekben az esetekben – implicit módon persze – a csoportos létszámcsökkentés szabályainak alkalmazásával – vagyis ha van üzemi tanács és lehet konzultálni az üzemi tanáccsal, akkor – ezek a szempontok felmerülnek, amikor megállapodnak abban, hogy kik legyenek az érintettek, milyen szempontok mentén kerüljön kiválasztásra az a munkavállalói kör, akinek a munkaviszonyát a munkáltató meg fogja szüntetni.

De vajon egy egyéni, azaz ebben az esetben egyedinek minősülő felmondás kapcsán lehetne-e a méltányos mérlegelés elvére direkt módon hivatkozni? A jelenlegi bírói jogértelmezés egyértelműen állást foglal: az aránytalan sérelem okozása tilalma körébe nem tartozik a munkaviszony munkáltató általi megszüntetés.¹⁶ De vajon miért nem? Miért ne lehetne szociális szempontokat is érvényesíteni? Egy olyan jogviszony keretei között, ahol van szociális funkciója a jogalkalmazásnak és a jogalkotásnak, miért ne lehetne olyan szempontokat is figyelembe venni egy jogviszony megszüntetése kapcsán, amelyek a jog íródott szabályain kívül esnek, hiszen ez lehetne az, amikor a munkajog védelmi funkciója kifejezetten és pregnánsan megjelenne a jogalkotás és a jogalkalmazás oldalán. Mindaddig azonban, amíg erre az újabb jogértelmezésre nem kerül sor, addig elfogadjuk ebben a tekintetben azt, amit a felsőbb bíróság meghatározott. Amennyiben a jogalkotó is osztaná a fenti elképzelést, akár az Mt. 83. §-ának módosításával külön megjelenhetne a visszahelyezési jogcímek között az elv sérelmébe ütköző felmondás jogkövetkezményeként, de az sem lenne ördögötől való, hogy a jelenleg is irányadó MK. 95. állásfoglalást vizsgálná felül a Kúria és annak I.b) pontját és az ahhoz űzött indokolást módosítaná.¹⁷

Végezetül még egy kérdést, szempontot vetnék fel, hogy vajon milyen igényekkel léphet fel a munkavállaló abban az esetben, ha úgy érzi, hogy a munkáltató megszegte ezt a magatartási követelményt? Milyen lehetőségekkel bír a munkavállaló akkor, amikor kifejezetten azt érzi, hogy vele méltánytalanul bántak el? Ebben a tekintetben már nehezebb helyzetben lesz a munkavállaló, mert csak közvetett módon jut majd esetleg el ahhoz, hogy ezt az igényét érvényesítse, hiszen ehhez szüksége lesz egy elsődleges jogcímre. Lehet-e ez a jogcím mondjuk a személyiségi jogsérelem, lehet-e a sérelem díj és ennek a megalapozásaként elképzelhető-e olyan hivatkozás, amikor azt mondja, hogy olyan méltánytalanság érte, amely már a személyiségi jogainak a sérelmét is eléri? Ezen a ponton felmerül

¹⁶ BH2019.117. számú jogeset.

¹⁷ MK. 95. I.b) A jogszerű felmondást sem méltányosságból sem pedig olyan körülményekre tekintettel nem lehet hatálytalanítani, amelyek a munkaügyi jogvita keretein kívül esnek (pl. hogy nem volt célszerű a vállalat átszervezése).

annak a kérdésnek a vizsgálata, amelyet a személyiségi jogok korlátozása kapcsán az Mt. rögzít is, nevezetesen: a szükségesség, arányosság követelménye. Hiszen az aránytalanságot az Mt. 6. § (3) bekezdése tiltja a munkáltatónak. Ezen a ponton ismét nehézségbe ütközünk, mivel az arányosság és az aránytalanság vizsgálata kifejezetten nehéz, ha pedig szűkítjük a fókuszot egy munkaügyi eljárásra, akkor annak a vizsgálata, hogy arányos volt-e a munkáltató intézkedése, figyelembe vette-e azokat a méltányolható szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni, már egyértelműen a bizonyítási kérdése lesz és itt a következő probléma, hogy vajon kinek kell ezeket a kérdéseket bizonyítani?

Nagyon sok kapcsolódási pontot találhatunk a méltányos mérlegelés elve, valamint a joggal való visszaélés vagy az egyenlő bánásmód követelménye között a hivatkozás tekintetében, ennek függvényében akár megoszlik, vagy változik a bizonyítási teher, attól függően, hogy a méltányos mérlegelés elvéhez képest, illetve annak értelmezése végett vajon lesz-e egyéb kisegítő jogcíme (joggal való visszaélés/egyenlő bánásmód követelménye) az érintett munkavállalónak. Attól függ majd, hogy mit is kell és milyen módon bizonyítani ahhoz, hogy ez a sérelem, érdeksérelem az ő oldalán megállapítást nyerjen, és ehhez képest a bíróság adott esetben ennek jogkövetkezményeit alkalmazza. A régi Mt.-hez kapcsolódó jogesetek vizsgáltak ilyen helyzeteket, például mikor külföldre akarták küldeni azt a munkavállalót, akinek a szüleit kellett gondozni, és miután ezt megtagadta, akkor a munkáltató a munkaviszony megszüntetése mellett döntött, és ebben a kontextusban már rögtön előjött a méltányos mérlegelés, még akkor is, ha az előző Mt. kifejezetten nem is definiálta ezt alapelveként. Vagyis ezen a logikai úton is el lehet jutni oda, hogy ha a munkáltató a méltányos mérlegelés elvét megsérti, akkor közvetett módon, de lehetőség van ezen jogsérelem valamilyen szintű jogorvoslására a jogviszony megszüntetése körében.

Irodalomjegyzék

- Bankó Zoltán–Berke Gyula–Dudás Katalin–Kajtár Edit–Kiss György–Kovács Erika: *Magyarázat a magyar és az európai munkajogi szabályozásról*. Wolters Kluwer, Új Jogtár, 2014.
- Davidov, Guy: *A Purposive Approach to Labour Law*. Oxford University Press, 2016. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198759034.001.0001>
- Jakab Nóra: Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról Prugberger Tamás 80. születésnapja alkalmából, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. Különszám
- Kártyás Gábor–Petrovics Zoltán–Takács Gábor: *Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez (jogtár)*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.
- Kiss György: Foglalkoztatás gazdasági válság idején - a munkajogviszonyban rejlő lehetőségek a munkajogviszony tartalmának alakítására (Jogdogmatikai alapok és jogpolitikai indokok). *Állam- és Jogtudomány*, 2014/1., 36-76.
- Kozma Anna–Lőrincz György–Pál Lajos–Pethő Róbert: *A munka törvénykönyvének magyarazata*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016.

-
- Kun Attila: A méltányos mérlegelés elve a magyar munkajogban - méltánytalanul mellőzve, *Munkajog*, 2017/12., 734-745.
 - Kun Attila: *A munkajogi megfelelés ösztönzésének újszerű jogi eszközei*. L'Harmattan Kiadó-KRE, Budapest, 2014.
 - Kúria: A felmondások és az azonnali hatályú felmondások gyakorlata. A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentése. 2015. március 23. https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_felmondasok_es_azonnali_hatalyu_felmondasok_gyakorlata_-_osszefoglalo_jelentes.pdf
 - Lőrincz György: A munkáltatói felmondások bírói megítélése *Munkajog*, 2018/2., 6-14.
 - Miholics Tivadar: A munkáltató kötelezettségei a munkaviszonyban, *Munkajog*, 2018/7-8., 392-400.
 - Miholics Tivadar: Problémák, javaslatok a munkaviszonyt érintő egyes szabályok körében *Munkajog*, 2021/5., 285-290.
 - Nádas György - Prugberger Tamás: Egy törvényjavaslat margójára - módosul a Munka Törvénykönyve, *Gazdaság és Jog* 2016/2., 3-9.
 - Van Bever, Aline: Open norms and the foundations of employment law: a legal examination of hidden patterns in employment relationships, *European Labour Law Journal*, Volume 3. 2012/2., 173-186. <https://doi.org/10.1177/201395251200300205>.
-

Az állam közpénzügyi szabályozó szerepe a gazdaságban

Nagy Zoltán*

A tanulmány a közgazdaságtani kutatások eredményét felhasználva mutatja be az állam közpénzügyi szabályozó szerepét a gazdaságban. Mi indokolja az állami beavatkozást szabályozás révén és ennek mértéke hogyan változik a gazdaságtörténet során a gazdasági válságokat követően. A piaci kudarcok mellett azonban a szakirodalom felveti a kormányzati kudarcok kérdését is. A gazdasági beavatkozás mellett az állam fontos szerepet tölt be a közfeladatellátásban. A modern állam egyre több és több közfeladatot vállal fel, amely tovább fokozza az állam szabályozó szerepét a gazdasági folyamatokban.

Kulcsszavak: közjavak, piaci kudarcok, közfeladatok, externália

The role of the state as a public financial regulator in the economy

The study uses the results of economic research to demonstrate the role of the state as a public finance regulator in the economy. What justifies state intervention through regulation and how the extent of this changes in economic history after economic crises. However, in addition to market failures, the literature also raises the issue of government failures. In addition to economic intervention, the state plays an important role in the performance of public tasks. The modern state is taking on more and more public tasks, which further enhances the role of the state as a regulator in economic processes.

Keywords: public goods, market failures, public tasks, externality

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2019>

1. Az állam befolyásoló szerepe a gazdaságban

A mai modern államok gazdasága vegyes gazdaság, amely azt jelenti, hogy érvényesülnek a piaci mechanizmusok, piacgazdaság van, de az állam befolyásolja, szabályozza a piaci viszonyokat. Az állam szerepvállalását több oldalról közelítik meg a közgazdasági elméletek.

A modern államokban tehát a piaci mechanizmusok érvényesülnek, azaz nincs egyetlen személy vagy szervezet, amely felelős volna a gazdasági problémák megoldásáért, a gazdasági tevékenységeket a piac koordinálja mindenféle központi irányítás nélkül. A piac oldja meg a termelés és elosztás problémáit, amelyet Adam Smith láthatatlan kéznek nevez az 1776-ban megjelent "A nemzetek gazdasága"

* Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Pénzügyi Jogi Intézeti Tanszék; Főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Közjogi Kutatási Főosztály, ORCID ID: 0000-0002-1698-3473

című könyvében. A piac révén kapcsolatba lépnek egymással a vevők és az eladók, a kereslet és a kínálat. A termékek és szolgáltatások cseréje során meghatározzák piaci árat, amely kifejezi a termékek és szolgáltatások cserearányát, összehangolja a fogyasztói és termelői döntéseket. A piacon valósul meg az az egyensúlyi ár, amely megvalósítja a kereslet és a kínálat piaci egyensúlyát, amely azt jelenti, hogy a vásárlók pontosan annyit vennének, amennyit az eladók értékesíteni szeretnének. Smith rámutatott a magánérdek és a közérdek összhangjára, azaz a piaci mechanizmus révén a magánérdek a közhaszonhoz vezet. Igaz ő nem ismerte fel a piaci kudarcokat és azt vallotta, hogy a kormánzatnak nem kell beavatkozni a piaci mechanizmusba.¹ A modern közgazdaságtan azonban az állami beavatkozás legfontosabb indokának a piaci kudarcokat tartja, azaz a piaci mechanizmusok nem működnek tökéletesen és ezeket a hibákat az állam megpróbálja orvosolni. Erre elsőként jelentős mértékben az 1929-ben kitört gazdasági válság mutatott rá a legélesebben. Visszaesett a termelés, nőtt a munkanélküliség, megingott a bankrendszer. A nemzetgazdaság tökéletlen piaci működése súlyos gazdasági és társadalmi problémákat okozott, illetve állami beavatkozás nélkül okozhat napjainkban egyaránt. Erre jó példa a 2008-as illetve a legutóbbi járvánnyal összefüggő gazdasági válság.

Mit jelentenek a piaci kudarcok? A közgazdaságtan rámutat arra, hogy a piac csak bizonyos feltételek mellett működik csak hatékonyan, viszont vannak olyan körülmények, amelyek között a piac nem működik hatékonyan. Ezek a körülmények:²

- a verseny kudarca,
- külső gazdasági hatások,
- nem teljes piacok,
- információs kudarcok,
- munkanélküliség, infláció, egyensúlyhiány.
- a közjavak.

A verseny kudarca azt jelenti, hogy az adott piaci szegmensben nem érvényesül erőteljes piaci verseny, csak néhány piaci szereplő uralja a piacot, szélsőséges esetben ez lehet egyetlen piaci szereplő is, azaz monopól helyzetbe is kerülhet egy vállalkozás az adott piaci szegmensben. Ezek a monopóliumok lehetnek természetes monopóliumok, azaz a piaci folyamatok folytán jönnek létre, például a mérethozadék következtében, azaz a nagyobb vállalkozás költséghatékonyabban tud előállítani bizonyos termékeket és szolgáltatásokat nyújtani. A másik eset amikor az állam a jogi szabályozás révén hoz létre mesterségesen monopóliumot, mint például a közüzemi szolgáltatásoknál (elektromos hálózat, vízhálózat biztosítása) a koncesszió révén vagy a szabadalmi jogok biztosításával, amely utóbbi esetben az adott termék vagy eljárás tekintetében kap kizárólagos jogot, annak a kifejlesztője. Az állami szabályozás során létrejött monopóliumok esetén sokszor erőteljes pénzügyi

¹ Paul A. Samuelson - William D. Nordhaus : *Közgazdaságtan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012. 23-27.o.

² Joseph E. Stiglitz: *Economics of the public sector*. New York, W.W. Norton & Company, Inc, 2000. 78-140.o.

szabályozás érvényesül a monopolhelyzetben levő vállalkozás számára, hiszen az árszabályozás és a támogatások útján is beavatkozik az állam a piaci viszonyokba.

A külső gazdasági hatások (externáliák) estén valamely tevékenység hatást gyakorol másokra, akik nem vesznek részt a gazdasági tevékenységben. Ez a hatás lehet negatív, azaz költségeket ró az érintettekre (negatív externália) és lehet pozitív (pozitív externália), amikor az érintettnek szándéktalan előnye származik mások gazdasági tevékenységéből. A piac azonban nem képes kezelni ezeket a hatásokat és nem nyújt kompenzációt sem, tehát az állami beavatkozásnak, szabályozásnak kell kezelni a piaci kudarcot. Különösen aktuális tényező a negatív externáliák közül a környezetszennyezés kérdésköre. Ebben az esetben az állami szabályozás többféle eszközt is használ a hatások elkerülésére, alkalmaz közvetlen és közvetett eszközöket. A közvetlenszabályozás keretében szennyezési határértékeket határoz meg, a tevékenységet engedélyhez köti vagy megtiltja. A közvetett eszközök esetén a gazdasági jellegű szabályozók érvényesülnek, mint a negatív ösztönzők, a pozitív ösztönzők és a speciális gazdasági eszközök. A negatív ösztönzők(környezeti adók, díjak, bírságok) és a pozitív ösztönzők(közvetlen és közvetett támogatások) egyaránt a pénzügyi szabályozás, a fiskális politika körébe tartoznak.³

A nem teljes piacok kérdésköre is rámutat a kormányzati beavatkozás szükségességére, ugyanis vannak olyan javak és szolgáltatások, amelyek piaci kínálata elmarad a szükséges mértéktől. Ilyen területként tartja számos a közgazdasági szakirodalom a biztosítások piacát és a tőkepiacot egyaránt. Az előbbi esetben bizonyos biztosítási programokat vagy állami konstrukciókkal szükséges megoldani, vagy a magánpiac működését kikényszeríteni egyes biztosítási területeken. A másik területen még erőteljesebb mértékben érvényesülnek a piaci konstrukciók, forráshoz juttatva egyes speciális szegmenseit a társadalomnak. A két példán kívül még ki kell emelni a komplementer (kiegészítő) piacok hiányát. Ebben az esetben jellemzően a kormányzati koordináció oldja meg a piaci hiányosságokat, mint például a településfejlesztési programok esetén. Ezekben az esetekben a magánpiaci szereplők különböző okok miatt nem vennének részt ezeknek az ügyleteknek a lebonyolításában. Az állam tehát pénzügyi szabályozó eszközökkel kiválthatja a piaci hiányosságokat.

Az információs kudarcok esetén a fogyasztókat kár érheti és a magánpiacok önmagukban nem törekszenek a piaci szereplők részletes informálására. Ebből adódóan a fogyasztó nem tud megbízható döntést hozni, a legjobb alternatívát kiválasztani. A közgazdasági elmélet két oldalról közelíti meg a kérdést, egyrészt fogyasztóvédelmi oldalról, másrészt az információ közjóság jellege oldaláról. Az információs kudarc jó példája a pénzügyi piacok területe. A pénzügyi fogyasztóvédelem jelentősége az utóbbi évtizedekben nagymértékben megnőtt. A rendszerváltást követően rohamosan bővült a pénzügyi termékek piaca.⁴ Egyre több problémát jelentett a fogyasztó nem megfelelő tájékoztatása, a felelőtlen fogyasztói

³ Nagy Zoltán: *Környezeti adózás szabályozása a környezetpolitika rendszerében*. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2013.33-34.o.

⁴ Nagy Zoltán: *Problémafelvetés a pénzügyi fogyasztóvédelem területén*, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. különszám, 391-401.o.

magatartás és a bonyolult pénzügyi konstrukciók kialakulása.⁵ A pénzügyi fogyasztó rendkívüli mértékben kiszolgáltatottá vált.⁶ A pénzügyi piacok szabályozásának oka és célja lett tehát az ügyfelek védelme, a pénzügyi rendszer zavartalan működése, az információs asszimetria csökkentése és a tisztességes versenyfeltételek biztosítása.⁷ A gazdasági válság rámutatott arra, hogy a fogyasztóvédelemen belül külön jogterületként, kiemelten kell foglalkozni a pénzügyi fogyasztóvédelemmel, mivel a szabályozás hiányossága jelentős gazdasági és társadalmi károk forrása lehet.⁸ A pénzügyi fogyasztóvédelem tehát a fogyasztóvédelmi jogon belül önálló szabályozási területté vált, ezen belül is egyre nagyobb jelentőségre tett szert a közpénzügyi fogyasztóvédelem, amely a közjogi szabályozáson belül vált elkülönült jogterületté.⁹ Az információt ugyanakkor közjóságnak tekinti a szakirodalom. Az információnyújtás nem csökkenti a mások számára is rendelkezésre álló információkhoz történő hozzáférést. A gazdasági hatékonyság azt követeli meg, hogy az információkhoz történő hozzáférés a társadalom mind szélesebb körében biztosított legyen.

Munkanélküliség, infláció és egyensúlyhiány kérdése szintén fontos területe a piaci kudarcoknak és komoly makroökonómiai problémákat okoznak. A két piaci kudarc azonban eltérő területeit érinti a közpénzügyi szabályozásnak. A munkanélküliség esetén az állam támogatásokat nyújt a munkanélküliség kezelésére a vállalkozásoknak közvetlenül vagy közvetve. A közvetlen támogatások jelentős része a munkahelyteremtő támogatásokban ölt testet, illetve közvetett támogatások esetén adókedvezményekkel és mentességekkel nyújt támogatást. Emellett a különféle ellátásokkal támogatja a munkanélkülieket, egyrészt nyújt közvetlen kifizetést az elmaradó munkabér ellentételezésére, illetve egyéb szolgáltatásokkal (továbbképzés, munkahelykeresés stb.) segíti a munkába állás lehetőségét. A munkanélküliség gazdasági és társadalmi veszteség egyaránt, hiszen a dolgozni nem tudó munkavállalók nem járulnak hozzá a kibocsátás növeléséhez, nem állítanak elő sem terméket, sem szolgáltatást. Pedig a munkájukkal növelnék a kibocsátás nagyságát és a köztelherviselésük révén a közszolgáltatások terheit is viselnék. Az infláció kordában tartása már a monetáris politika legfőbb célja, de természetesen a fiskális politikának is tekintettel kell lennie az inflációs célra. A központi bankok széleskörű monetáris politikai eszközrendszerrel igyekeznek befolyásolni az infláció alacsony szinten tartását. Az áremelkedés, főleg, ha intenzív káros hatással van a

⁵ Lentner Csaba: A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre, in: *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban* (szerk.: Auer Ákos- Pap Tekla), Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016, 45-84.o.

⁶ Hajnal Zsolt: A pénzügyi fogyasztóvédelmi szabályok aktuális változásai az Európai Unió jogalkotási folyamatainak tükrében, in *Debreceni Jogi Műhely*, 2009/1. szám, 1-9.o. www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2009.

⁷ Simon István: A pénzügyi piac joga, in: *Pénzügyi jog I.* (szerk. : Simon István), OSIRIS Kiadó, Budapest, 2007, 292-293.o.

⁸ Nagy Zoltán: A gazdasági válság hatása a pénzügyi intézmények és szolgáltatások szabályozására, *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXVIII.(2010), 229-243.o.

⁹ Nagy Zoltán: A pénzügyi rendszer problémái és kihívásai a jogi szabályozás számára, *Miskolci Jogi Szemle*, 2. különszám (2020), 90-91.o.

piaci viszonyokra, összezavarja a piaci szereplőket a piaci ár tekintetében és devalválja a nominális béreket és a javonokat.

A közjavak problémáját az jelenti, hogy az állam nélkül a piac nem biztos, hogy előállítaná ezeket a javakat, vagy nem biztos, hogy kellő mennyiségben. A közjavak olyan javak, amelyek a közösségi fogyasztást szolgálja és fogyasztása nem jelenti azt, hogy mások nem fogyaszthatnak belőle. A közjavak tehát olyan termékeket jelentenek, amelyeket mindenki használhat és a használatukból senki sem zárható ki.¹⁰ Megkülönböztetünk tiszta közjavakat és nem tiszta közjavakat. A tiszta közjavak közé tartoznak azok a javak, amelyeknek estében a nyújtott szolgáltatás igénybevétele minden további igénybevevő számára költség nélkül lehetséges és nehéz vagy lehetetlen kizárni a fogyasztót az igénybevételből. A nem tiszta közjavak estében ezek a jellemzők csak részben vagy egyáltalán nem állnak fenn.¹¹ A közjószág estében tehát minden egyén a jóság egészét fogyasztja és az egyén által elfogyasztott mennyiség minden fogyasztó estében ugyanannyi (pl. honvédelem). Tehát a közjavak fogyasztása nem versengő, azaz egyik személy fogyasztása sem csökkenti az összes többi egyén hasznát.¹² A közjavak hasznát tehát mindenki élvezi még akkor is ha személyesen nem járul hozzá a költségekhez, ezért a fogyasztók nem éreznek ösztönzést arra, hogy önkéntesen fizessen a szolgáltatásért, amely helyzetet potyautas problémaként jellemezzük, azaz a nem fizetők is élvezik a szolgáltatás előnyeit. Ez az oka annak, hogy az állam kikényszeríti a hozzájárulást a közteherviselési kötelezettség révén. Az állam tehát közterheket, adókat vet ki, hogy beszedje a közjavak, közszolgáltatások ellenértékét. Mindenkinek tehát érdekében kell állnia, hogy az adófizetési kényszer révén mindenki járuljon hozzá a közjavak finanszírozásához.¹³

A piaci kudarcok mellett a szakirodalom ismeri a kormányzati kudarc fogalmát is, azaz azokat az eseteket, amikor az állami beavatkozás révén nem tudja megvalósítani a célkitűzéseit. Tehát az állam piaci befolyásoló képessége is esetenként korlátozott. Ennek négy fő okát határozza meg a szakirodalom:¹⁴

- korlátozott információk,
- a magánpiaci reagálás korlátozott ellenőrzési lehetősége,
- szakapparátus fölött gyakorolt ellenőrzési korlátok,
- politikai folyamatokból eredő korlátok.

A piaci viszonyokba történő beavatkozás széleskörű információt és elemzést igényel és még ebben az esetben sem láthatóak a hatásmechanizmusok és a következmények. A gazdaság szövevényes rendszere nem biztosít teljes informáltságot a döntések meghozatalára és a következmények teljeskörű felmérésére, ezért előfordulhat, hogy az egyik piaci szegmensben hozott előnyös kormányzati döntés hátrányt okoz más piaci szegmensek vagy szereplők számára.

¹⁰ Samuelson-Nordhaus: i.m. 32-34.o.

¹¹ Stiglitz: i.m. 92.o., 150.o.

¹² John Cullis-Philip Jones: Public Finance and Public Choice, Oxford, Oxford University Press, 1998.70-75.

¹³ Stiglitz: i.m. 143-162.o.

¹⁴ Stiglitz: i.m. 28-45.o.

Ennek következtében a kormányzat számára a magánpiaci reagálás csak korlátozottan ellenőrizhető.

A jogszabályok előkészítése és végrehajtása a szakapparátus feladata a kormányon belül. A jogi szabályozás célkitűzéseinek a végrehajtása és megvalósulása erőteljesen függ a szakapparátus körültekintő és hatékony munkájától. Ebből következően a törvényhozás szándéka, célja nem biztos, hogy kellő mértékben érvényesül. A gazdasági beavatkozást szolgáló közpénzügyi szabályok hatékonysága csökkenhet tehát, azaz egy jó jogalkotó elképzelés válhat rossz intézkedéssé a szakapparátus tevékenysége révén.

A politikai folyamatokból egyaránt származnak kormányzati kudarcok. A politika döntések alapvető jellemzője, hogy a döntést az emberek kis számú csoportja hozza, de a hatás az egész társadalom vagy nagy számú embercsoportnál jelentkezik. A döntéshozóknak mérlegelni és összehangolni kell a választói preferenciákat és a legmegfelelőbbet kiválasztani ezek közül. Ez sok esetben nem sikerül, illetve előfordul, hogy a speciális érdekcsoportok javára döntenek. Így a döntésből eredő hibák kormányzati kudarcot eredményeznek.

Az állam gazdasági szerepének a felerősödése összefüggésben van a jóléti állam, a vegyes gazdaság fejlődésével. A piacok irányítják a mindennapi gazdasági életet, míg az állam a társadalmi és gazdasági feltételeket szabályozza. Az állam gazdasági szerepére vonatkozóan több közgazdasági elméleti álláspont alakult ki, amelyek egy része egyetért az állam ilyen jellegű szerepvállalásával, míg más álláspontok az állam gazdasági szerepének a minimalizálását javasolják és szerintük az állam maga a probléma és nem pedig a megoldás.¹⁵

A jóléti, szociális állam megerősödését hozta a 21. század. Különösen felerősödött az állam szerepe a 2008-as válságot követően, mivel ez a gazdasági válság az 1929-es nagy gazdasági válsághoz volt hasonló, de következményeiben messze elmaradt attól, ami egyértelműen a hatékony fiskális és monetáris politikának köszönhető. Ma tehát az állam szerepe nagyobb, mint bármikor a gazdaságtörténet során. Az állam a nemzeti jövedelem harmadát-felét vonja el a gazdaságból, amelynek következtében a gazdasági súlya egyedül álló a többi gazdasági szereplőhöz képest. A jóléti szociális állam az alapjogokra épül, amelyek alapvető közszolgáltatásokhoz kötődnek. Ezek a közkiadások igénylik a közbevételek széles körét, hiszen ezekből tudja finanszírozni az állam a széleskörű közfeladatrendszerét, ami indukálhat újabb adóemelést, nagyobb adóelvonást a nemzeti jövedelemből. Ennek a növekedése azonban megállt a szakirodalom szerint és a jelenlegi szinten stabilizálódott több államban.¹⁶ A jövő nagy kihívása, hogy a gazdasági növekedés elegendő többletforrást biztosít-e a közfeladatok, közszolgáltatások egyre magasabb szintű ellátására. Ha ez nem valósul meg, akkor vagy a közfeladatok ellátásának színvonala fog romlani, vagy az adózás mértékét, a jövedelemelvonás nagyságát kell növelni a közszolgáltatások biztosítására.

¹⁵ Samuelson –Nordhaus:i.m. 37-38.o.

¹⁶ Thomas Piketty: *Le capital au XXIe siècle*. Paris, Éditions du Seuil, 2013, 493-515.o.

2. A modern állam közfeladatellátása

A modern állam közfeladat-ellátás sokoldalú és összetett. A történelem során az állam egyre több feladatot vállalt fel, amelyhez biztosítania kellett a közbevételeket és kiterjeszteni a köztelherviselési kötelezettséget. Az állami szerepvállalás mértékét az állami bevételeknek vagy kiadásoknak a megtermelt jövedelemhez (GDP) viszonyított arányával jellemzik. Ez a bevételek esetén a centralizációs, a kiadások esetén az újraelosztási hányad.¹⁷

A modern állam funkcióit a szakirodalom három szempont alapján jellemzi, amely megmutatja az állami feladatvállalás összetettségét. A három szempont a funkcionális, a tevékenység jellege és a közgazdasági szempont szerinti felosztás.¹⁸

A közhatalmi funkciók alatt a szakirodalom a védelmi, államszervezési, társadalomszervezési, jogszolgáltatási feladatokat érti. A jóléti funkciók célja a humán tőke újratermelése és megőrzése. A jóléti államok gazdasági fejlettségük és gazdaságpolitikai céljaiktól függően különböző szintű és mértékű jóléti szolgáltatást végeznek. A gazdaságpolitika kialakítása során az állam szerepet vállal több területen. A gazdaságfejlesztés, befektetés-ösztönzés, munkahelyteremtés vagy a gazdasági válság kezelésével kapcsolatos feladatokban fontos szerep hárul az államra.

A közfeladat-ellátás igényli a szabályozási, jogalkotási tevékenységet és a finanszírozási tevékenységet egyaránt. A jogszabályok megfogalmazzák a közfeladatokat, és ellátásának feltételeit, a költségvetési gazdálkodás révén pedig megteremtődnek a közfeladat-ellátás finanszírozásának feltételei.

Az állam a közgazdasági funkciója keretében erőforrásokat von el a magánszférából (allokáció), majd ezeket az erőforrásokat újra felosztja (redistribúció), illetve fiskális és monetáris eszközökkel befolyásolja a piacgazdaságot és biztosítja a gazdasági egyensúlyt (stabilizáció).¹⁹ A közszükségletek közfeladat-ellátás útján kerülnek kielégítésre.

A közfeladat fogalmilag szélesebb jelentéstartalommal bír, mint az állami feladat, hiszen a közfeladat fogalmába az önkormányzati, köztisztviselői és egyéb közszükségletek kielégítésére irányuló feladat is beletartozik. Közfeladat az, amit jogi aktussal ilyennek minősítenek, azaz az állam, önkormányzat dönt arról, hogy melyek azok a termékek, javak, illetve szolgáltatások, amelyekről maga kíván gondoskodni. Jogi értelemben a közfeladatokat a szakirodalom négy csoportba sorolja:²⁰

- másképp nem fedezhető szükségletek;
- a szolgáltatást igénybevevők köre nem meghatározható;
- alkotmányos alapjogok;
- állami gazdasági intervenció.

A másképp nem fedezhető szükségletek körébe tartoznak azok az elsősorban alapvető állami funkciók, amelyeket csak az állam képes ellátni. Ilyenek közé

¹⁷ Vígvári András: Állami funkciók, in: *A közpénzügyek nagy kézikönyve* (szerk.: Zsugyel János), Complex Kiadó Kft., Budapest, 2009. 39. o.

¹⁸ Vígvári: i.m. 40. o.

¹⁹ Vígvári: i.m. 39-41. o.

²⁰ Simon: i.m. 28-29. o.

tartoznak a védelmi (honvédelmi, rendvédelmi) funkciók, illetve a közigazgatási feladatok. Vannak olyan közfeladatok, amelyeknél a szolgáltatást igénybevevők, illetve a haszonélvezők köre nem határozható meg pontosan. Ilyen terület a környezetvédelem vagy az árvízvédelem többek között. A közfeladatok jó része alkotmányos alapjogként fogalmazódik meg, azaz a legmagasabb szintű jogszabály írja elő ellátandó kötelező közfeladatként, mint az egészségügyi ellátást, közoktatást is. Az állami gazdasági intervenció szerepe a modern társadalmakban jelentős, de a gazdasági válság óta különösen előtérbe került. A gazdasági beavatkozás több területre irányulhat, de a közfeladat-ellátás szempontjából a közpénzügyi támogatásoknak van különös jelentősége.

A közfeladat ellátása többféle formában is történhet. A legjellemzőbb a költségvetési szervek útján az államháztartás keretében történő feladatellátás. A költségvetési szervek a közfeladatot alaptevékenységként az államháztartás részeként, államháztartási egységként látják el.

A közfeladat-ellátásra sor kerülhet úgy is, hogy a központi költségvetés pénzügyi fedezetet biztosít, azaz a magángazdaságba tartozó gazdálkodó szervezetek végzik költségvetési ellentételezéssel a közfeladatot. Ilyenek többek között a személyszállítást, tömegközlekedést végző gazdasági társaságok. Ezek a gazdálkodó szervezetek részben vagy egészben magántulajdonban vagy állami, önkormányzati tulajdonban egyaránt állhatnak. Lehetnek továbbá olyan államháztartáson kívüli szervezetek (egyház, társadalmi szervezet, alapítvány, stb.), amelyek köznevelési, szociális, gyermekjóléti feladatot látnak el a közfeladat-ellátás körében.

Jól látszik tehát, hogy a közfeladat-ellátásnak bonyolult intézményrendszere van. A szakirodalom az intézményrendszer szereplőit két csoportra bontja, különbséget tesz köztük a gazdálkodási forma és közpolitikai ágazat, azaz tevékenységterület szerint.²¹

A közfeladatok finanszírozása közösségi és magánforrásokból egyaránt történhet. A magánfinanszírozás díjfinanszírozással, kölcsönforrás bevonásával és tőkebevonásával történhet. A díjfinanszírozás esetén a „használó fizet” elve érvényesül, hiszen a közszolgáltatást igénybevevők a szolgáltatáshoz történő hozzáférés fejében a szolgáltatás fenntartásához hozzájárulnak. A használati díjak két típusa különböztethető meg, az igénybevétel tényével kapcsolatos, illetve az igénybevétellel arányos díjak érvényesítése. A használati díjak esetén különféle közpolitikai preferenciák is érvényesíthetőek kedvezmények formájában.

A hitelfelvétel lehetősége tulajdonképpen a közbevételek ciklikusságából adódó likviditási hiány pótlására, illetve fejlesztések finanszírozására szolgál. A hitelfelvétel azonban több esetben korlátozott a költségvetési hiány és az államadósság szabály betartása érdekében. A tőkebevonás különféle szerződéses viszonyt jelent, amelyben a beruházások megvalósítására magántőke bevonására kerül sor a közszférában (koncesszió).

²¹ Vígvári: i.m. 44-45. o.

A másik finanszírozási forrás, amely meghatározó a közszférában a közjogi vagy közhatalmi bevételek, amelyeket az állam a közteherviselési kötelezettség alapján a közhatalmi kényszer útján fizetési kötelezettségként beszed.²²

3. Összegzés

Az állam gazdasági szerepe meghatározó vált a modern vegyes gazdaságokban. A gazdasági befolyásolás növekedésével arányosan nőtt a szabályrendszer is, amivel az állam a gazdasági szerepét betölti. Azonban ez kétélű fegyver, hiszen a túlzott szabályozás gúzsba kötheti a gazdasági szereplők tevékenységét, korlátozza a vállalkozási szabadságot. Fontos tehát az arány megtalálása a gazdasági rendszer szabályozására. A volt szocialista országokban erős a társadalmi igény az állam szerepének erősítésére, különösen az alacsonyabb jövedelmű társadalmi rétegek esetében. A jelenlegi gazdaságirányítás elfogadta ezt az igényt és a különleges jogrend, illetve az egymás után jelentkező válsághelyzeteket olyan direkt szabályozással próbálja megoldani, amelyek lehetővé teszik átmenetileg a fokozott terhek átvállalását az állam által. Az állami közfinanszírozás terhei azonban részben adottak, így a felmerülő források előteremtése újabb állami szabályozást indukál. Fokozottan merül fel tehát a kérdés, hogy meddig fokozható az állami beavatkozás a gazdaságba, anélkül, hogy kárt szenvedjen a gazdaság működése, illetve a modern államnak milyen mennyiségben és mértékben kell közszolgáltatásokat nyújtania a modern társadalom számára, amely összefügg a fenntarthatóság kérdéskörével is. Ugyanakkor egyre fokozottabb szerepet kell betöltenie az államnak a társadalmi igazságosság megvalósításában, azaz az igazságosabb jövedelemelosztás kérdésében, amely szintén az állami közbevételek és a transzfer kifizetések révén az állami szabályozás és beavatkozás kérdését érinti.

Irodalomjegyzék

- Nagy Zoltán: A kriptopénzek helye és szerepe a pénzügyi rendszerben, *Miskolci Jogi Szemle*, 2(2019), 1-10.o.
- Paul A. Samuelson - William D. Nordhaus : *Közgazdaságtan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012.
- Joseph E. Stiglitz: *Economics of the public sector*. New York, W.W. Norton & Company, Inc, 2000.
- Nagy Zoltán: *Környezeti adózás szabályozása a környezetpolitika rendszerében*. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2013.
- Nagy Zoltán: A pénzügyi rendszer problémái és kihívásai a jogi szabályozás számára, *Miskolci Jogi Szemle*, 2. különszám (2020), 85-92.o.
- Nagy Zoltán: A gazdasági válság hatása a pénzügyi intézmények és szolgáltatások szabályozására, *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXVIII.(2010), 229-243.o.

²² Sivák József – Vígvári András: *Rendhagyó bevezetés közpénzügyek tanulmányozásába*, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2012. 86-90. o.

-
- John Cullis-Philip Jones: *Public Finance and Public Choice*, Oxford, Oxford University Press, 1998.
 - Thomas Piketty: *Le capital au XXIe siècle*. Paris, Éditions du Seuil, 2013.
 - Nagy Zoltán: Fiskális és monetáris eszközök a járványügyi vészhelyzet gazdasági hatásainak mérséklésére, in: *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei* (szerk.: Nagy Zoltán-Horváth Attila), Budapest, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2021.
<https://doi.org/10.47079/2021.nzha.kulon.4>.
 - Nagy Zoltán: Problémafelvetés a pénzügyi fogyasztóvédelem területén, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. különszám, 391-401.o.
 - Lentner Csaba: A gazdasági válság hatása a globális, uniós és hazai szabályozási környezetre, in: *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban* (szerk.: Auer Ákos-Papp Tekla), Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2016, 45-84.o.
 - Hajnal Zsolt: *A pénzügyi fogyasztóvédelmi szabályok aktuális változásai az Európai Unió jogalkotási folyamatainak tükrében*, *Debreceni Jogi Műhely*, 2009/1. szám,
 - Simon István: A pénzügyi piac joga, in: *Pénzügyi jog I.* (szerk.: Simon István) , OSIRIS Kiadó, Budapest, 2007, 292-293.o.
 - Zsugyel János (szerk.): *A közpénzügyek nagy kézikönyve*, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2009.
 - Sivák József – Vígvári András: *Rendhagyó bevezetés közpénzügyek tanulmányozásába*, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2012.
-

A természeti erőforrások védelméről szóló sarkalatos törvények elfogadásának sorrendje és hatása a már kialakult földforgalmi joggyakorlatra

Olajos István*

A cikk összefoglalja a természeti erőforrások jogszabályi védelme kialakításának folyamatát. A szerző arra törekszik, hogy bemutassa, hogyan hat vissza a családi gazdaságokról szóló törvény elfogadásával létrejövő 3 új gazdasági társaságtípus a földforgalmi törvény szövegére, és hogy hat a földforgalom már kialakult és élő szerződéseire. A tanulmány külön elemzi a sarkalatos földforgalmi törvénybe és a végrehajtásáról szóló jogszabályba beiktatott változásokat, a változtatások és a jogszabály értelmezésének egységét, valamint azt, hogy a változások milyen jövőbeli hatással bírnak a földhasználat szerkezetére.

Kulcsszavak: földforgalmi jogalkotás, sarkalatos törvények, családi gazdaságok típusai, a visszaható hatás, földhasználati változások

The order of adoption of the cardinal laws on the protection of natural resources and their impact on established land use jurisprudence

The article summarizes the process of developing the legal protection of natural resources. The author seeks to show how the 3 new types of companies created by the adoption of the Family Farms Act affect the text of the Act on Transactions of Agricultural and Forestry Land and how it affects the already established and pre-existing contracts of land turnover. The study separately analyzes the changes introduced in the Act on Transactions of Agricultural and Forestry Land and its implementing legislation, the unity of the changes and the interpretation of the legislation, and the future impact of the changes on the land use structure.

Keywords: land use legislation, cardinal acts, types of family farms, retroactive effect, land use change

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2020>

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék.

1. Bevezetés

Prugberger Tamás professzor az idén ünnepelte 85. születésnapját.¹ Teljes munkásságát az elfogadott jogszabályok kritikai elemzése jellemzi, és ezt a szemléletet adja át nekünk, közvetlen tanítványainak.² Azt tanítja, hogy egy elfogadott jogszabályt nem csak szövegszerű állapotában kell értelmeznünk. Legfontosabbak a jogszabályok tényleges alkalmazói kifejtett hatásai. Ezért a szövegértelmezést mindig a szövegből következő szerződési gyakorlat változásaira kifejtett hatásban, valamint a fennálló gazdálkodási hatásaiban kell megragadnunk. A következő cikkben az aprómunkát végzem el: kigyűjtöm a 3 családi gazdaságtípus megjelenését a földforgalmi törvényben és a Fétv³-ben. Majd szerződési és gyakorlati ismereteimet felhasználva kísérletet teszek a társadalmi és földhasználat változásaiban megragadható társasági jogi hatásainak feltérképezésére, tisztelgésül a „doctor fater” életműve előtt.

2. A természeti erőforrások jogszabályi védelmének jelenlegi rendszere

A következőkben azt kívánom összefoglalni, hogy hatott vissza a magyar jogban a földforgalom kialakult szabályaira a 2021-ben hatályba lépett családi gazdaságokról szóló sarkalatos törvény.⁴

Arra keresem a választ, hogy a családi gazdaságokról szóló törvényben szabályozott vállalkozási formák milyen előnyt élvezhetnek a földforgalomban.

1 Prugberger Tamás földforgalomhoz kapcsolódó cikkei: Prugberger, Tamás A facere típusú szerződések alakulása a gazdasági társsági jogalanyiség módosulása tükrében. *Polgári Szemle: gazdasági és társadalmi folyóirat* 2021/4-6. 355, Prugberger, Tamás: Egymással párhuzamban álló jogintézmények és kölcsönös tagozódásuk Novotni Zoltán életművében. In: Stefán, Ibolya (szerk.) *In memoriam Novotni Zoltán: Emlékkönyv Novotni Zoltán professzor halálának 25. évfordulója alkalmából* Miskolc, Magyarország : Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért (2021) 265 p. p. 139; Prugberger, Tamás ; Téglási, András Földvédelem és a környezethez való jog In: *Szalma, József (szerk.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2016 : A vidék népességmegtartó erejének fokozását elősegítő társadalmi, jogi és természeti tényezők* Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó (2018) 526 p. pp. 69-106. , 38 p; Prugberger, Tamás: Szempontok az új földtörvény vitaanyagának értékeléséhez és a földtörvény újradiffrakálásához *Kapu* 2012/6-7 p. 97 (2012)

2 Prugberger Tamás szövetkezeti és társasági jogi témában megjelent művei az utolsó 10 évben a következők: Kenderes, György ; Prugberger, Tamás: A munkaerő-kölcsönzés és az iskolaszövetkezeti munkavégzés új Mt. szerinti szabályozásának értékelése *Gazdaság és Jog* 20 12/2 . 21-24.; Prugberger, Tamás ; Károlyi, Géza A szövetkezet, mint gazdasági, szociál-és foglalkoztatáspolitikailag jelentős jogalany In: Gondosné, Pusztahelyi Réka (szerk.) *Jogi személyek az új Polgári Törvénykönyvben : Tanulmánykötet* Miskolc, Magyarország : Novotni Alapítvány, (2013) p. 183; Barta, Judit ; Prugberger, Tamás: Kérdések a gazdasági társaság munkaviszonyban álló tisztségviselőinek "kettős" jogi státusáról In: Homoki-Nagy, Mária; Hajdú, József (szerk.) *Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára* Szeged, Magyarország : Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (2016) 684 p. pp. 61-84.; Csák, Csilla ; Prugberger, Tamás: A szövetkezeti mozgalom lehetséges szerepe napjain agráriumban. *Lectiones Iuridicae* 2020/II. p. 123; Prugberger, Tamás: A munkavállalói képviselői részvételi jogosítványai a gazdasági társaságok, valamint üzemek irányítása terén az euro-atlanti régióban és Magyarországon, kitekintve a szakszervezeti befolyásra. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* 2021/2. p. 20

3 Fétv: 2013. évi CCXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról

4 2020. évi CXXIII. törvény a családi gazdaságokról

A magyar alaptörvény P. cikkében a nemzet örökségének tekinthető, természeti erőforrásnak minősíti a termőföldet, az erdőket és a vízkészletet, a biológiai sokféleséget, különösen a honos növényi és állatfajokat, valamint kulturális értékeket.⁵

A természeti erőforrások védelmére az alaptörvény három sarkalatos törvény megalkotását rendeli el. Az első a 2013-ban elfogadott földforgalmi törvény, mely maga is kerettörvénynek minősül, és a részletszabályait tartalmazó, de immár egyszerű többséggel módosítható végrehajtási törvénye, melyet (Fétv. ként rövidíttek), illetve számos végrehajtási rendelet. Földforgalmi jogszabályok a magyar agrárjogi szabályozás gerincét alkotják, és számos, a polgári jogtól eltérő alkotmánybírói határozat és kúriai jogegységi döntés kapcsolódik a jogterülethez. E jogszabályokat összefoglaló néven földforgalmi szabályoknak nevezem.⁶

⁵ A természeti erőforrások védelméről szóló alkotmányos szabályozás reformjáról a CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület 2020. február 14-én rendezett konferenciát Miskolcon. Az előadások egy része publikálásra került az Agrár-és Környezetjog folyóirat 2020.évi 29.számában: Gyula Bándi : Interests of Future Generations, Environmental Protection and the Fundamental Law *JAEI* 2020/29 7-22; Magdolna Gedeon : Die Rechtslage des Grundbesitzes im Spiegel der Lehre von der Heiligen Krone *JAEI* 2020/29 51-65; Péter Hegyes , Csaba Varga : Fundamental Law pillars of sustainable agriculture *JAEI*2020/29 104-117, Pál Sály : The legal protection of environment in ancient Rome *JAEI*, 2020/29. 199-216

⁶ A földforgalmi szabályok több jogágon át tartó értelmezését adja az Agrár-és Környezetjog két különszáma, mely a földforgalmi törvény hatásait elemezte a jogrendszerre. Az elemzések jó alapot adnak a földforgalmi jog jogszociológiai szintű áttekintéséhez. Lásd: Csilla Csák : Constitutional issues of land transactions regulation - A földforgalmi szabályozás alkotmányossági kérdései *JAEI* 2018/24 5-32; Zsófia Hornyák : Die Regeln bezüglich des landwirtschaftlichen Gewerbes in einer Rechtsvergleichsanalyse - A mezőgazdasági üzemre vonatkozó szabályok jogösszehasonlító elemzésben *JAEI* 2018/24 33-60 Ágnes Juhász , Réka Pusztahelyi : Registration of real estates from a civil law viewpoint – civil law effects in the sieve of the official public register - Az ingatlanok nyilvántartása polgári jogi nézőpontból: polgári anyagi jogi hatások a közhiteली hatósági lajstrom rostájában *JAEI* 2018/24 61-98; György Marinkás : Certain Aspects of the Agricultural Land Related Case Law of the European Court of Human Rights - Az Emberi Jogok Európai Bíróságának mezőgazdasági földekkel kapcsolatos ítélezési gyakorlatának aspektusai *JAEI* 2018/24 99-134; Zoltán Nagy : The regulation of financial support in particular for agricultural support - Támogatások szabályozása, különös tekintettel az agrártámogatásokra *JAEI* 2018/24 135-163; István Olajos , Ágnes Juhász : The relation between the land use register and the real estate registration proceeding, with regard to the justification of the lawful land use - A mező-és erdőgazdasági földekre vonatkozó földhasználati nyilvántartás és az ingatlan-nyilvántartási eljárás viszonya a jogszerű földhasználat igazolása kérdésében *JAEI*2018/24. 164-193; János Ede Szilágyi : The international investment treaties and the Hungarian land transfer law - A nemzetközi beruházási megállapodások és a magyar földforgalmi jog *JAEI* 2018/24 194-222; Csilla Csák : Integrated agricultural organisation of production system and the organisations carrying that - Integrált mezőgazdasági termelés-szervezés illetve az azt végző szervezetek *JAEI* 2018/25.6-21; Martin Milán Csirszki : Closed gardens: the peripheries of agriculture - Zártkertek: a mezőgazdaság periferiái *JAEI* 208/25 22-45; Ilona Görgényi : Protection of the environment through criminal law considering the european standards - Környezetvédelmi büntetőjog az európai elvárásokra figyelemmel *JAEI* 2018/25.46-80; Dorina Harbócz : New plant breeding techniques and genetic engineering: legal approach - Új nemesítési technikák és a génmódosítás: jogi nézőpontból *JAEI* 2018/25 81-106; Zsófia Hornyák : Richtungen für die Fortentwicklungen: Beerbung des Grundstückes - Továbbfejlesztési irányok: földöröklés *JAEI* 2018/25.107-131; Adrienn Nagy : Changes in judicial practice related to the land transaction act after reforms of procedural acts - Változások a földforgalmi törvényhez kapcsolódó bírósági joggyakorlatban az eljárási jogi törvények reformja után *JAEI* 2018/25.132-156; István Olajos : The special asset management right of nature conservation areas, the principal of the prohibition of regression and the conflict with the ownership right in connection with the management

A másik elemzett jogszabály a családi gazdálkodásra vonatkozó törvény, mely 2021. január 1-től hatályos, és a harmadik sarkalatosnak minősülő jogszabály a mezőgazdasági üzem törvény lenne, amelyet azonban a parlament még nem alkotott meg.

A családi gazdaságokról szóló törvény közel 80 szakasza közül csak az első húsz szakasza hatályos, a többi rendelkezés a kihirdetést követően hatályát veszítette. E törvény alapján nyert új szabályozást az őstermelői státusz, valamint az őstermelői nyilvántartás, az őstermelők családi gazdasága és a családi mezőgazdasági társaság szabályozása.⁷

A családi gazdaság típusainak bemutatása után, jelen előadásban összefoglalom és csoportosítom azokat a szabályokat, ahol az elfogadott családi gazdaságokról szóló törvény hatott a földforgalmi szabályok két törvényben szabályozott, az eljárást döntően meghatározó elemére, a földforgalmi törvényre és a végrehajtására kiadott törvényre, a Fétv-re.

A 2021-ben hatályba lépő családi gazdaságokról szóló törvény átalakította az agráriumban addig működő gazdálkodó szervezetek rendszerét.⁸ Az addig őstermelői kategóriában termelő legkisebb gazdaságok a formaváltozás nélkül, egy máshogyan értelmezett őstermelői fogalommal szembesülve megúszhatták az átalakítást. Azok az őstermelők, akik pedig egy főállású gazdálkodás gazdálkodó vezetése adatait, részmunkaidőben vagy másodállásban vettek részt a termelésben, átalakulhattak őstermelők családi gazdaságává. Az addigi családi gazdaság, mint jogi kategória, választás elé került, hogy őstermelők családi gazdaságaként vagy családi mezőgazdasági társaságként folytathatta tevékenységét. A mezőgazdaságban tevékenykedő gazdasági társaságok, szövetkezetek és erdőbirtokossági társulatok pedig átalakulhattak családi, mezőgazdasági társasággal. Családi gazdaságokról szóló törvény hatálya alatt az őstermelő, az agrárgazdasági kamara nyilvántartásában szereplő természetes személy, aki saját gazdaságában, termelő tevékenysége önállóan, őstermelői család tagjaként végez, és a kiegészítő

of state-owned areas - A természeti védelem alatt álló területek speciális kezelési joga, és a visszalépés tilalmának elve, valamint a tulajdonosi joggyakorlás jogának ütközése az állami tulajdonú területek kezelése kapcsán *JAEI 2018/25.157-189*; István Olajos : The summary of the research on agricultural land as a natural resource - A mezőgazdasági földre, mint természeti erőforrásra vonatkozó kutatások összefoglalója *JAEI 2018/25 190-212*; György Bertalan Páczay : Vrai miel pour les consommateurs Européens! - Valódi mézet az európai fogyasztóknak! *JAEI 2018/25. 213-243*; Edit Sági : Protection of agricultural products with intellectual property rights - Agrártermékek védelme a szellemi tulajdon eszközeivel *JAEI 2018/25 244-269*; János Ede Szilágyi : A potential approach of natural resources law - A természeti erőforrások jogának egy lehetséges megközelítése *JAEI 2018/25. 270-293*; Bence Udvarhelyi : Unlawful acquisition of agricultural and forestry land in the criminal law - A mezőgazdasági földek jogellenes megszerzésének büntetőjogi megítélése *JAEI 2018/25 294-320*

⁷ Az egyes társasági típusok fogalmára és értelmezésére lásd: Csák Csilla: A családi gazdálkodás üzemi formái –online előadás 2021. március 22-én Miskolci Egyetem Agrárjog előadás 5-17, vö: Schiller – Dobrovitz Alexandra: Új kihívások a családi gazdaságokban a családi gazdaságokról szóló törvénytükrében *Jogi Tanulmányok 2020 59- 67*. A korábbi gyakorlatról lásd: Bacskai Edina *Jogi tudnivalók : A családi gazdaság alapítására és működtetésére vonatkozó alapvető szabályok* *Agro napló, 2013/ 3. sz. 11.*Csák Csilla: termelő jellegű kisüzemek szabályozása a magyar jogban In: Csák, Nagy, Olajos, Orosz, Szabó, Szilágyi, Török: *Agrárjog – a magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között* Novotni Kiadó Miskolc, 2010 201-204;

⁸ Lásd: Csák 203 illetve Bacskai 11-13 op cit.

tevékenységből származó jövedelmet nem haladja meg az összes árbevétele egynegyedét.

Az őstermelő családi gazdasága olyan önálló jogalanyisággal és a társaság vagyonától elkülönített vagyonnal nem rendelkező, legalább két, egymással hozzátartozói láncolatban áll a mezőgazdasági őstermelő tag által létrehozott termelési közösség, amelynek keretein belül a mezőgazdasági őstermelők az őstermelői tevékenységüket saját gazdaságukban közösen, valamennyi tag személyes közreműködésével, összehangoltan végzi. Az őstermelők családi gazdaságára a polgári jogi társaság szabályait kell háttérjogszabályként alkalmazni. Egy mezőgazdasági őstermelő csak egy őstermelő családi gazdaságának lehetne.

A családi mezőgazdasági társaság ugyan családi mezőgazdasági társaságok nyilvántartásában szereplő, kizárólag mező és erdőgazdasági tevékenysége, illetve kiegészítő tevékenységet folytató családi gazdasági társaság, szövetkezet vagy erdőbirtokosság a társulat, amelynek legalább két tagja van, egymással hozzátartozói láncolatban állnak. Egy személy egyidejűleg csak egy családi mezőgazdasági társasággal állhat tagsági viszonyban.

3. A földforgalmi törvény változásai a családi gazdaságokról szóló törvény elfogadásának hatására. A változások értelmezése

E három társasági formában szereplő családi gazdaságok hat helyen jelennek meg nevesítve a földforgalmi törvénybe, és tizenegy helyen a Fétv-ben. A földforgalmi törvény a családi gazdaságtípusok hat előfordulási helye a következő:

1. Preambulum negyedik bekezdés, Funkciója az összefogás, helyi vállalkozások gyarapítása a helyi földbizottság által támogatott területek között, amelyek alapelvei éllel írják elő e szervezetek földforgalmának elősegítését. A jogszabály szövege a következő:

„az agrártársadalom a vidéki családi gazdasági közösségekért történő megszerveződése és a helyi vállalkozások gyarapodása révén erősödjön.”⁹

2. Földforgalmi törvény 13§ második bekezdésének ac.pontja . Funkciója a földforgalmi törvény hatálya alatt tulajdonszerző tulajdonos által használatnak minősül, ha a föld tényleges használója olyan családi gazdasági társaság, melynek legalább 25%.ban tagja a tulajdonszerző.¹⁰

⁹ A preambulom értelmezéséről lásd: Orlovits Zsolt - Klam Edit - Bugár Zsolt: Gazdálkodj jogosan. Jogesetek a Földforgalmi törvény és a Polgári Törvénykönyv szabályainak együttes alkalmazása köréből Agrofórum : a növényvédők és növénytermesztők havilapja, 2021/ 1. sz. 134-137; A helyi földbizottság mérlegelési joga, hogy a Földforgalmi tv. 24. § (2) bekezdésén túl a Földforgalmi tv. 68. § (3) bekezdése szerinti szempontok érvényesítését is átfogja a földbirtok-politikai célokkal való összhang tekintetében, figyelemmel a törvény preambulomában meghatározott prioritásokra is: Kúria Kfv. IV. 37 582/2017/5 Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, 2019/ 1. sz. 35-38.

¹⁰ A 13§ értelmezésére lásd: Szilágyi János Ede: A magyar földforgalmi rezsin korlátozó intézkedései In: Csák-Hornyák- Kocsis-Olajos-Kókai-Kunné-Szilágyi: *Agrárjog - A magyar agrár és vidékfejlesztési jogi szabályozás lehetőségei a globlizálódó Európai Unióban* Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 2020 80-81

3. A földforgalmi törvény 18§ szakasz (4). bekezdésének a.pontja. Ha azonos ranghelyen több személyt kíván elővásárlási jogot gyakorolni, közöttük az alábbi sorrend érvényesül. Ezt a jogintézményt belső elővásárlási sorrendnek nevezzük: Első helyen áll a családi mezőgazdasági társaság tagja, vagy őstermelő családi gazdaság tagja.¹¹

4. A földhasználat általános szabályai között. A földforgalmi törvény 38.§ újonnan beillesztett (3a) bekezdése. Használati jogosultság más részére történő jogszerű átengedésének minősül, melyhez nem kell használni a haszonbérbe adó tényleges hozzájárulása, a továbbengedés intézménye. A jogszabályról a következőképpen szól: *Földnek haszonbérlet, szívességi földhasználat, erdőbirtokossági haszonbérlet jogcímén megszerzett használati jogosultsága azt az eredetileg átengedő fél hozzájárulásával, szívességi földhasználatok címén továbbadható olyan családi mezőgazdasági társaság részére, amelyben a továbbengedő fél tag. A továbbengedés nem érinti a használati jogosultság eredeti átrendezőjével szemben fennálló kötelezettségeket.*

5. A földforgalmi törvény 42. § (2)bekezdésének ac. pontja. Ezek alapján nem minősül a használatának, átengedésének, ha a tényleges használó olyan családi mezőgazdasági társaság, amelyben a szerződés szerint használó tagja az általa bérelt földek a társaság javára engedik át.¹²

6. A földforgalmi törvény a 46. § (4). bekezdése. Ha azonos ranghelyen több személy kíván elő-haszonbérleti jogot gyakorolni, közöttük az alábbi sorrend érvényesül (belső előhaszonbérleti sorrend): családi mezőgazdasági társaságtagja vagy őstermelők mezőgazdasági társaságának tagja.

A földforgalmi törvény változásainak értelmezése:

- Sarkalatos törvénynek minősülő földforgalmi törvényben alapelvei szinten megjelenik, a mezőgazdaságban az agrártársadalom erősítését szolgálják a családi közösségek, az agrárvállalkozások fejlődése. Erre a célként megjelölt elvre hivatkoznak az agrárkamara helyi szervei, melyek erősödő agrárvállalkozás tulajdonszerzését támogatja az erre a célra létrejött engedélyezési eljárásban.¹³

¹¹ Értelmezéséről lásd: Szilágyi 2020 op. cit. 83

¹² Értelmezéséről lásd: Olajos István: A termőföld használat szabályai In: Csák-Hornyák- Kocsis-Olajos-Kókai-Kunné-Szilágyi: *Agrárjog - A magyar agrár és vidékfejlesztési jogi szabályozás lehetőségei a globlizálódó Európai Unióban* Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 2020 103-104.

¹³ A preambulum értelmezése leginkább a helyi földbizottságok feladatait ellátó kamarai szervek gyakorlatához köthető. A gyakorlat értelmezése kapcsán lásd: Varga Zoltán: A helyi földbizottság szerepe a közigazgatási perben – A helyi földbizottság eljárásjogi evolúciója, az ügyféli minőség és a keresetőségi jog vizsgálata a közigazgatási perben Kodifikáció és közigazgatás, 2017/ 2. sz. 70–85.; Varga Zoltán: Quo vadis földbizottság? A helyi földbizottságok ügyféli jogállása és keresetőségi joga Kodifikáció és közigazgatás, 2016/ 2. sz. 77-86.; Olajos, István: 17/2015 (Vi.5.) AB. határozat földforgalmi törvény In: Gárdos-Orosz, Fruzsina; Zakariás, Kinga (szerk.) Az Alkotmánybírósági gyakorlat : Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata. 2. köt. Budapest, Magyarország: Társadalomtudományi Kutatóközpont, HVG-ORAC (2021) 1,160 p. pp. 573-592; Olajos, István: Die Entscheidung des Verfassungsgerichts über die Rolle, die Entscheidungen und die Begründetheit der Gründen der Stellungnahmen der örtlichen Grundverkehrskommissionen *Agrar- und Umweltrecht* 2017 /8 284-291.; Olajos, István Az Alkotmánybíróság döntése a helyi földbizottságok

- Ha természetes személy földjeinek használatára olyan családi mezőgazdasági társaságot alakít, melyben legalább 25 százalékban tulajdonos, akkor a társaság részére átengedett földhasználati jog fikcióval saját használatnak minősül. Az ilyen típusú tovább engedése a földhasználatnak, nem minősül az alhaszonbérletnek, ha tovább engedése ingyenes.¹⁴
- 3. Az elővásárlási és elő-haszonbérleti jogok gyakorlása során a használó családi mezőgazdasági társaságok és termelők családi gazdaságának tagja, a több azonos ranghelyen, elővásárlási, vagy elő haszonbérleti jogosultak között előnyben kell részesíteni. Ezt a jogintézményt a földforgalmi jog belső elővásárlási, illetve előhaszonbérleti sorrendként definiálja.¹⁵

4. A családi gazdaságtípusok megjelenése a Fétv-ben. A Fétv-ben bekövetkezett változások értelmezése

A földforgalmi törvény végrehajtásával létrejött Fétv. tizenegy helyen említi a családi gazdaságokat.

1. 29. § első bekezdés j. pontja, mely szerint a mezőgazdasági igazgatási szervnek átengedett nyilvántartási adatnak minősül a családi mezőgazdasági társaságról, illetve az őstermelők családi gazdaságából vezetett nyilvántartásban szereplő adat.
2. Második említés az 50. § negyedik bekezdése a pontja. A haszonbér banki átutalással egy belföldi postautalványt kell megfizetni, kivéve abban az esetben, ha a haszonbérő olyan családi mezőgazdasági társaság, amelyben a bérbeadó tag.
3. A harmadik említés a Fétv. 59. §. Funkciója természetes személy haszonbérő azonnali hatállyal megszüntetheti a haszonbérleti szerződést, ha egészségi állapota olyan mértékben romlik meg, vagy családi és életkörülményeiben olyan tartós változás következik be, amely haszonbérletből eredő kötelezettség teljesítését akadályozza, vagy azt jelentősen megnehezíti.
4. Negyedik említés a Fétv. 60. § első bekezdés szerinti rendes felmondás. A haszonbérbe adó szerződést a gazdasági év vége előtt hatvan nappal a gazdasági év végére rendes felmondással megszüntetheti az alábbi feltételek alapján. A haszonbérleti szerződés létrejöttkor a haszonbérlet tárgyát képező föld közös tulajdonban áll. A szerződés fennállása alatt a közös tulajdon megszüntetésére került sor. Ha a tulajdoni hányadának megfelelő területet a közös tulajdon megszüntetésére irányuló eljárás eredményeként önálló ingatlanként kapta meg, feltéve, hogy a haszonbérő felmondással egyidejűleg nyilatkozik, hogy a földet a szerződés megszüntetésével saját maga, közeli hozzátartozója, saját maga vagy közeli hozzátartozójának legalább 25 százalékában tulajdonában álló mezőgazdasági

szerepéről, döntéseiről, és az állásfoglalásuk indokainak megalapozottságáról: Laikus szervek szerepe a földforgalom szabályozásában Jogesetek Magyarázata 2015/3 17-32

¹⁴ A kivételi körrel lásd: Szilágyi 2020 op cit. Olajos (2020) op cit. Anka Márton Tibor: Egymás ellen ható kodifikációk (Polgári Törvénykönyv és földforgalom) Gazdaság és jog, 2015/ 10. sz. 13-19.

¹⁵ Cseh Tibor András: Fókuszban az elővásárlási jog Kistermelők lapja, 2021/ 8. 11.; Leszkoven László: Az elővásárlási jogról - újra, de vélhetően nem utoljára Gazdaság és jog, 2021/ 7-8. 12-18.

termelő szervezet, vagy olyan családi mezőgazdasági társaság kívánja használni, amelyben ő tagnak minősül.

És utolsó feltétel az egész osztatlan közös tulajdont érintően egy személy használati jogát keletkeztető haszonbérleti szerződést nem írta alá, de annak hatálya az ott meghatározottak szerint kiterjedt rá.¹⁶

5. Következő említés a Fétv. 68. §, szívességi földhasználat fogalma. Szívességi földhasználati szerződés alapján a használatba adó, a föld használatát, hasznosítását a földforgalmi törvény szerinti közeli hozzátartozója, illetve a földforgalmi törvényben meghatározott esetben családi, mezőgazdasági társaság részére ingyenesen engedi át.¹⁷

6. Ugyanezen szakasz, tehát a Fétv. 68.§ 2. bekezdés f pontja szerint a szívességi használat megszűnik, a családi mezőgazdasági társaság részére történő használatba adás esetén a családi mezőgazdasági társaságban fennálló tagsági viszony, bármely okból történő megszűnésével a megszűnést követő 30. napon.¹⁸

7. Következő említés a Fétv. 68/C §-a. Erdőgazdasági haszonbérleti szerződést erdőgazdálkodásra jogosult erdészeti szakirányító vállalkozás köthet, kivéve a haszonbérlők tulajdonos közeli hozzátartozója, hogy olyan családi mezőgazdasági társaság, amelyben a tulajdonos tag.

8. Fétv. 68/D § a következők szerint: Erdőgazdálkodási integrációs szerződést megfelelő erdőgazdálkodási jogosult szakirányú vállalkozás köthet, kivéve az integrátor a tulajdonos közeli hozzátartozója, vagy olyan családi mezőgazdasági társaság, amelyben a tulajdonos tag.

9. A Fétv. 68/E §. Erdőkezelő csak az erdőgazdálkodók nyilvántartásában szereplő szakirányú vállalkozás lehet, kivéve, ha az erdőkezelő a tulajdonos közeli hozzátartozója, vagy olyan családi mezőgazdasági társaság, amelyben a tulajdonos tag.

10. Fétv 91. § (9) bekezdésében: a kényszerhasználók sorrendjének kijelölése esetében a földműves tulajdonostárs, állattartó telep üzemeltetője, szomszédos földet használó természetes személy, három éve helyben lakó természetes személycsoportokon belül, belüli földművesek közül a kényszerhasznosítóként való kiválasztás sorrendje a következő: A. családi mezőgazdasági társaság, B pont őstermelők családi gazdaságának tagja.

11. A Fétv. 109. szakasza, mely szerint a 2013. december 31-ig létrejött haszonbérleti szerződést a Fétv. 60. szakasz első bekezdése szerint az alábbi feltételek megléte esetén lehet felmondani. Első feltétel a haszonbérleti szerződés létrejöttkor a tárgyat képező föld közös tulajdonban állt a szerződés fennállása alatt és a szerződés fennállása alatt a közös tulajdon megszüntetésére került sor.

¹⁶ Ez utóbbi feltétel a Fétv. 60§-a szerinti felmondást lehetetlenné teszi. Az, hogy a földet megszerző, és saját maga használni kívánó földművesnek ne kelljen kivánnia a jogelőd által megkötött használati szerződés végét, így csak akkor lehetséges, ha a teljes, akár a 100 ha-t is elérő táblát egyetlen személy használta. A miskolci Agrárjogi Fórumon, 2022. április 14-én dr. Andréka Tamás szájából elhangzott ígéret szerint a visszautaló szabály módosítása várható.

¹⁷ A jogszabályt megalkotó Dr. Kurucz Mihály a családi használat megerősítése céljából tartja a megoldást célszerűnek.

¹⁸ A családi viszonyok megszűnését követően a kivételi kör fenntartása sem célszerű.

Második feltétel a tulajdoni hányadának megfelelő területet a közös tulajdon megszüntetésére irányuló eljárás eredményeként az új tulajdonos önálló ingatlanként kapta meg, feltéve, hogy a haszonbérelő felé a felmondással egyidejűleg nyilatkozik, hogy a földet a szerződés megszűnésével saját maga közeli hozzátartozója, saját maga vagy közeli hozzátartozójának legalább 25 %-ában tulajdonában álló mezőgazdasági termelő szervezet vagy olyan családi mezőgazdasági társaság révén kívánja használni, amelyben tagnak minősül. A haszonbérleti szerződés megkötéséről szóló tulajdonosi döntésben, függetlenül a döntés meghozatalának módjától, nem vett részt, de annak hatálya kiterjed rá.

Ezt a 11 pontot hét alpontba szedve lehet értelmezni.

1. A családi mezőgazdasági társaság nyilvántartott adatait a mezőgazdasági igazgatási szerv szabadon használhatja. A nyilvántartásban fennlévő adatait a társaság tulajdonosainak nem kell bizonyítani, ha valaki saját tulajdonú családi mezőgazdasági társaságának adja haszonbérbe a földet.
2. nem kell postai utalványon vagy banki átutalással teljesíteni a haszonbér kifizetését ha a haszonbérbe adó a tulajdonos, a haszonbérelő pedig az ő tulajdonában álló családi mezőgazdasági társaság. A haszonbér postai utalványon, vagy banki átutalással történő kifizetését a koronavírus elleni védekezés hatásairól szóló 2021. évi XL. törvény írta elő. A személyes érintkezés csökkentése mellett, a kifizetés bizonyíthatósága is indokolta az előírást. Ha a mez-és erdőgazdálkodási föld tulajdonosa és a tényleges művelést ellátó gazdasági társaság tagja megegyezik, a pénzmozgás bizonyításának nincs gyakorlati jelentősége.
3. A családi körülmények kedvezőtlen megváltozása, amely után a természetes személy haszonbérelő nem tud eleget tenni a haszonbérleti szerződésből eredő kötelezettségeinek a haszonbérleti szerződés azonnali hatályú felmondását eredményezheti. E rendelkezés, mely bár a családi gazdaságokról szóló törvény hatályba lépése előtt is része volt a Fétv.-nek, azonban nem terjed ki a társas vállalkozásokra, így a speciális felmondási okkal a családi gazdaságokról szóló törvényben érintett vállalkozások közül csak az őstermelők élhetnek.¹⁹
4. A földforgalmi törvény végrehajtási törvénye speciális, rendes felmondási okként nevesíti azt az esetet, ha a közös tulajdonban álló föld megosztására kerül sor, és az önálló tulajdonként, kimérésre kerülő résztulajdonos földjére is kiterjedően a teljes földrészletre úgy jött létre használati szerződés, hogy azt a tulajdonos nem írja alá, de hatálya, kiterjed rá. Erre példa a szerződés kézbesítési védelem alapján történő

¹⁹ E régóta fennálló szabály a magyar magánjogban mindig is az érdeklődés középpontjában állt: Suloky István halála; A tulajdonváltás hatása a haszonbérleti szerződésekre; Az 1933 előtti német bírói gyakorlat és tankönyvek Jogtudományi közlöny (1866-1934), 1934/ 19. sz. 112.; Haszonbérleti szerződés megszüntetése Jogtudományi közlöny, 1946/ 20. sz. 279-280; Olajos István: A haszonbérleti szabályozás árnyoldalai Magyar jog, 2001/ 2. sz. 111-114.; Prugberger Tamás: A haszonbérleti szerződésről de lege lata és de lege ferenda Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica, 2004/1 455-482.; Orlovits Zsolt: Gazdálkodj jogosan. A haszonbérleti szerződés felmondása Agrofórum: a növényvédők és növénytermesztők havilapja, 2016/ 10. sz. 116-118.; Az örökös és a korábbi haszonbérelő között szerződést új szerződésként kell kezelni, és mint haszonbérleti ajánlatot ki kell függeszteni. Lényegtelen, hogy a felek miért kötöttek új szerződést a korábbi haszonbérbeadó halála után, új szerződésként kell a hatóságnak döntenie arról, hogy kik között hagyja jóvá a haszonbérleti szerződést: Kúria Kfv. II. 37 330/2016 Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, 2018. (27. évf.) 3. sz. 28-31.

keletkezése. Ebben az esetben az új tulajdonos, amennyiben földjét saját maga kívánja használni, beleértve saját tulajdonú mezőgazdasági társaságként történő használatot is, 60 napos felmondási idővel a gazdasági év végére felmondhatjuk a szerződést. Ezt a szabályt csak akkor kell alkalmazni, ha az eredeti használati szerződés 2014. január elseje után keletkezett.

A földforgalmi jogszabályok hatályba lépése előtt keletkezett szerződésekre egyszerűbbek a szabályok. Bármilyen jogcímen történő közös tulajdon megszűnése esetén lehet a rendes felmondási okra hivatkozni, ha a használati szerződés létrejöttéhez szükséges tulajdonosi döntésben nem vett részt, az újonnan tulajdont szerző, de hatálya kiterjedt rá, és úgy nyilatkozott, hogy a tulajdonába kerülő immár önálló földrészletet saját maga kívánja használni. A saját használatba bele kell érteni a saját tulajdonú családi mezőgazdasági vállalkozást érintő használatot is. Ebben az esetben 60 nappal a gazdasági év vége előtt a gazdasági év végére kiterjedő hatállyal megtett rendes felmondással megszüntetheti az önálló haszonbérleti szerződést.

5. Következő kategória a családi vállalkozás részére történő ingyenes földátengedés biztosító szívességi használat fogalma. A szerződéskötés alapvető feltétele a családi mezőgazdasági társaságban meglévő tagsági jogviszony ennek megszűnését a szívességi használat megszűnésének egyik eseteként nevesítő jogszabály.

6. A következő kedvezményt biztosító kategória az erdőterületnek speciális használati jogviszonyaihoz tartozik. A zömében sok tulajdonos osztatlan közös tulajdonának kezelésére létrejövő szerződése, három formáját nevesíti a jogszabály. Az erdőkezelés történhet, erdészeti haszonbérlet, erdészeti integráció és szűkebb értelemben vett erdőkezelés formájában. Az erdészeti haszonbérlet az erdőterületek használatára és hasznainak szedésére jön létre. Az erdészeti integráció keretében az integrátor a saját és integrált erdőterületein közösen gazdálkodik az adott évben elsajátított erdei haszonvételek mértékének megfelelő járadékot fizet az integrált tulajdonosoknak. Az erdőkezelő az erdei haszonvételeket a tulajdonos nevében és javára szedi be, saját erdőkezelői tevékenységéért illeti díj. Ez egy vállalkozási tevékenységnek minősül. Mindhárom forma esetében előírt, hogy az erdőkezelési tevékenységet végző erdészeti szakirányító vállalkozásnak minősül. Ezen szakképzettségi előírás alól kapnak felmentést az erdőhasználók, a tulajdonosaik erdőtulajdonát kezelik.

7. Ha a tulajdonos, vagy földhasználó a tulajdonjog, vagy földhasználat szerzési feltételeiként megtett nyilatkozatait nem tartja be. (Utólag elveszti földműves státuszát, a földet mással művelteti meg. Öt éves időtartamon belül kivonja a földet a művelés alól, jogerősen megállapított földhasználati díj tartozása keletkezik,) és azoknak a mezőgazdasági igazgatás és szerv által megtett felszólítás, majd bírság kifizetése ellenében sem tesz eleget, akkor az eljáró mezőgazdasági igazgatási szerv a föld hasznosításának átvételére kényszerhasznosítót jelölhet ki. A kényszerhasznosítás egy teljes gazdasági évre szól és a kényszerhasznosító, a földet használó földművesként gyakorolhat előhaszonbérleti jogot. Kényszerhasznosító kijelölésére a mezőgazdasági igazgatási szerv egy kijelölési sorrendet követ. Sorrenden belül a jogosultak nagy száma indokolhat egy belső kijelölése sorrendet. Nagy számú jogosult lehet a földműves tulajdonostárs, állattartó telep üzemeltetője,

szomszédos földet használó természetes személy, három éve helyben lakó természetes személy. A belső kényszerhasznosítási sorrend első két helyén áll a családi mezőgazdasági vállalkozás tagja és az őstermelő mezőgazdasági vállalkozásának tagja áll.

5. Összefoglalás

A földforgalmi jogalkotásban bekövetkező váltizások túlnyomó részét maga a családi gazdaságokról szóló törvény változtatta meg. A leginkább mélyreható változás, a mezőgazdasági termelőszervezet fogalom kivezetése a földforgalmi törvény fogalmi rendszeréből. A fogalmat a Nemzeti Földügyi Központ fogalomtára a következőként tartalmazza:

„a mezőgazdasági igazgatási szerv által e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott feltételek alapján nyilvántartásba vett, tagállami székhelyű jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, a) amelynek aa) alaptevékenysége olyan mező-, erdőgazdasági tevékenység, illetve kiegészítő tevékenység, amelyet a jogügyletet megelőzően legalább 3 éve folyamatosan folytat, ab) éves értékesítése nettó árbevételének több mint a fele a mező-, erdőgazdasági tevékenységből, illetve a kiegészítő tevékenységből származik, és ac) legalább egy vezető tisztségviselője, vagy a cégvezetője a mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve a kiegészítő tevékenységet a szervezetben fennálló tagsági viszonyához kapcsolódóan gyakorolja, és e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú szakképzettséggel vagy szakképesítéssel, vagy a mezőgazdasági igazgatási szerv által igazolt legalább 3 éves üzemi gyakorlattal rendelkezik, vagy b) amely újonnan alapított mezőgazdasági termelőszervezetnek minősül, c) amely nemzeti park igazgatóságnak minősül”²⁰

A fent idézett fogalom alapján 2020.decemberéig szabadon, és a birtokmaximum előírásait figyelembe nem vevő, zömében társas vállalkozó földhasználók szerződéseik lejártával fognak rájönni, hogy ők többet nem fognak földhasználatot hosszabbítani, ha nincs közük családi kapcsolat, mely a családi gazdaság bármely formáját legalizálná. Ekkor fognak rádöbben, hogy a 2020-ban elfogadott családi gazdaságokról szóló törvény szerzett jogukat sérti, mert földet használó földművesként csak akkor élhetnek jogaikkal, ha az ilyen módon használt földjeikkel sem érik el a birtokmaximumot.

Irodalomjegyzék

- Prugberger, Tamás A facere típusú szerződések alakulása a gazdasági társsági jogalanyiség módosulása tükrében. *Polgári Szemle: gazdasági és társadalmi folyóirat* 2021/4-6.
- Prugberger, Tamás: Egymással párhuzamban álló jogintézmények és kölcsönös tagozódásuk Novotni Zoltán életművében. In: Stefán, Ibolya (szerk.) *In*

²⁰ Mezőgazdasági termelőszervezet fogalma In: <http://www.nfk.gov.hu/fogalomtar>

memoriam Novotni Zoltán: Emlékkönyv Novotni Zoltán professzor halálának 25. évfordulója alkalmából Miskolc, Magyarország : Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért (2021)

- Prugberger, Tamás ; Téglási, András Földvédelem és a környezethez való jog In: *Szalma, József (szerk.) A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2016 : A vidék népességmegtartó erejének fokozását elősegítő társadalmi, jogi és természeti tényezők* Budapest, Magyarország: Dialóg Campus Kiadó (2018) 526 p. pp. 69-106. ;
- Prugberger, Tamás: Szempontok az új földtörvény vitaanyagának értékeléséhez és a földtörvény újrakodifikálásához *Kapu* 2012/6-7 p. 97 (2012)
- Kenderes, György ; Prugberger, Tamás: A munkaerő-kölcsönzés és az iskolaszövetkezeti munkavégzés új Mt. szerinti szabályozásának értékelése *Gazdaság és Jog* 20 12/2 . 21-24.;
- Prugberger, Tamás ; Károlyi, Géza A szövetkezet, mint gazdasági, szociál-és foglalkoztatáspolitikailag jelentős jogalany In: Gondosné, Pusztahelyi Réka (szerk.) *Jogi személyek az új Polgári Törvénykönyvben : Tanulmánykötet* Miskolc, Magyarország : Novotni Alapítvány, (2013)
- Barta, Judit ; Prugberger, Tamás: Kérdések a gazdasági társaság munkaviszonyban álló tisztviselőinek "kettős" jogi státusáról In: Homoki-Nagy, Mária; Hajdú, József (szerk.) Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára Szeged, Magyarország : Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (2016) 684 p. pp. 61-84.;
- Csák, Csilla ; Prugberger, Tamás: A szövetkezeti mozgalom lehetséges szerepe napjain agráriumban. *Lectiones Juridicae* 2020/II. p. 123;
- Prugberger, Tamás: A munkavállalói képviselet részvételi jogosítványai a gazdasági társaságok, valamint üzemeik irányítása terén az euro-atlanti régióban és Magyarországon, kitekintve a szakszervezeti befolyásra. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* 2021/2. p. 20 <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2020.04.10>
- Gyula Bándi : Interests of Future Generations, Environmental Protection and the Fundamental Law *JAEL* 2020/29 7-22; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2020.29.7>
- Magdolna Gedeon : Die Rechtslage des Grundbesitzes im Spiegel der Lehre von der Heiligen Krone *JAEL* 2020/29 51-65; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2020.29.51>
- Péter Hegyes , Csaba Varga : Fundamental Law pillars of sustainable agriculture *JAEL* 2020/29 104-117, <https://doi.org/10.21029/JAEL.2020.29.104>
- Pál Sály : The legal protection of environment in ancient Rome *JAEL*, 2020/29. 199-216 <https://doi.org/10.21029/JAEL.2020.29.199>
- Csilla Csák : Constitutional issues of land transactions regulation - A földforgalmi szabályozás alkotmányossági kérdései *JAEL* 2018/24 5-32; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.5>
- Zsófia Hornyák : Die Regeln bezüglich des landwirtschaftlichen Gewerbes in einer Rechtsvergleichsanalyse - A mezőgazdasági üzemre vonatkozó szabályok jogösszehasonlító elemzésben *JAEL* 2018/24 33-60 <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.33>

- Ágnes Juhász , Réka Pusztahelyi : Registration of real estates from a civil law viewpoint - civil law effects in the sieve of the official public register - Az ingatlanok nyilvántartása polgári jogi nézőpontból: polgári anyagi jogi hatások a közhitelezési hatóságok lajstrom rostájában JAEL 2018/24 61-98; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.61>
- György Marinkás : Certain Aspects of the Agricultural Land Related Case Law of the European Court of Human Rights - Az Emberi Jogok Európai Bíróságának mezőgazdasági földekkel kapcsolatos ítélezési gyakorlatának aspektusai JAEL 2018/24 99-134; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.99>
- Zoltán Nagy : The regulation of financial support in particular for agricultural support - Támogatások szabályozása, különös tekintettel az agrártámogatásokra JAEL 2018/24 135-163; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.135>
- István Olajos , Ágnes Juhász : The relation between the land use register and the real estate registration proceeding, with regard to the justification of the lawful land use - A mező-és erdőgazdasági földekre vonatkozó földhasználati nyilvántartás és az ingatlan-nyilvántartási eljárás viszonya a jogszerű földhasználat igazolása kérdésében JAEL2018/24. 164-193; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.164>
- János Ede Szilágyi : The international investment treaties and the Hungarian land transfer law - A nemzetközi beruházási megállapodások és a magyar földforgalmi jog JAEL 2018/24 194-222; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.194>
- Csilla Csák : Integrated agricultural organisation of production system and the organisations carrying that - Integrált mezőgazdasági termelés-szervezés illetve az azt végző szervezetek JAEL 2018/25.6-21; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.6>
- Martin Milán Csirszki : Closed gardens: the peripheries of agriculture - Zártkertek: a mezőgazdaság perifériái JAEL 2018/25 22-45; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.22>
- Ilona Görgényi : Protection of the environment through criminal law considering the european standards - Környezetvédelmi büntetőjog az európai elvárásokra figyelemmel JAEL 2018/25. 46-80; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.46>
- Dorina Harnócz: New plant breeding techniques and genetic engineering: legal approach - Új nemesítési technikák és a génmódosítás: jogi nézőpontból JAEL 2018/25 81-106; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.81>
- Zsófia Hornyák : Richtungen für die Fortentwicklungen: Beerbung des Grundstückes - Továbbfejlesztési irányok: földöröklés JAEL 2018/25107-131; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.107>
- Adrienn Nagy : Changes in judicial practice related to the land transaction act after reforms of procedural acts - Változások a földforgalmi törvényhez kapcsolódó bírósági joggyakorlatban az elárásjogi törvények reformja után JAEL 2018/25.132-156; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.132>
- István Olajos : The special asset management right of nature conservation areas, the principal of the prohibition of regression and the conflict with the ownership right in connection with the management of state-owned areas - A

- természeti védettség alatt álló területek speciális kezelői joga, és a visszalépés tilalmának elve, valamint a tulajdonosi joggyakorlás jogának ütközése az állami tulajdonú területek kezelése kapcsán JAEL 2018/25.157-189; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.157>
- István Olajos : The summary of the research on agricultural land as a natural resource - A mezőgazdasági földre, mint természeti erőforrásra vonatkozó kutatások összefoglalója JAEL 2018/25 190-212; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.190>
 - György Bertalan Páczay : Vrai miel pour les consommateurs Européens! - Valódi mézet az európai fogyasztóknak! JAEL 2018/25. 213-243; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.213>
 - Edit Sápi : Protection of agricultural products with intellectual property rights - Agrártermékek védelme a szellemi tulajdon eszközeivel JAEL 2018/25 244-269; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.244>
 - János Ede Szilágyi : A potential approach of natural resources law - A természeti erőforrások jogának egy lehetséges megközelítése JAEL 2018/25. 270-293; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.270>
 - Bence Udvarhelyi : Unlawful acquisition of agricultural and forestry land in the criminal law - A mezőgazdasági földek jogellenes megszerzésének büntetőjogi megítélése JAEL 2018/25 294-320; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.294>
 - Schiller –Dobrovitz Alexandra: Új kihívások a családi gazdaságokban a családi gazdaságokról szóló törvénytükrében Jogi Tanulmányok 2020 59- 67.
 - Bacskai Edina Jogi tudnivalók : A családi gazdaság alapítására és működtetésére vonatkozó alapvető szabályok Agro napló, 2013/ 3. sz. 11.
 - Csák Csilla: termelő jellegű kisüzemek szabályozása a magyar jogban In: Csák, Nagy, Olajos, Orosz, Szabó, Szilágyi, Török: Agrárjog – a magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között Novotni Kiadó Miskolc, 2010 201-204;
 - Orlovits Zsolt - Klam Edit - Bugár Zsolt: Gazdálkodj jogosan. Jogesetek a Földforgalmi törvény és a Polgári Törvénykönyv szabályainak együttes alkalmazása köréből Agroforum : a növényvédők és növénytermesztők havilapja, 2021/ 1. sz. 134-137;
 - Szilágyi János Ede: A magyar földforgalmi rezsin korlátozó intézkedései In: Csák-Hornya- Kocsis-Olajos-Kókai-Kunné-Szilágyi: *Agrárjog - A magyar agrár és vidékfejlesztési jogi szabályozás lehetőségei a globlizálódó Európai Unióban* Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 2020 80-81
 - Olajos István: A termőföld használat szabályai In: Csák-Hornya- Kocsis-Olajos-Kókai-Kunné-Szilágyi: *Agrárjog - A magyar agrár és vidékfejlesztési jogi szabályozás lehetőségei a globlizálódó Európai Unióban* Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 2020 103-104.
 - Varga Zoltán: A helyi földbizottság szerepe a közigazgatási perben – A helyi földbizottság eljárásjogi evolúciója, az ügyféli minőség és a kereshetőségi jog vizsgálata a közigazgatási perben Kodifikáció és közigazgatás, 2017/ 2. sz. 70–85.;
 - Varga Zoltán: Quo vadis földbizottság? A helyi földbizottságok ügyféli jogállása és kereshetőségi joga Kodifikáció és közigazgatás, 2016/ 2. sz. 77-86.;

-
- Olajos, István: 17/2015 (Vi.5.) AB. határozat földforgalmi törvény In: Gárdos-Orosz, Fruzsina; Zakariás, Kinga (szerk.) Az Alkotmánybírósági gyakorlat : Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata. 2. köt. Budapest, Magyarország: Társadalomtudományi Kutatóközpont, HVG-ORAC (2021) 1,160 p. pp. 573-592;
 - Olajos, István: Die Entscheidung des Verfassungsgerichts über die Rolle, die Entscheidungen und die Begründetheit der Gründen der Stellungnahmen der örtlichen Grundverkehrskommissionen *Agrar- und Umweltrecht* 2017 /8 284-291.;
 - Olajos, István Az Alkotmánybíróság döntése a helyi földbizottságok szerepéről, döntéseiről, és az állásfoglalásuk indokainak megalapozottságáról: Laikus szervek szerepe a földforgalom szabályozásában Jogesetek Magyarázata 2015/3 17-32
 - Anka Márton Tibor: Egymás ellen ható kodifikációk (Polgári Törvénykönyv és földforgalom) *Gazdaság és jog*, 2015/ 10. sz. 13-19.
 - Cseh Tibor András: Fókuszban az elővásárlási jog *Kistermelők lapja*, 2021/ 8. 11.;
 - Leszkoven László: Az elővásárlási jogról - újra, de vélhetően nem utoljára *Gazdaság és jog*, 2021/ 7-8. 12-18.
 - Suloky István halála; A tulajdonváltozás hatása a haszonbérleti szerződésekre; Az 1933 előtti német bírói gyakorlat és tankönyvek *Jogtudományi közlöny* (1866-1934), 1934/ 19. sz. 112.;
 - Haszonbérleti szerződés megszüntetése *Jogtudományi közlöny*, 1946/ 20. sz. 279-280;
 - Olajos István: A haszonbérleti szabályozás árnyoldalai *Magyar jog*, 2001/ 2. sz. 111-114.;
 - Prugberger Tamás: A haszonbérleti szerződésről de lege lata és de lege ferenda *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2004/1 455-482.;
 - Orlovits Zsolt: Gazdálkodj jogosan. A haszonbérleti szerződés felmondása *Agrofórum: a növényvédők és növénytermesztők havilapja*, 2016/ 10. sz. 116-118.;
-
-

Segítő kutyák az ember szolgálatában*

Paulovics Anita*

A tanulmány célja bemutatni és elemezni a segítőkutyákra vonatkozó hazai jogi szabályozást. Elsőként 2009-ben jelent meg a segítőkutyák képzését és alkalmazását szabályozó miniszteri rendelet. A miniszteri rendelet elfogadása óta a segítőkutyákkal kapcsolatos jogi szabályozás számos alkalommal változott. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepe volt az alapvető jogok biztosának, aki több jelentésében is foglalkozott a segítő kutyákra vonatkozó szabályozás problémás pontjaival. A tanulmány a jogi szabályozás változását mutatja be, valamint azokat a problematikus pontokat, amelyek a jövőben megoldásra várnak.

Kulcsszavak: segítő kutya, fogyatékos személy, Alapvető jogok biztosa

Assistance dogs in the service of people

The aim of the study is to present and analyse Hungarian legal regulations concerning assistance dogs. In 2009 a ministerial decree was adopted about the training and usage of assistance dogs. The legal regulation changed several times since the adoption of the ministerial decree. In this process, the Commissioner for Fundamental Rights of Hungary had an important role, who dealt with the problematical points in several reports. The article presents the change of legal regulation and the problematical points, which has to be upgraded in the future.

Keywords: assistance dog, person with a disability, Commissioner for Fundamental Rights of Hungary

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2021>

1. Bevezető

Az esélyegyenlőség biztosítása fontos a valamilyen szempontból hátrányos helyzetben lévők számára ahhoz, hogy a társadalomban másokhoz hasonló, illetve azonos esélyekkel vegyenek részt. Az alapvető jogok megkülönböztetés nélküli biztosítása az állam Alaptörvényből származó alkotmányos kötelezettsége. Az Alaptörvény XV. cikke rögzíti, hogy *„Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”* Ugyancsak rendelkezik

* Jelen tanulmány Prof. Dr. Prugberger Tamás egyetemi tanár 85. születésnapja alkalmából készült, tisztelegve az Ünnepelet oktatói-tudományos munkássága előtt.

* Intézetigazgató egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet.

az Alaptörvény az esélyegyenlőség kérdéséről, amikor kimondja, hogy „Magyarország az esélyegyenlőség és társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.” A segítő kutyákkal kapcsolatos jogi szabályozás bemutatása és elemzése szempontjából a fenti rendelkezéseknek az esélyegyenlőség fogyatékos személyek számára történő biztosítása miatt van kiemelt jelentősége. Hangsúlyozandó, hogy a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének biztosítását garantáló jogi szabályozás terjedelmes és komplex, jelen tanulmányban ebből kizárólag azokat a kérdéseket érintjük, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a segítő kutyák alkalmazásával kapcsolatos jogi szabályozás ismertetéséhez, illetve elemzéséhez.

2. A fogyatékos személyekre vonatkozó jogi szabályozás

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról külön törvény (a továbbiakban: Fot.) rendelkezik.¹ A törvény a hazai szabályozásban kiemelkedő jelentőségű, alapelvei és célkitűzései kétségtelenül összhangban vannak az alapvető emberi jogokkal, „ám az sem kétséges, hogy elfogadása és kihirdetése a szükséges folyamatnak csupán elindítója, a tényleges esélyegyenlőség biztosításának csak első lépése lehetett”². A szabályozásban nem lehet figyelmen kívül hagyni az ENSZ által elfogadott Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezményt sem, amely hazánkban törvénnyel került kihirdetésre³. Mögöttes szabályként ugyanakkor a fogyatékos személyekre is vonatkozik az egyenlő bánásmód törvény⁴ (a továbbiakban: Ebktv.). A segítő kutyák képzésének, alkalmazásának szabályait külön miniszteri rendelet⁵ tartalmazza.

A Fot. rögzíti, hogy a törvény célja a fogyatékos emberek hátrányainak enyhítése, esélyegyenlőségük megalapozása, mivel a fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán, vagy egyáltalán nem képesek élni. Kiemelendő ezzel kapcsolatban, hogy az emberi méltósághoz való jogot az Alaptörvény rögzíti minden embert megillető veleszületett jogként. Az alkotmánybíróság értelmezése szerint az emberi méltósághoz való jog magából az emberi mivoltból fakad, és azon kevés alapjog közé tartozik – ha nem az egyetlen – amely korlátozhatatlan. Az emberi méltóságnak ismert olyan értelmezése is, amely szerint az emberi méltósághoz való jog többet jelent más alkotmányos jognál, „az emberi méltóság az alkotmányos jogok alapja.”⁶ A fogyatékos személyek vonatkozásában az emberi méltósághoz való jog teljeskörű érvényesülésének különös jelentősége van.

¹ 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.

² Szauder Erik: Esélyegyenlőség és törvénykezés. *Iskolakultúra*, (2002) 11., 97. o.

³ 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

⁴ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.

⁵ 27/2009. (XII. 3.) SZMM rendelet a segítő kutyák kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól.

⁶ Bragyova András: *Az új Alkotmány egy koncepciója*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995. 70. o.

A fogyatékos személy fogalmát a Fot. határozza meg. Eszerint „fogyatékos személy: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.⁷ A Fogyatékos személyek jogairól szóló egyezményben a fogalom hasonló tartalommal, de más megfogalmazással szerepel. Eszerint: fogyatékossgal élő személy, minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását⁸. A Fot. rögzíti a fogyatékos személyeket megillető jogokat, melyek a teljesség igénye nélkül a következők: jog az akadálymentes és biztonságos környezetre, jog a közérdekű információkhoz való egyenlő esélyű hozzáférésre, jog a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférésre, jog a közlekedési rendszerekhez való biztonságos hozzáférésre, valamint jog a támogató szolgálat és segédeszköz igénybevételére. A Fot. a közszolgáltatásokhoz való hozzáféréssel kapcsolatban nevesíti a segítő kutyát, amikor kimondja, hogy a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása érdekében a fogyatékos személy az önálló életvitelét segítő kutyáját – külön jogszabályban meghatározottak szerint – beviheti a közszolgáltatást nyújtó szerv, intézmény, szolgáltató mindenki számára nyitva álló területére.⁹ A rendelkezésből látszik, hogy a törvény keretjelleggel szabályozza a segítő kutya igénybevételét, míg a részletszabályok megállapítását külön jogszabályra bízza. A felhatalmazó rendelkezések között a Fot. felhatalmazza a szociál- és nyugdíjpolitikáért felelős minisztert, hogy a közszolgáltatások igénybevételének, és a személyi segítség feltételeinek biztosítása érdekében rendeletben állapítsa meg a fogyatékos személyt az egyenlő esélyű hozzáféréshez fűződő joga gyakorlásában és önálló életvitelében segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályait, valamint a segítő kutya kiképzését végző személyek képzésének szakmai és vizsgakövetelményeire vonatkozó szabályok megalkotására.¹⁰

3. A segítő kutyákra vonatkozó jogi szabályozás

2009-ben hatályba lépett a segítő kutyákra vonatkozó miniszteri rendelet. Ez komoly előrelépést jelentett a fogyatékos személyek életkörülményeinek javításában, esélyegyenlőségének megvalósításában. Az évek során ugyanakkor ráterelődött a figyelem arra, hogy a jogszabály számos hiányosságban szenved, illetve a kapcsolódó jogszabályokban is hiányzik helyenként a koherencia. Az alapvető jogok biztosa 2013-ban kiemelt figyelmet fordított a fogyatékossgal élő személyek alapjogainak védelmének vizsgálatára, melynek megállapításait a biztos 2014-es

⁷ Fot. 4. § a).

⁸ A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 1. cikk.

⁹ Fot. 7/C. §.

¹⁰ Fot. 30. § (2) bekezdés.

beszámolója tartalmazza. Megjegyzendő, hogy az alapvető jogok biztosa már 2008-ban vizsgálta a vakvezető kutyákkal közlekedők helyzetét. Az akkori jelentésben feltárt visszasság megszüntetése érdekében kezdeményezte a jogszabályok olyan jellegű módosítását, hogy a vakvezető kutyával közlekedő személyek az ételkészítésre, árusításra szolgáló kutyákkal is beléphessenek. A miniszter egyetértett a kezdeményezéssel, sőt a védelem körét szélesebb körben határozta meg. Valamennyi, a fogyatékosokkal élőket az egyenlő esélyű hozzáféréshez fűződő jogot biztosító, önálló életvitelüket segítő, vagy veszélyhelyzet elhárítását segítő kutyára kiterjesztette.¹¹

A 2009. decemberében hatályba lépett rendelkezések szerint a segítő kutyát alkalmazó személy jogosult a kutyát használni a közszolgáltatást nyújtó szerv, intézmény területén és egyéb, mindenki számára nyitva álló létesítményben vagy területen. Ilyen a tömegközlekedési eszköz, üzlet, ideértve az ételkészítésre árusító üzletet és a vendéglátó üzletet is, a bevásárlóközpont, a piac, a vásár, a szálláshely, a játszótér, a közművelődési, oktatási, szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmény, a közfürdő, az állatkert, a közterület.¹² Ez lényeges előrelépést jelentett, hiszen a vakvezető kutyák mellett számos egyéb, fogyatékosokkal élő személyt segítő kutyára került kiterjesztésre a szabályozás, továbbá bővült a segítő kutyával látogatható helyek köre is. Emellett fontos hangsúlyozni azt is, hogy „a segítő kutyák – a gazdájuknak nyújtott lelki, illetve fizikai segítségen túl – közvetve és közvetlenül hozzájárulnak a fogyatékosok társadalmi integrációjának sikerességéhez”¹³.

Négy évvel később a biztos utóvizsgálatot tartott. Ennek keretében megkeresett különféle közszolgáltatókat, illetve kereskedelmi üzletláncokat egyaránt. A megkeresett közszolgáltatók válaszaiból az a következtetés volt levonható, hogy azok igyekeztek mindent megtenni annak érdekében, hogy a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférést, akadálymentes és segítő kutyával is megközelíthető helyeket biztosítsanak.¹⁴

A biztos megkeresett kiképző szervezeteket is, amelyek arról tájékoztatták, hogy bár lényeges előrelépés történt a jogszabályváltozás eredményeként, ugyanakkor több problematikus kérdésről tájékoztatták a biztost. Továbbra is vannak olyan szolgáltatók, akik nem engedik be a segítő kutyát. Ez többnyire abból adódik, hogy nem ismerik, vagy tévesen ismerik a jogszabályi rendelkezéseket. Problémaként jelezték azt is, hogy a jogszabályok nem rendelkeznek a közszolgáltatást nyújtó intézmények jogszabályi kötelezettségének ellenőrzéséről, valamint az azok megszegése esetén alkalmazható hatékony szankciókról sem. További problémát

¹¹ Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről 2014. Alapvető jogok Biztosának Hivatala, 2015. 102. o.

<https://www.ajbh.hu/documents/10180/2119301/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3+2014.pdf/e4cb6abb-2b16-4f67-bcdf-e24ccb74cca2?version=1.0&t=1427366355869>

¹² Uo.

¹³ Loványi Eszter – Piczkó Katalin: Társadalmi szemléletformálás és integráció támogatása segítő kutyák bevonásával, avagy a négylábú segítő társak sokrétű szerepe. *Gyógypedagógiai Szemle*, 41 (2013) 2., 101. o.

¹⁴ Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről 2014. Alapvető jogok Biztosának Hivatala, 2015. 102. o.

<https://www.ajbh.hu/documents/10180/2119301/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3+2014.pdf/e4cb6abb-2b16-4f67-bcdf-e24ccb74cca2?version=1.0&t=1427366355869>

okozott, hogy a kiképzés alatt álló kutyákra a jogszabály nem vonatkozik, így nehéz azokat felkészíteni váratlan helyzetekre, a kiképzés alatt álló kutyák bejutása lényegében a szolgáltatók jóindulatán múlik.¹⁵

A biztos jelentésében rámutatott arra is, hogy a segítő kutyát kiképző szervezetek folyamatosan forráshiánnyal küzdenek, így előfordul, hogy a fogyatékossgal élő személy akár éveket vár segítő kutyára. Kiemelte a biztos azt is, hogy a szabálysértési törvény¹⁶ (a továbbiakban: Sztv.) nem állt összhangban a segítő kutyákra vonatkozó szabályozással. Az Sztv. ugyanis csak a vakvezető és mozgáskorlátozottakat segítő kutyák póráz és szájkosár nélküli bevitelét tette lehetővé közszolgáltatást nyújtó helyekre. Így a szintén segítő kutyának minősülő hangot jelző, rohamjelző, személyi segítő, terápiás kutyák bevitelére nem biztosított jogszerű lehetőséget. Ezt a biztos az ilyen kutyát alkalmazó személyek hátrányos megkülönböztetésének minősítette.¹⁷

A biztos által felvetett problémák megoldására – így például az Sztv. szabályainak összhangba hozására a segítő kutyákról szóló rendelettel - azonban sajnálatos módon még évekig kellett várni. Az egyik kérdés megoldásaként 2016-ban bekerült a rendeletbe egy olyan szabály, amely szerint az erre jogosító tanúsítvánnyal rendelkező személy jogosult arra, hogy a kiképzés alatt álló kutyával, kiképzés céljából mindazokban a létesítményekben tartózkodhasson, mint a fogyatékkal élő személy a segítő kutyával. Így azóta megfelelő garanciákkal biztosított a segítő kutyák kiképzéséhez szükséges helyek látogatása a kiképzés, esetlegesen a kutyát érő váratlan helyzetek megismerése érdekében, megkönnyítve ezáltal a kiképző szervek munkáját.

4. A személyi segítő kutyával kapcsolatos szabályozási problémák

A személyi segítő kutyákkal kapcsolatos szabályozási problémák az alapvető jogok biztosához érkezett panasz kivizsgálásának eredményeként kerültek felszínre. A panaszban foglalt szabályozási koherencia hiánya több irányú volt.

Egy autista gyermeket nevelő szülő fordult panasszal a biztoshoz, akiknél a gyermek személyi segítő kutyával élt. A szülő több problémát is felvetett. A panaszos a segítő kutyák felvezetésére vonatkozó vizsgát tett, annak érdekében, hogy segítő kutyáikkal autista gyermeke mindennapjait segíteni tudja. Azt kifogásolta, hogy a rendelet nem rendezi a felvezető, a fogyatékos személy jogosultságainak körét a segítő kutya alkalmazásával kapcsolatos jogosultságok tekintetében. Így például amíg a gyermek fejlesztő foglalkozáson vesz részt, a felvezető (szülő) nem tudja

¹⁵ Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről 2014. Alapvető jogok Biztosának Hivatala, 2015. 103. o.

<https://www.ajbh.hu/documents/10180/2119301/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3+2014.pdf/e4cb6abb-2b16-4f67-bcdf-e24ccb74cca2?version=1.0&t=1427366355869>

¹⁶ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről.

¹⁷ Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről 2014. Alapvető jogok Biztosának Hivatala, 2015. 103. o.

<https://www.ajbh.hu/documents/10180/2119301/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3+2014.pdf/e4cb6abb-2b16-4f67-bcdf-e24ccb74cca2?version=1.0&t=1427366355869>

egyéb ügyeit intézni, így arra kényszerülnek, hogy otthon hagyják a segítő kutyát, amely viszont ezidő alatt nem tudja teljesíteni feladatát, amire kiképezték (például kioldás dührohamok közben). Szintén szerepelt a panaszban, hogy a szabálysértési törvény a segítő kutya fogalmát a vakvezető és a mozgásában korlátozott segítő kutyák körére szűkíti. Végül a panaszos kifogásolta azt is, hogy a segítő kutyát alkalmazó fogyatékos személyek foglalkoztatásában is akadályként jelenik meg a segítő kutya alkalmazása, mivel a munkahely nem minősül a rendeletben szabályozott, mindenki számára nyitva álló létesítménynek.¹⁸

A panaszbeadvánnyal felvetett kérdésekkel kapcsolatban a biztos tájékoztatást kért a tárgykör szerint érintett minisztériumoktól szakmai álláspontjukról és a tervezett intézkedésekről. A Belügyminiszter az Sztv. rendelkezésével kapcsolatban tájékoztatta a biztost, hogy a felvetett problémával egyetért és az Sztv. következő módosítása során figyelemmel lesz arra, hogy a „veszélyeztetés kutyával” tényállásban a segítő kutya fogalma alá valamennyi segítő kutya bekerüljön.¹⁹

A szociális ügyekért és társadalmi felzárkóztatásért felelős államtitkár a megkeresésre adott válaszában arról tájékoztatta a biztost, hogy arra az esetre, amikor a felvezető és a gazda nagyobb távolságról érkezik olyan eseményre (például fejlesztés), ahol a segítő kutya felügyelete nem megoldott, a közreműködő szervezet (Magyar terápiás és Segítőkutyás Szövetség Egyesület) tájékoztatását is figyelembe véve, valóban életszerű, hogy a felvezető a fogyatékos személy elfoglaltsága alatt napi programjába olyan tevékenységet is beilleszt, amiben a segítő kutya nem tud részt venni. Az államtitkárság ennek ellenére arról tájékoztatta a biztost, hogy „a rendelet keretei között nem talált olyan szabályozási megoldást a tárca, ami az esetlegesen előforduló visszaélések, vagy a funkcióhoz szorosan nem kapcsolódó, parttalan segítő kutya használat veszélyét ne hordozná magában.”²⁰ Az Sztv. módosítását a tárca is indokoltan tartotta.

Az alapvető jogok biztosa áttekintette az Alaptörvény, a fogyatékossgal élők jogairól szóló nemzetközi egyezmény, és a kapcsolódó hazai jogszabályok mellett az Alkotmánybíróság gyakorlatát is. Mindezekre figyelemmel a tárcák válasza alapján az Sztv. szabályozási anomáliájának jövőbeni megoldására tett javaslatot pozitív előrelépésnek tartotta.

A gazda (felvezető), fogyatékossgal élő személy és a segítő kutya hármasságának kapcsolatának viszonylatában az alapvető jogok biztosa a következőket állapította meg. A segítő kutya alkalmazása – különösen abban az esetben, amikor nem a fogyatékos személy a gazda, illetve a fogyatékos gyermekek esetében – közvetlenül

¹⁸ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben. 2. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+a+seg%C3%ADt%C5%91+kuty%C3%A1k+haszn%C3%A1l%C3%B3inak+jogair%C3%B3l+735_2017.pdf/31579162-c2c8-4eaa-b24f-a7b667b5581e?version=1.0&t=1485775240447

¹⁹ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben. 2. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+a+seg%C3%ADt%C5%91+kuty%C3%A1k+haszn%C3%A1l%C3%B3inak+jogair%C3%B3l+735_2017.pdf/31579162-c2c8-4eaa-b24f-a7b667b5581e?version=1.0&t=1485775240447

²⁰ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben. 3. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+a+seg%C3%ADt%C5%91+kuty%C3%A1k+haszn%C3%A1l%C3%B3inak+jogair%C3%B3l+735_2017.pdf/31579162-c2c8-4eaa-b24f-a7b667b5581e?version=1.0&t=1485775240447

kihát a fogyatékos személy környezetére, személyi körülményeire, adott esetben a hozzátartozóira is, akik számára a segítő kutya alkalmazása így jogokat és kötelezettségeket egyaránt keletkeztet.

Ebből adódóan a biztos szerint „nem indokolt a jogi szabályozás megoldását az esetlegesen előforduló visszaélések, vagy a funkcióhoz szorosan nem kapcsolódó, parttalan segítő kutya használat veszélyének” gyanújához kötni, amellyel nem állítható szembe a fogyatékos gyermeket nevelő és egyben a fogyatékos személy érdekében segítő kutyát alkalmazó szülő sok esetben erőn felüli felelősség- és tehervállalása”.²¹ A Biztos mindezeket figyelembe véve arra a megállapításra jutott, hogy a fogyatékos személy segítése és támogatása érdekében segítő kutyát alkalmazó felvezető (gazda) jogi státusza rendezetlen, jogosultságai pedig nem rögzítettek a segítő kutyákról szóló rendeletben. Az ebből fakadó megszorító jogalkalmazási gyakorlat a jogbiztonság követelményével kapcsolatos visszásságot idéz elő, továbbá visszásságot okoz a minden embert egyenlő mértékben megillető emberi méltósághoz való joggal, az egyenlő bánásmód követelményével, a fogyatékossgal élő személyek kiemelt védelmének állami kötelezettségével összefüggésben, továbbá nem felel meg a fogyatékossgáról szóló nemzetközi egyezményből eredeztethető kötelezettségeknek sem.²²

A vizsgálatot lezáró intézkedések keretében az alapjogi visszásság megszüntetésére és jövőbeni bekövetkezésének megelőzésére az alapvető jogok biztosa mindhárom problémás kérdés vonatkozásában javaslatot tett.

A belügyminiszternek javasolta, hogy fontolja meg a szabálysértési törvény módosításának kezdeményezését a jelentésben szereplő megállapítások alapján.

Az Emberi Erőforrások Miniszterét arra kérte fel a biztos, hogy fontolja meg olyan irányú módosításának kezdeményezését, amely a fogyatékos személy segítése céljából kutyát felvezető személy (gazda) jogi helyzetét megkülönböztetés nélkül biztosítja.

Az emberi erőforrások miniszterét a biztos felkérte arra is, hogy fontolja meg olyan kampányok szervezését, amelyek célja a hatóságok és közszolgálatást nyújtó szervezetek minél szélesebb tájékoztatása.²³

Azt, hogy a fogyatékos személyek foglalkoztatásában akadályként jelenik meg a segítő kutya alkalmazása, a munkaviszony túlnyomóan magánjogi jellege miatt, továbbá konkrét ügy hiányában a biztos nem tartotta eredményesen vizsgálhatónak.

A szabálysértési törvény 2017-ben történő módosítása a segítő kutyákról szóló

²¹ Az alapvető jogok biztosságának jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben. 12. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+a+seg%C3%ADt%C5%91+kuty%C3%A1k+haszn%C3%A1l%C3%B3inak+jogair%C3%B3l+735_2017.pdf/31579162-c2c8-4eaa-b24f-a7b667b5581e?version=1.0&t=1485775240447

²² Az alapvető jogok biztosságának jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben. 12. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+a+seg%C3%ADt%C5%91+kuty%C3%A1k+haszn%C3%A1l%C3%B3inak+jogair%C3%B3l+735_2017.pdf/31579162-c2c8-4eaa-b24f-a7b667b5581e?version=1.0&t=1485775240447

²³ Az alapvető jogok biztosságának jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben. 14. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2602747/Jelent%C3%A9s+a+seg%C3%ADt%C5%91+kuty%C3%A1k+haszn%C3%A1l%C3%B3inak+jogair%C3%B3l+735_2017.pdf/31579162-c2c8-4eaa-b24f-a7b667b5581e?version=1.0&t=1485775240447

rendelet és az Sztv. közötti ellentmondást megszüntette, oly módon, hogy bevezette a segítő kutya fogalmát, továbbá utaló szabályt tartalmaz a segítő kutyákról szóló kormányrendeletre.²⁴

A felvezető, a fogyatékossgal élő személy és a segítő kutya hármaskapcsolatának megfelelő rendezésére ugyanakkor napjainkig sem került sor. A rendelet továbbra sem szabályozza a felvezető jogosultságait, ami véleményünk szerint – ahogyan arra az alapvető jogok biztosa is rámutatott – hátrányt jelenthet a fogyatékkal élő személyek – különösen gyermekek – számára. A jövőben ezt a kérdést feltétlenül szükséges lenne megfelelően szabályozni.

Problémát okoz az is, hogy bár a jogszabály folyamatosan korszerűsödik, a közszolgáltatók egy része nem ismeri, vagy nem jól ismeri a rendelkezéseket, ahogyan arra egy tanulmány keretében végzett kérdőíves felmérés is rámutat.²⁵

5. A terápiás kutyákra vonatkozó szabályozási problémák

Az alapvető jogok biztosának jelentése hatására – amint láthattuk – több helyen módosult a terápiás kutyákra vonatkozó jogi szabályozás (is). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a biztos jelentések és az azokban megfogalmazott javaslatok általánosságban a segítő kutyákkal kapcsolatos jogi szabályozás problematikus pontjaira fókuszáltak, és nem terjedtek ki külön a terápiás kutyákkal kapcsolatos szabályozásra. A terápiás kutyák a segítő kutyák csoportján belül speciálisnak tekinthetők a jogi szabályozás szempontjából. A segítő kutyákról szóló miniszteri rendelet a segítő kutyák hat típusát különbözteti meg: a vakvezető kutyát, a mozgáskorlátozott személyt segítő kutyát, a hangot jelző kutyát, a rohamjelző kutyát, a személyi segítő kutyát és a terápiás kutyát.²⁶ A segítő kutyák csoportjába tartozó első öt típusú kutya a fogyatékkal élő személyek hátrányainak enyhítését és esélyegyenlőségük biztosítását segíti elő. A terápiás kutya – a rendelet értelmében – a gyógypedagógiai a szociális szolgáltatások területén pedagógiai, pszichológiai, pszichiátriai, konduktív pedagógiai habilitációs, illetve rehabilitációs folyamatban alkalmazott kutya. E definícióból következik, hogy a terápiás kutyák funkciója nem a fogyatékkal élő személyek egyenlő esélyének biztosítása.

Fontos ezt hangsúlyozni azért is, mert 2019-ben éppen a terápiás kutyák alkalmazhatóságának kérdésével kapcsolatos ügyben készített az alapvető jogok biztosa jelentést. A biztos egy beérkezett panasz alapján folytatott vizsgálatot azzal kapcsolatban, hogy a vonatkozó jogszabályok nem tették lehetővé a terápiás kutyák alkalmazását egészségügyi intézményekben. A rendelet ezt a kérdést úgy szabályozta, hogy a Fot.-ban meghatározott, a közszolgáltatásokhoz történő egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása érdekében a segítő kutyát alkalmazó személy számára

²⁴ Sztv. „Veszélyeztetés kutyával” elnevezésű tényállásnál (193. §).

²⁵ Lásd részletesen: Loványi Eszter: A segítő kutyák valóban szinte „bárhová” elkísérhetik gazdájukat? Közszolgáltatást nyújtó intézmények képviselőivel végzett interjúk vizsgálat eredményei. *A fogyatékossgágtudomány folyóirata*, (2021) 1., 194-215. o.

²⁶ 27/2009. (XII. 3.) SZMM rendelet a segítő kutyák kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól 2 § (1) bekezdés-

lehetővé tette a segítő kutyával tartózkodást és a segítő kutya használatát a közszolgáltatást nyújtó szerv, intézmény, szolgáltató területén és egyéb, mindenki számára nyitva álló létesítményben. A rendelet a közszolgáltatást nyújtó helyeket fel is sorolja, bár a felsorolás nem zárt, taxatív, hanem példálózó jellegű. Erre figyelemmel a panaszos arra hivatkozott, hogy az egészségügyi intézmények megtagadják a jogszabályokra hivatkozva a terápiás kutyák belépését, ebből következően ugyanakkor ezek a kutyák nem tudják maradéktalanul ellátni a rendeletben egyébként meghatározott feladataikat.²⁷

Az alapvető jogok biztosa a vizsgálat során megállapította, hogy a miniszteri rendeletben a segítő kutyákra vonatkozó fogalom és a segítő kutyák típusai – a terápiás kutyák kivételével – a fogyatékossgal élő személyek segítségét szolgálják. A terápiás kutya bármilyen személy használatára szolgálhat, alkalmazása nem esélyegyenlőségi céllal történik, hanem sokkal inkább egy szolgáltatás részeként. Erre tekintettel a biztos a panaszosnak a Fot. rendelkezéseibe ütközés okán megfogalmazott aggályait nem tartotta megalapozottnak.²⁸

A biztos ugyanakkor megállapította, hogy tekintettel a terápiás kutyák rendeletben meghatározott feladataira, e kutyák alkalmazásának szükségessége egészségügyi intézményekben is felmerülhet. Így a fent ismertetett – a rendeletben található – szabályozási megoldás nem felel meg a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság részét képező egyértelműség, normavilágosság követelményének.²⁹

Intézkedésként a biztos felkérte az Emberi Erőforrások miniszterét, hogy az alapvető jogok érvényesülésének garanciáját jelentő alkotmányos követelmény érvényesülése érdekében fontolja meg a miniszteri rendelet olyan tartalmú módosítását, amely lehetővé teszi a terápiás kutyák egészségügyi intézményekben való használatát.³⁰

Ennek eredményeként 2020-ban a miniszteri rendelet módosítására került sor, amelynek értelmében a terápiás kutyák az egészségügyi intézmények területére is beléphetnek, illetve ott tartózkodhatnak. Ez a terápiás kutyák alkalmazhatósága szempontjából lényeges előrelépés, mivel a módosítás eredményeként a terápiás kutyák egészségügyi intézménybe történő beengedése, annak érdekében, hogy ott (is) elláthassák feladataikat nem tagadható meg.

²⁷ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1499/2019. számú ügyben. 3. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2932608/Jelent%C3%A9s+a+ter%C3%A1pi%C3%A1s+kuty%C3%A1k+eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyi+int%C3%A9zm%C3%A9nyekben+t%C3%B6rt%C3%A9n%C5%91+alkalmaz%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l+1499_2019/60b7cfd2-9d5d-c6f9-2646-9a5d3d3a74d7?version=1.0

²⁸ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1499/2019. számú ügyben. 7. o.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2932608/Jelent%C3%A9s+a+ter%C3%A1pi%C3%A1s+kuty%C3%A1k+eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyi+int%C3%A9zm%C3%A9nyekben+t%C3%B6rt%C3%A9n%C5%91+alkalmaz%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l+1499_2019/60b7cfd2-9d5d-c6f9-2646-9a5d3d3a74d7?version=1.0

²⁹ Uo.

³⁰ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1499/2019. számú ügyben. 8. o.

6. Összegzés

Megállapítható, hogy a segítő kutyákra vonatkozó miniszteri rendelet megjelenése és szabályozása 2009-ben lényeges előrelépést jelentett, hiszen a fogyatékos személyek számára garanciákat biztosított esélyegyenlőségük megteremtéséhez. Mindemellett a rendelet számos hiányosságban szenvedett, és más jogszabályokkal sem állt összhangban. Elsősorban az alapvető jogok biztosának vizsgálatai eredményeként a szabályozási hiányosságok egy része napjainkra megszüntetésre került, aminek eredményeként a rendeletben szereplő segítő kutyák hatékonyabban képesek betölteni rendeltetésüket: a fogyatékossgal élő emberek hátrányainak kiküszöbölését. Annak ellenére, hogy a tanulmányban nem került részletes kifejtésre, szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy az utóbbi évtizedben a segítő kutyák köre jelentősen bővült. Míg először kizárólag vakvezető kutyák segítettek a látássérült emberek életvitelét, addig mára megjelent a segítő kutyák további öt típusa is, bár ezek száma sajnálatos módon még meglehetősen kevés (rohamjelző kutya mindösszesen három van az országban). A terápiás kutyák funkciója pedig lényegesen eltérő a segítő kutyák többi típusától, sőt lényegében nem a fogyatékkal élő személyek esélyegyenlőségét biztosítják. Mindemellett pozitív szerepük vitathatatlan.

Végezetül figyelmet érdemel az is, hogy a kutyák speciális képességeit viselkedésük kutatása eredményeként egyre jobban megismerik, így a jövőben szinte biztosra vehető, hogy további segítő kutya típusok képzésére fog sor kerülni³¹, aminek következtében a segítő kutyákról szóló rendelet folyamatos módosítása, vagy koncepcionális átgondolása lesz indokolt.

Irodalomjegyzék

- Bragyova András: *Az új Alkotmány egy koncepciója*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995.
- Loványi Eszter: A segítő kutyák valóban szinte „bárhová” elkísérhetik gazdájukat? Közszolgáltatást nyújtó intézmények képviselőivel végzett interjúk vizsgálatai eredményei. *A fogyatékossgtudomány folyóirata*, (2021) 1., 194-215. <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2021.1.13>.
- Loványi Eszter – Piczkó Katalin: Társadalmi szemléletformálás és integráció támogatása segítő kutyák bevonásával, avagy a négylábú segítő társak sokrétű szerepe. *Gyógypedagógiai Szemle*, 41 (2013) 2., 95-111.
- Szauder Erik: Esélyegyenlőség és törvénykezés. *Iskolakultúra*, (2002) 11., 97-103.

³¹ 2022. áprilisában kezdte meg munkáját Magyarországon Európa egyetlen gluténjelző kutyája, amelyet egy külföldi kiképző segítségével képeztek ki a NEO Magyar Segítőkutya Egyesület keretein belül. https://www.csaladinet.hu/m/hirek/eletmod/etelallergia_anyagcsere/31718/magyarorszagon_segit_eu_ropa_egyetlen_glutenjelzo_kutyaja?fbclid=IwAR35yW519PCXMGi-N8RG6ylaYrf_r_1wFyF2uo4zRT-H3hFIKpuQrcBhvLE

Nem vagyoni sérelem és immateriális hátrányok kompenzálása a veszélyes üzemi felelősség alapján*

Pusztahelyi Réka**

A fokozott veszéllyel járó tevékenység gyakorta személyhez fűződő jogok sérelmével jár, nem véletlen, hogy e szigorú felelősségi alakzat kifermálódásának elsődleges oka halál és testi sérülés kompenzálása volt. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a technológia fejlődésével az alanyok fizikai kiterjedéssel nem bíró, viszont jelentős értékű vagyontárgyakkal is gazdagodnak. E vagyontárgyak, mint immateriális javak sérelme jelentős gazdasági veszteséggel járhat. Az alábbiakban a nem vagyoni sérelemnek és a sérelemdíjnak a veszélyes üzemi felelősség kapcsán felmerülő sajátosságait kívánjuk nagyító alá venni.

Kulcsszavak: veszélyes üzemi felelősség, sérelemdíj, immateriális javak, immateriális sérelem, személyhez fűződő jogok sérelme

Liability for highly dangerous activity, compensation for immaterial loss, and grievance award

High-risk activities often involve violations of personal rights, and it is no coincidence that the primary reason for the emergence of this strict liability regime was to provide compensation for death and injury. We should also remember that with technological progress, individuals are also acquiring assets that are of considerable value that do not have physical dimensions. Damage to these intangible assets can result in significant pure economic loss. In the following, we will focus on the specificities of non-pecuniary damage and damage awards in the context of liability for hazardous activities.

Keywords: Liability for highly dangerous activities, Grievance award, intangible assets, immaterial harm, pure economic loss, infringement of personality rights

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2022>

* Tisztelettel ajánlom az alábbi rövid kis írást Prugberger Tamás Professzor Úr szíves figyelmébe. Az Ünnepeletnek jó egészséget és töretlen alkotókédvet kívánok!

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Intézeti Tanszék, ORCID ID: 0000-0002-4779-2290

Bevezetés

A fokozott veszéllyel járó tevékenység gyakorta személyhez fűződő jogok sérelmével jár, nem véletlen, hogy e szigorú felelősségi alakzat kiformalódásának¹ elsődleges oka halál és testi sérülés kompenzálása volt.² A normatív szabályozásban és a bírói gyakorlatban felmerülő sérelmek jellemzően a halál (pontosabban hozzátartozó halála miatti gyász), testi sérülések (pl. baleseti sérülések, súlyosabb illetve maradandó egészségkárosodást eredményező) és egészségromlások (azbeszt, sugárzó anyag miatti megbetegedések, fertőzések, mérgezések) körébe tartoznak, ahol tényleges fizikai hatásban áll a veszélyes üzem károsító hatása. Ekkor ezen immateriális értékek materiális sérelme következik be, amely tipikusan anyagi következménnyel, tehát (materiális) kárral is jár. E kártól szinte elválaszthatatlanul áll be nem vagyoni sérelem, amely miatt a jogaiiban sértett személy sérelemdíjat követelhet. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a technológia fejlődésével az alanyok fizikai kiterjedéssel nem bíró, viszont jelentős értékű vagyontárgyakkal is gazdagodnak. E vagyontárgyak, mint immateriális javak sérelme jelentős gazdasági veszteséggel járhat.

1. Immateriális hátrány és nem vagyoni sérelem

Arra, hogyan is közelítjük meg a veszélyes üzemi *kártérítési felelősség* szempontjából a *nem vagyoni sérelmeket*, Dezső Gyula elgondolása is alapul szolgálhat. Dezső Gyula rendszerében a személyiségi javak mellett az immateriális javak másik csoportját képezik a vagyoni immateriális javak, úgymint például a cég, a védjegy, az üzleti titok vagy a szerzői jog. A vagyoni kárt, írja Dezső Gyula, nem lehet azonosítani az immateriális, vagyis a személyiségi javak megsértésével beállott kárral. Különösen igaz ez a veszélyes üzem működése során gyakran bekövetkező testi sérülésekre. Ezeknek a javaknak a megsértése materiális kárt is okozhat, míg a vagyoni jogaink megsértése is okozhat erkölcsi kárt. „Az erkölcsi kár tehát nem a károkozó ténynek, sem a károsult jogtárgynak a felosztása, hanem a kártérítés terjedelmének körébe tartozik, t.i. a kártérítésnek a kiterjesztése a károkozó tény által előidézett nem vagyoni hátrányok megtérítésére”³

Az alábbiakban a nem vagyoni sérelemnek és a sérelemdíjnak a veszélyes üzemi felelősség kapcsán felmerülő sajátosságait kívánjuk nagyító alá venni. Vizsgálódásunk nemcsak a magas kockázatú mesterséges-intelligencia rendszerek üzemeltetése, mint esetleges veszélyes tevékenység által okozott károk és nem vagyoni sérelmek és egyéb veszteségek kompenzációjának kérdésköréhez kapcsolódik.⁴ Aktuálissá teszik a termékfelelősségi szabályok revízióját jelentő új

¹ Ezen objektív kártérítési alakzat fejlődéséhez vö. Prugberger Tamás - Nadas György: A szerződésszegésből eredő kártérítési felelősség jogalapját meghatározó és mértékét befolyásoló tényezők, in: Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére (szerk: Szikora Veronika, Török Éva), Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi kara, 2017, II. kötet, 167-184.

² Vö. 1874. évi XVIII. törvénycikk a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés miatti felelősségről

³ Dezső Gyula: Az objectív kártérítés tana. Budapest, Grill Kiadó, 1917, 299. o. Függelék: Erkölcsi (ideális) kár.

⁴ Vö. P9_TA(2020)0276 *A mesterséges intelligencia polgári jogi felelősségi rendszere*. Az Európai

termékfelelősségi irányelv-tervezet körüli álláspontok is⁵, amelyek közül a megtérítendő károk körét továbbra is az anyagi, materiális veszteségre szorító szabályozási megoldás került a javaslatba beszövegezésre, amely viszont magában foglalja immár az adatvesztésből, -károsodásból eredő kárt is.⁶

Vékás kódexhez méltó rövidítésnek tekinti a Ptk. 2:52.§-ban alkalmazott utaló normát, és ennek tükörszabályaként tekint a Ptk. 2:53.§-ára⁷. Így, bár személyiségi jogi szankcióról van szó, de az összeolvad az adott kéresem kapcsán megsértett vagyoni jogok miatt és a személyiségi jogsértés folytán keletkező kárfelelősségi következményekkel. Felhívva az előbb említett utaló szabályt, ugyanaz a személy lesz köteles a sérelemdíj megfizetésére, aki valamely kárfelelősségi szabály alapján (kontraktuális felelősség, deliktuális felelősség általános vagy speciális alakzata, illetve külön jogszabályban meghatározott speciális felelősségi tényállás alapján) a kár megtérítésére köteles, továbbá a kimentési szabályok sem fognak egymástól eltérni.

A sérelemdíj érvényesítésének természetesen nem feltétele, hogy (vagyoni) kár is keletkezzen.⁸ Ezekben az esetekben az utaló szabály alkalmazása számos kérdést vetett fel, amelyet a bírói gyakorlat válaszolt és válaszol meg. Így a bíróság a sérelemdíj iránti követelés esetében is vizsgálja, hogy fennáll-e szerződéses jogviszony, és az alapján alkalmazza a Ptk. 6:145.§-ába foglalt ún. non-cumul szabályt.⁹ Vajon a veszélyes üzemi felelősség specialitásai figyelembe veendő-k-e akkor is, ha az egyébként fokozottan veszélyes tevékenység materiális, fizikai károsító hatást egyáltalán nem váltott ki?¹⁰

Ha a fokozott veszéllyel járó tevékenységgé minősítés alapja az, hogy csekély rendellenesség mellett is eredményezhet széles körben vagy aránytalanul súlyos károkat, sérüléseket, akkor általában a veszélyes üzem fizikai károsító hatására tekintünk. A veszély nagyságáról és adott tevékenységhez való szerves kapcsolatáról kialakított értékítélet, a károsodás bekövetkezésének nagy valószínűsége, előre

Parlament 2020. október 20-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a mesterséges intelligenciára vonatkozó polgári jogi felelősségi rendszerrel kapcsolatban (2020/2014(INL))

⁵ Így például European Law Institute által megfogalmazott irányelvtervezet a személyes adatok kiszivárgásából eredő veszteségre is kiterjeszti a termékfelelősség hatályát. ELI: Draft of a Revised Product Liability Directive. 2022 [Online]

https://europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Draft_of_a_Revised_Product_Liability_Directive.pdf (2022.10.16.). A probléma bővebb kifejtésére lásd: Stefán Ibolya: Internet of Things and the protection of biometric data, *Infokommunikáció és Jog* (2022) 77., 21-25.; továbbá: Stefán Ibolya: Challenges of consumer protection regarding artificial intelligence, *Multidiszciplináris Tudományok*, 11 (2021) 5., 325-331.

⁶ Vö. COM(2022) 495 final Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products. (2022/0302 (COD))

⁷ Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyvről, *Jogtudományi Közöny*, 68 (2013) 5., 225-242.; Ptk. 2:52.§ (2) bekezdés

⁸ Ahogyan a Ptk. 2:52.§ (2) bekezdése fordulata alapján a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.

⁹ Vö. Szegedi Ítéltábla BDT 2018.3878. számon közzétett döntése.

¹⁰ Nehezen található példa, de álljon itt egy az életből vett: a hölgyutas az utolsó pillanatban meggondolta magát és a hangjelzés ellenére kiugrott a metrókocsiból. A záródó ajtók azonban a hosszú, bő szoknyáját elkapták, és bár néhány karcoláson kívül semmilyen fizikai bántódása nem esett, de ruhájától nagyobb részt megfosztva maradt a peronon.

láthatósága határozza meg lényegileg azokat a kereteket, hogy mit tekintünk adott tevékenységből fakadó, az üzem működéséből eredő károknak. Ez egyben visszahat arra a kérdésre is, meddig terjed az üzem működési köre. Napjaink technológiai vívmányai és a különböző mesterséges intelligencia-alkalmazások terjedése közepette a fizikai károsító hatás helyébe mindinkább az immateriális hatások, az immateriális károk illetve a tisztán gazdasági veszteségek lépnek, miközben számolni kell a technikai fejlődéssel együtt járó esetlegesen előre nem látható veszélyekkel is.¹¹

2. Immateriális sérelem és fokozott veszély

Feltett kérdésünk, hogy összhangban lenne-e a fokozott veszéllyel járó tevékenységből eredő károkért való felelősségi szabály kialakítása mögötti jogpolitikai célkitűzésekkel az, ha e szigorú felelősség kiterjedne egyrészt olyan esetekre, amikor a veszélyes üzem működése immateriális (nehezen mérhető, nem megfogható, szubjektív) személyiségi jogi sérelmet is okoz pl. ijedtség, rettegés, félelem, magánszféra korlátozása. Továbbá beszélhetünk-e fokozott veszéllyel járó tevékenységről akkor, tehát alkalmazható-e a veszélyes üzemi felelősség, ha a kifejtett tevékenység sértő hatása nem fizikai, hanem eszmei.

Az első kérdést feltehetjük úgy is, vajon a veszélyes üzem működésével összefüggésben keletkező, előre látható, kalkulálható, adott tevékenységgel rendszerint együtt járó károsodások körébe bevonhatók-e ezen immateriális sérelmek.

Első kérdésre példaként szolgálhatnak a Marton Géza által is említett esetek, az automobil-felelősség akkoriban viszonylag friss gyakorlatából. A gépkocsitól megijedt gyalogos visszaugrás közben elesett, a gépkocsi vagy gőzhenger hangjától megijedt lovak megbokrosodtak és elgázoltak egy kerékpárost. Mindkét esetben a gépkocsi üzembentartója felelősségét az üzem működésével okozati összefüggésben álló károsodás miatt a bíróság megállapította.¹²

A Kúria 2021-ben hasonló példával szolgált. A felperes lakása előtti szakaszon 2016. január 7-én éjjel megcsúszott az I. rendű alperes által üzemeltetett helyi járatú autóbusz, kidöntve egy beton villanyoszlopot, amely hatalmas robajjal rádőlt a lakás utcafronti szakaszának falára. A felperes keresetében annak megállapítását kérte, hogy az I. rendű alperes megsértette a személyiségi jogait, az egészséghez és a magánélet, magánlakás sérthetlenségéhez fűződő jogát, ezért az I. rendű alperest és annak felelősségbiztosítóját, a II. rendű alperest egyetemlegesen 500 000 forint sérelemdíj megfizetésére kérte kötelezni. Ervelése szerint az I. rendű alperes veszélyes üzemi körén belül okozott kárt, amely személyiségi jogsérelemmel is járt. Hivatkozott arra, hogy lelki problémát okozott neki a baleset esetleges megisméltlődésének tudata. Az alperes hiába hivatkozott arra, hogy az előreláthatóság hiányában nem tartozhat felelősséggel olyan károkért vagy

¹¹ Vö. Christiane Wendehorst: Strict Liability for AI and other Emerging Technologies, *Journal of European Tort Law*, 11 (2020) 2., 161-162. o.

¹² Marton Géza: A polgári jogi felelősség. Budapest, Triorg Kft, 1993, 432. o., 692. j.

sérelemekért, amelyek észszerűen nem voltak előre láthatók¹³, a bíróság álláspontja szerint azonban a testi épséghez, egészséghez (beleértve a lelki egészséghez) való jog sérelme esetén nem fogadható el az előreláthatóság szűk értelmezése.¹⁴

A második kérdésre adott válasz a veszély fogalmát veszi célpontba. Lehet-e a veszély immateriális? Vagy ebben az esetben tényleg előállhat az a probléma, amire Marton is figyelmeztet, hogy valamennyi kártérítési jogi tényállás mögött megbújó veszélyesség, károsodási kockázat és a fokozott veszélyesség összemosódik? Hiszen, érvelhetünk, az adatkezelés is jelentős fokú kockázattal jár, jelenlegi gyakorlat mégsem tekinti (jelenleg még) ezen tevékenységeket veszélyes üzemeknek.

Az adatkezelés során ejtett hiba szigorú felelősséget von maga után. Itt csak röviden utalni kívánunk az európai adatvédelmi rendelet (GDPR) 82. cikkére is, amely szerint minden olyan személy, aki e rendelet megsértésének eredményeként vagyoni vagy nem vagyoni kárt szenvedett, az elszenvedett kárért az adatkezelőtől vagy az adatfeldolgozótól kártérítésre jogosult. Knetsch érvelése meggyőző, hogy a GDPR önálló, azaz nemzeti jogi felelősségi szabálytól független kártérítési/sérelemdíj megfizetésére kötelező felelősségi tényállást teremt.¹⁵ Annak megválaszolása viszont, hogy milyen mérvű és jellegű személyiségi jogi jogsértések milyen összegű sérelemdíj megállapításához vezethetnek, jelenleg szinte lehetetlen.

Az Infotv. 24.§-a értelmében, ha az adatkezelő, illetve az általa megbízott vagy rendelkezése alapján eljáró adatfeldolgozó a személyes adatok kezelésére vonatkozó, jogszabályban vagy az Európai Unió kötelező jogi aktusában meghatározott előírásokat megsérti és ezzel másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Csak akkor mentesül a felelősség alól az adatkezelő, ha külső – az adatkezelés körén kívül eső – és elháríthatatlan okból következett be a károsodás, vagy az a jogsérelmet szenvedő személy szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartásából származott.

Az Infotv.¹⁶ 25/I. §-a értelmében az adatkezelő és az adatfeldolgozó a kezelt személyes adatok megfelelő szintű biztonságának biztosítása érdekében az érintettek alapvető jogainak érvényesülését az adatkezelés által fenyegető – így különösen az érintettek különleges adatainak kezelésével járó – kockázatok mértékéhez igazodó műszaki és szervezési intézkedéseket tesz.

A fokozott kockázat és az ahhoz rendelt szigorú felelősség e szakaszokból is nyilvánvalóan kitűnik, mégis, a Ptk. szerinti veszélyes üzemi felelősség területétől elhatároltan jelentkezik. Meglátásunk mindezek alapján az, hogy a szigorú felelősség arról tanúskodik, hogy az immateriális javak e tevékenység során is fokozott veszélynek kitéttek.

¹³ Az előreláthatóság további kérdéseinek vizsgálatához lásd: Prugberger Tamás: Az előreláthatósági klauzula alkalmazási lehetőségének néhány problémája a polgári jog és különösen a munkajogi szerződéses kötelek esetében. *Állam- és Jogtudomány* 61 (2020) 3., 97-114.

¹⁴ BH2021. 45. További kérdés, hogy a sokkhatásért, és a busz közlekedési vonal átszervezéséig tartó több hónapos folyamatos aggodásért a bíróság 200.000 Ft összegű sérelemdíjat talált megfelelőnek.

¹⁵ Jonas Knetsch: The Compensation of Non-Pecuniary Loss in GDPR Infringement Cases. *European Journal of Privacy Law & Technologies*. 2020. Special issue. 63-70.

¹⁶ 2011. évi CXII. törvény, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

3. Sérelemdíj és veszélyes üzemi felelősség

A Ptk. utaló szabálya alapján a veszélyes üzemi tevékenységgel összefüggésben okozott nem vagyoni sérelem miatt a sérelmet szenvedett személy (károsult) sérelemdíjat követelhet a kártérítési szabályok szerint felelőssé tett személytől, tehát az üzembentartótól. Az üzembentartó a felelősség alól csak akkor mentesülhet, ha bizonyítja, hogy a nem vagyoni sérelem az üzem működése körén kívül eső és elháríthatatlan okból következett be.

Ahogy már fentebb érintettük, a nem vagyoni kár egyfajta fikcióként a vagyoni kár megtérítésére vonatkozó szabályok alá szorítva létezett, és kompenzációs funkciója mellett elenyésző részben jelentkezett a kártérítés általános preventív szerepe. A felelősségjogi kárkarakter (Lábady) nem jelentett atekintetben problémát, hogy a sérelmet ténylegesen okozó személy helyett az üzembentartó felelt nemcsak a vagyoni kár, hanem a nem vagyoni kár megtérítéséért is. A sérelem pénzbeli kompenzálása a pénzbeli kártérítés általánosan érvényesülő tételével egybevágott: „*A polgári jogi vagyoni felelősség mércéje az egyenérték, vagyis az áruviszonyok mércéje.*”¹⁷

A nem vagyoni kártérítés személyiségi jogi szankciós karaktere, amely a magánbüntetés jegyeit is hordozta magán, szintén megjelent a régi magyar bírói gyakorlatban, kezdetben csak a szándékos, majd a vétlen tilos cselekmények esetében is, ha az a sértettnek súlyos hátrányt okozott.¹⁸

A nem vagyoni kártérítés alkalmazása sem illeszkedett teljes mértékben a kártérítés kijelölt funkcióihoz, de a hatályos Ptk. által bevezetett sérelemdíj lényegesen eltérő jegyeket mutat fel, amely miatt nemcsak gyakorlati, hanem dogmatikai problémák is jelentkeznek.

Ahogy Vékás Lajos is rámutat, a sérelemdíj kettős cél betöltésére hivatott. A bekövetkezett sérelem jóvátételét, kompenzálását és a jogsértő részéről elégtétel adását, tehát egyfajta magánjogi büntetést is jelent.¹⁹ A sérelemdíj iránti igény megalapozottságához elegendő a jogsértő magatartás hatására beálló sérelem, további hátrány bizonyítása, – a kártérítési igény feltételét jelentően a kár bekövetkeztének és összegének a bizonyításával ellentétben – nem szükséges. Csak röviden megemlíteni kívánjuk, hogy a szakirodalom a bagatell igények kiszűrésére adandó anyagi jogi természetű megoldási javaslatokat²⁰ és eljárási természetű megoldási javaslatokat is felkínált, nem fogadva el tehát a jelentéktelen érdeksérelmekkel szemben a sérelemdíj intézményének alkalmazhatóságát.²¹ Továbbá a jelképes összegű sérelemdíj megítélhetőségét sem támogatták, hiszen az nem szolgálja sem a jóvátétel (helyreállítás), sem az elégtételadás funkcióját.

¹⁷ Eörsi Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961, 422. o.

¹⁸ Lábady Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata.* Budapest, ELTE JTI, 1992. 28. o.

¹⁹ Vékás: i.m.

²⁰ Vö. Új Ptk. Tanácsadó Testület Ptk. 2:52.§-ához fűzött véleménye. [https://kuria-birosag.hu/ptk\(2022.05.30.\)](https://kuria-birosag.hu/ptk(2022.05.30.))

²¹ Az álláspontok összefoglalására lásd Barzó Tímea (2018): *A nem vagyoni hátrány és a sérelemdíj* In: *Civilisztika I. Általános tanok- Személyek joga -Szellemi alkotások joga* (szerk.: Barzó Tímea – Papp Tekla), Budapest, Dialóg Campus, 2018, 239-244. o.

Lábady összegző megállapítása alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a sérelemdíj magyar jogban betöltendő szerepe a német megoldáshoz hasonlítható a leginkább. Példaként vizsgálja a német irodalmat, hogyan konfrontálódnak abban a sérelemdíj vegyes funkciói,²² ezért villantjuk fel mi is az alábbiakban a német tapasztalatokat.

Köndgen összefoglaló munkájában²³ a fájdalomdíj funkcióit a "veszélyeztetési felelősség" (Gefährdungshaftung; itt a továbbiakban: veszélyes üzemi felelősség) területén vizsgálja. Ezek a kompenzációs funkció (Ausgleichfunktion), az elégtételadás (Genugtuung), amelyhez külön kiemelve hozzáfűzi még a helyreállítást (Überwindung) funkcióját is. Véleménye az, hogy az elkövetett jogsértés miatti elégtétel-adás (amely egyben bűnhődés, megkövetés is) a veszélyes üzemi felelősség esetében működésképtelen.²⁴ Kimutatja tehát azt, hogy a veszélyes üzemi felelősség területén az elégtételadás funkciója (Genugtuung) nem érvényesül, amelynek elsődleges oka az, hogy a felelősségrevonás alapjául szolgáló magatartás vétkessége (szándékosság vagy gondatlanság) nem feltétel, a felelősség objektív kötelességszegő magatartás miatt áll fenn. Ha a veszélyes üzemi felelősséget megalapozó alapvető jogpolitikai célkitűzés a keletkezett károk társadalmilag igazságos elosztása, akkor e kárelosztási funkcióhoz a sérelemdíj mögötti elégtételadási és kompenzációs funkciók sem illeszkednek.

A német szakirodalom szerint a vétkességen alapuló felelősségtől olyan alapvető eltéréseket mutat fel tehát e szigorú felelősség, amely miatt a fájdalomdíj intézményének is teljesen eltérő szabályokhoz illeszkedve kell érvényesülnie.

Köndgen kifejti azt is, hogy a veszélyes üzemi felelősség területén a kártérítés elveszíti személyes jellegét. Az áldozat és a károsító közötti személyes kapcsolat, amely megalapozza a fájdalomdíj elégtétel adási funkcióját, – Marton szavaival élve, a *mögöttes felelősségnek* ebben az esetben – a veszélyes üzemi felelősség esetében elenyészik, hiszen az üzembentartó, mint kárért felelőssé tett személy és az áldozat közti, vagy még gyakrabban, a felelősségbiztosító és az áldozat közötti kapcsolattá változik. A sérelemdíj mögötti egyik funkció tehát kiüresedik, és az igény érvényesítése kizárólag a másik, a kompenzációs funkció alapján zajlik. Lábady is hasonlóképpen összegzi: a veszélyes üzemi felelősség területén a sérelemdíj elégtétel-funkciója zsákutcába jut.²⁵

Egy másik jelenségre is tekintettel kell lennünk. Az áldozat általában *indulatos elégtétel-megtorlás* iránti igényét nem az üzembentartó, hanem a tényleges károkozó, a balesetet előidéző személy, azaz egy közlekedési balesetben a gépkocsi vezetője ellen irányítja.

Köndgen meglátása az, hogy ilyen esetekben is a fájdalomdíjnak nélkülözhetetlen fogalmi eleme az elégtételadási funkció, amely mellett természetesen a helyreállítási-kompenzációs funkció teljes túlsúlya is érvényesülhet, ezért tekintsük ezt a funkciót

²² Az osztrák jog egyfajta objektivizált mértékű immateriális kárpótlást, a svájci jog inkább magánjogi büntetést lát a fájdalomdíjban, a francia jog szimbolikus összegben állapítja meg.

²³ Johannes Köndgen: *Haftpflichtfunktionen und Immaterialschaden am Beispiel von Schmerzensgeld bei Gefährdungshaftung*. Berlin, Duncker&Humblot, 1976.

²⁴ Köndgen: i.m. 96. o.

²⁵ Lábady: i.m. 22. o.

ilyen esetekben diszpozitívnak. Az általa vizsgált törvényjavaslat lényege az volt, hogy a dogmatikai ellentmondás feloldása érdekében a veszélyeztetési felelősséghez önálló sérelemdíj/fájdalomdíj típust kívántak rendelni.²⁶

A német fájdalomdíjnak a veszélyes üzemi felelősség körében tett pályafutása itt nem ért véget. A BGB 2002-es módosítását követően nyílt meg annak a lehetősége, hogy a Gefährdungshaftung esetköreiben is az áldozatok – és a közeli hozzátartozók is, megrázkódtatásuk miatt (Schockschaden) – a BGB megújult 253.§-a alapján fájdalomdíj iránti követelést terjesszenek elő, a veszélyes üzemi felelősségre alapítva tehát követelésüket. Kinyílt Pandora szelencéje²⁷, mert a legmagasabb fájdalomdíj összegeket e szigorú felelősségi alapon állapították meg.²⁸ Itt kell hozzáfűznünk, hogy a közeli hozzátartozók nem vagyoni kártérítési igényei érvényesítését a 2017. júliusában hatályba lépett törvénymódosítás (Hinterbliebenengeld-gesetz) tovább könnyíti, amelynek hatálya az egyes fokozottan veszélyes tevékenységekre vonatkozó törvényekre is kiterjed.

Következő, idetartozó kérdés a *sérelemdíj objektív vagy szubjektív jogkövetkezményi* jellege. A probléma ugyanis az, hogy maga a Ptk. röviden a kárfelelősségi szabályokra és az ott meghatározott kimentési szabályokra utal. Ez azt jelenti (erre a következtetésre jut Lábady Tamás²⁹ is), hogy hiába tekintenénk az általa betöltött szubjektív (elégtételadás, pönális elem) funkciók miatt azt szubjektív szankciónak, mert „*a sérelemdíj tehát objektív és szubjektív szankció egyaránt lehet, megítélése a kártérítési felelősség jogalapján történik.*” Értelmezésünk szerint Lábady itt a veszélyes üzemi felelősség alapján megállapított sérelemdíj objektív szankciós jellegét abban látja, hogy ekkor az a jogsértő magatartás vétkességétől-felróhatóságától függetlenedik, hiszen az üzembentartónak nem azt kell bizonyítani, hogy magatartása nem volt felróható, hanem azt, hogy az üzem működési körén kívül eső és elháríthatatlan ok okozta a kárt. Nochta Tibor eltérő megközelítése további mélységeket mutat meg. Az ő meglátásában a sérelemdíj szubjektív szankció.³⁰ Értelmezésünk szerint tehát annak szubjektív jellegén ezek szerint nem változtat az, ha a konkrét esetben a sérelemdíjra kötelezés alapja nem a deliktuális felelősség általános alakzata, hanem a veszélyes üzemi felelősség lesz.

A két nézőpont véleményünk szerint összhangba hozható, ha valóban a sérelemdíj funkcióira tekintünk. Először is, a magánjogi büntetés helyett az elégtételadásra, a kompenzáció helyett a kiegyenlítésre helyezzük a hangsúlyt. Ahogyan a korábbi bírói gyakorlatban is gyökeret vert a nem vagyoni kártérítés által a nem vagyoni sérelem kellő kiegyenlítése, ugyanígy nem eredményez problémát az új Ptk. szerint formálódó bírói gyakorlatban sem a sérelemdíj megítélése, a

²⁶ Köndgen: i.m. 123. o.

²⁷ A 2001-es reformjavaslatot üdvözlő Erwin Deutsch pontosan ezt a félelmét fogalmazta meg. Erwin Deutsch: Schmerzengeld für Vertragsverletzungen und bei Gefährdungshaftung. *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 34 (2001) 8., 351-354., 354. o.

²⁸ Dominik Erm: *Vorteilsanrechnung beim Schmerzengeld - ein Beitrag zur Fortentwicklung des Schadens(ersatz)rechts*. Karlsruhe, Institut für Versicherungsrecht, 2013, 148. o.

²⁹ Lábady Tamás: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés. *Állam- és Jogtudomány*, 57 (2016) 1., 40-45. 44. o.

³⁰ Nochta Tibor: A személyiségi jogok magánjogi szankciós védettségéről. *Magyar Jog* 65 (2018) 1., 1-8., 6. o.

fokozottan veszélyes tevékenységgel okozott nem vagyoni sérelem esetében. A sérelemdíj kiegyenlítő-helyreállító szerepet objektív (objektívizált) felelősségi szabályok mellett is betölteni képes. A veszélyes üzemi felelősség tényállása azonban alapvetően nem teszi lehetővé az üzembentartó magatartásának felróhatósági-vétikességi szempontú értékelését, amely azzal jár, hogy e felelősségi alakzat mellett az elégtételadási funkciónak legfeljebb azon objektív vonatkozásai működnek, amelyeket például a személyiségvédelem objektív szankciói között az elégtételadás³¹ hordoz.

Ezt követően viszonyítsuk a *sérelemdíj összegénél* figyelembe veendő szempontokat a veszélyes üzemi felelősséghez. A Ptk. szerint: *„A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.”*

Mivel veszélyes üzemi felelősség esetében a bekövetkezett baleset a közvetlen károsító helyzet, ezért a szempontok közül véleményünk szerint nem tud érvényesülni a jogsértés ismétlődő jellege. Ellenben a jogsértés súlya, továbbá annak a sértettre és a környezetre gyakorolt hatása kompenzációs nézőpontból is értékelhető tényezők.³² A felróhatóság mértéke mint körülmény értékelése azonban újabb visszasságot eredményezhet. Utalva az előzőekben leírtakra, alapesetben ugyanis az üzembentartó illetve a balesetet előidéző személy magatartásának a minősége, amely magatartás általában mulasztásban, a szükséges védőintézkedések megtételének elmulasztásában nyilvánul meg, általában nem releváns kérdés. Az a veszély áll fenn, hogy ennek ellenére a bíróság az üzembentartó magatartásának szubjektív vonatkozásait a perben mégiscsak értékelni fogja.

Nem elhanyagolandó az a tény sem, hogy a fokozottan veszélyes tevékenységek jelentős részénél az üzembentartó helyett a felelősségbiztosító fog helytállni. A felelősségbiztosítási szektorban a biztosítók számára adott kartelltilalom alóli mentesség alapján lehetséges a sérelemdíj-fizetési gyakorlatok összehangolása,³³ amely a sérelemdíj számszakilag nehezen meghatározható összegére nézve alakítani fogja a kárrendezési és azon keresztül a bírói gyakorlatot is.³⁴ Továbbá véleményünk szerint vissza fog hatni a sérelemdíj mértékére az a tény is, hogy a biztosító a sérelemdíj fizetés vonatkozásában helytállási kötelezettségét maximalizálta. A károsultak kártérítési igénye terjedelmét sok esetben a felelősségbiztosító helytállásának terjedelme határozza meg, ezért különösen megfontolandó az Új Ptk. Tanácsadó Testületének a Ptk. 2:52.§-hoz fűzött véleményében megfogalmazott intelem: *„ A Tanácsadó Testület tagjainak egységes álláspontja szerint olyan joggyakorlat kialakítása és követése lenne indokolt, amely megakadályozza a személyiségi jogok és a jogvédelem inflálódását, továbbá a joggal való visszaélést*

³¹ Ptk. 2:51.§ (1) bekezdés c) pontja

³² Vö. a lelki megrázkódtatások sérelemdíjjal való kompenzálhatósága bírói gyakorlatához vö. Parlagi Máttyás: A sérelemdíj iránti kereset elutasítása és a hátrány kutatása. *Jogtudományi Közöny, 73* (2018) 9., 369-379.

³³ 203/2011. (X.7.) Kormányrendelet

³⁴ Mutat rá Čertický Mária. Vö. Čertický Mária: A sérelemdíj megjelenése a felelősségbiztosítás területén. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica, Tomus 35* (2017) 1., 221-235., 233.

*megvalósító igényérvényesítést.*³⁵ Megnyugtatóként értékelhetjük, hogy a Kúria fent említett, BH 2021. 45. számú döntésében, osztva a Tanácsadó Testület véleményét, és eltekintve a sérelemdíjra kötelezés alapjául szolgáló szigorú felelősségi tényállástól, továbbá a háttérben álló felelősségbiztosítástól, a tisztán immateriális hátrányokat csekélyebb összegű sérelemdíjjal ítélte kompenzálандónak.

A sérelemdíj összegének az észszerűség keretei között tartása azon az elven is kell nyugodjon, hogy méltánytalan volna, ha ugyanolyan nem vagyoni sérelem esetében a tárgyi felelősséggel tartozót nagyobb mértékben sújtanánk sérelemdíj-fizetéssel, mint azt, aki az általános vagy egyéb kevésbé szigorú magatartási mérce szerint felel.³⁶

Zárszó

Jelen tanulmány egy többirányú, mégis összefüggő problémakört járt körbe, amely részben világunk digitalizációjának is a következménye. A veszélyes üzemi felelősség mint szigorú kártérítési felelősségi tényállás és a védendő jogtárgyak természete, a veszélynek való fokozott kitettsége volt a vizsgálatunk tárgya. Ahogyan a jelenlegi magyar bírói gyakorlat és szabályozás is megerősíti, a fokozottan veszélyes tevékenység nemcsak a materiális, hanem immateriális javakban, személyhez fűződő jogokban illetve immateriális vagyoni jogokban is eredményezhet fokozott sérelmet. Egyrészt az a kérdés merül fel, ahogyan a sérelemdíj feltételeivel és mértékével kapcsolatban elemeztük, hogy a tevékenységnek a fokozottan veszélyes jellege valóban befolyásolja-e, befolyásolhatja-e a nem vagyoni sérelem illetve annak reparálása szükségességét és mértékét. Másrésztől feltett kérdésünk az, vajon a digitális (vagyon)tárgyakra ható magatartások, így például az adatkezelés³⁷, a mesterségesintelligencia-rendszerek üzemeltetése körében miként, milyen szempontrendszer mentén állapíthatjuk meg e tevékenységek fokozottan veszélyes jellegét, másik oldalról szemlélve a védendő jogtárgyaknak a veszélynek való fokozott kitettségét.

Irodalomjegyzék

- Barzó Tímea: A nem vagyoni hátrány és a sérelemdíj, in: *Civilisztika I. Általános tanok- Személyek joga - Szellemi alkotások joga* (szerk.: Barzó Tímea – Papp Tekla), Budapest, Dialóg Campus, 2018
- Čertický Mária: A sérelemdíj megjelenése a felelősségbiztosítás területén. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus 35 (2017) 1., 221-235.

³⁵ Vö. Új Ptk. Tanácsadó Testületének véleménye: https://kuria-birosag.hu/hu/ptk?tid%5B%5D=344&body_value= (2022.05.30.)

³⁶ Vö. Dezső Gyula: Kártérítési felelősségek találkozása, in: Emlékkönyv Meszlény Artur születésének 60. évfordulójára (Angyal Pál et al.), Budapest, Politzer Kiadó, 1936, 98-119., 103. o.

³⁷ Jelen írásunkban az adat, az információ, a digitális vagyontárgyak részletes elemzésébe nem bocsátkozhatunk.

-
- Erwin Deutsch: Schmerzensgeld für Vertragsverletzungen und bei Gefährdungshaftung. *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 34 (2001) 8., 351-354.
 - Dezső Gyula: *Az objectiv kártérítés tana*. Budapest, Grill Kiadó, 191.
 - Dezső Gyula: Kártérítési felelőségek találkozása, in: *Emlékkönyv Meszlény Artur születésének 60. évfordulójára* (Angyal Pál et al.), Budapest, Politzer Kiadó, 1936, 98-119.
 - Eörsi Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961.
 - Dominik Erm: *Vorteilsanrechnung beim Schmerzensgeld - ein Beitrag zur Fortentwicklung des Schadens(ersatz)rechts*. Karlsruhe, Institut für Versicherungsrecht, 2013.
 - Johannes Köndgen: *Haftpflichtfunktionen und Immaterialschaden am Beispiel von Schmerzensgeld bei Gefährdungshaftung*. Berlin, Duncker&Humblot, 1976. <https://doi.org/10.3790/978-3-428-43665-1>.
 - Jonas Knetsch: The Compensation of Non-Pecuniary Loss in GDPR Infringement Cases. *European Journal of Privacy Law & Technologies*. 2020. Special issue. 63-70.
 - Lábady Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*. Budapest, ELTE JTI, 1992.
 - Lábady Tamás: Sérelemdíj versus nem vagyoni kártérítés. *Állam- és Jogtudomány*, 57 (2016) 1., 40-45.
 - Marton Géza: *A polgári jogi felelősség*. Budapest, Triorg Kft, 1993.
 - Nochta Tibor: A személyiségi jogok magánjogi szankciós védettségéről. *Magyar Jog*, 65 (2018) 1., 1-8.
 - Parlagi Mátyás: A sérelemdíj iránti kereset elutasítása és a hátrány kutatása. *Jogtudományi Közlöny*, 73 (2018) 9., 369-379.
 - Prugberger Tamás - Nádas György: A szerződésszegésből eredő kártérítési felelősség jogalapját meghatározó és mértékét befolyásoló tényezők, in: *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére* (szerk: Szikora Veronika, Török Éva), Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi kara, 2017, II. kötet, 167-184.
 - Prugberger Tamás: Az előreláthatósági klauzula alkalmazási lehetőségének néhány problémája a polgári jog és különösen a munkajogi szerződéses kötelek esetében. *Állam- és Jogtudomány*, 61 (2020) 3., 97-114.
 - Stefán Ibolya: Internet of Things and the protection of biometric data, *Infokommunikáció és Jog* (2022) 77., 21-25. <https://doi.org/10.35925/j.multi.2021.5.36>.
 - Stefán Ibolya: Challenges of consumer protection regarding artificial intelligence, *Multidiszciplináris Tudományok*, 11 (2021) 5., 325-331. <https://doi.org/10.35925/j.multi.2021.5.36>
 - Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyvről. *Jogtudományi Közlöny*, 68 (2013) 5., 225-242.
 - Christiane Wendehorst: Strict Liability for AI and other Emerging Technologies, *Journal of European Tort Law*, 11 (2020) 2., 150-180. <https://doi.org/10.1515/jetl-2020-0140>.
-

A négynapos munkahét munkajogi anomáliái és HR aspektusai*

Rab Henriett**

A munkaerőpiac résztvevői számára alapvető fontosságú a hatékonyság javítása, mely kézenfekvő eszköze a munkavállaló munkatevékenységének fokozása. Ennek érdekében a munkaerőpiacon számos próbálkozással találkozhatunk, melynek köszönhetően a klasszikus munkajogi megoldások keretei között vagy éppen azokat átlépve keresnek megoldást a helyzet kezelésére. A tanulmány keretében a napjainkban egyre népszerűbbé váló „négynapos” munkahét kérdést vizsgálom a HR célkitűzések szemszögéből és a munkajogi keretekre való tekintettel.

Kulcsszavak: csökkentett munkaidő, munkaerőpiaci hatékonyság, rugalmas munkaidő, a foglalkoztatás javítása

Labor law anomalies and HR aspects of the four-day work week

Improving efficiency is a fundamental importance to labor market participants, the obvious means of which is to increase the work activity of the employee. To this end, we can find many attempts on the labour market, thanks to which solutions are sought to deal with the situation within the framework of classic labour law solutions or even beyond them. In the framework of this study, I examine the increasingly popular "four-day" working week question from the perspective of HR objectives and labour law frameworks.

Keywords: reduced working hours, labour market efficiency, flexible work time, improving employment

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2023>

A munkaerőpiaci szereplők körében egyre inkább megjelenő probléma a tevékenység eredményességének fokozása, melynek egyik kézenfekvő eszköze a munkaerő munkavégzési hatékonyságának javítása. A munkaerőpiacon számos próbálkozással találkozhatunk, melynek révén a klasszikus munkajogi megoldások keretei között vagy éppen azokat átlépve keresnek megoldást a kialakult problémák kezelésére. Alapvetően ilyenek az atipikus foglalkoztatási megoldások, a digitalizáció-robotizáció, a munkavállalók motivációjának emelése, a munkahelyi

* "A tanulmány megjelenését az EFOP-3.6.1-16-2016-00022 Debrecen Venture Catapult Program című pályázat támogatta." A tanulmánnyal tisztelgek Prugberger Tamás Professor Úr munkássága előtt, melynek a sok minden más mellett a munkaidő kérdése is meghatározó eleme. Professor Úr eddigi munkásságomat szakmai tanácsaival egyetemi tanulmányaim óta segíti, hála és köszönet érte!

** Habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék.

stressz kezelése, a rekreáció biztosítása vagy az employer branding tevékenysége. De a sor még hosszan folytatható. A pandémiás helyzetet megelőzően a home office lehetősége volt az aktuális „sláger”, míg közvetlenül a veszélyhelyzeti foglalkoztatást követően az agilis munkahelyi szervezet és a rövidebb heti munkaidő megszervezése vált központi megoldássá a foglalkoztatási problémákra. A tanulmány keretében a napjainkban egyre népszerűbbé váló „négynapos” munkahét kérdést vizsgálom úgy, hogy a munkajogi szabályozás adta lehetőségeket és a HR célkitűzéseket együttműködésben értelmezem. Idejekorainak is nevezhetnénk a vizsgálatot, azonban ahogyan az utóbbi időben láthatjuk a piac erős ráhatással bír a foglalkoztatás jogi szabályozására¹, így álláspontom szerint nem lehet elég korán elkezdni a kérdések megválaszolását.

A munkaidő kérdése a munkajogi szabályozást alapvetően meghatározó eleme a jogviszonynak. Mondhatjuk azt is, hogy a hatályos tételes munkajogi szabályozás munkaidő centrikus, hiszen a bérezés, a munkavégzés – a tartama révén –, az alvégzendő feladatok, a távollét, a jogviszony megszüntetés felmondási idő szabályozása mind a munkaidőből indul ki. A történeti fejlődés során is a munkajogi védelem, garanciák alapvető kidolgozása a munkahelyi körülmények mellett a munkaidő kereteinek kidolgozásán alapult. Sőt a közszférabeli privilégiumok rendszere is a munkaidőhöz kapcsolódott², ahogyan a szakszervezeti tisztségviselő esetében mind a mai napig így épül fel a munkaidő kedvezmény rendszere. A munkaidő korlátozása kezdetben elsősorban a munkavállalók egészségének védelmét szolgálta, azzal a hozadékkal, hogy a munkáltatók közötti piaci versenyt is keretek közé szorította, továbbá a munkaerőpiacon a kereslet-kínálat tekintetében is biztos alapokkal szolgált. Nem véletlenül történt tehát, hogy a tételes munkajogi szabályozás gerince a munkaidő-pihenőidő rendszere lett. Mivel azonban a munkajogi szabályozás és a nemzetközi jogi, alapjogi garanciák rendszere³ a foglalkoztatásban dominánsan a munkaidőhöz kapcsolódik, így a piaci körülmények változásával sem tud a munkajogi gondolkodás elvonatkoztatni a munkaidő kérdésétől. Ahogyan azonban a munkaerőpiaci reakciókból látható a szerződési ígéret⁴ vagy más nézőpontból a munkaszerződés mögött álló pszichológiai szerződés tartalma⁵ láthatóan megváltozott: a kollektív védelmi igények szerepét átvette az egyéni érdekek minél erőteljesebb érvényesítésére vonatkozó igény⁶. Ez a változás

¹ A témával regóta foglalkozik a munkajog nézőpontjából is Simon Deakin. Lásd: Deakin, Simon: *The Contribution of Labour Law to Economic and Human Development*, In: *The Idea of Labour Law* (eds.: Guy Davidov & Brian Langille) Oxford University Press 2011, 156-179.

² Lásd erről Prugberger Tamás: *A munkavégzéssel összefüggő jogi kapcsolatok jogi szabályozásának fejlődéstörténete*. In: *A civilizisztika fejlődéstörténete*. (Doktori tankönyvek 2.) Szerk.: Miskolczi Bodnár Péter, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006., 47.

³ Nádas György: *A munkaidőre vonatkozó szabályok alapjogi aspektusából*, In: Ábrahám Márta–Berke Gyula–Tálné Molnár Erika (szerk.): *Exemplis Discimus. Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*, Kúria–Pázmány Press, Budapest 2022., 317-332.

⁴ Lásd erről Kiss György: *A foglalkoztatás rugalmassága és a munkavállalói jogállás védelme. (Egy lehetséges megközelítés a munkaviszony tartalmának vizsgálatához)*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2020.

⁵ Lásd erről Tóth Kristóf: *A pszichológiai szerződés elméletének egyes munkajogi kapcsolódási pontjai*, *Pro Futuro*, 2022/1.

⁶ Rab Henriett: *A CSR-szemlélet munkajogi vetületei*. *Pro Publico Bono*, 2018/ 4. 202-217.

egyrészt a munkavállalói egyéni érdekérvényesítés erősödése révén érzékelhető, másrészt a munkáltató oldalán kollektív szerződés „helyetti”⁷ egyoldalú szabályozási megoldások⁸, továbbá a munkavállaló motivációjának emelésére való törekvésben érhető tetten. Amennyiben viszont a foglalkoztatás alapja a munkavállalói egyéni érdekek biztosítása és a munkavállaló teljesítményének fokozása révén a minél hatékonyabb és ezáltal gyorsabb és eredményesebb munkavégzés elérése, úgy a munkaidő jelentősége – a garanciális jellegét nem elvitatva – már megkérdőjeleződik. Az utóbbi egy (két) évtizedben azzal kellett a munkajogászoknak szembenézniük, hogy egyre erőteljesebben jelentkeznek olyan jogi megoldások, melyek átlélik a klasszikus munkajog tételes jogi szabályainak kereteit⁹, mert az a felek számára kényelmesebb megoldásokat biztosítanak. Már ezen atipikus foglalkoztatási formák esetében is folyamatos dilemma, hogy hogyan és milyen mélységig megengedhető megoldásokról van szó, mennyire lehet „beengedni” a tételes jogi szabályozás keretei közé ezeket a kivételeket.

Az általam most vizsgált „négynapos” munkahét ezektől közvetlenebb, direktebb és a munkajog garanciális jellegét hangsúlyozó elméleteket¹⁰ sokkal inkább felrugó változás a munkaerőpiacon, melynek jelenléte, sőt a tendencia erősödése mára már megkérdőjelezhetetlen. A négynapos munkahét koncepciója egyrészt munkaerőhiány kezelésére szolgál, másrészt a munkavállalói motiváció szintjét igyekszik emelni. Empirikus kutatások támasztják alá, hogy a több pihenőidő biztosításával a munkavállaló koncentráltabban végzi a munkáját,¹¹ azaz ugyanazt a feladathalmazt rövidebb idő alatt, jobb teljesítménnyel, hatékonyabban végzi el. Ezen gondolkodás révén a munkáltató oldaláról a munkavégzéssel töltött idő helyett az elvégzett munkateljesítmény válik meghatározóvá és mindez összecseng a munkavállaló hosszabb pihenőidőre irányuló igényével.

⁷ KUN Attila: Vállalati társadalmi felelősség – A munkajogon túl, a munkajog helyett, avagy a munkajog által? *Munkaügyi Szemle*, 2011/1. szám, 25.

⁸ Nádas György: Általános szerződési feltétel-e a kollektív szerződés? In: Hajnal, Zsolt (szerk.) A fogyasztóvédelmi jogról másképpen : Előképek, közjogi és munkajogi vetületek Debrecen, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2019. 105-120.

⁹ Gyulavári Tamás: *A sűrű állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Pázmány Press, Budapest, 2014., 105.

¹⁰ Lásd erről például: Kun Attila: Az új munka törvénykönyve. In: JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016. 405. o.; Petrovics Zoltán: A polgári jog egyes rendelkezéseinek alkalmazása a munkaviszonyban, különös tekintettel a kötbérré. *Munkajog* 2019/4., 15-22.; Fodor T. Gábor: Mi a baj a jelenlegi munkajogi szabályozással? *Mérce*, 2019. január 17. (letöltve: 2022.06.05.) <https://merce.hu/2019/01/17/mi-a-baj-a-jelenlegi-munkajogi-szabalyozással/>; Jakab Nóra–Rab Henriett: A munkajogi szabályozás foglalkoztatási viszonyokra gyakorolt hatása a szociális jogok és a munkaerőpiac kapcsolatának függvényében. *Pro Futuro* 2017/1., 26-40.

¹¹ De Spiegelaere, S.–Piasna A.: *The why and how of working time reduction*. European Trade Union Institution, 2017.; Az MTA-ELTE Lendület Új Vízió Kutatócsoportjával a munkaidő-csökkentés megvalósíthatóságát és hatásait vizsgálja, kutatásukról bővebben: <https://newvisionresearchgroup.wordpress.com/3176/28-hours-week-mobility-and-energy-implications-working-time-reduction-wtr-germany>

Bosch G.–Lehndorff S.: Working-time reduction and employment: experiences in Europe and economic policy recommendations, *Cambridge Journal of Economics*, Volume 25, Issue 2, March 2001, 209–243, <https://doi.org/10.1093/cje/25.2.209>

Ezen kijelentés után vissza is térhetünk egy pillanatra a kiindulási pontul szolgáló felvetésemhez, hogy a munkaidő jelentősége a munkaerőpiac nézőpontjából csökken. Ezzel szemben a munkajogi szabályozás szempontjából a munkaidő változatlanul meghatározó jelentőségű, nem csak a foglalkoztatás szabályai körében, hanem a társadalombiztosítási ellátásokhoz, a foglalkoztatáspolitikai eszközökhöz, segélyekhez való hozzáférés szempontjából is.

Miért kerül sor a munkaidő-csökkentés lehetőségének vizsgálatára?

A munkaidő kérdésével a kezdetek óta¹² foglalkozó Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organisation, ILO) olyannyira felismerte ezt a helyzetet, hogy már 2011-ben – a nem munkaidő alapú foglalkoztatás terjedése okán – megkezdte a munkaidő politika kidolgozása érdekében az egyeztetéseket a szakszervezetekkel. A rugalmas foglalkoztatási megoldások (rugalmas munkaidő, munkaidő elszámolás, munkaidőbank, tömörített munkahét, stb.) eredményeként megállapításra került, hogy a munkára fordított idő csökkenése nemhogy nem csökkenti a hatékonyságot, hanem általában a koncentráltabb munkavégzés okán még növeli is. A munkateljesítmény növekedése pedig egyúttal a termelési költségek csökkenését is eredményezi.¹³

Alapvető probléma, hogy nem született eddig kidolgozott vagy empirikusan igazolt elmélet arról, hogy milyen módon kialakított munkaidő szabályozás vagy megállapodás az, amely a munkavállalók produktivitását képes közvetve vagy közvetlenül befolyásolni.¹⁴ A különböző pszichológiai, szervezetszociológiai, emberi erőforrás gazdálkodási vagy üzleti szempontú kutatások mind másként közelítenek a munkaidő keretei, a munkahelyi stressz, munkahelyi alkalmazkodás, az egyénhez illeszkedő munka kérdéséhez, így eredményeik is más-más területen realizálódnak.¹⁵ A kutatások arra keresik a választ, hogy egyik vagy másik cél elérése érdekében nem kell-e feláldozni a másik szektor igényeit és céljait. Az eddigi eredmények alapján ezek összehangolhatóak.¹⁶ Ez alapozta meg azon kísérleti projektek elindítását, melyeket a négynapos munkahét kapcsán is láthatunk nemzetközi szinten.¹⁷ Ennek kidolgozásában a munkajognak is komoly szerepe lehet, hiszen a

¹² Az ILO 1. számú egyezménye 1919-ben a munkaidővel foglalkozik az ipari ágazatban.

¹³ Lonnie Golden: The effects of working time on productivity and firm performance: a research synthesis paper. *Conditions of Work and Employment Series No. 33*, International Labour Office, Geneva, 2012., IV.

¹⁴ Kelly, E.L.–Moen, P.: "Rethinking the clockwork of work: Why schedule control may pay off at work and at home", *Advances in Developing Human Resources*, 2007/9., 487-506.

¹⁵ Lonnie Golden: i.m. 2.

¹⁶ Baltes, B.–Briggs, T.–Wright, J.–Neuman, G.: "Flexible and compressed workweek schedules: a meta-analysis of their effects on work-related criteria", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 84, 1999/4., 496-513.; Kossek, E.E.–Ozeka, C.: "Bridging the work-family policy and productivity gap: A literature review", *Community, Work & Family*, Vol. 2, 1999/1., 7-32.; Martens, M.–Nijhuis, F.–Van Boxtel, M.; Knottnerus, J.: "Flexible Work Schedules and Mental and Physical Health: A Study of a Working Population with Non-Traditional Working Hours", *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 20, 1999/1., 35-46.

¹⁷ Nagy-Britanniában, Izlandon, Franciaországban is több pilot project fut, több ágazatra is kiterjedően.

jog nyelvére kellene átkonvertálni a tapasztalatokat. Különösen igaz lehet ez akkor, amikor hosszú távú kockázatként kezelnünk kell a rugalmas munkaidő esetében a munkavállalói hatékonyság elvesztését (melyet eddig ugyan kutatások nem igazoltak, de mégis a legnagyobb kockázatként nevesítik a cégek). Vagyis úgy tudunk eredményt elérni a munkaidőtől való függetlenedéssel, ha egy keretmunkaidőt (sok esetben munkaidőbankként nevezik ezt) kell a munkavállalónak ledolgoznia vagy feladatalapúvá helyezzük a meglévő foglalkoztatást. Ha ugyanis nincs meghatározva, hogy a feladatot mennyi időn belül kell elvégezni, úgy „szétcsúszhat” a munkavállalók kezei közül a feladat, mely hatékonyságvesztést jelent a munkáltatónak, így még abban az esetben sem jelenthet megoldást, ha egyébként a munkavállaló számára ez nem jelent gondot, vagy kifejezetten előnyös a munkaidő-pihenőidő egyensúlyának megteremtése érdekében.

A kutatások célterületei közé tartozik a munkaidő hosszának csökkentése vagy növelése és a munkaidő megszervezésének rugalmasítása is. Egyes kutatások arra mutattak rá, hogy a munkaidő feletti kontroll elvesztése (munkáltató egyoldalú rendelkezése a munkaidőről) sokkal inkább növeli a munkavállaló munkahelyi stressz szintjét, fáradékonyságát, kiégését, mint a hosszabb munkaidő, a ledolgozott órák száma.¹⁸ A jelenlegi munkajogi szabályok ezt a jogot – a munkavállalói garanciák biztosítása mellett – a munkáltatóra telepítik, így tulajdonképpen a munkáltató egyoldalúan rendelkezhet a munkavállaló munkaidejével. Ez a szemlélet alapvetően ellentétes a modern szervezeti és HR megoldásokkal, melyek a hatékony munkavégzést előtérbe helyezve a munkavállaló alapvető motivációs eszközöként tekintenek a munkaidő (munkavállaló centrikus) megszervezésének kérdésére (másképpen munkaidő-szuverenitásnak nevezik ezt).¹⁹ Vagyis kimondhatjuk, hogy a nagyvállalati szektor fejlett vagy kísérletező munkáltatói ezen – a munkajog által – számukra biztosított jogosultságot önként osztják meg a munkavállalóval, munkajogi kényszer alkalmazása nélkül. A munkajogi jogalkotás nemzetközi szinten is törekszik arra, hogy a munkaerőpiaci szereplők saját igényükre formálják a tételes jogi szabályozást az általuk kötött megállapodásokkal, azonban a munkajogi keretek fejlesztését e körben szükségesnek látom, mert nem minden munkáltató – különösen a KKV szektor munkáltatói – képes és alkalmas ilyen önálló megállapodás kitalálására és megkötésére, így jogalkotói ráhatással a szemlélet formálása is megvalósítható.

A munkaidő rugalmassága mellett a csökkentett munkaidő biztosítása szinte azonos jelentőségű a kutatások szerint²⁰, melynek többlet hozadéka a munkavállaló jól-léte, a munkaidő-pihenőidő és a családi élet jobb egyensúlyának megteremtése is. Ha a Maslow-i szükséglet-hierarchia elméletét²¹ is figyelembe vesszük, talán egy

¹⁸ Buelens, M.–Poelmans, S.: "Enriching the Spence and Robbins' typology of workaholism: Demographic, motivational and organizational correlates", *Journal of Organizational Change Management*, Vol. 17, 2004/ 5., 440–458.

¹⁹ A munkaidő szuverenitás kérdésével is foglalkozik Kun Attila a Kun Attila: Ipar 4.0 munkajogi implikációról, In: Ábrahám Márta–Berke Gyula–Tálné Molnár Erika (szerk.) *Exemplis Discimus. Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*, Kúria–Pázmány Press, Budapest 2022., 269–270.

²⁰ Costa, G.–Sartori, S.–Akerstedt, T.: "Influence of flexibility and variability of working hours on health and well-being" *Chronobiology International*, Vol. 23, 2006/6., 1125–1137.

²¹ Maslow, A.: *Motivation and personality*. Harper and Row, New York, 1970.

magasabb szintjét is el lehet ezáltal érni a munkavállalói motiváció szintjének, hiszen nem csak maga osztja be a munkaidejét, hanem a munkaszervezés belső megvalósítása révén az önállóság, önmegvalósítás is egyidejűleg meg tud valósulni.

A munkaidő-csökkentés teóriáinak a dilemmáját az adja, hogy a munkaidő csökkentése jelentsen-e bércsökkenést vagy nem? Munkajogilag a munkaidő csökkentése alapvetően két úton valósulhat meg a jelenlegi szabályozásra is figyelemmel. A két megoldás közül az egyik a részmunkaidő, a másik a csökkentett teljes napi munkaidő. A részmunkaidő esetében a munkaidő csökkentésével a munkabér is csökkentésre kerül, míg a csökkentett teljes napi munkaidő esetében a bér változatlan marad, csak a tevékenység jellegéhez kapcsolódó jogszabályi korlátozás, vagy a munkáltató vagy a munkavállaló saját döntésén alapuló munkaszervezés miatt rövidebb munkaidőben kerül a feladat ellátásra a munkavállaló által. A jelenleg zajló kutatások ezen mindkét megoldással számolnak, hiszen vannak olyan pilot projektek – főként az IT szektorban – ahol a munkaidő csökkentése a bérezést nem érinti²² és vannak olyan megoldások, ahol a rövidebb munkaidő – jellemzően a munkavállaló választása szerint arányos bércsökkenéssel²³ is jár.

A fenntarthatóság egy olyan összetett és globális szemléletet kívánó téma, ami több társadalmi, gazdasági és morális kérdéskört foglal magába.²⁴ A megoldás nem a munkajog területén keresendő, hanem sokkal inkább közgazdaságtan, szociológia²⁵, munkapszichológia, HR területén, azonban a gazdasági és szociális nézőpont mellett a környezetvédelmi és fenntarthatósági szempontok is motiválták a kutatások elindítását. A hipotézisük az volt, hogy a munka világa változik. A jövőben változik a munkavégzés tartalma az automatizációnak, digitalizációnak, robotizációnak köszönhetően és ezzel együtt az emberek életstílusa is megváltozik, ahogyan a generációs kutatások is bizonyítják, a Z és az Alfa generációk számára a „jó minőségű élet” fontosabb a pénznél. A hagyományos technológián alapuló gazdaság pedig a klímaváltozás katasztrofális szintjét idézte elő már napjainkra is. A munkaidő-csökkentés révén egy mindenki számára előnyös (win-win) eredményt várnak, melynek révén nő a jól-lét, javulnak a társas- és családi kapcsolatok, csökken az egyénekre nehezedő időkénszner, a munkanélküliségi ráta, a károsanyag kibocsátás és az energia felhasználás, továbbgyűrűző hatásként pedig csökken a mobilitás és a fogyasztás. Az átmeneti előnyök mellett vizsgálják a rendszer

²² A magyar nagyvállalati szektorban bátran lépve a Telekom indított egy pilot projektet négynapos munkahét megszervezésével, mely a hírek szerint bércsökkenést nem jelentene.

<https://24.hu/fn/gazdasag/2022/06/09/magyar-telekom-negynapos-munkahet-teszt/>

²³ 2018 februárjától indult egy program a német autóipari munkások körében, mely alapján 35-ről legfeljebb 28 órára kérhették a munkaidő csökkentését, legfeljebb két éves periódusra. Erről a kutatásról lásd: Miklós Antal et Dominik Wiedenhofer (23 January 2020), «28 hours per week: The mobility and energy implications of working time reduction (WTR) in Germany», Préparer la transition mobile. Consulté le 05 July 2022, URL:<https://forumviesmobiles.org/en/project/13176/28-hours-week-mobility-and-energy-implications-working-time-reduction-wtr-germany>

²⁴ Szikora Veronika: Profitoptimalizálás, illetve fenntarthatóság - Elérhető-e jogi eszközökkel az egyensúly? *Gazdaság és Jog*, 2020/11-12., 20-24.

²⁵ Prugberger Tamás–Jakab Nóra –Mélypataki Gábor: A munkával és a pihenéssel töltött idő arányosításának több szempontú társadalom-, és jogelméleti problémája közgazdasági, ergonómiai, szociológiai és szociálpszichológiai megközelítésben, *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/1. különszám, 238-252.

fenntarthatóságát is. A cél a csökkentett munkaidő révén jobb munka- és magánélet egyensúly²⁶ kialakítása és ezzel egyidejűleg az energiapazarlás és a károsanyag kibocsátás csökkentése.²⁷

Összegezvén az eddig leírtakat a munkajog, amit hozzá tud ehhez tenni az a munkaidő szabályozás tekintetében a munkavállalói védelem garanciájának megtartása mellett a munkaidő szabályozási alternatívák biztosítása a felek számára, lehetővé téve a választást a különböző munkaidő megoldások között. Gyakran felmerülő kritika, hogy nem lehet egy megszakítás nélkül üzemelő munkahelyet vagy a mezőgazdaságot rugalmas munkaidőt biztosítva működtetni, illetőleg ezen munkáltatók esetében a csökkentett munkaidő sem hatékonyságot fokozó, hanem inkább nagyobb munkavállalói szükségletet jelentő intézkedés lehetne. Ezen állítások helytállóak, még akkor is, ha mondjuk a német kutatások pont egy ipari szektort, az autóipart célozták meg rövidített munkaidő biztosításnak lehetőségével. Vagyis az, hogy milyen munkaidő meghatározása mellett szervezhető meg hatékonyan egy feladat, az elsődlegesen a tevékenység és a szervezet nagysága, jellege által meghatározott. A munkáltatók ezirányú – akár globális szintű – eltérése a munkaidő szabályoktól azonban hatással van a teljes munkaerőpiacra, elvonja a munkaerőt azoktól a szektoroktól, ahol a munkavégzés ilyen módon történő megszervezésére nincsen lehetőség. Az alternatív munkaidő megoldások tételes jogi szabályozása révén lehetőséget nyerhet a munkáltató az alternatívák közötti választásra úgy, hogy a munkavállaló motivációját igyekezzen megtartani. A munkaidő csökkentés munkavállalót érintő anyagi vonzatáról pedig annyit említenék, hogy a jelenlegi minimálbér megállapításokra vonatkozó tárgyalásoknak ez is egy új alternatívája lehet, mely akár a foglalkoztatás fehéritését is szolgálhatja. Akár fix összegű minimáljárulék megfizetésével ösztönözve a munkáltatókat a csökkentett munkaidő részmunkaidős formájánál is a korábbi minimális jövedelem szintjének megtartására. Ahogyan a tanulmány elején is írtam, lehet, hogy kicsit időelőtti munkajogilag foglalkozni a kérdéssel, azonban megítélésem szerint nem vezet eredményre az sem, ha a munkajogi szabályoktól teljesen független gazdasági vagy szociológiai tárgyú kutatások zajlanak a munkaerőpiacon.

Irodalomjegyzék

- Prugberger Tamás: A munkavégzéssel összefüggő jogi kapcsolatok jogi szabályozásának fejlődéstörténete. In: *A civilisztika fejlődéstörténete*. Szerk.: Miskolczi Bodnár Péter, Bíbor K., Miskolc, 245-288, 2006, (Doktori tankönyvek ; 2.)
- Prugberger Tamás–Jakab Nóra –Mélypataki Gábor: A munkával és a pihenéssel töltött idő arányosításának több szempontú társadalom-, és jogelméleti

²⁶ Sipka, Péter–Zaccaria, Márton Leó: A munka és magánélet közötti egyensúly kialakításának alapvető követelményeiről a 2019/1158 irányelvre figyelemmel. *Munkajog*, 2020/1. 24-30.; Zaccaria, Márton Leó: A munkavállalói jogvédelem új fejleményei a munka és a magánélet egyensúlyának megteremtése érdekében. *Jog, Állam, Politika* 2021/2., 199-218.

²⁷ Miklós Antal et Dominik Wiedenhofer: i.m. 2pp.

- problémája közgazdasági, ergonómiai, szociológiai és szociálpszichológiai megközelítésben, *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/1. különszám, 238-252.
- Nadas György: A munkaidőre vonatkozó szabályok alapjogi aspektusból, In: Ábrahám Márta–Berke Gyula–Tálné Molnár Erika (szerk.) *Exemplis Discimus. Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*, Kúria–Pázmány Press, Budapest 2022., 317-332.
 - Nadas György: Általános szerződési feltétel-e a kollektív szerződés? In: Hajnal, Zsolt (szerk.) *A fogyasztóvédelmi jogról másképpen: Előképek, közjogi és munkajogi vetületek* Debrecen, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2019. 105-120.
 - Sipka Péter–Zaccaria Márton Leó: A munka és magánélet közötti egyensúly kialakításának alapvető követelményeiről a 2019/1158 irányelvre figyelemmel. *Munkajog*, 2020/1. 24-30.
 - Zaccaria, Márton Leó: A munkavállalói jogvédelem új fejleményei a munka és a magánélet egyensúlyának megteremtése érdekében. *Jog, Állam, Politika* 2021/2., 199-218.
 - Kiss György: A foglalkoztatás rugalmassága és a munkavállalói jogállás védelme (Egy lehetséges megközelítés a munkaviszony tartalmának vizsgálatához) Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2020. <https://doi.org/10.55413/9789632959238>.
 - Tóth Kristóf: A pszichológiai szerződés elméletének egyes munkajogi kapcsolódási pontjai, *Pro futuro*, 2022/1.
 - Rab Henriett: A CSR-szemlélet munkajogi vetületei. *Pro Publico* 2018/ 4. 202-217.
 - Kun Attila: *Vállalati társadalmi felelősség – A munkajogon túl, a munkajog helyett, avagy a munkajog által?* Munkaügyi Szemle, 2011/1. szám, 25.
 - Gyulavári Tamás: *A szürke állomány. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Pázmány Press, Budapest, 2014., 105.
 - Kun Attila: Az új munka törvénykönyve. In: JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016. 405.
 - Kun Attila: Ipar 4.0 munkajogi implikációról, In: Ábrahám Márta–Berke Gyula–Tálné Molnár Erika (szerk.) *Exemplis Discimus. Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*, Kúria–Pázmány Press, Budapest 2022., 257-272.
 - Petrovics Zoltán: A polgári jog egyes rendelkezéseinek alkalmazása a munkaviszonyban, különös tekintettel a kötbérre. *Munkajog* 2019/4., 15-22.
 - Fodor T. Gábor: Mi a baj a jelenlegi munkajogi szabályozással? *Mérce*, 2019. január 17. (letöltve: 2022.06.05.) <https://merce.hu/2019/01/17/mi-a-baj-a-jelenlegi-munkajogi-szabalyozassal/>
 - Jakab Nóra–Rab Henriett: A munkajogi szabályozás foglalkoztatási viszonyokra gyakorolt hatása a szociális jogok és a munkaerőpiac kapcsolatának függvényében. *Pro Futuro* 2017/1., 26-40. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2017/1/4746>.

- Szikora Veronika: Profitoptimalizálás, illetve fenntarthatóság - Elérhető-e jogi eszközökkel az egyensúly? *Gazdaság és Jog*, 2020/11-12., 20-24.
 - Deakin, Simon: The Contribution of Labour Law to Economic and Human Development, In: *The Idea of Labour Law* (eds.: Guy Davidov & Brian Langille) Oxford University Press 2011, 156-179. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199693610.003.0011>.
 - Stan De Spiegelaere and Agnieszka Piasna: The why and how of working time reduction. European Trade Union Institution, 2017.;
-
-

Történeti távlatok és aktualitások: fókuszban az agrárszövetkezet. Nemzetközi kitekintés, eredmények, európai és magyar szabályozás*

Réti Mária**

A világ gazdasági és társadalmi, de nemzetközi szervezetek globálisan is kell, hogy keressék azokat a megoldásokat, eszközöket, működési mechanizmusokat, amelyek bizonyítottan segítséget nyújthatnak a rendkívül eklektikus és nehéz helyzetre a kulcsfontosságú agráriumban. Az aktuálisan kialakult helyzetben jó megoldásnak és hatékony eszköznek tekinthető a szövetkezet azért, mert a szövetkezeti forma, konkrétan az agráriumban jellemző agrárszövetkezetek évszázadok óta bizonyítottan és elismerten jó lehetőséget biztosítanak arra, hogy erős válsághelyzetben is kiegyensúlyozó szerepet töltsenek be.

Kulcsszavak: agrárium, élelmiszeripar, "béke idők", krízis – helyzet, szövetkezet rugalmasság, kiegyensúlyozó szerep, alkalmazkodó képesség, agrárszövetkezet, komplex feladatok, nemzetközi szövetkezeti alapelvek és értékek, speciális szabályozási tartalom

Historical perspectives and current issues: focus on the agricultural cooperative

The world's economies and societies, but also international organisations globally, need to look for solutions, tools and operational mechanisms that can provide proven help to the highly eclectic and difficult situation in key agricultural sectors. In the current situation, the cooperative is a good solution and an effective instrument, because the cooperative form, and more specifically the agricultural cooperatives that characterise the agricultural sector, has been proven and recognised for centuries as a good way of playing a balancing role in a strong crisis situation.

Keywords: agrarian sector, food industry, peacetime, crisis, cooperative, flexibility, balancing function, adaptability, agricultural cooperatives, complex tasks, cooperative principles and values, special regular content

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2024>

* Laudáció: Ezzel a tanulmányommal kifejezésre szeretném juttatni tiszteletemet és nagyrabecsülésemet Prof. Dr. Prugberger Tamás irányába és egyidejűleg 85. születésnapja alkalmából gratulálok, s a lehető legjobbakat kívánom számára.

** Tanszékvezető habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrárjog Tanszék.

A világban zajló események, folyamatok, így különösen a klímaváltozás¹, a migráció², a különböző járványok³ és mindezek következményei, például a rekordszínvonalú élelmiszer áremelkedés⁴, a gabonaválság, az étkezési olajár magas szintje, végső soron az élelmiszerellátás általános kérdése és az élelmiszerbiztonság követelményének teljesíthetősége, rávilágítanak az agrárium, az élelmiszeripar nem kizárólagos, de vitán felül alapvetően meghatározó szerepére. A világ gazdasági és társadalmi, de nemzetközi szervezetek globálisan is kell, hogy keressék azokat a megoldásokat, eszközöket, működési mechanizmusokat, amelyek bizonyítottan segítséget nyújthatnak a rendkívül eklektikus és nehéz helyzetre a kulcsfontosságú agráriumban.⁵ Az aktuálisan kialakult helyzetben jó megoldásnak és hatékony eszköznek tekinthető a szövetkezet azért, mert a szövetkezeti forma, konkrétan az agráriumban jellemző agrárszövetkezetek évszázadok óta bizonyítottan és elismerten mind az európai kontinensen, mind az Európán kívüli nagy térségekben jó lehetőséget biztosítanak arra, hogy „békeidőkben”, azaz jó gazdasági társadalmi, kulturális tendenciák meglétekor, de válsághelyzetben, mégpedig erős válsághelyzetben is kiegyensúlyozó szerepet töltsenek be.⁶

¹ A hőmérséklet 1,5°C –os emelkedésének esélye folyamatosan nő 2015 óta, amikor is nulla közelében volt. A 2017 és 2021 közötti években 10% volt a túllépés esélye. Ez a valószínűség közel 50%-ra nőtt a 2022-2026 közötti időszakban. Lásd erre: World Meteorological Organization: *WMO update: 50:50 chance of global temperature temporarily reaching 1.5°C threshold in next five years*, 2022. május 9., interneten elérhető: <https://public.wmo.int/en/media/press-release/wmo-update-5050-chance-of-global-temperature-temporarily-reaching-15%C2%B0c-threshold>

² Az Európai Bizottság adatai szerint 1,92 millióan vándoroltak be az Európai Unióba 2020-ban. Az adatra lásd: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_hu#az-eurpai-uniba-irnyul-bevndorlrsrl-szmokban

³ A járványok közül külön is ki kell emelni a világot érintő COVID-19 elnevezéssel megjelölt pandémiát.

⁴ Alapvetésre lásd KSH adatok: 1.2.1.17. Az ipar termelőiár-indexei aláganként, havonta, interneten elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ara/hu/ara0055.html; az adatok értelmezésére lásd: Gadóc György: Már 25 százalék felett az élelmiszeriparban a termelőiár-index, interneten elérhető: <https://agroforum.hu/agrarhirek/agrargazdasag/mar-25-szazalek-felett-az-elelmiszeriparban-a-termeloiar-index/>

⁵ Lásd erre például: Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO): *Agrárszövetkezetek – Kulcs a világ élelmezéséhez (Agricultural Cooperatives – Key to Feeding the World)*, 2012 Világélelmezési Nap, Ünnepi Jelentés, 3-4.o. <http://www.fao.org/docrep/017/i3191e/i3191e00.pdf>

⁶ A szövetkezeti forma jelentőségére mutatnak rá a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége által publikált adatok, amelyek szerint összesen 1,2 milliárd a szövetkezeti tagok száma világviszonylatban, ez a szám az emberiség 12%-a. További publikált adat az is, hogy a világon csaknem 3 millió szövetkezet van, és a szövetkezetek körülbelül 100 millió ember foglalkoztatnak. Ez a szám 20%-kal több, mint a multinacionális vállalatok által foglalkoztatottak száma. (Az adatokra lásd: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>) *A világviszonylatú forgalmi eredmények szempontjából legsikeresebb 300 szövetkezet, azaz top 300 szövetkezet 33%-a az agráriumhoz és az élelmiszeriparhoz kötődik. A szövetkezeti szektor forgalom szempontjából legeredményesebb 300 szövetkezetének egy harmada agrár-, élelmiszeripari szövetkezet.* (Az adatokra az agrárszövetkezeteket illetően lásd: Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ), Szövetkezetek és Társadalmi Vállalkozások Európai Kutatóintézete (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises; EURICSE): *Exploring the Cooperative Economy*, 2018. Elérhető angol nyelven: <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2018-printx50-227290600.pdf>)

1. Mozaikok a nemzetközi szinterről

A fentiekben rögzített állításokat a szövetkezeti formáról, illetve az agrárszövetkezetről számos kutatás támasztja alá, az egyik legértékesebb erre vonatkozóan az International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC, a továbbiakban: CIRIEC Intézet)⁷ széleskörű kutatáson nyugvó, a témában alapvetés természetűnek tekinthető tanulmánya⁸, amelyben konklúzióként megállapításra került, hogy *a kialakult gazdasági válsághelyzetekben, valamint az azokkal szoros összefüggést mutató társadalmi krízishelyzetekben a szövetkezetek ellenállóbbnak mutatkoztak más formákhoz képest, mégpedig a szövetkezeti formából következő rugalmasságra, a változásokhoz történő megfelelő alkalmazkodási képességre figyelemmel.*⁹ A szövetkezeti formának az alkalmazkodási képessége visszavezethető az egyes szövetkezeti szabályozásokra, amelyek világviszonylatban zsinórmértéknek tekintik a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége¹⁰ (a továbbiakban: SZNSZ) által megfogalmazott szövetkezeti fogalmat¹¹, a Nemzetközi Szövetkezeti Alapelveket¹² és értékeket¹³. Az angol, modellértékű szövetkezetalapításokat tükröző működési alapelvek és értékek lényege az, hogy a szövetkezet a tagjai javára működik, sokoldalú célkitűzése van, jellemzője a nyitott tagság, a változó tőke, a demokratikus önkormányzatiság, a vagyoni előmenetel elsősorban személyes közreműködésen nyugvó volta és mindezekkel összefüggésben, lényegében esszenciaként a szövetkezeti tagsági jogviszony¹⁴ komplexitása, amely szerint a tag tulajdonos, közreműködő és irányító is a szövetkezetben. Kuncz Ödön Professzor ezt a

⁷ A szervezet interneten elérhető: <http://www.ciriec.ulg.ac.be/en/>

⁸ Érdemes megjegyezni, hogy a CIRIEC Intézet a tanulmányt az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság számára készítette a szociális gazdaságnak az Európai Unió országaiban történő feltérképezésére figyelemmel. A tanulmány címe: *„Szociális Gazdaság az Európai Unióban”* (2012). A tanulmány egyik, a szövetkezetek szerepére vonatkozóan legtanulságosabb példája Spanyolország, Spanyolország ugyanis a gazdasági válság idején kifejezetten érintett volt. A foglalkoztatottsági rátára vonatkozóan a tanulmány azt rögzíti, hogy míg Spanyolországban 2008 és 2012 között a szövetkezeti foglalkoztatottság 9 %-al csökkent, ugyanezen időszak alatt a csökkenés a profitorientált magánszektorban jóval magasabb, 19 % volt. A tanulmány elérhető: <https://docplayer.hu/270840-A-szocialis-gazdasag-az-europai-unioban.html>

⁹ Hasonló következtetésre jutnak egyes nemzetközi szervezetek is, így például az ENSZ, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labour Office*, rövidített elnevezése angolul: ILO), a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (*International Cooperative Alliance*), rövidített elnevezése angolul: ICA)

¹⁰ International Co-operative Alliance (ICA). A szervezet honlapjára lásd: <https://www.ica.coop/>

¹¹ Az SZNSZ által rögzített szövetkezeti fogalom a következő: *„A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális céljaikat közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalkozásuk útján megvalósítsák.”*

¹² A hatályos Nemzetközi Szövetkezeti Alapelvek felsorolása a következő: 1. Alapelv, „Önkéntes, és nyitott tagság”, 2. Alapelv, „Demokratikus tagi ellenőrzés”, 3. Alapelv, „A tagok gazdasági részvétele”, 4. Alapelv, „Autonómia és függetlenség”, 5. Alapelv, „Oktatás, képzés, tájékoztatás”, 6. Alapelv, „Szövetkezetek közötti együttműködés”, 7. Alapelv „Közösségi felelősség”.

¹³ Az SZNSZ által meghatározott szövetkezeti értékek: „önsegély”, „egyéni felelősség”, „demokrácia”, „egyenlőség”, „igazságosság”, „szolidaritás”.

¹⁴ Lásd erre: Prugberger Tamás: *Kritikai észrevételek az egységes szövetkezeti törvény koncepciójához*, Szövetkezés, XXVI. évfolyam, 2005/1. szám; lásd tovább u.ő.: *Tagsági megállapodások a szövetkezetekben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979

szövetkezeti sajátosságot, amely korszakokat átívelően jellemezte és segítette a szövetkezeti formát, „speciális szövetkezeti kooperáció”-nak minősítette.¹⁵

Ami a történelmi tények tekintetében mozaikszerűen az agrárszövetkezetek jelentőségét illeti, ki kell emelni például az Amerikai Egyesült Államokat. Az 1929-től végbement gazdasági válság hatására ugyanis nagy számban jöttek létre mezőgazdasági szövetkezetek az USA-ban, amelyek a válság ellenére is jól prosperáltak és továbbfejlődtek.¹⁶ Európa¹⁷ mellett más nagy térségekben, például Dél-Amerikában¹⁸, Afrikában, Indiában az agrárszövetkezeti forma jelentősége ugyancsak elvitathatatlan, lényegében civilizációs eszköznek tekinthető az afrikai népesség foglalkoztatásának alapvető bázisaként, a szegénység elleni küzdelemben egy kulcsfontosságú forma.¹⁹ A történelmi tények körében India példáját azért kell kiemelni az agrárszövetkezetekkel kapcsolatban mintaértékkel, mert több, mint 70 éve az AMUL szövetkezeti rendszer a megalapításától biztosít egy stabil gazdasági, társadalmi pozíciót a tagjai számára, mégpedig stratégiainak tekinthető termékekre, a tejtermékekre vonatkozóan. A tejszövetkezeti rendszer nélkül az érintettek kiszolgáltatottsága a piaci viszonyok között kiegyensúlyozhatatlan lenne.²⁰ Még jó néhány példa hozható az agrárszövetkezetek történelmi viszonylatú jelentőségére,

¹⁵ Lásd erre: Kuncz Ödön: *A szövetkezet gazdasági lényege*, Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 457.o.

¹⁶ A mezőgazdasági szövetkezetek által termelt termékek értéke 1924-ben 76 millió USA dollárt tett ki, amely érték a válság ellenére 1934-re 250 millió USA dollárra növekedett. Publikált adat az is, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 1935-re 10.500 mezőgazdasági szövetkezet 3, 66 millió tagot tömörített. Lásd az adatokra: BIRCHALL, Johnston, KETILSON, Lou Hammond: *Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis, Sustainable Enterprise Programme*, International Labour Organization, 2009; 5.o. Interneten elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf ,

¹⁷ Az európai térségben a szövetkezeti forma egyértelmű jelentőségét támasztja alá szabályozási oldalról az is, hogy számos európai országban a szövetkezeti jognak erős alkotmányjogi alapjai kerültek lefektetésre. Lásd erre: Réti Mária: *A szövetkezeti forma jelentőségéről az uniós jogban, aktuális nemzetközi tendenciáiról, alkotmányjogi alapok az európai jogrendszerek szövetkezeti jogában*; Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- És Jogtudományi Karának Folyóirata, 12: 2. Különszám, 2017, 479-492. o.

¹⁸ Különös említést érdemel Brazília, ahol az alkotmányban a szövetkezeti forma megjelenik többek között az agráriummal összefüggésben. Lásd erre: A Brazil Szövetségi Köztársaság Alkotmánya 187. cikk, interneten elérhető angol nyelven: https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo_brazil_federal_constitution.pdf

¹⁹ Az 1950-es évek végén Tanganyikában 617 szövetkezet 325.000 taggal, Ugandában 1598 szövetkezet 188.000 taggal működött. Kenyában ebben az időben az 576 szövetkezet tagjainak száma 158.000 volt, Nigériában 3115 szövetkezet 154.000 tagot tömörített. Az adatokra lásd Johnston Birchall: *The international co-operative movement*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1997., 135-143.o.

²⁰ Az AMUL tejszövetkezeti rendszer a világ legnagyobb tejszövetkezetének tekinthető, több mint 16 millió tejtermelővel áll kapcsolatban, 185.903 szövetkezet tartozik hozzávetőlegesen a rendszerébe Indiában. A rendszer négy szintből áll, mégpedig a következők szerint: első szinten állnak a tejtermelők, akik beszállítják a tejet a falusi tejszövetkezetekbe (Village Dairy Cooperative Societies). A falusi tejszövetkezetek a második szintet képezik és a tejet a körzeti tejgyesüléseknek (District Milk Unions) értékesítik. Akörzeti szinten működő egyesülések a tejet, illetve a tejtermékeket az Állami Tejszövetségnek (State Milk Federation) adják át. Ki kell emelni, hogy a második szint, a körzeti szint számos tevékenységet ellát a falusi szövetkezetek irányába, így például állatorvosi szolgáltatásokat biztosít, takarmányt szolgáltat, bonuszt oszt a falusi szövetkezetek számára. A fentiekre lásd: <http://www.amul.com/m/about-us>

illetve a krízishelyzetekben megnyilvánuló szerepére. Az nyilvánvaló már csak az előzőekben részletezettek alapján is álláspontunk szerint, hogy feltétlenül szükséges és érdemes az agrárszövetkezeti formára koncentrálni, annak alapítási motivációt és okait, működési elveit, jellemzőit történelmi távlatban európai viszonylatban a teljesség igénye nélkül áttekinteni annak érdekében, hogy a jelenlegi szabályozásokban és gyakorlatokban adott esetben a bevált, kipróbált szabályozási tartalmak megerősítésre kerülhessenek, továbbá olyan innovatív szabályozási tartalmak bevezetésére is sor kerülhessen, amelyek alapján a világban kialakult nehézségek minél eredményesebb kezeléséhez az egyes jogalkotások hozzájárulhatnak. Ugyanezen oknál fogva tekintjük lényegesnek a magyar szövetkezeti jogban az agrárszövetkezetekre irányuló szabályozási tartalom áttekintő elemzését.

2. Az agrárszövetkezetek létrejöttének indokairól Európában: fejlődéstörténeti távlat, aktuális helyzetkép – tanulságok a jelenkor számára

A szövetkezetelmélet fejlődéstörténetével, illetőleg a szövetkezet korabeli szabályozásával foglalkozó munkák egybehangzóan nyilvánítják azt ki, hogy *a szövetkezeti forma Európában kiemelkedő jelentőségűnek volt tekinthető mind a gazdaság, mind a társadalom, illetve a korabeli kulturális élet tekintetében is.* Az elemzések hangsúlyozzák általában azt is, hogy a szövetkezet az agráriumban a kezdetektől jelen volt, értékes hagyományokkal és jelentős eredményekkel rendelkezett Magyarországon és az európai felületen egyaránt.²¹

Czettler Jenő és Ihrig Károly professzorok kiemelik, hogy az emberiség történetében a szövetkezet nagyon korán jelen volt, lévén azok megjelenése az ókor²² és a középkor időszakára vezethető vissza. Ahogyan arra az elemzésekben több utalás történik, a szövetkezet korai megjelenése nem tekinthető véletlennek, hiszen a mindennapi élet vitele és a gazdálkodás szervezése szükségessé tette az

²¹ Az agrárszövetkezetekre vonatkozó fejlődéstörténeti elemzések köréből kiemeljük: Czettler Jenő-Ihrig Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*, Budapest, Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1926.; Kuncz Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*, In.: Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941; Réti Mária: *Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről*, Szövetkezés, 2012/1-2. szám, 11-17.o.; Johnston Birchall: *The international co-operative movement*, i.m.; Domé Györgyné: *A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője*, Tanulmányok Veres József egyetemi tanár 70. születésnapjára Szeged, 1999. /Acta Jur. et Pol./; Bak Klára: *Az agrárszövetkezetről, mint az agrárvállalkozások meghatározó formájáról*, In: Menyhárd, Attila; Varga, István (szerk.) 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I.-II. kötet) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018, 328-338. o.; Bobvos Pál: *Szövetkezeti jog*, A Polgári Törvénykönyv alapján, Egyetemi jegyzet, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016, különösen a XIX. század első felére lásd: 26-27.o.

²² Az ókori fejlődéstörténetre lásd: Laczó Ferenc: *Szövetkezeti típusok és formák a piacgazdaságokban*, Szövetkezés, 1995/2., XVI. évfolyam, 9-32.o. Érdemes megjegyezni, hogy a munka egyik alapvető állítása az, hogy: „Szövetkezeti szervezetek jelenlétét mutatták ki a történészek az ókori Babilóniában is. Krisztus előtti huszonegyedik században a híres Hammurabi Törvénykönyve lehetővé tette, hogy az emberek csoportjai közösen béreljenek földet, amelyet azután közösen vagy egymás között felparcellázva műveljenek...” Laczó: i.m, 9.o.

emberek egymással való kölcsönös együttműködését, kooperációját.²³ A szövetkezetek életszerűen a gazdálkodás szükségességéből következően a kezdetektől a kölcsönös együttműködésre jöttek létre. Kezdetben a szövetkezés azt segítette elő, hogy az állattenyésztés, mégpedig az állatgondozás és a legeltetés szervezettebb módon valósuljon meg. Ezt követően, amikor a növénytermesztés, a földművelés általánossá vált, felmerült az igény ezeknek a tevékenységeknek a minél szervezettebb gyakorlására és végeredményben ez az egyszerű gyakorlati igény motiválta a korabeli érintetteket arra, hogy megalapítsák a települő szövetkezeteket. A települő szövetkezetek a tagjaiknak az egyéni gazdálkodásban rejlő kockázatok mérséklését, azaz az időjárás kihatásaitól való védelmet és a gazdálkodás szervezethez való csatlakozásból adódó költségek csökkentését, valamint a növelését nyújtották a tagjaiknak. A települő szövetkezetek tekintetében a német agrárszövetkezetek fejlődéstörténetének viszonylatában ki kell emelni, hogy a XIX. században a német agrárszövetkezetek közül a települő szövetkezetek jelentősége kiemelkedő volt. A német települő szövetkezetek is komplex feladatot láttak el tagjaik számára, ki kell emelni, hogy a védelmet és gazdasági hatékonyságot biztosító gazdálkodás mellett fontos szempont volt a gazdák képzése, ismereteik bővítése is. A szövetkezetek foglalkoztatási lehetőséget teremtettek, továbbá a szociális típusú támogatások köréből például a mezőgazdasági munkások elhelyezését biztosító támogatást is nyújtottak. A társadalmi és gazdasági hasznosságukat a hálózati felépítésnek is köszönhetően, de fontos jellemvonás a kezdeti agráriumban jelentkező német szövetkezeti rendszernél az is, hogy egy többoldalú együttműködés valósult meg, így együttműködtek a szövetkezetek az állammal, valamint a szövetkezet székhelyéhez kapcsolódó településsel is. Az együttműködés az adott szövetkezet működését támogatta, pozitív eredményeket hozott, mert például az állam, de az érintett település vagyoni segítséget is nyújtott. A XIX. századtól a német szövetkezeti szabályozás példaértékűen fejlődött és az agrárszövetkezetek számára nagyon jó és a gyakorlatban hatékonyan alkalmazható keretet biztosított és biztosít ma is.²⁴ A német szövetkezeti törvény (Gesetz betreffend die Erwerbs- und –Wirtschaftsgenossenschaften) fogalmában a kezdetektől megjelenik a nyitott tagság elve, a szövetkezet többes célkitűzése a tagok irányába, illetve a tagok kölcsönös együttműködése szintén. Nem véletlen az tehát, hogy a német agráriumban meghatározó a szövetkezeti forma a stratégiai agrár-, élelmiszeripari termékek körében, a felvásárlásoknál, a feldolgozásnál és forgalmazásnál kiemelkedőek a számok, de az is önmagáért beszél, hogy egy természetes személy jellemzően több

²³ Czettler Jenő-Ihrig Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*, i.m., 8. o.

²⁴ A hatályos német szövetkezeti törvény az 1889. május 1-jén hatályba lépett első német Birodalmi szövetkezeti törvény szabályozási felfogását követi. A német szövetkezeti törvény a szövetkezetet a következők szerint definiálja: „A szövetkezet. Azok a le nem zárt taglétszámmal rendelkező társaságok, melyek célja a tagok gazdaságának vagy szociális, illetve kulturális szükségleteinek közös üzemen keresztüli támogatása (szövetkezetek) a törvény értelmében „bejegyzett szövetkezet” jogait szerzik meg. Társaságokban, illetve más személyegyesülésekben való részvételük (beleértve a közjog hatálya alá tartozó szervezetekben való részvételüket is) megengedett, ha e részvétel 1. a szövetkezeti tagok keresetének vagy gazdaságának, illetve szociális vagy kulturális szükségleteinek támogatását, vagy 2. a szövetkezet közérdekű törekvéseinek megvalósulását szolgálja anélkül, hogy az kizárólag/kifejezetten vagy túlnyomórészt kifejezetten a szövetkezet célját képezné.”

szövetkezetnek is a tagja, egy agrárszövetkezetnek és a Raiffeisen szövetkezeti rendszernek szintén.²⁵

A korabeli viszonyokat tekintve európai szintéren a dán agrárszövetkezetek kezdeti alapítása, majd fejlődése, napjainkig tartó prosperitása és kulturális jelentősége rendkívüli. Dániában az első agrárszövetkezet alapítására 1882-ben került sor, tejszövetkezetként²⁶. A termelők az agráriumban azt a célt tűzték ki, hogy gazdasági helyzetüket elősegítsék, mellette azonban társadalmi státuszukat is megerősítsék. A motiváció az agrárszövetkezetek alapítására egyértelműen gyakorlatias volt, a rendelkezésre álló tejmenyiséget a kooperáció nélkül, azaz a szövetkezetek alapítása nélkül az érintettek nem lettek volna képesek sem felhasználni, sem hasznosítani. Az első alapításoktól kezdődően a személyes közreműködés bázis működési elvnek volt tekinthető, a szövetkezeti tagok felelőssége egyetemleges volt, erős volt a szövetkezet számára kedvező hitelek szerepe és a hétköznapiakba beépült az oktatás, képzés, az edukáció biztosítása is. Az agrárszövetkezetek működésének eredményességét bizonyítja történeti viszonylatban, hogy a már hivatkozott Czettler-féle elemzés *1919-re, mint referencia évre vonatkozóan azt tartalmazza: Dániában 1235 tejszövetkezet, 1691 fogyasztási szövetkezet működött*, de jelentősek voltak a tojásértékesítésre, a takarmánybeszerzésre, az állattenyésztésre létrehozott szövetkezetek is. Értékes és aktuális tanulságokkal szolgál a Czettler-féle elemzésnek az a konklúziója, hogy *„Dánia példája annak, mint alakíthat át egy helyesen és kitartással vezetett szövetkezeti mozgalom egy egész foglalkozási ágat és tehet gazdaggá egész társadalmi osztályt. A statisztikai adatokból is kitűnik, hogy a szövetkezeti élet elsősorban a belterjes mezőgazdálkodást szolgálja, oly eredményekkel, mint Dánia e tekintetben egy ország, még Németország sem dicsekedhet.”* A XIX. században kialakított, alapvető működési elvek és szabályok azok, amelyek a fenti vélemény megfogalmazásához vezettek és a jelenlegi dán agrármarketing-szövetkezetek világviszonylatban is kiemelkedő piaci részesedését is megalapozzák.²⁷ Kiváló példa erre, az általában közismert Arla Foods.²⁸

²⁵ Az agráriumban működő szövetkezetek és azok tagjai jellemzően a számlájukat a DGRV - Deutscher Genossenschafts- und Raiffeisenverband e.V. -nél vezetik. Ebből fakad például az, hogy egy személy több szövetkezetnek is a tagja. A Cooperatives Europe jelentése szerint Németországban a Raiffeisen csoportnak hatalmas taglétszáma, 22.200.000 tagja van. Az agráriumban működő szövetkezetek és azok taglétszáma száma ugyancsak jelentős, az agrárszövetkezetek száma 2.316, amelyek 1.600.000 tagot tömörítettek és 66 milliárd euró forgalmat bonyolítottak le. Az adatokra lásd: Cooperatives Europe: *The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015*, a jelentés interneten elérhető: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Az agrárfinanszírozási kérdésekre lásd: Csák Csilla: *Az agrárfinanszírozás intézményrendszerének nemzetközi modelljei*, Szövetkezés 2001/2. XXII. évfolyam, 38-54.o.

²⁶ A dán mezőgazdasági szövetkezetek fejlődéstörténetére lásd: WE-ECONOMY: *The cooperative movement*, interneten elérhető: <https://we-economy.net/case-stories/the-cooperative-movement.html>; lásd tovább: RÉTI Mária: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, Eötvös Kiadó, 2013, 70-72.o.

²⁷ A dán agrárszövetkezetek kiemelkedő eredményeit mutatja, hogy Dániában például a tejtermékek 95%-át agrárszövetkezetek szolgáltatják; a sertésenyésztés területén a szövetkezetek aránya 90%. Lásd erre: Esben Tranholm Nielsen, a dán Mezőgazdasági és Élelmiszertanács vezető tanácsadója által közölt adatokat: <https://www.ypaithros.gr/en/denmark-pork-processing-cooperative/>

²⁸ Az Arla Foods 2021. évi jelentésére lásd: <https://www.arla.com/company/investor/annual-reports/>

Az európai példákat szinte minden európai régió tekintetében sorolhatnánk az agrárszövetkezetek jelentőségére, de jelen tanulmány keretei között még egy országra van mód utalni.

Franciaországban az agrárszövetkezetek szabályozási fejlődéstörténetét tekintve kiemeljük azt, hogy a XIX. század közepén a francia szabályozás a szövetkezeteket „*loi sur les sociétés*” cím alatt rendezte az 1867. július 24-i törvényben,²⁹ a szövetkezetet „*változó tőkével rendelkező társaságként*” („*sociétés à capital variable*”) definiálva. A törvényben a tagok felelőssége több módozatúan került rögzítésre, vegyes rendszert munkált ki a jogalkotó, lehetőség volt korlátolt, avagy korlátlan felelősséggel megvalósuló alapításra is. Az ágazati szabályok közül jelentősek voltak például az 1920. augusztus 5-i és az 1923. július 12-i törvények, amelyek a mezőgazdasági hitelszövetkezetekről szóltak. Az agrárszövetkezetek alapításán túl mezőgazdasági szindikátusok (Syndicats Agricoles) is létrejöttek, amelyekben a szövetkezetek és a gazdakörök egyesültek. A XX. század első évtizedében a mezőgazdasági szindikátusok száma jelentős volt, hozzávetőlegesen ötezer működött, de kiemelkedő volt a hitelszövetkezetek és a tejszövetkezetek száma is.³⁰ Az agrárszövetkezetek szabályozásában fontos volt az 1906-ban hatályba lépett törvény, amely meghatározta azokat a feltételeket, amelyek biztosították a szövetkezet számára közfinanszírozás igénybevételét. Az 1920-as évek közepétől jelentős szerepet játszott a közös érdekű mezőgazdasági társaság (Société d'intérêt collectif agricole, rövidített elnevezése: SICA), amelynek a következők voltak a főbb céljai: mezőgazdasági termékek begyűjtése; az érintett mezőgazdasági régió fejlesztése; általános célkitűzés a fentiek mellett a vidék villamosítása volt. Különösen jelentős szövetkezeti jogi alapnak tekinthető az 1947. évi szeptember 10-i törvény, amely meghatározta a szövetkezetet és kinyilvánította a szövetkezeti alapelveket. A korabeli fogalmi meghatározás a Conseil d'État 1945. október 21-i ülésén elfogadásra kerülteken alapul, a következők szerint „*A szövetkezetek olyan társaságok (genus proximum), amelyeknek legfőbb célja tagjaik javára és azok közreműködésével bizonyos termékek és szolgáltatások árát leszállítani olyan módon, hogy magukra vállalják azoknak a vállalkozóknak vagy közvetítőknak funkcióit, akiknek javadalmazása különben megterhelné ezt az árat.*”³¹ Az

²⁹ A szabályozás fejlődéstörténetére lásd: David Hiez: *Chapter 17. France*, In.: Dante Cracogna, Antonio Fici, Hagen Henrý (szerk.): *International Handbook of Cooperative Law*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2013, 393.-395. o.; Kuncz Ödön: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 308-327. o.

³⁰ A francia agrárium kereteire lásd például: Kreuzer, Karl F.: *Agrarrecht in Europa, Droit Agraire en Europe, Agricultural Law in Europe, Schriftenreihe des Instituts für Landwirtschaftsrecht der Universität Göttingen*, Band 27, 1983, 81-176.o.; Dávid Csaba: *Szövetkezés – a francia élelmiszergazdaságban*, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998/1. szám; lásd tovább: Süveges Márta: *A tőkeképzés jogi eszközei a francia mezőgazdasági szövetkezetekben*, Szövetkezés, 1992/1-2. szám, XIII. évfolyam, 85-110.o., lásd tovább: Nagy László: *A szövetkezetek kialakulása és fejlődése*, In.: Domé Györgyné, Veres József: *Szövetkezeti jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, különösen 18.o. A szindikátusra lásd tovább: Lásd erre: Domé-Benkő-Hegedüs-Nagy-Veres: *Szövetkezeti jog*, Budapest, 1988, 18.o., valamint Bajtaj Péterné: *Szövetkezetek az Európai Unióban*, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998. II. szám, 79-94.o., különösen: 82.o., 93.o.

³¹ Kuncz Ödön: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 308-327. o.

agrárszövetkezetekre irányadó speciális szabályokat az 1972. június 27-i mezőgazdasági szövetkezetekre és egyesületeikre vonatkozó törvény vezette be a francia jogba.³² Az agrárszövetkezetek speciális szabályaira hatályosan a „*Code rural et de la pêche maritime*”, azaz a vidékre és a tengeri halászatra irányadó kódexet kell alkalmazni, mégpedig annak L. 521-1-től L. 528-1. és az R. 528.1.- től R. 528-10-ig tartó szakaszait, háttérjogszabályként pedig a francia Polgári Törvénykönyv, a „*Code Civil*” vonatkozó szabályait.³³

3. Az agrárszövetkezetek hatályos magyar szabályozásáról

A hatályos magyar szövetkezeti jogban a szövetkezetekre az agrárszövetkezetek tekintetében többlépcsős szabályozás érvényesül. Alkalmazni kell az agrárszövetkezetekre a „*Polgári Törvénykönyvről*” szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.). Harmadik Könyv „*A Jogi személy*”-re irányadó általános rendelkezéseket és a Negyedik rész, „*Szövetkezet*” –re vonatkozó szabályokat. Irányadó továbbá az agrárszövetkezetekre „*A szövetkezetekről*” szóló 2006. évi X. törvény (a továbbiakban: Sztv.) „*A Polgári Törvénykönyvhöz kapcsolódó rendelkezések*” megjelölésű I. Fejezete is, amely a Ptk. szövetkezetre vonatkozó rendelkezéseit egészíti ki további általános szabályokkal, minden szövetkezeti típusra kiterjedően. A kifejezetten az agrárszövetkezeteket érintő speciális szabályokat pedig az Sztv. II. fejezetének „*Agrárgazdasági szövetkezet*” címmel rendelkező 4. pontja tartalmazza.

Az agrárgazdasági szövetkezet, mint speciális szövetkezeti típus fogalma tekintetében a Ptk. 3:325.§ -ában rögzített szövetkezeti fogalom kiindulópontként szolgál. A Ptk. szövetkezeti fogalmára építkezve, az abban foglaltaknak megfelelően határozza meg az Sztv. az agrárgazdasági szövetkezet, mint speciális szövetkezet definícióját. Az agrárszövetkezet, amely nagyon erős sajátosságokkal rendelkezik, miként az a korábbi elemzési részekből is kiderül, speciális szabályok lefektetését igényli, amelyek természetesen harmonizálnak a szövetkezeti forma általános szabályaival. Az Sztv. 22. §-a az agrárgazdasági szövetkezet fogalmát a következők szerint határozza meg: „22. § (1) Az agrárgazdasági szövetkezet a mező- vagy erdőgazdasági, valamint élelmiszeripari ágazatban fő- és kiegészítő tevékenységet folytató szövetkezet, amely fő tevékenységként a) tagjai tevékenységét előmozdító jelleggel tagjai számára - azok elsődleges agrárgazdasági termeléséhez, termékeinek piacra juttatásához - szolgáltatásokat nyújt, vagy tevékenységet folytat, amelynek során aa) a termeléshez szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését, a termés közös értékesítését szervezi; ab) a termés tárolását, feldolgozását végzi; ac) a termeléshez, illetve a feldolgozáshoz kapcsolódó gépi szolgáltatásokat nyújt; b) termelő jelleggel tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét hasznosítva agrárgazdasági termelést folytat.”

A törvényi meghatározást tekintve ki kell emelni, hogy a magyar jogalkotó álláspontunk szerint helyesen az agrárgazdasági szövetkezet megjelölést, mint

³² Lásd erre: Dávid Csaba: *Szövetkezés – a francia élelmiszergazdaságban*, i.m.

³³ Lásd erre: David Hiez: *Chapter 17. France*, 398-399. o.

gyűjtőfogalom rögzíti. Ez nagyon is megfelel annak a sokszínű agráriumnak, amely a magyar térséget jellemzi, mert a definíció alapján számos agráriumbeli terület érintettjei előtt, tevékenységük alapján, amely széles spektrumban került rögzítésre - megnyílik a lehetőség az agrárszövetkezet alapítására. *A magyar jogalkotó tehát a magyar agrárium teljes vertikumára helyezi a hangsúlyt a fogalom megalkotása során.*

Az agrárgazdasági szövetkezetekre vonatkozó speciális szabályok körében ki kell emelni az Sztv. 22.§ (3) bekezdésében rögzített működési alapot, valamint külön érdemes szólni a tag kizárására vonatkozó speciális rendelkezésekről. Az irányadó szabályozás értelmében az agrárgazdasági szövetkezeteknek kötelező alapszabályi szinten egy speciális alapot létrehoznia és annak részletszabályait lefektetni. Álláspontunk szerint tisztázandó kérdés lenne a jogalkotó pontos szándéka az egyébként helyeselhető alapképzéssel és annak felöltésével kapcsolatban. Vélelmezhető, hogy az agrárgazdasági szövetkezet számára az alap egy stabilitást hivatott biztosítani, mint egy rendelkezésre álló, fix vagyonelem. A jogalkalmazást tekintve jogbizonytalanságba hajlik az alap kérdése, mert a jogalkotó nem határozza meg a működési alap célját, jogi természetét és felhasználásának jogcímeit sem.

A tag kizárására vonatkozóan az a speciális szabály irányadó³⁴, amely szerint az agrárgazdasági szövetkezet súlyos érdeksérelmének kell tekinteni azt az esetet, ha a tagnak a kizárása iránti kereset megindítására okot adó tevékenysége vagy mulasztása az Európai Unió vagy a költségvetés által finanszírozott támogatásnak az agrárgazdasági szövetkezet általi igénybevételét hiúsítja meg vagy pedig az igénybe vételét veszélyezteti. Amennyiben az agrárgazdasági szövetkezet a kizárást a fenti okból kezdeményezte, a bíróság soron kívül határoz a tag tagsági jogainak felfüggesztéséről, nyomatékot adva a tag kizárására irányuló, e tartalmú speciális szabályoknak.

Záró gondolat

A dolgozat áttekintése nyilvánvalóvá teszi, hogy az agrárszövetkezetek korszakokat átívelően hatékonyságot és eredményességet mutatnak, képesek segítséget nyújtani a gazdaságokban és társadalmakban aktuálisan felmerülő problémákra, ezért a szabályozás speciális szabályokkal feltétlenül továbbfejlesztendő a magyar szövetkezeti jog területén is.

Irodalomjegyzék

- Bajtay Péterné: Szövetkezetek az Európai Unióban, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998. II. szám
- Bak Klára: Az agrárszövetkezetről, mint az agrárvállalkozások meghatározó formájáról; In: Menyhárd, Attila; Varga, István (szerk.) 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év

³⁴ Sztv. 24.§ (1) bekezdés

- konferenciasorozatának tanulmányai (I.-II. kötet) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018
- Johnston Birchall: *The international co-operative movement*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1997.
 - Johnston Birchall, Lou Hammond Ketilson: *Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis*, Sustainable Enterprise Programme, International Labour Organization, 2009; Interneten elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf
 - Bobvos Pál: *Szövetkezeti jog, A Polgári Törvénykönyv alapján, Egyetemi jegyzet*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016
 - *Cooperatives Europe: The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015*, a jelentés interneten elérhető: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>
 - Czettler Jenő-Ihrig Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*, Budapest, Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1926.
 - Csák Csilla: *Az agrárfinanszírozás intézményrendszerének nemzetközi modelljei*, Szövetkezés 2001/2. XXII. évfolyam
 - Dávid Csaba: *Szövetkezés – a francia élelmiszergazdaságban*, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998/1. szám;
 - Domé-Benkő-Hegedüs-Nagy-Veres: *Szövetkezeti jog*, Budapest, 1988
 - Domé Györgyné: *A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője*, Tanulmányok Veres József egyetemi tanár 70. születésnapjára Szeged, 1999. /Acta Jur. et Pol./;
 - Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO): *Agricultural Cooperatives – Key to Feeding the World*, 2012 World Food Day celebration report, 2013 Bangkok, Thailand, 2013 ISBN 978-92-5-107580-0, interneten elérhető: <https://www.fao.org/3/i3191e/i3191e00.pdf>
 - David Hiez: Chapter 17. France, In.: Dante Cracogna, Antonio Fici, Hagen Henry (szerk.): *International Handbook of Cooperative Law*, Springer- Verlag Berlin Heidelberg, 2013
 - International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC) „Szociális Gazdaság az Európai Unióban” (2012 tanulmány). A tanulmány elérhető: <https://docplayer.hu/270840-A-szocialis-gazdasag-az-europai-unioban.html>
 - Kuncz Ödön: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941
 - Kuncz Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*, In.: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941;
 - Kreuzer, Karl F.: *Agrarrecht in Europa, Droit Agraire en Europe*, Agricultural Law in Europe, Schriftenreihe des Instituts für Landwirtschaftsrecht der Universität Göttingen, Band 27, 1983

- Laczó Ferenc: Szövetkezeti típusok és formák a piacgazdaságokban, Szövetkezés, 1995/2., XVI. évfolyam
 - Nagy László: A szövetkezetek kialakulása és fejlődése, In.: Domé Györgyné, Veres József: Szövetkezeti jog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1988
 - Prugberger Tamás: Kritikai észrevételek az egységes szövetkezeti törvény koncepciójához, Szövetkezés, XXVI. évfolyam, 2005/1. szám
 - Prugberger Tamás: Tagsági megállapodások a szövetkezetekben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979
 - Réti Mária: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, Eötvös Kiadó, 2013
 - Réti Mária: A szövetkezeti forma jelentőségéről az uniós jogban, aktuális nemzetközi tendenciáiról, alkotmányjogi alapok az európai jogrendszerek szövetkezeti jogában; Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- És Jogtudományi Karának Folyóirata, 12: 2. Különszám, 2017
 - Réti Mária: Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről, Szövetkezés, 2012/1-2. szám
 - Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ), Szövetkezetek és Társadalmi Vállalkozások Európai Kutatóintézete (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises; EURICSE): Exploring the Cooperative Economy, 2018. Elérhető angol nyelven: <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2018-printx50-227290600.pdf>)
-
-

Elméletek a bírói jogalkotás és/vagy jogalkalmazás kérdéseiről

Román Róbert*

A korlátozott precedensrendszer alapját képező elvi és elméleti alapok nem marginálisak abból a szempontból, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás egységét miként lehet a legoptimálisabban megvalósítani. Ebben a tekintetben három szerző, Kelsen, Hart és Dworkin elméleti munkássága, ami relevánsnak tekinthető a jogelméleti szerzők közül, és akiknek hazai hatása sem kérdőjelezhető meg. A három szerző mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás aspektusában érdemi megállapításokat tett.

Kulcsszavak: jogalkotás, bírászkodás, törvényhozás, bírói gyakorlat, jogi esetek

Theories on issues of judicial legislation and/or the application of law

The principle and theoretical foundations that form the basis of the limited precedent system are not marginal from the point of view of how the unity of legislation and law application can be most optimally implemented. In this regard, there are three authors, Kelsen, Hart and Dworkin, whose theoretical work can be considered relevant among the authors of legal theory, and their domestic influence cannot be questioned. The three authors made substantive findings both in terms of legislation and law application.

Keywords: legislation, arbitration, judicial practice, legal cases

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2025>

Bevezetés

Általánosságban megállapítható, hogy a bírászkodás és a jogalkotás közötti kapcsolat fokozatos és hosszú történelmi hagyományokra tekint vissza. A bírászkodás jogalakító szerepe általánosságban elismert, ezt egyaránt példázhatja a Kúria működése is, utóbbi tekintetében utalva Magyarország Alaptörvényének nyolcadik módosítására, mely egyértelműen rögzíti a korlátozott precedensrendszert¹. A jogalkotó, jogalakító jelentősége kiviláglik, jogként bármi kimondható, de csak az érvényesíthető, amit a bíróságok érvényesíteni hajlandóak. A jog formális forrásai között lehet realizálni a bírói jogot, ami általános érvényességű normák rendezett összességét jelenti egyértelműen rögzített tartalommal. A bírói

* Ügyvéd, egyetemi docens, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtan Tanszék.

¹ Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés

jogalkotás terméke jobban kötődik az esethez, alacsonyabb elvontsági szinten határozható meg, mint a jogalkotásé, de árnyaltabb és hajlékonyabb, az ügyre vonatkozó precedenst az alkalmazás során a precedensek tömegéből a megkülönböztetések módszerével lehet meghatározni. Az alábbiakban három elméleti megközelítés exponálására kerül sor ezen témakörből.

1. Kelsen, a normatív

Hans Kelsen álláspontja szerint a jog normákból áll, a jog elméletének is ebből eredően normatannak kell lennie, és a tárgyi értelemben vett jogról kell szólnia. Kelsen Tiszta Jogtanának alapvető része a bírói jogalkotás is. A generális normát az egyedi esetre alkalmazni kell, meg kell nézni, hogy a tényállás egyezik-e a leírtakkal, továbbá a normához csatolt szankciónak is érvényt kell szerezni. Szükség van individualizálódásra, ezt végzi a bírói ítélet. Az ítélet nem deklaratív jellegű, mint azt a jogalkalmazás vagy a jogszolgáltatás kifejezések sugallják, hanem konstitutív, vagyis jogalkotás. Az individuális norma lényege, hogy érvényessége csak a konkrét esetre korlátozott, szemben a generális szabályokkal, melyek általános érvényűek. Utóbbit törvényhozásnak szokás tekinteni. A bírói ítéletek, mint minden individuális norma, egy generális normára vezethetők vissza.²

Az általános normáknak ahhoz, hogy egyáltalán értelmet nyerjenek, egyediesítésre van szükségük. Meg kell állapítani, hogy in concreto fennforog-e a tényállás, melyet az általános norma in abstracto meghatároz³, és ezután erre a konkrét esetre kell azt alkalmazni. Ezt végzi el a bírói ítélet, ez a funkciója a jogszolgáltatásnak vagy bírói hatalomnak. Ez a funkció egyáltalán nem pusztán deklaratív jellegű, amint azt a jogszolgáltatás vagy jogalkalmazás terminusa mutatja, és az elmélet is olykor feltételezi, mintha a bírói aktus szerepe csakis a törvényben, azaz az általános normában máris készen található jog kimondása vagy megtalálása lenne. Az úgynevezett jogszolgáltatás funkciója konstitutív: jogalkotás a szó szoros értelmében. Mert mindaz, hogy egyáltalán fennforog egy konkrét tényállás, egy sajátos jogkövetkezménnyel össze kell kapcsolni, mégpedig az is alátámasztja, hogy ez a konkrét jogkövetkezménnyel össze is kapcsolódik, azonban ezt csak a bírói ítélet hozza létre.⁴

A jogrend lépcsőzetes felépítésének felismerése mutatja, hogy egyrészt a jogteremtés vagy jogalkotás, másrészt a jog végrehajtása vagy jogalkalmazás közötti ellentét egyáltalán nem olyan abszolút jellegű, mint ahogyan a hagyományos jogelmélet ezt felfogja. A legtöbb jogi aktus egyszerre jogalkotó és jogalkalmazó is. Ezek mindegyikével egy magasabb fokú normát alkalmaznak és egy alacsonyabb fokú normát hoznak létre. Álláspontja szerint a jogügyletet nem szabad aktusként szembeállítani a törvényhozással mint jogalkotással, mert a törvényhozás éppen úgy, mint a jogügylet, egyidejűleg jogalkotás és jogalkalmazás.⁵ „A jogász érthetőleg nem

² Mezei Péter: A bírák szerepe a jogrendszerben. Jogelméleti Szemle 2002/3. szám.

³ Kelsen, Hans: Tiszta jogtan. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2001. 44. old.

⁴ Kelsen: Im. Uo.

⁵ Kelsen Im. 46. old.

szívesen mond le arról, hogy higgye és másokkal is elhitesse: tudományának birtokában feleletet tud adni arra a kérdésre, hogy miként oldandóak meg helyesen a társadalmon belüli érdekkonfliktusok, s mivel a jogot feltárja, arra is hivatott, hogy tartalmilag is alakítsa, és a jogalkotás befolyásolására irányuló törekvésében a társadalom egyszerű technikusat meghaladó előjogai vannak. A jogi normák rendszere tele van hézagokkal, homályosságokkal és ellentmondásokkal, ami természetesen nem csorbítja a jogrendszer autoritását, sőt valójában annak funkcionalitását sem érinti.”⁶

Kelsen ugyan élete vége felé a Tiszta Jogtan új kiadásában már másképp közelíti meg a ezen kérdést is, azonban mindenképpen tartható azon megállapítás, hogy „Kelsen ugyanazt a művet írta egész életében, így akaratelméleti fordulatával nem elméletet váltott, hanem nézőpontot egyazon elméleten belül”⁷. A kelseni alapmű hatása a kérdésben megkérdőjelezhetetlen.⁸

2. Hart, az alap

Herbert Hart jogelmélete a szabályok aspektusában megkülönböztet elsődleges és másodlagos szabályokat. A témánk szempontjából a másodlagos szabályoknak van jelentősége, melyen belül Hart rögzíti a változtatási szabályra, az ítélkezési szabályra és az elismerésre vonatkozó elméleti okfejtését. A változtatási szabály vonatkozásában másodlagos szabályként megadja arra vonatkozóan a felhatalmazást, hogy bizonyos személyek vagy testületek meghatározott eljárások mellett szabályanyagokat alakítsanak ki.⁹ Az ilyen struktúra álláspontja szerint kevésbé lenne hatékony, ezért szükség van az úgynevezett ítélkezési szabályokra is, amely „bizonyos személyeket felhatalmaz arra, hogy hivatalos érvénnyel eldöntsék, megsértették-e egy adott esetben valamely elsődleges szabályt, és ha igen, akkor ez milyen következményeket von maga után.” Hart elképzelése és elméleti álláspontja szerint azt, hogy melyek azok a szabályok, amelyek egy rendszer részét képezik, és melyek azok, amelyek nem képezik a részét, ergo, hogy mely szabályokra lehet jogként hivatkozni, és mely szabályokra nem, azt az úgynevezett elismerési szabály adja meg, pontosabban ennek a kritériumait, amelyek a szabályrendszer részeként „kvalifikálnak bizonyos normákat”.¹⁰

Az általánosan megfogalmazott szabály Hart elméletében a nyelvezetéből eredően olyan bizonytalan útmutatást nyújt, mint a hivatalos példa. Ilyenkor

⁶ Szabó Miklós: Hans Kelsen esete a normalogikával. *Világosság*. 2005/10. szám. 77. old.

⁷ Szabó Miklós: *Im.* 80. old.

⁸ „A jogi apparátus kifejlődésének magasrendű formáiban annyira szétágazó, egymást kiegészítő szabályrendszer határozza meg valamely jogi aktus érvényességének kritériumait, hogy ezt az öntörvényű érvényességet hatékonyan semmiféle jupon kívüli erkölcsi megítélés meg nem támadhatja. És ha ez a jupon kívüli megítélés jupon kívüli értékítéletek köntösét ölti magára, akkor az egyenlőtlen versenyben eleve háttérbe szorul.” BIBÓ István: *Etika és büntetőjog*. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. I. kötet. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1986. 178. old.

⁹ Bódig Máttyás: Herbert Hart. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004. 251. old.

¹⁰ Bódig: *Im.* 252. old.

megszűnik az az érzés, hogy a szabályok nyelvezete képessé tehet valakit arra, hogy kiválassza a felismerhető eseteket és a helyes magatartások meghatározása nem tekinthető egyszerű következtetés kérdésének. Álláspontja szerint itt arról van szó, hogy a szabály nyelvezete csak egy hivatalos példát jelöl ki, általában és nevezetesen azt, ami az egyértelmű esetet jelenti. Ez úgy alkalmazható, véli Hart, mint a precedens, noha a szabály nyelvezete a precedensnél tartósabban és szigorúbban behatárolja a figyelmet követő vonásokat. Egy bizonytalanak tűnő esetben csak annyit lehet tenni, hogy – mint ahogy a precedens alkalmazója is – megvizsgálja, hogy az az eset, ami előtte áll, az hasonlít-e „lényeges” szempontból az egyértelmű esetre. A jogszabályok tekintetében a hasonlóság releváns voltának és közelségének azok a kritériumai, hogy a jogrendszer egészén átívelő számos összetett tényezőből és a szabálynak tulajdonítható céltól függenek. „Akár a precedenst, akár a törvényhozási termékeket választjuk ki a magatartásminták közlésére, azok egy meghatározott ponton túl, ahol már alkalmazásuk kérdésessé válik, meghatározatlannak bizonyulnak. Mindkettőre az lesz jellemző, hogy nyitott szövedéknek nevezzük el.”¹¹

A törvényhozás kapcsán úgy vázolta eddig Hart, mint az emberi nyelv általános vonását, a ténykérdésekkel kapcsolatos közlések minden formájában a határesetek bizonytalansága „az az ár, amit az általános osztályozó kifejezések használatáért fizetnünk kell”.¹² Amikor úgy akarunk szabályozni valamilyen tevékenységterületet, hogy az alkalmazandó általános mintákhoz meghatározott alkalmakkor ne kelljen további hivatalos útmutatást adni, akkor a harti álláspont szerint mindig két nehézséggel kell megküzdeni. Az egyik nehézség a tudás viszonylagossága, a másik pedig a bizonytalanság viszonylagossága. Amennyiben a világban véges számú lehetőségi faktor állna fenn, ami lehetővé tenné, hogy megismerjük ezeket a vonásokat, és azoknak valamennyi lehetséges variánsát és kombinációját, akkor előre lehetne rendelkezni valamennyi lehetőségről. Akkor lehetne olyan szabályokat alkotni, amelyeknek alkalmazása egy-egy meghatározott esetben sosem igényel további választást. Ez a harti vélekedés mindenképpen azt támasztja alá, hogy a törvényhozó mindenre kiterjedően, előre, általánosságban, az életviszonyokat általánosságban kezelve nem tud olyan szabályozást adni, amely a való világ komplexitása miatt minden egyes területet totálisan lefedne. Az előrelátás képességének a hiánya ugyancsak magában hordozza a céloknak a viszonylagos meghatározatlanságát, ami az jelenti, hogy a jövőben is kialakulhatnak olyan esetek, amelyekkel a jogalkotó aktuálisan nem számolt, vagy nem számolhatott. Az előre nem látott esetek vonatkozásában az is felmerülhet, hogy különböző érdekek versenghetnek egymással. Ennek során határozottabbá lehet tenni az eredeti célokat, tisztázni lehet egy-egy kérdést, hogy az adott szabálynak a céljai szempontjából a szavak általánosságban mit is jelentenek. Mindezt Hart a konceptualista felfogásnak a terhére rója, azon belül is azt, hogy automatikusan mindent a szabály hatálya alá sorol be, ami annyit jelent, hogy bizonyosságot és kiszámíthatóságot úgy generálhatunk, hogyha azt jelentjük ki, hogy minden jövőbeli

¹¹ Hart, H.L.A.: A jog nyitott szövedéke. In: Varga Csaba (szerk.): Szövegek a jogi gondolkodás paradigmáinak tanulmányozásához. Budapest: Osiris Kiadó, 1997. 92. old.

¹² Hart: Im. 93. old.

esetet ismerünk. Ez pedig nyilván előzetesen nem lehetséges.

Két társadalmi szükséglet ütközik minden rendszerben Hart álláspontja szerint, az egyik az, hogy legyenek bizonyos szabályok, amelyeket a „magánemberek” biztonságosan tudnak alkalmazni a mindennapi életviszonyaik során, a másik pedig az a szükséglet, hogy körültekintő hivatalos döntés számára nyitva maradjanak azok a kérdések, amiket csak akkor lehet helyesen megítélni és megoldani, amikor egy meghatározott esetben felvetődnek. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy kellően általánosan kell fogalmazni – a megfelelő precizitás mellett – a szabályok megalkotása során. Hart véleménye az, hogy bizonyos jogrendszerekben előfordulhat, hogy túl sok áldozatot hoznak a bizonyosság érdekében, és hogy a törvényeknek vagy a precedenseknek az értelmezése túl formális.¹³ Más rendszerekben vagy más időszakokban előfordulhat, hogy a bíróságok túl sok dolgot kezelnek úgy, mint ami mindig nyitott, vagy a precedensekben felülvizsgálható, és nem nagyon tisztelik azokat a korlátokat, amiket a törvényhozói szöveg kijelöl, annak ellenére, hogy álláspontja szerint ez is nyitott szövedék. Két végletet rögzít itt Hart, az egyik véglet az, hogy hajlamos arra, hogy semmibe vegye, míg a másik véglet, hogy eltúlozza a jogszabályoknak a bizonytalanságát. Az egyedi esetek kapcsán kifejti, hogy annyira változatosak lehetnek, hogy a törvényhozónak nem célszerű előre megfogalmazni olyan egységes szabályokat, amelyeket minden további hivatalos útmutatás nélkül kell alkalmazni az egyes esetekben. A törvényhozás általános előírásokat fogalmaz meg, nagyon általános előírásokat, és feladattal bíz meg egyéb testületeket, hogy igazítsa hozzá az egyéb szabályokat az adott szakterületén belül. Itt nyilván elsősorban a törvényi és rendeleti jogalkotás közötti viszonyra utal. Az egyedi esetek mellett léteznek olyan területek is, ahol a szabályozandó tér olyan, hogy nem lehet meghatározni és egy egyszerű szabály alá rendelni a sajátos tevékenységeknek a körét, amelyből a közös jellemzők könnyen felismerhetők lennének. A jog itt arra építhet Hart állásfoglalása alapján, hogy a józan ítélőképesség mit tart ésszerűnek. Ez a módszer a bírósági felülvizsgálat mellett az egyénre bízta a feladatot, hogy mérlegeljék a különböző igényeket, és itt az egyénektől azt várja el a jog, hogy már azelőtt igazodjanak egy változó tartalmú előíráshoz, mielőtt azt akár hivatalosan megállapítanák, és csak „ex post facto” tudják meg a bíróságtól, hogy megsértették-e lényegében azokat. Hart itt is közlekedési példával él, azt hozza fel, hogy a gépkocsivezető vonatkozásában a közlekedés során a kellő gondosság tanúsítása lényegében mit jelent és mit tartalmaz.¹⁴

Hart álláspontja szerint vannak olyan szabályok, amelyek csak jelentésük határterületein nyitott szövedékűek. Ezeket az jellemzi, hogy néhány jól megkülönböztethető magatartást, eseményt vagy állapotot, mint elkerülendő vagy előidézendő dolgot olyan fontosnak tartunk, hogy kevés velünk együtt járó körülmény ösztönöz bennünket az eltérő megítélésre. Erre Hart az emberölés példáját hozza fel.

A precedenseknek a jogi érvényesség kritériumaként történő elismerése mást jelent a különböző jogrendszerekben és nemcsak térben, de időben is fennáll ez a

¹³ Hart: Im. 95. old.

¹⁴ Hart: Im. uo.

különbözőség. Az angolszász jogelméletben az elmélet a ratio decidendi-t helyezi a középpontba, és ez is alátámasztja azonban a nyitott szövedék területét és az azon belüli alkotó jellegű bírói tevékenységet. A precedens ellentétpárokat generál a harti elméletben.

A jogalkotói tevékenység e két formájától eltekintve, melyeket a precedens kötelező ereje nem zár ki, egy olyan szabálytömeg keletkezett az angolszász struktúrában, mint amely szabálytömeg a kontinentális jogrendszerben az írott jogi normák útján.

A harti álláspont szerint a jognak a nyitott szövedéke azt jelenti, hogy az előforduló magatartásoknak vannak olyan területei, ahol bizonyos szegmensek kialakítása a bírókra irányul és ezt rájuk kell hagyni, mert a körülményeknek a függvényében esetről esetre tudják megteremteni a változó súlyú és különböző érdekek közötti egyensúlyt. A jog élete nagymértékben attól függ, hogy mind a bírákat, mind a magánszemélyeket jól meghatározott szabályok irányítsák, és ezek a változó tartalmú általános előírásoktól eltérően nem kívánnak minden esetben új ítéletet. Akár írott jogból, akár a precedensekben kifejezett jogelvekből indulunk ki, a szabálynak az egyedi esetre való alkalmazásánál bizonytalanságok vetődhetnek fel. A határterületeken – a normák határterületein –, valamint a precedensek elmélete által nyitva hagyott területeken a bíróságok teljesítik azt a szabályalkotó feladatot, amit a változó tartalmú mércék kimunkálása során az igazgatási területek egyébként ellátnak. Tehát itt Hart lényegében azt fejt ki, hogy amit a kontinentális rendszerben a szabályok pontosítása végett a törvényhozás mellett elvégez az igazgatás rendeletalkotási úton, addig az angolszász jogi struktúrában a precedenseknek a kimunkálása látja el ezt a feladatot. Az angol struktúrában és elsősorban Angliában a formák sok esetben háttérbe szorítják ezt a tény, ugyanis – állítja Hart – a bíróságok gyakran tagadják, hogy ilyen alakító szerepük lenne, és azt állítják, hogy a törvényhozói szándék vezérli őket, és a létező jognak a megtalálására hivatottak.¹⁵

„Amennyiben a jog semmilyen irányban nem jelöli ki egyértelműen a döntést, s ennek megfelelően részben meghatározatlan vagy hiányos. Ha az ilyen esetekben a bíró döntenie akar, és nem akarja Bentham egykori javaslatát követve kinyilvánítani hatásköre hiányát vagy a törvényhozóra hárítani a létező jog által nem szabályozott kérdés eldöntését, akkor élnie kell mérlegelési szabadságával és ahelyett, hogy pusztán a létező jogot alkalmazná, meg kell alkotnia az ügyre vonatkozó jogot.”¹⁶

3. Dworkin, a megkerülhetetlen

Ronald Dworkin elméletében mindenképpen lényeges és fontos a bírói jognak a szerepe. Álláspontja szerint a jogvitákban a bírák feladata, hogy az előzetesen meglévő jogokról döntsenek. Amennyiben valamilyen „nehéz eset” kerül a bírák elé, akkor úgy érvelnek, mint hogyha már meglévő jogot alkalmaznának, nem pedig új jogot alkotnának. Az Elmer-ügy kapcsán is kifejti, hogy a bírák nem azon vitatkoznak, hogy milyenek kellene lennie a jognak, hanem azon, hogy mit mond a jog. Vagyis

¹⁵ Hart: Im. 100. old.

¹⁶ Hart, H.L.A. : A jog fogalma. Budapest: Osiris Kiadó, 1995,313.old.

álláspontja szerint a bírának szabad diszkréciója, illetőleg mérlegelési joga van arra, hogy az esetet úgy döntsék el, ahogyan ők azt a legjobbnak látják.¹⁷ A „nehéz esetek” azt exponálják, hogy a bírák nem csupán annyiban nem értenek egyet, hogy maga a jog mit mond ki, hanem abban sem, hogy mi számít jognak.¹⁸

Amikor a bírák úgymond „nehéz esetekkel” találkoznak és ilyenekkel kerülnek szembe, akkor az elméleteket kiterjesztik, és megpróbálják amennyire csak lehet az általános gyakorlat általuk legjobban tartott értelmezésével összhangban eldönteni a jogvitát.¹⁹ Dworkin azt állítja, hogy amikor két bíró nem ért egyet abban, hogy hogyan kell értelmezni a törvényeket, akkor rendszerint az ítélkezési gyakorlatnak legjobb általános értelmezésével kapcsolatos mélyebb egyet nem értésük tükröződik ilyenkor, és arra vonatkozik mindez, hogy a gyakorlatot melyik leírás tünteti fel a legjobb színben a politikai moralitás szempontjából. Ilyenkor a peres felekkel együtt küzdenek ezek az értelmezési lehetőségek a bíróságon. Dworkin azt mondja, hogy mind a törvényhozás, mind pedig a precedensek a jogban kitüntetett helyet, szerepet foglalnak el, és választ kell adniuk minden olyan kérdésre, hogy a törvények, illetőleg a precedensek miért is igazolhatják önmagukban az állami hatalomnak a későbbi alkalmazását.²⁰ A jogot, mint társadalmi gyakorlatot nem írhatjuk le feltáró és megvilágító módon anélkül, hogy szembenéznénk azzal, amit én a jelentés kérdésének neveztem.²¹

Dworkin alapvetően a bírósági gyakorlati anyagából meríti a jogelméleti problémakörét. Egy olyan ítélkezés-elméletre következtet, amelyben nem lehet a jog által eleve elrendelt döntésekről beszélni az olyan esetekben, melyekre vonatkozóan a bírói gyakorlatot reprezentáló konvenció még nem alakult ki, és nem lehet azt mondani sem, hogy néha kifejezetten jogi indokok lehetnek arra, hogy eltérjünk a megállapított gyakorlattól.²² Ez az állítása Hartnak a nyitott szövedékre vonatkozó tanításában is megjelenik tulajdonképpen akként, hogy a jog úgynevezett „belső erkölcs” összefér a nagy méltánytalansággal is.²³ Amikor a bírók azt fontolják meg,

¹⁷ Gyórfi Tamás: Ronald Dworkin. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004. 263–264. old.

¹⁸ Lásd: Takács Péter: *Nehéz jogi esetek. Jogelmélet és jogászai érvelés*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2000. Ezen belül különösen: A „nehéz jogi esetek” kapcsán azt, hogy egy mikori jogszabályt lehet egyáltalán hatályosnak tekinteni, a Schumacher Schumacher ellen ügyben (62–72. old.), a szó szerinti értelmezés és a jogalkotói akarat ellenpontja a Szó és szándék című eset (197–201. old.), a jogi minősítés nehézségei a Többrendbeli és folytatólagos című eset (215–218. old.), az általános jogelvek, illetőleg a speciális szabályok alkalmazásának bírói nehézségeire az Együttműködés című jogeset utal. (222–225. old.) A tények és az alkalmazandó jogszabályok szelekciója viszonyában a Lex specialis... című jogeset (225–229. old.), míg a szellemi alkotás és annak tulajdonjogának elméleti kérdéseit a Graffiti című jogeset szemlélteti. (116–121. old.)

¹⁹ Ronald Dworkin: A jogelmélet és a jelentés problémája. In: Bódig Mátyás-Gyórfi Tamás-Szabó Miklós (szerk.): *A Hart utáni jogelmélet alapproblémái*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004. 164–169. old.

²⁰ *Im.Uo.*

²¹ *Im.* 173. old.

²² Bódig Mátyás: A jogpozitivizmus: Egy jogelméleti módszertani szempontú elemzés. *Jogelméleti Szemle*. 2004/1. szám.

²³ Hart akként kritizálja a dworkini jogértelmezést, hogy álláspontja szerint Dworkin mindig úgy gondol a jogra, vagy legalábbis az angolszász jogrendszerre, ami egyrészt áll egy világosan lefektetett jogi gyakorlatból, törvényhozási aktusokat és bírói döntéseket is tartalmazva, illetve másrészt áll az elveknek egy koherens és konzisztens készletét tartalmazó készletből, amelyek magyarázzák a jogot, előbbi explicit, utóbbit pedig implicit résznek nevezi el. Az képezi azoknak a jogi mércéknek a tárházát,

hogy egy adott esetben mit is követel tőlük meg a jog, akkor túlnyúlnak egy kialakított bírói gyakorlaton, és amikor jogi megfontolásokra hivatkozva változtatnak a gyakorlaton, akkor is lényegében ezt teszik. Dworkin leszögezi, hogy amit a szabályok tartalmaznak, azok a jog tartalmát teljesen nem merítik ki. Azonban az erős diszkréció ő tulajdonképpen elutasítja, ami annyiban más, mint a gyenge diszkréció, hogy a bíró nem olyan lehetőségek közül próbál választani, amelyeket maga a jog kínál fel a számára. Dworkin az erős diszkrécióról azt mondja, hogy ezt a bírók azért nem gyakorolhatják, mert ezt nem is kell tulajdonképpen gyakorolniuk. A bíróságok az erős diszkréció alkalmazásával kizárólag akkor dönthetnének, hogyha a jog bizonyos tekintetben határozatlannak aposztrofálható. Ebben az esetben ugyanis a jogi érvelés nem képes bizonyos válaszokat helyesként igazolni. Tehát ahol erős diszkréciót kellene gyakorolni, ott a jog határozatlan. A jog viszont Dworkin álláspontja szerint sosem lehet határozatlan. Lehetnek esetek, amikor egy bizonyos bizonytalanság áll fenn, amikor nehezen lehet megoldani egy jogi problémát, esetleg a képességeinket is meghaladja, de ez nem a jog határozatlanságából ered, hanem erre a „helyes választ” kell megadni. Dworkin álláspontja szerint, amit a bíróságok tesznek, az nem adja vissza a jogi gyakorlatnak a komplexitását, erre különböző jogeseteket hoz fel elméleti munkásságában²⁴. A dworkini álláspont szerint a bírók tényleges tevékenysége megoszlik a jogalkalmazás és a jogalkotás között. A konvencionális meghatározottság az alkalmazói funkcióban érvényesül, akkor azonban nem, amikor a bírák jogot alkotnak. A különbségtevés ebből a szempontból álláspontja szerint mindenképpen fontos. Ugyanis a jog nem tanácsot ad a bírónak arról, hogy hogyan kellene eldöntenie egy esetet, hanem kötelességévé is teszi, hogy bizonyos normatív mércéket, bizonyos normákat kikényszerítsenek. A bírói kötelezettség alapja egy konvencióban áll, azonban a bírónak valójában az a kötelessége, hogy a jogot követve döntsön, nem pedig, hogy általánosságban döntsön. A dworkini elméletben a jog természetével kapcsolatos kérdés azért fontos, mert a jogi eljárások nagy hatást gyakorolnak az emberi életre. Ugyanis az, hogy a bírák hogyan döntenek el a jogeseteket, az mindenképpen fontos gyakorlati tény. A jogkérdés a dworkini elméletben a jogi proposíciók kérdésését jelenti, a proposíciók általános vagy egyedi kijelentések arról, hogy a jog mit ír elő vagy mit tilt meg, valamint a címzettek mire rendeli feljogosítani. A jog alapjával kapcsolatos álláspont ad választ tulajdonképpen arra, hogy egyes proposíciókat miért lehet igaznak vagy hamisnak tekinteni.²⁵

A Dworkin által exponált ítélkezés-elméleti struktúra mellett a bírói döntéseket nehéz megjósolni, de még azt is, hogy milyen hatást gyakorolnak a szabályok a bírókra. A kiszámíthatatlanság is adott esetben előtérbe kerülhet, mert nemcsak arról van szó, hogy a bíró mikor gondolhatja őszintén, hogy az előtte álló jogi esetnek nincsen eredménye, amit neki a joganyagból kellene tulajdonképpen feltárnia. Dworkin álláspontja szerint ilyenek soha nem fordulhatnak elő, mindig van értelme

amelyeket a „nehéz esetekben” kell alkalmazni, ahol is az explicit jog egyik irányban sem kínál világos, illetőleg egyértelmű döntést. In: Hart, H.L.A.: Kommentár. In: Bódig Máttyás-Gyórfi Tamás-Szabó Miklós (szerk.): A Hart utáni jogelmélet alapproblémái. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004. 175. old.

²⁴ Riggs v. Palmer ügy, vagy a Henningsen v. Bloomfield Motors, Inc. ügy

²⁵ Bódig: Im.Uo.

keresni, hogy a jogot követve milyen válaszok adhatóak.²⁶ Az ítélkezés-elmélet azt is rögzíti, hogy a bírák hogyan hozzák és hogyan hozhatják meg igazoltan a feladatkörükbe tartozó döntéseket. A dworkini álláspont szerint a bírák a gyakorlatuk háttérét képező moralitásnak, akár politikai moralitásnak csak a letéteményesei lehetnek, de alakítói nem. A bírónak a politikai moralitást képező valós és gyakorlati indokokhoz már a törvényhozáson keresztül kell hozzájutniuk, a szabályok útján, illetőleg szabályok formájában.²⁷

Irodalomjegyzék

- Bibó István: *Etika és büntetőjog*. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. I. kötet. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1986.
 - Bódig Mátyás: *Herbert Hart*. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti szempontú gondolkodás történetéből*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004.
 - Bódig Mátyás: *Ronald Dworkin és a jogpozitivizmus: Egy jogelméleti módszertani elemzés*. *Jogelméleti Szemle*. 2004/1. szám.
 - H.L.A. Hart: *A jog fogalma*. Budapest: Osiris Kiadó, 1995,
 - H.L.A. Hart: *A jog nyitott szövedéke*. In: Varga Csaba (szerk.): *Szövegek a jogi gondolkodás paradigmáinak tanulmányozásához*. Budapest: Osiris Kiadó, 1997.
 - Hans Kelsen: *Tiszta jogtan*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2001.
 - Mezei Péter: *A bírák szerepe a jogrendszerben*. *Jogelméleti Szemle* 2002/3. szám.
 - Ronald Dworkin: *A jogelmélet és a jelentés problémája*. In: Bódig Mátyás-Győrfi Tamás-- -- Szabó Miklós (szerk.): *A Hart utáni jogelmélet alapproblémái*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004.
 - Szabó Miklós: *Hans Kelsen esete a normalogikával*. *Világosság*. 2005/10. szám.
 - Takács Péter: *Nehéz jogi esetek*. *Jogelmélet és jogász érvelés*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2000.
-
-

²⁶ Bódig: Im.Uo.

²⁷ Bódig: Im.Uo.

A munkaviszonyban alkotó szerző személyhez fűződő jogainak sajátosságai*

Sápi Edit**

A tanulmány a szerzőket megillető személyhez fűződő jogok érvényesülését vizsgálja a munkaviszonyban történő alkotás esetén. A munkaviszonyban létrehozott művek szabályozására az igény az ötvenes években jelent meg, jelenlegi szerzői jogi törvényünknek pedig kezdettől részét képezik. A szerzői jogi törvény nem csak a vagyoni jogok gyakorlása és a díjazás kapcsán, hanem a szerzői személyhez fűződő jogok vonatkozásában is az általánostól eltérő módon kezeli a munkaviszonyban alkotott művek szerzőinek helyzetét, figyelembe véve a munkavállaló szerző és a munkáltató érdekeit.

Kulcsszavak: munkaviszonyban alkotott mű, szerzői jog és munkaviszony, szerzői személyhez fűződő jogok, szerzői jog korlátai

Specialties of the authors' moral rights in the event of works made for hire

The study examines the situation of the authors' moral rights in the case of work made for hire. The need to regulate works created in an employment relationship arose in the 1950s and has been part of our current copyright law from the beginning. The Copyright Act regulates the situation of authors of works made for hire differently than the general in relation to the exercise of authors' economic rights and remuneration, but also in relation to the authors' moral rights, taking into account the interests of the employee author and the employer.

Keywords: works made for hire, copyright law and employment relationship, moral rights of authors, limits of copyright law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2026>

1. Alapvetés a szerzői személyhez fűződő jogokról

Regóta elismert tény, hogy az alkotó ember és műve között szoros szellemi kapcsolat áll fenn és a szerzői jog létjogosultságát is ebből vezették le kezdetben. A szerzőt megillető személyhez fűződő jogoknak sajátos garanciális jellege van,

* Prugberger Tamás Professor Úr széleskörű, a munkajog teljes területét átfogó munkásságát senkinek nem kell bemutatni. Legalább ilyen legendásak humoros anekdotái, valamint az a segítőkész, pozitív attitűd, amellyel kollégái tudományos és szakmai tevékenységéhez viszonyul. Sok szeretettel köszöntöm az ünnepeltet 85. születésnapja alkalmából jelen tanulmánnyal, amely igyekszik kapcsolódni Professor Úr kutatási területéhez.

** Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Intézeti Tanszék, ORCID: 0000-0001-9152-595

amelyeknek alapvető célja az, hogy az alkotók az anyagi ellentételezésen túl – amely művük felhasználásáért jár nekik - erkölcsi elismerést is kapjanak.

A személyhez fűződő jogok a szerzőt szerzői minőségének keletkezésétől – vagyis a mű megalkotásának pillanatától – ipso iure megillető elidegeníthetetlen jogok. A szerzői jog rendszertani elhelyezkedéséből, valamint a Polgári Törvénykönyv¹ és a szerzői jogi törvény² kapcsolatából³ is levezethető, hogy a szerzői személyhez fűződő jogok az általános, polgári jogi személyiségi jogok részét képezik. Közös jellemzőjük az általános, polgári jogi személyiségi jogoknak és a szerzőt megillető személyhez fűződő jogoknak, hogy jogosultjukhoz tapadnak, elidegeníthetetlenek, azokról lemondani nem lehet, ezeket a szerző nem ruházhatja át és azok más módon sem szállhatnak át másra.⁴ Természetesen ez nem jelenti azt, hogy teljes mértékben megegyeznének az általános polgári jogi személyiségi jogokkal, hiszen lényeges különbség, hogy az Szjt.-ben nincs általános személyiségi jogi generálklauzula, következésképpen csak a törvényben nevesített személyhez fűződő jogok illetik meg a szerzőt. Szintén eltérés, hogy a szerzői személyhez fűződő jogok – ellentétben a Ptk. által nevesített személyiségi jogokkal – nem szűnnek meg a természetes személy szerző halálakor, hanem fennállásuk a mű védelmi idejéhez igazodik. Így a szerző halálától számított 70 évig még védelemben részesülnek, a névjog pedig ezt is túlélve, örökérvényű jogosultság.

Az Szjt. által nevesített személyhez fűződő jogok között a név feltüntetésének és a szerzői minőség elismerésének jogát, a mű nyilvánosságra hozatalának jogát és a mű egységéhez, integritásához fűződő jogát lehet megemlíteni.

A szerzői személyhez fűződő jogok így minden jogviszony lényegi részét képviselik, a szerző kizárólagos jogának esszenciális elemei, ugyanakkor bizonyos esetekben korlátok közé szoríthatóak. A korlátok egy része a munkaviszonyban alkotott művek esetén fedezhető fel. Ennek oka, hogy a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályok egyébként is a szerző kizárólagos jogainak korlátját képezik, így nem meglepő, hogy ezek a korlátozások a személyhez fűződő jogok esetén is megmutatkoznak.

2. A munkaviszonyban létrehozott művekről dióhéjban

Az a jogalkotói célkitűzés, amely eredendően áthatja a szerzői jogot, hogy a szerző, a felhasználó és a társadalom érdekei kiegyenlítően, összhangban jelenjenek meg a szerzői jogi szabályozásban,⁵ visszatükröződik a munkaviszonyban alkotott művek

¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.)

² 1999. évi. LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Szjt.)

³ Hiszen a szerzői jog egy olyan viszonylagosan önálló jogterület, amelynek háttérszabályát a mindenkori Polgári Törvénykönyv képezi.

⁴ Szjt. 9.§ (2) bekezdés

⁵ Ennek szabályozásbeli koncepciójáról lásd például: Reto M. Hilty – Sylvie Nérissou: The Balance of Copyright. In: Brown, Karen B. – Snyder, David V. (szerk.): *General Reports of the XVIIIth Congress of the International Academy of Comparative Law*, Springer (2012)., Ruth Rikowski: Rethinking the „Balance in Copyright”: 3 parts to the balance, not just one! *Information for Social Change*, (2005) 21.,

szabályozásánál is. Az Sztj. az alkotómunka és a kapcsolódó jogviszony jellegzetességei miatt speciális⁶ szabályokat ír elő a munkaviszonyban, vagy más hasonló jogviszonyban⁷ létrehozott művek szerzőinek helyzetére. A speciális szabályok alkotásának oka egyrészt a munkáltató befektetéseinek védelme, másrészt pedig a szerző műre vonatkozó személyhez fűződő és vagyoni érdekeinek, jogainak összegegyeztetése.⁸

A külön szabályok tehát megjelennek a mű felhasználása, a szerzőnek járó díjazás és a személyhez fűződő jogok vonatkozásában is. A tanulmányban ez utóbbira térünk ki részletesebben, azonban a téma komplexitása és a tanulmány koherenciája miatt lényeges egy rövid áttekintés a munkaviszonyban létrehozott művekről.

A munkaviszonyban alkotott művek nem képezik kezdetől szerzői jogunk részét, hiszen az első két szerzői jogi törvény⁹ nem tartalmazott rendelkezéseket az ilyen művekre.¹⁰ A jogirodalom kiemeli, hogy a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásának tényleges igénye az ötvenes években fogalmazódott meg, Batta János vitaindító tanulmánya¹¹ kapcsán.¹²

Az Sztj. 30. §-a értelmében eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége. Az így megszerzett vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára.

A munkaviszonyban alkotott művekre számos példát találhatunk, gyakorlatilag műtípusról függetlenül, de kifejezetten gyakori az irodalmi alkotások (különösen szakirodalmi alkotás), szoftverek tervezése,¹³ építészeti alkotások létrehozatala,¹⁴

Roberto Caso - Federica Giovanella: *Balancing Copyright Law in the Digital Age - Comparative Perspectives*. Springer, 2015.

⁶ Sztj. 30.§

⁷ Sztj. 30.§ (7) bek. A munkaviszonyból folyó kötelesség teljesítésésképpen elkészített műre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell, ha közszolgálati, kormányzati szolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban, adó- és vámhatósági szolgálati jogviszonyban, rendvédelmi igazgatási szolgálati jogviszonyban vagy honvédelmi alkalmazotti jogviszonyban álló vagy szolgálati viszonyban foglalkoztatott személy, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag alkotta meg a művet.

⁸ Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2020 (Jogtár verzió)

⁹ Az első szerzői jogi törvény Magyarországon a szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk volt, míg a második az 1921. évi LIV. törvénycikk. Ezt követően a harmadik szerzői jogi törvényünk, az 1969. évi III. törvény – és természetesen a jelenlegi – már foglalkozott a munkaviszonyban létrehozott művek szerzői jogi kérdéseivel.

¹⁰ Legeza Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, (2016) 3. 100. o.

¹¹ Batta János: Munkaviszonyban álló szerzők szerzői joga. *Magyar jog*, (1956) 7. 210–212. o.

¹² A munkaviszonyban alkotott művek szabályozásának fejlődéstörténetét lásd részletesen: Legeza Dénes: Egy paragrafus margójára – adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, (2014) 2. 111-119. o. valamint: Dénes Legeza: Development of the Hungarian 'Work Made for Hire' Provisions. In: David, A. Frenkel - Varga Norbert (szerk.): *New Studies in History and Law*, Athens Institute for Education and Research (2019) 53-59. o.

¹³ Petkó Mihály: Szolgálati jogviszonyban megalkotott szoftverek jogi helyzete a hazai gyakorlatban, *Jogtudományi Közöny*, (2004) 11. 384. o.

¹⁴ Lásd bővebben: Barta Judit: *A tervezői tevékenység komplex bemutatása, valamint az építészeti, műszaki alkotások és tervek szerzői jogvédelme*. Patrocínium, Budapest, 2018.

filmművészeti alkotások és a hozzájuk társuló filmzenék, vagy a megírási szerződés útján születő színpadi művek íráskor.

A továbbiakban tisztázni néhány olyan elemet, amelyek a jogviszonyt alapjaiban meghatározzák. Lényeges kiemelni első körben, hogy a jogátszállást kiváltó jogi tény magának a műnek a munkáltató részére történő átadása, azonban csak akkor, ha a felek között nincs erre vonatkozóan egyéb, ezt kizáró megállapodás. Ahogyan kiemeli azt a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SzJSzT), az átadás csak munkajogi alapon követelhető, nem pedig szerzői jogilag. *„A munkaviszony létrejötté, illetve a szolgálati kötelezettség létezése önmagában még nem telepíti a munkáltatóra a szolgálati művekre nézve a szerzői vagyoni jogokat. A munkavállaló a munkáltatóval kötött írásbeli szerződéssel kizárhatja az említett jogátszállást, vagy annak terjedelmét, vagy tartamát korlátozhatja.”¹⁵*

A *jogviszony alanyai* kapcsán hangsúlyozandó, hogy a „munkavállaló” fogalmára a munkajog szabályai és joggyakorlata az irányadó. E szabály vonatkozásában nem munkavállalók például a rádióknál, televízióknál szokásosan foglalkoztatott „külsős munkatársak”.¹⁶

Ugyanígy a munkajog szabályait kell figyelembe venni a „munkaviszonyból folyó kötelesség” *tartalmának* pontos meghatározására is. A bírói gyakorlat is utal arra, hogy a munkaviszony tartalma az, amely meghatározza, hogy az adott munkavállaló kötelezettsége-e, és ha igen milyen célra és milyen típusú művet alkotni. Az ugyanis a munkáltató feladata, hogy írásban – akár munkaszerződésben, akár más módon – rögzítse a munkaviszonyban álló szerző munkakörét.¹⁷ Ugyanakkor a bírói gyakorlat alapján, ha a munkaviszonyban álló szerzőt a felettése szóban utasította a szerzői mű kidolgozására, akkor is szolgálati műről beszélünk, függetlenül az írásbeliségtől.¹⁸

Úgy is hívja ezt az alkotási folyamatot a jogirodalom, hogy „kötelességből történő alkotás”, amely hűen tükrözi ennek az alkotási folyamatnak számos sajátosságát, így például azt, hogy hiába a munkaviszonyból (vagy más hasonló jogviszonyból) fakadó kötelezettség, az alkotás – jellegéből adódóan – nem kötött munkaidőhöz, vagy munkahelyhez, azt munkaidőn és munkahelyen kívül is lehet végezni. Lényeges továbbá annak hangsúlyozása, hogy e tényállás, e jogviszony alá csak azok az alkotások tartoznak, amelyek ténylegesen a munkaköri kötelezettség következtében születtek, így a hobbiból, kedvtelésből történő további alkotásra értelemszerűen nem alkalmazandó.¹⁹

A szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza, valamint a szerző a munkáltató jogszerzése esetén is jogosult marad arra a díjazásra, amely a törvény alapján a felhasználás jogának átruházását követően is megilleti.²⁰

Érdemes hangsúlyozni, hogy az oktatásban (közoktatás és felsőoktatás) dolgozó szerzőkre is alkalmazandó az Szjt. 30. §-a. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a

¹⁵ SzJSzT 16/2006. sz. szakvélemény - Munkaviszonyban alkotott bankjegykép átdolgozása és pénzkibocsátás során való felhasználása

¹⁶ Gyertyánfy: i.m.

¹⁷ Kúria Pfv. 20.998/2020/4.

¹⁸ Kúria Pfv.IV.20.723/2020/4.

¹⁹ Gyertyánfy: i.m.

²⁰ Szjt. 30.§ (4) bek.

tanulói, hallgatói jogviszonyban történő alkotásra nincs speciális szerzői jogi szabály. A felsőoktatásban a hallgatói jogviszonyban létrehozott művekre a szerzői jogok alanya a hallgató, a jogok terjedelme csak akkor változik, ha a hallgató a képzési programhoz közvetlenül nem kapcsolódóan a felsőoktatási intézménnyel vagy a felsőoktatási intézmény által létrehozott gazdálkodó szervezettel munkaviszonyban áll és ezért díjazást kap.²¹

3. A mű nyilvánosságra hozatalának értelmezése munkaviszonyban

A mű nyilvánosságra hozatalának általános szabályai²² alapján a szerző dönti el, hogy művét nyilvánosságra hozza-e, vagy sem. A mű nyilvánosságra hozatala előtt annak lényeges tartalmáról csak a szerző hozzájárulásával szabad a nyilvánosság számára tájékoztatást adni.²³ Ez a szabály különösen fontos a filmalkotások és a színdarabok bemutatása kapcsán, hiszen azokat a premierjük előtt nagy várakozás övezi. Nem sértik ezt a szabályt a filmet, darabot reklámozó plakátok, hiszen azok az előadóművészek megnevezésén túl általában nem tartalmaznak különösebb információt. Ugyanígy nem jogellenesek a filmeket beharangozó előzetesek sem, hiszen a szerzői jogosult engedélyével születnek. Nyilván nem jelent jogsértést, ha egy már megjelent (adott esetben a védelmi időn is túli) irodalmi alkotást visznek filmvászonra, színpadra és annak tartalmi összefoglalóját lehet olvasni a mozi honlapján, vagy a színházi brosúrában. Így például nem volt kifogásolható, amikor a közelmúltban *Agatha Christie* két klasszikusát, a *Halál a Níluson-t*, valamint a *Gyilkosság az Orient Express-en* című művét is filmre vitték és a tartalmi összefoglaló közzétételre került. Ennek oka, hogy ezek a művek, mint irodalmi alkotások, már korábban nyilvánosságra kerültek. Ugyanakkor problémát jelenthet, ha az egyik előadóművész, kellekes vagy egyéb résztvevő a filmelőállító, a szerző engedélye nélkül, a nyilvánosság számára „kulisszatitkokat” árul el például a rendezői koncepcióról.

Az Sztj. külön szabályt tartalmaz a munkaviszonyban létrehozott művekkel kapcsolatos nyilvánosságra hozatali szabályokról. Ilyen esetben a mű átadása egyúttal a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, hiszen az Sztj. szerint „Ha a mű elkészítése a szerzőnek munkaviszonyból folyó kötelessége, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül.”²⁴ Következésképpen tehát a munkáltató dönthet a mű első nyilvánosságra hozataláról.²⁵ Így magának a műnek az átadása, mint reálcselekmény a döntő, amely pillanattól kezdve a munkaadó döntheti el, hogy a művet valóban nyilvánosságra hozzák-e, vagy sem. Ez a szabály párhuzamos a felhasználás azon szabályával, miszerint a felhasználási szerződés megkötésével a felhasználó csak jogosultságot

²¹ Gyertyánfy: i.m.

²² Sztj. 10.§

²³ Sztj. 10.§ (2) bek.

²⁴ Sztj. 30.§ (5) bek. első mondat

²⁵ Gyenge Anikó: A kivételek és a korlátozások céljai a szerzői monopóliumban, *Verseny és szabályozás*, (2010) 1. 83. o.

szerez az adott alkotás felhasználására, viszont ezirányú kötelezettsége nem keletkezik.

A nyilvánosságra hozatal joga mellett az Sztj. a mű visszavonásához fűződő jogot²⁶ is garantálja a szerző számára. A visszavonás jogának gyakorlása a joggyakorlatban kevésbé fordul elő, hiszen a jogszabály olyan előfeltételeket és következményeket fűz ennek a jognak a gyakorlásához, amely határozottan leszűkíti a tényleges gyakorlását. A mű visszavonásához fűződő jog értelmében a szerző alapos okból, írásban visszavonhatja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét, a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását pedig megtilthatja. Köteles azonban a nyilatkozat időpontjáig felmerült kárt megtéríteni. A visszavonás jogának gyakorlása a joggyakorlatban egyébként viszonylag ritkán fordul elő. E hiány oka a szabályrendszer összetettségében és a szerző oldalán felmerülő „terhekben” keresendő. Egyrészt, a jogszabály által meghatározott előfeltételek – mint az alapos ok, írásbeliség és a nyilatkozat időpontjáig felmerült kár megtérítése – leszűkítik a szerző mozgásterét. Másrészt pedig pontosan a munkaviszonyból származó alkotások köre jelenti a másik korlátozást, hiszen a Sztj. 11. § második mondata értelmében *„Ez nem érinti a munkáltató jogát a mű felhasználására, továbbá nem akadályozza a vagyoni jogok átruházása esetén a jogszerzőt az átruházott vagyoni jogokon alapuló felhasználásban.”* E szabályhoz adódik még, hogy az Sztj. 30. § (5) bekezdése értelmében a mű visszavonására irányuló szerzői nyilatkozat esetén a munkáltató köteles a szerző nevének feltüntetését mellőzni. Így, a munkaviszonyban alkotott művek esetében valójában nem korlátozza a munkáltatót ez a szabály, hanem „pusztán” a szerző nevének feltüntetését kell mellőznie.

4. A névfeltüntetés sajátosságai munkaviszonyban alkotott művek esetén

Az Sztj. 12. § értelmében a szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen őt szerzőként feltüntessék, hogy e minőségét senki se vonja kétségbe és hogy a művön felvett néven vagy név nélkül szerepeljen. A névfeltüntetés kiterjed a mű részletének átvételére, idézésére vagy ismertetésére is, azonban ennek gyakorlása műtípusonként eltérő lehet. A névfeltüntetés joga nem húzódik háttérbe átdolgozások esetén sem, hiszen, ha egy mű átdolgozás útján jön létre az alapul szolgáló alkotás szerzőjének nevét az átdolgozott alkotáson is fel kell tüntetni. A szerző a neve feltüntetéséhez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja.²⁷

A névfeltüntetés joga elvi szinten kapcsolódik össze a szerzői minőség elismeréséhez való joggal, hiszen az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették.²⁸ Nem egy esetben a névfeltüntetés elmaradása, e jog megsértése a plágium fedezésére szolgál.

²⁶ Sztj. 11.§

²⁷ Sztj. 12.§ (1) bek.

²⁸ Sztj. 94/B.§ (1) bek.

Szintén érdemes itt megemlíteni az ún. „ghostwriting” (szellemírás) fogalmát is, amely esetében a szerző vállalja, hogy a megrendelő vagy munkahelyi vezető véleménye és stílusa szerint alkot, majd az alkotás a megrendelő, munkahelyi vezető nevével kerül a nyilvánosságra. Kiemeli azonban a jogirodalom, hogy ez a fajta alkotás leginkább a politikai és egyéb alkalmi előadások, beszédek körében fordul elő.²⁹ A „szellemírás” mögötti okok általában a komoly mértékű anyagi ellentételezésben,³⁰ vagy a munkaviszonyból folyó alá-fölérendeltségből fakadhatnak.

Mint fentebb már láttuk, a névfeltüntetés joga – pontosabban az anonimitáshoz való jog – különlegesen érvényesül munkaviszony esetén, ha a szerző a mű visszavonására irányuló szerzői nyilatkozatot tesz, hiszen ez esetben a munkáltató köteles a szerző nevének feltüntetését mellőzni.³¹

5. A munkaviszonyban alkotott művek integritása

A mű egységének védelme (integritásvédelem, torzításmentesség) a szerző egyik legalapvetőbb személyhez fűződő joga. Az Sztj. 13. § szerint a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének a becsületére vagy jóhírnevére sérelmes mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, megváltoztatása és a művel kapcsolatos más ilyen jellegű visszaélés. Az integritáshoz való jog egyrészt a mű fizikai egységét, másrészt pedig a mű által képviselt mondanivalót is igyekszik őrizni.³²

Az integritásvédelem lényege tehát, hogy az alkotás eredeti, szerző által szándékoltt szellemisége akkor is sértetlenül maradjon meg, ha a művet a felhasználó módosítja, változtatja vagy átdolgozza. Ez a cél az alkotó és alkotása közötti szellemi egységet, szellemi kapcsolatot juttatja kifejezésre. Az integritás rendeltetése egyrészt az, hogy védőernyője alá vonja a mű egészét, beleértve annak címét is, másrészt pedig, hogy e jog ne korlátozódjon pusztán azon művekre, amelyek anyagi formában, műpéldányokban testesülnek meg.³³

Jogszabály rendelkezése korlátozza a szerző fellépési jogát a torzításmentesség ellen egyrészt a felhasználás engedélyezése kapcsán,³⁴ valamint a munkaviszonyban alkotott művekkel³⁵ és a szoftverekkel összefüggésben.³⁶ A munkaviszonyban alkotott művek vonatkozásában ugyanis az Sztj. úgy fogalmaz, hogy *„Ugyancsak mellőzni kell a szerző kérésére nevének feltüntetését akkor is, ha a művön a*

²⁹ Gyertyánfy i.m. (Jogtár verzió). A ghostwriting-ról más aspektusból lásd: Dr. Ziegler Dezső Tamás: *Szakdolgozatok bériratása - Ki mit követ el, mi a szankció és hogyan szankcionálandó e cselekmény?* Jogi Fórum cikkek, Budapest, (2014) [https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/ziegler_dezso_tamas__szakdolgozatok_beriratasajogi_forum\].pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/ziegler_dezso_tamas__szakdolgozatok_beriratasajogi_forum].pdf)

³⁰ Pogácsás Anett: A szerző jelentősége és művével való kapcsolata, *Iustum Aequum Salutare*, (2014) 1. 159. o.

³¹ Sztj. 30.§ (5) bek.

³² Jane C. Ginsburg: Have Moral Rights Come of (Digital) Age in the United States? *Cardozo Law Review*, 2001/9, 11. o.

³³ Uo.

³⁴ Sztj. 50.§

³⁵ Sztj. 30.§

³⁶ Sztj. 59.§ (1) bek.

*munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet.*³⁷ Így tehát ismét látható, hogy hasonlóan a másik két szerzői személyhez fűződő joghoz, a jogalkotó az anonimitás biztosításával igyekszik megoldani a felek között felmerülő esetleges feszültségeket, érdekösszeütközéseket a művet ért esetlegesen hátrányos, de a szerző által jóvá nem hagyott változtatások esetén.

6. Záró gondolatok

A személyhez fűződő jogok gyakorlása, igényérvényesítése kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az Sztj. több rendelkezésben is feljogosítja a szerzőn kívüli személyeket – például örököst, szellemi hagyaték gondozóját, közös jogkezelő szervezetet, felhasználót – hogy a személyhez fűződő jogok megsértése esetén felléphessenek.³⁸ A munkáltatót azonban, mint a munkaviszonyban létrehozott mű tekintetében a szerzői vagyoni jogok jogosultját a szerző személyhez fűződő jogai védelmében az igényérvényesítési jogosultság nem illeti meg.³⁹ Ennek az is oka és egyben következménye, hogy a munkáltatót a munkaviszonyban létrehozott mű tekintetében, a szerző személyhez fűződő jogai nem illetik meg.⁴⁰ A fenti rövid összefoglalóból látható, hogy a személyhez fűződő jogok bár erős bástyái a szerzői jognak és az alkotónak, azonban nem korlátozhatatlanok. Az a logikai rend, amely a szerzői jog dogmatikáján végigvonul, önmagában megfigyelhető a személyhez fűződő jogoknál is. A szerző kizárólagos, elidegeníthetetlen jogainak törvény általi korlátok közé szorítása történik itt abból a célból, hogy a jogviszony szereplőinek jogai kiegyensúlyozottak legyenek.

Irodalomjegyzék

- Barta Judit: *A tervezői tevékenység komplex bemutatása, valamint az építészeti, műszaki alkotások és tervek szerzői jogvédelme*. Patrocínium, Budapest, (2018)
- Batta János: Munkaviszonyban álló szerzők szerzői joga. *Magyar jog*, (1956) 7.
- Dénes Legeza: Development of the Hungarian 'Work Made for Hire' Provisions. In: David, A. Frenkel - Varga Norbert (szerk.): *New Studies in History and Law*, Athens Institute for Education and Research (2019) 47-64.
- Gyenge Anikó: A kivételek és a korlátozások céljai a szerzői monopoljogban, *Verseny és szabályozás*, (2010) 1. 72-119. o.
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, (2020) Jogtár verzió
- Jane C. Ginsburg: Have Moral Rights Come of (Digital) Age in the United States? *Cardozo Law Review* (2001)9.
- Legeza Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/3. 100-128.

³⁷ Sztj. 30.§ (5) bek.

³⁸ Sztj. 14-15.§

³⁹ BH2016. 306.

⁴⁰ Kúria Pfv. 22.122/2015/10.

-
- Petkó Mihály: Szolgálati jogviszonyban megalkotott szoftverek jogi helyzete a hazai gyakorlatban, *Jogtudományi Közlöny*, (2004) 11. 384-397.
 - Pogácsás Anett: A szerző jelentősége és művével való kapcsolata, *Iustum Aequum Salutare*, (2014) 1. 149–162.
 - Pogácsás Anett: Mit veszíthet egy szerző? Gondolatok a sérelemdíj szerzői jogban betöltött szerepéről. In: Csehi Zoltán - Koltay András - Landi Balázs - Pogácsás Anett (szerk.): *(L)Ex Cathedra et Praxis. Ünnepi Kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Pázmány Press, Budapest (2014)
 - Reto M. Hilty – Sylvie Nérissou: The Balance of Copyright. In: Karen B. Brown – David V. Snyder (szerk.): *General Reports of the XVIIIth Congress of the International Academy of Comparative Law*, Springer (2012) https://doi.org/10.1007/978-94-007-2354-2_16
 - Ruth Rikowski: Rethinking the „Balance in Copyright“: 3 parts to the balance, not just one! *Information for Social Change*, (2005)
 - Roberto Caso - Federica Giovanella: *Balancing Copyright Law in the Digital Age - Comparative Perspectives*. Springer (2015)
 - Dr. Ziegler Dezső Tamás: *Szakdolgozatok bírírása - Ki mit követ el, mi a szankció és hogyan szankcionálendő e cselekmény?* Jogi Fórum cikkek, Budapest, (2014)
-
-

Méhek, méz és mézes bor a római jogi forrásokban

Sáry Pál*

Az uratlan méheken a római jog szerint okkupációval lehetett tulajdont szerezni, ami azok kasokba zárásával valósult meg. A méhek feletti tulajdonjog mindaddig fennmaradt, amíg azok nem vesztették el visszatérési hajlamukat. A kasok és a méhek a telek felszereléséhez tartoztak. A telek feletti haszonélvezeti jog a méhekre is kiterjedt. Hagyományrendelés esetén a méz élelemnek, a mézes bor édességnek minősült. A mézes bor készítését bizonyos esetekben dologegyesülésnek, más esetekben feldolgozásnak tekintették. Diocletianus meghatározta a különböző fajtájú mézek maximális piaci árát.

Kulcsszavak: római jog, állatok, foglalás, visszatérési hajlam, felszerelés, hagyomány, dologegyesülés, feldolgozás.

Bees, Honey, and Honey Wine in the Roman Legal Sources

Under Roman law, property could be acquired on bees belonging to no one by occupation, which was realized by enclosing them in hives. Ownership of the bees was maintained until they lost their habit of returning. Hives and bees belonged to the plant of the land. The usufruct of a land was also extended to bees. In the case of bequeathing, honey was classified as food and honey wine as a sweet. The making of honey wine was considered in some cases a combination, in other cases a specification. Diocletian fixed maximum market prices of the different types of honey.

Keywords: Roman law, animals, occupation, habit of returning, plant, legacy, combination, specification.

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2027>

Az idősebb Plinius az állatokat három csoportba sorolta: úgy vélte, hogy a szelíd (*mansuetus*) – vagy más szóval békés (*placidus*) – és a vad (*ferus*) természetű állatokon kívül vannak olyanok is, melyek egy harmadik, köztes kategóriába tartoznak. Az ókor zoológiával is foglalkozó nagy polihisztora (aki a Vezúv nevezetes, Kr. u. 79-ben történő kitörésekor vesztette életét) többek között (a fecskék és a delfinek mellett) a méheket (*apes*) tekintette olyan állatoknak, melyek nem békések, de nem is vadak (*nec placida nec fera*).¹

* Intézetigazgató egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jогtörténeti és Jogelméleti Intézet.

¹ Plin. *Nat. hist.* 8,82,220; 11,4,12.

A római jogtudósok ezzel szemben igyekeztek minden állatot besorolni a vad és a nem vad természetű állatok két csoportjának valamelyikébe. Gaius szerint például a pávák és a galambok természete vad, míg a tyúkok és a ludak természete nem vad.² A jogtudós egyértelmű tényként közli, hogy a méhek természete vad (*apium* [...] *natura fera est*).³

Ebből következőleg a jogtudósok a természetes szabadságukban élő méheket – a vadakhoz, a madarakhoz és a halakhoz hasonlóan – olyan uratlan dolgoknak tekintették, melyeken okkupációval tulajdont lehet szerezni. A római mezőgazdasági szakírók, így elsősorban a Kr. u. 1. században élt Columella és a 4. században élt Palladius műveiben részletesen olvashatunk a vadméhek befogásának technikájáról (lakóhelyeik felkutatásáról, kasokba terelésük és szállításuk módjáról).⁴

Az uratlan méheken való birtok- és tulajdonszerzés a kasba (*alveus*) zárással valósult meg egyértelműen. Az a tény, hogy a méhek megtelepedtek valaki telkén, önmagában még nem eredményezett tulajdonszerzést. Gaius ezzel kapcsolatban a következőket írja: „A méhek természete is vad: azok tehát, melyek megtelepedtek a fánkon, mielőtt kasba zárnánk őket, éppoly kevésbé tekinthetők a mieinknek, mint azok a madarak, melyek a fánkon fészkelnek. Ezért, ha más zárja be őket, az lesz a tulajdonosuk. A lépeket is, ha készítettek ilyeneket, bárki birtokba veheti anélkül, hogy lopást követne el: ehhez azonban hozzátesszük, hogy annak, aki más telkére kíván behatolni, a tulajdonos, ha ezt előre látja, joggal tilthatja meg a belépést.”⁵

Ebből láthatjuk, hogy bárki beléphetett más telkére az uratlan méhek befogása és a szintén uratlan lépek (*fav*) megszerzése céljából, ha a belépést a telek tulajdonosa kifejezetten nem tiltotta meg. Ha a telek tulajdonosa a telkén lévő méheket kasba zárta, a méhekkel együtt a lépeken is tulajdont szerzett. Az ilyen tulajdonszerzés után más e dolgokat – a tulajdonos engedélye nélkül – jogszerűen már nem vehette birtokba. Ha erre mégis sor került, az már lopásnak minősült.

Ha az az állat, melyen foglalással szereztek tulajdont, visszanyerte természetes szabadságát, azzal újra uratlanná, s így újra okkupálhatóvá vált. Gaius erről a következőket írja: „Ha tehát egy vadállatot, vagy egy madarat, vagy egy halat megfogtunk, [...] az mindaddig a miénknek minősül, amíg azt őrizetünkben tartjuk. Amikor azonban őrizetünkéből megszökik, és természetes szabadságát visszanyeri, újból az elfogóé lesz, mivel megszűnt a miénk lenni. Akkor tekinthető úgy, hogy a természetes szabadságát visszanyerte, amikor már vagy eltűnt a szemünk elől, vagy még ugyan a látókörünkben van, de már nehézkes az üldözése.”⁶

² Gai. D. 41,1,5,5-6 = Inst. 2,1,15–16. A latin nyelvű szövegek közlésétől a terjedelmi korlátok miatt eltekintünk.

³ Gai. D. 41,1,5,2 = Inst. 2,1,14. Vö. Bruce W. Frier: *Bees and Lawyers*, *The Classical Journal*, 78 (1982–1983) 2., 108. o.

⁴ Colum. *De re rust.* 9,8,7–14; Pallad. *De re rust.* 5,7,1–6. Vö. Hoffmann Zsuzsanna: Columella a méhészetéről, *Agrártörténeti Szemle*, 49 (2008) 1–4., 6. o.; Uő.: *Mezőgazdasági és agrárviszonyok az ókori Rómában*, Szeged, JATEPress, 2014, 125–126. o.

⁵ Gai. D. 41,1,5,2–3 = Inst. 2,1,14 (S. P. ford.). Paulus szintén azt írja, hogy ha a vadméhek lépet készítenek a telken lévő fán és valaki elviszi a méheket vagy a lépet, nem indíthat sz ellene lopási keresetet, mert azok nem voltak a tied (Paul. D. 47,2,26 pr.).

⁶ Gai. 2,67 (Brósz Róbert ford.). Vö. Gai. D. 41,1,3,2; 41,1,5 pr.; Inst. 2,1,12.

A nem vad természetű állatoknál ezzel szemben az volt a szabály, hogy azok nem válnak uratlanná, ha megszöknek tulajdonosuk őrizetéből. Gaius erre a libák és a tyúkok elrepülését hozza fel példának; a jogtudós szerint e szárnyasaink akkor is a tulajdonunkban maradnak, ha valamitől megrémülve olyan messzire repültek, hogy nem tudjuk, hol vannak.⁷

Abból, hogy a jogászok a méheket a vad természetű állatok közé sorolták, az következett, hogy a tulajdonosuk telkéről elrepülő méhek uratlanokká válnak. Ezt a nézetet képviselte többek között Proculus, aki szerint abban az esetben, ha a méheim átrepülnek a tiedhez, s te megégeted azokat, nem indíthatok *actio legis Aquiliae*-t, mivel a méhek már nem voltak az én tulajdonomban. Celsus elutasította ezt az álláspontot, hangsúlyozva, hogy a méhek vissza szoktak térni. Proculus arra hivatkozott, hogy a méhek nem szelídek, Celsus viszont azzal érvelt tovább, hogy a méhek nem különböznek a galamboktól, melyek elrepülnek, de aztán visszatérnek. A két jogtudós érveit Ulpianus foglalta össze *edictum*-kommentárjában, melynek e részlete bekerült a *Collatio legum Mosaicarum et Romanarum* című posztklasszikus gyűjteménybe.⁸

Később Celsus álláspontja erősödött meg, s a jogtudomány – az állatok szokásos mozgásának eseteit vizsgálva, s a különböző esetek jogkövetkezményeit elemezve – a vad természetű állatok csoportján belül kialakított egy speciális alkategóriát, melybe azokat az állatokat sorolták, melyek távozásaik után – vadságuk ellenére – vissza szoktak jönni. Celsus fentebbi érveléséből arra következtethetünk, hogy először a galambokat sorolták e kategóriába, majd analógiát alkalmazva bővítették e kört.

Gaius Institutióiban, s e tankönyv későbbi (*Res cottidianae* című) átdolgozásának fragmentumaiban is találkozhatunk e problémával. Az utóbbi mű egyik részletét érdemes szó szerint idéznünk: „A páváknak és a galamboknak vad természete van, és nem változtat a dolgon, hogy szokás szerint elrepülni és visszarepülni szoktak: hiszen a méhek is ugyanezt teszik, melyek természete kétségtelenül vad: sőt vannak némelyeknek annyira megszelídített szarvasai is, hogy eljárnak az erdőkbe és visszajönnek, holott ezeknek a vad természetét senki nem tagadja. Azoknál az állatoknál ugyanis, amelyeknek az a szokásuk, hogy el szoktak menni és vissza szoktak térni, az a szabály nyert elfogadást, hogy mindaddig a mieinknek kell tekinteni őket, míg visszatérő hajlamuk megvan, mert ha a visszatérő hajlamukat elveszítik, megszűnnek a mieink lenni, és az elfogóiké lesznek. Visszatérő hajlamukat pedig akkor kell megszüntetnek tekintenünk, ha visszatérő szokásukkal felhagynak.”⁹

Egy helyen – Pomponiusra hivatkozva – Ulpianus is hasonló szabályokról tesz említést: „Pomponius azt is mondja, hogy az örököstársi jogviszony megszüntetésére irányuló per azokra a galambokra is kiterjed, melyeket el szoktak engedni a galambdúcból, mivel mindaddig a mieink, amíg megtartják a hozzánk való

⁷ Gai. D. 41,1,5,6. Vö. Inst. 2,1,16.

⁸ Coll. 12,7,10. Ulpianus e sorai erősen lerövidítve kerültek be a Digestába, a *lex Aquilia* alkalmazásával kapcsolatos fragmentumok közé. Az interpoláció révén csak annyi maradt meg az eredeti szövegből, hogy ha a méheim átrepülnek a tiedhez, és te megégeted azokat, Celsus szerint helye van az *actio legis Aquiliae* megindításának (Ulp. D. 9,2,27,12).

⁹ Gai. D. 41,1,5,5 (S. P. ford., Mészöly Gedeon ford. alapján). Vö. Gai. 2,68; Inst. 2,1,15–16.

visszatérési szokásukat; ezért, ha befogják őket, lopási keresetet indíthatunk. Ugyanez mondható el a méhekről, melyek a vagyonunk részének tekintendők.”¹⁰

Azok a méhek tehát, melyek (nektár és virágpor gyűjtése közben) elszállnak és visszaszállnak, a klasszikus jogtudósok többsége által elfogadott regula szerint nem válnak uratlanná, amíg a visszatérésre irányuló szándékukat (vágyukat, hajlamukat, szokásukat: *animus* vagy *consuetudo revertendi*) megőrzik. Sőt, a jogászok úgy foglaltak állást, hogy a visszatérési szokásukat őrző méhek birtokát sem veszítjük el, ha azok egy időre elrepülnek tőlünk. Paulus helyeselte azt a nézetet, amely szerint továbbra is birtokoljuk azokat a galambokat, melyek kirepültek épületeinkből, mint ahogy a méheket is, melyek kiszálltak a kasainkból, amíg megvan a visszatérési szokásuk.¹¹

A méhek azonban nemcsak azért szoktak el-elrepülni, hogy nektárt és virágport gyűjtsenek. Rajzáskor felkerekednek és új lakóhelyre költöznek, a visszatérés szándéka nélkül. A lakóhelyét ily módon elhagyó méhraj (*examen apum*) a római jogtudósok szerint egyértelműen uratlanná, s ebből következően újból okkupálhatóvá válik. Így ír erről Gaius: „A raj, mely kasunkból kirepült, a miénknek tekintendő mindaddig, amíg szemünkkel követni tudjuk és nem nehéz az üldözése: egyébként a befogóé lesz.”¹²

A kirajzás tehát a méhek feletti tulajdonjog megszűnésével és így komoly vagyoni veszteséggel járhatott. A római mezőgazdasági szakmunkák ezért fontos tanácsokat adtak arra nézve, hogyan lehet a méhállomány elvesztését elkerülni. E művekből megtudhatjuk, hogy a kirajzás előtti nyári napokban a méhek szőlőfürt alakban összetömörülnek, szokatlanul nyugtalanok és erősebben zümmögnek. Az útnak induló szökevényeket – füstöléssel és zajkeltéssel – illatos füvekkel és mézzel megkent üres kasokba kell terelni. A kirajzás megakadályozható, ha a királynő (mely méhet az ókori szerzők hímnek gondoltak, s ezért következetesen királynak neveztek) szárnyait kitépjük, mivel nélküle a raj nem távozik.¹³

A vagyoni veszteség úgy is előállhatott, ha a méheket más elűzte vagy elpusztította, ami dologrongálásnak (*damnum iniuria datum*) minősült. Fentebb már szó esett arról, hogy a méhek tulajdonosa *actio legis Aquiliae*-t indíthatott az ellen, aki a méheket megégette. A méheket azonban füstöléssel is meg lehetett ölni. Ilyen esetben a sértett fél – a közvetlen ölési magatartás hiányára tekintettel, a *lex Aquilia* eredeti alkalmazási körét analógia útján tágítva – *in factum actio legis Aquiliae*-t indíthatott az elkövető ellen. Ulpianus erről a következőket írja: „Ha valaki füstöt csinálva más méheket elűzi vagy el is pusztítja, úgy tűnik, inkább a halál okát idézi elő, mintsem hogy öl, és ezért *in factum actio* útján vonható felelősségre.”¹⁴ Amint láthatjuk, a *praetor* által kifejlesztett *in factum* kereset megindítására nemcsak a méhek füst általi elpusztításakor volt lehetőség, hanem a méhek füstöléssel való elűzésekor is, amikor a méhek nem pusztultak el, vagyis amikor tényleges

¹⁰ Ulp. D. 10,2,8,1 (S. P. ford.).

¹¹ Paul. D. 41,2,3,16.

¹² Gai. D. 41,1,5,4. Vö. Inst. 2,1,14.

¹³ Varr. *De re rust.* 3,16,29–31; Colum. *De re rust.* 9,9–12; Pall. *De re rust.* 7,7. Vö. Hoffmann: Columella, 7. o.; Uő.: *Mezőgazdasági és agrárviszonyok*, 126. o.

¹⁴ Ulp. D. 9,2,49 pr. (S. P. ford.). Vö. Sárý Pál: A környezet jogi védelme az ókori Rómában, *Iustum Aequum Salutare*, 17 (2021) 1., 132. o.

rongálódás nem történt.¹⁵

A méz (*mel*) volt az ókorban a legfontosabb édesítőszer, de emellett tartósítószerként, gyógyszerként, kozmetikumként és a vallási áldozatok kellékeként is használták.¹⁶ A méhészet fő mellékterméke a viasz volt, amit az írótablák bevonására, a papírt helyettesítő viaszlapok, gyertyák, fáklyák készítésére, edények és a hajók deszkáinak vízmentesítésére, továbbá a vízvezetékek építésekor egyaránt felhasználtak, s amelyből kenőcsöket, tapaszokat, szobrokat is készítettek. A méhészet ebből fakadóan igen jól jövedelmezett. Varro mezőgazdasági munkájában olvashatjuk, hogy a Hispaniában katonáskodó Veianus fivérek azért örvendhettek jó módnak, mert az apjuktól örökölt kis villa-gazdaságukat méhészetté alakították át, mely évi 10 ezer *sestertius* jövedelmet mindig biztosított számukra.¹⁷

A telek feletti haszonélvezeti jog az ott élő méhekre is kiterjedt. Ulpianus azt írja, hogy ha egy telek haszonélvezeti jogát hagyták valakire hagyományként, mindazt a telek gyümölcsének kell tekinteni, ami a telken létrejön, és amit be lehet szedni; ha méhek vannak a telken, a hagyományos haszonélvezeti joga azokra is kiterjed.¹⁸ A mézen tehát ilyen esetben a telek haszonélvezője beszedéssel tulajdont szerzett.¹⁹

A mezőgazdasági telkekről gyakran azok felszerelésével együtt rendelkeztek. Sokszor nem volt egyértelmű, hogy mi az, ami a telek felszereléséhez (*instrumentum fundi*) tartozik, s mi az, ami nem. Ulpianus úgy vélekedett, hogy ha mézből (*ex melle*) is származik jövedelem (*reditus*), akkor a kasok és a méhek (*alvei apesque*) is a telek felszereléséhez tartoznak.²⁰

Szintén Ulpianus írja egy másik helyen, hogy ha madarászásból (*ab aucupio*) származik jövedelem, a madarászok (ti. az ezzel foglalkozó rabszolgák), a hálók és az e tevékenységhez szükséges egyéb eszközök is a telek felszereléséhez tartoznak; Sabinus és Cassius is úgy foglalt állást, hogy a madarak a felszereléshez tartoznak a méhek példájára (*exemplo apium*).²¹

Azt, hogy a méz a legalapvetőbb élelmiszerek közé tartozott, több Digesta-fragmentum is jól tükrözi. Iavolenus említi egy helyen, hogyan kívánt egy végrendelező férj a felesége későbbi megélhetéséről gondoskodni: e megoldás minden bizonnyal gyakori lehetett. A férfi (kötelmi hagyomány formájában) arra kötelezte örökösét, hogy az adjon bort, olajat, gabonát, ecetet, mézet és sózott halat a felesége számára. Mivel a végrendeletben a szolgáltatandó élelmiszerek mennyisége nem volt meghatározva, az örökhagyó halála után ebből jogvita fakadt. Iavolenustól megtudhatjuk, hogy Trebatius szerint az örökös szabadon dönthetett

¹⁵ Maga a méhészeti tevékenység is szükségszerűen együtt jár füstöléssel: a méheket füsttel terelik kasokba, a méz kivételekor a méheket füsttel távolítják el, s a kasokat időnként a méhek egészsége, a beteg méhek gyógyítása érdekében is meg kell füstölni. Vö. Colum. *De re rust.* 9,8,10; 9,13,8; 9,14,7; 9,15,5.

¹⁶ Vö. Mauriz Schuster: *Mel, Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XV.1 (1931), 374–382. col.; Hoffmann: *Columella*, 11. o.; Uő.: *Mezőgazdasági és agrárviszonyok*, 131–132. o.

¹⁷ Varr. *De re rust.* 3,16,10–11.

¹⁸ Ulp. D. 7,1,9 pr.–1.

¹⁹ Columella és Palladius részletesen leírja, hogy mikor és hogyan kell a mézet a kasokból kivenni (Colum. *De re rust.* 9,15,4–13; Pall. *De re rust.* 7,7,1–2). Vö. Schuster: i.m. 371–372. col.; Hoffmann: *Columella*, 9–10. o.; Uő.: *Mezőgazdasági és agrárviszonyok*, 129–130. o.

²⁰ Ulp. D. 33,7,10.

²¹ Ulp. D. 33,7,12,13.

arról, mennyit szolgáltat a hagyományos részére; a jogtudósok többsége viszont (így Ofilius, Cascellius, Tubero és Labeo is) úgy vélte, hogy az örökös a hagyatékhoz tartozó, felsorolt élelmiszerekből az összes mennyiséget köteles a hagyományosnak átadni.²²

Egy másik Digesta-fragmentum szerint az is vita tárgyát képezte, hogy ha a végrendelet alapján hagyományként élelmet, élelemkészletet (*penus*) kellett szolgáltatni, abba mi tartozott bele. Quintus Mucius szerint ilyenkor mindaz megillette a hagyományost, amit enni és inni szoktak. Aristo ehhez hozzátette, hogy azok a dolgok is a *penus* körébe tartoznak, melyek az ételekhez szükségesek, mint például az olaj, a halmártás és a méz. Trebatius úgy vélekedett, hogy a méz mindenképpen része az említett hagyománynak, mert azt meg szokás enni. Az e nézeteket közlő Ulpianus szerint a méz abban az esetben is a hagyományhoz tartozik, ha ételeket, ehető (közvetlenül elfogyasztható) dolgokat (*esculenta*) hagytak valakire.²³

A rómaiak közkedvelt itala volt a *mulsum*, vagyis a mézes bor (*vinum mulsum*).²⁴ Az idősebb Plinius szerint Arisztaiosz (az állattenyésztés és a méhészet istene) volt az első, aki mézet kevert a borba (*mel miscuisse vino*).²⁵ A *mulsumot* főként a déltájban fogyasztott villásreggelihez (*prandium*), illetve a délutáni főétkezés (*coena*) első részében (*gustus*), az étvágygerjesztő előételekhez itták.²⁶ A *mulsum* jótékony hatása köztudott volt. Szintén a polihisztor Plinius írja, hogy amikor Augustus megkérdezte a századik életévét már betöltött Romilius Polliótól, hogyan tudta megőrizni testi és lelki erejét, ezt a választ kapta: „belül mézes borral, kívül olajjal” (*intus mulso, foris oleo*).²⁷

A mézes bor készítése több Digesta-fragmentumban is szerepel. Ulpianus azt írja, hogy ha bort (*vinum*) hagytak valakire, abba mindaz beletartozik, ami szőlőből lett és bor maradt, ha azonban *mulsumot* készítettek, az nem tartozik a bor fogalmi körébe, kivéve, ha a végrendelkező *pater familias* azt is beleértette.²⁸

Az is előfordult, hogy az örökhagyó édességeket (*dulcia*) hagytak valakire. Proculus szerint a hagyomány ilyenkor – egyéb megjelölés hiányában – a következőkre terjed ki: mézes bor, aszú, must és hasonló italok, továbbá szőlő, füge, datolya, aszalt füge.²⁹ Érdekes, hogy a felsorolás a *mulsummal* kezdődik, de a mézet önmagában nem tartalmazza.

A mézes bor készítése bizonyos esetekben tulajdonjogi kérdéseket vetett fel. Gaius az Institutióiban, a tulajdonszerzés kérdéseit taglalva a következőket írja: „ha

²² Iav. D. 33,6,7 pr.

²³ Ulp. D. 33,9,3 pr.–3.

²⁴ A *mulsumot* gyakran mézbornak fordítják, ami azonban más, mint az egyszerű mézes bor. A mézbor mézből erjesztett bor, míg a mézes bor mézzel ízesített bor.

²⁵ Plin. *Nat. hist.* 14,6,53.

²⁶ Megemlíthető itt az elvétel (*aberratio ictus*) egyik klasszikus példája. Cícero védőbeszéde szerint A. Cluentius Habitust többek között azzal vádolták, hogy az ő utasítására kevertek mérget az ifjú Oppianicus mézes borába, amikor annak menyegzőjékor a vendégsereg a villásreggelit fogyasztotta. A mérgezett *mulsumot* azonban Oppianicus Balbutius nevű barátja vette el, megitta azt, s azonnal meghalt tőle (Cic. *Pro Clu.* 60,166).

²⁷ Plin. *Nat. hist.* 22,53,114.

²⁸ Ulp. D. 33,6,9 pr. A végrendelkező akaratát kellett tehát elsősorban érvényre juttatni (*favor testamenti*).

²⁹ Proc. D. 33,6,16,1.

te [...] a boromból és a mézemből mézes bort készítettél [...], felmerül a kérdés, hogy vajon a tiéd-e az, amit az enyémből hoztál létre, vagy az enyém. Egyesek úgy vélik, hogy az anyagot és az állagot kell figyelembe venni, azaz, akié az anyag, úgy tűnik, azé a dolog is, ami belőle készül. Főleg Sabinusnak és Cassiusnak volt ez a véleménye. Mások viszont úgy tartják, hogy azé a dolog, aki azt csinálta. Ezt a nézőpontot képviselték az ellentétes iskola képviselői. Azonban azt is, akié az anyag volt és az állag, megilleti a tolvaj elleni kereset. Nem kevésbé megilleti őt ellene [a tolvaj ellen] a *condictio*, mivel megszűnvné a dolog, bár azt már vindikálni nem lehet, mégis a tolvajoktól és bármilyen más birtokostól *condictió*val lehet [megtérítést] követelni.³⁰

Az említett esetben az egyik fél a tulajdonosa mind a bornak, mind a méznek, mely anyagokból a másik fél (az alapanyagok tulajdonosának beleegyezése nélkül, a saját maga számára) mézes bort készít. A két jogi iskola tagjai ellentétes véleményt képviseltek azzal kapcsolatban, hogy kié ilyen esetben a *mulsum*. A szabiniánusok szerint azé a mézes bor, akié az alapanyagok voltak. A prokuliánusok ezzel szemben úgy vélték, hogy azé a *mulsum*, aki azt készítette, függetlenül az illető jó- vagy rosszhiszeműségétől; úgy gondolták, hogy még a tolvaj is tulajdont szerez, ha az általa lopott borból és mézből mézes bort készít! Erre utal az, hogy véleményük szerint a *mulsum* még a tolvajtól sem követelhető *rei vindicatio*-val (a *mulsum*ot előállító tolvaj ellen szerintük az *actio furti* mellett csak *condictio furtiva* indítható).³¹

Gaius tankönyvének posztklasszikus kori átdolgozásában is szerepel ugyanez az eset, azzal a különbséggel, hogy a (Sabinus és Cassius nevéhez fűződő) szabiniánus és a (Nerva és Proculus által képviselt) prokuliánus álláspont mellett itt már az ún. köztes nézettel (*media sententia*) is találkozhatunk, amely szerint a mézes bor esetében helyesebb (*verius*) a prokuliánusok véleményét követni, mivel a *mulsum* mézzé és borrá nem alakítható vissza.³²

Más volt a helyzet akkor, ha a bor és a méz különböző személyek tulajdonát képezte, akik szándékosan vegyítették össze anyagaikat azért, hogy mézes bort készítsenek. Mint Gaius írja, ha két tulajdonos szándékosan egyesíti a dolgait, közös tulajdon keletkezik, függetlenül attól, hogy ugyanolyan vagy különböző dolgokat egyesítenek: bort borral, ezüstöt ezüsttel, bort mézzel, vagy aranyat ezüsttel.³³ Ilyenkor tehát feldolgozás helyett egyenrangú dolgok egyesülésére került sor.

Ismét más volt a helyzet, ha a különböző személyek tulajdonában álló bort és mézet az egyik tulajdonos a másik beleegyezése nélkül keverte össze. Egyesek szerint ilyenkor is közös tulajdon keletkezett, Pomponius szerint azonban a *mulsum* ebben az esetben egyedül a készítőt illeti meg, mivel a vegyített anyagok elvesztik

³⁰ Gai. 2,79 (Brósz Róbert ford., apró módosítással).

³¹ Kérdéses, hogy a *mulsum*ot előállító tolvaj foglalás vagy feldolgozás révén szerez tulajdont. Én Plisecka véleményével ellentétben – amely szerint a római jogban sem az *accessio*, sem a *specificatio* nem volt önálló tulajdonszerzési mód [vö. Anna Plisecka: *Accessio and specificatio reconsidered*, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 74 (2006) 1–2., 60. o.] – az utóbbira hajlok. Gaius ezt az esetet – ahogy arra Deli rámutat [vö. Deli Gergely: *A specificatio tanáról Gaiusnál*, *Pro Futuro*, 3 (2013) 2., 11. o.] – világosan elválasztja az *occupatio* és az *accessio* eseteitől, s e tényállásokat a természetjog szerinti tulajdonszerzés különböző módjainak tekinti.

³² Gai. 41,1,7,7.

³³ Gai. D. 41,1,7,8.

eredeti jellegüket. Ulpianus Pomponius álláspontját osztotta.³⁴ E fragmentumból egyértelműen kitűnik, hogy a római jogtudósok különbséget tettek azok között a tényállások között, melyeket mi dologegyesülésnek, ill. feldolgozásnak nevezünk. Bár e műszavak nem szerepelnek a szövegben (mint tudjuk, a *specificatio* kifejezést a 12. században használták először), láthatjuk, a különböző anyagok vegyítésekor fontos szempontnak tekintették, hogy megmarad-e a vegyített anyagok eredeti jellege. Ha az nem maradt meg (vagyis, ha új dolog keletkezett), az más tulajdonjogi következményeket vont maga után. E forráshely sem utal arra, hogy az új dolog készítője tulajdonszerzésének a jóhiszeműség a feltételét képezné.

Iustinianus Institutióiban a bor és a méz összekeveredésének négy különböző esetével találkozhatunk.³⁵ Az itt megfogalmazott szabályok a következők: (1) ha valaki más borából és mézéből (az illető beleegyezése nélkül) mézes bort kever (saját maga részére), a *mulsum* – az ún. köztes álláspontot követve – a készítőé, mivel azt nem lehet borra és mézre visszabontani; (2) ha valaki a saját borából és más mézéből (az illető beleegyezése nélkül) mézes bort készít (saját maga részére), a készítőé a tulajdonjog, mivel nemcsak a munkáját adta bele, hanem részben az anyagot is; (3) ha valaki a saját borát összekeveri más mézével annak beleegyezésével, közös tulajdon keletkezik; (4) ha valakinek a bora összevegyül más mézével a tulajdonosok akarata nélkül, szintén közös tulajdon keletkezik.

Az első két esetet tehát a iustinianusi tankönyv feldolgozásként, a második két esetet pedig dologegyesülésként kezeli. A szövegben nincs szó arról, hogy az első két esetben a feldolgozó tulajdonszerzésének feltételét képezte volna a jóhiszeműség. Ez azonban nagyon valószínű, mert a Digesta kompilátorainak interpolációból arra következtethetünk, hogy a iustinianusi korban a feldolgozás útján való tulajdonszerzésnek már a feltételei közé tartozott a jóhiszeműség.³⁶

Végül érdemes megemlíteni, hogy az árucikkek árát szabályozó híres diocletianusi rendelet (*edictum Diocletiani de pretiis rerum venalium*) 1 itáliai *sextarius* (vagyis kb. fél liter) első osztályú méz (*mel optimum*) maximális árát 40, ugyanennyi másodosztályú méz (*mel secundum*) maximális árát 24, ugyanennyi föníciai méz (*mel Foenicinum*) maximális árát 8 *denarius*ban határozta meg.³⁷ Összehasonlításként: a rendelet szerint ugyanez a mennyiség a legdrágább borokból maximum 30, a legdrágább (első préselésből származó) olívaolajból maximum 40 *denarius*ba kerülhetett. A jó minőségű méznek tehát magas volt a piaci ára. Az olcsó föníciai méz feltehetőleg datolyaméz volt.

³⁴ Ulp. D. 6,1,5,1.

³⁵ Inst. 2,1,25,27.

³⁶ Egy paulusi szövegbe (D. 10,4,12,3), melyben arról van szó, hogy valaki más szőlőjéből mustot, olívájából olajat, gyapjújából ruhát készít, minden bizonnyal a kompilátorok szűrték be: „tudva azt, hogy az másé” (*cum sciret haec aliena esse*). Vö. Theo Mayer-Maly: Spezifikation: Leitfälle, Begriffsbildung, Rechtsinstitut, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, 73, 1956, 146–147. o.

³⁷ Edict. Diocl. 3,10–12.

Irodalomjegyzék

- Deli Gergely: A specificatio tanáról Gaiusnál, *Pro Futuro*, 3 (2013) 2., 9–22. o. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2013/2/5505>
 - Frier, Bruce W.: Bees and Lawyers, *The Classical Journal*, 78 (1982–1983) 2., 105–114. o.
 - Hoffmann Zsuzsanna: Columella a méhészetről, *Agrártörténeti Szemle*, 49 (2008) 1–4, 1–12. o.
 - Hoffmann Zsuzsanna: *Mezőgazdasági és agrárviszonyok az ókori Rómában*, Szeged, JATEPress, 2014.
 - Mayer-Maly, Theo: Spezifikation: Leitfälle, Begriffsbildung, Rechtsinstitut, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, 73 (1956), 120–154. o. <https://doi.org/10.7767/zrgra.1956.73.1.120>
 - Plisecka, Anna: Accessio and specificatio reconsidered, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 74 (2006) 1–2., 45–60. o. <https://doi.org/10.1163/157181906776931126>
 - Sáry Pál: A környezet jogi védelme az ókori Rómában, *Iustum Aequum Salutare*, 17 (2021) 1., 125–147. o.
 - Schuster, Mauriz: Mel, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XV.1 (1931), 364–384. col.
-
-

The initiative of the European Commission for improving working conditions in platform work

Monika Schlachter*

By December 2021, the European Commission presented a Proposal for a Directive on improving working conditions in platform work. Such activity was expected for quite some time. Platform work has been probably the most intensely debated element of "new work" at national and international level. Hopes and fears associated with digitization culminated in this work form due to a mostly unregulated operation of a business of broad conception and great heterogeneity.

Keywords: platform work, European Commissions initiative

Az Európai Bizottság kezdeményezése a munkafeltételek javítására a platformmunka területén

Az Európai Bizottság 2021 decemberére irányelvjavaslatot terjesztett elő a platform munka munkafeltételeinek javításáról. Ez a jogalkotási javaslat már jó ideje várható volt. A platform munka valószínűleg az "új munka" legintenzívebben vitatott eleme nemzeti és nemzetközi szinten. A digitalizációval kapcsolatos remények és félelmek ebben a munkaformában csúcsondultak ki.

Kulcsszavak: platform munka, Európai Bizottság javaslata

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2028>

This contribution takes the opportunity for congratulating professor Tamas Prugberger at the occasion of his 85th birthday. Colleagues participating in this special issue are united in acknowledging a scholar, academic teacher and friend who has, nationally and internationally, continuously contributed to comparative labour law for most of his academic life. In discussing new challenges to the world of work, Tamas Prugberger suggested solutions maintaining an optimistic approach even in difficult times. The academic field needs more of that: ad multos annos!

* Prof. Dr. Dres. h. c. Monika Schlachter is Director of the Institute for Labour Law and Industrial Relations in the EU and Professor for International and European Labour Law at Trier University, Germany; and holds an honorary doctorate from the University of Miskolc.

1. Introduction

By December 2021, the European Commission presented a Proposal for a Directive on improving working conditions in platform work (COM (2021) 762 final). Such activity was expected for quite some time: Platform work has been probably the most intensely debated element of “new work” at national and international level. Hopes and fears associated with digitization culminated in this work form due to a mostly unregulated operation of a business of broad conception and great heterogeneity. The business model of labour platforms is ICT-based, relying on algorithmic management for allocating, organizing, and evaluating work (EU-Commission, Study to gather evidence on the working conditions of platform workers, final report March 2020). Working conditions and remuneration are frequently low¹, specifically due to the high number of unpaid hours put in for activities such as waiting for assignments or assuring tasks through platforms². Algorithmic monitoring and control of platform work is intense, and collective representation faces many factual and legal problems. Taken together, such problems gave rise to several court cases³ with different outcomes in different countries.

Platforms themselves did rarely respond to such concerns, as they denied responsibility. Much rather, they presented themselves as merely connecting supply and demand for (goods and) services online⁴, acting as intermediaries between service provider and end- user. The Commissions’ approach to platform work changed, too: initially, the intensely debated contractual status of service providers on platforms was understood as lying exclusively in the regulatory competence of Member States⁵. In the process of implementing the European Pillar of Social Rights⁶, however, the regulatory package on platform work was debated at length and finally conceived at Union level. The Proposal on improving working conditions presented here is broadly framed, containing labour rights and social policy as much as data protection and digitization. This contribution anyhow concentrates on the contractual status of platform workers.

2. Contracts concerning platform work

2.1. Digital Labour Platforms. Persons performing platform work are understood as individual persons in a contractual relationship with a digital labour platform. The

¹ Agnieszka Piasna/ Wouter Zwysen/ Jan Drahokoupil, *The platform economy in Europe*, European Trade Union Institute: ETUI working paper 2022, 42.

² International Labour Organization: ILO, World employment and social outlook (2021).

³ A comparative overview by: Christina Hiebl (ed.), *Case law on the classification of platform workers*, 2021; for Germany: Judgement of the Bundesarbeitsgericht: BAG, 1.12.2020, 9 AZR 102/20; Fairwork Deutschland, Ratings 2021: Arbeitsstandards in der Plattformökonomie).

⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development, An introduction to Online Platforms and their Role in Digital Transformation: OECD, 2019.

⁵ Communication of the European Commission: COM (2016) 288 final.

⁶ Official Journal of the European Union: OJ 2017, C-428/10; Klaus Lörcher/ Isabelle Schömann. *The European Pillar of Social Rights*, ETUI-Report 139 (2016).

Proposal applies to those digital labour platforms “organizing platform work” performed in the EU, Art. 1 para. 4. Its applicability is restricted to platform work organized in multi-person (mostly triangular) relationships between a recipient of the service, the digital labour platform organizing the work, and the service provider, i. e. an individual performing platform work either online or in a certain location⁷. From the definitions (in Art. 2) it follows that the involvement of more than three parties would be covered so that platforms directing riders to restaurants for delivering meals to a client (= 4 parties) are covered while less than three parties are not. That could exclude intra-company platforms addressing their offers to their own employees exclusively from the Proposal’s scope, as in such cases no distinct other recipient of the service is present. Such outcome would anyhow be insufficient: Own workers have an employment relationship with the undertaking running the platform so that their employment rights are guaranteed, but they do not enjoy protection from algorithmic management. The Proposal created such regulations on algorithmic management not mirrored by equivalent EU-labour law, so that workers excluded from the scope of the Proposal would find no equivalent protection elsewhere.

As platform work takes place in a multi-person relationship, the legal nature of that relationship is decisive for the rights and obligations of the parties. The Proposal is not defining the nature of the contractual relationships; all contracts continue to be defined by the parties. However, platforms may not establish that they operate merely as agents between service recipients and providers while being actually involved in the provision of the work itself. Otherwise, the mere labelling of the relationship could prevent acknowledging the organization of the work provided⁸, thereby leaving the platform work outside the scope of application of the Proposal. The Court did also not approve as decisive the mere designation of the platforms’ business model⁹ but took a closer look at the service actually provided. According to Recital No. 18 of the Proposal, a platform restricted to providing means through which a recipient can reach a service provider or vice versa would not be covered. A platform offering to the recipient that they would select specific service providers for specific tasks, review their performance, organize the payment of fees or calculate the prices, is, however, organizing the work.

Proving that the work is indeed organized by the platform may need additional arguments, though. The applicability of the Proposal is not dependent on meeting all necessary preconditions of an employment contract; the Proposal is conceived for including platform work even if it takes place outside employment relationships (Art. 10). In this perspective, the Proposal is identifying specific work relationships falling under its’ scope much rather than the persons coming in the scope. Despite referring to an employment relationship, the Proposal does not aim at defining a persons’ status as a worker or employee. Much rather, their actual work provided is decisive, independent from the contract it is technically based on. For establishing

⁷ EU Commission, Digital labour platforms in the EU, mapping and business models, final report, May 2021.

⁸ Court of Justice of the European Union: CJEU, 20.12.2017, C-434/15, Elite Taxi.

⁹ CJEU, 10.4.2018, C-320/16, Uber France, paras. 22, 24.

the relevant working relationship, platforms are required to organize the work of the service provider. That means that they must have a significant role in establishing how the service meets the demand of the user, which may (Recital No. 18) include the processing of payments. Regularly, the influence of platforms on how, when and by whom the work is provided is decisive. Such influence is not disappearing due to using contract terms allowing platform workers to log onto the platform according to their own choosing and determine their hours of availability, or due to allowing workers to contract with third parties. Algorithmic tools controlling the allocation and quality of future engagements, a potential account suspension or even termination may factually replace a direct request by the platform.

Once platforms charge either of the other parties merely for providing a business contact, the fees would be smaller and the platform has no part in or responsibility for the services potentially contracted. Once platforms charge for additional services such as allocating reliable and qualified service providers for the respective tasks, monitor or review their performance, and announce instant and continuous availability of reliable and competent providers at any time, this business model goes far beyond establishing a business contact. The added value of the platforms' service to the end-user implies organizing the platform work. Such organization will regularly include algorithmic management, either by automated monitoring or evaluation systems and/ or automated decision making systems (Art. 6).

2.2. Platform work. The Proposal is applicable to work organized by a digital labour platform if it is performed on the basis of a contractual relationship between this platform and the person providing the work. The precondition of a contract as such presents no major obstacle to the applicability of the Proposal to platform work. It will be regularly fulfilled once a person intending to undertake platform work is registering at that platform. By using the platforms' digital infrastructure, the person automatically accepts a contractual relationship according to the general terms and conditions set by the platform. The proper classification of the contract remains, however, debatable. The Proposal states its applicability to contracts with both, "persons performing platform work" (Art. 2 para. 4), and "platform workers" (Art. 2 para. 3), the latter representing a special sub-type of the former.

2.3. Platform Worker. Platform workers are defined by having concluded an employment contract according to the law, collective agreements or practice in the relevant Member State "with consideration to the case-law" of the CJEU. This notion was used already by earlier EU instruments¹⁰. It is characterized by creating a hybrid concept of employment contract between referring back to national law as a first step of interpretation and applying the autonomous EU- concept as its limitation. This allows national law to apply a broader, more inclusive notion of employment contract than the Court, but not a narrower concept. In the latter case, the definition as used by the Court would prevail. Therefore, the Proposal stands with the

¹⁰ E.g. Art. 1 para 2 Directive 2019/1152/EU; Art. 2 Directive 2019/1158/EU; for the difficult procedure necessary for establishing this compromise compare: Bartłomiej, Bednarowicz, *Delivering on the European Pillar of Social Rights: The New Directive on Transparent and Predictable Working Conditions in the European Union*, *Industrial Law Journal*, 48 (2019), 604, 609, 612.

traditional concept of employment contracts adopted by the Court from the Lawrie-Blum decision¹¹ onwards, establishing subordination of the work provider as the determining factor of an employment contract¹². Specifically for platform work, however, such approach is too narrow in that it gives too little weight to the algorithmic command and control-structure of platforms¹³ which some national courts already understood as being decisive¹⁴. The hybrid definition of platform worker described above would accept but not demand that national legal systems pursue a concept based on the decisiveness of algorithmic management. National regulations may pursue a broader definition of employee for defining platform work, but not a narrower one than the CJEU.

2.4. Determination of the employment status. The Proposal aims at ensuring that the workers' employment status is correctly classified. For providing both parties to the contract with legal certainty about this status (Art. 3), Member States must put a legal procedure in place for verifying it. Regularly, national legal systems would already have a procedure for status determination in place, because the status as employee is preconditional for most national labour law and social security rights. The Proposal specifies that, additionally, the relevant procedure must provide the primacy of facts, i.e. the actual performance of contractual obligations prevails the verbal classification of the type of contract. Where actual subordination of the worker exists, the contract is an employment contract even if it explicitly states that the worker will be self-employed (Art. 3 para. 2). The primacy of facts- approach is fully compliant with international law such as ILO-Recommendation 198 No. II 9, and would allow Member States to put more weight on the specificities of algorithmic management of platform work than on contract clauses stipulating independent decisions by the service provider. However, the reference to the hybrid definition of worker status is repeated again in Art. 3 para. 1.

In practice, most persons working on platforms are considered self-employed, and many may prefer this status over a contract of employment. For those who would benefit from a worker status, proving its preconditions shall be alleviated by the Proposal. It introduces a legal presumption for classifying their contractual relationship as employment contract, if the platform controls the performance of work and the person performing the work (Art. 4 para.1). Such presumption aims at persons miss-classified as self-employed while actually working under the command and control of the platform, i.e. as an employee. Work organized by a digital labour platform under conditions that do not fit the subordination test for an employment contract may nevertheless take place under actual working conditions demanding social protection¹⁵. While the presumption might help diminishing the rise of bogus

¹¹ CJEU, 3.7.1986, No. 66/85.

¹² CJEU, 10.2.2022, C-485/20, HR – Rail; note: Mark Freedland/ Nicola Countouris, *Some Reflections on the 'Personal Scope' of Collective Labour Law*, *Industrial Law Journal*, 46 (2017), 52, 59 et sequ.

¹³ CJEU, 22.4.2020, C-692/19, Yodel.

¹⁴ For Germany: BAG, 1.11.2020, 9 AZR 102/209.

¹⁵ Jeremias Prassl/ Martin Risak, *Uber, TaskRabbit and Co: platforms as employers? Rethinking the legal analysis of crowdwork*, *Comparative Labour Law and Policy Journal*, 37 (2016), 619; Mark Freedland/. Nicola Countouris, *ILJ*, 46 (2017), 52, 68.

self-employment, the longstanding dichotomy between socially protected employees and the unprotected self-employed is upheld, how to establish adequate working conditions for platform work remains unanswered.

Art. 4 para 2 of the Proposal lists five criteria for establishing the level of “controlling the performance of work” preconditional for an employment relationship, but establishing merely two of them already suffices for a presumption in this direction. Recital 24 of the Proposal explicitly mentions that direction and control should be considered key elements of the legal subordination defining an employment relationship. Therefore it is to be assumed that the relevant criteria would serve as factual basis for indicating control. However, only three of those criteria are materially connected to controlling the performance of work intensely enough to establish subordination of the service provider: Setting rules of appearance and conduct of service providers towards service recipients (point b), supervising work performance (point c), and imposing restrictions on the choice of working hours, the acceptance of tasks or the use of substitutes (point d) might indicate the subordination of the service provider under the directions of the platform. Even if the level of subordination established through the indicators might not be sufficiently intense for actually proving the existence of an employment relationship, it might suffice as factual basis for a rebuttable presumption in this direction.

The same is not true for the remaining two criteria: determining the level of remuneration (point a) and restricting the possibility of building a client base or of working for third parties (point e) is not related to controlling the performance of work. Not even the second alternative, controlling the person providing the work, could be decisive here: by such regulations the platform doesn’t interfere with the personal freedom of the service provider. Such clauses do not control the person in their capacity of fulfilling contractual duties but in their capacity as an independent actor on the market for services. It thereby annihilates their chances for commercially utilizing their own work, so that they may not determine their own conduct on the market independently¹⁶. Service providers who cannot decide whom to serve and at what prices are not independent actors on the market (undertakings) but merely dependent elements of the business of the institutions determining those conditions. They are to be classified as “false self-employed”. As these two criteria are not connected to organizing and controlling the performance of work or the freedom of the person performing it, they establish factual and economic dependency of the person performing the work. In accepting those two criteria as indicators for an employment relationship, the Proposal effectively moves beyond defining subordination exclusively by the provision of personally dependent work; economic dependency of the service provider is equally accepted for indicating subordination. This might cause further difficulties for legal systems classifying the category of economically dependent workers as self-employed. However, a practical solution for this problem is provided by Article 5: both contracting parties have the possibility to rebut the presumption of an employment relationship between them,

¹⁶ CJEU, C-413/13, FNV Kunsten, para. 33.

even if two (or more) of the criteria listed in Art. 4 para. 1 are fulfilled. Once all parties are satisfied with the classification of their contractual relationship as "self-employed", the Proposal is not interfering.

2.5. Legal Consequences. As a consequence of obtaining the employment status, Member States are obliged to ensure that platform workers enjoy rights "deriving from EU law applicable to workers" (Art. 3 para.1). The proposal thereby seems to indicate that the status determination would be valid for EU labour law only, without consequences for national law. Despite their status as employee, such important labour rights as dismissal protection, statutory minimum wages or collective labour rights primarily determined at national level could then be legally withhold from platform workers. On the other hand, Recital 19 of the Proposal refers to Member States ensuring full compliance additionally with "national labour law, collective agreements and social protection rules" upon reaching the worker status. Should that Recital guide the interpretation of Article 3, Member States would be responsible for guaranteeing full labour rights and social protection at national and at EU level. Such interpretation could raise questions on the regulatory competence of the EU¹⁷. Would the EU be competent to oblige Member States to extend the personal scope of application of a right to additional beneficiaries even if the EU is lacking the competence to create such rights at EU level¹⁸? At the very least, the Proposal must provide a clear answer on the legal consequences intended by streamlining the text of the provision and the Recital.

3. Algorithmic Management

The Proposal introduces new rights for persons performing platform work subject to algorithmic management. They must receive a document with all necessary information on automated monitoring and decision making systems "significantly affecting" working conditions (Art. 6). Furthermore, platforms must allocate sufficient resources for monitoring the impact of decisions supported or taken autonomously by automated systems. Human oversight of such systems' impact on working conditions must be provided (Art. 7) targeting explicitly health and safety concerns including mental health problems caused by digital surveillance (Art. 7 para. 2). Significant decisions such as suspending a persons' account or refusing payment for work performed must be stated in writing (Art. 8), and platforms must provide access to a contact person responsible for discussing and clarifying the facts, circumstances and reasons relevant for decisions taken. Such obligation answers the frequent complaints on platforms simply closing down individual accounts, effectively preventing individuals from accessing future engagements instead of applying regulations on terminating a contract with the service provider.

The obligations expand on Art. 22 GDPR on protection against automated decision making but limited to systems taking the respective decisions

¹⁷ Rüdiger Krause, *Auf dem Weg zur unionsrechtlichen Regelung von Plattformtätigkeiten*, Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht 2022, 521, 527.

¹⁸ Art. 153 para. 5 TFEU.

autonomously, by stating their applicability also to decisions supported by automated systems. Recital 29 explains that more specific rules on data processing are necessary in situations of algorithmic management of work. As this explanation is valid not only for employed persons but for services provided under algorithmic management in general, Art. 10 extends the obligations (Arts. 6 and 7) to persons providing platform work outside an employment contract.

Conclusion

The Proposal aims at improving working conditions in platform work, and should be considered a positive step in this direction. Nevertheless, several problems remain unresolved. The contractual status of platform work is still categorized according to the dichotomy between subordination (contract of employment) and autonomy (self-employed) which doesn't fit for platform work under algorithmic management. Ensuring that workers' employment status is correctly classified is an improvement avoiding intentional misclassification and bogus self-employment. But many persons providing platform work who do not meet the preconditions of the legal presumption nevertheless need social protection. Extending the rights concerning algorithmic management also to them is definitely beneficial, but the Proposal shouldn't stop there. All platform workers need adequate social security, a fair termination process and the right to collective bargaining.

Bibliography

- Agnieszka Piasna - Wouter Zwysen - Jan Drahokoupil, *The platform economy in Europe*, European Trade Union Institute: ETUI working paper 2022, 42.
- International Labour Organization: ILO, *World employment and social outlook* (2021).
- Christina Hiebl (ed.), *Case law on the classification of platform workers*, 2021;
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *An introduction to Online Platforms and their Role in Digital Transformation*: OECD, 2019.
- Klaus Lörcher - Isabelle Schömann, *The European Pillar of Social Rights*, ETUI-Report 139 (2016).
- EU Commission, *Digital labour platforms in the EU, mapping and business models*, final report, May 2021.
- Bartłomiej Bednarowicz, *Delivering on the European Pillar of Social Rights: The New Directive on Transparent and Predictable Working Conditions in the European Union*, *Industrial Law Journal*, 48 (2019), 604-623; <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwz021>
- Mark Freedland - Nicola Countouris, *Some Reflections on the 'Personal Scope' of Collective Labour Law*, *Industrial Law Journal*, 46 (2017), 52-71; <https://doi.org/10.1093/indlaw/dww041>

- Jeremias Prassl - Martin Risak, *Uber, TaskRabbit and Co: platforms as employers? Rethinking the legal analysis of crowdwork*, Comparative Labour Law and Policy Journal, 37 (2016), 619;
 - Rüdiger Krause, *Auf dem Weg zur unionsrechtlichen Regelung von Plattformtätigkeiten*, Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht 2022, 521, 527.
-
-

Távolodás a stabil munkajogtól – gondolatok a munkavégzés helyéhez köthető bizonytalan szabályozás kérdéseiről

Szekeres Bernadett*

A szerző a tanulmányban Prugberger professzor emeritus úr kritikai gondolkodását követni próbálva megvizsgálja, hogy a munkavégzés helyéhez kapcsolódó, jelenlegi és ismert jövőbeli munkajogi szabályozás megfelel-e a fenntarthatóság azon követelményének, hogy tartalmilag kiszámítható, a rugalmasságot a biztonsággal ötvöző munkafeltételeket teremt a munkavállalók számára. Ennek kapcsán a szerző felvillantja a kérdéses pontokat a szokásos munkavégzési hely és a távmunka módosított, a veszélyhelyzet után hatályosuló szabályaihoz kapcsolódóan.

Kulcsszavak: szokásos munkavégzési hely, home office, távmunka, new work

Moving away from stable employment regulations - Uncertain regulations related to the place of work

In this paper, the author, following the critical thinking of Professor Emeritus Prugberger, examines whether current and known future labour law regulations related to the place of work meet the requirement of sustainability to create predictable working conditions for workers that combine flexibility with security. In this context, the author highlights the points at issue in relation to the amended post-emergency rules on the habitual place of work and teleworking.

Keywords: habitual workplace, home office, teleworking, new work

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2029>

A tanulmány tág kontextusa - a munkajog stabilitását feszegető new work

A munkavégzés stabilitása és biztossága megkérdőjelezhetetlen igény, amely mind a munkáltató, mind a munkavállaló számára fontos az előbbi termelékenysége, az utóbbi megélhetése miatt. Ezt az igényt is szolgálja a munkajogi szabályozás létesítése és annak folytonos fejlesztése. A munkajogi normarendszer tartalmát számos körülmény befolyásolja. Ugyan a magánjog szellemétől nem lehet

* Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék, ID: 0000-0001-9133-4732

elvonatkoztatni a jogalkotó tevékenységét a munkajog kialakításában, mégis az önállóan végzett munka körülménye miatt a modulációknak teret kell engedni,¹ a munkajogi védelmi rendszert fejleszteni kell. A fejlesztés felé támasztott egyik legfontosabb elvárás az, hogy a legújabb gazdasági trendekre reagáljon – a jogalkotó célja ennek tükrében nem lehet más, mint hogy a munkavégzés modern formáit is lefedje a munkajog (védelmi lényegű) szabályozása. A modernitás sok módon testet ölthet a munkavégzésben. Ehhez kapcsolódó fogalom a „new work”, ami a fenntartható munkavégzés célját érinti. E fogalom több dolgot is jelenthet, az viszont bizonyos, hogy annak keretében a vállalatok lehetővé teszik a munkavállalók számára a mobil és a home office munkavégzést, jegyzi meg Schermuly és Geissler.² Ezen utóbbihoz igazodik a gyakorlat álláspontja is a „new work” jelentése kapcsán, hiszen az abba tartozó munkáltatói intézkedések kiemelt hangsúlyt fektetnek a munkavégzés idejének és helyének rugalmasságára. A „new work” alappillére a rugalmasság és az „emberközpontú, az egyéni igényekre fókuszáló munkaszervezés.”³

A munkavégzés helyéhez fűződő rugalmasság két legerősebb pillére tehát a mobil munkavégzés és a home office.⁴ Ezen álláspontot a gyakorlat is alátámasztja. A Spotify nevű, stream-szolgáltatást nyújtó cég⁵ „a new work szellemében 2021 elején vezette be a „Work From Anywhere” modellt. Ennek értelmében minden csapattag maximális rugalmasságot és szabadságot kap a munkavégzés helyének megválasztásában. Mindenki abban az országban és városban élhet és onnan dolgozhat, ahonnan szeretne – az egyetlen megkötés, hogy azonos időzónában legyen.”⁶ Egyértelmű a tendencia a munkavégzés helyéhez kapcsolódóan: a munkavégzés a hagyományos konstrukcióban is egyre inkább kiszakad a munkáltató által szervezett irodából, és vagy a munkavállaló otthonába helyeződik át, vagy adott esetben lényegtelenné válik a munkáltató számára, a munkaerőpiac ezáltal a teljes globalizáció útjára lép, a munkavégzés érdemi helyét a digitalizált alapokra helyezve. Az agilitás, a rugalmasság azonban a fejlődéssel lépést tartani nem tudó hagyományos munkajogi fogalmi készletnek több esetben kezelhetetlen, amelyre éles példa a szokásos munkavégzési hely problematikája. A tanulmányban röviden felvetjük a kapcsolódó nehézségek néhány elemét, illetve ezt követően felvillantjuk a jogalkotó legújabb lépésének, a hibrid távmunkáról szóló új szabályozásnak a problémáit.

¹ Kiss György: A magyar munkajog esélye az Európai Unió munkaügyi politikájának tükrében, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, (2008) 1., 29. o.

² State of the Deskless Workforce, 2022.

<https://www.quinyx.com/hubfs/Campaigns/2022/SODW/Reports/Quinyx-The-State-of-the-Deskless-Workforce-Bericht-2022-DACH.pdf> (Megtekintés ideje: 2022. 06. 02.) 9. o.

³ Schmidt Barbara: NEW WORK - a megatrend, ami nem egyszerűen csak home office. <https://www.hrportal.hu/hr/new-work-a-megatrend-ami-nem-egyszeruen-csak-home-office-20220506.html> (Megtekintés ideje: 2022. 06. 02.).

⁴ A kettő közül 2021-ben a munkavégzés helye kapcsán figyelhető meg erősebb rugalmasságra törekvés a munkáltatói oldalról. Carsten C. Schermuly - Carl Geissler: New Work im Krisenmodus. *Personalmagazin*, (2021) 9., 27-28. o.

⁵ <https://www.bloomberg.com/profile/company/3333774Z:LN> (Megtekintés ideje: 2022. 06. 02.)

⁶ Schmidt Barbara: i.m.

1. A szokásos munkavégzési hely kérdései

A munkavállaló munkahelye a munkavégzés helye.⁷ Azt meg kell határozni a munkaszerződésben, azonban a szerződéses meghatározás hiányában is létrejön a munkaviszony. E tényről függetlenül is azonban kötelező tartalmi elemnek minősül a munkahely kérdése, aminek pontos fogalmát a törvény nem adja meg.⁸ A munkahely mindazon helyeket magába foglalja, ahol a munkavállalónak a munkajogviszonyból származó kötelezettségét (főként a munkavégzési és rendelkezésre állási kötelezettségét) teljesítenie kell.⁹ Ha a felek a munkaszerződésben nem kötik ki a munkahelyet, akkor munkahelynek az a hely tekintendő, ahol a munkavállaló a munkáját szokás szerint végzi az Mt. 45. § (3) bekezdése alapján. A Nagykomentár szerint, ha a felek megállapodásának hiányában a törvény szerinti „szokásos munkahely” merül fel munkahelyként, akkor ennek során „szokásosnak nem azt a munkahelyet tekintjük, ahol a munkavállaló a munkaviszony fennállása alatt rendszerint/rendszeresen teljesít, hanem azt a helyet, ahol az adott munkáltatónál (annak tevékenységére tekintettel) kialakult gyakorlat szerint az adott munkakörben rendszerint (szokásosan) teljesíteni kell.”¹⁰ E kommentári fogalom meghatározást a bírói gyakorlat is alapul veszi.¹¹ A szerzők tehát úgy vélik, hogy konkrét megjelölés hiányában a munkahelyet az adott munkavállalóra vonatkoztatva nem az ő addigi munkavégzésének helyéhez kell kapcsolni, hanem a munkaköréből kell kiindulni. Meg kell jegyezni, hogy a szerzők nem pontosítják, hogy a munkakörben a többi munkavállaló oldalán kialakított gyakorlat mely időpontban vizsgálendő: a szerződés megkötésekor életben lévő, vagy az azóta is folytatott, a vitás pillanatig élő gyakorlat is a vizsgálat tárgya-e, tehát csak feltételezhetjük, hogy a vita pillanatában megállapítható gyakorlatból kell kiindulni a szokás megállapításánál.

A kommentári javaslat, meglátás nagyon fontos, hiszen a bírói gyakorlat is követi, de álláspontom szerint a törvény szövegével és más szakirodalommal¹² nincs összhangban a vizsgálandó kört tekintve sem, hiszen úgy vélem, hogy maga a törvény szövege, mind az említett szerzők¹³ az adott munkavállaló által történő szokásos teljesítés helyének vizsgálatát kívánja meg. Sőt, Pál kombinációt vet fel: a

⁷ Tálné Molnár Erika (szerk.): *A Munka Törvénykönyve kommentárja (2012. évi I. törvény)*, Budapest, HVG Orac Kiadó, 2020, A Munka Törvénykönyve 45. §-hoz fűzött kommentárja

⁸ *Uo.*

⁹ Bankó Zoltán - Berke Gyula - Kiss György - Szőke Gergely László: *Nagykomentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2021. 45. §

¹⁰ Bankó - Berke - Kiss - Szőke: *uo.* 45. §

¹¹ Például a Fővárosi ítéletábla ítéletében is erre hivatkozott (Mf.31045/2020/14.)

¹² Pál Lajos szerint a szokásos munkavégzési hely „csak a későbbiekben, a munkajogviszony teljesítése során alakulhat ki. Pál Lajos: A szerződéses munkahely meghatározása – a „home office” és a távmunka, *Munkajog*, (2018) 2.. 57. o.

¹³ Például Tománé Szabó Rita, címzetes egyetemi docens és bíró álláspontja is az, hogy a szokásos munkavégzési hely „az első huzamosabb időn keresztül meglévő foglalkoztatási helyen” rögzül, azaz ebből arra következtettek, hogy álláspontja szerint a szokásosság nem kötődik a munkáltatónál kialakított, azonos munkakörben dolgozók munkavégzéséhez. Tománé Szabó Rita hasonlóan problémásnak látja e szabályozást. Tománé Szabó Rita: EU-konform-e az Mt. szabályozása az Európai Unió Bírósága C-266/14. számú ügyben hozott ítélete tükrében vizsgálva? *Miskolci Jogi Szemle*, (2017) 2., 607. o.

munkaviszony kezdetére a munkakörben szokásos munkavégzési helyet érti szokásos munkavégzési helyként, míg később az adott munkavállalóra vonatkoztatott szokást tartja helyesnek vizsgálni.¹⁴ Azért feltételezem az egyedi szokás vizsgálatának elvárását a törvény szövegének értelmezése alapján, mert a jogalkotó akként fogalmaz az Mt. 45. § (3) bekezdésében: *45. § (3) „A munkavállaló munkahelyét a munkaszerződésben kell meghatározni. Ennek hiányában munkahelynek azt a helyet kell tekinteni, ahol munkáját szokás szerint végzi.”*

Magyarán, ahol a munkavállaló végzi munkáját szokás szerint, tekintettel arra, hogy más alanyt a mondatban a jogalkotó nem jelöl meg. A kommentári értelmezés akkor lenne levezethető a törvényszövegből, ha a jogalkotó például úgy fogalmazott volna, hogy „munkahelynek azt a helyet kell tekinteni, ahogy a munkáltatónál azonos munkakörben dolgozó munkavállalók a munkájukat szokás szerint végzik.

A vizsgálandó kör kapcsán egyszerűbb helyzetben vagyunk a munkakör rendezőelve mentén, hiszen a munkakör olyan szerződéses elem, amelyet a felek nem hagyhatnak ki a jogviszony létrehozatalakor kialakított konszenzusukból, így vélhetőleg könnyen vizsgálható szemponttá válik. Ezt a helyzetet is bonyolítja ugyanakkor a kérdés, hogy a munkakörhöz kapcsolódó gyakorlat, szokás melyik időpontban vizsgálandó. Emellett ennek a szempontnak a kizárólagos vizsgálata a valóságot nem tükröző eredményre vezethet akkor, ha az adott munkavállalónak a többi, azonos munkakörű munkatársától eltérő szokásos munkavégzési helye van. A munkakörhöz kapcsolt szokás alapján megjelölt munkavégzési hely álláspontom szerint a gyakorlattól valamelyest idegen lehet, azonban hasznos megoldás akkor, amikor egy új belépő esetén válik vitássá a munkavégzés szokásos helye, hiszen az ő esetében szokásos teljesítési hely még nem alakult ki. Azonban, amennyiben nem új belépőről beszélünk, akkor már vitás a munkakör használatának valóságot tükröző mivolta. Kérdés, hogy eltekinthetünk-e a fent bemutatott logikai szükségszerűségtől a való életet követő jogi fogalom-értelmezés céljából.

A szokásos munkavégzési hely további kérdéseket is felvet, azonban e néhány felvillantott ellentmondás is szemlélteti számunkra, hogy milyen bizonytalan lábakon áll a munkajogi szabályozásunk hagyományos keretrendszere, amelyet még inkább megbillent az új típusú munkavégzés bármely formája a new work szabályozása során.

2. A home office problematikája

Ahogy fentebb említésre került, a home office a new work egyik legfontosabb pillérét képezi. A home office magyar jogintézményének kibontásához szükséges kiindulási alapként a *táv munkavégzést* megemlítenünk, amely kiindulási alapot, mint elhatárolandó jogintézmény a magyar munkajogászok nagy többsége is helyesnek vélt és követett is vizsgálata során.¹⁵ A távmunka eddigi megközelítése keretében

¹⁴ Pál: i.m. 57. o.

¹⁵ Bankó is így véli, mikor azt állapítja meg, hogy egyöntetű a vélekedés arra vonatkozóan, hogy a home office dogmatikailag elkülönül az atipikus munkavégzési formáktól, különösen a távmunkától. Bankó Zoltán: A távmunka szabályozásának dilemmái, in: (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére*, (szerk.: Bankó Zoltán - Berke Gyula - Pál Lajos - Petrovics Zoltán), Budapest,

tehát a munkavállaló a munkaszerződésében meghatározott, más helyen dolgozik rendszeresen, azaz nem a munkáltató telephelyén végzi rendszeresen a munkáját, ám a contrario nem rendszeresen ugyan, de jelen lehet és munkát végezhet a munkáltató telephelyén is, ahogy arra a lehetőséget biztosítania is kell a munkáltatónak. (Mt. 196. § (5) bek.). A távmunkavégzés mindenképp a felek konszenzusán múlik, annak keretében a munkavállaló rendszeres munkavégzési helye a munkáltatótól elkülönült hely (otthona vagy más hely, például egy másik iroda), azonban eseti jelleggel végezheti a munkáját a munkáltató telephelyén, székhelyén, például az értekezletek ideje alatt, de ez csak kivételes lehet, hiszen a rendszeres munkavégzés egy (vagy több) eltérő helyen van. Ezt a Kártyás-Petrovics-Takács szerzők Kommentárja is remekül összefoglalja, és egyben összeveti a home office-szal: „Míg tehát távmunka esetén az a kivételes, hogy a munkavállalónak meg kell jelennie a munkáltató székhelyén, telephelyén (például értekezletek, továbbképzések céljából), az otthoni munkavégzésnél a munkavállaló főszabály szerint a munkáltató által biztosított helyszínen (irodában) dolgozik, és kivételesen teljesít otthonról.”¹⁶ Ki kell emelni a Bankó, Berke, Kiss és Szőke tollából származó álláspontot a home office-ra vonatkozóan. A szerzők úgy látják, „a „home office” jelenség alatt értjük azt az ideiglenes helyzetet, amikor a hagyományos (teljes munkaidős, határozatlan idejű munkaszerződéssel) munkaviszonyban foglalkoztatott munkavállaló számára *ideiglenes, kivételes jelleggel a munkáltató engedélyezi az állandó munkavégzési helytől eltérően a munkavállaló lakóhelyén történő munkavégzést.* A távmunkavégzést megalapozó munkaszerződés fogalmi eleme, hogy a munkavállaló a munkát a munkáltató telephelyétől elkülönült munkahelyen végzi. Ebben az esetben tehát a szerződéses munkahelyet a felek éppúgy megjelölik a szerződésben, mint a tipikus munkajogviszony esetén, ám ez sosem a munkáltató telephelye, hanem jellemzően a munkavállaló lakóhelye.”¹⁷ A szerzők tehát úgy vélték, hogy a rendszeres munkavégzés vélhetőleg a munkáltató telephelyén van, azonban kivételesen a munkavállaló lakóhelyén történő munkavégzés is engedélyezhető a munkáltató által. Ebből a szempontból véleményük egyezik az eddig szemléltetett álláspontokkal, sőt arra is találunk itt utalást, hogy az utasítási jog a home office körében nem változik meg, ellentétben a korábbi távmunkával.

Ha a további szakirodalmi álláspontokat vizsgáljuk, meg kell említenünk Bankót, aki úgy véli, a home office jelenség nem más, mint „amikor a hagyományos (teljes munkaidős, határozatlan idejű munkaszerződéssel) munkaviszonyban foglalkoztatott munkavállaló számára ideiglenes, kivételes jelleggel a munkáltató engedélyezi az állandó munkavégzési helytől eltérő helyen való munkavégzést, amely jellemzően a munkavállaló lakóhelye.”¹⁸ Itt kell felvetnünk Molnár álláspontját, aki úgy látja, hogy a gyakorlatban az egyes munkáltatóknál az sincs előírva, hogy a home office keretében a munkáltató otthonról végezze a munkáját, ezért Molnár

HVG Orac, 2019, 27. o.

¹⁶ Az Mt. 196. §-ához fűzött kommentár. Kártyás Gábor - Petrovics Zoltán - Takács Gábor: *Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020.

¹⁷ Bankó - Berke - Kiss - Szőke: i.m. 196-197. §§

¹⁸ Herdon István - Rab Henrietta: Megvalósítható-e jogszerűen a home office? A home office fogalmi ismérvei és munkajogi keretei, *Pro Futuro*, (2021) 3., 65. o.

szerint „a home office inkább csak egy megnevezés, és a gyakorlatban a szokásos munkavégzési helytől eltérő munkavégzésről van szó.”¹⁹ Álláspontom szerint azonban a home office ezzel szemben nevéből fakadóan a gyakorlatban csak az otthoni munkavégzést teszi lehetővé, egyetértve Kártyás, Petrovics és Takács véleményével. Úgy látom, hogy ebben is testet ölt a különbség a korábbi, hagyományosan értelmezett távmunkához képest: *a távmunka adta meg arra a lehetőséget, hogy a munkavállaló bárhol dolgozzon rendszeresen, kivéve a munkáltató telephelyét.* Ehhez képest a home office annak a lehetőségét teremti meg, hogy *rendszeretlenül vagy akár rendszeresen és tartósan* is, vegyesen, bizonyos időközönként váltakozva az otthonában, majd a munkáltató telephelyén dolgozzon. Emellett a home office fogalmához hozzá kell, hogy tartozzon az, hogy a munkavállaló rendszeresen dolgozik a munkáltató telephelyén, mivel egyébként összemósódna a home office intézményének lényege a távmunkával, amennyiben azt a korábbiak szerint értelmezzük.²⁰

Ezen szakirodalmi ellentmondások után kifejezetten izgalmas kérdés volt, mit lép a jogalkotó a témában.

A vitát lezárandó alkotta meg a jogalkotó a 2021. évi CXXX. törvényt a veszélyhelyzettel összefüggő egyes szabályozási kérdésekről (továbbiakban: Mód. tv.), amely a veszélyhelyzet megszűnésekor kezdődő hatállyal módosítja az Mt. távmunkára vonatkozó szabályait. Továbbra sem lett nevesítve önállóan a home office, így az nem vált sui generis jogintézménnyé, így számos olyan problémát kikerült a jogalkotó, mint az, hogy a home office során csak otthonról lehet-e dolgozni, illetve az otthon alatt mit értünk pontosan, a bejelentett lakcímét a munkavállalónak, vagy esetleg a nyaralóban vagy más ingatlanon történő tartózkodást is. Az új szabályozás a következő:

196. § (1) Távmunkavégzés esetén a munkavállaló a munkát a munkaidő egy részében vagy egészében a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen végzi.

(2) A munkaszerződésben meg kell állapodni a munkavállaló távmunkavégzés keretében történő foglalkoztatásában.

(3) Eltérő megállapodás hiányában a távmunkavégzés során

a) a munkáltató utasítási joga a munkavállaló által ellátandó feladatok meghatározására terjed ki,

b) a munkáltató az ellenőrzési jogát távolról számítástechnikai eszköz alkalmazásával gyakorolja,

c) a munkavállaló a munkáltató telephelyén a tárgyévben legfeljebb a munkanapok egyharmada esetén végez munkát, és

d) a munkáltató biztosítja, hogy a munkavállaló a területére beléphessen és más munkavállalóval kapcsolatot tartson.

(4) Ha a munkáltató az ellenőrzés jogát a távmunkavégzés helyén gyakorolja, akkor

¹⁹ Molnár Bence: Gondolatok a home office-ről általában és vírus idején, *Magyar Munkajog E-folyóirat*, (2020) 1., 38. o.

²⁰ Másként gondolkodik a KSH. A KSH a home office-t akként definiálja, mint a nem meghatározott rendszerességgel végzett távmunka. Lásd: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/tavmunka/index.html#144ezrendolgoztaktv munkban> (Megtétekintés ideje: 2022. 06. 08.).

az ellenőrzés nem jelenthet a munkavállaló, valamint a távmunkavégzés helyeként szolgáló ingatlant használó más személy számára aránytalan terhet.

(5) A munkáltató a távmunkát végző munkavállalónak minden olyan tájékoztatást köteles megadni, amelyet más munkavállalónak biztosít.

Láthatjuk, hogy a jogalkotó a távmunkavégzés kategóriáját kitágította:²¹ a korábban főként, rendszeresen távolról végzett munka mellett a távmunkába tartozik az az eset is, amely során a munkaidő egy részét tölti csak távol, a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen a munkavállaló. Egyértelművé válik az új szabályozásban az, hogy a home office otthoni munkavégzést legitimálniuk kell a feleknek a szerződésben, amelynek módja az új megközelítésből kifolyólag a távmunka igénybevétele. Ugyan a távmunka döntően otthoni munkavégzést jelentett korábban a KSH elemzése alapján,²² mégis meglepő volt a jogalkotó ezen döntése.

A home office a gyakorlatban eddig a hibriditáson alapult, annak keretében a munkaidő egy részét otthon, másik részét a munkáltató irodájában töltötte a munkavállaló. A munkavégzés helyét érintően hibrid munkaviszony beültetése a távmunkába ennél fogva számos problémát vet fel. A távmunka jogkövetkezményei nem a hibrid munkavégzésre illenek, hanem kifejezetten a folyamatos távoli munkára lettek szabva, ennél fogva akkor, amikor a távmunkás a munkáltató telephelyén dolgozik, akkor nem a hagyományos munkaviszony jogszabályait kell követnie, hanem a távoli munkavégzésre szerkesztett konstrukcióban kell gondolkodnia. Ezen új, tág aspektussal a távmunkát továbbra is önálló, elhatárolható atipikus jogviszonyként fenntartani nem lehet.²³ Át kell gondolni számos kérdést, mint a rendkívüli munkavégzés, 'túlóra' díjazása, költségek viselése és a munkavédelmi szabályok alkalmazása, hogy az új koncepció, a távmunka új, hibrid megközelítése hosszútávon is fenntartható maradjon.

²¹ Tágabb lett a távmunka például a távol töltött idő aránya szempontjából, de nem lett tágabb a távoli munkavégzés helyének kérdésében, hiszen a távmunkában dolgozók magas százalékban eddig is otthonról dolgoztak. Vallasek Magdolna – Mélypataki Gábor: Rules on Home Office Work and Telework in Romania and in Hungary, *Central European Journal Of Comparative Law*, (2020) 2., 181. o. A statisztikáért lásd a Központi Statisztikai Hivatal dokumentumait. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohely/tavmunka/index.html> (Megtekintés ideje: 2022. 06. 08.).

²² A távmunkában dolgozók túlnyomó többsége, 89%-a otthonról végzi a munkáját, és csak 11%-uk az, aki például teleházban, kihelyezett irodában, nyilvános helyen (kávézóban, üzletközpontban), vagy ügyfeleknél. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohely/tavmunka/index.html#144ezrendolgoztaktv> munkban (Megtekintés ideje: 2022. 06. 08.).

²³ A távmunka pontos fogalmi elemei hosszú vita során alakultak ki. Erre világít rá Sullivan is, amely vita a mai napig erősödik. Cath Sullivan: What's in a name? Definitions and conceptualisations of teleworking and homeworking. *New Technology Work and Employment*, (2003) 3., 158 – 165. o. Meg kell jegyezni, hogy Bankó egyenesen a távmunka polgári jogi megvalósulását is felveti. Bankó Zoltán: A távmunkával kapcsolatos jogalkotási, jogalkalmazási és foglalkoztatáspolitikai tapasztalatok Magyarországon, *Magyar Munkajog E-folyóirat*, (2016) 2., 60. o.

3. Összegzés

A fenntartható gazdaságnak fenntartható foglalkoztatásra van szüksége, amely megköveteli annak fenntartható szabályozását. A „new work” kategóriája a jövő munkavégzését érinti, és megállapítja, hogy abban elsődleges szerephez jut a rugalmasság, különösen a munkavégzés helyét tekintve. A munkahely magyar szabályai azonban nem csak a „new work” terjedése miatt vizsgálандók felül, hiszen a munkavégzés helyét érintő rugalmasság hiányában is bizonytalanság tapasztalható például a szokásos munkavégzési hely értelmezése kapcsán. Ezt tovább fokozza a home office szabályozásának kérdése, illetve az új hibrid távmunka koncepció, ami számos kérdést vet fel a jogalkalmazók számára. Mindezeknél fogva kijelenthetjük, hogy a munkavégzés helyét tekintve is rengeteg bizonytalan körülménnyel kell számolnia a munkaviszony alanyainak, így a jelenlegi magyar szabályozás sajnos nem felel meg a (szociális) fenntarthatóság²⁴ követelményének.

Irodalomjegyzék

- Bankó Zoltán - Berke Gyula - Kiss György - Szőke Gergely László: *Nagykommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2021.
- Bankó Zoltán: A távmunka szabályozásának dilemmái, in: (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére*, (szerk.: Bankó Zoltán - Berke Gyula - Pál Lajos - Petrovics Zoltán), Budapest, HVG Orac, 2019.
- Bankó Zoltán: A távmunkával kapcsolatos jogalkotási, jogalkalmazási és foglalkoztatáspolitikai tapasztalatok Magyarországon, *Magyar Munkajog Évfolyóirat*, (2016) 2.
- Carsten C. Schermuly - Carl Geissler: New Work im Krisenmodus. *Personalmagazin*, (2021) 9.
- Cath Sullivan: What's in a name? Definitions and conceptualisations of teleworking and homeworking. *New Technology Work and Employment*, (2003) 3. <https://doi.org/10.1111/1468-005X.00118>
- Herdon István - Rab Henrietta: Megvalósítható-e jogszerűen a home office? A home office fogalmi ismérvei és munkajogi keretei, *Pro Futuro*, (2021) 3. <https://doi.org/10.26521/PROFUTURO/2020/3/8931>
- Kártyás Gábor - Petrovics Zoltán - Takács Gábor: *Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020.
- Kiss György: A magyar munkajog esélye az Európai Unió munkaügyi politikájának tükrében, *Pécsi Munkajogi Közlemények*, (2008) 1.

²⁴ A szociális fenntarthatóság elválaszthatatlan kapcsolatban van a megfelelő munkakörülményekkel. Lásd: Paola Conigliaro: Between Social Sustainability and Subjective Well-being: The Role of Decent Work. *Soc Indic Res*, (2021), 157. o. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02564-9>. A szociális fenntarthatóság az EU számára is fontos kérdés. Lásd erről: Jakab Nóra: Social Dimension of the EU – The Pillar's impact on European Labour Law, *Lex et Scientia*, 27 (2019) 2.

-
- Molnár Bence: Gondolatok a home office-ről általában és vírus idején, *Magyar Munkajog E-folyóirat*, (2020) 1.
 - Pál Lajos: A szerződéses munkahely meghatározása – a „home office” és a távmunka, *Munkajog*, (2018) 2.
 - Paola Conigliaro: Between Social Sustainability and Subjective Well-being: The Role of Decent Work. *Soc Indic Res*, (2021) <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02564-9>.
 - Schmidt Barbara: NEW WORK - a megatrend, ami nem egyszerűen csak home office. <https://www.hrportal.hu/hr/new-work-a-megatrend-ami-nem-egyszeruen-csak-home-office-20220506.html> (Megtekintés ideje: 2022. 06. 02.).
 - State of the Deskless Workforce, 2022. <https://www.quinyx.com/hubfs/Campaigns/2022/SODW/Reports/Quinyx-The-State-of-the-Deskless-Workforce-Bericht-2022-DACH.pdf> (Megtekintés ideje: 2022. 06. 02.).
 - Tálné Molnár Erika (szerk.): *A Munka Törvénykönyve kommentárja (2012. évi I. törvény)*, Budapest, HVG Orac Kiadó, 2020.
 - Tománé Szabó Rita: EU-konform-e az Mt. szabályozása az Európai Unió Bírósága C-266/14. számú ügyben hozott ítélete tükrében vizsgálva? *Miskolci Jogi Szemle*, (2017) 2.
 - Vallasek Magdolna – Mélypataki Gábor: Rules on Home Office Work and Telework in Romania and in Hungary, *Central European Journal Of Comparative Law*, (2020) 2. <https://doi.org/10.47078/2020.2.177-191>.
-
-

A magyar földjogi szabályozás egyes sarkalatos kérdései*

Szilágyi János Ede*

A magyar földjog az 1989-90-es rendszerváltást követően komoly átalakulásokon ment keresztül. A földtulajdon kárpótláson keresztül történő újrendezése mellett, 1994-ben új szabályozást is kapott a termőföldről szóló törvény képében. Ekkor vált a magyar földjog lényegi elemévé a jogi személyek földtulajdon-szerzésének általános tilalma. Ezt követően fontos kérdés volt, hogy a magyar földjog milyen koncepciót alakít ki Magyarország uniós tagállammá válásának idejére. Ekkoriban a magyar szakértők, köztük Prugberger Tamás is, sokat foglalkoztak más, már uniós országok földjogával. A magyar földjog eltért abban egyes átfogóan és szigorúan szabályozó uniós tagországok földjogához képest, hogy eleinte nem ismerte még a mezőgazdasági üzem földforgalmi szempontú kategóriáját, és hogy nem tartalmazott speciális szabályokat a törvényes öröklésre. Az utóbbi években azonban e területeket érintően több jogszabályt is elfogadtak. Jelen tanulmány e változásokat ismerteti röviden.

Kulcsszavak: magyar földjog, mezőgazdasági üzem, gazdaság, törvényes öröklés

Some cardinal issues of the Hungarian land law

Hungarian land law underwent serious changes after the change of regime in 1989-90. In addition to the reorganization of land ownership through compensation, in 1994 it also received new regulations in the form of the Act on Arable Land. It was then that the general prohibition on the acquisition of land by legal persons became an essential element of Hungarian land law. After that, an important question was what concept Hungarian law-maker would develop by the time Hungary became a member of the EU. At that time, Hungarian experts, including Tamás Prugberger, dealt a lot with the national land law of other EU member states. Hungarian land law differed from the land law of some comprehensively and strictly regulating EU member states in that at first it did not yet know the land-law-category of the agricultural holding and that it did not contain special rules concerning intestate succession of lands. In recent years, however, several pieces of legislation have been adopted in these areas. The present study briefly describes these changes.

Keywords: Hungarian land law, agricultural holding, personal and family farm, intestate succession

* Jelen írással kívánom kifejezni tiszteletemet szeretett professzoromnak, Prugberger Tamásnak, egyúttal szívből gratulálva 85. életévének betöltéséhez és kívánva Neki még sok-sok ilyen kerek évfordulót egészségben és munkásan, vagyis ahogy Ő szereti tölteni mindennapjait.

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Agrár- és Munkajogi Intézeti Tanszék; vezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Id: 0000-0002-7938-6860

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2030>

A magyar földjog a rendszerváltást követően komoly átalakulásokon ment keresztül. Egy pár éves átmeneti időszakot követően, a kárpótlási folyamattal párhuzamosan, 1994-ben¹ a földforgalmi viszonyok új jogszabályi alapot kaptak, amely szabályozás egyik fontos, egyébiránt a mai napig is meghatározó elemévé vált a jogi személyek általános – csak kevés kivétellel megtört – tulajdonszerzési tilalma.² A magyar földjog kardinális kérdése az európai uniós csatlakozás lett, valamint ennek vonatkozásában az, hogy ennek jogi keretei között a magyar földjog milyen koncepciót alakítson ki. A koncepció kialakítása kapcsán – és ezt utóbb is megerősíthetjük – elsődlegesen az ország saját igényei és elképzelései szerepeltek meghatározó tényezőként, mindezen túl a döntéshozók más szempontokat is mérlegeltek. Hasonlóan más újonnan csatlakozott országokhoz, hazánk számára is példaként szolgált a 2014-től hatályba lépő, új földrezsimje kialakításához a korábbi uniós országok nemzeti földforgalmi szabályozása.³ Ezek a tagállami földforgalmi szabályozások meglehetősen sokszínűek. A '90-es években megalkotott rendszerezésében *Prugberger Tamás* mindazonáltal három nagy csoportba sorolta azokat (lásd az 1. táblázatot egyes uniós országok mezőgazdasági üzemszabályozásának típusairól).⁴ Ezen csoportok rövid ismertetése előtt fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy Prugberger Tamás nem pusztán nemzeti földforgalmi szabályokat csoportosított, hanem az egyes tagállamok, nemzetek földforgalmi szabályait egy nagyobb keretben, a mezőgazdasági üzemszabályozás keretében rendszerezte. A *mezőgazdasági üzem* ugyanis az ingatlanok (mezőgazdasági földeken) túl minden más termelési tényezőt (például állatállomány, mezőgazdasági felszerelés) magában foglal, amelyeket azonos céllal működtetnek egy szervezeti illetve gazdasági alapegységben. Vagyis a mezőgazdasági üzem szempontjából a mezőgazdasági föld csak egy a termelési tényezők közül, és számos uniós tagállam arra törekszik, hogy nemzeti szabályozásában ezeket az egy üzemhez tartozó termelési tényezőket a forgalmi viszonyokban egy egységként kezelje, azok például egy öröklési vagy adásvételi jogviszonyban lehetőleg egyben kerüljenek átruházásra. A 2014-ben hatályba lépett új magyar földforgalmi rezsimben⁵ immáron megjelent

¹ Láss a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvényt (Tft).

² Ennek jelentőségéről ír: Csirszki Martin Milán – Szinek Csütörtöki Hajnalka – Zombory Katarzyna: Food Sovereignty: Is There an Emerging Paradigm in V4 Countries for the Regulation of the Acquisition of Ownership of Agricultural Lands by Legal Persons?, *Central European Journal of Comparative Law*, 2 (2021) 1, 29–52. o., <https://doi.org/10.47078/2021.1.29-52>

³ Lásd még például Burgerné Gimes Anna: Földhasználati és földbirtok-politika az Európai Unióban és néhány csatlakozó országban, *Közgazdasági Szemle*, 50 (2003) 9., 819–832. o.; Hornyák Zsófia: Die Voraussetzungen und die Beschränkungen des landwirtschaftlichen Grunderwerbes in rechtsvergleichender Analyse, *CEDR Journal of Rural Law*, 1 (2015) 1, 88–97. o.; etc.

⁴ Prugberger Tamás: A fejlett polgári államok földtulajdoni és mezőgazdasági üzemstruktúrája a XX. század agrárreformjai tükrében, in: *Agrárjog I.* (szerk.: Prugberger Tamás), Miskolc, Bíbor Kiadó, 1999, 81–116. o.; etc.

⁵ Erről lásd különösen Hegyes Péter: A földforgalmi törvény a gyakorlatban, in: *Honori et virtuti* (szerk.: Gellén Klára), Szeged, Iurisperitus Kiadó, 2017, 116–121. o.; Olajos István: Földjogi kiskaté, *Miskolci Jogi Szemle*, 12 (2017) különszám/2, 409–417. o.; etc.

a mezőgazdasági üzem nyugat-európai országokban is ismert kategóriája,⁶ a rendszerszintű átalakításig azonban várni kellett a családi gazdaságokról szóló 2020. évi CXXIII. törvény (*Csgtv*) illetve az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLI. törvény (*Agáttv*) elfogadásáig.

A prugbergeri-kategorizáció kialakítása egyébiránt két szempont alapján történt meg. Egyrészt aszerint, hogy a szabályozás mire terjed ki, vagyis a tulajdonszerzéshez, használathoz illetve örökléshez kapcsolódó jogviszonyok közül melyik vonatkozásában találunk – a polgári jog általános szabályaihoz képest – speciális előírásokat a mezőgazdasági földek illetve – ahol ilyen ismert – a mezőgazdasági üzemek esetében. A másik szempont pedig a szabályozás jellege, vagyis hogy a jogalkotó mennyiben enged eltérést a mezőgazdasági földekre illetve mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályok alól, azaz a megengedő (*ius equitum*) vagy inkább a szigorú (*ius strictum*) szabályozás a meghatározó egy nemzetállam szabályozásában. E szerint Prugberger Tamás három kategóriát alakított ki: (a) Az *átfogóan szabályozó kötött rendszer* szigorú szabályokat határoz meg a mezőgazdasági földek illetve mezőgazdasági üzemek tulajdonszerzése, használata és öröklése esetében. (b) Az *átfogóan szabályozó kevésbé kötött rendszer* eltérést enged a jogszabályban lefektetett szabályoktól, vagyis az ügyletben érintett feleknek jobban érvényesül a szabadsága. Ezen csoport normái is magukba foglalják ugyanakkor a mezőgazdasági földek illetve mezőgazdasági üzemek tulajdonszerzésére, használatára és öröklésére vonatkozó speciális szabályokat. (c) A *részlegesen szabályozó rendszerben* tipikusan az öröklés lesz az, ahol speciális szabályokat találhatunk a mezőgazdasági földek illetve mezőgazdasági üzemek vonatkozásában, és e szabályok esetében is viszonylag nagy szabadságot élveznek a felek a konkrét ügylet kereteinek meghatározásában.

Nyugat-európai üzemszabályozási modellek

Forrás: Prugberger 1999; készítette: Szerző

-	Szabályozás tárgya	Szabályozás módszere	Ide tartozó országok
Átfogóan szabályozó kötött rendszer	Földtulajdon, földhasználat, földöröklés	Ius strictum	Dánia, Franciaország, Portugália, Spanyolország, Olaszország, stb.
Átfogóan szabályozó kevésbé kötött	Földtulajdon, földhasználat, földöröklés	Ius equitum	Németország, Ausztria
Részlegesen szabályozó rendszer	Földöröklés	Ius equitum	Egyesült Királyság, Írország

Egyes uniós országok mezőgazdasági üzemszabályozásának típusai

⁶ Napjainkban a kérdés tudományos alapossggal történő kidolgozásában Magyarországon Kurucz Mihály munkáit kell kiemelni: Kurucz Mihály: Gondolatok egy üzemszabályozási törvény indoklásáról, *Gazdálkodás*, 56 (2012) 2, 118–130. o.; Kurucz Mihály: A mezőgazdasági üzem, mint jogi egység, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010, 151–176. o.

A 2014-ben hatályba lépett magyar földforgalmi szabályozás sokat merített más uniós országok (Franciaország, Ausztria, stb.⁷), sőt, nem uniós – mégis EU konform szabályokat kialakító – országok, így Svájc, szabályaiból is. A magyar szabályozás elfogadásának időpontjától kezdődően az átfogóan szabályozó kötött rendszerrel mutatott hasonlóságot, azonban ekkor (e téren egyetértve Prugberger Tamással és *Hornyák Zsófiával*:⁸) a magyar rendszerben még nem találtunk számottevő speciális szabályt a mezőgazdasági földek illetve mezőgazdasági üzemek törvényes öröklése kapcsán (a végintézkedéssel kapcsolatban viszont már igen). A helyzet némileg megváltozni látszik ugyanakkor az osztatlan közös tulajdon felszámolásáról szóló 2020. évi LXXI. törvény (Oszkötv) 2023. január 1. napjától hatályos módosításától, amely egy határozott lépésként értékelhető a mezőgazdasági ingatlanok speciális törvényes öröklési szabályainak kialakítása irányába.

Jelen írásunkba az utóbbi pár év fent nevesített, nemzeti földjogunk szempontjából rendszerszintű változásait (Csgtv, Agáttv, Oszkötv) tekintjük át, amely változások egyik formai sajátosságát adja, hogy azok ráadásul ún. sarkalatos törvénybe foglalva kerültek elfogadásra. Mindezekre tekintettel az említett jogszabályokat az Alaptörvény és ahhoz szorosan kapcsolódó sarkalatos törvényi keretek között elhelyezve vesszük sorba.

A magyar földjog jogszabályi sajátosságait nagyban meghatározzák az *Alaptörvény* egyes rendelkezései,⁹ így például a *tulajdonhoz való jog*. Jelen írásunkba azonban a magyar alkotmány egyik különlegességére, az Alaptörvény P) cikkére teszünk csak utalást, amely a *nemzet közös örökségeként* nevesít olyan természeti erőforrásokat, mint amilyen a termőföld valamint az erdők, és amelynek (2) bekezdése három szabályozási kör vonatkozásában *sarkalatos törvényi szabályozást* rendel el. Ilyen szabályozási körként nevesíti (a) a *termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzésének, valamint hasznosításának* korlátait és feltételeit, valamint (b) az *integrált mezőgazdasági termelés-szervezést*, továbbá (c) a *mezőgazdasági üzemeket*, és annak egyik típusát, a családi gazdaságokat. A három sarkalatos szabályozást igénylő témakör esetében az integrált mezőgazdasági

⁷ Ehhez lásd: Prugberger Tamás – Szilágyi János Ede: Földbirtokszerkezet és szabályozás Nyugat-Európában, *Az Európai Unió Agrárgazdasága*, 9 (2004) 8–9, 38–41. o.

⁸ Hornyák Zsófia – Prugberger Tamás: A föld öröklésének speciális szabályai, in: *Az új Ptk. öröklési jogi szabályai* (szerk.: Juhász Agnes), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2016, 58. o. Lásd még a témáról Hornyák Zsófia nagyívű és színvonalas monográfiáját: Hornyák Zsófia: *A mezőgazdasági földek öröklése*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2019. V. ö. Olajos István – Csák Csilla – Hornyák Zsófia: Az Alkotmánybíróság határozata a mezőgazdasági földek végintézkedés útján történő örökléséről, *Jogesetek Magyarázata*, 2018/1, 5–19. o.

⁹ Erről lásd Bobvos Pál – Farkas Csamangó Erika – Hegyes Péter – Jani Péter: A mező- és erdőgazdasági földek alapjogi védelme, in: *Számadás az Alaptörvényről* (szerk.: Balogh Elemér), Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016, 31–41. o.; Csák Csilla: Constitutional issues of land transactions regulation, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 13 (2018) 24, 5–32. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.5>; Orosz Flóra: A termőföld, mint nemzeti kincs alkotmányos védelme hazai és nemzetközi vonatkozásban, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 2018/1, 178–191. o.; Hornyák Dávid: Az agrárszabályozási tárgyak megjelenése az Európai Unió tagállamainak alkotmányaiban, *Miskolci Jogi Szemle*, 14 (2019) 2, 58–76. o.

termelés-szervezés kapcsán¹⁰ még nem született sarkalatos törvény, a többi szabályozási kör esetében azonban az utóbbi pár évben a jogalkotó több ponton is élt a sarkalatos törvényi felhatalmazással, és fontos jogszabályi változásokat fogadott el.

Az Alaptörvény P) cikkének rendelkezései alapján sarkalatos törvényként került elfogadásra a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (*Fftv*),¹¹ valamint *részben sarkalatos*¹² törvényként a Fftv-vel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény (*Fétv*). Jelenleg lényegében e két törvény alkotja a magyar földforgalmi rezsim gerincét. A Fftv-ben rendezésre került a viszony a másik két, az Alaptörvény P) cikk (2) bekezdése alapján szintén sarkalatos szabályozást igénylő területtel, vagyis az integrált mezőgazdasági termelés-szervezéssel és a mezőgazdasági üzemekkel. Ez alapján a témánk szempontjából relevanciával bír, *mezőgazdasági üzemek* szabályozását tartalmazó törvény eltérő szabályokat is megállapíthat a Fftv-hez képest a föld és a hozzátartozó mezőgazdasági felszerelés *tulajdonjogának, használatának* üzemi hasznosítás céljából történő megszerzésére.¹³ A mezőgazdasági üzemek egyik típusára, a családi gazdaságokra 2021. január 1. napjától az Alaptörvény P) cikkén alapuló sarkalatos törvényként lépett hatályba, a családi gazdaságokról szóló 2020. évi CXXIII. törvény (*Csgtv*). A Csgtv az Fftv illetve Fétv módosításával az ún. őstermelők¹⁴ családi gazdasága¹⁵ (ÖCSG) valamint az ún.

¹⁰ Erről lásd Csák Csilla: Integrated agricultural organisation of production system and the organisations carrying that, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 13 (2018) 25, 6–21. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.6>

¹¹ Fontosnak véljük megemlíteni, hogy a Fftv *hatályba lépése* fokozatos történt (2013.12.15., 2014.01.01., 2014.03.01., 2014.05.01.), és hozzá kapcsolódóan kiemelt fontossággal bírnak a Fétv átmeneti időszakra vonatkozó rendelkezései.

¹² Egyébiránt a Fétv bizonyos rendelkezései nem pusztán az Alaptörvény P) cikke, hanem a nemzeti vagyonra vonatkozó 38. cikke alapján minősülnek sarkalatosnak; Fétv 107. §.

¹³ Fftv 1. § (2) bek.

¹⁴ A *mezőgazdasági őstermelő* az a [a] 16. életévét betöltött, [b] a mezőgazdasági őstermelői nyilvántartásban szereplő [c] természetes személy, aki [d] saját gazdaságában [e] őstermelői tevékenységet folytat; Csgtv 3. § (1)-(2) bek. A fogalom egyik lényeges eleme az *őstermelői tevékenység*: az őstermelői *nyilvántartásba felvett* mező-, erdőgazdasági tevékenység, valamint kiegészítő őstermelői tevékenység; Csgtv 2. § g) pont. (A mező-, erdőgazdasági tevékenység meghatározásának alapja – bizonyos eltéréssel – a Fftv 5. § 18. pontjának hasonló elnevezésű fogalma; Csgtv 2. § e) pont.) A fogalom másik lényeges eleme a *saját gazdaság*: a természetes személy saját vagy az őstermelők családi gazdasága tagjainak közös használatában álló mező-, erdőgazdasági hasznosítású *föld, valamint mezőgazdasági termelőeszközök* (utóbbiak az őstermelői tevékenység végzését szolgáló javak, nevezetesen ingatlanok, épületek és építmények, valamint ingóságok összessége) azon köre, amelyre nézve az érintett személyt vagy személyeket megilleti a termelés szervezésének, valamint a termelés eredménye felhasználásának a jogosultsága; Csgtv 2. § f) és h) pontok. Mint a fenti fogalmakból is kiténik a mezőgazdasági őstermelő az őstermelői tevékenységét önállóan vagy őstermelők családi gazdaságának tagjaként végezheti. Mezőgazdasági őstermelő az őstermelői tevékenysége tekintetében nem folytathat egyéni vállalkozói tevékenységet. Mezőgazdasági őstermelő kiegészítő őstermelői tevékenységéből származó éves bevétele nem haladhatja meg az őstermelői tevékenységből származó éves bevételének negyedét; Csgtv 3. § (3)-(4) bek. A *nyilvántartásba vétel* iránti kérelemről a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamara (a továbbiakban: Agrárkamara) dönt; Csgtv 4. § (1) bek.

¹⁵ Az *őstermelők családi gazdasága* olyan [a] önálló jogalanyisággal és a tagok vagyonától elkülönült vagyonnal nem rendelkező, [b] legalább két, [c] egymással hozzátartozói láncolatban álló [d]

családi mezőgazdasági társaság¹⁶ (CSMT) számára kedvezményes elővásárlási¹⁷ és előhaszonbérleti¹⁸ jogot biztosít, a földek kényszerhasznosítása során kedvező pozíciót teremt a kényszerhasznosítóként történő kiválasztásnál.¹⁹ Mindezekon túl a CSMT-k számára további kedvezmények vannak a földhasználat átengedésénél,²⁰ illetve esetükben, bizonyos esetekben továbbátengedhetővé vált a föld használata szívességi földhasználat jogcímén.²¹ A Csgtv vonatkozó rendelkezéseivel a magyar jogban a földforgalmat érintően is markáns mezőgazdasági üzemszabályozás jelent meg, ezzel pedig koncepcionális változást hozott a magyar földjogban.

Az Alaptörvény P) cikkéből nyeri sarkalatos felhatalmazását a (mező- és erdőgazdasági) földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai adatainak ingatlan-nyilvántartási rendezéséről szóló 2020. évi LXXI. törvény (Oszköt) is, amelynek rendelkezései lex specialisnak minősülnek a Fftv rendelkezéseihez képest.²² Az európai szinten is versenyképes magyar agrárgazdaság kialakításának alapvető feltétele a tiszta, átlátható földtulajdoni struktúra kialakítása valamennyi állami és magántulajdonú föld tekintetében. Ennek egyik jelenlegi gátja az osztatlan közös földtulajdon fennállása, ami a magyar agrárium fejlődésének egyik felszámolandó akadálya. Erre tekintettel fontos, hogy a jogalkotó minden olyan osztatlan közös földtulajdon megszüntetésére lehetőséget kínáljon, amelynek létrejöttében az állam, a szabályozás szerepet játszott.²³ *Az osztatlan közös tulajdon megszüntetésének*

mezőgazdasági őstermelő tag által létrehozott [e] termelési közösség, amelynek keretein belül [f] a mezőgazdasági őstermelők az őstermelői tevékenységüket saját gazdaságukban *közösen*, [g] valamennyi tag *személyes közreműködésén* alapulva, összehangoltan végzik. Egy mezőgazdasági őstermelő egyidejűleg *csak egy* őstermelők családi gazdaságának lehet tagja; Csgtv 6. § (1), (3) bek. *Hozzá tartozói láncolat*: Ptk szerinti közeli hozzátartozói kapcsolatban lévő természetes személyek, valamint e személyek hozzátartozói és egyenesági rokonai által alkotott csoport; Csgtv 2. § b) pont. Az őstermelők családi gazdasága alapításának céljából a *tagok írásbeli szerződést* kötnék; Csgtv 7. § (1) bek. E formáció Csgtv-n túli háttérszabályozását a Ptk-nak a *polgári jogi társasági szerződésre* vonatkozó rendelkezései képezik; Csgtv 6. § (2) bek. Az őstermelők családi gazdasága a *nyilvántartásba vétellel jön létre*; nyilvántartásba vétel iránti kérelemről az *Agrárkamara* dönt; Csgtv 7. § (2)-(3) bek.

¹⁶ A *családi mezőgazdasági társaság* olyan, [a] a családi mezőgazdasági társaságok nyilvántartásában szereplő, [b] kizárólag mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve Fftv-ben meghatározott kiegészítő tevékenységet folytató [c] gazdasági társaság, szövetkezet vagy erdőbirtokossági társulat, amelynek [d] legalább két tagja van, és [e] tagjai egymással hozzátartozói láncolatban állnak. Egy személy egyidejűleg csak egy családi mezőgazdasági társaságban lehet tag. Jogi személy a családi mezőgazdasági társaságnak – a saját üzletrész vagy a saját részvény megszerzése esetének kivételével – nem lehet tagja; Csgtv 14. §. A családi mezőgazdasági társaságokról az Agrárkamara vezet nyilvántartást; Csgtv 15. § (1) bek.

¹⁷ Fftv 18. § (4) bek.

¹⁸ Fftv 46. § (4) bek.

¹⁹ Fftv 91. § (9) bek.

²⁰ Fftv 13. § (2) bek. és 42. § (2) bek.

²¹ Fftv 38. § (3a) bek.

²² Fftv 2. § (7) bek. 2020. évi LXXI. törvény 2. §. A Fftv 2. § (8) bekezdése 2022. január 1. napjával kimondta a lex specialis jellegét a 2021. évi CXLV. törvénynek is, amely pedig az egykori Rozmaring Mezőgazdasági Termelőszövetkezet működési területén kárpótlásra váró személyek helyzetének rendezéséről szól.

²³ 2020. évi LXXI. törvény általános indoklása. A problémakör egy másik vetületét kívánta szabályozni a termelőszövetkezeti földhasználati jog alatt álló földrésztelkek tulajdonjogának rendezéséről és egyes földügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2020. évi XL. törvény.

módjai között szerepel²⁴ az ingatlan megosztással (itt fontos szabály van az ingatlanok területi minimumának meghatározásáról²⁵), az ingatlan egyetlen tulajdonostárs tulajdonába vétele útján, illetve a kisajátításon keresztül történő megszüntetés. A törvény mindezekén túl egy új eljárás bevezetésével kísérletet tesz a földnek minősülő ingatlanok tekintetében tulajdonosként bejegyzett azon személyek beazonosítására, akiknek az ingatlan-nyilvántartásban szereplő adatai hiányosak. Az eljárás keretében a törvény az *ingatlanügyi hatóság számára hivatalból történő kötelező adatfeltárást, adategyeztetést és annak sikeressége esetén adatküldést ír elő*. Ha az adatfeltárást nem vezet eredményre, az ingatlanügyi hatóság hirdetmény útján próbálja felderíteni a tulajdonos személyét. Ha az adatfeltárási eljárások alapján a tulajdonost nem lehet beazonosítani, vagy az adott ingatlan esetén a tulajdonosként bejegyzett személy 120 évnél idősebb, de halálának ténye semmilyen módon nem vált ismertté, úgy az ingatlanügyi hatóság hivatalból megállapítja, hogy a tulajdonos beazonosíthatatlan és ezáltal az *ingatlan tulajdoni helyzete rendezetlen*. Ezekben az esetekben az érintett ingatlanok a törvény erejénél fogva *kerülnek az állam tulajdonába*.²⁶ Az Oszkötv mindezen rendelkezései vitathatatlanul fontosak, a korábban hivatkozott prugbergeri-kategorizációra tekintettel ugyanakkor az Oszkötv egy későbbi módosítása további figyelmet érdemel, amely pedig rendezni kívánja az *osztatlan közös tulajdon megszüntetését törvényes öröklés esetén* is. E módosítás külön szabályt állapít meg arra az esetre, ha az érintett hagyatéki tárgy ingatlan,²⁷ vagy ha ingatlanban fennálló tulajdoni hányad.²⁸ Ami az ingatlant illeti,²⁹ az Oszkötv szabályai szerint, ha az örökös kizárólagos tulajdonában álló ingatlant a törvényes öröklés szabályai szerint több örökös közösen öröklő, az örökösöknek annak érdekében, hogy az ingatlanon ne keletkezzen osztatlan közös tulajdon (a) osztályos egyezséget kötnek, (b) megosztják az ingatlant az egyes örökösöknek az ingatlan meghatározott részéhez történő hozzárendelésével, vagy (c) az ingatlant egyben értékesítik, vagy (d) az állam javára felajánlják. Az örökösök bármelyike *bejelentheti szándékát* egyrészt az ingatlan öröklésére, másrészt valamely örökösnek az ingatlanban fennálló örökrésze, ha az Oszkötv-ben meghatározott területi minimumnak megfelelő ingatlan létrejötté nem biztosított. A hagyatéki tárgyat több örökös ilyen irányú bejelentése esetén a mezőgazdasági termeléssel hivatásszerűen foglalkozó örökös, ennek hiányában vagy e feltételnek megfelelő több örökös esetén a hagyatéki tárgy értékének a rá eső örökrész számítása során magasabb összeggel történő figyelembevételét vállaló, azonos vállalási összeg esetén az

²⁴ 2020. évi LXXI. törvény II. fejezet.

²⁵ Az osztatlan közös tulajdon megszüntetése eredményeként kialakításra kerülő ingatlan nem lehet szőlő, kert, gyümölcsös, nádas művelési ág esetén 3000 m²-nél, szántó, rét, legelő, erdő és fásított terület művelési ág esetén 10 000 m²-nél kisebb területnagyságú. Vegyes művelési ágú ingatlan esetén a kisebb területi minimummal rendelkező művelési ágra vonatkozó mérték irányadó. Ha a megosztási eljárás tárgya zártkerti földnek minősülő ingatlan, a kialakításra kerülő ingatlan nem lehet 1500 m²-nél kisebb területnagyságú; 2020. évi LXXI. törvény 11. § (1)-(2) bek.

²⁶ 2020. évi LXXI. törvény általános indoklása. 2020. évi LXXI. törvény 22. § (1) bek, 25. § (1) bek.

²⁷ 2020. évi LXXI. törvény 18/A. §.

²⁸ 2020. évi LXXI. törvény 18/B. §.

²⁹ 2020. évi LXXI. törvény 18/A. §.

idősebb örökostárs örökölheti. Ha az örökostárs által a bejelentés alapján örökölt ingatlan értéke meghaladja az örökrészének az osztályra bocsátott értékek figyelembevételével kiszámított értékét, a különbözetet a többi örökostárs részére meg kell térítenie. Az Oszkötven e törvényes öröklést is érintő rendelkezései nem tekinthetők még a mezőgazdasági földek illetve –üzemek öröklési szabályainak esszenciális átértelmezésének, de kétségtelenül olyan lépésként értelmezhetők, amelyek nyitnak e változások irányába. Kérdés, hogy a magyar jogalkotó megáll-e ezen a ponton, vagy – élve a kormánypártok alkotmányozói többségből adódó felhatalmazásával – további, a törvényes öröklést mélyebben érintő módosítások várhatók.

Szintén az Alaptörvény P) cikkéből nyeri sarkalatos felhatalmazását, a 2023. január 1. napjától hatályba lépő, az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLI. törvény (*Agáttv*) több rendelkezése is. Az *Agáttv* a mezőgazdasági üzemek – úgynevezett gazdaságok – élők közötti átadásának szabályait rendezi az alábbiak szerint. Az *Agáttv* rendelkezései lex specialisnak minősülnek a Fftv rendelkezéseihez képest.³⁰ Az *Agáttv* a mezőgazdasági őstermelő és a mezőgazdasági egyéni vállalkozó gazdaságának átadására terjed ki.³¹ *Gazdaság* fogalma alapján, az magában foglalja a gazdaságátadó ingatlanját (mezőgazdaságit és a mezőgazdasági tevékenységhez szükséges nem mezőgazdaságit egyaránt), mező- és erdőgazdasági tevékenységhez szükséges vagy ahhoz kapcsolódó ingóját, vagyoni értékű jogot, gazdasági társasági részesedést (szövetkezi részesedést, erdőbirtokossági társulati érdekeltséget) és mindezen vagyonelemekhez kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket.³² Mind a gazdaságátadónak, mind a gazdaságátvevőnek *mezőgazdasági őstermelőnek* vagy *mező-, erdőgazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozónak* kell lennie. Az öregségi nyugdíjkorhatárt elért vagy a szerződés megkötésétől számítva legfeljebb 5 éven belül elérő *gazdaságátadónál* legalább tíz évvel fiatalabb, az 50. életévét el nem érő *gazdaságátvevő* a gazdaságátadóval vagy (a) a családi gazdaságokról szóló törvényben meghatározott *hozzátartozói láncolatban* áll, vagy (b) legalább 7 éve *munkaviszonyban* vagy *munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban* áll.³³ A gazdaságátadási szerződésnek több *fő- illetve altípusa* is van: (a) *tulajdonátruházási*, így:³⁴ (a1) gazdaságátadási adásvételi szerződés, (a2) gazdaságátadási ajándékozási szerződés, (a3) gazdaságátadási tartási szerződés, (a3) gazdaságátadási életjáradéki szerződés; (b) *gazdaságátadási földhasználati szerződés*,³⁵ amely lehet például (b1) haszonbérleti, (b2) szívességi földhasználati; (a) a jog ismeri ezen szerződések *vegyes* típusát is.³⁶ A gazdaságátadási szerződés tartalma alapján megfelelően alkalmazni kell a Fftv vonatkozó előírásait, például: nyilatkozattételi kötelezettség;³⁷ használati szerződés

³⁰ Fftv 2. § (5) bek.

³¹ *Agáttv* 1. §.

³² *Agáttv* 2. § a) pont.

³³ *Agáttv* 2. § b-c) pontok.

³⁴ *Agáttv* 3. § (2) bek.

³⁵ *Agáttv* 3. § (3) bek.

³⁶ *Agáttv* 3. § (4) bek.

³⁷ *Agáttv* 6. § (1) bek.

esetében a használati idő maximuma;³⁸ földszerzési, illetve birtokmaximum.³⁹ A gazdaságátadási ajándékozási, tartási vagy életjáradéki szerződést *csak közeli hozzátartozók* köthetnek, ha a gazdaságátadási szerződésben mező- és erdőgazdasági föld tulajdonjogának átruházásáról állapodnak meg; e szerződésre a *Fftv* ajándékozási, tartási vagy életjáradéki szerződésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.⁴⁰ A felek a gazdaságátadási szerződésben legfeljebb 5 év időtartamra együttműködést vállalhatnak a *gazdaság közös működtetésére*.⁴¹ A gazdaságátadásról szóló szerződést a mezőgazdasági igazgatási szerv *hagyja jóvá*.⁴² A gazdaságátvevő a gazdaság egyes elemeihez kapcsolódó, a gazdaságátadási szerződésben meghatározott *polgári jogi szerződésekben* a szerződésben maradó harmadik fél hozzájárulása nélkül lép a gazdaságátadó helyébe.⁴³ A gazdaságátvevő a gazdaságátadási szerződéssel minden, a gazdaságátadási szerződésben meghatározott, a gazdasághoz kapcsolódó gazdasági tevékenység végzéséhez szükséges *hatósági engedélyben* a gazdaságátadó helyébe lép mint az engedély jogosultja, ha megfelel a tevékenység végzésének feltételeit meghatározó jogszabálynak.⁴⁴

A Csgtv, az Oszkötv és az Agáttv friss rendelkezései a magyar földjogban koncepcionális változásokat hoztak. Amellett, hogy a mezőgazdasági üzemek kategóriájának illetve jogintézményének adnak új jelentést és értelmet, a földek törvényes öröklése kapcsán is találunk már egyfajta jogalkotói kalandozást. Mindkét esetben érdekes lesz majd a kapcsolódó joggyakorlat jellege,⁴⁵ és hogy mindez milyen kihívásokat hoz a felszínre. Elnézve az utóbbi évtized földjogának turbulens változásait, magunk részéről biztosak vagyunk abban, hogy a jogalkotói munka nem áll meg a földjog vonatkozásában.

Irodalomjegyzék

- Bobvos Pál – Farkas Csamangó Erika – Hegyes Péter – Jani Péter: A mező- és erdőgazdasági földek alapjogi védelme, in: *Számadás az Alaptörvényről* (szerk.: Balogh Elemér), Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016, 31–41. o.
- Burgerné Gimes Anna: Földhasználati és földbirtok-politika az Európai Unióban és néhány csatlakozó országban, *Közgazdasági Szemle*, 50 (2003) 9, 819–832. o.

³⁸ Agáttv 6. § (4)-(5) bek.

³⁹ Agáttv 6. § (6)-(7) bek.

⁴⁰ Agáttv 9. § (2) bek.

⁴¹ Agáttv 10. § (1) bek.

⁴² Agáttv 12. § (1) bek.

⁴³ Agáttv 13. § (1) bek.

⁴⁴ Agáttv 14. § (1) bek.

⁴⁵ Lásd erről Olajos István: The acquisition and the right of use of agricultural lands, in particular the developing Hungarian court practice, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 12 (2017) 23, 91–103. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2017.23.91>

- Csák Csilla: Constitutional issues of land transactions regulation, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 13 (2018) 24, 5–32. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.5>
 - Csák Csilla: Integrated agricultural organisation of production system and the organisations carrying that, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 13 (2018) 25, 6–21. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.25.6>
 - Csirszki Martin Milán – Szinek Csütörtöki Hajnalka – Zombory Katarzyna: Food Sovereignty: Is There an Emerging Paradigm in V4 Countries for the Regulation of the Acquisition of Ownership of Agricultural Lands by Legal Persons?, *Central European Journal of Comparative Law*, 2 (2021) 1, 29–52. o., <https://doi.org/10.47078/2021.1.29-52>
 - Hegyes Péter: A földforgalmi törvény a gyakorlatban, in: *Honori et virtuti* (szerk.: Gellén Klára), Szeged, Jurisperitus Kiadó, 2017, 116–121. o.
 - Hojnyák Dávid: Az agrárszabályozási tárgyak megjelenése az Európai Unió tagállamainak alkotmányaiban, *Miskolci Jogi Szemle*, 14 (2019) 2, 58–76. o.
 - Hornyák Zsófia: *A mezőgazdasági földek öröklése*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2019.
 - Hornyák Zsófia: Die Voraussetzungen und die Beschränkungen des landwirtschaftlichen Grunderwerbes in rechtsvergleichender Analyse, *CEDR Journal of Rural Law*, 1 (2015) 1, 88–97. o.
 - Hornyák Zsófia – Prugberger Tamás: A föld öröklésének speciális szabályai, in: *Az új Ptk. öröklési jogi szabályai* (szerk.: Juhász Ágnes), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2016, 47–58. o.
 - Kurucz Mihály: A mezőgazdasági üzem, mint jogi egység, in: *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai* (szerk.: Csák Csilla), Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010, 151–176. o.
 - Kurucz Mihály: Gondolatok egy üzemszabályozási törvény indokoltságáról, *Gazdálkodás*, 56 (2012) 2, 118–130. o.
 - Olajos István: Földjogi kiskaté, *Miskolci Jogi Szemle*, 12 (2017) különszám/2, 409–417. o.
 - Olajos István: The acquisition and the right of use of agricultural lands, in particular the developing Hungarian court practice, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 12 (2017) 23, 91–103. o., <https://doi.org/10.21029/JAEL.2017.23.91>
 - Olajos István – Csák Csilla – Hornyák Zsófia: Az Alkotmánybíróság határozata a mezőgazdasági földek végintézkedés útján történő örökléséről, *Jogesetek Magyarázata*, 2018/1, 5–19. o.
 - Orosz Flóra: A termőföld, mint nemzeti kincs alkotmányos védelme hazai és nemzetközi vonatkozásban, *Publicaciones Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 2018/1, 178–191. o.
 - Prugberger Tamás: A fejlett polgári államok földtulajdoni és mezőgazdasági üzemstruktúrája a XX. század agrárreformjai tükrében, in: *Agrárjog I.* (szerk.: Prugberger Tamás), Miskolc, Bíbor Kiadó, 1999, 81–116. o.
 - Prugberger Tamás – Szilágyi János Ede: Földbirtokszerkezet és szabályozás Nyugat-Európában, *Az Európai Unió Agrárgazdasága*, 9 (2004) 8–9, 38–41. o.
-

A régi magyar közjogi gondolkodásról

Szmodis Jenő*

Az írás az Aranybulla és a Szent korona-tan néhány közös vonása által megkísérli vázolni a régi magyar közjogi gondolkodás néhány sajátosságát. Rámutat azokra a hasonlóságra, ami a steppei, hun állameszme, Nagy Károly államszervezése és Szent István államberendezkedése között van. Ennek lényegi vonása az erős központi hatalom és a részek önállóságának egymást kiegészítő kettőssége. Ennek előzményei pedig már a vérszerződés rendelkezéseiben is megfigyelhetők.

Kulcsszavak: Aranybulla, Szent Korona-tan, közjogi gondolkodás, vérszerződés

On old Hungarian public law thinking

The paper attempts to outline some of the characteristics of the old Hungarian public law thought through some common features of the Golden Bull and the Holy Crown doctrine. It points out the similarities between the steppic, Hun state idea, the state organization of Charlemagne and the state organization of St. Stephen. The essential feature of this is the complementary duality of strong central power and the autonomy of the parts. Its antecedents can be seen in the provisions of the Blood Treaty.

Keywords: the Golden Bull, the doctrine of the Holy Crown, public law thinking, Blood Treaty

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2031>

1. Bevezető megfontolások

A Szent Korona-tan az uralkodó és a közösség olyan sajátos viszonyát jelentette évszázadokig, amelyben a központi hatalom miközben egyértelmű és határozott tiszteletet élvez, nem tekinthető egészen korlátlanak; léte ugyanis – minden szakrális hivatkozás mellett is – egyfelől a közösség akaratából fakad, másfelől kifejezetten közösségi érdekű, a közösség tagjainak szabadságát hivatott megoltalmazni. Igencsak más természetű tehát, mint akár az antik cezarizmus, akár a középkori Nyugat ama uralkodó-elgondolása, amelyben valaminő egyházi szertartás, a felkenés aktusa keletkezteti a hatalmat. Merőben távol áll tehát attól a felfogástól is, amelynek értelmében a világi uralkodó az egyház, a pápa hűbéresének volna tekinthető. Ennek a tannak vélhetően feltétele és előzménye volt egy olyan sajátos, alapvetően sztyeppei eredetű társadalomfelfogás, ami többek között az Anonymus Gesta Hungarorumában megörökített *vérszerződés*ben, vagy éppen az

* Habilitált egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar.

Aranybullában nyilatkozott meg.¹ Jelen írásban nem szükséges felsorolni tételesen az Aranybulla rendelkezéseit, azonban közülük a legfontosabbakat talán célszerű kiemelni, egyúttal rámutatnunk azok alkotmányos természetére. A könnyebb érthetőség és jobb áttekinthetőség kedvéért a főbb rendelkezéseket értelmük szerint idézzük.

Szent István napján a király, vagy képviselőjében a nádorispán Fehérváron tartózkodjék, ahová az ország nemesi szabadon gyülekezhetnek. A nemesek szabadságukban ítélet nélkül nem korlátozhatók. A nemesi adómentesség, a birtokban való háborítatlanság és a leányegyeden túli vagyon feletti szabad végrendekezés kimondása. A királyi adományozások mennyiség szerinti, valamint a külföldiek megadómozásának, méltóságra emelésének korlátozása. A nemesség külföldi hadi vállalkozásokban való részvételre kötelezésének korlátozása, költségeik megtérítése. A nemességnek kizárólag a király ítélete alá való rendelése. A várjobbágyok Szent István királytól nyert, valamint az akármilyen nemzetből való idegenek szabadságainak megerősítése. Rendelkezés a pénzrontás ellen: pénzünk esztendeig tartson húsvétól fogva húsvéig, és a pénz olyan legyen, amilyen volt Béla király idejében. Pénzverő kamaraispánok, sótisztek, vámosok országunk nemesi lehetnek, izmaeliták és zsidók nem. Jószág az országon kívül valónak ne adassék, ám ha valami jószág már valakinek engedve volna vagy eladva, a hazafiaknak megváltásra visszaadassék. Ha pedig a király, vagy annak valamely utóda ellene cselekedne az oklevélben foglaltaknak, az ország nemesi mindnyájan és egyenként is szabadon ellenállhatnak.

Megjegyzendő, hogy e rendelkezések formális értelemben egy kiváltságlevélben fogalmazódtak meg, tehát egy olyan dokumentumban, amely a kor felfogása, különösen pedig a későbbi korok fogalmai szerint nem minősült jogszabálynak. Az Aranybulla alkotmányos jelentőségét azonban nem formai oldalról érdemes megközelítenünk, hanem merőben tartalma szerint. Annak lényegét pedig a közhatalomban való részesedés rendjének, módjának meghatározása adja, valamint az a szemlélet, ami e rendelkezésekben konkretizálódik. Hangsúlyozandó egyúttal az is, hogy amikor az Aranybulla jogforrasi természetéről gondolkodunk, súlyos hibát követünk el, ha a későbbi korok mindinkább pozitívvisztikus, formaközpontú jogforrásfogalmát igyekszünk a 13. század elejének közállapotaira és jogéletére vetíteni, előbbi az utóbbin számon kérni. Az Aranybulla ráadásul – még ha formálisan kiváltságlevél is – természetét és lényegét tekintve kollektív kiváltságlevél. Ráadásul az Aranybulla a jogszabályokkal szemben később támasztott azon fogalmi követelménynek, hogy a jogszabály általános magatartási szabály kell, hogy legyen, éppen kollektív jellegéből és e kollektivitásából adódó általánossága okán megfelel. Az Aranybullának éppen a ténylegesen alkotmányjogias jellege és természete indokolta, hogy később Nagy Lajos király az oklevél 1351-ben történt

¹ Amint még lesz szó róla, az Aranybulla eszmei eredetét számos helyen vélte felismerni a kutatás. Ezek közül többen nyugati példákat jelöltek meg, mások a Jeruzsálemi Királyság környékén keresték az előzményeket. Vö. Divéky Adorján: *Az Arany Bulla és a jeruzsálemi királyság alkotmánya*, Értekezések a történeti tudományok köréből (25. 1.). Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1932. Nem mondhatunk le azonban arról az igencsak valószínű, és több tényezővel is valószínűsíthető lehetőségről sem, hogy e dokumentum autochton jellegű, sőt éppenséggel ősi, keleti eredetű elgondolások megnyilatkozása.

megerősítésével az Aranybullát formálisan is jogszabállyá tette. Hogy pedig mi az a sajátos – az Aranybullát megelőző és követő korokban is működő – szemlélet, ami magában az Aranybullában megnyilatkozik, az alább következőkben igyekszünk világossá tenni.

2. A magyar közjogi koncepció lényegi vonásai

Sokszor merül fel az eredetiség problematikája II. András kiváltságlevelével kapcsolatban. Az Aranybulla eszmei forrásait illetően számos vélekedés közkeletű. Külföldi példák említése éppúgy előkerül, mint a hazai jelleg hangsúlyozása. *Zsoldos Attila* nyilatkozata alighanem igen mértéktartó. Zsoldos a külföldi hatásokat ugyan nem zárja ki eleve, de felveti a lehetőséget, hogy éppen a magyar dokumentum hatott a nyugatibb szabályokra. Megállapítja, hogy az Aranybullával összehasonlítható aragóniai törvények a magyar dokumentumnál későbbiek, sőt előbbieken éppen magyar hatást gyanít (II. András egyik leánya I. Jakab aragóniai uralkodóhoz ment feleségül), továbbá azt, hogy a magyar és a nyugati (pl. angol) dokumentumok között nincsenek szövegszerű egyezések.²

Ami az Aranybulla rendelkezései alapján szembetűnik, hogy azokban egy olyan sajátos hatalmi koncepció nyilvánul meg, amelyben egy erősnek tekinthető központi hatalom bizonyos garanciákat ad az ország hatalmi szerkezete szempontjából nélkülözhetetlen társadalmi rétegeknek jogaik megtartására vonatkozóan. Éppen az újabb kutatások fényében egyre világosabb, hogy e jelentős dokumentum magának az uralkodónak az akaratát éppúgy tükrözte, mint az ún. Aranybulla-mozgalom résztvevőit. Amint Zsoldos fogalmaz: „*Ennek megfelelően az Aranybulla nem a király addigi politikájának a tagadása, hanem sokkal inkább megerősítése. Azt mutatja meg, hogy mi az, amit a király hajlandó megadni.*”³

Mindezt nagymértékben alátámasztja Hóman Bálint megállapítása is, aki nem a nemesség (nobiles regni), hanem a mozgalom alsóbb rétegeinek (királyi szervisek, várjobbágyok) vonatkozásában látja igazán jelentősnek a királyi okirat kiállítását. Mint írja: „*Az Aranybulla Nagy Lajos 1351. évi megerősítése óta a nemesi szabadságjogok foglalataként ismeretes(...).*”⁴ Hangsúlyozza, a nemesség jogai a régi szokásban gyökereztek, az első foglaláson alapultak, azok királyi megerősítése a nemesség pozícióit csak ronthatta volna, majd így folytatja: „*A nemesuraknak az 1222. évi mozgalmat irányító kis csoportja is keveset követelt a maga részére, csupán a régi szokással ellenkező s a nemesi jogokat csorbító újítások és visszaélések megszüntetését és a rendi szellem ébredésével napirendre került jogainak elismerését kívánta néhány általános érdekű szakaszban.*”⁵ Mindehhez hozzáfűzi: „*(...) nagyobb szüksége volt a nemesség alsó határán mozgó (...)*

² mta.hu interjú Egy elfeledett, majd évszázadokon át hivatkozott, ám sokszor félreértett dokumentum – Interjú Zsoldos Attilával az Aranybulláról. https://mta.hu/tudomany_hirei/egy-elfeledett-majd-évszázadokon-at-hivatkozott-am-sokszor-felreertett-dokumentum-interju-zsoldos-attilaval-az-aranybullarol-111961 (Letöltés 2022. 05. 13.)

³ Uo.

⁴ Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar Történet I. kötet*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1935. 491-492. o.

⁵ Uo.

katonaosztálynak, a királyi servienseknek és várjobbágyoknak Szent Istvánra visszavezetett, de részben még csak posztulált jogainak elismertetésére. Erről beszél az Aranybulla bevezetése, mikor » a nemesek és más országlakósok Szent Istvántól szerzett és engedélyezett szabadságáról« szól.”⁶

Mindebből jól látszik az is, hogy az Aranybulla a legtávolabbról sem új szabályokat vezetett be, hanem éppen ellenkezőleg, határozott lépést jelentett a korábbi állapotok helyreállításának és további fenntartásának irányába. Egy olyan berendezkedés felé, ahol a főhatalom ugyan vitathatatlan, de amelyben a részek is megőrzik szabadságukat és viszonylagos önállóságukat. Ez a felfogás azonban sokkal közelebb áll mind a Nagy Károly-féle, mind pedig az annak előképeként tekinthető steppei államkoncepcióhoz, mint a Szent István korabeli Nyugat hűbéri rendszeréhez. Az utóbbival, a nyugati hűbéri rendszerrel való szembeállításuként ezért fogalmaz úgy Timon Ákos: „*Szent Istvánnak olyan államszervezetre kellett gondolnia, mely a magyar nép gondolkozásmódjának jobban megfelelt (...) Ilyen államszervezet volt a Nagy Károly létesítette államszervezet...*”⁷

Timon Ákos ezt a nagy károlyi berendezkedést nyugati jellegűnek ítéli. Mint folytatja: „*mely szintén a nyugati államéletnek és műveltségnek volt eredménye...*”⁸ Ezen a ponton azonban bizonyos kétségeink támadhatnak, hiszen a frank korszak alapvetően három forrásból táplálkozhatott államéletének kialakításakor. Egyfelől a római mintákat vehette alapul, másfelől az európai germán hagyományokat, harmadsorban pedig annak a steppei, hun birodalomnak a berendezkedését, amelynek évszázadokon átnyúló emlékét olyan művek őrizték, mint az Edda vagy a Nibelung ének. Hogy maga a császári cím római eredetű, az nyilvánvaló, azonban magának a nagy károlyi birodalomnak a felépítése kevéssé mutat rokonságot a „Róma-provinciák” relációval leírható hatalmi szerkezettel. A Kr. u. 5. századi hun korszakot megelőző germán államalakulatok, törzsi királyságok sem szolgáltathattak mintaképet a frank birodalomszervezés számára. Különösen érdekes az is, hogy a frank időket követően hosszú ideig éppenséggel a széttagoltság és a hűbéri láncolatok kettőssége jellemezte Európa nyugati felét. Tehát távolról sem a részeknek és az egésznek az a különösen harmonikus kapcsolata, ami viszonylag rövid ideig a hun birodalom, nem sokkal tovább a frank birodalom, igen tartósan pedig a magyar királyság fennállása során megfigyelhető. Ha feltételezzük, hogy a frank államszervezésnek hun előképei voltak, mindjárt jobban érthetővé válik az is, hogy – amint arra Timon rámutatott – Szent István miért érezhette a magyar hagyományokkal összeegyeztethetőbbnek Károly évszázadokkal korábbi államberendezkedését, mint saját korának nyugati mintáit.

Az államfelfogás sajátos steppei módja, a részeknek és az egésznek különös rendszerként való felfogása, így nem kizárólag alá-fölérendeltségben való gondolkodás az, ami mind a vérszerződést, mind a korai magyar államberendezkedést, mind magát a Szent Korona-tant, mind pedig az Aranybulla szellemét jellemzi. A legfőbb hatalom vitathatatlan, de ez a hatalom nem pusztán

⁶ Hóman – Szekfű i. m. 492. o.

⁷ Timon Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*, II. bővített kiadás. Budapest, Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája, 1903. 91. o.

⁸ Uo.

erő, hanem a részek szabadságából is táplálkozik. Annak érdekében tehát, hogy az Aranybulla szellemét, és a megalkotása körüli időkben már körvonalazódó Szent Korona-eszmét jobban megérthessük, érdemes röviden egybevetnünk a nyugati államkoncepciókat és a steppei állameszmét. E vizsgálódás is hozzásegíthet talán ahhoz, hogy az Aranybullában még inkább felismerjük a jellegzetesen keleti eredetű, sajátos állameszménk azon sajátosságait, amelyek magában a Szent Korona-tanban is tetten érhetők. Az részek sajátos egységnek azon rendszerét, amelyben a szabadság és a hatalom különös módon, az egység egyes részeit külön-külön és egymást kiegészítő módon illetti meg. Alighanem a Szent korona-tanban is megjelenő e felfogás tette évszázadokra szükségtelenné a magyar közjogi gondolkodásban a hatalmi ágak elválasztásáról szóló ama teóriát, amely az abszolutisztikus törekvésekkel szemben fogalmazódott meg. Ahol a hatalomnak és a szabadságnak ez a koncepciója érvényesül, ott az abszolutista berendezkedésnek helye nem lehet.

3. Keleti és nyugati állameszmék

Különös egyezésekre és eltérésekre bukkanunk, ha a Szent István kori államberendezkedést összevetjük egyfelől a kor Európájának feudális állami struktúráival, másfelől a néhány évszázaddal korábbi – még Nagy Károly államszervezését őrző – viszonyokkal. Amint *Ruszoly József* az *Európa jogtörténete* című munkájában megállapítja, a 10.-12. században a francia király és a német császár-király a frankoktól örökölt, szétesett birodalomrészeket birtokoltak, virágzott a tartományúri hatalom, a helyi nagyurak függése az uralkodótól formális volt, sőt, német területen a 13. század végére a függetlenedés még a francia viszonyokhoz képest is nagyobb méreteket öltött.⁹

Franciaországban több mint fél évezredig, Németországban pedig több mint egy évezredig nyomát sem látjuk a Nagy Károly féle államszervező hagyományoknak. Kérdés tehát, hogy miként sikerülhetett a frank Nagy Károlynak szinte egy csapásra az, ami „utódainak” fél, illetve egy teljes évezredbe tellett, illetve, hogy az „utódoknak” – minden törekvésük ellenére – miért nem sikerült kissé korábban a nagy „előd” nyomdokaiba lépni, és legalábbis a töredék területeiken egységes birodalmakat létrehozni.

E kérdésekre a válasz talán a germán államszervezeti eszmében rejlik. Amint *Dümmerth* megjegyzi, a kora középkorba a germánok között nem volt egyszerű az idegenek befogadása, azt házassági kötelékek biztosították, illetve nyelvi és kulturális beolvadás segítette elő, és a helyzet pedig hasonló volt a szláv népek esetében is.¹⁰ A germán állameszme tehát fokozottan etnocentrikus volt, s nincs okunk feltételezni, hogy ne ilyen lett volna már Nagy Károly idején is. Ez esetben azonban miféle államfelfogás alapján szervezte meg soknemzetiségű, hatalmas, és hamar szertehulló birodalmát Károly?

Dümmerth ezzel szembe állítja a lovasnomád, steppei elvet, amit már Mao-tun is képviselt, nevezetesen, az idegen, aki meghódol, az hunnak számít, és megőrizheti

⁹ Ruszoly József: *Európa jogtörténete*, Budapest, Püski, 1996, 33.-34. o.

¹⁰ Dümmerth: *Az Árpádok nyomában*, Budapest, Panoráma, 1987, 44. o.

nyelvi, etnikai különállását is.¹¹ Károly tehát alighanem „jellegzetesen lovas-nomád, steppei” állameszme szerint alakította ki birodalmát. Ez egyúttal megmagyarázza azt is, országa miért hullott halála után darabokra. Dümmerth a steppei típusú államalakulatról hasonlókat állapít meg, hangsúlyozva az uralkodó személyes alkalmasságának tényezőjét a birodalom fennmaradása vonatkozásában.¹² Károly így alighanem steppei módon szervezett meg egy olyan államot, melynek a végzete is a steppei alakulatoké lett, tehát hogy a karizmatikus vezető halála után felbomlott.

De lássuk most Nagy Károly grófságait: ezek mi módon viszonyulnak a későbbi tartományúri jelenséghez. Amint az Egyetemes történelmi kronológia írja: „*Károly a régi igazgatási egységek (gau) fönntartásával a birodalmat grófságokra osztotta (élükön a gróf állott), bevezette a királyi küldöttek ellenőrzőtevékenységét, ezeknek jelentései alapján adta ki a birodalmi törvényeket (capitularék).*”¹³

Látható, hogy a grófságok bevezetése: erős központosítást jelent, csökkenti a törzsi önállóságot, közbenső lépcsőt hoz létre a nemzetségi törzsi előkelők és az egyeduralkodó között. Ehhez képest Németországban százöt évvel Károly halála után, Madarász Henrik idején (919-936), virágzik a tartományúri hatalom, nem létezik erős központi adminisztráció (főleg nem ellenörökkel), nincs egységes jogrendszer, a capitulárék kora leáldozott. Mindez tehát hihetetlen változás, mintha csak egy „idegen” uralom államszervezetétől szabadult volna meg a germánság.

Ehhez képest lássuk a hun államszervezetet. Amint Váczy írja: „*A nomád nagyfejedelem csak saját törzse, népe és a főméltóságok felett gyakorol közvetlen hatalmat, az alsóbb tisztségeket már nem ő, hanem az alája tartozó méltóságviselők töltik be. Az ázsiai hun birodalomban a huszonnégy főember maga választja ki a vezéreket az ezredek, századok és a tizedek élére. A nép ugyanis hadakra oszlott, mégpedig a tízes számrendszer alapján. (...) A nomád népek politikai szervezete tehát lépcsőszerűen, tagozódik lefelé. Törzs uralkodik törzs, nép nép felett jól kiépített hierarchikus rendben.*”¹⁴ E nomád struktúráról – szemben a X. századi német államalakulattal – elmondható mindaz, ami a Károly-féle grófságokról: erős központosítás, csökkentett törzsi önállóság, lépcsőzetes rend, amely egyúttal feltételezi, a szigorú ellenőrzést.

Az úgy nevezett nyugati grófságok tehát valószínűleg nem mások, mint a hun uralmi struktúra középső irányítási szintjeinek nyugati megfelelői. Összekötő hatalmi lépcsők az alávetett és befogadott törzsek vezető intézményeivel, ez utóbbiak pedig nem mások, mint a grófságok mellett csökkentett jogkörrel meghagyott ú. n. „gau”-k. (Hasonlóan ahhoz a hun államszervezési megoldáshoz, amelynek keretében a meghódoltak megtarthatták saját identitásukat.) Ha tehát Nagy Károly birodalmát, mint soknemzetiségű egészet, illetve mint közigazgatási szervezetrendszer tekintjük, úgy az sokkalta jobban hasonlít a hun birodalomra és a későbbi magyar

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ Csató Tamás – Gunst Péter – Márkus László – Jemnitz János: *Egyetemes történelmi kronológia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1984. 103. o.

¹⁴ Váczy Péter: A hunok Európában. In *Attila és hunjai* (szerk.: Németh Gyula). Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1940. 61-142. 109. o.

királyságra – királyi vármegye-rendszerével együtt – mint a Károly után 50 – 100 évvel létező német államalakulatra és annak struktúrájára.

4. A részek egységének fontossága a magyar alkotmányos gondolkodásban

Hasonlóan a steppei berendezkedéshez, a Károly féle államszervezet és a Magyar Királyság is az erős központi hatalom és a részek szabadságának elvén épült fel. Alighanem többé-kevésbé igaz lehet ez már a királyi vármegyerendszer idejére is, hiszen az Aranybulla kiadását követő évtized elmúltával aligha alakulhatott volna át a királyi vármegyerendszer oly zökkenőmentesen nemesi vármegyerendszerré. Az alispáni és szolgabírói tisztség ugyan újnak számított, ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a XIII. század elejének társadalmi mozgásainak eszmei alapját éppen a régi szabadságok helyreállítása szolgáltatta, úgy nem sok kétségünk lehet afelől, hogy már a szent istváni vármegyerendszer sem pusztán a központi hatalom helyi végrehajtó szervezete lehetett. Erre utal az a körülmény is, hogy a király által kinevezett megyés ispán bírói hatalma csupán a királyi várbirtokra terjedt ki.¹⁵

Mindezzel szemben Nyugaton két jellegzetes fejlődési utat találunk.¹⁶ Egyfelől a fokozatos, erős centralizációt Franciaországban, másfelől a szinte teljes széttagoltságot Németországban, hogy Itália teljes széttöredezettségét ne is említsük. Ehhez képest jelent különlegességet a magyar fejlődés, amelyben a megyék viszonylagos önállósága a legtávolabbról sem eredményezte a központi hatalom meggyengülését és névlegessé válását. E sajátos helyzet, különösen az e mögött meghúzódó államszervezési szemlélet egyúttal a magyar jogfejlődésre, az egységes magyar jog kialakulására nézve is jelentős következményekkel járt. Amint Timon megjegyzi: *„A hét vagy nyolc törzsnak a nemzetté egyesülést megelőző politikai különállása a honalapítás után előállott jogfejlődésben nem éreztette hatását. Az egykori törzskötelékek, ellentétben a germán népekkel, a partikuláris jogfejlődés további alapját már nem képezte.”*¹⁷ És ugyanígy később sem alakultak ki olyan regionális jogszokások, amelyek a magyar jogélet egységességének ellenében hatottak volna.

Visszatérve mármint az Aranybulla szemléletére, abban is tetten érhető annak a gondolatnak a működése, ami a részek, a főhatalom, a nemesség, és az országlakosok túlzottan hierarchikus rendbe való szervezését megakadályozta. A későbbi nemesi rend – amint azt az 1351. évi törvény is kimondta – una eademque nobilitas, vagyis a nemesek köz- és magánjogi szempontból egyenlők, személyükben egyedül a királynak vannak alávetve. Ennek rögzítését azonban éppen az az Aranybulla alapozta meg, amelynek törvénybe foglalását Nagy Lajos király 1351-ben elrendelte. Mindez pedig a később Szent Korona-tannak nevezett, ám régtől formálódó hatalomkoncepció szellemében fogant, amelyben a legfőbb hatalom nem

¹⁵ Györfly György: *István király és műve*. Budapest, Gondolat, 1983. 191-199. o.

¹⁶ Lásd a Kelet és Nyugat fejlődéséről. Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, *Polgári Szemle*, 8 (2012) 3-6., pp. 100-122.

¹⁷ Timon i. m. 281. o.

gyakorolható sem kizárólag az uralkodó által, sem pedig pusztán a közösség, a nemesség által, hanem a hatalom teljessége a részek egységét illeti meg, és amelynek megtestesítője maga a Szent Korona. A hatalom e felfogása alapján tekinthető tehát a Szent Korona minden jog forrásának, egyúttal személynek is. A mód, amiként II. András kiváltságlevelében fogalmaz, világosan mutatja a kora középkori magyar hatalom- és államfelfogás jellegét és struktúráját, ami jellemzi egyfelől a közigazgatási rendszerünk természetét, és ami a Szent Korona-tan lényegét is adja. Résznek és egésznek, hatalomnak és szabadságnak, ígéretnek és garanciának azon rendszerét, ami már az Anonymus által megörökített vérszerződés szövegében is körvonalazódik.

A *Gesta Hungarorum*-ban ezt találjuk: „Az eskü első szakasza így hangzott: *Hogy ameddig csak az ő életük, sőt az utódaiké is tart, mindig Álmos vezér ivadékából lesz a vezérük. Az eskü második szakasza így hangzott: Hogy ami jószágot csak fáradalmaik árán szerezhetnek, mindegyiküknek része legyen abban. Az eskü harmadik szakasza így hangzott: Hogy azok a fejedelmi személyek, akik a tulajdon szabad akaratukból választották Álmost urukká, sem ők maguk, sem fiaik soha, semmi esetre ki ne essenek a vezér tanácsából és az ország tisztségeiből. Az eskü negyedik szakasza így hangzott: Hogyha valaki utódaik közül hűtlen lenne a vezér személyéhez, vagy egyenlenséget szítana a vezér és rokonai között, a bűnösnek vére omljon, amint az ő vérük omlott az esküben, melyet Álmos vezérnek tettek. Az eskü ötödik szakasza így hangzott: Hogyha valaki Álmos vezér és a többi fejedelmi személyek utódai közül az esküvel kötött megállapodásokat meg akarná szegni, örök átok sújtsa.*”¹⁸

Tartalmát tekintve, mintha csak a későbbi Aranybulla rendelkezéseit olvasnánk: az uralkodó személye és hatalma vitathatatlan, a közösség a javakból, tisztségeikből ki nem eshetnek, rendelkezés az eskü megszegésének esetére. Mindez egyúttal alapvető struktúráját képezi magának a Szent Korona-tannak is. Valósággal csodálatos, hogy a vitathatatlanul keleti eredetű, tehát nyugati mintákra vissza aligha tekintő vérszerződés ismeretében és annak az Aranybullával valamint a sajátosan magyar Szent Korona-tannal való egybecsengése ellenére komolyan felmerülhetett a kutatások során a gondolat, hogy a magyar Aranybullának valaminő idegen mintára kellett tekintenie. Különösen érdekes ez akkor, ha tudjuk azt is, a fejlett magyar közjogi gondolkodás már magával a Szent Korona-tannal is évszázadokkal megelőzte a nyugati szuverenitás koncepciókat, sajátos hatalommegosztási elveivel pedig szükségtelenné tette a hatalom funkcionális szempontok szerinti megosztását.

Irodalomjegyzék

- Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Budapest, Magyar Helikon, 1977.
- Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, *Polgári Szemle*, 8 (2012) 3-6., pp. 100-122.

¹⁸ Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Budapest, Magyar Helikon, 1977. 83.

-
- Csató Tamás – Gunst Péter – Márkus László – Jemnitz János: *Egyetemes történelmi kronológia*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1984.
 - Divéky Adorján: *Az Arany Bulla és a jeruzsálemi királyság alkotmánya, Értekezések a történelmi tudományok köréből* (25. 1.). Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1932.
 - Dümmerth: *Az Árpádok nyomában*, Budapest, Panoráma, 1987.
 - Győrffy György: *István király és műve*. Budapest, Gondolat, 1983.
 - Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar Történet I. kötet*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1935.
 - Ruzsoly József: *Európa jogtörténete*, Budapest, Püski, 1996.
 - Timon Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*, II. bővített kiadás. Budapest, Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája, 1903.
 - Váczy Péter: A hunok Európában. In *Attila és hunjai* (szerk.: Németh Gyula). Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1940. 61-1427.
 - mta.hu interjú Egy elfeledett, majd évszázadokon át hivatkozott, ám sokszor félreértett dokumentum – Interjú Zsoldos Attilával az Aranybulláról. https://mta.hu/tudomany_hirei/egy-elfeledett-majd-evszazadokon-at-hivatkozott-am-sokszor-felreertett-dokumentum-interju-zsoldos-attilaval-az-aranybullarol-111961 (Letöltés 2022. 05. 13.)
-
-

Néhány gondolat az alkotmányos identitásról

Téglási András* – Boros Luca**

Az alkotmányos identitás az integrációs térben elhelyezve egy olyan fogalom, amelynek meghatározásához nem csak az alkotmány és az identitás jelentésével és tartalmával kell tisztában lennünk, hanem mindezeket túlpontosan el kell tudnunk helyezni az integráció rendszerében, ami sokszor a tagállami szinten sem kikristályosodott jogi fogalmakat újabb jelentéssel ruház fel. Minden nehézség ellenére azonban érdemes foglalkozni a kérdéssel, hiszen a jövőben fontos határokat jelölhet ki mind a tagállamok, mind az Európai Unió számára.

Kulcsszavak: alkotmány, nemzeti identitás, alkotmányos identitás, Európai Unió

Some thoughts on constitutional identity

Constitutional identity, placed in the space of integration, is a concept which definition requires not only an understanding of the meaning and content of the constitution and identity, but also the ability to place them precisely in the system of integration, which often gives new meanings to legal concepts that have not even been clarified at national level. However, despite all the difficulties, the issue is worth tackling, as in the future it could mark important borders for both Member States and the European Union.

Keywords: constitution, national identity, constitutional identity, European Union

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2032>

1. Bevezetés

Bár az alkotmányos identitással átfogóan már a kilencvenes években is javában foglalkoztak¹, fogalmát és azt, hogy tartalma pontosabb meghatározásra kerüljön a Lisszaboni Szerződés helyezte ismét az alkotmányjogi gondolkodás fókuszpontjába². A feladat koránt sem tekinthető egyszerűnek, hiszen olyan komplex

* Habilitált egyetemi docens, kutatóműhely vezető. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar - Választás és Képviselet Kutatóműhely

** Nemzeti Közszerződési Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar – Választás és Képviselet Kutatóműhely tagja; ügyvédjelölt a Kántor, Szilasi, Sárközy és Társai Ügyvédi Irodánál.

¹ A témában lásd Michel Rosenfeld és Gary Jeffrey Jacobsohn műveit. Például:

Michel Rosenfeld: Identity of the Constitutional Subject, *Cardozo Law Review* 16 (1995), 1049-1111. o., Gary Jeffrey Jacobsohn: *Constitutional Identity*. Cambridge – London, Harvard University Press, 2010.

² EUSz. 4. cikk (2) bekezdés: „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja

fogalmakat próbál összeilleszteni és egymásra vonatkoztatni, mint az identitás és az alkotmány úgy, hogy hosszútávon mindezt még az európai integráció koordináta-rendszerében is el kívánja helyezni. A területi korlátokra tekintettel jelen írás nem kísérli meg e koordináta-rendszert felállítani, csupán felsorakoztatja azokat az aspektusokat, amelyek számbavétele szükséges lehet az alkotmányos identitás fogalmának és tartalmának meghatározásában.³

A kontinentális és az angolszász jogrendszer alapvetően eltérő módon közelíti meg az alkotmányos identitás fogalmát. Míg az angolszász jog- és alkotmányelméletben Michel Rosenfeld és Gary Jeffrey Jacobsohn munkásságában például az alkotmányos identitás eredője és hordozója a „*constitutional self*”⁴, amely megfeleltethető az alkotmányos rendszerrel, vagyis az alkotmányos berendezkedéssel, addig a kontinentális jogrendszerben ezidáig nem született konszenzus arra nézve, hogy az identitást az alkotmány, a politikai nemzet, vagy az alkotmányos berendezkedés hordozza-e⁵, illetve a nemzeti, az alkotmányos és az alkotmányidentitás sem került teljes mértékben elkülönítésre.

Jelen írás az alkotmányos identitás meghatározásának és elemeinek körvonalazásához sorra veszi az azt alkotó identitás és alkotmány, valamint az ahhoz szorosan kapcsolódó nemzeti identitás fogalmát.

2. Identitás és alkotmány

Az alkotmányos identitás fogalmának legkézenfekvőbb megközelítése az őt alkotó fogalmak vizsgálata. Az identitás eredendően szociológiai és (szociál)pszichológiai fogalom, amely a társadalom keretrendszerében vizsgálja az egyén önazonosságát és önmeghatározását. A társadalomkutatók is egyet értenek azzal, hogy amikor az önmagáról gondolkodó egyén megkísérli, hogy én-tudatának nevet adjon és a névadás identitás, ez önmaga teljes körű megfogalmazhatóságát jelenti. Az identitás lehet sokféle és egy ember rendelkezhet többféle identitással is, de minden esetben az identitás egy biztos pont, ami szervezi, vezeti és kontrollálja az egyént.⁶

Az identitás nem egy adottság, sokkal inkább egy folyamatosan változó fogalom, amit az egyén maga épít fel; az egyén kísérlete, hogy nevesítse azon tényezőket, amelyek mentén eltér, vagy éppen megegyezik más személyekkel.⁷ Ugyanakkor az

az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.”

³ A témában még lásd: Cservák Csaba: Az alkotmányos identitás összetett kérdésköréről. In: *Tanulmánykötet Trócsányi László 65. születésnapja alkalmából* (szerk.: Kruzsliz Péter), Szeged, SZTE ÁJK NRTI, 2021., 71-80. o.

⁴ Michel Rosenfeld: *Identity of the Constitutional Subject: Selfhood, Citizenship, Culture and Community*, Routledge. London and New York, Taylor and Francis Group, 2010., 37. sk. o.

⁵ Sulyok Márton: Kettő az egyben? Alkotmány és identitás. In: *Számadás az Alaptörvényről, Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából* (szerk.: Balogh Elemér), Szeged, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2016, 339-359. o.

⁶ Marján Attila – Boros Luca: Az állampolgárság, nép, nemzet, alkotmányozás és föderalizmus értelmezési nehézségei az Európai Unióban, *Pro Publico Bono*, 1 (2017), 117. o.

⁷ Bodó Barna: *Az identitás egyetemessége*, Kolozsvár, Polis könyvkiadó, 2004., 13-15. o.

identitás nemcsak az egyes egyének sajátja, hanem ugyanúgy kötődhet emberek meghatározott csoportjához. Azzal, hogy az adott csoport különböző identitáselemek mentén önmagát megkülönbözteti a többi csoporttól, az egyéni mellett kollektív identitásuk is kialakul. Fontos, hogy ezen kollektív identitásnak már nem csak olyan elemei lesznek, amelyek a csoportot alkotó egyes egyének identitáselemeivel azonosíthatóak, hanem a csoportot jellemző valamely tulajdonságból fakadó identitásminta is azonosítható lesz, amely nem feltétlenül az egyes egyének tapasztalatain alapszik.⁸

Bár legtöbbször az alkotmány jogi fogalmával találkozunk az alkotmányos identitással kapcsolatos tudományos párbeszéd során, ugyanakkor a téma szempontjából érdemes az alkotmány általános meghatározását is figyelembe venni. Ez már csak azért is hasznos, mert ha az alkotmány általános fogalmából indulunk ki, miszerint az alkotmány a társadalmi együttélés jogilag szabályozott rendje, valamely tartós emberi közösségi alakzat állapotát, felépítettségét és rendezettségét jelenti⁹, akkor annak identitása, mint az alkotmányos rendszer vagy berendezkedés identitása lényegében megfeleltethető az alkotmányos identitás fogalmának.¹⁰

Jogi fogalmát tekintve az alkotmány többretegű fogalom. Abszolút definíciója szerint bizonyos értékszempontoknak megfelelő dinamikus politikai egység létrejöttének kerete és eredménye is. Az alkotmány azonban nem egyszerű politikai tény, hanem jogszabály és jogi okmány is.¹¹ Az alkotmány minden olyan jogi norma összessége, ami az államilag szervezett társadalom alapvető rendjét meghatározza¹², pozitivista felfogás szerint kifejezi a demokratikus államrend lényegét, meghatározza annak intézményi formáit, a jogállamiság követelményeit, az alapjogokat és azok garanciáit, a közhatalom céljait, eszközeit, szervezetét és korlátait¹³. Az alkotmány értékközpontú felfogása szerint azonban az alkotmány nem csupán alapvető normák, hanem azoknak az értékeknek és elveknek az összessége is, amelyekre az állam épül¹⁴, ilyenképp a nép önkifejezésének eszköze és értékeinek kifejeződése. Az érték-tény fogalom páros problémája különösen fontos az alkotmányos identitás kérdésének tárgyalásakor. Az érték az, ami érvényes, aminek lennie kell és ami képes ténnyé alakulni. Tény pedig az, ami bár van, de létéből nem következik, hogy értékke alakulva is lenne létjogosultsága.¹⁵ Ebből következik, hogy egy alkotmány, amely pusztán olyan tények felsorakoztatásából áll, amelyek értéként nem biztos, hogy létezhetnének, jogosan várja-e el – akárcsak elméleti

⁸ Pataki Ferenc: Identitás – személyiség – társadalom. In: *Szociálpszichológia* (szerk.: Lengyel Zsuzsanna), Budapest, Osiris Kiadó, 1997., 321. skk., 326. o.

⁹ Petrétei József: *Az Alkotmányos demokrácia alapintézményei*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011., 47. o.

¹⁰ Részletesen lásd: Drinóczi Tímea: A tagállami identitás, *MTA Law Working Papers*, 8 (2018)

¹¹ Takács Albert: Alkotmányszemlélet és alkotmányváltozás, *Jogtudományi Közöny*, 6 (1989), 284. o.

¹² Petrétei: i.m. 48. o.

¹³ Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan I.*, Budapest, Osiris Kiadó, 2007., 28. sk. o.

¹⁴ Csink Lóránt: Az Alaptörvény identitása – honnan hová? In: *Ünnepi kötet Dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Tóth Judit), Szeged, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica Et Politica, 2015., 135. o.

¹⁵ Takács Albert: Az alkotmány normativitása. In: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére* (szerk.: Imre Miklós – Lamm Vanda – Máthé Gábor), Budapest, Aula Kiadó, 2006., 381. o.

szinten - az emberek érzelmi és erkölcsi azonosulását?¹⁶

Az alkotmány jogi fogalmát vizsgálva ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy ebben az esetben megváltozik az identitást hordozó szubjektum és a jogi értelemben vett alkotmány identitását (vagyis az alkotmányidentitást) már más tényezők határozzák meg. A kérdés eldöntése tehát függ a nézőponttól, ahonnan az alkotmányos identitás fogalmának értelmezésekor az alkotmány fogalmát megközelítjük.¹⁷

3. Alkotmányos és nemzeti identitás

Az identitás fent említett meghatározásán túl fontos kiemelni, hogy az identitás nem csak egy adott időpontban meghatározott tényezők összessége, hanem olyan kollektív identitások esetében, mint a vallási, kulturális, vagy nemzeti stb. identitások, sokkal inkább az alany létezése óta, az alanyt lényegileg meghatározó tényezők által meghatározott összesség, amelyet a vizsgálat időpontjában csupán megfigyelünk és értelmezünk.

Az EUSz 4. cikk (2) bekezdése rögzíti: „[a]z Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződés előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is.”, amelyet az EU Alapjogi Kartájának preambuluma is megerősít, amikor kimondja: „az Unió hozzájárul e közös értékek megőrzéséhez és továbbfejlesztéséhez, miközben tiszteletben tartja az európai népek kultúrájának és hagyományainak sokféleségét, a tagállamok nemzeti identitását és központi, regionális és helyi közhatalmi szervezetét...”. E rendelkezések nem határozzák meg az alkotmányos identitás pontos fogalmát, ugyanakkor fogalmi bizonytalanságot eredményeznek a nemzeti és alkotmányos identitás egymáshoz való viszonyával kapcsolatban. A nemzeti és az alkotmányos identitásról Poiaras Maduro AG főtanácsnoki indítványában a következőket írja:

„Igaz ugyan, hogy a tagállamok alkotmányos identitásának tiszteletben tartása az Európai Unió egyik kötelezettsége. Ez a kötelezettsége már a kezdetektől fennáll. (...) Ezt bizonyítja az a tény, hogy első alkalommal a Szerződés azon felülvizsgálata alkalmával mondták ki kifejezetten e kötelezettséget, amelynek az előírásaiban szereplő integrációs vívmányok szükségessé tették a tagállamok számára az e kötelezettségre való emlékeztetést. Így a Maastrichti Szerződés F. cikkének (1) bekezdése, majd az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkének (3) bekezdése ekképp rendelkezik: >>[a]z Unió tiszteletben tartja tagállamainak nemzeti identitását<<. A nemzeti identitás nyilvánvalóan magában foglalja a tagállam alkotmányos identitását.”¹⁸

¹⁶ A magyar Alaptörvény néhány értékének elemzését az európai integrációt alapító államok alkotmányának tükrében lásd: Szilágyi János Ede: Some Values and Guarantees in the Ten-Year-Old Hungarian Constitution, With a Look at the Constitutional Arrangements of the Countries Founding the European Integration, *Central European Journal of Comparative Law*, Volume II 2 (2021), 197-219. o.

¹⁷ Tribl Norbert: *Az alkotmányos identitás funkciója és alkalmazhatósága a szupranacionális térben*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2020., 60. o.

¹⁸ C-213/07 *Michaniki AE v Ethniko Symvoulio Radiotileorasis and Ypourgos Epikrateias* ügy, indítvány,

A fenti álláspont alapján a nemzeti identitás tehát elméletileg magában foglalja a tagállami alkotmányos identitást. Ez az álláspont ugyanakkor vitatható, hiszen a nemzeti identitás, mint az alkotmányos közösség identitása, sok olyan elemet is felsorakoztat, amelyek nem értékalapúak és nem képezhetik az alkotmányos identitás részét. A nemzeti identitás az egyéneknek a nemzetihez, mint a legfelsőbb közösséghez kötődő interaktív, reflexív kapcsolata, amit Anthony D. Smith hét különböző elem együttes meglétéből származtat. Ezek a közös történelmi terület; a közös mítoszok és történelmi emlékezet; a közös tömegkultúra; a közös jogok és kötelezettségek; a közös gazdaság; ahol az egyének közös mobilitással rendelkeznek.¹⁹

Ez persze nem jelenti egyben azt is, hogy ne lehetnének a nemzeti identitásnak olyan elemei, amelyek ne alakulhatnának át alkotmányos identitási elemekké, de semmiképpen sem érthető úgy, hogy az alkotmányos identitás halmaza a nemzeti identitás halmazában helyezkedik el.

Az alkotmányos identitás kérdése azért is érdekes és igen összetett, mert míg fogalmának meghatározására a jogtudomány tesz kísérletet, addig ezzel párhuzamosan az alkotmányértelmező testületek válaszokat adnak és tartalommal töltik meg a koncepciót, országonként eltérő módon. Emellett továbbá megjelent egy újfajta szegmense is az identitásról folyó diskurzusnak és gyakorlatnak, amelyben az alkotmányozó hatalom is részt vesz a fogalom meghatározásában, tartalommal való feltöltésében.²⁰

A jogirodalom különböző megközelítései értelmében az alkotmányos identitás tehát egyrésztől, (i) leírja az alkotmányos rendszer organikus fejlődésének folyamatát, amelynek elemei az alkotmányos közösség, az alkotmányozó hatalom és az alkotmány; másrésztől (ii) testet ölt e három tényező konfrontatív viszonyában úgy, hogy közben egyensúlyt is teremt (hiszen a három tényező meghatározza egymást, így változásuk is csak összhangban képzelhető el). Az alkotmányos identitásnak identitás voltából fakadóan továbbá jellemzője a kontinuitás, vagyis a folyamatos változás és alkalmazkodás, amely végleges meghatározását egyúttal lehetetlenné is teszi. Amennyiben egy adott időpillanatban nevesíteni kívánjuk egy alkotmányos rendszer identitásának elemeit, azok az alkotmány rendelkezései között, mint alkotmányos értékek és intézmények, alkotmányos alapelvek öltönek testet, amelyek megjelenhetnek az alkotmánybírói vagy felsőbb bírósági esetjogban is, mint identitáselemek.²¹

Egy további sajátossága az alkotmányos identitás kontinentális megközelítésének az Európai Unió „*sui generis*” voltából fakad, amely folytán uniós szinten jellemzően egy-egy jogi fogalom a tagállamtól eltérő jelentést kap. Az Unió, (egyelőre) híján bármiféle meghatározó európai identitásnak, alapvetően olyan közösség, amelyet a jog tart össze. Ennek látványos példája, hogy míg leegyszerűsítve tagállami szinten a jogállam alapelve a joghoz kötöttséget jelenti, addig uniós szinten a jogi

31. pont (idézi: Tribl Norbert: i.m., 62.o.)

¹⁹ Anthony D. Smith: *National Identity*, London, Penguin Books, 1991, 14. o.

²⁰ Részletesen lásd az Alaptörvény hetedik módosítását tárgyaló szakirodalmat.

²¹ Tribl: i.m. 53. sk. o.

gondolkodás és felfogás elsőbbségét.²² Hasonlóan a jogközösséghez, uniós szinten a cél, hogy a politikai cselekvések visszavezethetőek legyenek a jogi felfogásra, az Európai Unió ugyanis csak addig létezik, amíg ezt a közösséget jogi elvek alapján és mentén képes összefogni és alakítani. Amikor az Európai Bíróság tehát a négy Szerződést alkotmánynak nevezi és politikai jelenségeket és kérdéseket jogi szempontból értékeli és dönt el, a demokratikus politikát próbálja meg pótolni legjobb tudása szerint a jog eszközeivel.

Ebből kifolyólag, amikor a tagállamok és az Unió kapcsolata sok esetben nem épp zökkenőmentes, a tagállamok az alkotmányos identitás fogalmát próbálják úgy megtölteni tartalommal, hogy az „*védelmi*” funkciót is képes legyen ellátni. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az alkotmányos identitásról gondolkodva a tagállamok azt a felfogást próbálják erősíteni, hogy az alkotmányos (és nemzeti) identitás tiszteletben tartása az Unió részéről bizony egy határt is kell jelentsen az Unió terjeszkedésének, és a szuverenitástranszferből fakadó jogkörök átruházásának, annak mértékének. Amikor az a kérdés, hogy mit is takar az alkotmányos identitás, megválaszolásával igazából egy „*hatalmi*” kérdés is eldőlni látszik: aki meghatározza, kinyilvánítja az egyes tagállamok alkotmányos identitását, az állíthatja fel azt a mezsgyét, amelyet az Unió, ha be kívánja tartani működésének alapját adó Szerződések szabályait, nem léphet át a jövőben sem.

Több tagállami testülethez hasonlóan, a magyar Alkotmánybíróság is foglalkozott a kérdéssel 143/2010. (VII. 14.) AB határozatában. Az indítványozó álláspontja szerint a Lisszaboni Szerződés olyan mértékben korlátozza Magyarország szuverenitását, amelynek eredményeként a Magyar Köztársaság a továbbiakban nem tekinthető független jogállamnak és amely kötelező hatályának elismerése sérti az alkotmány 2. §-át²³.

Határozatában az AB emlékeztetett arra, hogy a szuverenitás korlátozása más szuverén államokkal való együttműködés alapvető feltétele, amely nem jár a szuverenitás megszűnésével. Az indítvánnyal ellentétben a testület arra a következtetésre jutott, hogy a Szerződés nem sérti a népszuverenitás és a demokratikus jogállamiság elvét sem, mert az alkotmányozó az Alkotmány 2/A. §²⁴

²² A jogállamiság fogalmának kialakulásáról és aktuális kérdéseiről lásd: Gát Ákos Bence: Az európai uniós jogállamiság - közpolitika kialakulásának átfogó jogi és politikatudományi elemzése. Doktori Értekezés, Bp. (2021); Prugberger Tamás: Adalékok a jogállamiság fogalmának és funkciójának kialakulástörténeti és elméleti kérdéseire az aktuálpolitika mérlegén, *Jogelméleti Szemle*, 1 (2022), 118-126. o.

²³ A Magyar Köztársaság Alkotmánya

„2. § (1) A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.

(2) A Magyar Köztársaságban minden hatalom a népé, amely a népszuverenitást választott képviselői útján, valamint közvetlenül gyakorolja.

(3) Senkinek a tevékenysége sem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetőleg kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és egyben köteles fellépni.”

²⁴ „2/A. § (1) A Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján - az Európai Uniót, illetőleg az Európai Közösségeket (a továbbiakban: Európai Unió) alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig - egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolhatja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is.

(2) Az (1) bekezdés szerinti nemzetközi szerződés megerősítéséhez és kihirdetéséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

beiktatásával biztosította az alapító szerződések megerősítésének a népszuverenitásra való visszavezethetőségét, demokratikus legitimitációját; megállapította, hogy a Lisszaboni Szerződés nem európai szuperállamot hoz létre, hiszen az Unió mint önálló jogi személy tevékenységét a tagállamok kormányai továbbra is irányítani és ellenőrizni tudják.²⁵ A határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában Trócsányi László arra is felhívta a figyelmet, hogy „*amikor a tagállamok a szuverenitásukból fakadó hatáskörük egy részét, vagy annak gyakorlását átruházták a közösségi (uniós) szervekre, nem mondtak le államiságuk, szuverenitásuk és függetlenségük lényegéről, államrendjük alapjainak szabad meghatározásáról. A tagállamok megtartották alkotmányuk azon alapelvei feletti szabad rendelkezési jogukat, amelyek nélkülözhetetlenek az államiság, az alkotmányos identitás fenntartásához*”²⁶.

4. Összegzés

Az egyértelműen látszik, hogy az alkotmányos identitás fogalmának és tartalmának körvonalazódása még kezdeti fázisban jár, az azonban tisztán látszik, hogy meghatározása kulcsfontosságú lesz az Unió és a tagállamok közötti jövőbeli hatásköri viták eldöntésében.²⁷ A különböző elgondolások irányvonalai már kirajzolódni látszanak, ugyanakkor az elméleti és gyakorlati jogtudomány további munkája elengedhetetlen, hiszen egyelőre még az sem tűnik meghatározottnak, hogy az alkotmányos identitás pontosan minek is az identitása, nem beszélve pontos tartalmáról és gyakorlati alkalmazhatóságáról.

Irodalomjegyzék

- Bodó Barna: *Az identitás egyetemessége*, Kolozsvár, Polis könyvkiadó, 2004.
- Cservák Csaba: Az alkotmányos identitás összetett kérdésköréről. In: *Tanulmánykötet Trócsányi László 65. születésnapja alkalmából* (szerk.: Kruzslíc Péter), Szeged, SZTE ÁJK NRTI, 2021
- Csink Lóránt: Az Alaptörvény identitása – honnan hová? In: *Ünnepi kötet Dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára* (szerk.: Tóth Judit), Szeged, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica Et Politica, 2015.
- Drinóczi Tímea: A tagállami identitás, *MTA Law Working Papers*, 8 (2018)
- Enyedi Krisztián: Az Alkotmánybíróság legutóbbi döntéseiből, *Fundamentum*, 3 (2010)

²⁵ Enyedi Krisztián: Az Alkotmánybíróság legutóbbi döntéseiből, *Fundamentum*, 3 (2010), 133. o.

²⁶ 143/2010. (VII. 14.) AB határozat, Dr. Trócsányi László alkotmánybíró párhuzamos indokolása

²⁷ Természetesen nem szabad elfelejteni, hogy a tagállami és az uniós nézőponton kívül a nemzetközi jog is foglalkozik a témával: Raisz Anikó: Gondolatok a nemzetközi jog egyes aktuális kérdéseiről a közép-kelet-európai országok szemszögéből avagy alkotmányos identitás a nemzetközi jog szemüvegén át, In: *Tanulmánykötet Trócsányi László 65. születésnapja alkalmából* (szerk.: Kruzslíc Péter), Szeged, SZTE ÁJK NRTI, 2021., 575-582. o. Az emberi jogok védelméről a nemzetközi jogban lásd: Téglásiné Kovács Júlia: Az emberi jogok nemzetközi védelmének rendszere. In: *Alkotmányjog* (szerk.: Csink Lóránt) Budapest, Novissima Kiadó (2014) 111-117. o.

-
- Gát Ákos Bence: Az európai uniós jogállamiság - közpolitika kialakulásának átfogó jogi és politikatudományi elemzése. Doktori Értekezés, Bp. (2021)
 - Jacobsohn, Gary Jeffrey: *Constitutional Identity*. Cambridge – London, Harvard University Press, 2010. <https://doi.org/10.4159/9780674059399>.
 - Marján Attila – Boros Luca: Az állampolgárság, nép, nemzet, alkotmányozás és föderalizmus értelmezési nehézségei az Európai Unióban, *Pro Publico Bono*, 1 (2017)
 - Pataki Ferenc: Identitás – személyiség – társadalom. In: *Szociálpszichológia* (szerk.: Lengyel Zsuzsanna), Budapest, Osiris Kiadó, 1997.
 - Petrétei József: *Az Alkotmányos demokrácia alapintézményei*, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011.
 - Prugberger Tamás: Adalékok a jogállamiság fogalmának és funkciójának kialakulástörténeti és elméleti kérdéseire az aktuálpolitika mérlegén, *Jogelméleti Szemle*, 1 (2022)
 - Raisz Anikó: Gondolatok a nemzetközi jog egyes aktuális kérdéseiről a közép-kelet-európai országok szemszögéből avagy alkotmányos identitás a nemzetközi jog szemüvegén át, In: *Tanulmánykötet Trócsányi László 65. születésnapja alkalmából* (szerk.: Kruzslicz Péter), Szeged, SZTE AJK NRTI, 2021.
 - Rosenfeld, Michel: *Identity of the Constitutional Subject*, *Cardozo Law Review* 16 (1995)
 - Rosenfeld, Michel: *Identity of the Constitutional Subject: Selfhood, Citizenship, Culture and Community*, *Routledge*. London and New York, Taylor and Francis Group, 2010., <https://doi.org/10.4324/9780203868980>.
 - Smith, Anthony D.: *National Identity*, London, Penguin Books, 1991.
 - Sulyok Márton: Kettő az egyben? Alkotmány és identitás. In: *Számadás az Alaptörvényről, Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából* (szerk.: Balogh Elemér), Szeged, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2016.
 - Szilágyi János Ede: Some Values and Guarantees in the Ten-Year-Old Hungarian Constitution, With a Look at the Constitutional Arrangements of the Countries Founding the European Integration, *Central European Journal of Comparative Law*, Volume II 2 (2021), <https://doi.org/10.47078/2021.2.197-219>.
 - Takács Albert: Alkotmányszemlélet és alkotmányváltozás, *Jogtudományi Közöny*, 6 (1989)
 - Takács Albert: Az alkotmány normativitása. In: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére* (szerk.: Imre Miklós – Lamm Vanda – Máthé Gábor), Budapest, Aula Kiadó, 2006.
 - Téglásiné Kovács Júlia: Az emberi jogok nemzetközi védelmének rendszere. In: *Alkotmányjog* (sz.:Csink Lóránt) Budapest, Novissima Kiadó(2014)111-117. o.
 - Tribl Norbert: *Az alkotmányos identitás funkciója és alkalmazhatósága a szupranacionális térben*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2020.
-
-

Az információ, az informatika és a közigazgatási informatika fogalmáról*

Torma András**

A XXI. század kétség kívül az Információs Társadalom, az informatika korszaka, amelynek igazi hajtóereje a számítógép és a számítógépes hálózatok. Az elmúlt mintegy ötven – hetven évben a számítógép és az informatika lépcsőről-lépésre hatolt be a katonai-, majd a civil élet minden területére, így a magánéletbe is. Ennek ellenére még napjainkban sincs teljes egyetértés a legalapvetőbb fogalmak – így az információ, a kommunikáció, az információs rendszer, az informatika, a jogi informatika és a közigazgatási informatika fogalma - tekintetében. A tanulmány elsődleges célja hozzájárulás ezen fogalmak tartalmának feltárásához és egymással való kapcsolatának bemutatásához. Tudományos igényvel, de közérthetőségre törekedve, és a teljesség igénye nélkül, hiszen a rendelkezésre álló keretek meglehetősen korlátozottak.

Kulcsszavak: információ, kommunikáció, informatika, közigazgatási informatika

On the concepts of information, informatics and administrative informatics

* Jelen tanulmányom a Prof. Dr. Prugberger Tamás 85. születésnapjának tiszteletére kiadott Ünnepi Kötetbe készült, fejet hajtva a Miskolci Egyetem iskolateremtő személyiségű professzorának egész életműve előtt.

Tisztelt Professzor Úr, kedves Tamás! Engedd meg, hogy jogász professzorok lévén három latin kifejezéssel jellemezzem azon tulajdonságaidat, amelyeket jómagam megtapasztalhattam az elmúlt évtizedekben, többek között a Budapest – Miskolc, és a Miskolc – Budapest közötti vasútvonalon. Másként kifejezve: mit is jelent számomra az a félmondat, hogy az Ünnepelt valódi iskolateremtő személyiség. A következők:

- Dabit fructum suum in tempore suo – a maga idejében (minden) gyümölcsöt hoz. (X. Kelemen Pápa jelmondata.) Tőled megtanulhatták kollégáid és hallgatóid a munka feltétlen szeretetét és tiszteletét. Azt, hogy munka nélkül nincs siker, és a jól elvégzett munkának előbb, vagy utóbb mindig meg lesz az eredménye! Ehhez azonban szorosan kapcsolódik a következő bölcsélet:
- Labor est etiam ipsa voluptas – a munka maga is gyönyörűség, ha azt szívesen végezzük. Nem fér kétség ahhoz, hogy mindig szívesen dolgoztál, sőt dolgozol ma, jó húsz évvel a nyugdíj-korhatár betöltése után is, a Miskolci Egyetemen! Ezzel mintegy követendő példát mutatva oktatótársaidnak és hallgatóidnak.
- Age quod agis – amit cselekszel, azt tedd rendesen. Mindig pontosan és precízen láttad el vállalt feladataidat - ide értve a hihetetlen nagyságrendű publikációid elkészítését és a rendkívül széles tudományos, szakmai közéleti feladataidat is – vagyis röviden: mindig igényesség és alaposág jellemzett és jellemez ma is.

Befejezésül: Mély tisztelettel és szeretettel gratulálok 85. Születésnapod alkalmából. Kívánom, hogy jó egészségben és még sokáig folytasd munkádat a saját örömdre, továbbá a Miskolci Egyetem és annak Állam- és Jogtudományi Kara boldogulására. Professzor Úr! Isten éltesen sokáig és Jó szerencsét!

** Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Közigazgatási Jogi Intézeti Tanszék.

The XXI. century is an undoubtedly era of the Information Society. Its real driving force are the computers and computer networks. Over the past fifty to seventy years, computers and informatics have penetrated step by step into all areas of military and then civilian life, including private life. However, there is no complete agreement on the most basic concepts, such as information, communication, information system, informatics, legal informatics and administrative informatics. The aim of the study is to contribute to the exploration of the content of these concepts and to present their relationship with each other. With a scientific need, but for the sake of clarity, and without the need for completeness, because the available frameworks are rather limited.

Keywords: information, communication, informatics, administrative informatics

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2033>

A történelem tanúbizonysága szerint az emberiség életében a XIX. és a XX. évszázad az ipari forradalom és az ipari társadalom korszakát jelenti, míg a XXI. század az információ forradalmának és az információs társadalomnak a korszaka. Legalábbis ez utóbbi korszak kezdete. Az információs társadalom fő jellemzője az ipari társadalommal szemben az, hogy a fejlődés hajtóereje nem a motorizáció, hanem a számítógép és a számítógépes hálózatok, illetve a számítógépesítés egyre gyorsuló ütemű elterjedése az emberi élet minden területén. A számítógépek emberi (társadalmi) életbe történő behatolása - a szakirodalom szerint - négy fokozatban valósult meg. Az első a „nagy” tudomány számítógépesítése (1945-1970), a második a vezetés számítógépesítése (1955-1980), míg a harmadik fokozat a társadalom számítógépesítése (1970-1990) volt. A negyedik fokozatot az egyén számítógépesítése jelentette és jelenti, melynek kezdő időpontja 1975-re tehető.¹ Az információs társadalom kulcs-szavához, a számítógéphez azonban egy egész sor további fogalom is hozzátartozik. Olyanok, amelyek nem csak a műszaki tudományok, hanem a társadalom-tudományok, és különösen az állam és jogtudományok szempontjából bírnak jelentőséggel. Éppen ezért indokolt a következő - egymáshoz szorosan kapcsolódó, illetve álláspontom szerint gyakorlatilag egymásra épülő – fogalmak jelentését tisztázni: információ, kommunikáció, információs rendszer, informatika, jogi informatika, és közigazgatási informatika.

A jelen tanulmány elsődleges célja hozzájárulás ezen fogalmak tartalmának feltárásához és egymással való kapcsolatának bemutatásához. Hozzáteszem: tudományos igénnyel, de közérthetőségre törekedve, és a teljesség igénye nélkül, hiszen a rendelkezéseimre álló keretek meglehetősen korlátozottak.

1. Az információ fogalma

Az „információ” szó a köznyelvben valamiről szóló tájékoztatást, közlést, illetve valamilyen ismeretet jelent. Tudományos értelemben a helyzet természetesen

¹ MASUDA, Yoneji: *Az információs társadalom*. OMIKK Budapest, 1988. 15. o.

bonyolultabb, és ma már kijelenthető: a szakirodalom szerint az információ lényege tartalmi és formai szempontból egyaránt megközelíthető, illetve feltárható.

2.1. Az információ fogalmának tartalmi megközelítése. A tartalmi megközelítések (szempontok) nem alkotnak valamiféle egységet, hanem rendkívül szerte-ágazóak. Közülük hármát: a történeti, a filozófiai, és az „egyéb” szempontokat indokolt kiemelni.

Történetileg a XX. század első felében alkotó nagy amerikai matematikus, *Norbert Wiener* (1894 - 1964) figyelt fel a vezérlés (kormányzás) és a hírközlés (információ közlés) szoros kapcsolatára, és megfigyeléseit általánosítani törekedvén, lerakta egy új tudomány alapjait. Azt, amelynek Ő maga a „*kibernetika*” nevet adta, és amelyet az állatokban és a gépekben folyó hírközlés, vezérlés és ellenőrzés tudományaként írt le az 1948-ban megjelent „*Cybernetics*” (Kibernetika) című munkájában². A kibernetika kifejezést egyébként Wiener a görögöktől vette át, mégpedig a hajózás területéről. Ehhez a „kübernézis = kormányzás”, a „kübernétesz = kormányos” és a „kübernetike = a kormányzás művészete” kifejezések szolgáltatták a dogmatikai hátteret. Az a három fogalom, amelyet nézete szerint az információ (fogalma) köt össze, illetve foglal egysége. Wiener szerint „az információ annak a neve, amit a külvilággal kicserélünk, ha figyelmünket valamire ráirányítjuk”.³ Az információ fogalma tehát történetileg a vezérlés (kormányzás) nélkülözhetetlen elemeként, a kibernetika tudomány létrejöttével keletkezett, illetve jelent meg.

Filozófiailag az információ lényegét a kibernetika egyik francia képviselője, *Albert Ducrocq* (1921 – 2001) által kidolgozott ún. tükrözés-elmélettel indokolt bemutatni. Ducrocq szerint az anyagi rendszerek objektív tulajdonsága az, hogy egymással kapcsolatban állnak, és ennek során az egyik rendszer tulajdonságai megjelennek (megjelenhetnek) a másik rendszerben is. Ez a másik rendszerben megjelenő tulajdonság azonban soha nem azonos az eredetivel, hanem annak „csak” absztrakt (tükör)képe. Éppen ezért Ducrocq azt vallja, hogy a külvilággal való érintkezés során az ember soha nem az egész világot ismeri meg, hanem arról csak jelzéseket, impulzusokat kap: a materiális világ absztrakt képét, vagyis a valóság-tükörképet. Ez az, amit Ő információnak nevez. Nyilvánvaló, hogy az információ fogalma nem szűkíthető le az emberi tudatban való vissza-tükröződésre, hanem minden anyagi rendszer visszatükröződésében jelen van, tehát az anyag egyetemes tulajdonságának tekinthető.⁴ Mindez azt jelenti, hogy az információt Ducrocq a valóság

² WIENER, Norbert: *Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine*. Paris 1948.

³ WIENER, Norbert: *Mensch und Menschmaschine*. Alfred Metzler Verlag. Frankfurt, 1952. Hivatkozva KOVACSICS József: *Az informatika fogalma és kialakulása*. in: Jogi informatika (Szerk.: Kovacsicsné Nagy Katalin) ELTE, 1996. 8. o.

Megjegyzés: A „kormányos, a kormányzás és a kormányzás művészete” kifejezéseket természetesen már korábban is használták. Platón, ókori görög filozófus például az emberek kormányzására, jóval később, a korai protestáns teológia az egyház kormányzására használta, míg André M. Ampère francia fizikus és matematikus a XIX. században a közigazgatás megjelölésére javasolta alkalmazni.

⁴ DUCROCQ, Albert: *Die Entdeckung der Kybernetik*. Europäische Verlagsanstalt. Frankfurt, 1959. Hivatkozva KOVACSICS József: i.m. 8. o.

visszatükröződésének tekinti az anyagban, illetve - adott esetben - az emberi agyban.

A fenti két szerző álláspontjának összevetése alapján jól látható, hogy a kibernetika két kiválósága nem azonosan határozta meg az információ fogalmát. Amíg azonban Wiener ezt a fogalmat az ember személyiségéhez kapcsolja, addig Ducrocq a fogalmat kitágítja és az anyag egyetemes tulajdonságának tekinti.

Az információ fogalmának *egyéb tartalmi szempontjai* körében azt emelem ki, hogy az információ, illetve annak fogalma, az események bekövetkezésének valószínűségével van kapcsolatban. Biztos esemény bekövetkezéséhez nulla mennyiségű információ tartozik. Általában minél kisebb az esemény bekövetkezésének valószínűsége, annál nagyobb információmennyiséget hordoz az esemény bekövetkezés. Az információelmélet kidolgozója (megalapítója) az amerikai mérnök, matematikus *Claude Shannon* (1916 – 2001) az információt *a kommunikáció mennyiségi egységeként jellemzi, és mértékegységet is rendel hozzá*. Ez nem más, mint a bit, vagyis a „binary digit” – bináris számjegy rövidítése. Shannon szerint a „bit” a nem nulla információ legkisebb mennyisége, amely megmutatja, hogy két, egymást kizáró, és egyenlő valószínűségű lehetőség közül melyikre esett a választás. Az információ bináris egysége akár két számjegy – az 1 és a 0 – is lehet, amelyhez logikailag az igen és a nem (is) kapcsolható.⁵

N. Wiener, A. Ducrocq és C. Shannon mellett természetesen más szerzők, köztük *magyarok is* kifejtették nézeteiket az információról. Ezúttal azonban mellőzöm a fenti hármas tagolást, mert a magyarok esetében annak nincs különösebb jelentősége. *Kovacsics József* (1919 – 2003) professzor, a magyar statisztika tudomány legjelentősebb kutatóinak egyike szerint „az információ fogalmába tartozik mindaz a hír, közlemény, adat, jelentés, aktus, amely valamely szervhez eljut.”⁶ Más álláspontot képvisel *Balogh Zsolt György* (1967 -) pécsi jogász professzor, aki a következőket írja: az információ „... olyan értelmes közlés, amely vagy amelynek legalább egy része új ismereteket szolgáltat a felhasználónak, és valamilyen szempontból az fontos számára.”⁷

A magam részéről ezek egyikét sem tudom maradéktalanul elfogadni, aminek részletes indokait azonban itt nem áll módomban részletezni. Jómagam ugyanis *Kalas Tibor* (1942 – 2018) miskolci jogász professzor véleményét osztom, mely szerint az információ hasznos, új ismeret, és mint ilyennek, két megjelenési formája van. Egyik az adat, amely a környezetből érkező impulzusról, valamilyen technikai eszköz segítségével rögzített információ, a másik pedig a hír, amely nem más, mint beszéd formájában „rögzített információ”.⁸ Mindezeket azzal egészítem ki, hogy az adat akkor minősül (lényegül át) információvá, ha eljut a felhasználóhoz és az valamilyen módon reagál a behatásra. Az információ éppen úgy az ember – sőt, minden élőlény - alapvető szükségletei közé tartozik, mint a levegő, a víz vagy az

⁵ SHANNON, Claude – WEAVER, Warren: *A kommunikáció matematikai elmélete. Az információelmélet születése és távlatai*. OMIK, Budapest, 1986.

⁶ KOVACSICS József: i.m. 8. o.

⁷ BALOGH Zsolt György: *Jogi informatika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 1998. 16. o.

⁸ KALAS Tibor: *A jogi informatika alapfogalmai*. in. *Jogi informatika* (Szerk.: KALAS Tibor) Bíbor Kiadó Miskolc, 1987. 10. o.

élelem. Információ nélkül nemhogy emberi társadalom, de még csak egyedi lét sem képzelhető el. Ha az egyén nem szerez információt környezetéből, akkor halálra van ítélve, hiszen nem tud alkalmazkodni környezetéhez. Nem feledhető *Charles Darwin* (1809 - 1882) következő gondolata: a természetben nem a legerősebb, nem a legnagyobb, sőt még nem is a legintelligensebb fajok maradtak fenn, hanem azok, amelyek legjobban voltak képesek alkalmazkodni környezetükhöz.⁹

2.2. Az információ fogalmának formai megközelítése. Az információ tartalmi lényegének áttekintése után a formai ismérvek vizsgálata következik. E tekintetben is a szakirodalmat hívom segítségül, amely leginkább negatív oldalról közelítve a kérdést azt emeli ki, hogy az információ *nem anyag, nem energia, de egyiktől sem választható el*. Ahhoz ugyanis, hogy valamely ismeret információvá váljék, anyagi hordozóra-, ahhoz pedig, hogy eljusson a felhasználóhoz, energiára van szükség. Ahogyan egy magyar szerző fogalmaz: „Az információt az különbözteti meg az anyagtól és az energiától, hogy *nem érvényesek rá az (anyag) megmaradási törvények*. Megsemmisíthető és létrehozható.”¹⁰ Ehhez még azt teszem hozzá, hogy további lényeges formai „tulajdonsága” az információnak az, hogy a materiális javakkal (dolgokkal) szemben nem sajátítható ki (legalább is tartósan nem), továbbá terjedésének – tehát átadás-átvételének – gyakorlatilag nincsenek földrajzi korlátai.

2.3. Konklúzió az információ fogalmához. A fenti szakirodalmi álláspontok mintegy összegzéseként az állapítható meg, hogy az információ a *felhasználó számára hasznos, új ismeretet tartalmazó közlés, illetve maga a hasznos új ismeret, melynek (legalább) három lényeges sajátossága* van: nem sajátítható ki, legalábbis tartós időtartamban; nem érvényesek rá az anyag-megmaradási törvények, tehát nem tud „elfogyini”; terjedésének (átadás-átvételének) nincsenek földrajzi korlátai.

Az információ *jelentőségét abban látom*, hogy biztosítja a megváltozott feltételekhez, illetve az új környezethez való alkalmazkodás lehetőségét. Ezt már Darwin (is) felismerte, amikor – mint arra korábban utaltam – arról írt, hogy a természetben csak azok a fajok maradtak fenn, amelyek környezetükhöz a legjobban tudtak alkalmazkodni! Ehhez pedig információt kellett szerezniük, helyes döntést (döntéseket) kellett hozniuk, és meg kellett változtatni korábbi szokásaikat, azaz alkalmazkodniuk kellett. Máskülönbén pusztulásra voltak ítélve.¹¹

2. A kommunikáció fogalma

A kommunikáció kifejezés a latin eredetű „commune” (állam, község, közvagyon), illetve „communicatio” (közlés, hírközlés, összeköttetés) szavakból származik, és kifejezetten az emberi közösségekre vonatkozik. Jelentése azonban később kibővült,

⁹ DARWIN, Charles: *The Origin et Species*. John Murray London. 1859. (Lásd magyarul például: Dr. Mikes Lajos fordításában. A fajok eredete. Akadémiai Kiadó – Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1955.)

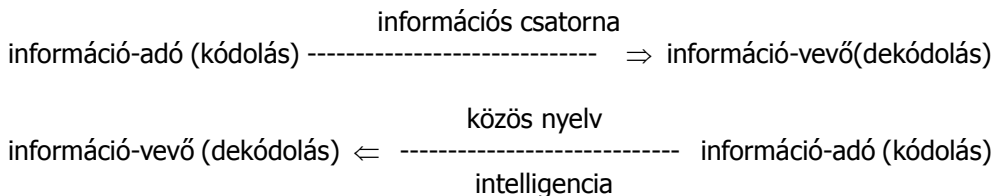
¹⁰ FÜLÖP Géza: *Ember és információ*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest 1983. 6. o. (Kiemelés tőlem: T. A.)

¹¹ Az információ gyors megszerzését, elemzését és értékelését nagymértékben segít(het)ik azok az információs hálózatok, amelyekről egy világhírű magyar szerző írt nagy sikerű könyvet. Lásd: BARABÁSI Albert-László: *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Magyar Könyvklub, Budapest, 2003.

és ahogyan *Szabó Miklós* miskolci jogász professzor, helyesen fogalmaz: „a tudományok fejlődésével a kifejezés használata fokozatosan kiterjedt mindenféle hírközlésre és információ-átadásra. Az így kitágított fogalom már csak annyiban őrzi a „közösség” jelentését, hogy a kommunikáció fogalma alatt valamely rendszer elemei között történő információátadást ért.”¹² Ennek megfelelően Szabó professzor szerint a kommunikációnak *négy szintje* között tehető különbség: „Első szint: Információelméleti (kibernetikai) értelemben a kommunikáció bármely rendszeren belüli információátadást magába foglal. A második szint: A kommunikáció-technikai (informatikai) értelemben felfogott kommunikáció az ember alkotta rendszereken belüli információ-áramlásra utal. A harmadik szint: A biológiai (etológiai) kommunikáció az élő szervezetekben zajló információ-átadásra utal. A negyedik szint pedig az emberi (társadalmi) kommunikáció a különféle társadalmi rendszereken belüli emberi közlésekre korlátozza jelentését.”¹³ Szabó professzor szerint tehát a kommunikáció információ-átadás.

Az *én álláspontom* részben megfelel azt itt hivatkozott szakirodalmi álláspontnak, de azzal nem teljes mértékben tud azonosulni, a következők miatt. Ha az információt hasznos, új ismeretnek tekintjük, akkor világos kell, hogy legyen: az információ önmagában semmit sem ér, illetve önmagában nem is létezik. Értékét, illetve egyáltalán a létezésének alapját az adja, hogy új ismeretként el is jut a felhasználóhoz, aki (amely) azt megfelelően kezeli: rögzíti, feldolgozza és továbbítja, illetve arra valamilyen módon reagál. *Az információnak ezt az ide-oda áramlását, pontosabban cseréjét nevezem én kommunikációnak*, amely nélkül - álláspontom szerint - semmiféle élet (sem emberi, sem állati, sem növényi élet) nem képzelhető el. A kommunikáció tehát nem más, mint információ-csere. A kommunikáció folyamatát mutatja a következő ábra:

1. sz. ábra: *A kommunikáció legegyszerűbb folyamata*

Az ábrával két körülményt kívántam érzékeltetni. Egyik az, hogy az információ-adó (vagyis a szolgáltató) egyben információ-vevő (vagyis felhasználó), az információ-vevő (vagyis a felhasználó) pedig egyben információ-adó (vagyis szolgáltató) is lehet. Ez esetben *kétirányú (interaktív) kommunikációról* beszélhetünk, szemben azzal az esettel, amikor az információ-vevő egyben nem információ-adó (egyirányú kommunikáció). A másik pedig az, hogy a kommunikáció megvalósulásának, vagyis az információ-cserének legalább *öt nélkülözhetetlen előfeltétele* van, a következők szerint:

¹² SZABÓ Miklós: *Kommunikáció általában és a jogban*. Bibor Kiadó, Miskolc, 2002. 11. o.

¹³ SZABÓ Miklós: u. o.

- a.) az információ legyen az információ-adó birtokában,
- b.) az információ-adó szándéka arra, hogy megosztja az információt a felhasználóval,
- c.) információs csatorna létezése, amely összeköti a kommunikáció alanyait, ennél fogva lehetővé teszi az információ áramlását, illetve cseréjét,
- d.) olyan (közös) nyelv, amely mindkét alany számára érthető, és amit az esetek többségében az információ kódolása - dekódolása biztosít, mégpedig továbbítható formába alakítva, majd visszaalakítva, s végül
- e.) intelligencia, azaz képesség az új ismeret befogadására, feldolgozására és le-reagálására.

Ezen öt előfeltétel fennállása esetén valósul meg tehát az információ-csere, vagyis a kommunikáció, legalábbis az én álláspontom szerint.

3. Az információs rendszer fogalma

Az információs rendszer fogalmát a „rendszer” fogalmából indokolt levezetni, hiszen nyilvánvaló, hogy az információs rendszer a rendszerek egyik típusa. A rendszer fogalma azonban a halmaz fogalmával áll szoros kapcsolatban, ezért kiindulópontom nem a rendszer, hanem a halmaz fogalma.

A *halmaz* nem más, mint térben és időben összerendezett elemek (objektumok) összessége, amely elemek (objektumok) között nincs kapcsolat. Példaként szolgálhat az az eset, amikor a világ országaiból egy adott időben, és egy adott helyre összehívunk tizenegy olyan futballistát, akik nem ismerik egymást.

A halmazból akkor lesz *rendszer*, ha az alkotó-elemek (objektumok) egymással kapcsolatba kerülnek, és e kapcsolat révén az alkotó-elemekből *egység* jön létre, vagyis *új minőség* születik. Egyetérték tehát Kovacsics professzorral abban, hogy „a rendszer általános értelemben valamilyen egymással kölcsönhatásban lévő elemek halmaza.”¹⁴ Az előző példánál maradva: a tizenegy futballista edzeni kezd, megismeri egymás, így egy jó csapatot alkotnak. Lényegesen „többen” lesznek tehát, mint az elemek mechanikai összege, hiszen ismerik egymás gondolatait is. A rendszer tehát egymással kapcsolatban álló elemek (objektumok) összessége, ide értve a kapcsolatokat, a struktúrákat és a dinamikát is.¹⁵ Mindez azt jelenti, hogy a rendszer fogalmának három ismérve van: alkotóelemekből áll, az alkotóelemek kapcsolatba kerülnek egymással, és ez a kapcsolat létrehozza az alkotóelemek egységét, új minőségét. Az ily módon felfogott (értelmezett) *rendszer alapvető jellemzője a finalitás*, vagyis a meghatározott célra törekvés. Minden - élőlények által alkotott - rendszer ugyanis egy meghatározott végső állapot, vagy cél elérésére törekszik, amelynek minden más cselekvést alárendel.¹⁶

Ha egy rendszer alkotóelemeit szervezetek képezik, akkor *szervezetrendszer*ről beszélünk. Ebben az értelemben lehet szó a társadalomirányítás állami szervezetrendszeréről (törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalmat megvalósító

¹⁴ KOVACSICS József: i.m. 8. o.

¹⁵ BALOGH Zsolt György: i.m. 19. o.

¹⁶ Lásd erről bővebben KALAS Tibor – KOVÁCS Miklós: *Bevezetés a szervezéselméletbe*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985. 62-71. o.

államszervekről), vagy a közigazgatás szervezeti rendszeréről, amely két alrendszerből áll: az államigazgatási szervekből és a helyi önkormányzatokból.

A halmaz és a rendszer fogalmának tisztázása után indokolt visszatérni a kommunikáció fenti ábrájára. Abból ugyanis egyértelműen megállapítható, hogy az információ mozgása információs csatorna segítségével történik, melynek egyik végpontján az információ-adó (az adatszolgáltató), a másikon pedig az információ-vevő (a felhasználó) található. Ezen három „elem” (objektum), vagyis az információ-adó, az információ-vevő, valamint az információs csatorna együttesen alkotja az információs rendszer legegyszerűbb típusát, az elemi információs rendszert. Definíció-szerűen megfogalmazva: *információs rendszeren az egy adott szervezeten, vagy szervezetrendszeren belül, tudatosan és célszerűen megvalósított információcserét* – az információ kibocsátását és vételét, feldolgozását, tárolását, megjelenítését és továbbítását – *értjük*, ideértve azon eszközök, módszerek és eljárások összességét is, amelyek mindezt lehetővé teszik. A definícióból külön kiemelem az információ áramlásának „tudatosan és célszerűen” megvalósított rendjét. Teszem ezt ezért, mert – mint ismeretes – az információ áramlása megvalósulhat spontán módon is (lásd például az ún. „zuhany-híradó”), és ehhez képest beszélhetünk spontán információs rendszerekről. Ezeket azonban, bár elismerem szociológiai és egyéb jelentőségüket is a szervezetek életében, nem tekintem vizsgálódásom tárgyának, hiszen végeredményben nem is információs rendszerek, mert nem „tudatosan és célszerűen” működnek.

Az információs rendszerek *sok szempont szerint csoportosíthatók*. Ezek közül - témám szempontjából - háromnak van kiemelt jelentősége: az információ irányának, a működtető szervezetnek, valamint a működtetést segítő technikai eszközöknek.

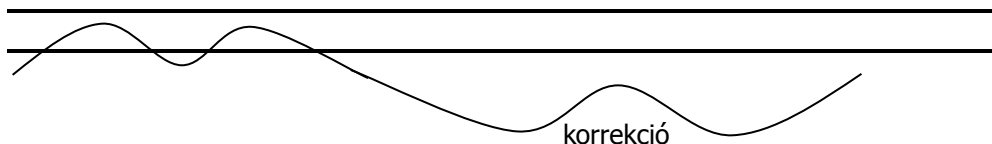
a.) *Az információ iránya, illetve irányultsága szerint* elemi, visszacsatolásos és az igazgatási ciklus körforgása közötti információs rendszerek között tehető különbség.

a/1.) *Az elemi információs rendszer* nem más, mint a kommunikációs lánc, vagyis az információ egyirányú áramlása. Sémája a következő:

2. sz. ábra: A kommunikációs lánc

információs csatorna
információ-forrás ---- kódoló - - - - - dekódoló ----- információ-vevő
csatorna zaj

a/2.) *A visszacsatolásos információs rendszer* sajátossága az információ kétirányú (oda-vissza) áramoltatása. Két típusa ismeretes: a negatív és a pozitív visszacsatolás. A *negatív visszacsatolásra* épülő információs rendszer célja egy folyamat előre meghatározott keretek között tartása. Példaként szolgálhat az egyensúly-szabályozás:

3. sz. ábra: *Az egyensúly szabályozás*

A *pozitív visszacsatolásra* épülő információs rendszer célja nem más, mint egy adott irányú változás folyamatos fenntartása. Példa: a láncreakció, azaz egyből lesz kettő, kettőből lesz négy, négyből lesz tizenhat, tizenhatból lesz kettőszáz ötvenhat, stb.

a/3.) Az *igazgatási ciklus körfogása* jelenti az információs rendszerek irányultság szerinti harmadik típusát.¹⁷ Lényege az, hogy a visszacsatolás az igazgatási tevékenységen belül valósul meg, a döntéshozó (a vezető) és a végrehajtást végző (a beosztott) között jön létre, és mindaddig működik, amíg az eredetileg kitűzött cél meg nem valósul.

b.) Az információs rendszerek másik típusa az, amelyik attól függően szerveződik, hogy *hol, milyen szervezeten-, illetve szervezettrendszeren belül működik* az információs rendszer. Ebből a szempontból elsődlegesen állami és nem állami információs rendszereket kell megkülönböztetni, amelyek tovább tagolhatók a következők szerint. Az *állami információs rendszerek*: az országgyűlés, a közigazgatás (államigazgatás, önkormányzati igazgatás), a bíróságok és az ügyészségek információs rendszerei. A *nem állami információs rendszerek*: alapítványi, közalapítványi, köztisztviselői, egyesületi, egyházi, gazdasági társasági és magáncélú információs rendszerek lehetnek.

c.) Az információs rendszerek harmadik típusa az információs rendszerek *technikai eszközökkel való segítségével* kapcsolatos. Ha semmilyen technikai eszköz nem segíti az információs rendszert, akkor *manuális kezeléssel információs rendszerről* beszélünk, ha viszont például számítógép segíti az információs rendszert, akkor *automatizált információs rendszerről*. Az elsőre példa lehet az egyházi anyakönyvezés, az utóbbira pedig az ingatlan-nyilvántartás.

4. Az informatika fogalma

A fent áttekintett fogalmak tisztázása után az informatika fogalmi kereteit kell kijelölnünk, hiszen – mint láttuk és látni fogjuk - a fogalmak között rendkívül szoros kapcsolat van. Nem férhet kétség ahhoz, hogy az informatika, mint önálló tudományág megjelenését az 1950-es években a kibernetika és a rendszerelmélet, majd az 1960-as évek elején a számítógép-tudomány előzte meg.

¹⁷ Az igazgatási ciklus fogalma alatt az igazgatás egyes elemeinek - nevezetesen: a célkitűzésnek, az információ-gyűjtésnek, a tervezésnek, a döntésnek, a végrehajtásnak, a koordinációnak és az ellenőrzésnek - az egymásra épülését értem. Lásd erről bővebben TORMA András: *Az EU igazgatástudományi működési modellje, az Európai CITTÖVKE*. in: Közigazgatási Jog 4. Európai Közigazgatás (Szerk.: Torma András) Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2021.

A korábban már érintett *kibernetika tárgyát* a különböző rendszerekben érvényesülő vezérlés, a *rendszerelmélet tárgyát* a különböző rendszerek általános törvényszerűségei, míg a *számítógép-tudomány tárgyát* maga a számítógép, mint eszköz képezte, illetve képezi. Az *informatika tárgyköre* azonban ezektől eltér. Nem más, mint a különböző eszközökkel - de különösen a számítógéppel - megvalósított *információkezelés*, azaz az információ megszerzése, (gyűjtése), feldolgozása, tárolása, sokszorosítása és továbbítása. Ezzel arra kívántunk rávilágítani, hogy az informatika és a jelzett három tudomány-ág között kétség kívül van érintkezési felület. Világosan kell azonban látni azt, hogy:

- a *kibernetika* nem csak az informatikai rendszerek, hanem minden rendszertípus vezérlésével foglalkozik;
- a *rendszerelmélet* nem csak az informatikai rendszerek, hanem mindenféle rendszer általános törvényszerűségeit kutatja;
- a *számítógép-tudomány* pedig kizárólag a számítógépet, mint eszközt vizsgálja, szemben az informatikával, amely más információkezelő eszközöket (így például telefont, telefaxot, stb.), sőt annak társadalmi hatásait is.

Az *informatika fogalmát illetően* a szakirodalom nem egységes. Mondhatom: természetesen ugyanúgy megosztott, mint azt láttuk, az információ esetében. Néhány példa segít e gondolatsor érzékeltetésében:

a.) A *Francia Tudományos Akadémia* által adott definíció szerint az informatika „racionális kezelési eszköz az információk automatikus gépek által történő tárolására a technika, a közgazdaság és a szociális élet területén.”¹⁸

b.) *Andrej Kolmogorov* (1903 – 1987) orosz matematikus és kibernetikus felfogásában az informatika a kibernetika része. Lényege: az irányítás egyik alrendszerét képező információkezelés.¹⁹

c.) *Aranyi Attila* szerint az informatika „mindössze alkalmazási környezetbe ágyazott számítástechnika.”²⁰

d.) *Kovacsics József* az informatikát „az információk automatikus kezelésének tudományaként” definiálja. Olyan tudományként, amely „a szervezet formális leírásával, a szervezet munkafolyamatainak vizsgálatával, programozásával és a számítógép alkalmazásával foglalkozik.”²¹

e.) *Balogh Zsolt György* szerint az informatika olyan „tudomány, amely a számítógéppel támogatott információs rendszerek strukturális és dinamikus vizsgálatával foglalkozik annak érdekében, hogy e rendszerek működését optimálisabbá tegye.”²²

¹⁸ MARTZLOFF, Charles: *Repenser l'informatique* Paris, 1974. p. 57.

¹⁹ KOLMOGOROV, Andrej, Nyikolajevics: *Az informatika és az algoritmus fogalma*. Tudomány Kiadó, Moszkva, 1987. 65. o.

²⁰ ARANYI Attila: *Az informatika társadalmi hatása*. in: *Az informatika tárgya, módszerei és alkalmazási területei*. Statisztikai Kiadó Vállalat Budapest, 1980. 25. o.

²¹ KOVACSICS József: *Bevezetés az államigazgatási informatikába*. Akadémiai Kiadó Budapest, 1980. 13. o.

²² BALOGH Zsolt György: i.m. 21. o.

Az a.) – e.) pontok alatt ismertetett álláspontokból leszűrhető *közös jellemzők* a következők: az informatika információkezelés, amely automatizált (számítógéppel támogatott) információs rendszerekben valósul meg, a működés hatékonyabbá tétele érdekében.

Mindezek alapján megalkotható a *saját álláspont* az informatika fogalmát illetően. E szerint az informatika fogalma alatt *azon tudományos nézetek összességét kell érteni, amelyek a különböző eszközökkel, de mindenekelőtt a számítógéppel megvalósított információkezelésre vonatkoznak*. Minthogy az információkezelés - vagyis az információ kibocsátása és vétele, feldolgozása, tárolása, megjelenítése és továbbítása - információs rendszerekben valósul meg, ezért az informatika - ahogyan arra Balogh Zsolt György helyesen rámutat - valóban felfogható olyan tudománynak is, amely a számítógéppel támogatott információs rendszerek strukturális és dinamikus vizsgálatával foglalkozik, annak érdekében, hogy e rendszerek működését optimálissá tegye. Az információs rendszerek azonban - mint arra korábban rámutattam - *szervezetten és/vagy szervezetrendszerekben működnek*, így az informatika nem nélkülözheti a szervezetekre vonatkozó legfontosabb ismereteket sem, legalább is didaktikai szempontból.

Az informatika fogalmával szemben a szakirodalom ma már egységes abban, hogy az informatika *két nagy területre osztható föl*: az általános (vagy más néven: elméleti), és a szak (vagy más néven: alkalmazott) informatikára. Az *általános (elméleti) informatika* a szakinformatikákból alakult, illetve alakul ki azáltal, hogy deduktív módon, azok általános törvényszerűségeit kutatja, tárja fel és alkalmazza. Tárgyát tehát az információkezelés legáltalánosabb törvényszerűségei képezik, mindenekelőtt a következő területeken: az információs rendszerek tervezése és formális leírása, az információs folyamatok modellezése, valamint az ezzel kapcsolatos szervezeti és adatstruktúrák feltárása. A *szak (alkalmazott) informatikák* az információkezelés törvényszerűségeit csupán egy-egy szakterületen - például a pénzügyek, a kereskedelem, az egészségügy, a statisztika, vagy a jogi élet területén - vizsgálják, tárják fel és alkalmazzák. Tárgyuk csupán az adott szakterületre (ágazatra) vonatkozó - meghatározó módon számítógéppel megvalósított - információkezelés.

5. A jogi informatika fogalma

Az előbbieken láttuk, hogy a szakinformatikák is tovább tagozódnak. Álláspontom tehát egyértelmű: *a jogi informatika*, a jogi normák által érintett életviszonyokkal - így különösen az állami szervekkel és működésükkel - informatikai szempontból foglalkozó *szakinformatika*, amely országgyűlési, közigazgatási, bírósági és ügyészségi informatikára tagolható, követve az államhatalmi ágak klasszikus megosztását.

A fentieket figyelembe véve a jogi informatika fogalma a következő módon definiálható. A jogi informatika *a jogi élettel* - így különösen az állami szervekkel és működésükkel - *kapcsolatos információknak* a különböző eszközökkel és módszerekkel, de különösen a számítógéppel megvalósított *kezelésére vonatkozó tudományos nézetek összessége*. Másként kifejezve: teljes mértékben egyetértünk

Kovacsics professzorral abban, hogy „a jogi informatika a jogi információk számítógéppel megvalósított logikus és automatikus kezelésének a tudománya.”²³

6. A közigazgatási informatika fogalma

Az informatika (jog)dogmatikai alapjait jelentő elméleti fejtegetéseket a *közigazgatási informatika* fogalmának tisztázásával zárom. Ennek során abból indulok ki, hogy a jogi informatika is különböző ágakra tagolható. Álláspontom szerint az a helyes, ha a tagolás alapja elsődlegesen annak az állami szervnek a típusa, amelyik a jogi élettel kapcsolatos információkezelést megvalósítja: azaz beszélhetünk országgyűlési, közigazgatási, bírósági, és ügyészségi informatikáról, mint a jogi informatika egy-egy ágáról. Ennek megfelelően a *közigazgatási informatika a jogi informatikának az az ága, amely a közigazgatási szervek által, a különböző eszközökkel és módszerekkel, de különösen a számítógéppel megvalósított - jogi élettel kapcsolatos - információkezeléssel foglalkozik tudományos igénnyel*. Minthogy pedig a közigazgatás kétféle igazgatást és szervezetrendszert jelent: az egymással hierarchikus kapcsolatban álló államigazgatást és az autonómiát megjelenítő önkormányzati igazgatást, ezért értelemszerű, hogy a közigazgatási informatika tekintetében is indokolt e szétválasztást követni. Erről azonban később, majdán egy másik tanulmányban lehet szó!

Irodalomjegyzék

- ARANYI Attila: *Az informatika társadalmi hatása*. in: Az informatika tárgya, módszerei és alkalmazási területei. Statisztikai Kiadó Vállalat Budapest, 1980.
- BALOGH Zsolt György: *Jogi informatika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 1998.
- BARABÁSI Albert-László: *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Magyar Könyvklub, Budapest, 2003.
- DARWIN, Charles: *The Origin et Species*. John Murray London. 1859. (Lásd magyarul például: Dr. Mikes Lajos fordításában. A fajok eredete. Akadémiai Kiadó – Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1955.)
- DUCROCQ, Albert: *Die Entdeckung der Kybernetik*. Europäische Verlagsanstalt. Frankfurt, 1959.
- FÜLÖP Géza: *Ember és információ*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest 1983.
- KALAS Tibor: *A jogi informatika alapfogalmai*. in: *Jogi informatika*. (Szerk.: KALAS Tibor) Bíbor Kiadó Miskolc, 1987.
- KALAS Tibor – KOVÁCS Miklós: *Bevezetés a szervezélméletbe*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985.
- KOLMOGOROV, Andrej, Nyikolajevics: *Az informatika és az algoritmus fogalma*. Tudomány Kiadó, Moszkva, 1987.

²³ KOVACSICS József: *Bevezetés az államigazgatási informatikába*. Akadémiai Kiadó Budapest, 1980. 14. o.

- KOVACSICS József: *Bevezetés az államigazgatási informatikába*. Akadémiai Kiadó Budapest, 1980.
 - MARTZLOFF, Charles: *Repenser l'informatique*. Paris, 1974.
 - MASUDA, Yoneji: *Az információs társadalom*. OMIKK Budapest, 1988.
 - SHANNON, Claude – WEAVER, Warren: *A kommunikáció matematikai elmélete. Az információelmélet születése és távlatai*. OMIK, Budapest, 1986.
 - SZABÓ Miklós: *Kommunikáció általában és a jogban*. Bíbor Kiadó Miskolc, 2002.
 - TORMA András: *Az EU igazgatástudományi működési modellje, az Európai CITDöVKE*. in: *Közigazgatási Jog 4. Európai Közigazgatás* (Szerk.: Torma András) Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2021.
 - WIENER, Norbert: *Cybernetics: Or the Control and Communication in the Animal and the Machine*. Paris 1948.
 - WIENER, Norbert: *Mensch und Menschmaschine*. Alfred Metzler Verlag. Frankfurt, 1952.
-
-

A modern magyar polgári jog felelősségi rendszerének első lépései

Tóth Gergő József*

A magyar jogfejlődés hosszú múltra tekint vissza, rendkívül fontos mérföldkövekkel. Egy ilyen jelentős szakasz volt a jelenleg hatályos az első Polgári Törvénykönyv megszületése. Ebben a hosszú folyamatban az első jelentős állomás egy olyan tervezet volt, amely ebben a formájában is a mai napig az egyik legfontosabb kiindulópont a kártérítési kutatásoknál. Sőt, néhány jogi megoldása a mai problémákhoz is használható. Az itt szereplő jogi tanulmány egy tisztelgés a jelenlegi és a régi idők nagyjai előtt.

Kulcsszavak: kártérítés, Polgári Törvénykönyv, kodifikáció, károsult kötelezettségek

The first steps of the liability system of modern Hungarian civil law

The development of Hungarian law has a long history, with extremely important milestones. Such a significant stage was the birth of the first Civil Code. The first major stage in this long process was a proposal, that, even in this form, is still one of the most important starting points for research in connection with damages. Moreover, some of its legal solutions can be used for today's problems as well. This legal study here is a tribute to the greats of the present and the past.

Keywords: damages, Civil Code, codification, obligations on the injured party

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2034>

Alapvetés

Magánjogunk 1959-ig adós volt egy átfogó, elfogadott jogszabállyal, amely a kártérítésre – polgári jogra – vonatkozó szabályokat egységesen rendezte volna. Jelen tanulmány azokat a kezdeti lépéseket vizsgálja, amelyek elvezettek minket a mai modern, XXI. századi, európai szinten is elismert kártérítési joghoz. Jelen rövid értekezés célja továbbá az is, hogy bemutassa ezeket a kezdeti lépéseket, kiemelt figyelmet fordítva a károsultat terhelő kötelezettségek megtérítésének szabályaira.

A vizsgált időszak, - a XX. század első fele, különösen a '10-es, '20-as, '30-as évek időszaka – rendkívül pezsgő és izgalmas időszaka volt a magyar magánjognak. Megjelent az igény arra, hogy hazánk is rendelkezzen egy átfogó törvénykönyvvel, amely az egész polgári jogot felölelő szabályokkal, a már akkor is jelenlévő, korát

* Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézet, Polgári Jogi Intézeti Tanszék.

meghazudtolóan előremutató felsőbb bírósági gyakorlatot kodifikálja, ezáltal biztosítja a jogkereső közönség kiszámítható eljárását.

„*Ő császári és királyi Felségének*” 1895. október 16-i keletű döntésével az akkori igazságügyminiszter, Erdély Sándor a Polgári Törvénykönyv előkészítésére bizottságot szervezett, melynek feladata, hogy a fellelhető törvények, jogtudományi megállapítások, valamint joggyakorlat figyelembevételével készítse el a Polgári Törvénykönyv egységes tervezetét.¹

Manapság látható – a fellelhető, törvényjavaslatokra és szakirodalomra, valamint a jelenkori kutatásokra figyelemmel –, hogy a modern magyar kártérítési jog első lépéseihez nemritkán kénytelen visszanyúlni a XXI. század tudománya és gyakorlata is, mert az akkori alapos kutatások és következtetések néhány esetben túlmutattak a kor kihívásain.

1. A magánjogi törvényjavaslat első szövegtervezete (és indokolása)²

A károkozás szabályait a törvényjavaslat negyedik részében találjuk, a kötelmi jog szabályai között. A második cím (akkori szóhasználat: „*czím*”) első fejezete szabályozta a tiltott cselekményeket (a károkozás általános szabályai – főként a deliktualis, szerződésen kívüli károkra vonatkozóan), az ezt követő második fejezet pedig az egyes tiltott cselekményeket. A károk megtérítésére vonatkozó szabályok a harmadik cím alatt (a kötelek tartalma), annak második fejezetében kaptak helyet. Ezen elgondolás az akkori jogirodalomban is megjelent, hiszen gyakorta használták a kárkötelek kifejezést. Nem helytelen a kártérítésre vonatkozó szabályokat elhelyezni a kötelmi jog szabályrendszerében, hiszen a kártérítés önmagában is kötelemet keletkeztető tényállás. Ezzel szoros összefüggésben a Tervezethez fűzött indokolás is kiemeli, hogy más jogkörének a megsértése, vagy akár a kötelmi jogra vonatkozóan egy kötelezettség vétkes megszegése „*új köteleknek lehet a forrása*”.³ Az Indokolás később még szebben fogalmazva rögzíti: „*a szerződések mellett a kötelek másik fő forrását a tiltott cselekmények képezik*.”⁴

A Tervezet a kártérítés általános szabályainál azokat a magatartásokat sorolja ide, amelyek jogellenesek és valamely érdeket a vétkességi alakzatokra figyelemmel megsértik. Külön kiemelendő, hogy a közvetett károk vonatkozásában – melyek károk esetén a kár „*harmadik személyre közvetve hárul*” – korlátot állít fel a tervezet, nevezetesen az előreláthatóságot (1077.§).⁵ Az előreláthatóságon túl a kártérítést kizárhatja még további körülmény is. Ilyen volt a Tervezetben a jogellenességet kizáró okok között nevesített jogos védelem (1080.§), illetve a 1081. § rendelkezései

¹ A magyar általános Polgári Törvénykönyv tervezete (első szöveg), készítették: „Az igazságügyministerium kebelében szervezett állandó szerkesztő bizottság tagja” (második kiadás), Grill Károly Cs. és Kir. Ud. Könyvkereskedése, Budapest 1900 (a továbbiakban: Tervezet 1900) Előszó 1. o., valamint Indokolás a magyar általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, Grill Károly Cs. és Kir. Ud. Könyvkereskedése, Budapest 1901. (A továbbiakban: Indokolás 1901).

² Tervezet 1900

³ Indokolás 1901: (Kötelmi jog, Bevezetés) III. o.

⁴ Indokolás 1901, 249. o.

⁵ Tervezet 1900, 241. o.

között található más dolganak a megsemmisítése olyan kár elhárítása esetén, amelyért a dolog tulajdonosát, vagy birtokosát terhelte volna felelősség.⁶

Jogellenességet kizáró okok között megjelent a sértett beleegyezése is azonban azzal a korláttal, hogy a jogellenességet nem szünteti meg a sértett beleegyezése, ha a károkozó kihasználta a sértett tapasztalatlanságát, vagy egyébként visszaélt az alárendelt helyzetével. A Tervezet – és az akkori magánjog – nehezen tudott elszakadni a kártérítés „büntetőjogi” szemléletétől és ebben a tekintetben a Tervezet részletesen szabályozta a bűncselekménnyel összekapcsolható tényállásokat is. Példaként szolgál ezen szemléletre a 1084. §-ban foglalt szövegtervezet, mely szerint megszünteti a jogellenességet, ha valaki kényszer hatása alatt követte el a károkozó magatartást.⁷

A többek általi károkozás szabályiról is rendelkezik a Tervezet. Az 1092. § alapján, *„ha többen közösen elkövetett tiltott cselekmény által okozna kárt, vagy ha meg nem állapítható, hogy a kár a többek által külön-külön elkövetett tiltott cselekmények közül melyikből, vagy az egyes cselekményekből minő arányban származik: a károsulttal szemben a tettesek egyetemlegesen felelősek. Felbujtó és segéd tettes számba megy.”*⁸ Hogyan osztható meg ez a felelősség? *„Egymás között a tettesek vétkességük arányában, egyenlő vétkesség esetén pedig egyenlő részekben kötelesek a kárt viselni.”*⁹

A jogszabály-tervezetben megtaláljuk a károsultat terhelő kötelezettségekre vonatkozó normaanyagot is, azonban elhelyezkedését tekintve a „*Harmadik cím*”-ben, a kötelek tartalma között szerepelteti, szemben az előzőekben ismertetett általános felelősségi szabályokkal, melyek a már hivatkozott *„Tiltott cselekmények”*-ben kerültek kifejtésre. A 1141. § szerint *„ha a kár keletkezésére a károsult fél vétkessége is befolyással volt, a bíróság az eset körülményeinek figyelembe vételével, és különösen ahhoz képest, hogy a kárt túlnyomóan az egyik, vagy másik fél okozta-e, határozza meg: van-e helye kártérítésnek és mennyiben. Ugyanaz áll, ha a károsult fél a kár elhárítását, vagy enyhítését, bár lehetséges volt, elmulasztotta, vagy ha a hitelező az adóst a kötelezettség nem-teljesítéséből eredhető oly rendkívüli kárra, amelyet csak maga ismert vagy ismerhetett. idejekorán nem figyelmeztette.”*¹⁰ Hogyan értékelhető a károsult magatartása a kárkötelemben?

A Tervezethez fűzött Indokolásban foglaltakkal teljes mértékben egyetérthetünk. A károsult közrehatása ugyanis nem mentesíti a károkozót a kár megtérítése alól. Azzal, hogy a Tervezet is kimondta, hogy a károsulti magatartásokat is szem előtt kell tartani, az ítélkező fórum, a bíróság kapott egy lehetőséget arra, hogy eldönthesse: van-e helye kártérítésnek, ha igen akkor milyen összegre vonatkozóan? Ezért megállapítható az Indokolás terminológiáját használva, hogy a *„concurráló vétkesség”* ellenére a károsulti magatartás egyértelműen más megítélés alá esik.¹¹

⁶ Tervezet 1900, 243. o.

⁷ Tervezet 1900, 244. o.

⁸ Tervezet 1900, 245-246. o.

⁹ Tervezet 1900, 246. o.

¹⁰ Tervezet 1900, 256. o.

¹¹ Indokolás 1901, 257. o.

2. Az 500. számú Törvényjavaslat¹²

Az 500. számú Törvényjavaslat a jogszabály-tervezet elnevezésén változtatott. A korábbi polgári jogra koncentrált elnevezés helyett tágabban értelmezve, már a magánjog szabályait kívánta keretbe foglalni a jogalkotó. A kártérítési szabályok szerkezetén – helyesebben logikáján – a Törvényjavaslat nem változtatott a korábban megállapított rendelkezésekhez képest, azonban néhány jogszabályhelyet pontosított.

A megtérítendő károk körét már részletesebben határozták meg a kodifikátorok. A korábbi megfogalmazás szerint a tényleges vagyonszökkenést a károkozónak minden esetben meg kellett térítenie, azonban – ahogy fentebb is olvasható – az elmaradt hasznot csak akkor, ha az a károkozó magatartás nélkül is várható volt, azzal számolni lehetett. Az 1111.§ megváltozott szabályai tovább bontották az előreláthatósági szabályt, amely helyesebben itt arra vonatkozott, hogy a károkozó magatartástól függetlenül is – tehát a károkozó átfogó akaratára tekintet nélkül – is várható volt ez a vagyonnövekmény. Az új szabályok alapján az elmaradt hasznot csak akkor kell megtéríteni, *„amennyiben a dolgok természetes rendje szerint vagy tekintettel a fennforgó különös körülményekre, nevezetesen a tett intézkedésekre, valószínűséggel várható volt.”* Érdekes módon ezt a fajta előreláthatósági korlátot áttöri a Törvényjavaslat, hiszen a bizonyos károk vonatkozásában felelősség teszi a károkozót. A 1111. § második bekezdése alapján ugyanis szándékosság vagy súlyos gondatlanság esetén *„az adóstól véttlenül előre nem látott körülmény”*-ből fakadó kártérítési kötelezettséget is viselni kell.¹³ A károsultat terhelő kötelezettségek érdemben nem változtak ezen későbbi szövegtervezetben sem.¹⁴

3. 886. számú Törvényjavaslat (és Indokolása)¹⁵

Az alapvető elgondolásokat meghagyta az újabb Törvényjavaslat is, amely már ismételtelen visszatért a Polgári Törvénykönyv elnevezéshez. Az iratokat áttanulmányozva azonban figyelemmel lehetünk arra, hogy a Törvényjavaslatok Indokolása folyamatosan duzzad, egyre komolyabb jogösszehasonlításokat tartalmaz, valamint nem ritkán az elfogadás előtt külön bizottsági jelentésekkel is ellátják a Tervezeteket.

A károsultat terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban a Javaslat Indokolása bár konkrétan nem emeli ki, mégis kiolvasható azon elgondolás, hogy a károkozó és a károsult együttes cselekményének, vagy mulasztásának lesz az eredménye a kár, ha annak keletkezésénél a károsult is közrehatott, azzal, hogy a kár elhárítására, enyhítésére, vagy megelőzésére vonatkozóan kötelezettségét megszegte.

¹² 500. számú Törvényjavaslat Magyarország Magánjogi Törvénykönyve, A váci kir. országos fegyintézet könyvnyomdája (1928) – a továbbiakban: 500. számú Javaslat

¹³ 500. számú Javaslat, 300. o.

¹⁴ l. 1112. §, 500. számú Javaslat, 300. o.

¹⁵ 886. számú Törvényjavaslat, valamint annak második mellékletét képező Indokolás (kn., én.) – A továbbiakban 886. számú Javaslat és Indokolás

Figyelemmel a 866. Javaslat 1471. §-ára, ezt az elgondolást nem lehet a közös károkozás tényállásába sűríteni, hiszen a hivatkozott szakasz is azt tartalmazza, hogy a károkozók közösen „*tiltott cselekmény által okoznak kárt*”.

Már a korabeli jogirodalom is egységes volt abban, hogy saját magunknak kárt okozni nem tiltott. Bizonyos esetekben az ilyen önkárosító eredmények, pedig a fokozott felelősség ellenére is alkalmasak lesznek arra, hogy a kárért alapvetően felelős személy – speciális, magasabb fokú felelőssége ellenére – sem feleljen. Az 1490. § rendelkezései szerint így a vasútvállalat nem felel, ha valamelyik utas hirtelen támadt örülési rohamában a robogó vonatról leugrik. Továbbá állattartó esetén még a vétőképtelen károsult esetén is figyelembe kell venni azt, ha az állat ingerlése is közrehatott a kár bekövetkezésében.¹⁶

A korabeli bírósági gyakorlat a kárenyhítés körében kimondta, hogy a kárenyhítő kötelesség a nagyobb költsékezés teljesítését, terhes adósság vállalását nem foglalja magában. (VI.7765/1928. Mt. IX.90.) Ennek elvi szintű kimondása alapvetően magában foglalja a modern kártérítési jog lényegét. A kiindulása alap, hogy a károkozónak viselnie kell magatartása következményeit. Azonban ezekre a következményekre más szermély magatartása is hatással lehet. Ez a jogalany pedig nem más, mint a károsult. Ekkor a károkozó bizonyos körülmények figyelembevételével mentesülhet a felelősség alól részben, vagy szélsőséges esetben egészben is. Nem hagyható figyelmen kívül a kártérítési jognak a károsultat védő alapállása, amelyre jó példa az előbb hivatkozott döntés. Ez alapján ugyanis egyrésztől nem várható el rendkívüli teljesítmény a károsulttól a károk csökkentése érdekében, másrészt ez nem szolgálhat alapul arra, hogy a károkozó mentesüljön a viselendő jogkövetkezmények alól.

4. Az utaló magatartás megjelenése és továbbélése

A fogalmat - nem a mai használatában - a témában korszakalkotó Villányi (Fürst) László Utaló magatartások c. műve taglalta először. A szerző már az előszóban kihangsúlyozza mit ért az elnevezés alatt: „*olyan magatartásról van szó, amely valamely – valóban meg nem lévő – tényállásra utal s amelyért az azt tanúsító fél – a forgalmi bizalom elvénél fogva a saját maga eljárását ahhoz alkalmazta.*”¹⁷A fogalom – a törvényhely jelenlegi szabályaihoz képest – kifejezetten általános, azonban rögzíti, hogy csak olyan esetekben alkalmazható, ha a felek között nincs szerződés. Ezen szankcionált emberi magatartásnak (vagy akár magatartásoknak, azok együttes hatásának) sajátos a helyzete a polgári jog „felelősségi” rendszerében: a jogos és jogellenes magatartások közötti átmenetet jelenti (jelenthetik). A magatartások pedig akár jogosak, akár jogellenesek egy meghatározott növekedés után jogi relevanciához jutnak, értékelést nyernek. A tényállási elemek későbbi bővülése azonban fontos, hiszen ebben az esetben kis relevanciájú tényekről beszélünk. Fürst szavaival élve: „*A kis relevancia csak annyit jelent, hogy bizonyos*

¹⁶ 866. számú Javaslat és Indokolás, 60.o., 287. o.

¹⁷ Fürst László: Utaló magatartások, Dunántúli Egyetemi Nyomdája Pécsen 1929, Előszó III.

tényállásoknál a tényállás mozgató eleméhez a statikus előfeltételek nagyobb számának kell járulnia ahhoz, hogy a jogmozgatás valóban bekövetkezzék...”.¹⁸

Magánjogunkban korábban is előfordult olyan speciális felelősségi szabályok alkalmazása, amelyek kötelem nélkül, jogos és jogellenes magatartások közé beékelődve, valamilyen biztató (utaló) magatartással kárt szenvedett igényérvényesítésében segítségül, alapul szolgálhatnak. Az 1894. évi XXXI. törvénycikk 3. §-a az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépő jegyes kártérítési felelősségét a házasság céljából tett kiadások erejéig állapítja meg. A jogszabályi rendelkezés alapján *“az a jegyes, a ki az eljegyzéstől alapos ok nélkül visszalépett vagy a másik jegyesnek a visszalépésre alapos okot szolgáltatott, a másik jegyesnek és rokonainak a kötendő házasság céljából tett kiadások erejéig kártérítéssel tartozik; és köteles azt, a mit neki a másik jegyes vagy annak rokona a kötendő házasság okából ajándékozott vagy az eljegyzés jeléül adott, természetben visszaadni, vagy ha ennek helye nem lehet, értékét gazdagodása erejéig megtéríteni; a másik jegyes vagy annak rokona által a kötendő házasság okából részére tett ajándékozási ígéret pedig hatályát veszti.”*

Az eljegyzéskor cselekvőképességében korlátolt jegyes kártérítéssel csak akkor tartozik, ha az eljegyzésbe törvényes képviselője beleegyezett. Azonban a korábbi felsőbb bírósági gyakorlat ezt a kárfelelősséget bizonyos esetekben kiterjesztette: *“minthogy pedig a megállapított tényállás szerint az alperes a házasság ígéretén felül s ezzel kapcsolatban azzal a cselekményével, hogy a felperest az a-i színtársulattól való kilépésre rávette, okozta azt, hogy a felperes 1906 április hótól kezdve szerződés és így kereset nélkül maradt: az alperes a felperesnek ily módon szándékosan okozott káráért kártérítési felelősséggel tartozik (...).”¹⁹* Az utaló magatartás már a kodifikálásakor túlmutatott az egyszerű “házassági-csalók” szankcionálásának eszközén, azonban alkalmazása a mai napig vita tárgyát képezi.

A korábbi elveket megtartotta a jogalkotó, hiszen a már a korábbi Ptk.²⁰ Miniszteri Indokolása is kiemelte, hogy az emberi magatartások olyan megjelenési formáiért is felelősséggel tarthatunk, amelyek sem a szerződéses, sem a jogellenes magatartásokon alapuló jogviszonyok nem tartoznak, azaz nem tükröznek szerződéses akaratot, de nem minősülnek tiltott cselekménynek sem.²¹ A Villányi által meghatározott fogalmat az első Polgári Törvénykönyv kodifikációja során -mint látjuk - felhasználta a jogalkotó, a tényállást azonban kibővítette, ezáltal az alkalmazhatóságát tovább szűkítette. Ez a megfogalmazás vonatkozott a korábban hatályos Ptk-ra és különösen igaz a jelenleg hatályos magánjogi kódexünkre.

¹⁸ Fürst: i.m. 20. o. (A szerző a mű 13. oldalán a jogi relevanciát egy koordináta rendszerben helyezi el, ahol a jogtalanság és jogosság vízszintes tengelyét – a két fogalom határán – érintik ennek a kis relevanciájú tényeknek a dinamikus görbéje.)

¹⁹ Polgári jogi határozatok tára. Közzéteszi a magyar kir. igazságügyminiszter, első kötet, Franklin-Társulat, Magyar Irod. intézet és könyvnyomda 1918., 299-300.

²⁰ 1959. évi IV. törvény

²¹ 1959. évi IV. törvény Miniszteri Indokolása

Összegzés

Látható, hogy a jogalkotó elgondolása egy kodifikált, nyugati elemeket is hordozó kártérítési jog felé sikeresek volt. Ezeket a gondolatokat is felhasználva megszületett a későbbiekben az 1959. évi IV. törvény, amely alapjaira felépült a jelenleg hatályos kártérítési rendszerünk a 2013. évi V. törvény alapján. A korabeli jogtudósainkat – felsorolni is nehéz lenne – nem lehet elégszer idézni és ismételni. Ezen időszak a magánjognak – a meglévő nehézségek ellenére is – egy rendkívül pezsgő, sok örökérvényű gondolatot megfogalmazó korszak volt. Nem túlzás állítani, hogy a fentiekben ismertetett jogintézmények szinte teljes egészében bekerültek a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvünkbe is. Sokszor találunk olyan bírói ítéleteket is, amelyek régi magánjogi érvekkel támasztják alá a határozatban szereplő okfejtést. Távrolról sem akar jelen rövid értekezés szédelgő feldicsérés lenni, pedig megtehetné, mert csak egy kis részét villantotta fel a tanulmány a korabeli magánjognak, ahogy a kezdő sorokban az Ünnepelet értékeiből is csak néhány mozzanatot tudott kiragadni.

Irodalomjegyzék

- A magyar általános Polgári Törvénykönyv tervezete (első szöveg), készítették: „Az igazságügyministerium kebelében szervezett állandó szerkesztő bizottság tagja” (második kiadás), Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest 1900
 - Indokolás a magyar általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest 1901.
 - Fürst László: Utaló magatartások, Dunántúl Egyetemi Nyomdája Pécs 1929.
 - Polgári jogi határozatok tára. Közzéteszi a magyar kir. igazságügyminiszter, első kötet, Franklin-Társulat, Magyar Irod. intézet és könyvnyomda 1918.
-
-

Az algoritmikus menedzsment a platform alapú munkavégzésben

Tóth Hilda*

A munkajogászok¹ körében az utóbbi évtizedben az egyik legkutatottabb téma az ún. digitális platformokon keresztül munkát – tevékenységet – végzők, a kutatások, vélemények többségében arra irányulnak, hogy ezen személyi kör státuszát miképpen lehet meghatározni, és alapvető jogait kialakítani a meglévő jogi rendszer keretei között. Jelen rövid tanulmány a szabályozás egy jelentős szelete, az algoritmikus irányítással kapcsolatos kérdéseket vet fel, amely egyébként nemcsak a platformokon tevékenységet végzők – szándékosan nem használjuk a munkavállaló fogalmat – hanem a hagyományos munkaviszonyokban szereplő munkavállalók jogviszonyának tartalmát alakítja (torzítja) és teszi még kiszolgáltatottabbá a szereplőket². A tanulmány röviden bemutatja a platform gazdaság két jellemző formáját, és jellemzi az algoritmikus menedzsment körülményeit, és munkavállalókra gyakorolt hatását.

Kulcsszavak: algoritmikus menedzsment, platform munka, digitális platform, 'gig' gazdaság

Algorithmic management in platform-based work

In the last decade, one of the most researched topics among labour lawyers has been the issue of people who work - or perform activities - through so-called digital platforms, and most of the research and opinions are directed at how the status of this group of people can be defined and their fundamental rights established within the existing legal system. The present short paper raises issues related to a significant slice of regulation, that of algorithmic management, which, moreover, shapes (distorts) the content of the legal relationship not only of those who operate on platforms - we deliberately do not use the term employee - but also of those in traditional employment relationships, making them even more vulnerable. The paper briefly describes two typical forms of platform economy and characterises the conditions of algorithmic management and its impact on employees.

Keywords: algorithmic management, platform work, digital platform, 'gig' economy

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2035>

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Munka- és Agrárjogi Intézeti Tanszék.

¹ Pl. Bernd WAAS – Wilma B. LIEBMAN – Andrew LYUBARSKY – Katsutoshi KEZUKA, *Crowdwork – A Comparative Law Perspective*, Bund Verlag, Frankfurt am Main, 2017., Természetesen nem kizárólag a munkajogot kutatókat foglalkoztatja ez a téma, így például ld ZÓDI Zsolt tanulmányát: Algoritmikus menedzsment a platform munka világában. *Állam-és Jogtudomány* 2022/1. 89-108.

² <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/transparent-predictable-work-conditions/>

A szoftveres algoritmusok egyre inkább elosztják, optimalizálják és értékelik a különböző munkatevékenységet végzők munkáját, kezdve a hagyományos munkaviszonyban álló munkavállalók, például mérnökök, raktári munkások, Starbucks baristák, és a UPS kézbesítőktől egészen az új, platform munkásokig, ez esetben az olyan digitális platformokon keresztül, mint az Uber, a TaskRabbit és az Amazon. Hogyan reagálnak az emberi dolgozók ezekre az algoritmusokra? Lehetséges –e, hogy a mesterséges intelligencia által irányított munkaviszonyban a munkavállaló még kiszolgáltatottabbá válik, mintha emberi vezető irányítaná a dolgozókat? A tanulmány első részében a platform gazdaság két jellemző foglalkoztatási formáját mutatjuk be, a második részben platform munkavállalók kapcsán készülő jogalkotási termékeket, amelyek részben hatályba léptek, részben még hatályba lépés előtt állnak. A harmadik részben térünk ki az algoritmusok gyakorlati problémáira, és a jogalkotó által javaslat formában már megfogalmazott megoldásokra.

1. A platform gazdaság jellemző foglalkoztatási formái

Meglehetősen nehéz klasszifikálni a foglalkoztatási formákat, arra is tekintettel, hogy az EU 27-ben 2021. márciusáig 516 működő digitális platform létezését jegyezték fel, amely meglehetősen jelentős szám.³ Magyarországon ebből mindössze 4 cég van bejegyezve⁴, az EU-ban működő cégek egyrésze, például Egyesült Államokbeli székhellyel rendelkezik.

A következőkben bemutatunk két klasszikusnak nevezhető foglalkoztatási formát, amelyek a digitális platformok jellemző alakjai.

Az egyik az ún. *csoport foglalkoztatás (crowdwork)*, amely azt a munkát jelenti, amelyet a crowdsourcing- keretében fejtenek ki, a kifejezést ezzel összefüggésben használják.⁵

De mi is az a „crowdsourcing”? A kifejezést elsőként 2006-ban az amerikai Jeff Howe, a Wired magazin újságírója használta: „Egyszerűen definiálva a crowdsourcing azt a tevékenységet fedi le, mikor egy vállalkozás vagy szervezet egy addig az alkalmazottai által ellátott funkciót kiszervez egy előre nem pontosan definiált (jellemzően nagy) csoportnak egy nyílt felhívás formájában. A feladat megoldása lehetséges közös munka formájában, de jellemző az is, hogy egyénileg történik. Az elengedhetetlen feltételek a nyílt felhívás és a potenciális résztvevők nagy hálózata.”⁶

A kiszervezés (outsourcing) egy jól körülhatárolt feladat, munka átadása egy erre a területre kifejezetten specializálódott vállalat számára. Jellemző példa erre Magyarországon a pénzügyi, könyvelési feladatok átadása, amelytől a munka magasabb színvonalon történő ellátását remélik a cégek. Egyes szerzők a

³ Willem Pieter de GROEN (Project Manager) - Zachary KILHOFFER - Leonie WESTHOFF - Doina POSTICA - Farzaneh SHAMSAKHAH: *Digital Labour Platforms in the EU. Mapping and business modell*. European Commission. 2021. 89-95.

⁴ Hajtas Pajtas.hu (fuvarozás); Joszaki.hu (építkezés); kreationod.hu (kreatív tervezés); rendi.hu (takarítás);

⁵ WAAS- LIEBMAN –LYUBARSKY – KEZUKA, i.m.5.

⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Crowdsourcing>

„crowdsourcing” helyett az online kiszervezést (online outsourcing) használják, amely pontosabban mutatja az intézmény tartalmát. A Világbank egyik tanulmánya szerint az online outsourcing keretében a harmadik szerződő fél munkavállaló felkínálja a szolgáltatásait – munkáját – egy internet alapú munkaerő-piacon. Ezekon a digitális közvetítő csatornákon keresztül a cégek számára lehetőség nyílik a tevékenységük – amelyeket saját munkavállalóik láttak el addig – kiszervezésére távol lévő munkavállalói tömegek számára.⁷ Mintahogyan az ‘outsourcing’ definíciója is rendkívül sokféle⁸, az ennek keretében végzett ‘crowdwork’ is számos formában jelenik meg. Az online kiszervezés lehet belső vagy külső, az előbbi esetében a vállalat a saját elektronikus portálján hirdeti meg a saját munkavállalói számára a munkalehetőséget. A külső esetében a feladatokat a vállalat egy bárki – harmadik személy – által elérhető elektronikus felületre helyezi el.

A külső ‘outsourcing’-nak alapvetően két típusa ismert: a kétoldalú és a háromoldalú. Kétoldalú (bilaterális) outsourcing esetében a vállalat saját maga alakítja ki a web oldalt, amelyen a kommunikáció és a szolgáltatások cseréje folyik. Más vállalatok, ügyfelek nem csatlakozhatnak ehhez a hálózathoz. A háromoldalú (trilateral) outsourcing esetében egy harmadik személy, vállalkozás működtet egy web felületet, amelyen keresztül a vállalkozások kereshetnek munkavállalókat.⁹

Mára a crowdsourcing a mobil eszközök világméretű terjedésével továbbfejlődött, és egyre több kategóriái alakultak ki, így ismert a crowdfunding (internet alapú közösségi finanszírozás)¹⁰; ‘crowdinnovation’ (innováció a hálózat szakértőivel); crowdworking és a crowdmarketing. Ez utóbbi a szociális média által használt terület.¹¹

A ‘crowdworking’ tehát a ‘crowdsourcing’ területén megnyilvánuló tevékenység, a lényege pedig, hogy a munkáltatók és a munkavállalók egy online platformon találkoznak, ahol gyakran nagyobb feladatokat osztanak meg és osztanak fel munkavállalók „virtuális felhője” között.¹² „Csődített” munkaerőnek is fordítják Magyarországon. Jellemzője tehát, hogy a munkát keresőket az internetes felületen nagy számban tudják bevonni a technológia társaságok, és mivel túlkínálat alakul ki a digitális munkaerőpiacon, a bérekre gyakorolt hatása sokszor negatív.¹³

A munkák jellege rendkívül szerteágazó lehet. Nagyon gyakori, hogy mikro

⁷ *The Global opportunity in Online Outsourcing.* World Bank 2015. <http://documents.worldbank.org/curated/en/138371468000900555/The-global-opportunity-in-online-outsourcing>

⁸ Csak a Wikipédia 40 féle fogalmat jelöl meg

⁹ WAAS-LIEBMAN- LYUBARSKY - KEZUKA: i.m. 14.

¹⁰ Községi finanszírozásnak nevezik az olyan, internetalapú platformon keresztül történő anyagi segítségnyújtást, amikor nagyszámú magánszemély vagy szervezet egyenként kis összeggel finanszíroz művészeti, sport-, társadalmi, technológiai vagy üzleti projekteket, elképzeléseket. A közösségi finanszírozás potenciális finanszírozási forrása a kkv-szektorban, különösen a startup vállalkozásoknak. A témáról ld. részletesen: BETHLENDI András – VÉGH Richárd: Községi finanszírozás – valós lehetőség – e a kisvállalkozások számára? *Hitelintézetési Szemle*, 2014/4, 102-126.

¹¹ <https://seoanalytics.pro/blog-crowd-marketing>

¹² Irene MANDL – Maurizio CURTARELLI – Sara RISO – Oscar VARGAS LLAVE – Elias GEROGIANNIS, *New forms of employment.* Eurofound, Publication Office of the European Union, Luxembourg, 2015, 13-15.

¹³ LÁGLER Péter: *A digitalizáció hatásai a munkára az Európai Unióban.* http://www.liganet.hu/news/9285/lgler_a_digitalizaci.pdf

feladatokat kell ellátni, mint például fényképek címkézése, érzelmek értékelése, kérdőívek kitöltése. Más esetekben komolyabb, jelentőségtelegebb munkát szerveznek ki, mint például egy logo megtervezése, weboldal fejlesztése, vagy egy marketing kampány kezdő fázisában való közreműködés.¹⁴

A hakni¹⁵ gazdaság másik jellemző munkavégzési formája, az *apps-n keresztül történő munkaerő-igénylés* a hagyományos tevékenységekhez kötődik, úgymint a közlekedés, takarítás, futó vagy kerékpáros kézbesítés, amelyeket mobiltelefonra letöltött applikáción keresztül lehet igénybe venni.¹⁶ Ezek a platformok a munkaviszonyra jellemző irányítási, ellenőrzési jogosítványt is gyakorolnak a tevékenységet végzők felett. Így például a „Honor” nevű takarítással, gondozással foglalkozó cég azzal a szlogennel kínálja a szolgáltatásait, hogy olyan technológiát alkalmaz, amely képes ellenőrizni a szolgáltatást végző „önfoglalkoztatott” tevékenységét: időben érkezik -e a helyszínre, magán telefonbeszélgetés folytat -e, a Facebook-t olvasgatja -e, vagy ha a szolgáltatás tárgya ételkészítés, eközben a munkavállaló leül -e. A 'crowdwork'-re közvetítő „Clickwork” nevű weboldal arról ad tájékoztatást, hogy a cég a munkavállalóit különböző szűrőkön megválogatja, teszteli, képezi, minősíti.¹⁷ A „Lyft” nevű személyszállítással foglalkozó cég a sofőrök vezetési képességét és származását is ellenőrzi, megvizsgálja a járművet, utasításokat ad hogyan üdvözljék az utasokat ('széles mosoly, ököbe szorított kézzel üdvözlő érintés') szabályozza az adott időben úton lévő sofőrök számát, minősítési rendszert alkalmaz, és kiköti, hogy bármikor, indoklás nélkül azonnali hatállyal megszüntetheti a jogviszonyt.¹⁸

Mi a közös e két jól elkülöníthető ismérvekkel rendelkező munkavállalói tevékenységben? Mindkét csoportra jellemző, hogy nem a homogenitás a jellemző a tevékenységre. A 'crowdwork' területen különböző módszereket alkalmaznak a munkavállalók értékelésére, és a díjazásukra.¹⁹ Van olyan típusú platform, ahol a munkavállalók által elkészített termékeket versenyeztetik a vevővel, és azt díjazza, amelyik a legjobb terméket/szolgáltatást nyújtotta. Az applikációkon keresztül történő munkaerő-igénylés esetében is igaz a fenti megállapítás, nem jellemző a homogenitás. Az applikációk egy része ugyanis bizonyos egyszerűbb tevékenységek igénybevételéhez nyújt támogatást, mint takarítás, kézbesítés, szállítás. Míg az applikációk másik része már specializáltabb, szaktudást is igénylő tevékenység nyújtásában közvetít a vevő és a munkát végző között, ami akár jogi vagy egyéb

¹⁴ Valerio DE STEFANO: The rise of the „just-in-time workforce”: On-demand work, crowd work and labour protection in the „gig economy”. *Conditions of work and employment series* No 71. ILO, Geneva, 4., Ilyen a Magyarországon bejegyzett keranod.hu weboldalon található platform is.

¹⁵ A hakni kifejezést is szokták használni a platform gazdaság helyett, ez kissé pejoratív fordítása a 'gig' kifejezésnek véleményem szerint, és a platformok egyes tevékenységei nem feltétlenül érdemlik meg ezt a terminológiát, gondolok itt pl. egy kreatív tevékenységre, vagy egy felújítási munkára, festés, csiszolás.

¹⁶ DE STEFANO, The rise of the „just-in-time workforce”, 5.

¹⁷ <https://www.clickworker.com/about-us/clickworker-crowd/>

¹⁸ A peres eljárásban becsatolt dokumentumok tanúsága szerint. Ld. Rebecca SMITH – Sarah LEBERSTEIN: *Rights on Demand: Ensuring Workplace Standards and Worker Security In the On-Demand Economy*. National Employment Law Project. <http://www.nelp.org/content/uploads/Rights-On-Demand-Report.pdf>. 5. o.

¹⁹ https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1461hu1.pdf

irodai szolgáltatás is lehet.²⁰ Az applikáción keresztül történő munkaerő-igénylésnél is azonban erősen jelen van a kezdetektől a munkaerő értékelése az algoritmuson keresztül, ahogy láthattuk a Lyft nevű személyszállítási cégnél.

Közös továbbá mindkét alkalmi munkatípusnak, az hogy az esetek többségében ezeket a munkavállalókat „szabadfoglalkozású vállalkozóknak” vagy „1099-es számú munkavállalónak”²¹ minősítik, ez utóbbi elnevezés az USA-ban terjedt el. Ez pedig azzal a kockázattal jár számukra, hogy a munkát végzők nem részesülnek a munkavállalóhoz hasonlóan munka és szociális jogi védelemben, így nem illeti meg őket a jogosultság a kötelező legkisebb minimálbérhez, az egyenlő bánásmódhoz, a fizetett szabadsághoz, a betegszabadsághoz, stb.²² Ezen munkavállalók nem részesülnek a vállalatok által a munkavállalóik számára biztosított juttatásokból, és nincs jogosultságuk csatlakozni szakszervezethez, így kollektív szerződés hatálya sem terjed ki rájuk.

2. A jogalkotás válaszai a platformokon tevékenységet végzők kiszolgáltatottságára

A jogalkotás a platform munka tekintetében már néhány irányelv kapcsán megemlítette az itt dolgozó munkavállalókat. Az *Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1152 irányelve az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről* rögzítette, hogy ha az Európai Bíróság munkavállalói jogállás értelmezése szerint a platform munkavállalók megfelelnek ezeknek a kritériumoknak, ezek a személyek egyaránt az irányelv hatálya alá tartozhatnak.²³ Az EU tagállamai nem voltak arra kötelezve tehát, hogy az irányelv hatályát kiterjesszék a platform munkavállalóra, azonban az egyes nemzeti jogszabályok által definiált munkavállalói körbe való tartozásuk esetén kiterjed a platform munkavállalókra is az irányelv.²⁴ Az irányelvet 2019. július 11-n hirdették ki, és az Unió tagállamainak 2022. augusztus 1-jéig kellett átültetniük a rendelkezéseket nemzeti jogukba.²⁵ Az irányelv általános célja a hatálya alá tartozó jogalanyok munkafeltételeinek a javítása és harmonizálása. Kétségtelen, hogy ezen irányelv sokat nem javíthatott a platform munkavállalók helyzetén, mivel a vállalkozások, akik az online felületet biztosítják a

²⁰ DE STEFANO, The rise of the „just-in-time workforce”, 5.

²¹ A 1099 egy formanyomtatványnak a száma az USA-ban, amelyet az amerikai Állami Adó Ügynökség alkalmaz. A vállalkozásoknak ezt a formanyomtatványt kell használniuk azon jövedelmek bevallásánál, amelyeket az un. nem munkavállalók részére fizetnek. A hagyományos munkavállalók esetében a W-2 elnevezésű formanyomtatványt kell kitölteni a vállalkozásoknak.

²² DE STEFANO, The rise of the „just-in-time workforce”, 5.

²³ Az (EU) 2019/1152 irányelv, (8) bekezdés. Ezek magukban foglalják az átláthatóságra vonatkozó szabályokat, a tájékoztatáshoz való jogot, valamint a próbaidőre, a párhuzamos foglalkoztatásra, a munka minimális kiszámíthatóságára és a behívásos szerződésekre vonatkozó szabályokat.

²⁴ Egy tanulmány 15 tagállam 175 bírósági határozatát elemezte, amely vizsgálatból kitént, hogy több mint 100 bírósági határozat és 15 közigazgatási határozat született ez ideig a platformokon keresztül dolgozók foglalkozási státuszával kapcsolatban, melyek eltérő következtetésekre jutottak, de elsősorban a platformokon keresztül dolgozó személyek munkavállalóvá történő átsorolása mellett döntöttek. Ld.: Christina HIEBL, *Case Law on the Classification of Platform Workers: Cross-European Comparative Analysis and Tentative Conclusions* (October 1, 2021), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3839603> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3839603>

²⁵ Az (EU) 2019/1152 irányelv, 22. cikk

platform munkavégzéshez, azt állítják, hogy nem ők a munkáltatók, és azok az egyének akiknek a munkájából a profitot szerzik, azok pedig nem a munkavállalók, ők csupán egy online felületet biztosítanak, ahol a munkavállalók és a megbízók találkozhatnak.²⁶

Látható, hogy a jogalkotási folyamatot jelentősen felgyorsította a Covid19-világjárvány által felturbózott digitális átállás. A platformok mérete, száma – ld az első fejezetet – folyamatosan bővül, az elmúlt öt évben a platformalapú gazdaságból származó bevételek a becslések szerint mintegy 500 %- kal nőttek az EU-ban.

Napjainkban több mint 28 millió ember dolgozik digitális munkaplatformokon keresztül az EU-ban, 2025-re pedig várhatóan a 43 millió főt is eléri a számuk.²⁷ Ehhez hozzá kell tennünk, hogy az EU27 országaiban 2021-ben a munkaviszonyban foglalkoztatottak száma 212,5 millió fő volt, a munkaviszonyon kívüli, egyéb jogviszonyban munkát végzők száma pedig 119,2 millió fő volt.²⁸ A digitális platformokon dolgozók többsége vélhetően valóban önálló munkát végez, és a platformalapú munkát a vállalkozói tevékenységének továbbfejlesztésére használja. Azonban vannak akiket tévesen sorolnak be önfoglalkoztatónak, ezen munkavállalók száma akár öt és fél millió is lehet. A téves besorolás miatt nem élvezhetik azokat a jogokat és azt a védelmet, amelyekre munkavállalóként jogosultak lennének

Ennek tükrében a platform munkavállalók száma nem elhanyagolható, ezért is kezdődött el 2019-ben a konzultáció a *platformalapú munkavégzés munkakörülményeinek a javításáról*²⁹, amely irányelv javaslat formájában jelenleg a Régiók Bizottsága előtt van folyamatban. Az irányelv javaslat általános célja hogy „javítsa a platformokon keresztül dolgozók munkakörülményeit és szociális jogait, többek között annak érdekében, hogy támogassa az Európai Unióban működő digitális munkaplatformok fenntartható növekedéséhez szükséges feltételeket.”³⁰ A javaslat az általános rendelkezések között a tárgy, hatály és fogalom meghatározásokat tartalmazza. A javaslat további része a munkaviszony átminősíthetőségének a lehetőségét szabályozza, és azt a bevált gyakorlatot ülteti át uniós rendelkezéssé, hogy a jogviszonyokat nem az elnevezésüknél, hanem a tartalmuknál fogva kell majd meghatározni. A javaslat egyik legfontosabb része a vélelem felállítása, ha a platform öt kritériumból kettőnek megfelel, akkor un. ellenőrző digitális platformnak minősül, és a jogviszonyt, amely közte és a munkát végző között fennáll, munkaviszonynak kell tekinteni. Ez a vélelem megdönthető bármelyik fél által, azzal, hogy a platformra hárul a bizonyítási teher, ha ő kívánja a vélelmet megdönteni.

A kritériumok között szerepel az algoritmikus irányítás és felügyelet fennállása, ugyanis ez erősen a munkaviszony sajátosságait hordozhatja, hiszen AM átveszi a munkáltató jogok gyakorlójának ezt a szerepét, ellenőrzi a humán helyett a munkavállalókat. Az algoritmikus irányítás a feladatok kiosztását, nyomon követését,

²⁶ SMITH – LEBERSTEIN, i.m.5.

²⁷ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/platform-work-eu/>

²⁸ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/visualisations>

²⁹ Javaslat Európai Parlamenti és Tanácsi irányelvre a platformalapú munkavégzés munkakörülményeinek javításáról COM(2021) 762 final (későbbiekben Javaslat, COM(2021) 762 final)

³⁰ Javaslat, COM(2021) 762 final 3.o.

a munkavállalók értékelését tartalmazza, sőt bizonyos velük kapcsolatos döntések meghozatalában is szerepet játszanak.³¹

3. Algoritmikus menedzsment gyakorlati tapasztalatai a platformmunkában

Az algoritmikus menedzsment a gyakorlati eseteket elemezve három fő funkciót tud átvenni a humán vezető feladati közül: irányítás, értékelés, és fegyelmezés. A gyakorlati eseteket megvizsgálva azt is láthatjuk, hogy az algoritmikus menedzsment már a hagyományos munkavégzésben is megtalálható, ez nem a digitális platformok „terméke”, hiszen egy UPC sofőr számára is a számítógép állítja össze a legoptimálisabb útvonalat.

Jelen tanulmányban nem elemezzük a hagyományos munkavégzésben betöltött szerepét az algoritmikus menedzsmentnek, csupán a platform munkavégzés néhány gyakorlati esetét vizsgáljuk meg.

A platformmunkában ahogy azt a bevezetőben is említettük a vezetői szerepek közül az algoritmusok átvesznek bizonyos *irányítási* funkciókat azáltal, hogy kézi eszközökön, okostelefonokon és számítógépeken keresztül automatikusan osztják ki a feladatokat a dolgozóknak. Egy személyszállítással foglalkozó platform (Uber/Lyft) esetében az Egyesült Államokban a "ridehail" sofőrök, amikor bekapcsolják okostelefonos alkalmazásukat, az utazás ('gig') elfogadására 15 másodperc áll a rendelkezésükre. Ha elfogadják a kérést, akkor az alkalmazás térképes kijelzőjén keresztül közlik velük az utas tartózkodási helyét. Az algoritmus által a „gig” elutasítására biztosított korlátozott időkeret kevés lehetőséget hagy a munkavállalóknak arra, hogy felmérjék a körülményeket és mérlegelni tudják a feladat minőségi és mennyiségi – időbeli - teljesíthetőségét. Ahogy az egyik informátor kifejtette: "Mindig visszautasíthatod, hogy felvegyél egy utast, ha ezt a döntést 12 másodpercen belül meg tudod hozni. Az [Uber/Lyft] több okból is megnehezíti a nemet mondást. [...] amikor megmutatják a térképen azt a helyet, ahol fel fogsz venni valakit, az nagyon nagyított, így ha nem ismered azonnal fel a környéket, valószínűleg nem tudod 12 másodperc alatt eldönteni, hogy az a hely olyan-e, ahová menni akarsz vagy sem. Csak azt mondják meg, hogy milyen messze van vezetési időben."³² Egy másik amerikai tanulmány riportalánya arról nyilatkozott, hogy a kulcsfontosságú információk, például a viteldíj és az úti cél visszatartásával a platformok korlátozzák a munkavállalók lehetőségét arra, hogy visszautasítsák a számukra algoritmikusan kiosztott utakat. Sőt a munkavállalók fizetését megvonhatják, ha nem a "hatékony útvonalat" követik, ha úgy döntenek, hogy nem követik a platform utasításait. Az elemzés azt is részletezi, hogy az Uber-sofőröket a platform a távolság, a város és a munkaerő-kínálat alapján arra utasítja, hogy az

³¹ Javaslat, COM (2021) 762 final 4. cikk

³² Min Kyung LEE - Daniel KUSBIT - Evan METSKY - Laura DABBISH : Working with Machines: The Impact of Algorithmic and Data-Driven Management on Human Workers. In: *Proceedings of the 33rd Annual ACM SIGCHI Conference*, Seoul, South Korea, 18–23 April. New York: ACM Press, 1606., <https://doi.org/10.1145/2702123.2702548>

ügyfeleknek maximális viteldíjat számítsanak fel.³³

Az algoritmusokat a platformmunkában dolgozók *értékelésére* olyan reputációs rendszereken keresztül használják, amelyek a munkavállalókat az ügyfelek által generált értékelések alapján rangsorolják. Amerikai Uber és Lyft tanulmányai kiemelik, hogy ezek a platformok az ügyfelek értékeléseit és a munka elfogadásának arányát használják a munkavállalók algoritmikus értékeléséhez. Az utasok egy egytől öt csillagig terjedő skálán értékelik a járművezetőket, a járművezetők pedig ezután heti teljesítményméréseket kapnak az okostelefonjukon lévő alkalmazáson keresztül.³⁴ A riportok alapján megállapítható, hogy az ügyfél-elégedettségi értékelések és a munkavállalók viselkedésének és biometrikus adatainak (beleértve a földrajzi helyzetüket, hangjukat és mozgásukat) digitális rögzítéséből származó adatokat olyan algoritmusokba táplálják be, amelyek autonóm módon értékelik, minősítik és pontozzák a munkavállalók teljesítményét.³⁵

A harmadik vezetői funkció, amely megtalálható a platform munkások tevékenységének menedzselését végző algoritmusokban, a *fegyelmezés*. A munkavállalók értékeléséhez szorosan kapcsolódik a fegyelem (azaz a munkavállalók büntetése és jutalmazása az együttműködés kivívása és a megfelelés kikényszerítése érdekében) menedzseri funkciója.

Az Uber és Lyft amerikai fuvarmegosztó platformokkal kapcsolatos tanulmányok rávilágítanak arra, hogy az alacsony ügyfélerértékeléssel rendelkező munkavállalóknak automatikusan ki kell kapcsolniuk a platformokról. Ha a munkavállalók rossz minősítést kapnak, vagy alacsony minősítés miatt deaktiválják őket, nincs joguk fellebbezni a döntés ellen, de kapcsolatba léphetnek az Uberrel, és kérhetik a minősítés vagy a döntés felülvizsgálatát vagy egyes városokban (saját költségükön) részt vehetnek egy "minőségjavító tanfolyamon", hogy újra aktiválhassák őket.³⁶

Azonban az algoritmikus menedzsment mindhárom funkciója az emberi menedzserek által felülvizsgálhatóak, legalábbis a platformok erre hivatkoznak. A legsúlyosabb szankciók esetében az emberi menedzser az, aki az algoritmus nevében végrehajtja a fegyelmezést.

Az algoritmikus menedzsment ideális, tipikus formájára, amelyben ezek a rendszerek autonóm módon, emberi beavatkozás nélkül működnek, a gyakorlatban ritkán van példa, általában a súlyosan kirívó eseteket az emberi menedzsment felülbíráhatja.³⁷

A tanulmányok riportalanyai az algoritmikus irányítás negatívumait, káros következményeit is kiemelték: az egyik lehetséges következmény mind a vezetők, mind a munkavállalók számára a készséghasználat csökkenése és a munka szabványosítása. Nincs arra szükség, hogy a munkavállaló önerőből – saját tudása, kompetenciája alapján – oldja meg a feladatot, tervezze meg az optimális útvonalat például, mert ezt helyette a számítógép megteszi. És mivel nincs szükség arra, hogy

³³ Alex ROSENBLAT – Luke STARK: Algorithmic Labor and Information Asymmetries: A Case Study of Uber's Drivers. *International Journal of Communication*, 10, 3758-3784

³⁴ ROSENBLAT-STARK, 3774- 3775

³⁵ Alex J. Wood: *Algorithmic Management: Consequences for Work Organisation and Working Conditions*, Seville: European Commission, 2021, JRC124874. 3-6.

³⁶ Lee et al; ROSENBLAT-STARK,

³⁷ Wood, 7-9.

a munkavállaló a készségeit fejlesszék – elegendő a szoftvert fejleszteni – az algoritmus irányítás csökkentheti a vállalatoknak a készségekbe való beruházás szükségességét. Empirikus tanulmányok azt elmezték, hogy a munkahelyi tanulás és a feladatok feletti befolyás korlátozása csökkenti a munkavállalók jólétét. Az algoritmus irányítás végső következménye, hogy a bizonytalanság, a rutinszerűség és az intenzív munkavégzés, amelyet eredményezhet, a munkavállalók ellenszegülését válthatja ki.

Az Uber sofőrök például ellenálltak az algoritmus munkabeosztásnak azzal, hogy rossz környékeken kikapcsolták a sofőr üzemmódot, lakott területeken maradtak, hogy elkerüljék a bárvendégeket, és gyakran kijelentkeztek, hogy elkerüljék a hosszú utakat.³⁸

Konklúzió

A Javaslat Európai Parlamenti és Tanácsi irányelvre a platformalapú munkavégzés munkakörülményeinek javításáról már tartalmaz megoldási lehetőségeket az algoritmus menedzsment fenti problémájára. A Javaslat 7. cikke az algoritmus irányítás emberi ellenőrzését alakítja ki, azzal hogy kötelezővé teszi a digitális munkaplatformok számára, hogy biztosítsanak emberi erőforrást az algoritmus menedzsment által hozott döntések nyomon követésére, hatásának vizsgálatára. A Javaslat azt is elvárja, hogy az emberi erőforrás rendelkezzen a feladat ellátásához szükséges szakértelemmel, képzettséggel és felhatalmazással. Munkajogi védelmet ad számára, hasonlóan a munkaügyi kapcsolatok képviselőihez, az elbocsátással, fegyelmi intézkedésekkel vagy más hátrányos bánásmóddal szemben. A Javaslat ezen megoldása mindenképpen előremutató. A Javaslat egy belső jogorvoslati rendszer kialakítását és fenntartását is tartalmazza az algoritmus menedzsment munkafeltételeket érintő döntéseivel szemben. Álláspontunk szerint, ha a végső formájában is így marad ez a rendelkezése a Javaslatnak, csak egy ún. gumi szabályt vezet be, mivel a döntéssel szemben csak a platformhoz lehet felülvizsgálatért fordulni, további jogorvoslati utat nem tartalmaz a Javaslat.³⁹ Alternatív megközelítés a munkavállalók algoritmus irányítással szembeni védelmét szolgáló kollektív jogok kidolgozása.

Egyetértünk Valerio de Stefanoval, aki az Európai Gazdasági és Szociális Tanács véleményére építve érvelt az "ember az irányításban" elv mellett,⁴⁰ amelyben a munkavállalókat – kollektív jogosítvány címén- bevonnák az algoritmus irányítás végrehajtásába, hogy biztosítsák az autonómia és az ellenőrzés, az önmegvalósítás és a munkával való elégedettség megőrzését.

³⁸ Wood, 9-11

³⁹ Javaslat, COM (2021) 762 final 4. cikk

⁴⁰ Valerio DE STEFANO: "Negotiating the algorithm": Automation, artificial intelligence and labour protection. Employment, Working Paper No. 246, International Labour Office.

Irodalomjegyzék

- BETHLENDI András – VÉGH Richárd: Közösségi finanszírozás – valós lehetőség – a kisvállalkozások számára? *Hitelintézeti Szemle*, 2014/4, 102-126
 - Willem Pieter de GROEN - Zachary KILHOFFER - Leonie WESTHOFF - Doina POSTICA - Farzaneh SHAMSAFAKHR: *Digital Labour Platforms in the EU. Mapping and business modell*. European Commission. 2021. 89-95.
 - Christina HIEBL: *Case Law on the Classification of Platform Workers: Cross-European Comparative Analysis and Tentative Conclusions* (October 1, 2021)., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3839603> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3839603>
 - Irene MANDL – Maurizio CURTARELLI – Sara RISO – Oscar VARGAS LLAVE – Elias GEROGIANNIS, *New forms of employment*. Eurofound, Publication Office of the European Union, Luxembourg, 2015, 13-15.
 - LÁGLER Péter: *A digitalizáció hatásai a munkára az Európai Unióban*. http://www.liganet.hu/news/9285/lgler_a_digitalizci.pdf
 - Rebecca SMITH – Sarah LEBERSTEIN: *Rights on Demand: Ensuring Workplace Standards and Worker Security In the On-Demand Economy*. National Employment Law Project. <http://www.nelp.org/content/uploads/Rights-On-Demand-Report.pdf>.
 - Min Kyung LEE - Daniel KUSBIT- Evan METSKY- Laura DABBISH : Working with Machines: The Impact of Algorithmic and Data-Driven Management on Human Workers. In: *Proceedings of the 33rd Annual ACM SIGCHI Conference*, Seoul, South Korea, 18–23 April. New York: ACM Press, 1606., <https://doi.org/10.1145/2702123.2702548>
 - Alex ROSENBLAT – Luke STARK: Algorithmic Labor and Information Asymmetries: A Case Study of Uber’s Drivers. *International Journal of Communication*, 10, 3758-3784
 - Valerio DE STEFANO: “Negotiating the algorithm”: Automation, artificial intelligence and labour protection. Employment, Working Paper No. 246, International Labour Office
 - Valerio DE STEFANO: The rise of the „just-in-time workforce”: On-demand work, crowd work and labour protection in the „gig economy”. *Conditions of work and employment series* No 71. ILO, Geneva
 - Bernd WAAS – Wilma B. LIEBMAN – Andrew LYUBARSKY – Katsutoshi KEZUKA, *Crowdwork – A Comparative Law Perspective*, Bund Verlag, Frankfurt am Main, 2017
 - Alex J. WOOD: *Algorithmic Management: Consequences for Work Organisation and Working Conditions*, Seville: European Commission, 2021, JRC124874
 - ZÓDI Zsolt: Algoritmikus menedzsment a platform munka világában. *Állam-és Jogtudomány* 2022/1. 89-108; <https://doi.org/10.51783/ajt.2022.1.05>
-
-

A távmunkavégzés új szabályai, különös tekintettel a digitális nomádok megjelenésére

Törő Emese* – Károlyi Géza**

A távmunkavégzés elterjedése szükségessé tette a jogi szabályozás átgondolását, amely során jelentősen kibővült a korábbi távmunka fogalom. Az új szabályozás értelmében a távmunkavégzés nemcsak a számítástechnikai eszközzel végzett munkát jelenti, hanem bármilyen más eszközzel is végezhető, valamint a hibrid munkavégzésre is lehet távmunkaszerződést kötni. A távmunkás speciális típusaként jelent meg a digitális nomád, aki a fejlett digitális technológiát használva helyfüggetlenül, állandó munkavégzési hely nélkül végzi a munkáját.

Kulcsszavak: távmunka, hibrid munkavégzés, digitális nomád, Fehér Kártya, helyfüggetlen munkavégzés

The new rules applicable to teleworking, with special regard to the emergence of digital nomads

The proliferation of teleworking has necessitated a rethinking of the legal framework, which has significantly expanded the former concept of teleworking. Under the new regulation, teleworking means not only working with a computer device, but also with any other means, and hybrid work can also be contracted for teleworking. A digital nomad has emerged as a special type of teleworkers who uses advanced digital technology to carry out his job independently, without a permanent place to work.

Keywords: teleworking, hybrid work, digital nomads, White Card, off-site work

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2036>

1. Aktualitás

A távmunkavégzés jelentősége világszerte felértékelődött a Covid19 járvány következtében. Az Eurostat adatai alapján¹ Európában 2019-ben a munkavállalók 15 %-a dolgozott a munkáltató telephelyén kívül, míg ez az arány 2020 tavaszán 40 %-ra emelkedett. Hasonló tendenciát tapasztalhattunk Magyarországon is, a járvány előtti években a távmunkában dolgozók az EU átlaghoz

* Egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdasági jog nem önálló Tanszék.

** Egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdasági jog nem önálló Tanszék.

¹ Eurostat (2021) Overcrowding rate by age, sex and poverty status – total population – EU-SILC survey
Elérhető: Statistics | Eurostat (europa.eu) (Letöltve: 2022-06-12)

képest alacsonynak számító 2,9%-os arányt tettek ki, amely 100 ezer körüli munkavállalót jelentett. Ez a létszám a KSH adatai szerint 2020 márciusában megháromszorozódott, májusban pedig nyolcszorosára ugrott, amely azt jelentette, hogy a foglalkoztatottak 17%-a, azaz közel 760 ezren dolgoztak távmunkában.² A távmunkában dolgozók száma a járványhoz igazodva szakaszosan változott, 2020 egészére 8,6 %-ot tett ki, 2021 februárjában 11 % -ra emelkedett.

Mivel a távmunka lényegi eleme a számítástechnikai eszközök használata és az internetalapú munkavégzés, ez jelentősen befolyásolja az alkalmazási lehetőségét az egyes nemzetgazdasági ágakban, valamint nagy különbségek tapasztalhatók földrajzi elhelyezkedés és iskolai végzettség alapján is. A távmunka elsősorban szellemi munkavégzés esetén valósítható meg, így nem meglepő, hogy a távmunkások több mint háromnegyede (77%) felsőfokú végzettséggel rendelkezett, és legtöbben az információ, kommunikáció (39%), a tudományos és műszaki tevékenység (33%), a pénzügyi szolgáltatás (30%) és az oktatás területén (21%) végezték munkájukat telephelyen kívül. A területi megoszlást tekintve a távmunka a központi régiókban volt a legnépszerűbb, innen került ki a távmunkások közel kétharmada, Budapesten a foglalkoztatottak 21%-a dolgozott ily módon.

A 2022-es I. negyedéves KSH adatok alapján³ 8 %-ra tehető a rendszeresen vagy alkalmanként távmunkában dolgozók aránya, valamint a globális felmérések eredményei⁴ is azt mutatják, hogy ezen atipikus munkavégzési formának a korábbiakhoz képest szélesebb körben való munkaerőpiaci elterjedésével számolnunk kell.

2. A távmunka jogi szabályozása

A pandémia által felgyorsított tendencia megkívánta, hogy a távmunkavégzés jogi szabályozása átgondolásra kerüljön a nemzeti jogrendszerekben és az EU szintjén⁵ is. Hazánkban a távmunkára vonatkozóan a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) 196-197.§-a által megfogalmazott rendelkezéseket a veszélyhelyzet idejére a 487/2020. (XI. 11.) Korm. Rendelet,⁶ majd a koronavírus-világjárvány elleni védekezésről szóló 2021. évi I. törvény felülírta, s ezek a rendelkezések a veszélyhelyzet megszűnését követően, 2022. június 1. napjától az Mt.-be is beépültek.

² KSH (2021) Felértékelődött a távmunka a Covid19 árnyékában <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/koronavirus-tavmunka/index.html> (letöltve: 2022-06-12)

³ KSH (2022) 20.2.1.22. A 15–74 éves foglalkoztatottak távmunkavégzésének alakulása, háromhavi mozgóátlag* https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0117.html (letöltve: 2022-06-22)

⁴ KPMG „Current trends in remote working” kutatásában 46 ország 530 vállalatának vezetőjét kérdezte távmunkával kapcsolatos szempontjairól, s a megkérdezett vállalatok 89 százaléka fontolgatja a távmunka szabályozását, vagy már meg is valósította azt. <https://blog.kpmg.hu/2022/05/hosszu-tavonvelunk-marad-a-tavmunka/> (letöltve: 2022-06-22)

⁵ SOC/660 A távmunka kihívásai. Vélemény. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2021.) EESC-2020-05278-00-00-AC-TRA-HU

⁶ 487/2020. (XI. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet során a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról

2.1. A távmunka fogalmi elemeinek módosulása. Az új szabályok több ponton is módosították a távmunka korábbi fogalmát, kiterjesztve annak alkalmazási körét. Egyik jelentős változás, hogy a távmunka törvényi fogalma magába foglalja a hibrid munkát is, amennyiben a munkavállaló a munkáltató telephelyén a tárgyévben legfeljebb a munkanapok egyharmada esetén végez munkát. Ennek értelmében a korábbi szabályozástól eltérően távmunkának már nemcsak a kizárólagosan a munkáltató telephelyétől elkülönült helyen végzett munka minősül, hanem az is, ha a munkavállaló a munkaidő bizonyos részében a telephelyen is dolgozik. Ennek arányáról a felek írásbeli megállapodása a törvényi egyharmados mértéktől eltérően is határozhat a helyi viszonyok figyelembe vételével. Ez a hibrid formájú távmunka nagyon hasonlít a home office keretében való munkavégzéshez, a lényegi elhatárolást az adja, hogy továbbra is kötelező a munkaszerződésben megállapodni a távmunkavégzés keretében történő foglalkoztatásról, míg a home office alkalmi jellegű munkavégzés a munkáltató egyoldalú intézkedése alapján.

A home office keretében történő foglalkoztatásnak továbbra sincs törvény által definiált fogalma, s álláspontunk szerint nincs is szükség arra, hogy nevesített atipikus munkavégzési formaként kerüljön szabályozásra, hiszen a hibrid távmunka bevezetése pótolja azt a munkavégzési formát, amely alapján a felek írásbeli megállapodásában előre rögzített mértékben részben a munkáltató telephelyén, részben azon kívül valósul meg a munkavégzés.

A másik új elem a távmunka tekintetében, hogy kikerült a fogalmi elemek közül a számítástechnikai eszközzel való munkavégzés és az eredmény elektronikus továbbításának kritériuma. Az infokommunikációs eszközök használatával végzett munka mellett – amely véleményünk szerint továbbra is döntő súllyal lesz jelen a távmunkában – lehetőség van bármilyen más eszközzel való távmunkavégzésre, így az otthoni varrás, csomagolás, összeszerelés – amely korábban bedolgozói munkaviszonynak felelt meg – a felek megállapodása esetén minősülhet távmunkának is.

A nem számítástechnikai eszközzel végzett távmunka esetén felmerül a bedolgozói munkaviszonytól való elhatárolás kérdése, hiszen előfordulhatnak olyan esetkörök, amelyekre a felek mindkét atipikus munkaviszonyt jogszerűen létesíthetik. Nézetünk szerint az elhatárolás kulcsfontja az, hogy a bedolgozói jogviszony olyan önállóan végezhető munkára létesíthető, amelyre a teljesítménykövetelmény munkanorma vagy mutatószám formájában adható meg és a munkabért kizárólag teljesítménybér formájában határozhatják meg,⁷ míg a távmunkánál ilyen kikötéssel nem találkozunk.

Véleményünk szerint más szempontból is problémát jelent a magyar távmunka fogalmának kiterjesztése a nem számítástechnikai eszközzel való munkavégzésre, hiszen ezáltal túllépett a nemzetközi jogban irányadó definíción, amelyet a 2002-es Távmunkáról szóló Európai Keretmegállapodás⁸ (továbbiakban: Keretmegállapodás)

⁷ Mt. 198.§(1) bekezdés

⁸ A Távmunkáról szóló Európai Keretmegállapodást 2002. július 16-án az Európai szociális partnerek, az ETUC (Európai Szakszervezeti Szövetség) (és az Eurocadres-CEC összekötő bizottság), az UNICE (Európai Ipari és Munkaadói Szövetségek Uniója), az UEAPME (Európai Kis- és Középvállalkozások Szövetsége) és a CEEP (Állami Vállalatok Európai Központja) írta alá. <http://erc-online.eu/wp->

fogalmazott meg. A Keretmegállapodás 2. pontja a távmunkát olyan munkaszervezési vagy munkavégzési formának tekinti, amely a számítástechnikát munkaviszony kereti között veszi igénybe, illetve ahol a munkát, mely a munkáltató telephelyén is végezhető lenne, rendszeresen attól távol végzik. Ezen fogalom alapján került kialakításra a távmunka intézményének magyar munkajogi szabályozása az 1992-es Mt. 2004-es módosításával.⁹ Az új magyar távmunka fogalomnak az Európa szerte használt fogalomtól való eltérését nem tartjuk szerencsésnek abból a szempontból sem, hogy így nem válik összehasonlíthatóvá nemzetközi viszonylatban.

2.2. A felek speciális jogállása. Az általános munkajogi szabályoktól eltérő speciális rendelkezések abból adódnak, hogy a távmunkás kikerül a munkáltató közvetlen felügyelete alól azáltal, hogy a telephelytől eltérő helyen végzi a munkáját, amelyre csak önállóan végezhető munka esetében kerülhet sor. Az Mt. diszpozitív jelleggel szabályozza a távmunkaviszony tartalmi sajátosságait, amelyekből a felek megállapodása eltérő jogállást is létrehozhat.

Változatlanul érvényesül továbbra is a jogviszony jellegéből adódóan a munkáltató korlátozott utasítási joga, amely a munkavállaló által ellátandó feladatok meghatározására terjed ki, a munka módszertanát a munkavállaló fogja meghatározni. Jelentős változás érvényesül a munkáltató ellenőrzési joga tekintetében, ugyanis az eddigi személyes ellenőrzési kötelezettség nem minden esetben terheli a munkáltatót. A munkáltató ellenőrzési jogának gyakorlása attól függ, hogy milyen eszközzel történik a távmunkavégzés. Lényeges könnyítést jelent mindkét fél számára, hogy kizárólag számítástechnikai eszközzel végzett távmunka esetén a munkáltató távolról, számítástechnikai eszköz alkalmazásával ellenőrizheti a munkavállaló munkavégzését, a munkavédelmi szabályok betartását, ezzel jelentősen csökkentve a munkáltatóra háruló adminisztrációs terheket, ugyanis a munkáltató részéről elegendő írásban tájékoztatni a munkavállalót a munkavégzéshez szükséges, egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkakörülmények szabályairól.¹⁰ A munkavállaló szempontjából is kedvezőbb ez a szabályozás, hiszen nem feltétlenül szükséges lehetőséget biztosítani a munkáltató számára a személyes ellenőrzés lefolytatásához. Szigorúbbak a szabályok abban az esetben, ha nem számítástechnikai eszközzel történő távmunkavégzés valósul meg, ugyanis ekkor a távmunkavégzés csak a felek írásbeli megállapodásában megjelölt olyan helyen folytatható, amelyet a munkáltató előzetesen megfelelőnek minősített. A munkakörülményeket a munkavállaló önkényesen nem változtathatja meg, a munkáltatónak pedig kötelezettsége rendszeresen ellenőrizni, hogy a távmunkavégzési helyen a munkakörülmények folyamatosan megfelelnek-e a munkavédelmi követelményeknek. Az ellenőrzési jog gyakorlása során a munkáltatónak rendeltetésszerűen kell eljárnia, tehát indokolatlanul nem zaklathatja a munkavállalóját, és az ellenőrzés nem jelenthet a munkavállalónak vagy a vele

content/uploads/2014/04/2011-01194-E.pdf.

⁹ Horváth István – Szladovnyik Krisztina (2022): Távolodva a teleworkingtól – a távmunka törvényi szabályai a veszélyhelyzet után <https://ado.hu/munkaugyek/tavolodva-a-teleworkingtol-a-tavmunka-torvenyi-szabalyai-a-veszelyhelyzet-utan/> (letöltve: 2022-06-24)

¹⁰ 1993. évi XCIII. Törvény a munkavédelemről (továbbiakban: Munkavéd. Tv.) 86/B. §.

együtt élők számára aránytalan terhet.

A Keretmegállapodás 9. pontja rögzíti, hogy a munkáltató köteles intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy a távmunkavállaló ne szigetelődjön el a vállalat közösségének többi részétől, lehetőséget biztosít számára, hogy rendszeresen találkozzon a kollégáival, és hozzájusson a vállalati információkhoz. Az Mt. a korábbi szabályozással megegyezően továbbra is előírja, hogy a munkáltató biztosítja, hogy a munkavállaló a területére beléphessen és más munkavállalóval kapcsolatot tartson.¹¹ Problémásnak tartjuk, hogy ettől a szabálytól azonban a felek megállapodása eltérhet, ami azt jelenti, hogy a munkáltató jogszerűen tilthatja ki a távmunkást a telephelyéről, megtilthatja a belépést a munkáltató területére, így akár az ott tartott céges rendezvényekből is kimaradhat, ami a távmunkavállaló teljes elszigetelődéséhez vezethet.

A munkaszervezéshez kapcsolódó sajátosság a távmunkás munkaideje, amelyet a korábbi szabályozás szerint a távmunkavállaló jogosult volt maga szervezni és beosztani, azonban a jelenlegi rendelkezések nem nevesítik a főszabály szerinti kötetlen munkaidőt. Ennek következtében a távmunkavállaló munkaidő beosztására – ugyanúgy, mint a telephelyen dolgozó munkavállalók esetében - a munkáltató jogosult, ami a gyakorlatban valószínűleg azt jelenti, hogy a távmunkavállaló munkaideje a telephelyi munkaidő-beosztáshoz igazodik. Természetesen nincs akadálya annak, hogy a távmunka-megállapodásban írásban kötetlen munkaidőben állapodjanak meg a felek.

3. A távmunkás új típusa – a digitális nomád

A távmunka pandémia előtti munkajogi szabályai sem követelték meg, hogy a távmunkavégzés a munkavállaló otthonában történjen, ezért sem lehetett az otthoni munkavégzéssel azonosítani, bár kétségtelen, hogy a távmunkában dolgozók túlnyomó többsége az otthonában látja el munkaköri feladatait.¹² Az ettől eltérő 10 % körüli kisebbség az otthonán kívüli helyen folytatja a távmunkáját, amely megvalósulhat teleházban¹³, közösségi irodákban¹⁴ vagy a munkavállaló által meghatározott egyéb helyen, például a nyaralójában vagy akár egy másik országban lévő helyen. A világjárvány alatt szép számmal előfordult, hogy az észak-európai országokból a kedvezőbb éghajlatú államokba költözött a távmunkában dolgozó IT szakemberek sokasága, egyedülállóként vagy a családdal együtt. A földrajzilag nem kötött, fejlett technológiai megoldással dolgozó munkavállalók közül elsősorban az

¹¹ Mt. 196. § (3) bekezdés

¹² A KSH 2018. évre vonatkozó adatai alapján a távmunkások 89 %-a távmunkavégzésének helyeként az otthonát jelölte meg, a földrajzi közelség a munkáltató tekintetében is kedvező volt az ellenőrzési jog gyakorlása szempontjából. KSH (2018) Távmunka és a „home office” <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/tavmunka/index.html> (letöltve: 2022-06-22)

¹³ A teleházak modern multimédia-eszközökkel felszerelt irodák hátrányos helyzetű településeken, amely a munkavállalók otthonában hiányzó digitális technika hiányát pótolja, azonban tipikusan a kistelepüléseken élők kevésbé folytatnak magasan kvalifikált számítástechnikai eszközzel végezhető munkát.

¹⁴ A közösségi irodák (co-working space) elsősorban Budapesten jellemzők, fejlett digitális technikával rendelkezik, melynek költségeit az ott dolgozók közösen viselik.

egyedülálló, 40 év alattiakra jellemző az a munka- és életforma, amelynek következtében a számítástechnikai eszközzel végzett helyfüggetlen munkájukat országról országra járva látják el, helyenként néhány hónapos vagy 1-2 éves ideiglenesen tartózkodás alatt. Távmunkavégzésük ideje alatt megismerkednek a tartózkodásuk helye szerinti ország sajátosságaival, miközben az adott államban fogyasztanak, költenek. Egyre több ország – köztük hazánk is¹⁵ - felismerte az ebben rejlő lehetőségeket, és rugalmas jogi szabályozás kialakításával teremtette meg a digitális nomádok foglalkoztatását megkönnyítő be- és kiutazási, valamint tartózkodási jogok gyakorlásával összefüggő feltételeket.

3.1. A digitális nomád fogalma. Digitális nomád az a személy, aki a fejlett digitális technológiát használva helyfüggetlenül, állandó munkavégzési hely nélkül végzi a munkáját. Fontos kiemelni, hogy a foglalkoztatási jogviszonya nemcsak munkaviszony lehet, hanem megbízási szerződésekkel is végezheti a munkáját különböző megbízók részére vagy vállalkozóként is folytathatja a tevékenységét. Ebből következik, hogy a digitális nomád csak akkor tekinthető távmunkásnak, ha távmunkaszerződés alapján látja el a feladatát. Amennyiben nem áll munkaviszonyban és nem is alapít vállalkozást, akkor szabadúszóként végezhet rendszeres jelleggel bevételszerző tevékenységet, amely Magyarországon az adószámos magánszemély kategóriájának felel meg. Harmadik opció a vállalkozói tevékenység, amelynek egyszemélyes formájaként az egyéni vállalkozás vagy az egyszemélyes kft. alapítása adhatja a jogi kereteket, de természetesen nincs akadálya annak sem, hogy más személyekkel közösen társas vállalkozást alapítson erre a célra. Ezen jogviszonyok különbözőségének elsősorban az adókötelezettség megállapítása szempontjából van jelentősége. A digitális nomád által végzett tevékenység jellegével kapcsolatban egyetlen megkötés van, hogy számítástechnikai eszközzel bárholnan végezhető munka legyen, mint például programozó, szoftverfejlesztő, webdesigner, youtuber, instagrammer, blogger, adatrögzítő, szerkesztő, tanácsadó, online marketinges, coach, könyvelő, tanár, mérnök, író, fordító, webshop tulajdonosok, stb.

3.2. A Magyarországra érkező digitális nomád tartózkodási joga. A digitális nomád bármely országból érkezik Magyarországra, azonban jogállásuk szempontjából különbséget kell tenni a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező és a harmadik országból érkező személyek között.¹⁶

A szabad mozgás és tartózkodás jogával az EGT állampolgárok¹⁷ rendelkeznek, s amennyiben Magyarországon keresőtevékenység folytatása céljából 90 napot meghaladóan kívánnak tartózkodni, ennek feltétele a regisztrációs igazolás megszerzésére. A regisztrációs igazolást legkésőbb a beutazástól számított 93. napon kötelező igényelni,¹⁸ s azt a célt szolgálja, hogy tájékoztassa az adott ország

¹⁵ 1516/2021. (VII. 29.) Korm. Határozat a digitális nomádok Magyarország területén történő tartózkodásával összefüggő szabályozás kialakításáról

¹⁶ Horváthné Szabó Beáta (2022): Digitális nomádok adózásáról általában. https://adozona.hu/szja_ekho_kulonado/digitalis_nomad_utazas_freelancer_harmadik_OPXJIX (letöltve: 2022. 06. 08.)

¹⁷ EGT államok: EU tagállamok, Svájc, Norvégia, Izland, Liechtenstein

¹⁸ A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló

hatóságát a huzamosabb otlétról. Többek között igazolni kell a keresőtevékenység folytatását, mégpedig munkaszerződéssel vagy egyéni vállalkozói igazolással, vagy ha társas vállalkozás tagja, vezető tisztségviselője, felügyelő bizottság tagja, akkor a társas vállalkozás létesítő okiratával. A regisztrációt kérőnek igazolnia kell, hogy a tartózkodás teljes időtartamára elegendő pénzügyi forrással rendelkezik, amelynek meglétét már meglévő vagyonával (pl. bankszámláján lévő pénz) vagy várható jövőbeli jövedelmével (pl. rendszeres ellátás) igazolhatja. Igazolnia kell továbbá, hogy a magyarországi tartózkodás teljes időtartamára jogosult az egészségbiztosítási szolgáltatások igénybe vételére (vagy nemzetközi megállapodás alapján vagy külön megállapodás kötésével) vagy azok fedezetéről maga gondoskodik. A regisztrációs igazolás határozatlan időtartamra szól.

A harmadik országból érkező, kifejezetten a digitális nomád személyek Magyarországi tartózkodását és munkavégzését teszi lehetővé az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság által kiadható Fehér Kártya, amely 2022. január 1. napjával hatályba lépett új tartózkodási engedély típus.¹⁹

Fehér Kártyát az a harmadik országbeli állampolgár kaphat, aki egy másik országban igazolt foglalkoztatásra irányuló jogviszonyban áll vagy Magyarországon kívüli országban igazolt nyereséggel rendelkező vállalkozásban tulajdoni részesedéssel rendelkezik, és munkáját vagy vállalkozása irányítását Magyarországról fejlett digitális technológiai megoldással végzi. További feltétel, hogy a harmadik országbeli személy megfelel a 180 napon belül 90 napot meghaladó tartózkodás általános feltételeinek, és nem folytat keresőtevékenységet Magyarországon, valamint magyarországi vállalkozásban tulajdoni részesedéssel nem rendelkezik. A digitális nomádként való tartózkodás és munkavégzés önálló tartózkodási célként jelenik meg,²⁰ s mivel Magyarországon harmadik országbeli állampolgár egy jogcímen tartózkodhat, ennek értelmében nem kaphat Fehér Kártyát az, aki tanulmányok folytatása célú tartózkodási engedéllyel rendelkezik vagy aki Magyarország területén kiküldetésben tartózkodik. További kizáró ok a belföldi foglalkoztató részére, illetve érdekében történő munkavégzés, illetve magyarországi vállalkozásban tulajdoni részesedés szerzése. Az EGT állampolgárok regisztrációs igazolásához hasonlóan a Fehér Kártyát igénylő harmadik országbeli állampolgárnak is magyarországi szálláshellyel kell rendelkeznie, igazolni szükséges, hogy a magyarországi megélhetését biztosító vagyoni forrással rendelkezik,²¹ valamint az egészségügyi ellátások teljes körére biztosítottnak minősül. Lényeges különbség az EGT államokból érkező digitális nomádokhoz képest, hogy a Fehér Kártya érvényességi ideje legfeljebb egy év és meghosszabbítására is csak egyszer van lehetőség, további egy évre. A rövid érvényességi időből látható, hogy a Fehér Kártya célja az időszakos magyarországi tartózkodás engedélyezése és ezt támasztja alá az

2007. évi I. törvény, valamint ennek végrehajtásáról szóló 25/2007. (V. 31.) IRM rendelet

¹⁹ A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (továbbiakban: Harm. Tv.) 20/G. §.

²⁰ Dobosi Kinga (2022): Új engedélytípus a harmadik országbeli digitális nomádok számára. <https://ado.hu/munkaugyek/uj-engedelytipus-a-harmadik-orszagbeli-digitalis-nomadok-szamara/> (letöltés ideje: 2022. 06. 20.)

²¹ A megélhetés igazoltnak tekinthető, ha a harmadik országbeli állampolgár a beutazást megelőző félévben legalább havi 2000 euró jogszerű jövedelemmel rendelkezik.

is, hogy az engedély birtokában Magyarországon töltött idő nem számít bele a letelepedési engedély kiállításához szükséges jogszerű tartózkodási időtartamba²², valamint a Fehér Kártyához nem kapcsolódik családgyejesítési jog, vagyis a Fehér Kártya birtokosának családtagjai nem szerezhetnek tartózkodási jogosultságot a kártya birtokosára tekintettel.²³ A rövid időtartam kifejezetten a digitális nomád életstílus azon lényegi vonásához igazodik, hogy a földrajzi helyhez nem kötött tartózkodás és munkavégzés helyszíne folyamatosan változik, amely miatt nem indokolt a hosszabb távú engedély biztosítása.

A digitális nomád élet- és munkaforma számos munkajogi és adójogi kérdést vet fel, hiszen a 2022. év elején hatályba lépett magyar szabályozás csak a beutazásra és Magyarországon való tartózkodásra jogosító Fehér Kártyát intézményesítette, ezen túlmenően speciális szabályok nem kerültek kialakításra. Ebből következik, hogy a külföldi állampolgárok által külföldi munkáltató vagy vállalkozás részére történő magyarországi munkavégzésére, az erre tekintettel kapott jövedelem adókötelezettségére az általános rendelkezéseket kell alkalmazni.

4. Záró gondolatok

A Covid19 világjárvány következtében a munka világában központi helyet kapott a távmunkavégzés, amelynek kipróbálására több millió ember kényszerült rá, Európában a munkavállalók mintegy 40 %-át érintette a telephelyen kívüli munkavégzés²⁴. A távmunkára való átállás nagy kihívást jelentett mind a munkáltatók, mind a munkavállalók oldaláról, amelyben jogi szempontból nagy segítséget jelentett az európai szociális partnerek 2002-es távmunkáról szóló keretmegállapodása. Ez az önkéntes megállapodás egy általános, európai szintű keretet jelent a tagállamok számára a távmunkára vonatkozó nemzeti szabályozás kialakítása tekintetében. Olyan fontos követelmények kerültek benne meghatározásra, mint az önkéntesség és visszafordíthatóság, a távmunka rendszerének írásba foglalása (berendezésekkel, felelősségi körökkel, költségekkel kapcsolatos kérdések meghatározása), egyenlő bánásmód érvényesülése (a távmunkában dolgozóknak ugyanazon egyéni és kollektív jogok biztosítása, mint más munkavállalóknak), a magánélet tiszteletben tartása, adatvédelem, a munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági előírások betartása.

Magyarországon a veszélyhelyzet alatt a távmunkavégzés szabályai módosulásra kerültek, amelyek a veszélyhelyzet megszűnését követően is hatályban maradtak. Az újonnan kialakított szabályozás kapcsán problémásnak találjuk, hogy a magyar rendelkezések több ponton is eltérnek a Keretmegállapodás által rögzített

²² Harm tv. 35. § (9) bekezdés

²³ Szabó Gergely(2021): Fehér kártyával csábítanak a digitális nomádokat Budapestre. <https://jogaszvilag.hu/napi/feher-kartyaval-csabitanak-a-digitalis-nomadokat-budapestre/> (letöltve: 2022-06-15)

²⁴ Eurofound (2020) Telework and ICT-based mobile work: Flexible working in the digital age, New forms of employment series, Publications Office of the European Union, Luxembourg, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19032en.pdf (letöltve: 2022-06-16)

követelményektől. Az új szabály értelmében a távmunka fogalmának kibővítése a nem számítástechnikai eszközzel végzett munka körével azzal a következménnyel jár, hogy nálunk a távmunka kategóriája nem (csak) az EU-ban használt magas szintű képzettséget és digitális kompetenciát igénylő munkavégzést fogja jelenteni.

A járvány során „tesztelt” távmunka és home office tapasztalatai azt mutatják, hogy az érintett munkáltatók és a munkavállalók többsége a hibrid munkavégzést tartotta leginkább kedvezőnek²⁵, amely korábban jogszabályi háttérrel nem rendelkezett. A hibrid munkavégzés távmunkaként való alkalmazási formája álláspontunk szerint megfelelő választási lehetőséget kínál a feleknek.

A fejlett digitális technológiát használó és állandó munkavégzési hely nélküli távmunka lehetősége ráirányította a figyelmet a távmunka új formájára, a digitális nomád élet- és munkastílusra. Magyarországon ez év elejétől jelent meg a rájuk vonatkozó első szabályozás, amely a magasan kvalifikált, harmadik országbeli távmunkások magyarországi beutazását és ideiglenes itt tartózkodását hivatott megkönnyíteni. A digitális nomádok megjelenése, munkavégzése és bevételszerző tevékenysége számos munkajogi és adójogi kérdést vet fel, amelyekre jelenleg speciális rendelkezések hiányában az általános szabályok az irányadóak. Valószínűsíthető, hogy a digitális nomádok jogállásának megítélése nem mindig lesz egyértelmű, a felmerülő gyakorlati problémák további szabályozás megalkotását fogják szükségessé tenni.

Irodalomjegyzék

- Dobosi Kinga (2022): Új engedélytípus a harmadik országbeli digitális nomádok számára. <https://ado.hu/munkaugyek/uj-engedelytipus-a-harmadik-orzagbeli-digitalis-nomadok-szamaral> (letöltve: 2022. 06. 20.)
- Eurostat (2021) Overcrowding rate by age, sex and poverty status – total population – EU-SILC survey Elérhető: Statistics | Eurostat (europa.eu) (Letöltve: 2022-06-12)
- Horváthné Szabó Beáta (2022): Digitális nomádok adózásáról általában. https://adozona.hu/szja_ekho_kulonado/digitalis_nomad_utazas_freelancer_harmadik_OPXJIX (letöltve: 2022. 06. 08.)
- Horváth István – Szladovnyik Krisztina (2022): Távolodva a teleworkingtól – a távmunka törvényi szabályai a veszélyhelyzet után <https://ado.hu/munkaugyek/tavolodva-a-teleworkingtol-a-tavmunka-torvenyi-szabalyai-a-veszelyhelyzet-utan/> (letöltve: 2022-06-24)
- Kazai Ónodi Annamária (2021): A távmunka alkalmazási arányát befolyásoló kulturális tényezők Európában. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.3.39> (letöltve: 2022-06-20)
- KPMG Hungary (2022): Hosszú távon velünk marad a távmunka. <https://blog.kpmg.hu/2022/05/hosszu-tavon-velunk-marad-a-tavmunka/> (letöltve: 2022-06-22)

²⁵ Kazai Ónodi Annamária: A távmunka alkalmazási arányát befolyásoló kulturális tényezők Európában. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.3.39> (letöltve: 2022-06-20)

-
- KSH (2018) Távmunka és a „home office”
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/tavmunka/index.html>
(letöltve: 2022-06-22)
 - KSH (2021) Felértékelődött a távmunka a Covid19 árnyékában
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/koronavirus-tavmunka/index.html>
(letöltve: 2022-06-12)
 - KSH (2022) 20.2.1.22. A 15–74 éves foglalkoztatottak távmunkavégzésének alakulása, háromhavi mozgóátlag*
https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0117.html (letöltve: 2022-06-22)
 - SOC/660 A távmunka kihívásai. Vélemény. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2021.) EESC-2020-05278-00-00-AC-TRA-HU
 - Szabó Gergely (2021): Fehér kártyával csábítanak a digitális nomádot Budapestre. <https://jogaszvilag.hu/napi/feher-kartyaval-csabitanak-a-digitalis-nomadokat-budapestre/> (letöltve: 2022-06-15)
-
-

Quo vadis, román nyugdíjrendszer

Vallasek Magdolna*

A román nyugdíjrendszer helyzete, fejlődésének aktuális tendenciái képezik vizsgálatom tárgyát az alábbi rövid tanulmányomban. Kiindulási pontként a PhD értekezésem megvédésekor rögzített gondolatokat vettem alapul, s erre az alapra vázoltam fel néhány olyan problémát, amely változatlanul fennáll azóta is, vagy amelyek éppenséggel az elmúlt időszakban jelentek meg a román nyugdíjrendszerben. Ugyanakkor a jövőbe mutató fejlődési irányokat is igyekeztem bemutatni, figyelembe véve azokat a legfrissebb jogszabályi változásokat, amelyek jelen pillanatban meghatározzák a román nyugdíjrendszert.

Kulcsszavak: nyugdíjrendszer, Románia, reform, nyugdíjkorhatár

Quo Vadis, Romanian Pension System

The state of the Romanian pension system and current trends in its development are the subject of my short paper below. As a starting point, I have taken the ideas recorded in my PhD thesis as a starting point, and on this basis I have outlined some of the problems that have persisted unchanged since then, or that have emerged recently in the Romanian pension system. At the same time, I have also tried to present the way forward, taking into account the most recent legislative changes that currently shape the Romanian pension system.

Keywords: pension system, Romania, reform, retirement age

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2037>

1. Bevezető gondolatok

Közel tíz év telt el azóta, hogy a román nyugdíjrendszerről írott PhD értekezésemmel, Prugberger Tamás professzor úr hallgatójaként, doktori fokozatot szereztem a Miskolci Egyetemen. Megvallom, kicsit megilletődve számoltam utána az eltelt éveknek, amelyekben volt szerencsém továbbra is együtt dolgozni és számtalan szakmai kérdést megbeszélni Prugberger Tamás professzor úrral, és fogadhattam őt vendégprofesszorként munkahelyemen, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézetében.

Doktori értekezésemet egykor azzal a gondolattal zártam, hogy a román nyugdíjrendszer fenntarthatósága érdekében gyors és határozott kormányzati beavatkozásra van szükség, amely megteremthetné elsősorban a kötelező magánnyugdíjrendszer biztonságosabb és átláthatóbb működésének szabályozását.

* Egyetemi adjunktus, SAPIENTIA EMTE - Jogtudományi Intézet.

Úgy tűnt azonban, hogy a román kormány a kötelező magánbiztosítási pillér szabályozásának korrigálása helyett egy negyedik pillér bevezetését készítette elő, a foglalkoztatói nyugdíjpillér szabályozásának tervezetével. Felhívtam a figyelmet mihamarabb meg kell hozni, és olyan megalapozott döntésekre van szükség, amelyek alapos előtanulmányok eredményeire támaszkodva, a romániai gazdasági, demográfiai folyamatokat figyelembe véve lehet jó döntésnek nevezni. Változó világunkban, zártam gondolataim, ez nem könnyű feladat, mert a döntés felelőssége nagy. Tudomásul kell venni, hogy egy globális gazdasági válság kellős közepén kell a nyugdíjrendszerre vonatkozó kiemelkedő fontosságú döntéseket meghozni, és cselekedni kell¹.

Tíz évvel korábban leírt soraimnál sajnos mi sem lehetne napjainkban sem aktuálisabb. Gazdasági válságból immár egy újabbnak vagyunk tanúi, a román nyugdíjrendszer fenntarthatósága továbbra is elérendő célkitűzésként jelenik meg.

Vannak azonban olyan folyamatok, amelyek a román nyugdíjrendszer fentiekben jelzett átalakításai irányába mutatnak. Ezek között szerepel az állami nyugdíjrendszer újraszabályozása, a foglalkoztatói nyugdíjpillér megjelenése, de a kötelező magánbiztosítási pillér megszilárdításának újabb lépései is. Ezeket szeretném rövid tanulmányomban összefoglalni, rámutatva néhány jelenlevő problémára, miközben a kérdés továbbra is ugyanaz: a rendszerben eszközölt módosítások képesek-e elhozni a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát. Quo vadis, román nyugdíjrendszer?

2. A román nyugdíjrendszer hatályos szabályozásának rövid vázlata

A rendszerváltást követően Romániában a nyugdíjreform rendkívül lassan indult el. A kötelező állami nyugdíjpillér reformjának első hullámát a 2000. évi 19. törvény hatályba lépése fémjelmezte, majd azt követően újabb korrekciós intézkedéseket hozott a 2010. évi 263. törvény, amely jelenleg is hatályos. Mindkét jogszabály a nyugdíjjogosultság feltételeinek szigorítását célozta, illetve egy olyan pontrendszer szerinti számítását vezette be a nyugdíjaknak, amelyet jelenleg is a román nyugdíjreform legsikeresebb lépéseként értékelhetünk.

2008-al kezdődően a kötelező állami nyugdíjpillért egy kötelező magánnyugdíj pillér, valamint egy fakultatív magánnyugdíj pillér egészítette ki, ezzel alkotva egy vegyes finanszírozású, három pilléres nyugdíjrendszert. Ezt a rendszert egészítik ki az egyes államilag elismert egyházak, valamint az ügyvédek párhuzamos társadalombiztosítási rendszerei. A nyugdíjreform második nagy hulláma 2011-ben, az egységes nyugdíjbiztosítási törvény hatályba lépésével befejeződni látszott.² 2015-el kezdődően azonban egyfajta visszarendeződési folyamatnak lehetünk tanúi, amikor a fenntarthatóság szempontjai szerint felépített nyugdíjrendszernek több

¹ Vallasek Magdolna: *A román nyugdíjrendszer fejlesztésének irányvonalai a jogharmonizáció tükrében*, Kolozsvár, Scientia Kiadó, 2015, 262. o.

² Lásd még: Giosan Victor – Ciuci Ciprian: *Alternative și compromisuri în sistemul românesc de pensii pentru următorii 20 de ani*, Centrul Român de Politici Europene – Centrul de Resurse pentru participare publică, CRPE Policy Brief 25, 2014, <https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2014/01/Aletrnative-si-compromisuri-in-sistemul-romanesc-de-pensii.pdf> (letöltve 2022.07.01.)

elemébe is új, alapvetően átgondolatlan és káros rendelkezéssel való beavatkozás történt, első sorban az egységes szabályozás megszüntetésével és az ún. *különnyugdíjak* visszavezetésével.³ Ennek a folyamatnak a hatása és további fejlődési iránya napjainkban is bizonytalan, miközben a társadalmi elégedetlenség szűnni nem akaró, a felvetett kérdések tematizálása minden választási kampány és politikai csatározás kedvelt gumicsontjává vált, amely sok esetben elvonja a figyelmet a nyugdíjrendszer fenntartásának sokkal égetőbb kérdéseiről.

3. Méltányosság vagy diszkrimináció? A nyugdíjazási korhatár kérdése Romániában

Romániában eltérő nyugdíjazási korhatárt ír elő a törvény nők és férfiak számára. Az 53. cikk értelmében öregségi nyugdíjra a nők 63, a férfiak 65 éves korukban válnak jogosulttá, miközben a szükséges teljes szolgálati idő mindkét nem számára egységesen 35 évben van meghatározva.

A standard nyugdíjkorhatár kérdése több alkalommal is alkotmányossági vizsgálat tárgyát képezte, azonban az Alkotmánybíróság minden alkalommal arra az álláspontra helyezkedett, hogy Romániában indokolt a nők és férfiak számára különböző korhatárra vonatkozó szabályozás, mivel figyelembe kell venni azt, hogy a jelenlegi társadalmi hozzáállás és körülmények következtében a nőkre lényegesen nagyobb teher hárul a háztartási munkák és gyermeknevelés területén. Ez volt az alapvető érve a jogalkotónak már a törvény megszületésének pillanatában is. Az Alkotmánybíróság álláspontjában azonban idővel változás állt be, ezt jelzi a 2018. évi 387. Döntés, amely bár továbbra is alkotmányosnak mondta ki a nyugdíjtörvény 53. cikkének korhatárra vonatkozó rendelkezését, egyszersmind alkotmányellenesnek nyilvánította a román Munkatörvény 56. cikk 1. bekezdésének c.) pontját, amely szerint a munkaszerződés megszűnésének jog szerinti esetét képezi a nyugdíjazáshoz szükséges korhatár elérése. Az Alkotmánybíróság beavatkozását követően olyan módon módosult az Munkatörvény normaszövege, hogy lehetőséget teremt a női munkavállalóknak arra, hogy a 63 évben meghatározott nyugdíjazási korhatár elérését megelőzően jelezzék a munkáltató felé azt a szándékukat, hogy tovább szeretnék folytatni a munkaviszonyukat, s így a jog szerinti megszűnésre a férfiak helyzetéhez hasonlóan, számukra is csak majd a 65. éves életkor elérésekor kerül sor.

A nyugdíjazási korhatár, mind annak egységesítésének, mind esetleges megemeléseinek a kérdése változatlanul napirenden van. A tavalyi év, 2021 első felében a Kormány kidolgozott és benyújtott a Parlamentnek egy törvénytervezetet, amely a nyugdíjkorhatár elérését követő munkavállalás kérdését szabályozza.⁴ A tervezet egyelőre parlamenti eljárásban van, a Szenátus elfogadta, a Képviselőházban való megvitatása következik, s bár minden jel arra mutat, hogy nem

³ Lásd 2015. évi 223. törvény a katonai nyugdíjakról, megjelent Románia Hivatalos Közlönyének 556/27.07.2015 számában.

⁴ http://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Transparenta_decizionala/20210311-proiect-de-lege-continuate-activitate.pdf (letöltve 2022.07.01.)

fog elfogadásra kerülni, maga az elképzelés és a körülötte kialakult vita jól jellemzi a román nyugdíjrendszerrel kapcsolatos bizonytalanságokat.

A törvénytervezet mind a magán-, mind a közsférában, illetve egyes szakmai kategóriákra vonatkozóan lehetővé tenné azt, hogy a munkavállalók 70 éves korukig folytassák a munkavégzést, egyszerű egyoldalú munkavállalói szándéknyilatkozattal, vagy amennyiben a munkáltató jóváhagyná az ilyen irányú, évente megújított kérésüket. A munkavállalás folytatásának a feltétele a közsférában ugyanakkor az, hogy nem halmozható a munkabér a nyugdíjjal, így, hangoztatja a törvénykezdeményezés, költséghatékonyabb, mint a mostani szabályozás, amely megengedi azt, hogy a nyugdíjasok újabb munkaszerződést kössenek, halmozva a két jövedelmet.⁵ A javasolt intézkedések szükségességét a törvénykezdeményező többek között azzal indokolta⁶, hogy a román Munkatörvény szabályozásában a munkaképességnek nincs felső életkori küszöbe, miközben nem korlátozza a nyugellátáshoz való jogot, hiszen a munkavállaló döntésétől függ az, hogy szeretne vagy sem a nyugdíjkorhatár elérését követően munkát vállalni. Mindkét érv tulajdonképpen helytálló. A továbbiakban azonban a törvénykezdeményező egy olyan Alkotmánybírói döntésre hivatkozik, amely véleményünk szerint kérdéseket vet fel. A román Alkotmánybírói Döntésében⁷ arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jogalkotónak lehetősége van a munkaviszony folytatásának lehetőségeit feljárnani a munkavállalóknak, amennyiben a bérjövedelem és a nyugdíj nem halmozódik⁸. A továbbiakban azt is kimondja az Alkotmánybírói Döntés, hogy egy ilyen intézkedésre akkor kerülhet sor, ha az minden állampolgár számára egyformán alkalmazandó⁹. Ilyen értelemben kérdéses lehet, hogy a törvény hatályba lépése esetében, egy alkotmánybírói vizsgálat elégséges jogos indokot talál-e az 5. cikkben felsorolt szakmai kategóriák kivételként való kezelésére, akik számára továbbra is megengedett maradna a kétféle jövedelem halmozása.

Erre a problémára a Gazdasági és Szociális Tanács is felhívja a figyelmet, de nem csupán erre az indokra hivatkozta véleményezte negatívan a törvénytervezetet. Sokkal problémásabbnak látja ugyanis azt a diszkriminatív rendelkezést, hogy míg a közsférában a nyugdíjkorhatár feletti munkavállalóknak választaniuk kell a munkabér és a nyugdíj között, a magánvállalkozások esetében ilyen jellegű kritérium nincs. Hasonlóképpen aggályos az a tervezett rendelkezés is, hogy a munkaviszony

⁵ Az indoklásban hivatkozott statisztikai adatok szerint százezernél több 65 év feletti személy rendelkezik munkaviszonnal, miközben ebből közel 90.000 egyszersmind nyugdíjas is, illetve közel 30.000, 70 év feletti személynek van munkaviszonya, akik elsősorban többsége ugyanakkor nyugdíjas.

⁶ <http://www.cdep.ro/proiecte/2021/400/20/1/em527.pdf> (letöltve 2022.07.01.)

⁷ <https://lege5.ro/Gratuit/gezdsobqgy/decizia-nr-1414-2009-referitoare-la-obiectia-de-neconstitutionalitate-a-legii-privind-reorganizarea-unor-autoritati-si-institutii-publice-rationalizarea-cheltuielilor-publice-sustinerea-mediului-de-af> (letöltve 2022.07.01.)

⁸ Moarcăș Costea, Cludia Ana: *Dreptul securității sociale*, București, Editura C.H. Beck, 2013, 77-81. o.

⁹ Lásd még: Dabu, Valerică–Rorza, Remus, Suspendarea plății pensiei pe durata exercitării dreptului la muncă – o măsură neconstituțională, *Revista Română de Dreptul Muncii* 1. (2010), 32-39. o.; Motică, Radu–Medeanu, Tiberiu, Neconstituționalitatea prevederilor legale referitoare la interdicția cumulării pensiei cu salariul și implicațiile în domeniul învățământului superior, *Revista Română de Dreptul Muncii* 8. (2010), 25-39. o.; Medeașan, Ioan, Cumulul pensiei cu veniturile salariale. *Tribuna Economică* 2. (2010), 26-29 o.

meghosszabbítására a közsférában dolgozók esetében elegendő a munkavállaló ilyen irányú igényét írásban jelezni a munkáltatójának, míg a magánvállalkozások esetében a munkáltató jóváhagyása is szükséges ahhoz, hogy folytatódhasson a munkaviszony.

A Képviselőház Jogi Bizottsága is közel harminc oldalas negatív véleményezést csatolt a törvénytervezethez¹⁰, amelyet jogtechnikailag hibásnak, megalapozatlannak, diszkriminatívnek és alkotmányellenesnek minősít, hangsúlyozva, hogy az sérti diszkrimináció tilalmát, munkához való jogot, magántulajdonhoz való jogot, valamint a nyugellátáshoz való jogot is.

Mint jeleztem, a fentiekben bemutatott törvénytervezet sorsa egyelőre nem dőlt el, bizonytalan, hogy bevezetésre kerülnek vagy sem a munkavállalók 70 éves korukig való munkavégzését lehetővé tevő rendelkezések.

A nyugdíjazási korhatár módosításának kérdése, korhatáremelés vagy a nők és férfiak számára előírt nyugdíjkorhatár egységesítésének gondolata nem jelenik meg a Románia által az Európai Bizottsághoz benyújtott és elfogadott nemzeti Helyreállítási és Alkalmazkodási Tervben¹¹ sem, amelyben az ország vezetése vállalta a nyugdíjrendszer fenntarthatósági szempontok szerinti átalakítását. Szó van viszont olyan ösztönzők beépítésére a rendszerbe, amely segítené a nyugdíjkorhatár elérése utáni munkavállalást. Ennek mikéntje azonban egyelőre nem ismert.

4. Foglalkoztatói nyugdíjpillér Romániában

Több mint két évvel ezelőtt lépett hatályba a foglalkoztatói nyugdíjrendszert szabályozó 2020. évi 1. törvény, ennek ellenére alkalmazására még alig látunk példákat a gyakorlatban. A román nyugdíjrendszer negyedik pilléréként megjelenő foglalkoztatói nyugdíjrendszer nem jelent abszolút újdonságot Romániában, mivel lassan két évtizede folyamatosan szó van a bevezetéséről¹². A 2004. évi 249. törvény korábban már szabályozta ezt a területet, azonban a jogszabályt még alkalmazásának megkezdése előtt hatályon kívül helyezte, éppen a nyugdíjrendszer harmadik pillérét bevezető fakultatív nyugdíjrendszerről szóló 2006. évi 204. törvény.

A foglalkoztatói nyugdíj intézményére erőteljes lojalizáló eszközként, lehetőségként tekint a törvény, a munkáltatóra, illetve a munkáltató és munkavállaló közötti tárgyalásokra bízva számtalan gyakorlati kérdés rendezését. Magára a nyugdíjséma alkalmazására tett javaslat is a munkáltatót illeti, aki kollektív tárgyalás során kollektív szerződésben, vagy akár a munkavállalóval kötött egyéni munkaszerződésben rendelkezik erről. A hozzájárulás mértéke is a felek akarata szerint kerül meghatározásra, a törvény egyetlen feltétele, hogy amennyiben a munkavállalót is terheli hozzájárulási kötelezettség, az őt illető összeg nem haladhatja meg a havi bruttó bérbevételeinek az egyharmadát. A munkáltató által

¹⁰ <http://www.cdep.ro/proiecte/2021/400/20/1/cl527.pdf> (letöltve 2022.07.01.)

¹¹ <https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/10/facada6fdd5c00de72eecd8ab49da550.pdf> (letöltve 2022.07.01.)

¹² Vallasek Magdolna: Romániai nyugdíjörkép, a magánbiztosítás helye és szerepe, *Biztosítás és Kockázat*, V. (2018) 1., 70-81. o.

fizetett hozzájárulás egyes munkavállalói csoportokra differenciáltan is megállapítható, a munkavállalók beosztása, szolgálati ideje, vagy más szempontok szerint.

A jelenlegi, erőteljes fluktuáció által jellemzett munkaerőpiac körülményei között a munkavállalók megtartását segítheti elő a foglalkoztatói nyugdíj bevezetése, mivel a 3. cikk tt) pontja értelmében a befizetések csak három év után válnak a munkavállaló tulajdonává, mindaddig, ha a munkaviszony felbomlik, a befizetések összege a munkáltatót illetik meg.

Megfelelő és egyértelmű alkalmazási normák hiányában a munkaerőpiaci szereplők egyelőre bizalmatlanok a foglalkoztatói nyugdíjpillér alkalmazásának előnyeivel kapcsolatban, gyakorlatban alig kerül alkalmazásra. A következő évek fogják majd megmutatni azt, hogy a negyedik pillér bevezetése a román nyugdíjrendszer fenntarthatóságának elősegítése szempontjából milyen eredményt tud elérni.

5. Új nyugdíjtörvény. Újabb nyugdíjtörvény. Legújabb nyugdíjtörvény.

A rendszerváltást követően Románia első új nyugdíjtörvénye a 2000. évi 19. törvény volt, amelyet a 2010. évi 263., jelenleg is hatályban levő, állami nyugdíjrendszerről szóló törvény követett. A jogszabály által körvonalazott egységes állami rendszert alapjaiban változtatta meg a 2015. évi 223. állami katonai nyugdíjakról szóló törvény hatályba lépése, és az új jogszabály hatálya alá tartozó szakmai kategóriák kiválása az egységes szabályozási keretből. Bár ehhez mérhető változást újabb jogszabályok nem hajtottak végre, a nyugdíjtörvénynek napjainkra már több tucat kisebb-nagyobb kiegészítése és korrigálása volt, egyre nehezkesebbé változtatva az alkalmazását és egyre jobban megrengetve az egykoron bevezetni kívánt nyugdíjak közötti egyensúlyt és méltányosságot.

Ilyen körülmények között egy új nyugdíjtörvény kidolgozása gyakorlatilag elkerülhetetlenné vált. 2019. július 9-én jelent meg Románia Hivatalos Közlönyében a 127. számú új nyugdíjtörvény, amely terv szerint 2023. szeptember 1-én lép hatályba. Egyre valószínűbb azonban, hogy a megjelenése óta már többször módosított jogszabály végül nem fog hatályba lépni, mivel az Európai Bizottsághoz benyújtott és elfogadott nemzeti Helyreállítási és Alkalmazkodási Tervben Románia egy új nyugdíjtörvény kidolgozására tett ígéretet, amely véleményünk szerint a 2019. évi 127. törvény módosításával nem lesz kivitelezhető. Ilyen módon jelenleg a teljes bizonytalanság uralja a nyugdíjrendszer jövőjével kapcsolatos kérdéseket, hiszen a jelenleg hatályos nyugdíjtörvényt 2023. szeptemberével kezdődően hatályon kívül helyezi a 2019. évi 127. törvény, amelynek sorsa azonban hasonlóképpen bizonytalan. Amit láthatunk a hatályba lépésére váró jogszabályból, hogy a jogalkotó továbbra is egy minél több személyt lefedő, kvázi-univerzális kötelező állami nyugdíjrendszert épített fel, amelyben a hozzájárulásokat teljes egészében a munkavállalóra terheli. A munkáltatónak csak abban az esetben kell hozzájárulni a nyugdíjbiztosításhoz, amennyiben a munkavállaló speciális vagy különleges munkakörülmények között dolgozik. Ezeknek a munkaköröknek a meghatározását is a jogszabályban találhatjuk meg, a jelenleg hatályosánál egyszerűbb felsorolás

formájában.

Visszavezetésre kerülne a három vagy annál több gyermeket szülő, és azokat 16 éves korukig nevelő, a 15 év minimális hozzájárulási idővel rendelkező nők számára, a karkedvezményes nyugdíjazás lehetősége, amelyet a jelenleg hatályos egységes nyugdíjtörvény megszüntetett. A kedvezmény valóban jelentős mértékű lenne, mivel három gyerek esetében a nyugdíjkorhatár előtt hat évvel, minden további gyermek esetében még egy plusz évvel korábban megengedi a nyugdíjazást. Ezzel párhuzamosan viszont megszűnne a részleges előrehozott nyugdíjazás lehetősége.

A 2019. évi 127. törvény talán legnagyobb újdonsága a hozzájárulási idő függvényében meghatározott minimális nyugdíj bevezetése. Ennek összegét a mindenkori bruttó minimálbér összegéhez kötné a jogalkotó úgy, hogy minimális és maximális százalékos küszöbértékeket határoz meg, a minimálbérrel összefüggésben. Így a minimális százalékos arány 45%, amely megfelel a minimális járulékfizetési időszaknak, plusz 1% minden egyes 15 éven túli járulékfizetési év után, de nem haladhatja meg a 75%-os maximális százalékos arányt. A minimális nyugdíj értelemszerűen azoknak jár, akiknek a nyugdíja nem éri el a minimális küszöbértéket, az országos bruttó minimálbér változása pedig automatikusan maga után vonja a minimális nyugdíj összegének a változását is.

Elképzelhető, hogy a minimális nyugdíjak összegének fenti szabály szerinti megállapítása egy, a Helyreállítási és Alkalmazkodási Terv alapján meghozott új nyugdíjtörvény alapján is érvényben marad, azonban az új törvény tervezetének ismerete hiányában erre vonatkozóan még csak találgatni lehet.

6. Záró gondolatok

Quo vadis, román nyugdíjrendszer, tettük fel a kérdést rövid írásunk elején, de közelebbről megnézve a hatályos szabályozás változásait és a pillanatnyi folyamatokat, nem kapunk választ a kérdésünkre. A legfőbb kihívás az elmúlt tíz évben mit sem változott, továbbra is a fenntarthatóság elérése, a rendszer egyes pillérei közötti egyensúly megtalálása a cél. A nyugdíjrendszer folyamatos átszabása ugyanakkor a nyugdíjazás időpontja függvényében erőteljes eltéréseket eredményez az egyes, másképpen alapvetően azonos helyzetű személyek jogosultságai között, ami véleményünk szerint méltánytalan, és bár a kormányzati nyilatkozatok ígéretet tesznek a helyzet korrigálására, egyelőre nem látszanak annak eszközei.

A Helyreállítási és Alkalmazkodási Terv gyakorlatba ültetése mindenképpen a mostani nyugdíjrendszer változását fogja eredményezni, hiszen ebben a tekintetben Románia konkrét lépések megvalósítására vállalkozott. Bár a legújabb nyugdíjtörvény tervezete még nem ismert, a Helyreállítási Terv alapján körvonalazott rendszer egyrészt a kötelező magánnyugdíjrendszer megerősödését¹³, a befizetések arányának növelésével a jelenlegi 3,75%-ról 4,75%-ra, másrészt az állami nyugdíjpillér paramétereinek átszabását mutatja. Ezek között megtalálható lesz a

¹³ Ennek szükségességéről lásd még Carp, Ana: Scenarios Regarding the Evolution of the Private Pension System in Romania, *Romanian Statistical Review, Supplement*, (2018) 4., 196-205 o.

tényleges nyugdíjba vonulási életkor növelése, automatikus indexálási szabályok bevezetése, az előnydíjazási lehetőségek lényeges szigorítása, illetve a nyugdíjkorhatárnak a várható élettartammal való összehangolása.

S hogy mindezek az intézkedések mennyiben sikerül majd megteremtsék a román nyugdíjrendszer stabilitását és fenntarthatóságát, arról egy következő tíz év távlatából már le tudunk vonni következtetéseket.

Irodalomjegyzék

- Carp, Ana: Scenarios Regarding the Evolution of the Private Pension System in Romania, *Romanian Statistical Review, Supplement*, (2018) 4.
 - Consiliul Legislativ Camera Deputaților: *Aviz referitor la proiectul de Lege privind unele măsuri pentru continuarea activității de către persoanele care îndeplinesc condițiile de pensionare*, <http://www.cdep.ro/proiecte/2021/400/20/1/cl527.pdf>
 - Dabu, Valerică–Rorza, Remus, *Suspendarea plății pensiei pe durata exercitării dreptului la muncă – o măsură neconstituțională*, *Revista Română de Dreptul Muncii 1. (2010)*
 - Giosan, Victor – Ciuci, Ciprian: *Alternative și compromisuri în sistemul românesc de pensii pentru următorii 20 de ani*, Centrul Român de Politici Europene – Centrul de Resurse pentru participare publică, CRPE Policy Brief 25, 2014, <https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2014/01/Aletrnative-si-compromisuri-in-sistemul-romanesc-de-pensii.pdf>
 - Medeașan, Ioan, *Cumulul pensiei cu veniturile salariale*. *Tribuna Economică 2. (2010)*.
 - Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene: *Planul Național de Redresare și Reziliență al României*, <https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/10/facada6fdd5c00de72eecd8ab49da550.pdf>
 - Moarcăș Costea, Cludia Ana: *Dreptul securității sociale*, București, Editura C.H. Beck, 2013.
 - Motică, Radu–Medeanu, Tiberiu, *Neconstituționalitatea prevederilor legale referitoare la interdicția cumulării pensiei cu salariul și implicațiile în domeniul învățământului superior*, *Revista Română de Dreptul Muncii 8. (2010)*.
 - Parlamentul României: *Proiect de Lege privind unele măsuri pentru continuarea activității de către persoanele care îndeplinesc condițiile de pensionare* http://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Transparenta_decizionala/20210311-proiect-de-lege-continuare-activitate.pdf
 - Vallasek Magdolna: *A román nyugdíjrendszer fejlesztésének irányvonalai a jogharmonizáció tükrében*, Kolozsvár, Scientia Kiadó, 2015
 - Vallasek Magdolna: *Romániai nyugdíjörkép, a magánbiztosítás helye és szerepe*, *Biztosítás és Kockázat*, V. (2018) 1. <https://doi.org/10.18530/BK.2018.1.70>
-
-

Az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettség szabályairól*

Varga Zoltán**

Egy adott társadalombiztosítási pénzellátásra, természetbeni szolgáltatásra főszabályként a biztosítottak minősülő személyek jogosultak. Ezért elsődleges a biztosítási kötelezettség meghatározása, elbírálása. Ez teremt jogalapot a járulékfizetési kötelezettségre, amely majd megalapozza az ellátásra jogosultságot.¹ A társadalombiztosítás rendszerében a biztosítottak különböző ellátásokat – táppénzt, anyasági ellátást (például csecsemőgondozási díjat, gyermekgondozási díjat) öregségi nyugdíjat, egészségügyi szolgáltatást, azaz orvosi ellátást – kaphatnak. A jogosultsághoz azonban egyéb feltételeknek is meg kell felelni. Ha egy belföldi magánszemély nem biztosított és más jogcímen sem jogosult egészségügyi szolgáltatásra, akkor egészségügyi szolgáltatási járulékot² kell fizetnie. Ebben a cikkben az erre vonatkozó szabályokat elemzem.

Kulcsszavak: egészségügyi szolgáltatási járulékfizetés, járulékfizetés, fizetési kötelezettség, egészségbiztosítás

On the rules of the obligation to pay health service contributions

Generally, persons who are considered insured are entitled to a specific social insurance cash benefit or service in kind. Therefore, the definition and assessment of the insurance obligation is of primary importance. This creates a legal basis for the obligation to pay contributions, which will establish the right to benefits. In the social security system, the insured can receive various benefits - sick pay, maternity benefits (for example, infant care fee, childcare fee), old age pension, health services, i.e. medical care. However, other conditions must also be met for eligibility. If a domestic individual is not insured and is not entitled to health care services under any other legal title, he must pay a health care service contribution. In this article, I analyze the relevant rules.

Keywords: health service contribution, contribution, payment obligation, health insurance

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2038>

* Tisztelettel köszöntöm Prof. Dr. Prugberger Tamás DSc-t nyolcvanötödik születésnapja alkalmából.

** Egyetemi docens, tudományos és nemzetközi dékánhelyettes, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Államtudományi Intézet, Pénzügyi Jogi Intézeti Tanszék.

¹ Farkasné Gondos Krisztina - Dr. Futó Gábor: *Társadalombiztosítás 2021 Járulékok, Nyilvántartás, Adatszolgáltatás, Nyugdíj, Szocso, Pénzbeli ellátások, Családtámogatás* Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft. 2021. 14. o.

² 2019. évi CXXII. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről (A továbbiakban: Tbj.) 25.§ (3).

1. Bevezetés

A biztosított által fizetendő járulékok összevonását követően a társadalombiztosítási járulékból befolyó bevételek a Nyugdíjbiztosítási Alapot, az Egészségbiztosítási Alapot, valamint a Nemzeti Foglalkoztatási Alapot illetik meg. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV) a befizetett társadalombiztosítási járulékokból naponta 54 százalékot nyugdíjjárulék címén a Nyugdíjbiztosítási Alapnak, 37,9 százalékot egészségbiztosítási járulék címén az Egészségbiztosítási Alapnak, 8,1 százalékot munkaerő-piaci járulék címén a Nemzeti Foglalkoztatási Alapnak utal át. A nyugdíjjárulékként levont járulékból befolyó bevétel kizárólag a Nyugdíjbiztosítási Alapot, az egészségügyi szolgáltatási járulék pedig kizárólag az Egészségbiztosítási Alapot illeti meg.³

A biztosítási jogviszony fennállása alatt meghatározott esetekben szünetel a biztosítás. A biztosítás szünetelése⁴ esetén figyelni kell arra, hogy felmerülhet a magánszemélyek egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettsége. A biztosítás szünetelése esetén nem alkalmazhatók a kötelező egészségbiztosításról szóló 1997. évi LXXXIII. törvénynek azok a kedvező szabályai, amelyek a biztosítási jogviszony megszűnését követően meghatározott ideig még biztosítják az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságot.⁵

2. A természetes személy egészségügyi szolgáltatási járulékfizetése

Továbbra is az a Tb. tv. szerint belföldinek minősülő személy köteles egészségügyi szolgáltatási járulékot (a továbbiakban: eüszolg. járulék) fizetni, aki nem biztosított és egyéb jogcímen (pl. szociálisan rászorult, nyugdíjas) sem jogosult egészségügyi szolgáltatásra. A fizetési kötelezettség további feltétele, hogy a természetes személy megszakítás nélkül legalább egy éve a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló törvény szerint bejelentett lakóhellyel, illetve tartózkodási engedéllyel rendelkező hontalan személy esetén a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény szerint bejelentett szálláshellyel rendelkezzen Magyarország területén. Az egyéves időtartamba beleszámít az a legfeljebb kilencven napos időszak is, amely alatt a belföldi személy nem rendelkezett Magyarországon területén bejelentett lakóhellyel.

Az eüszolg. járulékfizetési kötelezettség az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság megszűnését követő naptól a biztosítási kötelezettséggel járó jogviszony első napjáig, vagy a Tb. tv. 22§ (1) bekezdés a)-u) pontjában meghatározott egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság bekövetkezésének (például:

³ Széll Zoltánné: *A társadalombiztosítás fedezeti rendszerét érintő 2020. évi változások* Adóvilág a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szaklapja XXIV. évfolyam 2020/01. szám Kompkonzult Kft. 2020. 10. o.

⁴ Szünetel a biztosítás a fizetés nélküli szabadság ideje alatt, kivéve, ha a fizetés nélküli szabadság idejére csecsemőgondozási díj, örökbefogadói díj, gyermekgondozási díj, gyermekgondozást segítő ellátás vagy gyermeknevelési támogatás kerül folyósításra, vagy a fizetési nélküli szabadságot tizenkét évesnél fiatalabb beteg gyermek ápolása címén veszik igénybe, azt önkéntes tartalékos katonai szolgálat teljesítése céljából veszik igénybe.

⁵ Széll Zoltánné: *Az új járulékszabályozás – 1. rész.* Adó, 2020. (34. évf.) 7. szám. 66. o.

nyugdíjfolyósítás) napjáig áll fenn. Új eleme a szabályozásnak, hogy a kötelezettség kezdő időpontjának megállapítását kiegészítő szabályok segítik. Ha az előzőek szerint az eüszolg. járulékfizetési kötelezettség kezdő időpontja nem állapítható meg, az nem lehet korábbi, mint az elévülési idő utolsó napja. Ha az eüszolg. járulékfizetési kötelezettség kezdő időpontjának meghatározása a Tb. tv. szerinti egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság hiánya miatt nem állapítható meg (így különösen az EGT-állampolgárok esetében), a belföldiség keletkezésének időpontja az irányadó. Eljárási szempontból lényeges, hogy az előzőek alapján megállapított eüszolg. járulékfizetési kötelezettség kezdő időpontja nem lehet korábbi, mint 2020. július 1-je.⁶

A belföldi magánszemélynek akkor kell egészségügyi szolgáltatási járulékot fizetnie, ha megszűnik a jogosultsága az egészségügyi szolgáltatásra, például megszűnik a munkaviszonya. Bizonyos esetekben a jogosultság megszűnése után is igénybe vehető még egészségügyi szolgáltatás. Ha a szolgáltatásra jogosító feltétel, például a korábbi munkaviszony a megszűnés előtt megszakítás nélkül legalább 45 napig fennállt, akkor további 45 napig; 45 napnál rövidebb ideig tartott, akkor az annak megfelelő időtartamig, illetve 45 napig tartott ugyan, de az azt követő jogosultsági feltétel – például két egymást követő munkaviszony – között 30 napnál kevesebb időtelt el, akkor szintén további 45 napig igénybe vehető az egészségügyi szolgáltatás.⁷ Az egészségügyi szolgáltatási járulékot az egészségügyi szolgáltatásra jogosultság megszűnését követő naptól kell fizetni a biztosítási kötelezettséggel járó jogviszony első napjáig, illetve addig a napig, amíg a magánszemély valamely jogosultsági feltétel bekövetkezésével újra jogosulttá válik. Ha a biztosítási kötelezettséget utólag állapítják meg, például egy megbízási jogviszonynál, akkor a biztosítási jogviszony fennállásának időtartama alatt előírt egészségügyi szolgáltatási járulékot a foglalkoztató által kiállított igazolás benyújtása mellett a NAV törli.⁸

A Tb.tv. hatálybalépésétől a természetes személy bejelentkezésen alapuló adóhatósági eljárás kivételessé válik, az eüszolg. járulékfizetési kötelezettséget főszabály szerint a biztosítottak nyilvántartásáért felelős szerv elektronikus úton érkező folyamatos jelzése alapján a NAV írja elő. Az adóhatóság a biztosítási jogviszony megszűnésének, illetve az egyéb jogcímen fennálló egészségügyi szolgáltatásra jogosultság megszűnésének bejelentésétől számított 8 napon belül tájékoztatást küld a járulékfizetési kötelezettségről. A tájékoztatás tartalmazza a kötelező egészségbiztosításról szóló törvény szerinti egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságra vonatkozó szabályokat is. Az eüszolg. járulékfizetési kötelezettség megszűnéséről hivatalból küld értesítést a NAV, ha a fizetési kötelezettség biztosítással járó olyan jogviszony létesítése miatt szűnik meg, amelyet az adóhatósághoz bejelentettek, vagy az egészségbiztosítási szerv értesítése szerint az érintett személy más jogcímen jogosultságot szerez egészségügyi szolgáltatásra. Ha a NAV hitelt érdemlően tudomást szerez arról, hogy az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetésre kötelezett személy külföldön tartózkodik, és nem minősül a Tb.tv. alapján belföldinek, vagy a kötelezett személy elhalálozott, akkor az eüszolg.

⁶ Széll: *A társadalombiztosítás fedezeti rendszerét érintő 2020. évi változások* 8-9. o.

⁷ A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény 29. § (9) bekezdése

⁸ Tbj. 43. § (3) bekezdés.

járulékfizetési kötelezettségének megszűnését nyilvántartásba veszi, és a kötelezett személy részére előírt havi járulékfizetési kötelezettségét a kötelezettség megszűnésének napjával, a kötelezett személy elhalálása esetén annak halála napjával törli.⁹

Ha az adóhatóság bármely okból (így különösen, ha a fizetési kötelezettséggel érintett személy nem minősült belföldinek ez megelőzően, a foglalkoztató nem jelentette be a biztosítási jogviszony végét) nem írta elő a fizetési kötelezettséget, akkor az eüszolg. járulékfizetésre kötelezett személy a fizetési kötelezettségét és annak megszűnését külön eljárás keretében jelenti be a NAV-nak. Ebben az esetben a magánszemély bejelentése alapján a kötelezettség előírása a bejelentést követő 8 napon belül határozattal történik.¹⁰

3. A járulék megfizetése és összegének meghatározása

2020. július 1-jétől átalakult az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetés rendszere. Ettől az időponttól a NAV automatikusan írja elő az egészségügyi szolgáltatási járulékot a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (továbbiakban: NEAK) adatszolgáltatása alapján és erről tájékoztatást küld a járulékfizetésre kötelezetteknek. A magánszemélynek tehát a járulékfizetést fő szabály szerint nem kell bejelentenie a NAV-hoz.

Ha a NAV a járulékfizetést bármely okból nem írja elő, például, ha a fizetésre kötelezett magánszemély külföldről tér haza, vagy ha korábbi foglalkoztatója nem jelentette be a biztosítási jogviszony végét, akkor a magánszemély a legegyszerűbben az

- Online Nyomtatványkitöltő Alkalmazás (ONYA) erre szolgáló menüpontjában online (<http://onya.nav.gov.hu/#!/login>) vagy
- a NAV honlapján az Általános Nyomtatványkitöltő Keretprogramban (ÁNYK) található T1011U jelű adatlapon jelentkezhet be az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetés hatálya alá.

Ebben az esetben is a NEAK adatszolgáltatása alapján történik meg a fizetési kötelezettség előírása. A T1011U jelű adatlapot személyesen, postán vagy az Ügyfélkapun keresztül lehet benyújtani a NAV-hoz.

Az egészségügyi szolgáltatási járulékot havonta, a tárgyhónapot követő hónap 12-éig kell megfizetni. A 2020. júliusra vonatkozó és az azt követően esedékes járulékot a NAV Egészségügyi szolgáltatási járulék beszedési számla elnevezésű, 10032000-06055826 számlaszámú, 408-as adónemkódú költségvetési számlára kell befizetni. A 2020. július 1. előtti időszakra visszamenőleg előírt járulékot a korábbi 124-es adónemkódú, NAV Egészségbiztosítási Alapot megillető bevételek magánszemélyt, őstermelőt, egyéni vállalkozót, kifizetőt terhelő kötelezettség beszedési számla elnevezésű, 10032000-06056229 számú költségvetési számlára kell befizetni.

⁹ Tbj. 71. § (5) bekezdés.

¹⁰ Széll: *A társadalombiztosítás fedezeti rendszerét érintő 2020. évi változások* 9. o.

Az egészségügyi szolgáltatási járulékot csekken, átutalással, az Elektronikus Fizetési és Elszámolási Rendszeren (EFER-en) keresztül az EFER-hez csatlakoztatott pénzforgalmi szolgáltató házibankfelületén átutalással, illetve POS-, VPOS- fizetéssel lehet rendezni. Átutaláskor a közlemény rovatban az adóazonosító jelet fel kell tüntetni.

Az egészségügyi szolgáltatási járulékot a magánszemély helyett – hozzájárulásával – más személy vagy szerv is megfizetheti, ehhez azonban a NAV jóváhagyása szükséges.¹¹ Az átvállalást szinten a 'T1011U jelű adatlapon kell bejelenteni. Ha a NAV – határozattal – utólag írja elő az egészségügyi szolgáltatási járulékot, akkor azt a határozat véglegesség válásától számított 15 napon belül kell befizetni. Ha a NAV – a NEAK adatszolgáltatása alapján – utólag írja elő az egészségügyi szolgáltatási járulékot, akkor azt az adatszolgáltatást követő 30 napon belül kell befizetni. A fizetési határidőről a NAV tájékoztató levélben értesíti a fizetésre kötelezettet.¹²

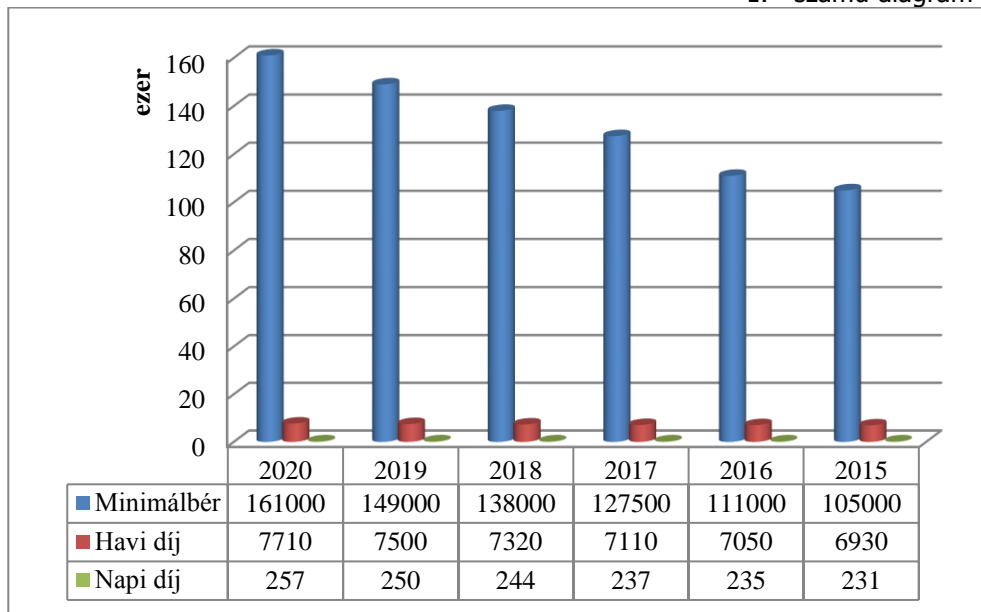
A Tbj. 25. § (3) bekezdése szerint 2020. évet követően az egészségügyi szolgáltatási járulék tárgyevi havi mértéke a tárgyévet megelőző évi egészségügyi szolgáltatási járulék havi mértékének a tárgyévet megelőző év július hónapjára vonatkozó, a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett fogyasztóiár-index előző év azonos időszakához viszonyított változásával valorizált összege, 100 forintra kerekítve. Az egészségügyi szolgáltatási járulék napi mértéke a havi mérték harmincad része, 10 forintra kerekítve. Az előbbiek szerint megállapított járulék mértékeket a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a honlapján a tárgyévet megelőző év október 31-ig közzéteszi. A Tbj. 25. § (3) bekezdése alapján a járulék összegét befolyásolta a 2020. július havi fogyasztói árindex mértéke, amely a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 3,8 százalék volt.¹³

A járulék összegének évenkénti alakulását két diagrammal szemléltetem. Az 1. számú diagramon láthatjuk, hogy 2015 évtől 2020 évig terjedő időszakra vonatkozóan a járulék összege az akkori szabályok szerint a minimálbérhez képest került meghatározásra. A havi járulék évenkénti emelkedése átlagosan 156,- Ft. volt, míg a napi díj évenkénti emelkedése átlagosan 5,2,- Ft. Az adott évben a havi járulék összege a minimálbér 0,05 %-a. Megállapítható, hogy a minimálbérhez képest a diagramban szereplő évek vonatkozásában a havi járulék összegének emelkedése nem jelentős.

¹¹ Tbj. 44. § (1)-(2) bekezdése

¹² https://nav.gov.hu/ugyfeliranytu/nezzen-utana/inf_fuz (2022.03.17.)

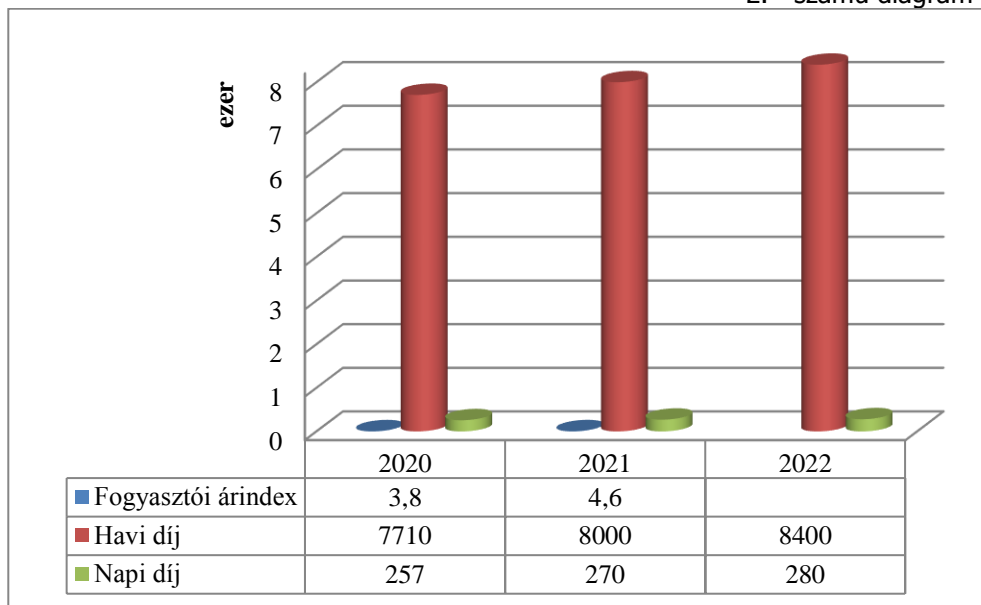
¹³ Farkasné Gondos Krisztina - Dr. Futó Gábor: *Társadalombiztosítás 2021 Járulékok, Nyilvántartás, Adatszolgáltatás, Nyugdíj, Szócho, Pénzbeli ellátások, Családtámogatás* Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft. 2021. 59. o.

1. számú diagram¹⁴

A 2. számú diagramban az új tb. törvény alapján megállapított havi járulék összegét követhetjük nyomon. Itt már nem a minimálbérhez viszonyítva, hiszen a tb. törvény változás következményeként az egészségügyi szolgáltatási járulék összegének évenkénti emelkedésének metodikája megváltozik, a járulék összegének meghatározása az inflációt követő automatizmuson alapul.¹⁵ Megállapítható, hogy az új szabály bevezetésének következményeként évente a járulék havi díjának összegét illetően jelentős emelések várhatóak mindaddig, amíg a fogyasztói árindex a manapság kialakult infláció miatt jelentősen emelkedik.

¹⁴ https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0069.html (2022.06.10.) és <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/egeszsegugyi-szolgaltatai-jarulek-emelkedes-nav-egeszsegbiztositas.738972.html> (2022.06.10.) alapján, saját szerkesztés

¹⁵ Széll Zoltánné: *Startol az új Tb. törvény* Adóvilág a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szaklapja XXIV. évfolyam 2020/07. szám Kompkonzult Kft. 2020. 7. o.

2. számú diagram¹⁶

4. Járulékhátralék

A magánszemély egészségügyi szolgáltatásra jogosultságát a Tb. tv. 46. § (1) bekezdése szerint az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetés alapozza meg.¹⁷

Amennyiben az egészségügyi szolgáltatási járulék megfizetésére kötelezett személy fizetési kötelezettségének nem tesz eleget és az ebből keletkező hátralék összege meghaladja az egészségügyi szolgáltatási járulék összegének hatszorosát, azaz 50.400, - Ft-ot, akkor a kötelezett TAJ száma egészségügyi szolgáltatás igénybevétele vonatkozásában érvénytelenítésre kerül, vagyis a kötelezett egészségügyi szolgáltatást térítésmentesen nem vehet igénybe. A TAJ szám érvényességének visszaállítása a tartozás megfizetését vagy a tartozásra vonatkozóan a NAV-nál előterjesztett fizetési kedvezmény engedélyezését követően történik, az erről szóló NAV értesítést követő naptól. A tartozás utólagos megfizetése nem eredményezi a TAJ szám visszamenőleges érvényességét.

Az állami adó- és vámhatóság az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettség nem teljesítéséből keletkező hátralékról szóló adatot átadja a biztosított nyilvántartás kezeléséért felelős szerv részére, amely ez alapján a TAJ

¹⁶ https://www.ksh.hu/fogyasztoi_arak (2022.06.10.) és <https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/egeszsegugyi-szolgaltaati-jarulek-emelkedes-nav-egeszsegbiztositas.738972.html> (2022.06.10.) alapján, saját szerkesztés

¹⁷ Széll: *Startol az új Tb. törvény* 9. o.

számot egészségügyi szolgáltatás céljára érvényteleníti. A tartozás rendezéséig nem lehet az ellátást térítésmentesen nyújtani, hanem fizetni kell érte. A sürgősségi ellátást az egészségügyi törvény szerint nem lehet megtagadni. Sürgős szükség egészségügyileg és jogilag az, amikor az orvosi beavatkozás hiánya a beteg halálát okozná, vagy maradandó egészségkárosodáshoz vezetne.

A biztosított személyeket a foglalkoztatójuk köteles bejelenteni a jogosultsági adatbázisba. Az egészségbiztosítóval szerződött egészségügyi szolgáltató (orvos, gyógyszerész, gyógyászati segédeszköz kiszolgáltató stb.) elektronikusan látja (ellenőrzi), hogy a beteg TAJ száma zölden villog, vagy pirosan. A Kincstár központi szerve az előírt személyi adatok és a TAJ szám megjelölésével bejelentést tesz az egészségbiztosítási szerv részére a gyermekgondozást segítő ellátásban, gyermeknevelési támogatásban, fogyatékosági támogatásban részesülő személyekről az ellátást megállapító határozat véglegessé válását és az ellátás megszűnését követő 10 napon belül. Az illetékes járási hivatal az előírt személyi adatok és a TAJ szám megjelölésével bejelentést tesz az egészségbiztosítási szervnek az aktív korúak ellátására való jogosultság keretében megállapított pénzbeli ellátásban, a gyermekek otthongondozási díjában, az ápolási díjban, és az időskorúak járadékában részesülő személyekről az ellátást megállapító határozat véglegessé válását és az ellátás megszűnését követő 1 napon belül. Az illetékes járási hivatal bejelentést tesz arról a személyről is, akinek a szociális rászorultságát a szociális törvény 54. §-a alapján megállapította. A bejelentést a szociális rászorultság megállapításáról szóló határozat véglegessé válását követő 10 napon belül kell az egészségbiztosítási szerv részére teljesíteni. A bejelentésnek tartalmaznia kell azt is, hogy a jogosultságot milyen időtartamra állapították meg.¹⁸

Veszélyeztetettek lehetnek egyrészt a szociálisan rászorultak, akik nem keresik meg az illetékes járási hivatalt abból a célból, hogy szociális rászorultságukat a szociális törvény 54. §-a alapján megállapítsák (esetleg mert nem is tudnak erről).

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 54. §-a szerint szociális rászorultság alapján az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságnak megállapítását az a személy kérheti, aki az egészségügyi szolgáltatásra nem jogosult (mert nem biztosított, valamint szolidaritási alapon sem jogosult az egészségügyi szolgáltatásra és nem részesül olyan rendszeres pénzellátásban, mely őt az egészségügyi szolgáltatásra jogosítaná) azonban jövedelmi helyzetére tekintettel nem képes az egészségügyi szolgáltatási járulék megfizetésére.

Az egészségügyi szolgáltatási járulék fizetésére kötelezett magánszemély kérelmére indult eljárásban a járási hivatal az egészségügyi szolgáltatás igénybevétele céljából annak a személynek állapíthatja meg szociális rászorultságát,

a) akinek családjában az egy főre jutó havi jövedelem az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 120 százalékát (jelenleg havi 34.200 forint),

b) aki egyedülálló és jövedelme az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 150 százalékát (jelenleg havi 42.750 forint) nem haladja meg

¹⁸ Dr. Futó Gábor: *Új társadalombiztosítási törvény 2020. július 1-től, Jelentősen átalakul a TB-rendszer (ÚJ TBJ)* Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft. 2020. 123-125. o.

és családjának vagyona nincs.¹⁹

A szociális rászorultságról a járási hivatal hatósági bizonyítványt állít ki. A szociálisan rászorult személyekről a járási hivatal nyilvántartást vezet és a külön jogszabály szerint bejelentési kötelezettséget teljesít az egészségbiztosítási szerv felé. Ez alapján nem csak az egészségbiztosítási feladatokat ellátó szerv, hanem az egészségügyi szolgáltató (házi orvos, kórház stb.) is látja a TAJ kártya alapján, hogy a betegnek az ellátás igénybevételére érvényes jogcíme van. A hatósági bizonyítvány a szociális rászorultságot a kérelem benyújtásának napjától igazolja.

De veszélyeztetettek lehetnek a törvény 22. § (1) bekezdés j-k) pontban meghatározott személyek is. A törvény szerint a j) pontban meghatározott személy az egészségügyi szolgáltatásának biztosítására bejelentést tesz az egészségbiztosítási szervnek, ezzel egyidejűleg az orvosszakértői szerv, a rehabilitációs szakértői szerv vagy a rehabilitációs hatóság szakvéleményével, szakhatósági állásfoglalásával, hatósági bizonyítványával, határozatával igazolja, hogy munkaképessége csökkenésének mértéke az 50 százalékot, illetve az egészségkárosodásának mértéke a 40 százalékot eléri. A k) pontban említett személy az egészségügyi szolgáltatásának biztosítására bejelentést tesz az egészségbiztosítási szervnek, ezzel egyidejűleg nyilatkozik arról, hogy a havi jövedelme nem éri el a minimálbér 30 százalékát.

Persze gondok azért mindig is voltak és vannak (ezeket nem a július 1-jei változás okozta). Mert vajon nem elég megterhelő-e egy családnak (az egészségügyi szolgáltatási járulékot a kötelezett helyett más is – például családtag- átvállalhatja) a havi 7.710 forint (2020 évben 7.710 forint; 2021 évben 8.000 forint; 2022 évben 8.400 forint) megfizetése, ha egy gyermek elvégezte a középiskolát, de egyetemre nem vették fel, biztosítással járó jogviszonyt sem sikerült létesítenie? Ráadásul a férjnek sincs munkája és álláskeresési ellátásra sem jogosult már, de a szociális rászorultság feltételei nem állnak fenn. Vagy meg lehet-e fizetni a havi 7.710 forintos összeget annak, aki az öregségi nyugdíjkorhatárt már betöltötte, de a havi jövedelme 50.000 forint (ami több mint a minimálbér 30 százaléka).²⁰

Ha a magánszemély méltányolható jövedelmi, vagyoni és szociális körülményei miatt nem tudja határidőre befizetni a járulékot, fizetési kedvezményt: részletfizetést, fizetési halasztást vagy mérséklést kérhet a NAV-tól. Ez akkor engedélyezhető, ha annak a törvényi feltételei fennállnak. Ha a NAV a fizetési kedvezmény engedélyezésére irányuló eljárásban a természetes személyről olyan adatot tár fel, ami megalapozhatja az egészségügyi szolgáltatások szociális rászorultság szerinti igénybevételét, akkor erről elektronikusan- az adatok átadásával – hivatalból értesíti a járási hivatalt.²¹

5. Az egyeztetési eljárás

Amennyiben a magánszemély vitatja fizetési kötelezettségének jogalapját, mert a NAV által megjelölt időszakban biztosított volt, vagy valamely jogcímen jogosult volt

¹⁹ Dr. Futó: i. m. 125-126. o.

²⁰ Dr. Futó: i. m. 127-128. o.

²¹ Az adózás rendjéről szóló törvény (Art.) 131. § (25) bekezdése.

egészségügyi szolgáltatásra, esetleg valamely uniós rendelet vagy nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozott, úgy egyeztetési eljárást kezdeményezhet. Amennyiben az adózó a kérdéses időszakban a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról és annak végrehajtásáról szóló uniós rendeletek, vagy nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozott, úgy az egyeztetési eljárást az egészségbiztosítási pénztári feladatkörében eljáró kormányhivatalnál kell kezdeményeznie. Ez az úgynevezett okirati bizonyítási eljárás.

Az eljárás során, amennyiben az ügyfél okirattal valószínűsíti az érintett időszakra vonatkozóan az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság fennállását, úgy a jogviszony fennállásának tisztázásáig a kormányhivatal az egészségügyi szolgáltatásra jogosultak nyilvántartásában egészségügyi szolgáltatásra jogosultként szerepelteti. Amennyiben a magánszemély a vitatott időszakban biztosított volt, úgy az egyeztetési eljárást a NAV folytatja le.

Az egyeztetési eljárás során hozott döntés véglegessé válásáig nem tekinthető hátraléknak az egészségügyi szolgáltatási járulékából felhalmozott tartozás, így az alapján a TAJ érvénytelenítésére sem kerülhet sor.

Amennyiben az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettség határozattal történő megállapítására utólag kerül sor, a fizetési kötelezettséget a határozat véglegessé válásától számított 15 napon belül kell teljesíteni.

Záró gondolatok

Az új szabályozás alkalmazása a gyakorlatban akadályokba ütközhet. Egyrészt amiatt, hogy az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettségre való bejelentkezés vagy abból való kijelentkezés, esetleges időszak módosítása vagy törlése jellemzően hivatalból induló eljárássá vált. Ez azért problémás, mert a NEAK adatszolgáltatása alapján kerül előírásra vagy törlésre a NAV-nál a kötelezettség, amennyiben azzal adózó nem ért egyet úgy egyeztetési eljárás kezdeményezhető, mely akár hónapokig is eltarthat. Miért is fordulhat elő az, hogy nem ért egyet adózó az előírással? A NAV már hosszú évek óta törekszik arra, hogy a munkáltatók a biztosítási jogviszonyokat a valóságnak megfelelően jelentsék a hivatal felé, azaz ne legyenek lezáratlan T1041 adatlapok a munkaviszony megszűnésekor, valamint visszaszorítsa a „fekete foglalkoztatást” is. Ezen kezdeményezés több, kevesebb sikerrel jár, ugyanis a lezáratlan munkaviszonyok előfordulhatnak csupán a társaság mulasztása miatt, vagy lezáratlan maradhat a társaság megszűnése esetén is. Ilyenkor a NEAK rendszere azt látja, hogy az adózónak biztosítási jogviszonya van, holott járulékfizetés valójában nem is történik. Ilyen esetben a NAV nem kap adatszolgáltatást az adózóra vonatkozóan és ezért tájékoztatni sem tudja az illetőt a fizetési kötelezettség részleteiről, ebben az esetben az adózó egyeztetési eljárás lefolytatását kezdeményezheti a hivataloknál. Ezzel a kezdeményezéssel az ügyintézés hosszú útja kezdődik meg.

A fent részletezettek alapján a legfontosabb feladat egy olyan nyilvántartó rendszer kiépítése lenne, amely naprakészen tartalmazza mind a NEAK által kezelt, mind az adóhivatal által kezelt biztosítási jogviszonyokat. A rendszer összegyűjtené

és elemezné a hivataloktól begyűjtött adatokat, így fény derülne a lezáratlan jogviszonyokra is. A mulasztások oka feltárható és időben leereagálható lenne (például '08-as járulékbemutatók hiánya esetén adott hónapokban egyértelművé tenné, hogy a munkáltatót fel kell szólítani azok pótlására, vagy a jogviszony lezárására, ha annak elmaradása miatt nincs adatközlés). Ugyanis jelenleg a legfőbb probléma abban áll, hogy az új tb. törvény alapján az egészségügyi szolgáltatási járulékfizetési kötelezettséggel kapcsolatos feladatok megoszlanak a NEAK és a NAV között, azaz már kizárólag a NEAK adatszolgáltatása alapján törhet meg a NAV részéről a kötelezettség előírása, az adózó tájékoztatása. Ez a nyilvántartó rendszer rugalmassá és hatékonyá tenné az ügyintézkést a jövőben.

Irodalomjegyzék

- Farkasné Gondos Krisztina-Szafkó Zoltánné-Széles Imre: Társadalombiztosítási ügyintézők kézikönyve 2016. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt. 2016.
 - dr. Teszéri-Rácz Ildikó: TB 2020 Kézikönyv az új társadalombiztosítási törvényhez Menedzser Praxis Szakkönyv és Gazdasági Tanácsadó Kft. 2020.
 - Farkasné Gondos Krisztina - Dr. Futó Gábor: Társadalombiztosítás 2021 Járulékok, Nyilvántartás, Adatszolgáltatás, Nyugdíj, Szociális, Pénzügyi ellátások, Családtámogatás Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft. 2021.
 - Széll Zoltánné: A társadalombiztosítás fedezeti rendszerét érintő 2020. évi változások Adóvilág a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szaklapja XXIV. évfolyam 2020/01. szám Kompkonzult Kft. 2020. 10. old. alapján
 - Széll Zoltánné: Az új járulékszabályozás – 1. rész. Adó, 2020. (34. évf.) 7. szám.
 - Széll Zoltánné: Startol az új Tb. törvény Adóvilág a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szaklapja XXIV. évfolyam 2020/07. szám Kompkonzult Kft. 2020.
 - Dr. Futó Gábor: Új társadalombiztosítási törvény 2020. július 1-től, Jelentősen átalakul a TB-rendszer (ÚJ TBJ) Vezinfó Kiadó és Tanácsadó Kft. 2020.
-
-

Global Supply Chains as an Example for the Difficulties of Transnational Regulation

Manfred Weiss*

This work was written on the occasion of Prof. Prugberger's 85th birthday. The choice of topic in this regard is linked to transnational labor law, namely the regulation of global supply chains. As a result of the increased international trade in goods and the ever-expanding global market, more and more multinational companies have emerged. In order to meet consumer needs, these companies often use practices that raise serious labor law issues. In this study, in addition to describe the problems, I want to present the possible solutions.

Keywords: transnational labour law, global supply chains, human rights, regulations

A globális ellátási láncolat mint példa a transznacionális szabályozás nehézségeire
Jelen munka Prof. Prugberger 85. születésnapja alkalmából készült. A témaválasztás erre tekintettel a transznacionális munkajoghoz kapcsolódik, nevezetesen a globális ellátási láncok szabályozásához. Az elmúlt időszak megnövekedett nemzetközi áruforgalma, az egyre bővülő globális piac következtében egyre több multinacionális vállalat jött létre. Annak érdekében, hogy a vállalkozások biztosítani tudják a fogyasztói igényeket, sok esetben alkalmaznak olyan gyakorlatot, amelyek komoly munkajogi problémákat vetnek fel. A tanulmányban a problémák ismertetése mellett a megoldási lehetőségeket kívánom bemutatni.

Kulcsszavak: transznacionális munkajog, globális ellátási láncok, emberi jogok, szabályozás

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2039>

1. Introduction

Throughout his impressive career Prof. Prugberger has been interested in comparative, transnational and European labour law. Therefore, it might be appropriate to honour him for his 85th birthday with a contribution on transnational labour law. The most burning problem in transnational labour law for quite a time has been the regulation of global supply chains. More and more Multi National Enterprises (MNE) take use of low standards in developing countries to get there supplies for their products. Most prominent in this respect are the textile sector, the sector of extraction of minerals and the agricultural area. But they are only the peak of a whole set of further branches. Global supply chains have become a pattern for the economy as a whole. As economically useful these arrangements are, they are problematic from a labour law perspective. Labour conditions often are not at all in

* Professor emeritus at the Goethe University in Frankfurt.

line with human dignity and violations of human rights are not seldom. Child labour still amounts to about 160 million, half of them are performing hazardous work. 25 million people are in forced labour, threatened by withholding wages, by violence against themselves or family members. But not only the extremes as child labour and forced labour are worrying. Other core labour rights and in particular the rules on health and safety requirements widely are violated in the context of global supply chains. This shows that regulation is of utmost importance. There are, of course, international labour standards, developed by the ILO and the United Nations (UN). But there are no rules establishing obligations for the MNE to prevent violations and to be responsible in case of violations. In particular there are no rules on liability and on easy access of the victims to remedies provided by the MNE. This transnational regulation is still not accomplished. In the following I will give a sketchy overview on the main attempts in this direction.

2. International Initiative

A first push for improving the situation came from the UN. The UN's Human Rights Council endorsed in 2011 the "Guiding Principles on Business and Human Rights" which were annexed in the famous Ruggie report. The Guiding Principles contain three chapters, or pillars: protect, respect and remedy. Each defines concrete, actionable steps for governments and companies to meet their respective duties and responsibilities to prevent human rights abuses in company operations and provide remedies if such abuses take place. The different member states were supposed to transform these principles in national action plans. This has been executed by now, but unfortunately not ending up in binding rules but merely in recommendations, putting merely soft pressure on the companies.

However, in the meantime on 24 April 2013, the Rana Plaza building in Bangladesh came crashing down, killing 1,134 people and leaving thousands more injured. People all across the world looked on in shock and horror as media reports poured in revealing the true extent of the human toll here were harrowing stories of survival, of people who had no choice but to amputate their own limbs in order to be freed from the rubble and survive. The collapse of Rana Plaza brought worldwide attention to death trap workplaces within the garment industry. It served as a sort of wake-up call and led not even a month after the event on 15 May 2013 to the Accord on Fire and Building Safety in Bangladesh, a legally binding agreement between global brands, trade unions and the ILO designed to build a safe and healthy Bangladeshi Ready Made Garment (RMG) Industry. The agreement consisted of an independent inspection program, public disclosure of all factories, inspection reports and corrective action plans, a commitment by the signatory brands for sufficient funds, democratically elected health and safety committees in all factories to identify and act on health and safety risks, workers' empowerment through an extensive training program and last not least complaint mechanisms. More than 200 companies have signed this accord which unfortunately expired in 2018. Only after long, difficult and rather shameful controversies – the Rana Plaza

shock is no longer present – a consensus has been reached to extend the agreement for another three years. However, in the meantime it became history...

Even if this Accord could have been a model of how regulation of global supply chains could look like, it should not be ignored that it only is focussing on health and only to one country. In the meantime further efforts have been made in reference to health and safety for all developing countries. In this context the Vision Zero Fund initiated in 2015 by the G7 countries, organised by the ILO and directed by our South African colleague Ockert Dupper. However, this is not sufficient. Health and safety is only one topic among many others. We also need minimum standards for wages, working time etc.

Therefore it was of utmost importance when in 2014 Ecuador and South Africa initiated in the UN Human Rights Council a resolution for a comprehensive binding instrument to be elaborated by an Open-Ended Intergovernmental Working Group (OEIG). This instrument would provide an international and uniform solution, no longer relying on national action plans, and – above all – it would have a legally binding effect. The resolution was accepted, but against the votes of the industrialized countries who are members of the Human Rights Council but who are profiting from the status quo. The working group has presented several drafts, last revised in 2019.

The latest draft not only covers transnational companies but also those who only operate domestically. This is necessary to make sure that intolerable working conditions (for example child work) are not merely shifted to local companies without a transnational link. And the draft covers all human rights in the working context including the right to fair remuneration as well as the right to appropriate limitation of working time and to paid vacations, to just give two important examples..The draft imposes on the Member States the duty to prevent violations of human rights by specific mechanisms and procedures. In case of trans-nationally operating companies these responsibilities rest with the mother companies. In particular the draft regulates the victims` access to courts or alternative independent and impartial bodies of conflict resolution and establishes requirements for fair procedure, including a change of the burden of proof in favour of the victims. There are special chapters on liability as well as on criminal sanctions not only for individuals but also for the companies as legal persons. The draft also contains rules on the applicable law and in particular on cooperation and mutual help between the States who are involved. Finally the draft establishes a committee of experts which - among many other functions - is supposed, based on reports by the States and other stakeholders, to make "general comments and normative recommendations on the understanding and implementation of the legally binding instrument". Thereby it is guaranteed that the binding instrument will be understood the same way in all the ratifying Member States and that it will not remain static but adapted to needs in actual practice.

It would be an important step forward, if the draft could be transformed into a convention. Whether and when this will happen and how many States then will ratify such a convention, remains to be an open question. The opposition still is strong.

The International Labour Organisation (ILO) also has tried to push for regulation. In 2016 the International Labour Office presented a report on "Decent work in Global Supply Chains" and brought the topic on the agenda of that year's International Labour Conference. However, the result was disappointing. The trade union camp's request for a respective convention was pushed back and the debate ended in joint conclusions at the lowest possible denominator according to which the ILO is supposed to develop an action plan on how to promote decent work on global supply chains, to advise and support stakeholders and to exchange information on best practices and to encourage companies to conduct "Human Rights Due Diligence". In short and to make the point: for the companies everything remains voluntary no binding instrument is in sight.

3. Initiatives by Individual States

In this landscape of hope and frustration, the efforts of individual States should not be ignored. Instead of waiting for an international binding regulation, they regulated the matter themselves. So for example after long and controversial discussions France on 27 March 2017 passed a law on the responsibility of mother companies of groups of companies whereby not only the activities of daughter companies but also those of suppliers worldwide are covered. The law not only defines the mother companies' obligations but also establishes a mechanism which in case of violation of such obligations allows each person to be affected to sue the mother company. However, if only one country passes such legislation, it is problematic. This might lead to a competitive disadvantage for mother companies situated in France. They might be inclined to move to another country (which is easy in the context of the EU). Therefore, this is not yet the solution we are waiting for. But this French law could be the model for the binding instrument to be developed internationally.

The last in the row of these laws has been German one of July 2021. The German law, which will be in force from 1st January 2023, is an important step forward but does not go far enough. It only applies to big companies with at least 3000 employees (from 2024 on 1000 employees) and subsidiaries of foreign companies with a subsidiary of this size in Germany. The most important innovations are the requirements of a whole set of preventive measures to be taken within the company and for the direct partners in the supply chain. Equally important is the establishment of an administrative agency with tough instruments for control and sanction in case of violation. Potential and actual victims have access to this agency. And it is also noteworthy that the bodies of workers' participation have a right of information and consultation in reference to all aspects of this law.

But much is missing. The Medium and Small Enterprises (MSE) are excluded. The indirect partners in the supply chain are not covered. And there are no specific rules of civil liability in case of damages resulting from non-observance of the requirements.

However, as good or bad these laws may be, if only individual countries pass such legislation, it is problematic. This might lead to a competitive disadvantage for parent companies situated in those countries. They might be inclined to move to

another country (which is easy in the context of the EU). Therefore, this is evidently not yet the solution of the problem. An international or at least regional instrument is indispensable. Therefore, the expectations of what the EU might do, are very high. You have to know that European Directives do not have to be ratified. They are legally binding and the Member States are obliged to transpose them into national law. If this is not done, the EU Commission can enforce it via the Court of Justice of the EU.

4. The Approach of the European Union (EU)

After long and controversial discussions and consultation with all stakeholders the Commission presented on 23 February 2022 a proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence. Before discussing this proposal it should be mentioned that the EU has established a reporting system based on the Non-Financial Reporting Directive (NFRD) of 2014 where large companies which are public-interest entities of at least 500 employees are required to annually report on how their performance affects environment, social matters and the treatment of employees as well as respect for human rights and what they do to fight corruption and to promote diversity in their boards.

This Directive now is to be replaced by the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) proposed by the Commission in April 2021. This Directive will bring three important changes: it will extend the coverage of companies and include all of at least 250 employees with a turnover of at least 40 million € and of at least 20 million € in assets; in the environment area it will require the companies to report their plans to ensure sustainable economy with a specific reference to the limiting of global warming to 1.5 degree Celsius in line with the Paris Agreement and finally to require independent monitoring providing reasonable assurance in order to prevent greenwashing and mere marketing reports.

Now back to the Corporate Sustainability Due Diligence Directive whose overall objective is to "ensure that companies active in the internal market contribute to sustainable development...through the identification, prevention and mitigation, bringing to an end minimization of potential or actual adverse human rights and environmental impacts connected with companies' own operations, subsidiaries and value chains".

The Directive is supposed to cover two groups of companies: first those with at least 500 employees and a worldwide turnover of more than 150 million € in the last financial year and secondly those with at least 250 employees and a worldwide turnover of more than 40 million € if at least 50 % of the turnover was generated in one of special risk sectors: textile, agriculture or extraction of minerals. Included are also companies which are formed under the legislation of a third country if they have either a turnover of 150 million € EU in the last year or at least 40 million in the EU, of which at least 50 % are generated in one of the problematic sectors.

The Directive refers to human rights in the broadest sense, including the right to fair wage, to safe and healthy working conditions as well as the right to reasonable limitation of working hours. It should be stressed that the annex listing up the human

rights to be respected also refers to a comprehensive catalogue of internationally recognized objectives and prohibitions included in environmental conventions.

Member States shall ensure that companies conduct human rights and environmental due diligence in order to prevent and mitigate potential adverse impacts. Companies are obliged to describe their approach, to establish a human rights and environmental code of conduct a to describe the process of implementation, including the measures to verify compliance. They have to develop a prevention action plan in consultation with affected stakeholders. In case there are adverse impacts they have to do everything to bring them to an end. Member States have to provide a compliance procedure for persons and specific organisations (trade unions and other workers representatives as well as civil society organisations) to submit complaints. And it has to be ensured that each company designates an authorized representative, established or domiciled in one of the Member States where it operates. One or more supervisory authorities to supervise compliance are to be established in each Member State. They may initiate an investigation, conduct inspections, identify failures and take remedial action. The possibility for legal and natural persons to submit substantiated concerns to any supervisory authority is to be guaranteed. A European Network of Supervisory Authorities is to be formed in order to coordinate their activities

Member States have to provide effective, proportionate and persuasive sanctions for violations. In addition to administrative supervision the Directive establishes a system of civil liability in case companies failure to comply with the obligations leads to damage. However, the company shall not be liable for damages caused by an adverse impact arising as a result of the activities of an indirect partner. and if there is a contractual cover by the direct business partners that they will comply with the covered company's due diligence policy and that they will cascade these contractual promises in turn to their own partners. This possibility to reduce civil liability by contractual clauses is - next to the exclusion of SME - one of the main weaknesses of the Directive.

The Corporate Sustainability Reporting Directive and the Corporate Sustainability Due Diligence Directive definitely will lead to synergy effects and form an important part of the new architecture of the EU composed by the pillar of social rights and the green deal.

In the legislative procedure the European Parliament (EP) and the Council (the body representing all the Member States) will be involved. The EP wants to go much further. Some Member States are rather reluctant. It cannot be predicted what kind of compromise will be found.

5. Conclusion

This very sketchy overview shows the difficulties to find an adequate solution for regulating global supply chains. There have been many attempts. Legislative approaches by individual countries evidently are only of limited value because they might lead to competitive distortions. Global or at least regional regulations are needed. However, globally it might be difficult to agree on a binding instrument. So

far everything still is more or less voluntary. This has to do with technical problems, but even more with resistance by those who are afraid that the risks for MNE might become too big and that economic advantages might be lost. The approach by the EU presently looks most promising. In so far the EU could become a forerunner for similar regulations also in other regions.

Even if my observations point to the difficulties of efficient binding regulation and to the still strong resistance, it should be stressed that there are signs which justify optimism. The consciousness by the general public of the problems created by global supply chains has grown as well as of the importance of respecting human rights in the workplace contexts. This leads to ever increasing public pressure to do something. Therefore, in spite of my scepticism I am optimistic in the very end and think that we have reached in this regulatory effort a point of no return which will lead in the not too far future to adequate binding instruments.

Ki nevel a végén? Fragmentumok a munka és családi élet egyensúlyát elősegítő új uniós jogi szabályozásból

Zaccaria Márton Leó*

A munka és a családi élet egyensúlyának megteremtése örök munkaerőpiaci probléma. E jelenségnek számos munkajogi vetülete van, hiszen egyfelől hagyományos foglalkoztatási kockázatokra kell reagálnia a jogalkotónak, másfelől olyan újszerű kihívások is felmerülnek, amelyek a munkavégzés módját, helyét, vagy a gyermekvállalással kapcsolatos távollétek problematikáját érintik. Jelen tanulmány az e témakörben releváns jogalkotási termékre, az (EU) 2019/1158 irányelvre, illetve annak jelentőségére, komplexitására és a tagállami jogokra kifejtett potenciális hatásának néhány alapkérdésére fókuszál.

Kulcsszavak: apasági szabadság, munkaerőpiac, munkajog, rugalmas munkafeltételek, szociálpolitika, szülői szabadság

Who raises in the end? Fragments from the new regulation strengthening work-life balance in EU law

Balancing work and family life is an eternal labour market problem. This phenomenon has a number of aspects in labour law, since on the one hand, the legislator has to respond to traditional employment risks, and on the other hand, such new challenges emerge that are related to the circumstances and place of work or the issue of absence due to childbearing. This paper focuses on the key legislative product in this theme, Directive (EU) 2019/1158 emphasising its importance, complexity and some basic questions of its potential impact on the Member States' relevant laws.

Keywords: flexible working arrangements, labour law, labour market, parental leave, paternity leave, social policy

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2040>

1. A téma elé

A munkaerőpiac, annak szerkezete, személyi aspektusai és általában a foglalkoztatás keretei és alapvető normái, folyamatosan változnak. Hol finomodnak, hol – az adott időszak jogi és gazdasági paramétereire figyelemmel –

* Habilitált egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék.

új területekkel vagy módozatokkal bővülnek, hol pedig gyökeresen átalakulnak.¹ Mindezen változók egy olyan koordinátarendszert alkotnak, amelyben központi és tulajdonképpen konstans szerepe van a munkát végző személyeknek, azaz a munkavállalóknak. Fontos ugyanis annak a kérdésnek a megválaszolása a munkaerőpiaci jelenségek kapcsán, miszerint mik azok az alapvető sarokkövek, értékek, jogos elvárások és tilalmak, amelyek figyelembe vétele elengedhetetlen a munkavégzés eredményességéhez, illetve a munkavégzésre irányuló egyes jogviszonyok legitimitásának megőrzéséhez.²

Ezek az alapértékek és jogi sarokkövek mindenek előtt a munkajogi szabályozásokban érhetőek tetten, különös figyelemmel a munkát végző személyek jogi státuszára³ és azokra az alapvető foglalkozási garanciákra, amelyek a munkáltatót bizonyos speciális, kodifikált normákon vagy szabad megállapodáson alapuló korlátok közé szorítják.⁴ Ezek a normák ugyanis sok esetben napjainkban már evidenciaként jelentkeznek akár a tudományos diskurzusban, akár a közbeszédben – kötelező legkisebb munkabér, munkaidő-szabályozás stb. –, ennek hátterében pedig természetesen a hosszas és szerteágazó jogfejlődési útvonalak detektálhatók.⁵ Jelen elemzés szempontjából egyfajta regionális lehatárolást is szükséges tenni, ugyanis a magyar munkajogra természetesen a „nemzetközi munkajogi normák”⁶ és az uniós jog számos meghatározó fontosságú jogforrása erőteljes hatást fejt ki, mi több, a fentebb említett témakörökben – munkaerőpiaci sajátosságok megjelenítése a munkavállalói garanciák körében – ez a hatás egyre erőteljesebb.⁷ Vagyis a magyar munkajogi szabályozás és az uniós jog tagállami jogokra kifejtett hatásának vizsgálata véleményem szerint nélkülözhetetlen akkor, amikor akár átfogóan, akár egy-egy speciális szabályozási vagy munkaerőpiaci terület kerül a tudományos érdeklődés középpontjába.

Az elemzés egyfajta dualitásra épül, abban ugyanis jelen van az Európai Parlament és a Tanács 2019. június 20-i (EU) 2019/1158 irányelve a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (EU). (HL L 188/79., 2019.7.12., 79. o.) (a továbbiakban: az (EU) 2019/1158 irányelv, új irányelv) uniós

¹ Jakab Nóra – Rab Henriett: A munkajogi szabályozás foglalkoztatási viszonyokra gyakorolt hatása a szociális jogok és a munkaerőpiac kapcsolatának függvényében, *Pro Futuro* 7 (2017) 1., 27-34. o.

² Kiss György: A munkajog szabályozásának dilemmái, *Miskolci Jogi Szemle*, 12 (2017) 12. különszám – Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor emeritus 80. születésnapjára, 270-273. o.

³ Gyulavári Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: kényszer vagy lehetőség?, *Magyar Munkajog E-folyóirat/Hungarian Labour Law E-Journal*, 1 (2014) 1., 2-4. o. és 6-7. o.

⁴ Kiss György: Foglalkoztatás gazdasági válság idején. A munkajogban rejlő lehetőségek a munkajogviszony tartalmának alakítására (jogdogmatikai alapok és jogpolitikai indokok), *Allam- és Jogtudomány*, 55 (2014) 1., 42-48. o.

⁵ Kiss György: *Munkajog*, Osiris, 2005, 45-66. o.

⁶ Az idézőjelet a munkajog nemzeti karakterének dominanciája és az a sajátos jelenség indokolja, amely szerint a munkajognak egységes, minden állam saját szabályozásában egyformán megjelenő sztereotípiái csak behatárolt keretek között és megszorításokkal létezhetnek. Ugyanakkor e közös minimumok nagyon fontosak, gondoljunk például az emberi jogok védelmére, a diszkrimináció és a rabszolgaság tilalmára. Fontos az is, hogy a nemzetközi munkajogi normák korpusza oly szerteágazó napjainkban, hogy arról szinte lehetetlen egyfajta egységes arculatúként értekezni.

⁷ Hungler Sára: Nemzeti érdekek és szociális integráció az Európai Unióban: az Európai Jogok Szociális Pillérének kísérlete az integrációra, *Allam- és Jogtudomány*, 59 (2018) 2., 39-42. o.

jogban betöltött szerepének vizsgálata, illetőleg annak potenciális hatása a tagállami jogokra, a magyar munkajogon keresztül szemlélve. Bár utóbbi nem kerül részletesen elemzésre, néhány rövid, esettanulmányyszerű példa kiemelésével igyekszem megvilágítani az új irányelvi normák jelentette új jogalkotási kihívásokat, és rámutatni ezen normák valódi tartalmára és munkavállalói jogvédelemben betöltött szerepére.

2. A vizsgálat szemléletmódjáról – a gyermeket nevelő munkavállalók munkajogi helyzetének stabilizálása mint cél

A következő néhány oldalon olyan kutatási eredmények olvashatók, amelyek az (EU) 2019/1158 irányelvhez annak alapvető sajátosságain, illetőleg az uniós jogrendben betöltött szerepén alapulnak. A feldolgozás kiindulópontja az, hogy a 21. századi társadalmi és gazdasági viszonyok között⁸ napjainkra elodázhatatlanná vált a fent érintett munkaerőpiaci folyamatok figyelembe vételével olyan munkajogi szabályok megalkotása,⁹ amelyek egyfelől *expressis verbis* védelmezik a munkavállaló magánéletét, munkavégzésen kívüli tevékenységeit, szükségleteit, kifejezetten a családi életre figyelemmel. Másfelől pedig az ilyen tartalmú és karakterű normaalkotás generálisan is rámutat azon fundamentális munkavállalói igényre, amely adott esetben akár a munkáltatói attitűddel szemben határozottan támaszkodik a munkajogban lényegében a 20. században megszokott, olyan garanciális minimumszintekre, amelyek ugyan teret engednek a felek szabad megállapodásának, de összességében igyekeznek a munkavállalók alapvető jogait megerősíteni.¹⁰ A következőkben tehát e szemléletmódot alkalmazva vizsgálom az (EU) 2019/1158 irányelvet, alapul véve annak célját, a jogalkotó által megjelölt jelentőségét és néhány potenciális hatását a belátható jövő munkajogi folyamataira az egyenlő bánásmód, ezen belül különösen a gyermekvállaláshoz és gyermekneveléshez kötődő potenciális munkajogi hátrányok mérséklése vonatkozásában.¹¹

Általánosságban megállapítható ugyanis, hogy a munkajogi szabályozásnak számos olyan alaptétele van napjainkban, amelyek kellően stabilak ahhoz, hogy azokra közmegegyezéssel jogintézményekként és kardinális jelentőségű garanciákként tekintsünk.¹² Ugyanakkor jelen tanulmány abból a

⁸ Lisa Waddington – Mark Bell: The right to request flexible working arrangements under the Work-life Balance Directive – A comparative perspective, *European Labour Law Journal*, 12 (2021) 4., 509. o. és 518-519. o.

⁹ *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU*. COM(2017) 253 final, Brussels, 26.4.2017., 1-2. o. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8633-2017-INIT/en/pdf> (2022.06.29.).

¹⁰ Michelle Weldon-Johns: EU work-family policies revisited: Finally challenging caring roles?, *European Labour Law Journal*, 12 (2021) 3., 307-310. o.

¹¹ (EU) 2019/1158 irányelv (6), (7), (10) és (38) preambulumbekzdés.

¹² Lásd a vizsgált tárgykör tekintetében: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Cselekvési terv a szociális jogok európai pillérének megvalósítására*. COM(2021) 102 final, Brüsszel, 2021.3.4., 5-6. o. és 12-13. o. <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b7c08d86-7cd5-11eb-9ac9->

problémafelvetésből indul ki, hogy az uniós szociálpolitikai jogalkotás egyik legújabb terméke, a már említett (EU) 2019/1158 irányelv éppen egy olyan szabályozási területen fejtheti ki hatását közvetlenül a közeli jövőben az uniós szociálpolitika és a magyar munkajog vonatkozásában is, amely talán még néhány évvel ezelőtt is újszerűnek hatott volna, viszont mára egyértelművé váltak a rekodifikáció mögötti okok.¹³ Azaz mindenképpen indokoltnak tartom az olyan típusú analízist, amely a munka és a magánélet közötti egyensúly megtalálásának jogi lehetőségeit veszi alapul, pontosabban annak az új irányelv támasztotta új vagy újszerű követelményeit, ugyanis az implementációs határidő közeledtével érdemes a koncepcionális elemzésre is fókuszálni az egyes, az új szabályozásban kulcsfontosságú komponenseket közelebről is, azaz a jelenleg hatályos 2012. évi törvény a munka törvénykönyvéről (a továbbiakban: Mt.) normarendszerének tükrében is górcső alá vevő analízis mellett.

3. A munka és családi élet kiegyensúlyozásának elvi alapjai az uniós jogban

„A nemek közötti egyenlőség, valamint a munka és a magánélet közötti egyensúly elvét az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság által 2017. november 17-én kihirdetett szociális jogok európai pillérének 2. és 9. pontja is megerősíti.”¹⁴ Bár az irányelv nem kizárólag a Szociális Jogok Európai Pilléréhez (a továbbiakban: Pillér) köthető rendszertanilag,¹⁵ az idézett fragmentumból világossá válik, hogy a Pillér két pontja is közvetlen összefüggést mutat a munka és magánélet egyensúlyának alapját is képező nemi egyenlőség kérdéskörével, amely általánosságban is meghatározó principiuma az uniós jognak. Figyelemre méltó ugyanakkor a preambulum (10) bekezdésének néhány gondolata is e vonatkozásban: „A munka és a magánélet közötti egyensúly azonban továbbra is jelentős kihívást jelent sok szülő és gondozási feladatokat ellátó munkavállaló számára, különösen a hosszabb munkaidő és a változó munkaidő-beosztás miatt, ami hátrányosan befolyásolja a nők foglalkoztatását. A nők munkaerőpiaci alulreprezentáltságának egyik fő oka az, hogy nehéz egyensúlyt teremteni a munkával és a családdal kapcsolatos kötelezettségek között. A gyermekvállalást követően a nők valószínűleg kisebb óraszámban végeznek keresőtevékenységet, és több időt töltenek fizetés nélküli gondozási feladataik teljesítésével.”¹⁶

Vagyis az alapelvi és alapjogi¹⁷ szintű kinyilatkoztatás mellett már a preambulum felhívja a figyelmet arra az ellentmondásos munkaerőpiaci jelenségre, amelynek középpontjában a nőket – kiterjesztően érve a gyermeket nevelő, gondozó

01aa75ed71a1.0014.02/DOC_1&format=PDF (2022.06.29.).

¹³ Weldon-Johns: i.m. 307-308. o. és 312-314.

¹⁴ (EU) 2019/1158 irányelv (9) preambulumbekkezdés.

¹⁵ Alapjogi szempontból pedig az Európai Unió Alapjogi Chartájának a magán- és a családi élet tiszteletben tartásáról szóló 7. cikke és a munka és család összehangolásáról szóló 33. cikke játszik kulcsszerepet.

¹⁶ (EU) 2019/1158 irányelv (10) preambulumbekkezdés.

¹⁷ Yota Kravaritou: Equality between men and women (Article 23), in: *European Labour Law and the EU Charter of Fundamental Rights* (szerk.: Brian Bercusson), Nomos, Baden-Baden, 2006. 222-223.

munkavállalókat – érő hátrányok állnak. Ezek a hátrányok tehát a már említett alapvető jogalkotói elhatározások és tényleges jogi normák ellenére fennállnak a jogalkotó szerint, és ezek orvoslása nem tűr halasztást az irányelv értelmében. Vagyis – összefüggésben a Pillér idézett pontjaival – az új szabályozás abból indul ki, hogy mindenképpen új, hatékony munkajogi megközelítésre van szükség ezen a területen is, figyelemmel a Pillér releváns szociálpolitikai összefüggéseire is.¹⁸ Ugyanis a munka és a magánélet egyensúlyának megteremtése a több évtizedes munkaerőpiaci tapasztalatok szerint olyan elvárás, amely egyik oldalról alapvető, emberi jogi gyökere¹⁹ – azaz erőteljes szabályozást kíván meg –, másik oldalról pedig nem bízható kizárólag a munkaerőpiac szereplőinek gazdasági autonómiájára, szerződési szabadságára ennek megjelenítése. Azaz állami, direkt szabályozási intervenció szükségeltetik a kitűzött jogpolitikai célok eléréséhez.²⁰

A Pillér tehát megfelelő elvi és jogpolitikai alapot nyújt a megújult szabályozásnak. Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 153. cikk (2) bekezdésének b) pontja, illetve ezzel összefüggésben a 153. cikke (1) bekezdésének i) pontja szerinti jogalkotási eljárás keretei között létrehozott irányelv pedig illeszkedik abba a szociálpolitikai szabályozási szisztémába, amely számos munkajogi, munkaerőpiacot közvetlenül vagy közvetve érintő normatételt alakított ki eddig is az uniós jogban. Fontos ugyanakkor, hogy – ahogyan erről az idézett preambulum is tanúskodik – a Pillér új lendületet adott e folyamatnak, így logikusnak tűnik, hogy a munka és magánélet egyensúlyának kialakítását célzó új munkajogi szabályok harmonizálása az elsők között kerültek megalkotásra.²¹ Ahogyan erre a preambulum is utal, a szabályozás nem előzmény nélküli,²² ugyanakkor ez a fajta jogalkotói megközelítés – amely tehát a mindkét szülőt vagy gondozót védő, munkajogi helyzetüket több szempontból is érdemben rugalmasító elgondolástól vezérelt – mindenképpen újszerű.

Egyfelől az a határozott jogalkotói fellépés, amely kifejezetten a munkavállalókat védő és a munkáltatókat korlátozó előírásokra építkezik, üzenetértékű a munkavállalói jogvédelem előmozdítása terén. Másfelől az egyenlő bánásmód

¹⁸ Hungler Sára: Chapter X – Local interests and social integration in Europe: integrating the Member States under the European Pillar of Social Rights?, in: *Between Compliance and Particularism: Member State Interests and European Union Law* (szerk.: Varju Márton), Springer, Cham, 2019, 255-256. o. és 280-281. o.

¹⁹ Pap András László: Egyenlő bánásmód követelménye, in: *Emberi Jogi Enciklopédia* (szerk.: Lamm Vanda), HVG-ORAC, Budapest, 2018, 95-98. o. és Szamel Katalin: Szociális jogok, in: Lamm (szerk.) i.m. 664-666. o.

²⁰ *Proposal for a Directive of the European Parliament and the of the Council on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU*. COM(2017) 253 final, Brussels, 26.4.2017., 1-2. o. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8633-2017-INIT/en/pdf> (2022.06.29.).

²¹ *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Cselekvési terv a szociális jogok európai pillérének megvalósítására*. COM(2021) 102 final, Brüsszel, 2021.3.4., 23. o. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b7c08d86-7cd5-11eb-9ac9-01aa75ed71a1.0014.02/DOC_1&format=PDF (2022.06.29.).

²² Lásd elsődlegesen a Tanács 2010. március 8-i 2010/18/EU irányelvét a BUSINESSEUROPE, az UEAPME, a CEEP és az ESZSZ által a szülői szabadságról kötött, felülvizsgált keretmegállapodás végrehajtásáról és a 96/34/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 68/13., 2010.03.18., 13. o.).

elvének bevett szabályozási metodikájától eltérően, azon mintegy túllépve a jogalkotó eleve egységesen kezeli a szülőket, azaz nagyban számít arra, hogy az apa munkajogi státusza is speciális védelemben részesülhet akkor, ha a családi terhekből ki szeretné venni részét. Mi több, erre az irányelv ösztönzi is az apákat,²³ azaz az egyenlő bánásmód elvét nem feltétlenül a megszokott, nemi alapon és a diszkrimináció tilalmából kiindulva kívánja biztosítani, hanem elsődlegesen a szülői, gondozói státuszt védi bizonyos, a korábbiakhoz képest új vagy megerősített munkajogi rendelkezésekkel.

4. Egy tagállami példa – az új irányelv viszonya a magyar munkajoghoz

4.1. Az irányadó jogpolitikai és jogalkotási megfontolások megjelenése a rekodifikált irányelvi szabályokban. Az irányelv természetesen illeszkedik azon szociálpolitikai – ebben az értelemben munkajogi – tárgyú uniós irányelvek sorába, amelyek implementációját az Mt. végzi el, és amelyek több vonatkozásban fontos szabályozások alapjait képezik hatályos munkajogunkban (egyenlő bánásmód, munkaidő stb.).²⁴ Bár az irányelv a szabályozás tárgyát illetően nem mondható teljes mértékben újnak – lásd a fentebb kifejtetteket –, azt a magyar jogalkotónak implementálnia kell. Ennek határideje 2022. augusztus 2. Ennek megfelelően több olyan rendelkezés is található az irányelvben, amelyek uniós jogi szinten is érdemi újdonságot hordoznak magukban, azaz alapvető elvárás Magyarországgal szemben is az ennek megfelelő jogszabálymódosítások megalkotása.

Természetesen ez nem igaz az irányelv egészére nézve, ugyanis ha például az irányelv által hangsúlyosan megjelenített egyenlő foglalkoztatás komplex kritériumrendszerét vesszük alapul, akkor meg kell állapítani, hogy az erre vonatkozó szabályanyag kisebb részben az Mt-ben, részletekbe menően pedig az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényben (a továbbiakban: Ebktv.) lelhető fel. Ennek megfelelően inkább a speciális, kifejezetten a munka és a magánélet összhangjának megteremtését célzó rendelkezések játszhatnak kiemelt szerepet a továbbiakban.²⁵

Általánosságban megállapítható, hogy az irányelv több helyen is épít a munkáltató és a munkavállaló szabad megállapodására, azaz a munkavállaló számára kedvezőbb szabályok konszenzusos rendezésére.²⁶ Alapvető tézis ugyanis, hogy a felek gazdasági autonómiájába tartozó kérdésekről általában ajánlott megállapodni,²⁷ mintsem imperatív normákkal rendezni e jogviszonyokat, már amennyiben ez nem kizárt fogalmilag (lásd a jogi karakterüknél és a szabályozás tárgyánál fogva kógens törvényi preskripciókat). E vonatkozásban az Mt. szabályozási és értelmezési ideái kulcsszerepet játszhatnak a jövőben, az Mt. ugyanis

²³ Weldon-Johns: i.m. 305-310. o.

²⁴ Mt. 299. § e) bekezdés.

²⁵ Lásd például a 7. cikkben szabályozott, vis maior esetén történő munkából való távolmaradás jogi garanciáit.

²⁶ Például 9. cikk (3) bekezdés (rugalmas munkafeltételekben való megállapodás).

²⁷ Kiss: *Foglalkoztatás gazdasági válság idején* 45-46. o. és 73-74. o.

maga is nagymértékben épít a törvényi diszpozitivitásra és a munkaviszony alanyait megillető kiterjedt szerződési szabadság eszméjére,²⁸ azaz számos, az irányelvben is felmerülő szabályozási területen eleve nem kizárt az Mt. hatálya alatt a törvénytől eltérően, munkaszerződésben rendezni a felek jogviszonyának kulcsfontosságú aspektusait.²⁹ A rugalmas munkafeltételek kialakításának lehetősége tipikusan erre a területre tartozik.³⁰

4.2. Implementációs kihívások a megváltozott uniós jogi környezetben. Az irányelvben foglalt jogok és kötelezettségek konkrétak, habár az irányelvi szabályozás sajátosságainak megfelelően bizonyos mértékig szabályozási mozgásteret is biztosítanak a tagállami jogalkotóknak, illetve a munkáltatóknak. A szabályozás lényege ennek megfelelően az, hogy olyan minimumelvárásokat fogalmazzon meg a nemzeti jogalkotók számára, amelyek „célja a férfiak és nők munkaerőpiaci esélyegyenlőségének és egyenlő munkahelyi bánásmódjának biztosítása a munkavállaló szülők vagy gondozók munkája és családi élete összehangolásának megkönnyítése révén.”³¹ Ezen túlmenően természetesen nem kizárt az, hogy a nemzeti szabályozások a munkavállalókra nézve még az irányelvben foglaltaknál is kedvezőbb szabályokat állapítsanak meg – például a szülői szabadság mértéke vagy kiadásának rendje tekintetében –, hiszen a 16. cikk explicite rögzíti azt, hogy az irányelv céljainak elérése érdekében ez megengedett. Fontos ugyanakkor, hogy az irányelvben foglaltak végrehajtása semmilyen formában nem adhat okot az irányadó jogvédelmi szint csökkentésére³² (16. cikk), ami tehát garantálja a koherenciát az e területen eddig elért jogalkotási eredmények és a megújuló elvek és normatételek között.

Megállapítható tehát, hogy az irányelv a munkaerőpiaci esélyegyenlőséget kívánja erősíteni mindkét nem vonatkozásában az által, hogy a munka és a családi élet összehangolását könnyebbé teszi az irányelv hatálya – 2. cikk – alatt.³³ Fontos látni, hogy a munka és magánélet egyensúlyának megteremtése voltaképpen egy eszköz a jogalkotó kezében, hiszen ennek segítségével biztosítható ténylegesen a családok, gyermekek nevelő vagy gondozó munkavállalók munkaerőpiaci esélyegyenlősége.³⁴ Ebből is látszik, hogy a szabályozás jogpolitikai eszközrendszere kétirányú, ugyanis bár valóban egyfajta eszközként értékelhető a munka és a magánélet egyensúlya, ugyanakkor maga a férfiak és nők közötti munkaerőpiaci egyenlőség nem kizárólag a diszkrimináció tilalmának hagyományos koordináta-rendszerében értelmezendő. Véleményem szerint az irányelv egyfajta kiterjesztő értelmezéssel kívánja megerősíteni azon elveket, amelyek elsődlegesen a nemi alapú

²⁸ Kiss György: *A foglalkoztatás rugalmassága és a munkavállalói jogállás védelme (Egy lehetséges megközelítés a munkaviszony tartalmának vizsgálatához)*, Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 35-39. o.

²⁹ Kozma Anna – Lőrincz György – Pál Lajos: *A Munka Törvénykönyvének magyarázata*, HVG-ORAC, Budapest, 2020, 155-157. o.

³⁰ Waddington – Bell: i.m. 509-510. o.

³¹ (EU) 2019/1158 irányelv 1. cikk

³² (EU) 2019/1158 irányelv 16. cikk (2) bekezdés.

³³ Az irányelv 2. cikke szerint annak hatálya gyakorlatilag minden munkát végző személyre kiterjed a nemzeti jogok „munkavállaló”- és „munkaszerződés” fogalma biztosította keretek között.

³⁴ Hungler Sára – Kende Ágnes: Nők a család- és foglalkoztatáspolitikai keresztútján, *Pro Futuro*, 9 (2019) 2., 109-110. o.

diszkriminációt hivatottak leküzdeni, másodlagosan pedig a családi állapoton alapuló hátrányos megkülönböztetés felszámolására is törekszik. Érdekes összefüggés fedezhető fel tehát a szabályozási metodika és a már többször említett jogalkotói célkitűzések között, ugyanis alapvetően mindazon elvek és jogok, amelyeket ez az irányelv erősít meg, általánosságban az egyenlő bánásmód munkajogi vonatkozásaiba egyébként is beletartoznak. Ha például a szülői szabadságot az irányelvvel ellentétesen adja ki a munkáltató, akkor az eredendően hátrányos megkülönböztetésnek minősülhet az uniós és a nemzeti munkajogi szabályok alapján is.

Más nézőpontból persze éppen ez a gyermeknevelés-specifikus szabályozás jelenti a nóvumot az irányelvben, hiszen egyik oldalról nemsemleges, másik oldalról pedig általánosságban, a családi állapotból kiindulva garantál bizonyos jogosultságokat a munkavállalók részére az új szabályozás.³⁵ Mindehhez pedig konkrét munkajogi eszközöket hív fel, méghozzá olyanokat, amelyek gyakorlatilag az irányelv megalkotása előtt is léteztek, de vagy nem a korábban ismert formában, vagy pedig más összefüggésben kerülnek most újra szabályozásra.³⁶ Ráadásul ezeknek a normáknak jelentős motivációs ereje lehet a jogalkotó szándéka szerint,³⁷ azaz a konkrét munkajogi szabályok hatékony érvényesítésén túl is jelentősek a jogalkotói elvárások a jelzett normák társadalmi hasznossága vonatkozásában.

Az irányelv 1. cikke mindezt a következő két szabályozási területen konkretizálja:

„E cél érdekében ez az irányelv egyéni jogokat határoz meg az alábbiakhoz kapcsolódóan:

- a) apasági szabadság, szülői szabadság és gondozói szabadság;
- b) rugalmas munkafeltételek a munkavállaló szülők vagy gondozók számára.”

Jól látható tehát, hogy a munkaviszony és a munkaszerződés szempontjából két lényeges, annak tartalmi magját érintő területet jelöl ki az irányelv a preambulumban meghatározott cél elérése érdekében.

Mindkét vezérelvhez kötődik a távollét utáni visszatérés problematikája,³⁸ amely eklatáns példája a modernizált szellemű szabályozásnak. Összességében ugyanis indokoltnak tűnik e szabályok hatókörének kiterjesztése és általánosabb megfogalmazása az implementációs elvárásoknak megfelelően. Mindemellett a szerzett jogok védelme érdekében célszerű lenne esetleg kifejezetten a szülői, szülési, apasági szabadság és vis maior miatti távollét esetére explicite kimondani a jogkorlátozás tilalmát³⁹ és a visszatérés jogát,⁴⁰ hiszen ez a követelmény a korábban említett esetekben alapvető munkavállalói érdek az irányelv szerint. Mindez persze

³⁵ Lásd tipikusan az irányelv 4. cikke szerinti apasági, 5. cikke szerinti szülői és 6. cikke szerinti gondozói szabadságot.

³⁶ A fentebb már említett 4-6. cikkek mellett figyelmet érdemel e téren a rugalmas munkafeltételeket rendező 9. cikk, és a 14. cikk szerinti kedvezőtlen bánásmóddal és hátrányos jogkövetkezményekkel szembeni védelem.

³⁷ (EU) 2019/1158 irányelv (20) és (25) preambulumbekzdés.

³⁸ *Proposal for a Directive of the European Parliament and the of the Council on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU*. COM(2017) 253 final, Brussels, 26.4.2017., 13-14. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8633-2017-INIT/en/pdf> (2022.06.29.).

³⁹ (EU) 2019/1158 irányelv 8., 10. és 11. cikk.

⁴⁰ (EU) 2019/1158 irányelv 9. cikk (3) bekezdés.

adott esetben csupán kiegészítené a munkaszerződés módosításának legitim lehetőségét, hiszen a megváltozott személyi vagy munkavégzési körülményekhez – például több hónapos, vagy években mérhető távollét után – a felek a legkönnyebben konszenzussal tudnak alkalmazkodni, ugyanakkor a munkafeltételek és az említett, távollét előtt megszerzett jogok tekintetében csak a munkavállaló előnyére engedhető eltérés.⁴¹

További központi kérdésként kiemelendő az új irányelv 11. cikke. Ez a rendelkezés ugyanis általánosságban tilalmazza az olyan egyenlőtlen – kedvezőtlenebb – bánásmódot, amely a 9. cikkben foglalt munkavállalói jogok⁴² érvényesítése vagy gyakorlása. Ugyanez vonatkozik az új irányelv biztosította szabadságok igénybe vételére. A magyar jogban az egyenlő bánásmód generális szabályozása megfelelő jogvédelmet biztosíthat erre az esetre nézve is. Ezt támasztja alá az is, hogy az Mt. 12. § (1) bekezdése gyakorlatilag minden munkáltatói cselekmény, intézkedés, jog és kötelezettség tekintetében előírja az egyenlő bánásmód alkalmazását, így az új irányelv szerinti esetekben is maradéktalanul alkalmazni kell ezen elvet. Az Ebktv. rendelkezéseivel együtt olvasva eme garanciális előírást egy kérdés merülhet fel, méghozzá az egyenlőség megsértése esetén a védett tulajdonság meglétének dilemmája.⁴³ Ez utóbbi nélkül ugyanis értelmetlen az Mt. 12. §-ának megsértésére hivatkozni.⁴⁴ A nem, a családi állapot, az egészségi állapot minden további nélkül védett tulajdonság lehet e vonatkozásban, de fel kell vetni a magyar joggyakorlatban nem igazán jelen lévő átsugárzó diszkrimináció⁴⁵ koránt sem hipotetikus⁴⁶ esetkörét is. Vagyis önmagában a távollét alapján nem biztos, hogy megállna egy ilyen diszkriminációs panasz, de az egyéb helyzet mint védett tulajdonság egyik oldalról még ezen a helyzeten is segíthet, másik oldalról pedig új védett tulajdonság alkotása nem tűnik indokoltnak, hiszen az antidiszkriminációs szabályozás citált generális rétege – kiegészítve az Mt-vel – kellően erőteljes védelmet nyújthat e tekintetben is.

5. Következtetések

A korábban általánosságban, de az új irányelv 11. cikke kapcsán különös hangsúllyal említett kedvezőtlenebb bánásmód-tilalom mint az e területen meghatározó jogelvelv háttérében elsődlegesen az irányelv célkitűzése áll: „A munka és a magánélet közötti egyensúlyra vonatkozó szakpolitikák kialakításában jelentkező, a

⁴¹ Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez: kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2017, 196-197. o.

⁴² Waddington – Bell: i.m. 510-513. o. és 526-527. o.

⁴³ *Az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével kapcsolatos munkaiügyi bírósági gyakorlat - Összefoglaló vélemény*, Kúria, Budapest, 2017, https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_-_egyenlo_banasmod.pdf (2022.06.29.), 40-42. o. és 49-51. o.

⁴⁴ KMK 4/2017. (XI.28.), 2. pont.

⁴⁵ Sonia McKay, *Transferred Discrimination in European Law*, *Industrial Law Journal*, 37 (2008) 4., 384-396. o. <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwn023>

⁴⁶ Lisa Waddington: *Case C-306/06, S. Coleman v. Attridge Law and Steve Law*, Judgment of the Great Chamber of the Court of Justice of 17 July 2008, *Common Market Law Review*, 46 (2009) 2., 665-681. o.

nők és a férfiak tekintetében megfigyelhető kiegyensúlyozatlanság tovább erősíti a nemi sztereotípiákat és a nemek közötti különbségeket a munka és a gondozás terén. Az egyenlő bánásmódra vonatkozó szakpolitikák céljának kell lennie, hogy foglalkozzanak a sztereotípiák kérdésével a férfi és női szakmák és szerepek terén...”.⁴⁷

A magyar munkajogot is érdemben érinti tehát a megreformált szabályozás, még ha számos vonatkozásban is inkább csupán szemléletbeli változásról, mintsem kiterjedt, érdemi tételes jogi újdonságokról tudunk számot adni. Megfigyelhető ugyanakkor az a jogalkotási tendencia is az uniós munkajog területén, amely a munkavállalók legalapvetőbb szociális érdekeinek és jogainak védelmére összpontosít a folyamatosan változó, egyre kiszámíthatatlanabb gazdasági és munkaerőpiaci klíma keretei között. Így összességében nem csupán a fent idézett egyenlő bánásmód mint meghatározó kritérium, de a szülői szabadság jogi garanciáinak stabilizálása, az apasági szabadság kibővítése, a rugalmas munkafeltételek minden, gyermeket nevelő vagy gondozó munkavállaló számára történő elérhetővé tétele és a tényleges és hatékony jogvédelem iránti igény egyfelől jogalkotási feladatokat is generálnak a magyar jogrendben, másfelől pedig tükrözik az eredeti jogalkotói szándékot és a belátható jövőben e téren elérendő munkaerőpiaci célokat is.

Úgy tűnik ugyanis, hogy a munkaerőpiacon napjainkban nagyobb szükség van az anyákra, apákra, gondozókra, mint valaha, de a gazdasági és demográfiai körülmények,⁴⁸ illetőleg a bevett társadalmi normák és tradicionális szerepmintázatok ezt nem segítik elő. Vagyis e helyzet racionalizálásához – az áhított munkajogi és munkaerőpiaci egyensúly eléréséhez – érdemi változásra van szükség, márpedig az első, motivációs erővel és tényleges joghatásokkal bíró lépést megtette az Európai Unió. Így pedig talán az előrelátható jövőben költőivé válhat a címben feltett kérdés, ugyanis nem lehet többé valódi dilemma az, hogy melyik szülő vagy gondozó nevel, hiszen evidenssé válhat a munkahelyi és családi terhek megosztása, illetve ennek valódi lehetősége. Mindebben pedig kulcsszerepe lesz a megváltozott, modernizált munkajogi szabályozásnak uniós jogi és tagállami szinten egyaránt.

Irodalomjegyzék

- Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez: kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2017.
- Gyulavári Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: kényszer vagy lehetőség?, *Magyar Munkajog E-folyóirat/Hungarian Labour Law E-Journal*, 1 (2014) 1, 1-25. o.
- Hungler Sára: Nemzeti érdekek és szociális integráció az Európai Unióban: az Európai Jogok Szociális Pillérének kísérlete az integrációra, *Állam- és Jogtudomány*, 59 (2018) 2., 36-52. o.

⁴⁷ (EU) 2019/1158 irányelv (11) preambulumbekkezdés.

⁴⁸ (EU) 2019/1158 irányelv (7) preambulumbekkezdés.

-
- Hungler Sára: Chapter X – Local interests and social integration in Europe: integrating the Member States under the European Pillar of Social Rights?, in: *Between Compliance and Particularism: Member State Interests and European Union Law* (szerk.: Varju Márton), Springer, Cham, 2019, 255-281. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05782-4_12
 - Hungler Sára – Kende Ágnes: Nők a család- és foglalkoztatáspolitikai keresztútján, *Pro Futuro*, 9 (2019) 2., 100-117. o. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/1/2019/3881>
 - Jakab Nóra – Rab Henriett: A munkajogi szabályozás foglalkoztatási viszonyokra gyakorolt hatása a szociális jogok és a munkaerőpiac kapcsolatának függvényében, *Pro Futuro* 7 (2017) 1., 26-40. o. DOI: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2017/1/4746>
 - Kiss György: *A foglalkoztatás rugalmassága és a munkavállalói jogállás védelme (Egy lehetséges megközelítés a munkaviszony tartalmának vizsgálatához)*, Wolters Kluwer, Budapest, 2020. <https://doi.org/10.55413/9789632959238>
 - Kiss György: A munkajog szabályozásának dilemmái, *Miskolci Jogi Szemle*, 12 (2017) /2. különszám – Ünnepi tanulmányok Prugberger Tamás professzor emeritus 80. születésnapjára, 267-277. o.
 - Kiss György: Foglalkoztatás gazdasági válság idején. A munkajogban rejlő lehetőségek a munkajogviszony tartalmának alakítására (jogdogmatikai alapok és jogpolitikai indokok), *Állam- és Jogtudomány*, 55 (2014) 1., 36-76. o.
 - Kiss György: *Munkajog*, Osiris, 2005.
 - Kozma Anna – Lőrincz György – Pál Lajos: *A Munka Törvénykönyvének magyarázata*, HVG-ORAC, Budapest, 2020.
 - Yota Kravaritou: Equality between men and women (Article 23), in: *European Labour Law and the EU Charter of Fundamental Rights* (szerk.: Brian Bercusson), Nomos, Baden-Baden, 2006, 217-256.
 - Sonia McKay, Transferred Discrimination in European Law, *Industrial Law Journal*, 37 (2008) 4., 384-396. o. <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwn023>
 - Pap András László: Egyenlő bánásmód követelménye, in: *Emberi Jogi Enciklopédia* (szerk.: Lamm Vanda), HVG-ORAC, Budapest, 2018, 95-101. o.
 - Szamel Katalin: Szociális jogok, in: *Emberi Jogi Enciklopédia* (szerk.: Lamm Vanda), HVG-ORAC, Budapest, 2018, 663-670. o.
 - Lisa Waddington – Mark Bell: The right to request flexible working arrangements under the Work-life Balance Directive – A comparative perspective, *European Labour Law Journal*, 12 (2021) 4., 508-528. o. <https://doi.org/10.1177/20319525211038270>
 - Lisa Waddington: Case C-306/06, S. Coleman v. Attridge Law and Steve Law, Judgment of the Great Chamber of the Court of Justice of 17 July 2008, *Common Market Law Review*, 46 (2009) 2., 665-681. o. <https://doi.org/10.54648/COLA2009027>
 - Michelle Weldon-Johns: EU work-family policies revisited: Finally challenging caring roles?, *European Labour Law Journal*, 12 (2021) 3., 301-321. o. <https://doi.org/10.1177/2031952520966613>
-
-